Mehmed Emin Zeki Bey

Kürd ve Kürdistan Ünlüleri

(MEŞAHİR-İ KURD U KURDISTAN)

a
ayrıç yayınları

Mehmed Emin Zeki Bey

MEŞAHİR-İ KURD U KURDISTAN

(Kürd ve Kürdistan Ünlüleri)

Mehmed Emin Zeki Bey

MEŞAHİR-İ KURD U KURDISTAN

(Kürd ve Kürdistan Ünlüleri)

apec förlag

Birinci Basım : 1945 (1.Cilt), 1947 (2.Cilt)
İkinci Basım : 1998
Apec Yayınları 145
Çevirenler M. Baban, M. Yağmur, S. Kutlay
Redaksiyon : İkramettin Oğuz
Dizgi ve mizanpaj : İkramettin Oğuz
Baskı Apec-Tryck
Cilt Lenngrens Bokbinderi AB
ISBN 91-89014-45-6

©: *Apec & Öz-Ge Yayınları*

İsteme adresi:
Apec
Box: 3318
SE -163 03 Spånga/Sweden

ÖNSÖZ

"MEŞAHİR-I KURD U KURDISTAN"IN ÖNEMİ

Mehmet Bayrak

Mehmet Emin Zeki Bey Kimdir?

Meşahir-i Kurd u Kurdıstan (Kürt ve Kürdistan Ünlüleri) adlı eserin yazarı Mehmet Emin Zeki Bey, tanınmış bir subay ve Kürdologdur. 1880 yılında Güney Kürdistan'ın Süleymaniye şehrinde doğan M.E.Zeki Bey, babasının yakın ilgisiyle gördüğü özel eğitimin ardından Süleymaniye'de Askeri Rüştiye'yi, Bağdat'ta Askeri İddadi'yi İstanbul'da Harp Akademesi'ni ve daha sonra birincilikle Yüksek Harp Akademisi'ni bitirmiş.

Osmanlı Ordusu'nda birçok önemli görevlerde bulunmuş ve çeşitli savaşlara katılarak madalyalar almış. M.E.Zeki Bey'in Osmanlı Devleti'ndeki son görev yeri, İstanbul'da Harp Tarihi Dairesi. 23 Temmuz 1923'te bu görevden ayrılarak Bağdat'a gitmiş. 1924'ten itibaren Bağdat Harp Okulu'nda ders vermeye başlamış; 1925'ten sonra Irak Hükümeti'nde İskan ve Ulaştırma Bakanlığı ve Eğitim Bakanlığı görevlerinde bulunmuş. Daha sonra Milli Savunma Bakanlığı yapmış. Nuri Said Paşa Hükümetlerinde de Ulaştırma ve Ekonomi Bakanlıkları yapmış.

Osmanlı Devletinde subay olarak görev yaptığı sıralarda daha çok askeri harb tarihini ilgilendiren kitaplar yazıyor. Hemen tamamı Osmanlıca yazılan bu eserlerden başlıcaları şunlar:

1-Osmanlı Ordusu
2-Irak Seferi ve Hatalarımız
3-Salman-ı Pak Meydan Muharebesi ve Zeyli
4-Harb-ı Umumi'de Osmanlı Cepheleri ve Vekayii
5-Tarih-i Harb-ı Osmani Tedkikatı
6-Bağdat ve son Hadise-i Ziyaı
7-Irak Tarih-i Harb-ı Muhtasarı
8-Irak'ı Nasıl Kaybettik?

Mehmet Emin Zeki Bey, Irak'ta bulunduğu sırada ise daha çok Kürdoloji alanında çalışarak Kürt diliyle şu eserleri veriyor:

1-Xulasayêkî Tarixê Kurd û Kurdıstan
2-Muhasebeyî Niyabet
3-Tarîxî Suleymaniye
4-Dû Teqelay Bêsûd
5-Meşahirî Kurd û Kurdıstan (2 Cilt)

Mehmet Emin Zeki Bey, 1948 yılında ölüyor. Mezarı, memleketi Süleymaniye'dedir.

Bu eserin Önemi

Yazarın, son önemli eseri olan ***Meşahir-i Kurd û Kurdıstan***'ı, sonradan kızı tarafından Arapça'ya çevrilerek 1. cildi 1945'te, 2. cildi 1947'de yayımlanıyor.

Günümüzün toplu biyografi çalışmalarından önce, Osmanlı döneminde bu işlevi gören **Tezkireler, Tarihler ve Ansiplopedik Lugatlar** vardı. Belirlemelere göre, sayısı 30'u aşan ve yalnızca şairlere yer veren bu **Tezkireler** ile devlet adamlarına, yazarlara ve diğer sanatçılara yer veren **Tarihler** ve kimi iller üzerinde yoğunlaşan onlarca biyografik eser bulunuyor. 16. yüzyılda başlayan bu eserlerde; milliyet ve bölge ayırımı yapılmadan önemli görülen tüm şahsiyetlere yer veriliyordu. Bu ünlü tarihler arasında **İdris-i Bidlisi**'nin **"Heşt Behişt"** (Sekiz Cennet) adlı eseri ile **Şerefxan-ı Bidlisi**'nin ünlü eseri **"Şerefname"** de bulunuyor.

Kürt kökenli bir devlet adamı olan **Şah İsmail (Hatayi)**'nin öncülüğünde imparatorluğa dönüşen Safevi Devleti'nde Farsça'nın daha da kurumlaşması ve Osmanlı Devleti'nde de moda edebiyat ve yazı diline dönüşmesinden dolayıdır ki; bu yüzyıldan itibaren Farsça edebiyat dili olarak Kürtçe'nin önüne geçiyor. Öte yandan, bu yüzyıldan itibaren eğitim-öğretim görmüş Kürt şairlerinin, diğer dillerin yanısıra yoğun biçimde Osmanlıca'ya da yöneldiklerini görüyoruz. **Fuzuli, Nef'i** ve **Nabi** gibi bugün de okullarda okutulan Kürt kökenli ünlü şairlerin yanısıra, bugün adı bilinmiyen **Şükri-i Kürdistani** gibi 6 dilde gazel yazıp-söyleyen şairler de vardı.

19. yüzyılın ikinci yarısından sonra iller ve eyaletler temelinde tarihsel ve biyografik nitelikte eserlere bir yöneliş görülüyor. Bu türün önemli eserlerinden biri de, Diyarbekirli şair ve bibliyografya uzmanı **Ali Emiri**'nin **"Tezkire-i Şuara-yı Amid"**idir. Bu eser, salt Diyarbekir'li 200'ü aşkın şairin biyografyasını veriyor. 1878 yılında hazırlanan ve yalnızca 73 şairi kapsayan I. bölümü basılan (İst. 1328/1912,424s) eserin tamamının bugüne kadar yayımlanmamış olması kuşkusuz büyük bir eksikliktir.

Bu alandaki yayınlarda, genelden bölgesele, bölgeselden ulusala bir yöneliş gözleniyor. Nitekim 1930-1940 yılları arasında **Türk Tarih Encümeni**'nce **"Son**

Asır Türk Şairleri", **Saadettin Nüzhet Ergün** tarafından 1935 yılından itibaren **"Türk Şairleri"** gibi eserler yayımlandığı gibi **İbrahim Alaaddin Gövsa** tarafından da 1946'da **"Türk Meşhurları Ansiklopedisi"** yayımlanmıştır.

İşte, **Mehmet Emin Zeki Bey** de tam bu aşamada kuşkusuz ulusal duygu ve düşüncelerle **"Meşahir-i Kurd u Kurdıstan"** adlı bu ünlü eserini hazırlayıp Kürtçe ve ardında da Arapça olarak yayımlıyor. Bu yönüyle, Kürt ve Kürdistan ünlülerini biraraya getiren ilk antolojik ve ansiklopedik çalışma olma niteliğini kazanıyor. Bu niteliği bile, eserin ne denli önemli olduğunu ortaya koymaya yeter sanırız.

Eserde; İslamlıktan sonraki süreç esas alınarak gerek yönetim, gerek düşünce ve bilim, gerekse sanat ve edebiyat alanında ünlenmiş olup belirlenebilen Kürt ve Kürdistanlı ünlüler, tarihin tozlu raflarından çekilerek günyüzüne çıkarılıyor.

Zamanında iki cilt olarak yayımlanan eseri, biz tek ciltte toplamayı uygun bulduk. Eserde; yöneticilerle diğer ünlülerin yanısıra **ünlü kadınlar**'a da özel bir bölüm ayrılıyor. Bu ise, esere ayrı bir önem kazandırıyor.

Eserin çeşitli bölümleri üç kişi tarafından Arapça basımından çevrildi. Çeviride görülen kimi anlatım bozukluklarının redaksiyonla düzeltilmeye çalışılmasına rağmen yine de kimi kusurlar bulunabilecektir. Yazılışı 50 yıla, çeviri geçmişi neredeyse 8 yıla ulaşan ve çeşitli nedenlerle bugüne kadar okurlara ulaştırılmayan eserin; Latin alfabesiyle ve Türkçe olarak yayın dünyasına girmesinin artık ertelenemez bir görev olduğuna inanıyoruz.

Bu vesileyle, eserin Kürdoloji bilimindeki önemini algılayarak gerekli duyarlığı gösteren **APEC Yayınları**'na teşekkür ediyorum.

Yazarın Önsözü

Tarih, bizlere hayat sahnesine çıkan ve daha sonra unutulan birçok millet ve kavimden bahseder. Unutulan bu millet ve kavimlerin yokoluşlarının nedenlerine bakacak olursak, ana etkenin asimilasyon olduğunu görebiliriz. Hangi millet veya ümmet geçmişini ihmal ederek bundan ders çıkarmamışsa, sonunu da bizzat kendi eliyle hazırlamıştır. Öyleyse her millet veya ümmetin hayattan nasibini alarak, geleceğini garantiye alması ve uygar milletlerin seviyesine ulaşması için mutlaka geçmişine bakarak, yanlışlarını düzeltip geleceğe güvenle hazırlanması gerekmektedir.

Ne yazık o milletlere ki, zillet ve sefalet içerisinde yaşarken, tarihlerindeki kahramanları yüceltip, övünmekle geçinirler. Bunları, müsrif vereselere benzetiyorum. Çünkü bunlar, babalarından kalan servetleriyle birkaç yıllık ömürlerini eğlence yerlerinde harcayarak, herşeyleriyle yok olup giderler. Hiç şüphe yok ki, ilim, ahlak ve fazilet her milletin gurur ve yücelişinin gerçek unsurlarıdır. Bu gerçek önünde her fert ve millet boynunu eğmelidir.

Bu tespitimle hiçbir zaman tarihi küçültmek gibi bir niyetim olmamıştır. Aksine ben , tarihe büyük saygı ve takdirle bakmışımdır. Zira tarih bizlere geçmişteki atalarımızın ve ünlülerimizin örnek ahlak, bilim ve fazilet dolu hatıralarından bahseder. O, meydan savaşlarında düşman yüreklerini titreten kumandan ve kırallardan, ilim ve fazilet bayraktarlığını yapan ünlü bilim adamlarından bahsederek, çağa uygun bir şekilde fikirlerinden yararlanmamızı sağlar. Dolayısıyla yanlışlıklarımızı düzeltip, geleceğe daha güvenle bakma şansını yakalayabiliriz. Arkamıza dönüp geçmişimize nekadar sevgi ve hasretle bakıyorsak, o kadar ders çıkarıyoruz demektir. Geçmişin iyi yanlarını alıp yanlışlıklarını tekrarlamamak için çaba sarf etmeliyiz. Bilinmelidir ki, geçmişte yaşanan herhangi bir olay, kendi koşulları içerisinde doğru olabilir, ama aynı olay günümüz koşullarına göre yanlış yada uygun olmayabilir. Böylesi bir değerlendirme, yere ve çağa denk düşen bir değerlendirmedir. Herhalde **Vefeyat el-Ayan, Fevat el-Vefiyyat, Tabakat el-Şafiiye el-Kubra, Hulasat el-Eser, Muncem el-Umran** ve **Kamus el-Alam** gibi eserleri yazan tarihçilerin amaçları, bir dizi isim ve tarihi olayları yazarak okuru eğlendirmek değildir.

Geçmişi ve geçmişin ünlü kişileri hakkında fikrimi kısaca açıkladıktan sonra esas konuma dönmek istiyorum. **Hülasatü Tarih el-Kurd ve'l-Kurdistan** (Kürt ve Kürdistan Özet Tarihi) adlı kitabımın önsözünde bahsettiğim sebeplerden dolayı bu kitabı yazmaya başladım. ***Her milletin yeni nesillerine kendi ünlülerini tanıtarak ve okullarda okutarak milli ruhu aşılamaya çılıştıklarını tecrübelerimle***

müşahade ettim. Acaba, bugün bilinen birçok milletten daha eski bir geçmişe sahip olan ve İslam bayrağını yükseklerde dalgalandıran Selahhaddin gibi ünlü kahramanlar yetiştiren bir halk olarak, Kürtlerin gururlanacak hiç bir tarihi yok mudur? Uzun yıllar, bu gibi kahramanları kapsayan bir eser aradım; maalesef bulamadım. Bu konuda kendi kendime sorduğum sorular yanıtsız kaldı. Ayrıca Kürt olan birçok yazarın, kendi milletinin tarihini yazma göreviyle karşıkarşıya iken, başka milletlerin tarihlerini yazmış olduklarını gördüm. Bu nedenle böyle bir kitabın yazılmasını gerekli görerek, kaleme aldım.

Hülasatü Tarih el-Kurd ve'l Kurdistan adlı eserim için çok iyi prensipler koymaya çalışmakla birlikte, ünlülerimiz ve kahramanlarımızın eserimde yeralmaları ve ortaya çıkarılmaları için çok geniş bir araştırmaya girdim. Hernekadar bu görevin zor olduğunun farkına vardıysam da bu konuda hiç bir zaman azmim azalmadı; aksine bu görevin zorluğu bana güç verdi; üzerimde teşvik edeci bir rol oynadı. Ayrıca yazarlık konusunda sahip olduğum bir prensibimi değerli okurlarıma açıklamak istemiyorum. Ben ela aldığım konuların daima zor olmasını istedim. Çünkü zor konular, daha çok kütüphane gezmeme ve daha çok kaynak ve belge araştırmama vesile oluyor. **Hülasatü Tarih el-Kurd ve'l Kurdistan, Tarih-i Süleymani** (Süleymaniye Tarihi), **Maşahir el-Kurd u Kurdistan** (Kürt ve Kürdistan Ünlüleri) gibi eserler, söylediklerime örnektirler. Bu eserlerimden daha basit ve bir o kadar beni yormayan konularda da yazabilirdim. Fakat yukarda bahsettiğim prensibimden dolayı bu çalışmalar kadar tatmin olmazdım.

Kürdistan ve Kürt Ünlüleri'nin tamamlanmasında sözettiğim istek etkileyici olmuştur. Bu kitapta yeralan ünlü kişiler hakkında bilgilenmek ve onları tanıtmak için bir o kadar eski ve yeni eserleri taramak zorunda kaldım desem, abartmış olmam. Bazı eserlerde sadece bir kişiye, bazılarında birkaç kişiye rastladım. Bazılarında ise aradığım hiç bir şeyi bulamadığım için emeklerim boşa gidiyordu. Kitabıma aldığım ünlülerin bir kısmının doğum yerlerine bakarak, Kürt olduklarını kabul edebilirdim. Fakat içimde milliyetleri hakkında ufak bir şüphe oluşanları almadım. Ancak, Kürdistan'da doğup büyüyen ve Kürt olmayan bazı emirlerle bilginleri bunlara ilave ettim. Örneğin, **İbni Cerir Taberi**'nin **Tarihi Ümem ve Ve'l-Mülük** adlı kitabının 1. cildinde Erdeşir Babekan'ın Kürt olduğu belirtilmektedir. Fakat şimdiye kadar bunun doğruluğunu kanıtlayamadım. **Dinaveri**'nin kitabı olan **El Ahbarü'd-Düvel**, Behram Çubine'nin kardeşi Kürt ve kızkardeşi Kürdiye'nin islamdan önce yaşadıklarından bahseder.(1) Elimde sağlam bir belge olmadığı için onlardan bahsetmedim. Nasıl ki, Şair Ebdullame'nin sözü olan Ebamüslim-i Horasani'nin Kürt olduğuna itibar etmediysem, bunların Kürt olduklarına da itibar etmedim.(*)

---

* Oysa yalnız şair Ebdullame değil, birçok ünlü Arap tarihçisi de, Ebamüslim-i Horasani'nin Kürt olduğunu söyler. (Mehmet Bayrak)

Asarii Şiiye El-İmamiye adlı kitapta Bamerki ailesinin Kürt Dımbılı aşiretine mensup olduğu açıkça belirtilmesine rağmen, kitabımda bunlardan da bahs etmedim.

Salari devletinin münasebeti ile Sedefi işareten Hamzatül İsfahani ve İskender Münşi açıkça şöyle diyor: "**Deylemiler Kürtlerin bir aşiretidir**." **Alemara-yi Abbasi** Cilt:3, Sf.712. Fakat o aşirete bağlı olan Bevehiler'in emir ve padişahlarını kitabıma almadım. Umarım okurlarım bu ihtiyatımdan dolayı beni mazur görürler. Bu yalnız benim görüşümdür. Ben kitabıma islamın doğuşundan bugüne kadar yaşamış olan ünlüleri aldım. Gerçi Kürtlerin tarih sahnesine çıkışları üç bin yıl önceden başlıyor. Arkeologların bulgularına göre Kürtlere ait eserlere İslamiyetten önceki dönemde de rastlanmaktadır. Ancak ne olursa olsun, bugün bu gerçeği kabul etmek istemiyorlar. Onun için yanlış bir şekilde ve eksik bir anlatımla örtülü bir zaman ile kişileri anlatmaya gerek görmedim. Beni bu yola sevk eden diğer bir etken de, başka milletlerin düşünürlerinin de açık olmayan dönemlerde yaşayan ünlüleri getirip kendi milletlerine bağlamaları olmuştur. Bıraktığımız bu boşluklar, arkeoloji bilginlerinin çabası ile bizden sonraki kuşaklar tarafından doldurulur.

Ben itiraf edeyim ki, bu kitabın eksikliği geçmiş yüzyılın ünlülerinin anlatılmamasından ibaret değildir. Belki islamiyetin onüçüncü yüzyılında yaşamış olan ünlüler de anlatılmamıştır.

Ben bunu itiraf etmesem dahi, okurlar bunu gelecekte öğrenecekler. Örneğin, Kürt kökenli ve dünyaca ünlü birçok siyaset adamı ve yazarının yaşam öykülerini öğrenemedim. Bu konuda önümde iki yol vardı. Ya elimdeki kaynaklara dayanarak mevcut olanlarla kitabımı yayınlayacaktım, yada bunu başka bir zamana erteleyecektim. Kitabımın ertelenmesi konusunda taşıdığım kaygılardan dolayı birinci yolu tercih ettim. Eksik olan şeylerin tamamlanmasını ise, benden sonra gelenlerin çabalarına bırakıyorum.

Bağımsız sultanların, meliklerin ve emirlerin özgeçmişlerini topladım ve kitabımın baş tarafına koydum. Önceliğe önem vermedim. Ancak ölümsüz **Sultan Selahaddin-i Eyubi**'nin kahraman adının kitabın başında yer almasına sevindim. Eyubilerden sonra **Meşhur kadınları**, kitapta ayrı bir bölüm olarak verdim. Diğer ünlüleri ise, alfabetik sıraya göre kitaba yerleştirdim.

Bu kitabı Kürt dili ile yazılan diğer kitaplar gibi başta Kürtçe yazdım. Ancak bu kitabı yazmaktan amaç, savaş ve siyaset alanında meşhur olan bilgi ve edebiyatta İslam alemine ve bilhassa Araplara hizmet eden bu meşhur kişilerin diğer halklar tarafından da tanınmasını sağlamaktı.

Meşhur olan Kürtlerin bir kısmının, dini bilgiler ve Arap edebiyatının ilerlemesi doğrultusunda harcadıkları çabalardan dolayı adlarının Arap tarihine altın harflerle yazılmaları gerekirken, Araplar tarafından takdir edilmemiş olmaları,

beni oldukça üzmüştür. Onlardan ve onların milliyetinden -o milliyet ki İslam alemi ve Arap alemine yüzlerce kahraman hediye etmiştir- hiç söz etmezler. Bu eski ediplerden ve şairlerden söz etmiyorum. Ancak üç kişi ile iktifa edeceğim.

Mesela, Şairlerin emiri Mısır'daki **Şevki**, Irak'taki **Zehavi** ve **Resafi** gibi. Arap kaynaklarında Kürtler'in tanınmasını sağlamak amacıyla bu kitabımı Arapça yayımlamaya karar verdim. Olur ki bu tanıtma bu halka ve bu millete bir takdir ve sevgi vesilesi olsun.

Bu kitabın Arapça çevirisinin büyük bir bölümünü kızım Seniha yaptı. Bu görevi çok güzel bir şekilde yerine getirdi. Eğer çevirisinde bir eksiklik varsa da ben onun yerine şimdiden özür diliyorum. Çünkü Arapça onun ana dili değildir.

Faziletli Şair **Molla Abdullah El Beytuşi**'nin dediği gibi:

Eğer edebe muhalif bir şey gördüm ise,
Tabiatı Kürtçe'dir, bu da Arapça'dır.

Muhammed Emin Zeki

1929-1944

BAĞIMSIZ PRENSLER, KRALLAR VE SULTANLAR

I - EYUBİLER

1-Sultan Selahaddin

H.532 (Miladi 1138) yılında Tikrit'te doğdu. Resmi lakabı **El Melik el-Nasır Selahaddin Yusuf el-Evvel**'dir. **Necmeddin el-Eyubi bin Şadi bin Mervan**'ın oğludur. Babası, Kuzey Azerbaycan'daki Tavin bölgesinde yaşayan ve Kürt Aşiretleri Birliği[2] olan Hizbaniye Aşireti'nin bağlı Revadi koluna mensuptur. **Dairetü'l-Maarif el-İslamiye** ve **Hayat-ı Selahaddin el-Eyubi** adlı kitaplardan ve bunlar dışındaki birçok tarihi kaynaktan anlaşıldığı gibi Sultan Selahaddin şöhreti, şanı ve azametiyle döneminin ünlü krallarındandır. Hayatı, dört bölüm olarak ele alınabilir.

a-Çocukluktan saltanat tahtına geçene kadar olan dönem,

b-Memalik-i İslamiyeyi birleştirme ve hükümdarlığını sağlamlaştırma dönemi,

c-Haçlı seferlerine karşı savaştığı dönem,

d-Yüksek meziyetleri

Sultan Selahaddin'in çocukluğu hakkında çok fazla bilgiye sahip değiliz. Çünkü kendisiyle ilgili eserlerde çocukluk yılları hakkında fazla bir bilgi yoktur. **Dr. Ahmet el-Bili**'nin incelemelerinde, Necmeddin Eyup ile Esededdin Şerko'nun Tikrit'ten Musul'a gidip burada bulunan **İmadeddin el Zengi**'nin ordusuna katıldıklarını ve kendisine bir süre hizmet ettikleri belirtilmektedir. Zengi'nin ordusu H.534 (M.1140) yılında Balbeki ele geçirince Selahaddin'in babası, İmadeddin el-Zengi tarafından buranın hükümdarlığına atandı. Küçük Prens Selahaddin, o dönemde babasının yanındaydı. Zengi'nin ölümünden sonra Baalbek'i Şamlılar'a vererek kendisi de orada yaşadı. Bir süre sonra Şam Ordusu'nun komutanı oldu. Aynı dönemde Şerko da **Sultan Mahmut Nureddin bin İmadeddin el-Zengi**'nin ordusunun komutanlığını yapıyordu. Haçlı Seferleri'nin ikinci bölümünün sonunda Dimaşk Emiri Sultan'a itaatini arzetti; bunun üzerine Şerko, ordusuyla Şam'a yürüdü. Bunu duyan Necmeddin Eyup, ne velinimetine asi olmayı ne de kardeşine karşı gelmeyi istiyordu. Bunun üzerine kardeşiyle görüşerek

anlaşma yolunu seçti. Barış ortamında Sultan Nureddin, Şam'a kan dökmeden giren yiğit komutanı olan Necmeddin'e çok iyi ilgi ve takdir gösterdi.

Prens Selahaddin, çocukluğunu Baalbek'te geçirerek eğitimini orada tamamladı. Babasıyla Şam'a giden Selahaddin orada ata binmeyi ve savaş taktiklerini öğrendi. Eğitimini tamamladıktan sonra büyük ehliyet ve liyakat sahibi olarak değişik makamlara yükseldi. Bunlardan en önemlisi, Şam'a vali olmasıydı. İlk defa H.559 (M.1164) yılında amcasıyla (Şerko) Mısır'a giderek, Bilbis savaşına katıldı. Bu savaşta üstün cesaret ve yiğitlik gösterdi. H.563 (M.1168) yılında amcasıyla birlikte ikinci kez savaşa katıldı. Babin'de **Filistin Kralı Amori**'nin ordusuyla çetin bir savaşa girerek, İskenderiye'yi ele geçirdi. Frenk orduları karşısında sebat ve azimle bir kalkan gibi durdu. Barış antlaşmasından sonra Şam'a geri döndü. Fakat Şerko'nun geri dönüşünden kısa bir süre sonra Filistin Kralı'nın tekrar Mısır'a girdiği haberi geldi. **Halife El-Adıd el-Fatımi** ile veziri **Şavar**'ın Sultan Nureddin'e ricaları üzerine Şerko ordusuyla birlikte üçüncü kez yardıma gönderildi. Bu seferde de Prens Selahaddin amcasıyla birlikteydi. Frenkleri yenen Şerko, Şavar'ı öldürerek El-Adıd el-Fatımi'nin veziri oldu. Fakat bu vezirlik makamının tadını alamadan iki ay sonra vefat etti. Yerine henüz 22 yaşında olan yeğeni Selahaddin geçti. 23 Cemaziyülahir 564 Hicri (26 Mart 1196) tarihinde halife tarafından kendisine **El Melik el-Nasır Ebu el-Muzaffer Selah el-Dünya** ve **El-Din** unvanı verildi ve Suriye Ordusu'nun komutanlığına atandı.Memleketin üzerinden Sudanlılar'ın tehlikesini bertaraf ettikten sonra otoritesini sağlamlaştırdı. Bu yaptıklarıyla Yunan Hükümeti ile Filistin Kralı'nın hedefi haline geldi. Dolayısıyla onları teker teker ibade edip kurtuldu. Kardeşi **Turanşah**'ın yardımıyla El-Nobe kentini ele geçirdi. El Kudusü'l-Şerif'in fethi ve Haçlı saldırılarını bertaraf etmek için Filistin'e el atmaya başladı.

Sultan Selahaddin'in hızlı adımlarla ilerleyişini ve yüksek mevkilere gelişini kıskanmaları üzerine, etrafındakiler onun aleyhinde Sultan Nureddin'e bilgi iletmeye başladılar. Bunun farkına varan ve sultandan hiç birşey gizlemeyen Selahaddin, üstün zeka ve hüsnü tedbiriyle bu durumu kendi lehine çevirmeyi başardı. H.567 (M.1172) yılında El-Halife el-Adıd ölünce Mısır'ın tamamına hakim oldu. Sunni mezhebinin Mısır'da yayılması için büyük çaba harcadı. Bir süre sonra hatipler camilerde Sultan Nureddin ile Abbasi Halifesi'nin isimlerini birlikte zikretmeye başladılar. 21 Şevval 569 Hicri (M.1174) tarihinde Sultan Nureddin ölünce hükümdarlık için önü alabildiğine açıldı. Fakat buna rağmen sözde de olsa kendisini Kral **El Melik el-Salih İsmail bin Nureddin**'e bağlı sayardı.

Sultan Nureddin'in kardeşi **El-Emir Seyfeddin el-Melik el-Salih**'in ülkesini istila ile tehdit etmesi üzerine Sultan Selahaddin'i yardımına çağırdı. H.570 (M.1175) yılında Sultan Selahaddin ordusunun başına geçerek Şam'a hareket etti. Şam'ı ele geçirip Humus ve Hama'yı da aldıktan sonra Halep'i kuşatma altına aldı. Bu kuşatmanın amacı, sadece El-Melik el-Salih'e isyan edenlere g zda vermekti. El-Emir Seyfeddin, El-Melik el-Salih'in veziri ve Frenkler'le anlaşa-

rak, Sultan Selahaddin'i tehdit etmeye başladılar. Fakat Sultan Selahaddin 19 Ramazan da bunları Hama yakınlarında yenilgiye uğratarak, ordularını darmadağın etti. Bu da El-Emir Seyfeddin'in ordusunun ikinci kez yenilgiye uğraması oldu. Bundan sonra El-Melik el-Nasır (Sultan Selahaddin) Halep dahil tüm şehirleri teker teker ele geçirmeye başladı. Barış anlaşmasına varıldıktan sonra Dimaşk (Şam)'a geri döndü. Miladi 1175 yılının Mayıs ayında **El Halife el-Bağdadi** tarafından kendisine mükafat olarak "**Sultan**" ünvanı verildi. Adına para basılmaya başlandı. O tarihten sonra El-Melik el-Nasır Yusuf ibn Eyup olarak anılmaya ve adı hutbeyle birlikte okunmaya başlandı. Ayrıca Yemen ve Aden, kardeşi Turanşah yardımıyla hükümdarlığı altına girdi. Mısır'a dönen Sultan, kardeşi Turanşah'ın Şam'da Frenk Ordusu'na yenilmesi üzerine birkez daha ordusunun başına geçerek Filistin'e yöneldi; Dicle civarına kadar ulaştı. H.573 (M.1178) yılında Frenkler'le girdiği bir savaşta büyük kayıplar vererek yenildi. Fakat kısa bir süre sonra intikamını almak için ordularının başına geçip, ikinci kez Filistin'e hareket etti. Frenkler'i Mecr el-Uyun ile diğer bölgelerde yenilgiye uğratarak çok sayıda asker, komutan ve prensi esir aldı. Bu olaylardan sonra Mezopotamya'nın kuzeyine yönelerek Ermeni Kralığı'nı hükümdarlığına tabi kıldı. Kral'ın her işinde kendisine danışarak, emir almasını şart koştu. Ayrıca bazı müslüman emirleriyle anlaşmalar imzaladı. Mısır'a döndükten sonra memleketin imarıyla uğraşarak köşkler inşa etti. Çok önemli eserler bıraktı. Bir süre sonra yine Filistin'e ve Şam'a yöneldi. Beyrut'u kuşatma altına aldı, ardından ilk kez Musul'u kuşatarak, Sincar ve Diyarbakır'ı hükümdarlığına bağladı. Bu arada El-Melik el-Salih'in ölümünden sonra Halep Hükümdarı olan El-Emir İmadeddin'in kendisine karşı Frenkler'le anlaştığını duyunca derhal harekete geçerek, Antep'i işgal etti. Ardından Halep'e ulaştı. Bu durum karşısında El-Emir İmadeddin, Sultan'a Sincar ve havalisi karşılığında Halep'i kendisine bırakmasını önerdi. Daha sonra Filistin'e geçen Sultan burada Frenkleri tekrar hezimete uğratarak, onlarla dört yıllık barış anlaşması imzaladı. Sultan'ın bu anlaşmadaki gayesi zaman kazanarak, Musul'u kuşatmaktı. Nitekim H.581 (M.1185) yılında Musul'u ikinci kez kuşattı. Ancak bazı özel şartlar altında Musul Hükümdarı'na itaat etti. Bu anlamlı ve hikmetli davranışıyla Mezopotamya'nın kuzeyi ve Kürdistan'ın bir kısmını hükümdarlığı altına alabildi. Bu yaptıklarıyla İslam alemindeki hükümdarları arasında ilk sırayı aldı. Artık tek arzusu, Kenan toprakları olan Filistin'den Frenkleri çıkarmak gayesiyle hazırlanmaya başladı.

Sultan Selahaddin Filistin'de

H.582 (M.1186) yılında El-Kerk Hükümdarı Sultan'la olan anlaşmayı bozarak müslüman hacı kafilesine saldırıp zulüm etmeye başladı. Bu haberi alan Sultan, Filistin'e saldırı planını alıp ordusunun başına geçerek yola çıktı. 26 Rebiyülahir 583 Hicri (M.1187) tarihinde Frenkler'i Hutin'de darmadağın ederek, Kudüs Kralı ile El-Kerk Prensi'ni esir aldı. Tabari'yi ele geçirdi. Bu üstün zaferiyle bayrağını Sur ve Kudüs hariç -ki bunlar hala Frenkler'in elindeydi-

tüm Filistin'de dalgalandırmaya başladı. Muzaffer fethi olan Kudüs'ün ele geçirilmesi ise H.583 (M.1187) yılı Recep ayının 27'sinde gerçekleşti. Bu fetihle muradına ermiş oldu. Filistin'e girdiğinde Hıristiyan ahaliye yapmış olduğu iyi muameleden dolayı Frenk tarihçileri bile Sultan Selahaddin'in yüksek adaletinden ve faziletinden övgüyle söz etmekten kendilerini alamamışlardır. Kudüs'te asayişi sağladıktan sonra Sur'a yönelen Sultan, burada oturan ahalinin mukavemetinin yanısıra tabiat şartlarının kötü olması nedeniyle Sur'u ele geçirmeyi başaramadı. Bu zor şartlarda Sultan'a esir düşen ve sonra Avrupa'ya dönmesi şartıyla serbest bırakılan Filistin Kralı, Sur komutanıyla anlaşarak ordunun başına geçti. Trablaşşam'dan Akka'ya girdi. Bu sıralarda Avrupa'da Kudüs'ün müslümanların eline düşmesinden dolayı bir galeyan hakimdi. Bundan dolayı büyük bir Haçlı Seferi başlatmak üzere bir taraftan **Alman imparatoru**, **İngiliz Kralı** ile **Fransa Kralı** kin ve intikam bayrağı taşıyarak Filistin'e doğru harekete geçerlerken, diğer taraftan ise, Halife dahil olmak üzere müslüman emirler Sultan Selahaddin'i yalnız bıraktılar; Ona yardım etmediler. Ama Sultan göğsündeki sarsılmaz imanla bu büyük taaruza kanının son damlasına kadar karşı koymaya karar verdi.

Frenk orduları Akka'ya ulaşıp şehri kuşattılar. Sultan ise, kimi zaman vargücüyle saldırıyor, kimi zaman da geri çekiliyordu. Sonunda Akka iki yıllık kuşatmadan sonra Frenkler'in eline geçti. Frenkler şehre girdikten sonra insanlara vahşice saldırıp katliamlar yaptılar. Böylelikle dünya, yiğit ve adil olan Sultan ile Frenkler arasındaki farkı da görmüş oldu. Taciz amacıyla zekice planlar yapan Sultan, Haçlılar'ın Kudüs'e girme umutlarını ortadan kaldırdı. Sonunda 2 Eylül 1192 (22 Şaban 588 Hicri) tarihinde iki taraf arasında süren beş yıllık savaş barış anlaşmasıyla sona erdi. Savaşın galibi, İslam kahramanı olan yüce Sultan Selahaddin'e nasip oldu.

Sultan Selahaddin 26 Şevval 588 Hicri tarihinde Şam'a geldi. Şam'a gelen Hacac'ı karşılamaya giderken yolda rahatsızlanan Sultan 4 Mart 1195 (27 Sefer 589 Hicri) tarihinde 57 yaşındayken ruhunu Allah'a teslim etti. Cenazesi **Beni Umeyye Camii**'nde toprağa verildi. Kendisinin 17'si erkek olmak üzere 18 çocuğunun olduğu söylenir.

Yüksek vasıf ve meziyetleri

Sultan'ın hayatına kısaca göz attığımızda, birçok konuda örnek hizmetler verdiğini görebiliriz. Frenkler'i yenerek, İslam emirliklerinin birliğini sağladı. Mezhepsel açıdan farklı iki kutuptaki islam ülkeleri olan Suriye ve Mısır'ı kendi hükümdarlığına katmakla başarılı oldu. Hükümdarlık alanını, Kürdistan'dan Tunus'a, Sudan'dan Yemen ve Aden'e kadar geniş bir coğrafyaya yaydı. Bu ülkelerdeki farklı mezhep, örf ve adetlere rağmen üstün zeka ve ileri görüşlülüğünden dolayı bunların kendi aralarında kardeşçe ve barış içinde yaşamalarını sağladı. Bu başarılı fetihlerinin, İslamın korunmasında ve otoritesinin sağlanmasında

yüce şahsının adalet, merhamet, hüsnü takdir ve üstün davranışlarının çok büyük etkisi olmuştur. Olabilidiğince musamahakar olan Sultan, İslam şeraitiyle, **Resulullah** (S.A.S) ve **Ashab-ı Kiram**'ın buyrukları dışına çıkmazdı. Adaletten sapmaz, zorbalığı ve diktatörlüğü sevmezdi. Fikirlerinin doğruluğundan şuphe etmediği anlarda bile, başkalarının o konuyla iligili fikirlerine saygı gösterirdi. Bu yüksek vasıflara sahip olmasından dolayı tüm kalpleri fethetmişti. Ülkesindeki her fert, kendisini sevip sayardı. Ölümünü duyan büyük, küçük, zengin, fakir; siyahlar giyerek ağlamaktan kendilerini alıkoyamadılar. Çünkü onu şevkatli bir baba, merhametli bir kral, adil bir hükümdar ve düşmanlarının karşısında daima hakkı savunan güçlü bir sultan olarak tanırlardı. Birlik, barış ve İslam dini uğrunda azim ve sebatıyla, halkının refah ve güvenliği için çalıştı. Halkının çıkarını daima kendi çıkarlarının üzerinde görürdü. Oğlu **El Melik el-Zahir**'e vasiyetinde şöyle der: "*Sana Allah'u Taala'nın takvasını tavsiye ederim. Başarıların nedeni olduğu için Allah'ın emirlerini sana emrediyorum. Kan dökmekten sakın ve bunu adet haline getirmekten uzak dur. Çünkü kan dökmek, kan dökmeyi beraberinde getirir. Halkını incitmemeni, mal ve ahvallerini gözetmeni tavsiye ederim. Sen, benim ve Allah'ın halk üzerindeki güvencesisin. Halkı idare etmekle yükümlüsün. Kimseye kin besleme, devlet erkanı ve büyüklerin kalplerini saygı ve sevgi ile kazan. Çünkü ölüme hepimiz mahkumuz. Halkın rızasını kazanmadan Allah'ın rızasını kazanamazsın. Dolayısıyla halkla olan ilişkilerine dikkat et. Allah'a tövbe ve istiğvar et. Çünkü O, Kerim'dir.*"

Ender bir kişiliğe sahip olan Sultan, kibir ve böbürlenmeyi alışkanlık haline getiren diğer kral ve padişahlardan çok farklıydı. Hükümdarlığı altında yaşayan her fertle, küçüğü, büyüğü, aristokratı ve esnafı arasında fark gözetmeden görüşürdü. Zulme uğrayan herhangi bir vatandaş, doğrudan huzuruna çıkıp, kendisine derdini analatabilirdi. Çünkü huzuruna çıkan insanları korkutacak bir Sultan veya davranışlarından dolayı onları cezalandıracak bir hakim değil, aksine onlar için merhametli ve yardım elini uzatan bir baba gibiydi. Tüm yaşantısı boyunca söylem ve davranışında hep mutevazi davrandı. Birgün Şam Valisi'nin kendisine çok görkemli bir köşk inşa ettiğini gören Sultan, valiye şöyle der: "*Bu köşkte hiç bir zaman yaşayamam. Çünkü bu köşk, eceli yaklaşan birine layık değil. Ayrıca amacımız Allah'a hizmet etmek olmalıdır.* "

Sultan şan, servet, mal ve mülk edinmeyi sevmezdi. Daima, "*mal, mülk ile toprak aynı şeydir*" derdi. Paraya muhtaç olanları ve fakirleri geri çevirmeyip, onlara istediklerinden fazlasını verirdi. Kendisine yakın olanlar iyi bilirlerdi ki, Sultan daima bir miktar parayı dar günlerde orduya harcamak için saklı tutardı. Öldüğünde herhangi bir ev veya servet bırakmadı. **Prens Muhammed Ali**'ni dediğine göre, "Cömertliği aşırı olduğu için öldüğünde 47 Dirhem'den başka bir şey bırakmadı. Ki bu da fakir bir insanın geride bıraktığı servetten çok daha az bir miktardı." Azametine delil olarak tüm batılı tarihçiler bu yüce Sulltan'dan daima takdir ile bahsederler. Alman İmparatoru, Suriye'ye geldiğinde bu kahra-

manın mezarını ziyaret edip çelenk koyduktan sonra yaptığı konuşmada, "*Sultan Selahaddin gibi bir kahramanın yaşadığı bu topraklarda bulunmaktan dolayı çok mutluyum. O, eşine ender rastlanan bir cesaret ve kahramanlık örneğidir*" dedi.

Sultan Selahaddin, gözü pek bir kahraman, dahi bir komutan ve muazzam bir kraldı. Haçlılar'la girdiği bir savaşta Haçlı Ordusu'nun komutanı olan **Arslan Yürekli Richard** (Rişar) askerlerine Sultan hakkında şöyle demişti: "*Olduğunuz yerde durun. Bu arslanın kalbi sizin arslanın kalbinden daha güçlüdür.*"

Hayatı savaşlarla geçen Sultan Selahaddin, hastalandığında bile atından inmezdi. Arkadaşları kendisine dinlenmesi gerektiğini tavsiye ettiklerinde rahmetli, "*Ayağım yere değdiğinde hasta olduğumu hissederim*" diye cevaplardı.

Dr. Ahmet el-Billi'ye göre Sultan, İslam azameti ve şerefinin canlı örneğiydi. Tarihçi **Dr. Stanly** ise, "Bu zatın yüksek vasıf ve meziyetlerini bazıları bilmezdi. Ancak şüphesiz ki bu çok şerefli, yiğit ve yumuşak kalpli vb. vasıflarla tanınan, islam'ın tam anlamda bir temsilcisiydi" der. **Tarihçiler Tarihi**'nde (Tarih el-Muharrihin) "Cömertliği, yiğitliği, yumuşaklığı, verdiği sözlerine bağlılığı ve Haçlılar'ı hayretler içinde bırakan ve onları Yemen ve Asya'dan çıkarlımalarını sağlayan Sultan'dan hayranlıkla bahsedilmelidir" denilmektedir. Bu kitapta Sultan'ın cömertliğinden bahsedilirken, sıkıntılı günlerde bile hiç çekinmeden harcama yapan Sultan'dan, Maliye Bakan'ının para olduğu halde bazen bunu gizlemek zorunda kaldığını yazmaktadır. Yeni bir şehri ele geçirdiğinde alınan ganimeti adilce askerlerine dağıtır ve şehir ahalisini bundan mahrum etmezdi. Bu gibi davranışlarından dolayı dost ve düşmanının sevgi ve saygısını kazanmıştı. Örneğin Şam'ı ele geçirdiğinde kendisine takdim edilenleri geri çevirip, hazinede bulunanları da ordusuna dağıttı. Etrafındakilerin sevgi ve saygısını kazandığından, dediği herşeyi harfi harfine uygulardı. Hiçkimsenin hatasını yüzüne vurmazdı. Az konuşur, sefil durumdaki bir yetime veya yaşlıya rastladığında duygularına hakim olmayıp gözyaşlarını dökerdi. Dindar olan Sultan, adaletliydi. Çocuklarını da kendisi gibi dindar yetiştirirdi. Adaleti önünde hiç kimseye ayrıcalık tanımazdı. Haftanın iki gününü, halkın şikayetlerine ayırır, onların sorunlarını çözerdi. Konumları ne olursa olsun, herkesle direk görüşürdü. Bu alışkanlığı seferleri sırasında bile değişmezdi.

Tarihçi **Stivatsin** Sultan hakkında şöyle demiştir: "*Sultan Selahaddin savaş planlarını yapmada çok başarılı ve düşmanın gücünü tahmin etme kabiliyetine sahipti. Kendisinden emin, sıkı günlerinde bile çok sabırlı ve doğru bulduğu planı hiç çekinmeden uygulamaya koymaktan çekinmezdi. Bir işe başladığında sonunu getirmeden o işten vazgeçmezdi. Bu gibi vasıfları savaşlarda başarılı olmasını sağlardı.*"

İslam uğruna çihatt ettği zaman Allah'ın huzurunda şahitlik yapması için şöy-

le derdi: *"Mahşer günü benimle kalkması için, beni kılıcımla birlikte gömün."*

Sultan Selahaddin'in sözünü ettiğimiz sıfatları ve geleceğe dönük sağlıklı bakışı, **El-Dünya Dergisi**'nin 658. sayısında çıkan bir incelemede de teyid edilmektedir. Yazıya göre Sultan Selahaddin, **Bahaeddin Karakuş**'a Kahire'de bir kale yapmasını emreder. Kale bitikten sonra kardeşi **El-Melik el-Adil** ile birlikte kaleye çıkar ve şöyle der:

-Ey Seyfeddin! Bu kaleyi senin oğlların için yaptım.

Kardeşi ise;

-Allah sana, oğullarına ve torunlarına nimetler verdi.

Selahaddin;

-Dediğimi anlamadın. Ben necip biriyim, oğullarım necip olmaz. Sen ise necip değilsin, oğulların necip olur.

Sultan Selahaddin hernekadar ömrünü savaş ve cihatlarla geçirdiyse de, edebi değeri yüksek olan ölümsüz eserler de bırakmıştır. Kahire'nin El Fırafe semtinde İmam Şafii türbesinin yakınında bulunan ve M.1070 yılında Mısır'da ilk medrese olan **El-Medrese el-Nasır**'ayı yaptırdı. Ondan sonra **El-Medrese el-Kamhiye** ve Hanefi medreseleri ard arda açıldı. Bundan amaç, bilgi yaymak ve Sunni mezhebini tanıtmaktı. Ayrıca Said el-Suade mahallesinde **Hanaka el-Salahiyye** adında dini eğitim yapan bir yatılı okul yaptırarak, buraya belli bir bütçe de ayırdı. Harbiye nezareti ve **Divan el-İstul**'un temellerini attı. **İskenderiye Kalesi**'ni de Kahire'de inşa ettirdi. Kahire'nin güneyinde ve yüksek bir tepe üzerinde **Kasr-ı Yusuf** adı verilen çok güzel bir kale yaptırdı. **Yavuz Sultan Selim**, Kahire'yi ele geçirdiğinde, bu kalenin bir köşesini onarıp, Kahire ve Nil nehrinin buradan görünmesini sağladı. Ayrıca Sultan Selahaddin, Kahire'de iki hastahane yaptırarak, halifenin köşkünü de hastahaneye çevirdi. Yollar ve köprülerin yanısıra, tarım alanında da ciddi reformlar yaptı. Mekke Emiri'nin hacılardan aldığı gümrük ve diğer vergileri kaldırdı.

"**Selahaddin Eyubi**" adlı kitabın yazarının belirttiği gibi, bu şerefli fatih ve güçlü Sultan'ın hayatından ve meziyetlerinden bildiklerimiz, yine de sınırlıdır. Eğer İslam aleminde Selahaddin gibi birkaç Sultan daha çıkmış olsaydı, bugün islam alemi içte ve dışta bu kadar zayıf ve zelil olmazdı.

2-El-Melik el-Adil Seyfeddin Ebubekir Muhammed

Sultan Selahaddin'in kardeşi olan El-Adıl, H.540 veya 538 (M.1146 veya 1144) yılının Muharrem ayında Şam'da veya Baalbek'te doğmuştur. Sultan Selahaddin'den altı veya sekiz yaş küçüktür. El Adıl, Sultan'ın güvenilir ve çalışkan bir yardımcısıydı. Çok başarılı bir diplomat olan El Adıl, kısa sürede siyaset ala-

nında da büyük ün kazandı. Savaşlarda yiğit bir komutanı ve iyi bir planlamacıydı. El Adıl, amcası ve ağabeyi ile birlikte Mısır'a gitti. M.1174-1175 yıllarında Sultan Selahaddin'in Suriye'ye gitmesi nedeniyle Mısır'da vekil olarak kaldı. Özellikle H.573-578 (M.1178-1183) yıllarında meydana gelen iç huzursuzlukları sükünete dönüştürmesi ve Haçlılar'a karşı savaşmasıyla şöhret sahibi oldu. H.579 (M.1184) yılında Halep'e gönderlen El-Adıl'ın yerine yeğeni **El-Melik el-Muzaffer Takiyeddin**'in atanması ve Sultan Selahaddin'in oğlu olan **El Melik el-Avdal**'ın musteşarlık görevine getirilmesiyle aralarında anlaşmazlıklar çıktı. Bundan dolayı El Adıl tekrar Mısır'a çağrılarak Sultan Selahaddin'in oğlu **El-Melik el-Aziz**'in idaresinde şehrin düzenini sağlayarak, ona çok büyük bir destek verdi. Bazen ordunun başına geçerek, bazen de donanma komutanı sıfatıyla Suriye'ye yöneldi. Yolda Yafa ve El Kerk şehirlerini ele geçirdi. Kudüs'ün fethine katılanlar arasında yer aldı. H.585 (M.1189) yılında Akka şehrinin Haçlılar'dan alınması için çalıştı. Sultan Selahaddin ile İngiltere Kralı Aslan Yürekli Rişar arasındaki yazışmalarda ve barış anlaşmalarında çok büyük rol oynadı. Bu nedenle **Kral Rişar**'la aralarında dostluk bağı kuruldu. Oğlu **El Kamil**'e Rişar tarafından şovalye ünvanı verildi. El Adıl, H.587 (M.1191) yılında Rişar ile bazı şartlar çerçevesinde anlaştı. Bu şartlardan birisi, El Adıl'ın Kral Rişar'ın kızkardeşiyle evlenip Filistin'e Kral olmasıydı. Ancak bu gerçekleşmedi. Aynı yıl Mısır ve Suriye'den vazgeçip Diyarbakır'ı aldı. Bu sırada Sultan Selahaddin vefat etti.

Sultan'ın ölümünden sonra oğulları arasında salatanat kavgaları başladı. O sırada **El Melik el-Afdal Ali**, Şam'a hükmediyordu. **El Melik el-Aziz Osman**'da Mısır'a. Bu iki kardeşin aralarını bulmak için El Melik el-Adıl çok uğraştı. Örneğin El Melik el-Aziz, Şam'a giderek kardeşine savaş açtı. El Adıl ve diğer Eyubiler'in girişimiyle bu savaş önlendi; her iki kardeş H.590 (M.1194) yılında barıştılar. Bir yıl sonra tekrar El Melik el-Aziz, Suriye'ye saldırdı. Bunun üzerine El Melik el Adıl, El Melik el-Afdal ile anlaşıp bu saldırıyı önlediler. Bunun üzerine El Melik el-Afdal Şam'a geri döndü. El Adıl ise, El Melik el-Aziz'in yardımcısı olarak onun yanında kaldı. Bir süre sonra Mısır Hükümeti Şam'ı kendine bağlama hevesine kapıldı. Ancak El Melik el-Adıl, Suriye'yi ele geçirip 4. Haçlı Seferi'ne karşı bir serbesti kazandı.

Melik Adıl Seyfeddin Ebubekir Muhammed, H.594 (M.1198) yılında Yafa'yı işgal ederek, Telemin'de Haçlılar'ı muhasaraya aldı. Ancak Haçlılar, Telemin'de büyük bir zayiat ile kurtulup Melik el-Adil'den üç yıl süreyla barış istediler. Melik el-Adıl, ülkesinin durumunu düzeltmek için çalıştı. Büyük bir savaşla uğraşırken, 27 Muharrem 595Hicri (M.1199) tarihinde Melik Aziz'in ölüm haberini aldı. Bunun üzerine alelacele Suriye'ye gitti. Çünkü Melik Afdal'ın kardeşi olan Melik el-Aziz, küçük Melik Aziz'in oğlunun vasiyeti ile Mısır'da hükümdarlık yapıyordu. Melik Afdal, Halep Meliki olan Zahir'in yardımı ile daha önce kendisine yardım etmediği için Melik el-Adıl'dan intikam almak istedi. Ancak

Melik el-Adıl çabuk davranarak, kendi planını uygulamaya koydu. Bunun üzerine Melik Afdal, ona teslim olmaktan başka bir çare bulamadı. Daha sonra kardeşi olan Mensur'un oğluyla birlikte Mısır'ı terk etti. Melik Adil bunun üzerine 2 Şubat 1200 (H.596) tarihinde kendisini Mısır Hükümdarı olarak ilan etti. Aradan fazla zaman geçmeden Suriye, Cizre ve Kürdistan'ın doğusunu Mısır'a ilave ederek, bu bölgeleri hükümdarlığı altına aldı. H.612 (M.1215) yılında Yemen'i de buraya iltihak ettirdi. Bu esnada III. Papa İnosan 6. Haçlı Seferi'nin gerekliliğini ilan etti. Bu Haçlı Ordusu **Macar Kralı**'ndan **Nemse Dukkalığı**, **Bafarya** ve **Almanya**'nın birkaç emirliğinden meydana geliyordu. Yaklaşık 250 bin savaşçıdan oluşan bu ordu, önce doğuya doğru hareket ederek, Suriye'nin etrafını kuşattı. Haçlılar burayı yakıp yıktıktan sonra terk ettiler. Bu korkunç ordu daha sonra Mısır'a doğru yola çıkarak, Dimyat'ı ablukaya aldı. Melik el-Adıl ise, Mısır'dan Suriye'nin kuzeyine yöneldi. Ancak Şam'a ulaşmadan 31 Ağustos 1218 (H.615) tarihinde vefat ettİ.

Vasıf ve yüksek meziyetleri

Melik el-Adıl'ın hükümdarlığının yirmi yılı önemli olaylarla ve büyük fetihlerle geçti. Kardeşi Sultan Selahaddin'in yönetimi altındaki bütün ülkeler, ona itaat ettiler. Yaşamı boyunca Sultan'a sadık bir kişi olarak kaldı. Cesareti ve savaşlardaki yiğitliği, idari ve siyasi konularda ortaya koyduğu görüş ve düşünceleriyle Sultan Selahaddin'in sağ kolu durumundaydı. O, hükümdarlığının öncesinde ve sonrasında birçok Haçlı Seferleri'yle karşılaştı. Bu savaşlarda kazandığı şöhreti hertarafa yayılmıştı. **Mussevver Tarihi İslam** adlı kitabın yazarı Melik el-Adıl hakkında şöyle diyor: "*Seyfeddin Melik Adıl bilgi sahibi ve olaylar karşısında tedbirliydi. Fazileti yaşattı. Sözünde ve uygulamalarında kararlı bir kişiliğe sahipti. Kardeşi gibi bilginleri ve onların marifetlerini severdi. Paranın üzerindeki lakabı ise, Ebülfeda'ydı.*[3]

3-El Melik Kamil Muhammed

Lakabı Ebulmeali Nasreddin'dir. Melik Kamil, babası Melik Adıl'ın ölümünden sonra zor bir dönemde hükümdarlığı ele aldı. Haçlılar'ın saldırılarına karşı Mısır'ın kurtarılmasını üstlendi. Babasının ölümünden kısa bir süre sonra Haçlılar'ın Dimyatı on sekiz ay ablukaya almaları ve Mensur'a doğru yönelmelerinden sonra Melik Kamil, bu durumu ordusunun azlığına rağmen kuvvetli bir tedbirle önledi. Onun suvari gücü, Haçlı güçlerine nazaran daha az olduğu için bazı şartlar çerçevesinde barış teklifinde bulundu. Olumlu cevap alamayınca, sel gibi gelen Haçlı ordularına karşı zeka ve maharet göstermesinden başka bir çaresi kalmamıştı. Bunun için Nil Nehri üzerinde bulunan bütün barajların yıkılmasını emretti. Bununla, Haçlılar'ın geri dönme olanaklarını ortadan kaldırdı. Mensur'da ordusunun savunma hazırlıklarını tamamladı. Haçlı Ordusu, bu korkunç

savunma karşısında hayrete düştü. Açlığın da etkisiyle Haçlılar H.619 (M.1222) yılı Recep ayının 19. gününe kadar Mısır'dan çıkmalarına yardımcı olması için kendisine barış taklifinde bulundular. Melik Kamil, Mısır'daki işini bitirdikten sonra Yemen'i işgal etti. Kısa bir süre sonra Hicaz'ı da buraya ilave ederek, bağımsız bir ülke meydana getirdi. Oğlu **Melik Mesut**'u buraya hükümdar olarak atadı. Haçlılar ülkeden çıktıktan sonra Melik Adıl'ın oğulları ile **Havarzem-i Celaleddin**'e yakın olan Suriye Hakimi **Melik Muazzam İsa** arasında tartışma başladı. Melik İsa, Mısır'ı istila etme teşebüsünde bulundu. Bu esnada Alman İmparatoru **II. Frederik**, Kudüs'ü işgal etmek için hazırlık yapıyordu. Melik Kamil, Melik Muazzam ile Celaladdin'in antlaşmasını telaş ve korku ile bekliyordu. İki tarafada yarar sağlayacak şekilde ve bazı şartlar çerçevesinde Melik Muazzam'la Celaladdin'in İmparator Frederik ile dostluk ilişkileri gelişti. Haçlı Ordusu on yıl kalmak şartıyla Kudüs ve bağlı şehirlere girdi. Mısır H.626 (M.1229) yılının Rebiyülevvel ayında bu tehlikeden kurtuldu. Melik Kamil, H.629 (M.1232) yılında oğlu **Melik Salih Necmeddin**'in komutası altında bir ordu oluşturdu. Tatar ve Havarzem'i savunması için bu orduyu Suriye'ye gönderdi. Bir saldırıyla Cizre'nin birçok il ve ilçeleri onun yönetimi altına girdi. H.625 (M.1228) yılında Baalbek ve Basra karşılığında Şam'ı Melik Salih İsmail'den geri aldı.

Melik Kamil, bilim ve kentleşme alanında yetenekli bir kişiydi. **El Medresetül Kamiliye** ve **Medresetül Hadis** onun en önemli eserleridir. (Hammer C:4, Shf.229)

Ayrıca bilgi ve edebiyatı seven bir hükümdardı. Kendi döneminin bilgin ve edipleri arasında yeraldı. Meclisi bu tür insanlarla dolup taşıyordu. Meclisinde bulunan bilginler, onu kendi aralarında hakem olarak tayin ederlerdi. Kendiside şair olan Melik Kamil'in birçok şiiri vardır. Aşağıdaki şiir bunlardan bir tanesidir.

Ey muhtaç kişi eğer sen gerçekten muhtaç isen
Yalan söylemeden göç et
Konakları ve ülkeleri, deveyi oturtmadan katla
Ancak Melik Eşref'in kapısına deveyi oturttur

Melik Kamil, H.635 (M.1238) yılının Şaban ayında 60 yaşındayken Şam'da öldü. (El Havadis El Camiet. Shf.107)

4-Melik Adil Ebubekir

Melik Kamil'in en küçük oğlu olan Melik Adil, Seyfeddin lakabıyla tanınıyordu. H.617 (M.1220) yılında Mensur'de doğdu. Babasına vekaletten birkaç kez Mısır'a hükümdarlık yaptı. Babasının ölümünden sonra H.625 (M.1228) yılında yönetimi eline aldı. İki yıl hükümdarlık yaptıktan sonra H.639 (M.1242) yılı Zilhace ayının 8. günü Mısır Emirleri tarafından halife ilan edildi. Melik Sa-

lih Necmeddin, Mısır'a gelince Melik Adil'in hapse atılmasını emretti. H.645 (M.1247) yılına kadar hapiste kalan Melik Adil, bu emirin zulmünden inleyerek öldü.

5-Melik Salih Necmeddin Eyup

Melik Kamil'in oğludur. Miladi 1207 (H.603) yılında doğarken babası tarafından veliaht ilan edildi. Babası Suriye'de onun veliahtlığını gerçekleştirme işiyle uğraşırken O, Mısır'da babasına vekalet ediyordu. Babasının döneminde Cizre'nin birçok yerlerini işgal etti. Hasankeyf ve Urfa ona ödül olarak verildi. H.635 (M.1238) yılında Nusaybin ve Sencar'a fatih olarak girdi. Doğuya hakim olan Necmeddin'in cesareti karşısına kimse çıkamazdı. Babası öldükten sonra kardeşi olan **II. Melik Adil**, Mısır'a hakim oldu. Bu esnada Melik Necmeddin ise, Rahbe ablukasıyla uğraşıyordu. Onunla birlikte ablukaya katılan Havarzemi (Xwarzemi) Ordusu'ndan dolayı muhasarayı kaldırıp Mısır'a dönme imkanı bulamadı. Havarzemi ordusundan kendisini kurtarınca Mısır'a doğru hareket etti. Bu esnada **Rum Sultanı Gıyaseddin** ve Musul Hakimi **Lulu Bedreddin**, bu ülkeye göz dikip bazı yerlerini işgal etmeye başladılar. Ancak Melik Salih, Bedreddin'den intikam alıp onu yendi. Rum Sultanı Gıyaseddin'i ise, Diyarbakır yöresinden uzaklaştırdı. H.636 (M.1239) yılında Cizre'yi oğlu Muazzam'ın yönetimine vererek, kendisi Şam'a hareket etti. Şam'ı işgal etmesi üzerine II. Melik Adil ile Kerkük Hakimi **Emir Davut**, Melik Salih'le savaşmak için anlaştılar. Ancak Sultan Adil'in bazı emirleri, tarafsız kalıp savaşmak istemediklerini ilan ettiler.

Melik Salih, ülkesini yönetirken işlerin iyi bir şekilde yürütülmesine çaba sarfetti. Onun savaşlardaki kahramanlığı halk arasında darbı mesal olmuştu. Ülkenin imarına da önem veren Melik Salih, Mısır sınırında koruma kalesi olarak Salihiye şehrini inşa etti. Birçok eser bıraktı. (Dairetül Maarif el-İslamiye, C:4, Shf.110)

Hammer Tarihi, Cilt 4'de Melik Salih Necmeddin hakkında şöyle deniliyor: "*Sultan Selahaddin, Melik Kamil ve Melik Salih, Mısır'da yerleşmenin, bilginin ve dinin müeseselerini inşa etmekle adlarını ebedileştirdiler.*"

6-El Melik el-Muazzam Turanşah

Turanşah, Salih Necmeddin'in oğludur. El-Cezire hükümdarı iken babasının ölüm haberini aldı. Bunun üzerine hemen Mısır'a döndü. Turanşah Mısır'a varıncaya kadar üvey annesi olan **Şeceretüldür**, Salih Necmeddin'in ölüm haberini gizli tuttu. tahta geçip yardımcıları ve arkadaşlarıyla birlikte devleti Haçlılar'a karşı savunmaya başladı. Fransa Kralı **Sant Louis**, **El** Mansura'ya doğru saldırıya geçince Turanşah, başarılı bir savunma planı hazırlayarak gereken gemileri de-

velerle denize ulaştırdı. Bu gemilerden oluşturduğu bir donanmayla Dimyat'a saldırdı. Haçlılar'ın kaçış yolunu karadan ve denizden keserek, onları açlık ve susuzlukla karşı karşıya bıraktı. Turanşah'ın sürekli saldırılarının yanısıra salgın hastalıklar ve açılık gibi etkenler de Haçlılar'ın moralini iyice bozdu. Bu durum karşısında Sant Louis, adamlarıyla birlikte Dimyat'a iltica etmek zorunda kaldı. Turanşah'ın ordusu bunlara aman vermeyerek Dimyat'a girdi; H.647 (M.1249) yılında bunların hepsini esir aldı. Fransa Kralı Sant Lwis'te esirler arasındaydı. Sant Louis adamlarıyla birlikte serbest bırakılması karşılığında 800 bin altın vererek Turanşah'la anlaştı. Bu savaşta Haçlılar'ın toplam kaybı ise, 100 bin civarındaydı. Mısır Ordusu ise, birkaç koldan oluşuyordu. Bunlara **El Memluk el-Berci** ve **El Memluk el-Bahri** ismi verilmişti. El Memluk el-Bahri kendisini hakim kılmak çabasındaydı. Ancak Turanşah, El Memluk el-Berci'nin yanısıra El-Cezire'den getirdiği orduya dayanarak onlara şefkatsiz ve sert davrandı. Bu nedenle El Memluk el-Bahri'nin prensleri hükümdar Turanşah aleyhine bir komplo hazırlayıp onu H.648 (M.1250) yılında şehit düşürdüler.

Bu noktada tarih susuyor. Ancak ben bu olup bitenlerin ışığında ve birçok kaynağa dayanarak Şeceretüldür'ün bu suikastte parmağı olduğu neticesine varıyorum. Çünkü bu kadın, Turanşah'ı hiç sevmezdi ve El Memluk el-Bahri ile ilişkisi vardı. Nitekim Turanşah'ın ölümünden sonra bu orduya hakim oldu ve daha sonra bu ordunun emiri olan **İbek** ile evlendi. Turanşah, Eyubiler'in azimli, yetenekli ve iyi idareci olan hükümdarlarının sonuncusuydu. Onun dehasını en iyi gösteren olay, develerle gemileri karadan denize ulaştırması ve bu gemilerden donanmasını oluşturmasıydı. Turanşah'ın gerçekleştirdiği bu başarılı olay, 204 yıl sonra **Fatih Sultan Mehmet** tarafından birkez daha tekrarlandı. Fatih Sultan da gemilerini karadan yağlı tahtalar üzerinde yürüterek Haliç'e indirmişti. Ayrıca Haçlılar'a karşı büyük zaferleri ve Fransa Kralı'nı esir alması, bu hükümdarın güçlü ve yetenekli olduğunun en iyi kanıtlarıdır.

7-El Melik el-Afdal

Gerçek adı Nureddin, lakabı ise Ebulhasan Ali'dir. Sultan Selahaddin'in en büyük oğludur. H.565 (M.1170) yılında Kahire'de doğdu. Kahire ve İskenderiye'nin en büyük bilgin ve edebiyatçılarının yanında eğitim gördü. Daha 14 yaşındayken H.579 (M.1184) yılında babasının yerine vekaleten Mısır'da hükümdarlık yaptı. Sultan Selahaddin tarafından H.582 (M.1186) yılında Şam'a vali olarak atandı. Babasının kontrolu altında bu görevi 20 yaşına kadar yürüttü. 25 Rebiyülsani 583 Hicri (M.1187) tarihinde Hittin Savaşı'na katıldı. Akka şehrini işgal etti; babasının emriyle buranın hükümdarı oldu. H.588 yılında Haçlılar'a karşı savaştı. Babası ile birlikte Arslan Yürekli Rişar arasındaki müzakerelere katıldı. Sultan Selahaddin'in vefatından sonra Suriye'ye kral oldu. Eyubi hanedanından olan eyalet prensleri kendisine bağlıydı. Veziri **Ziyaeddin İbn el-Esir**,

böyle büyük bir krallığı yönetecek kadar hikmetli ve güçlü bir siyaset sahibi değildi. Ancak bu vezirin Kral'ın yanında nüfuzu büyüktü. Bu yüzden Kral'ı babasının zamanında ün yapan prenslere karşı kışkırttı. Azlolan bu prensler birer birer Mısır'a gidip Kral'ın kardeşi El Melik el-Aziz ile birleştiler. Kısa bir süre sonra El Melik el-Aziz, Mısır'ın istiklalini ilan etti ve H.590 (M.1194) yılında Şam'a doğru yürüdü. Ancak iki kardeş arasındaki ihtilaf, amcaları El Melik el-Adıl ve bunun yanısıra Eyubiler'e bağlı bazı prenslerin çabaları sayesinde giderildi. Ancak bir yıl sonra Mısır Ordusu tekrar Şam'a doğru yürüdü. Fakat ani gelişen sebeplerden dolayı ordu, Kral'dan vazgeçti. Bunun üzerine Kral, Mısır'a geri dönmek zorunda kaldı. Daha sonra El Melik el-Afdal ile anlaşarak Mısır'a gidip, babasının veziri olan **El Kadı el-Fadıl**'ın aracılığıyla iki kardeşi tekrar barıştırmaya çalıştı. Böylece El Afdal Şam'a döndü; El Adıl ile kardeşi Melik el-Aziz ise Mısır'da kaldılar. H.592 (M.1196) yılında Mısır Ordusu tekrar Şam'a dönünce Şam, Melik el-Afdal'ın hakimiyetinden çıktı. Buna karşılık kendisine Serhad Kalesi verildi.

Melik el-Aziz H.595 (M.1199) yılında vefat etti. Melik el-Afdal ise, Mısır'a çağrılarak hükümdarın en küçük oğlunun vekili ve vasisi oldu. Melik el-Afdal bu fırsattan yararlanarak Şam'ı almak istedi. Ancak Melik el-Adıl, kendisine karşı çıkarak, bu olaya engel oldu. Bu yüzden iki taraf arasındaki münasebetler gerginleşti. Kendisine yapılan baskılar sonucu H.596 (M.1200) yılında teslim olan Melik el-Afdal, Serhad Kalesi'ne geri dönmek zorunda kaldı. Bir yıl sonra kardeşi ve Halep Hükümdarı olan **Melik el-Tahir** ile anlaşarak Şam'ı işgal etmesi için kendisinden söz aldı. Bunun üzerine Melik el-Tahir'in ordusu Şam'ı kuşatma altına aldı. Kentin düşmesine ramak kala iki kardeş arasında anlaşmazlık çıkınca Melik el-Tahir, Şam'ı işgal etmekten vazgeçerek, kentin kuşatılmasına son verdi. Melik el-Afdal ise, Hums'a döndü. Buradaki malını ve ailesini toplayarak Serhad'a gitti; amcası Melik el-Adil'e sığındı. Melik Adıl, kendisine Kalat-İnnecim, Suruç ve Simsad'ı verdi. Ancak, H.599 (M.1203) yılında buraları tekrar geri aldı. Bu olaylardan sonra Melik el-Afdal, Anadolu'daki Selcuklu Hükümdarı **II. Rükneddin Süleyman** ile birleştiğini ilan etti. Bir süre sonra hükümdarın üçüncü torunu **Keykavus**'ın yardımıyla Halep'e gidip, burada bir hükümdarlık kurmak istedi. Bu kararı, Melik el-Adil'in ölümünden sonra aldı. Ancak taraflar arasında çıkan uyuşmazlık yüzünden bu plan da gerçekleşmedi. Böylece Melik el-Afdal, kötü şansını idrak ederek bütün komploları bir yana bırakıp, Simsad Kalesi'ne çekildi. Ölüm tarihi olan H.622 (M.1225) yılına kadar burada siyasetten uzak ve yapayalnız bir şekilde yaşadı.

8-Melik El-Aziz

Asıl adı Osman olan Melik el-Aziz'in künyesi Ebulfetih, lakabı ise İmadeddin'dir. Sultan Selahaddin'in oğludur. H.567 (M.1172) yılında Kahire'de doğdu.

Daha 15 yaşındayken H.582 (M.1186) yılında Mısır'a vali olarak atandı. H.589 (M.1193) yılından, ölüm tarihi olan 27 Muharrem 595 Hicri (M.1199) tarihine kadar yaklaşık yedi yıl boyunca bu görevini sürdürdü. Milletçe sevilen bir hükümdar olmasına rağmen, bazı siyasi hizipçilere karşı koyamadı. Gençlik yıllarında dini bilimler okudu. Türbesi Kahire'de İmam-ı Şafii'nin türbesinin yanındadır.

9-Melik el-Eşref Muzaffereddin Ebul Fetih Musa

Sultan Selahaddin'in kardeşi I. Melik el-Adil'in oğludur. Hicri 578 (M.1182) yılında Kahire'de doğdu. Başka bir rivayete göre ise, El Kerk'te doğduğu söylenmektedir. H.589 (M.1193) yılında babası tarafından kendisine 11 şehir verildi. Adasa, Urfa, Alruha ve daha sonra bunlara Harran'da eklendi. H.600 (M.1204) yılında Musul Hükümdarı **Nureddin el-Zengi Arslan**'la savaştı. Beynelnehreyn adıyla bilinen bu savaşta muzaffer oldu. Daha sonra babası ona Halat(Xelat) ve Meyafarqin'i verdi. H.606 (M.1210) yılında Beynelnehreyn (Mezopotamya)'in büyük bir kısmını zapt ederek, karagahını El-Rakka şehrine taşıdı. Halep'in kahramanı Melik el-Tahir, H.613 (M.1216) yılında ölünce, Sultan Selahaddin'in oğlu Melik el-Afdal ve Rum Selçuklu Sultanı Keykavus, bu ülkeyi tehdit ediyordu. Ancak burayı Melik el-Eşref zapt etti. Melik Eşref, babasının ölümünden sonra ve Haçlılar Dimyat'a geldiklerinde, uzun bir teredütten sonra Eyubi ailesinin yeni reisi El-Kamil'le birleşerek ona yardım elini uzattı. Dimyat'ın geri alınması, hizmetinin büyük bir eseri ve yaptığı ölümsüz işlerden birisiydi. El-Muazzam, Şam'da öldükten sonra El-Nasır, El-Kamil'le karşı karşıya geldi. Bu durumda Melik el-Eşref mertçe davranıp Nasır'ı destekledi. Ancak bir süre sonra El Kamil'le anlaşıp Şam'ı aldı. Buna karşılık ona Beynelnehreyn'in (Mezopotamya) bazı şehirlerini verdi. Daha sonra El-Eşref, Rum Kralı **Kikiyat**'la ortak düşmanları **Celaleddin el-Harizmi**'ye karşı anlaştı. Aynı sıralarda Moğollar, Harizmiler'in bu son şehzadelerine baskılarını artırdılar. Dolayısıyla iki şehzade, 28 Ramazan 627 Hicri (M.1230) tarihinde Celaleddin'i Erzincan dolaylarında yendiler. Daha sonra Halat kenti Melik el-Eşref tarafından zapt edildi. Celaleddin'in ölümünden sonra Kikiyat, Halat'ı almak istedi. Bu tehlike karşısında Eyubilerin şehzadeleri birleştiler. Kikiyat, H.631 (M.1234) yılında Mezopotamya'ya saldırdı. Eyubi Şehzadeleri, aralarındaki ihtilaf yüzünden Kikiyat'a karşı bir şey yapamadılar. Ancak daha sonra birleşip Selçuklular'i Hertbert(Harput)ten kovdular. Bu görev Hama Hükümdarı Melik el-Muzaffer'e düştü. Bu hükümdar diğer şehzadeler tarafından esir alındı. Bunun ardından Selçuklular1234 yılında Herbert'i tekrar ele geçirdiler. Kikiyat, H.632 (M.1235) yılında Harran, Urfa ve Rakka'yı işgal etti. Kısa bir süre sonra Eyubi şehzadeleri buraları bir kez daha geri almayı başardılar. Kikiyat ise, Diyarbakır'ı kuşattı. Ancak Kayseri'de vefat edince, ömrü buna yetmedi. Bu olaydan sonra Melik el-Eşref ile Melik el-Kamil arasında kıs-

kançlık yüzünden ihtilaf çıktı. Melik el-Kamil ordusunu harekete geçirdi. İki taraf arasında savaş başlamadan 4 Muharrem 635 H. (M.1238) tarihinde Melik el-Eşref Şam'da öldü. Melik el-Eşref, yumuşaklığı, serbest fikirleri nedeniyle büyük bir ün kazandı. Millet onu sevdi; ona inandı ve güvenle itaat etti. Melik el-Eşref, Eyubilerin en büyük kahramanlarındandı.

10-El-Melik el-Nasır Selahaddin Yusuf

Melik el-Aziz'in oğlu, Sultan Selahaddin'in ise torunudur. H.627 (M.1230) yılında doğdu. Daha küçük yaştayken babasını kaybetti. Bu nedenle büyük annesi Zayfe Hatun, hükümdarlığı vekaletten ele aldı. Yeteneklerini kullanarak, devleti akıl ve kararlılıkla yönetti. 11 Cemayülevvel 640 Hicri (M.1243) tarihinde ölünceye kadar hükümdarlığını sürdürdü. Bu tarihten sonra hükümdarlığı El-Nasır ele aldı. O tarihte Melik el-Nasır daha 13 yaşını bile doldurmamıştı. H.643 (M.1246) yılında Harizmi, Melik el-Salih Ismail ve El-Nasır Davut ile anlaşarak ordusunu Şam'a doğru harekete geçirdi. Dolayısıyla Melik el-Nasır, Halep Ordusu'nu **Şehzade Şemseddin Lulu**'nun komutasında Şam'a gönderdi. Bu arada Melik el-Nasır, Melik el-Mansur'la bir anlaşma yaptı. Hums Gölü dolaylarında iki ordu karşılaştı. Burada çıkan amansız bir savaştan sonra Harizmi'nin ordusu, büyük bir yenilgiye uğradı. H.646 (M.1248) yılında Melik el-Nasır, Hums'a bir ordu gönderdi. Melik el-Eşref Musa'yı, burada iki ay kuşattıktan sonra Melik el-Salih Necmeddin Eyup, Tilbaş ve Hums'a doğru yürüdü. Ancak akibetinden kokrktuğu için uzun süren kuşatmadan sonra Mısır'a geri döndü. H.647 (M.1249) yılında Musul Hükümdarı **Bedreddin Lulu** ile münasebetleri çok bozuldu. Aralarında çıkan çetin bir savaştan sonra bu hükümdar Nusaybin ile Kirkisya'yı ele geçirdi. Mısır Kralı Turanşah'ın ölümünden sonra Melik el-Nasır'ın ordusu H.648 (M.1250) yılında Şam'ı işgal etti. Aynı yıl Melik el-Salih İsmail, Melik el Eşref Musa, Sultan Selahaddin'in oğlu Turanşah ve diğer Eyubi Şehzadeleri ile birlikte Mısır'a doğru yürüdüler. El Abbasiye yakınlarında Mısır Ordusu ile karşılaştılar. Savaşın başlangıcında başarılı sonuçlar elde ettiler. Melik el-Nasır savaşın kesin sonucunu beklerken memleketin lideri ve bazı adamları tarafından baskına uğradı. Melik el-Nasır bu durum karşısında kaçıp hayatını kurtardı. Eyyubiler'in diğer şehzade ve komutanlarının bir kısmı ise esir düştüler. Bu olaydan sonra Necmeddin el-Bazari'nin arabuluculuğu ile iki taraf arasında barış sağlandı. Suriye, Filistin ve Ariş'e kadar olan bölge Melik el-Nasır'ın egemenliği altına girdi. H.655 (M.1257) yılında **Halife el-Muhtasim Billah el-Abbasi**, saltanat elbisesini kendisine gönderdi; ancak bu hükümdar ısrarla kendisinin gelmesini istedi. Melik el-Nasır bu duruma boyun eğmedi. Daha sonra yardım istemek amacıyla veziri **Kemaleddin Ömer**'i Mısır'a gönderdi. Tatar ordusu Halep'e yaklaşırken El Nasır bu kenti terkedip Berze'ye sığındı. Burada ordusunu toparlayıp Şam'a doğru yürüdü. **Hülagu**'nun ordusu Halep Kalesi'ne ulaştığında burayı El-

Muazzam Turanşah savunuyordu. Hülagu, H.658 (M.1260) yılında buraya ulaştı. Turanşah, ordusunun zayıflığına rağmen savaşa girdi. Yenilince Halep Kalesi'ne döndü. Hülagu daha sonra ordusunun bir bölümünü Hums, Hama ve Şam'a doğru yürüttü. Saldırı ve kuşatmaları bizzat kendisi yapıyordu. 23 Kanunisani'de uzun süren bir kuşatmadan sonra bu devleti zapt ederek, komutanlarına bütün ahaliyi öldürme emrini verdi. Bir ay süren savunmadan sonra Turanşah teslim olmak zorunda kaldı. Melik el-Nasır, Haleb'in işgal edildiğini duyunca Şam'ı terk edip Neblis'e gitti. Kısa bir süre sonra Tatar ordusu buraya da ulaştı. Melik el-Nasır ise Mısır'a, oradan da Katya'ya vardı. Memalik'in ihanetinden sakınarak Mısır'a gitmeye cesaret etmedi. Buradan Eltih çölüne doğru gitmeye karar verdi. Burkat Zira'ya varınca Tatarlar'la karşılaştı. Girdiği çatışmada esir düştü ve Hülagu'ya gönderildi. Hülagu, Melik el-Nasır ile Melik el-Zahir'i beraberinde Tebriz'e kadar götürdü. Hülagu'nun komutanlarından **Ketebga**'nın öldürülmesi ve Mısır Ordusu'nun Suriye'yi geri almasından sonra, Hülagu, H.659 (M.1261) yılında Melik el-Nasır'ı çağırıp, onu kendi elleriyle öldürdü. Melik el-Zahir'in akıbeti ise, bundan farklı olmadı.

II-ZENDİLER

1-Kerimhan

Kerimhan, Zend Aşireti'nin reislerindendir. **Nadirşah**'ın ölümünden sonra İran'daki durumdan yararlandı. Bahtiyar Aşireti'nin reisi **Ali Merdan Han**'la anlaşarak, İsfahan'da hükümet kurdu. Ali Merdan Han, Kerimhan'ın aksine zalim ve kan dökmeyi seven bir kişiydi. Bu nedenle anlaşmaları uzun sürmedi. Aralarına düşmanlık girdi. Bu düşmanlık, H.1160 (M.1747) yılında Ali Merdan Han'ın öldürülmesiyle sonuçlandı. Böylece Kerimhan bütün İran'a hakim oldu. Ali Merdan Han'ın ölümünden sonra geriye Kerimhan'ın iki düşmanı kaldı. Bunlar, **Esat Han Elefgani** ile **Muhammed el-Kacari** idi. Kerimhan, önce Esat Han'la Hazar Denizi yakınlarında savaştı. Esat Han karşısında yenilgiye uğradı. Daha sonra Heşt Hükümdarı **Rüstem Sultan**'ın yardımıyla Esat Han'ı Kermsir Boğazı'nda kuşattı. Bu kuşatma Esat Han'ın teslim olmasıyla sonuçlandı. Esat Han'ın af dilemesi Kerimhan tarafından kabul edildi. Kerimhan, Esat Han'a iyi davranarak, onun Şiraz'a ikamet etmesini kabul etti. Esat Han'dan sonra Kerimhan'ın tek rakibi Muhammed Hüseyin el-Kacari kaldı. Hüseyin Han, Azerbaycan'ı işgal ettikten sonra İsfehan'a doğru yürüdü. İsfehan'ı zaptettikten sonra ordusunun bir bölümünü şehri korumak amacıyla burada bıraktı. Geri kalan kısmıyla Şiraz'a ulaştı. Kerimhan burayı da kuşatma altına aldı. Ancak **Alihan el-Zendi** ile Kerimhan'ın saldırıları sonucu ordu dağıldı. Bunun üzerine Hüseyin Han Şiraz ve İsfehan'ı terk etmek zorunda kaldı. Kerimhan daha sonra bu vilayetlerin idaresini yeniden düzenledi. Yetenekli adamlarından oluşan bir ordu kurdu. Bu orduyu Alihan el-Zendi'nin komutası altında Mazenderan'a doğru gönderdi. Bu ordunun amacı Muhammed Hüseyin el-Kacari'ye ders vermekti. Bu yöndeki şansı iyi gitti. El-Kacari'nin ordusunun bir kısmı bu orduyla birleşti. Böylece El-Kacari'nin azmi kırıldı; iki taraf arasında çıkan savaşta yenilgiye uğrayan Kacari, esir alındı. (4)

Mazenderan zaferinden sonra bütün vilayetler ve Azerbaycan'ın büyük bir bölümü Kerimhan'ın eline geçti. Ancak, kısa bir süre sonra Avşar aşiretleri Kerimhan'a karşı ayaklanmaya başladılar. Bu ayaklanma Kara Çimen'de bastırılınca aşiretin reisi **Fetih Alihan**, H.1174 (M.1760) yılında Kerimhan'dan af diledi. Bütün bu olaylardan sonra Kerimhan'ın korkacağı bir düşmanı kalmadı. Bu yüzden Kerimhan'ın hükümdarlığının son dönemleri bazı münferit olaylar dışında çok sakin geçti. Ancak bu sesizlik döneminden sonra Kerimhan'ın Bağdat Hükümeti'yle arası açıldı. Kerimhan bu gelişme karşısında kardeşi **Sadıkhan** komutasında bir orduyu Basra'ya gönderdi. Bu ordu donanmayla anlaşarak, yüzer bir

köprü yaptırdı. H.1189 (M.1775) yılının kış aylarında Kerimhan'ın ordusu bu köprüden geçerek Basra'yı kuşattı. 13 ay süren kuşatmadan sonra, yani H.1190 (M.1776) yılında Basra Kalesi kendilerine teslim edildi.

Kerimhan döneminde ziraat ve sanayi alanlarında büyük ilerlemeler kaydedildi. Çünkü Kerimhan, üretimi teşvik etmek amacıyla çiftçilerden alınan vergileri hafifleştirdi. Aynı zamanda İran şehirlerinin ve özellikle Şiraz'ın imarına da önem verdi. Onun döneminde İran'da sükünet ve huzur hakim oldu. Zavalı millet, Nadirşah döneminde çektiği sıkıntılardan sonra böyle mutlu bir yaşamı hayal bile edemezdi. Ermeniler bile Kerimhan'ın şevkatinden nasiplerini aldılar. 20 yıl sükunet içinde geçen Kerimhan'ın hükümdarlığı 28 yıl sürdü. 13 Sefer 1193 Hicri (M.1779) tarihinde vefat etti.[5]

Kerimhan ılımlı, düşmanlarına karşı bile şidetten uzak, merhametli ve zor durumlarda dahi sabırlı davranan bir hükümdardı. Bu yüce vasıfları sayesinde milleti tarafından sevilip sayıldı. Kerimhan, taasuptan uzak, son derece müsamahakardı. Ancak dini konularda çok azimliydi. Alim olmamasına ve dini eğitim görmememisne rağmen, bilimi ve bilim adamlarını çok severdi. Meclisinde bu gibi adamların özel yeri vardı. Bilimi millete sevdirmek için elinden geleni yaptı. Şair Sadi Hafız'ın türbesini onardı; adına vakıf tesis ettirdi. İyi bir hükümdar olan Kerimhan, tedbirli bir siyaset adamı, yetenekli bir komutan ve dahi bir insandı. Başkalarının haklarına tecavuz etmekten kaçınırdı. Tahta oturur oturmaz, milletin refahını ve memleketin imarını hedefledi. Bu ilkeler, kendisi için devletinin sınırlarını genişlemekten daha önemliydi. Nitekim bunları hayata geçirmek için bütün gücüyle çalıştı.

Kerimhan aynı zamanda savaş tekniğini, planlamayı ve başarıya ulaşma yollarını da iyi bilen bir hükümdardı. Bütün bunlara ilavetten yemekte, giyimde ve konuşmalarında son derece mütevazi ve alçak gönlülüydü.

Sir **John Malkolm**, **İran Tarihi** adlı kitabında Kerimhan hakkında şöyle diyor: "*Kerimhan, kibirli bir Sultan değildi. Çok fetih yapmadı. Ancak kabul edilmesi gereken bir şey var ki, o da bu sultanın eşsiz bir insan olmasıydı.*" **Bining** ise kitabında şu cümlelerle Kerimhan'a yer veriyor: "*Milletin sevdiği İran hükümdarlarından Kerimhan tektir. Çünkü O, şevkatli bir baba, herkesi seven adil bir hükümdardı. Aynı zamanda bütün gücü ile insaniyeti savunan ve zulümden uzak bir insandı.*"

2-Zeki Han

Kerimhan'ın baba tarafından kardeşi ve komutanıydı. Kerimhan'ın ölümünden sonra Zeki Han hükümdarlık tahtına oturdu. Kerimhan'ın aksine zalim ve kan dökmayi seven biriydi. Bu nedenle Zend şehzadeleri kendisinden oldukça çekinirlerdi. Buna rağmen bunlar Zeki Han'a karşı ayaklandılar; onun yerine Ke-

rimhan'ın oğlu **Ebulfetih**'i tahta geçirmek istediler. Bilinmeyen bir nedenle bu öneri Zeki Hen tarafından da kabul edildi. Kerimhan'ın oğlulları olan Ebulfetih ve **Muhammed Al**i tahta geçtiler. Ancak bunların yaşlarının küçük olması nedeniyle, yönetimle ilgili herşey Zeki Han'ın elindeydi.

Bu iki insanın tahta geçmeleri hiçbir şeyi değiştirmedi. Ancak bir süre sonra Zeki Han'ın düşürülmesinde rol alan asi şehzadeler hakkında bir af ilan edildi. Daha sonra Zeki Han'ın eline geçen bu şehzadeler birer birer öldürüldüler. Zeki Han, böylece onlardan intikamını almış oldu.

Kerimhan'ın diğer kardeşi Sadıkhan, Basra'dan döndükten sonra Şiraz'ı kuşatmak istedi. Ancak Sadıkhan'ın ordusu parçalanmış bir durumdaydı. Bu nedenle Sadıkhan, Kerman'a gitmek zorunda kaldı.

Kerimhan'ın ölduğu gün Zendiler'in en büyük düşmanı olan **Ağa Muhammed Han el-Kacar**i, Şiraz Kalesi'nden kaçtı. Bu kaçış hükümet için kötü bir geleceğin başlangıcı oldu. Zeki Han bu kaçış haberini duyar duymaz yeğeni Ali Murat Han komutası altındaki bir orduyu kaleden kaçan El Kacari'nin peşine gönderdi. Bu ordu Tahran'a ulaşır ulaşmaz Zeki Han'ın aleyhinde çalışmaya ve şehzadeleri kışkırtmaya başladı.

Ali Murat Han, Kerimhan'ın çocuklarının haklarını almak bahanesiyle isyana kalkıştı. Ordusuyla İsfehan'a doğru yürüdü. Zeki Han, bu haberi duyar duymaz ordusunun başına geçerek İsfehan'a doğru yola çıktı. Ancak eline bulaşan masum insanların kanı, onun peşini bırakmadı. Zeki Han, H.1193 (M.1779) yılında Yezdi Huvast'te korumaları tarafından öldürüldü.

3-Ebulfetih Han

Zeki Han'ın öldürülmesinden sonra hükümdarlığını ilan etti. Fetih Han cesur ve adil bir hükümdardı. Hükümdarlığı, milleti için bir şevkat dönemiydi. Ancak amcası Sadık Han kendisini rahat bırakmadı. Şiraz'a yürüyen Sadık Han, Ebulfetih Han'ı tahttan indirip gözlerini oydu. H.1194 (M.1780) yılında da kendisini İran Şahı olarak ilan etti.

4-Sadık Han

Sadık Han, üvey oğlu olan Ali Murat Han'dan çekiniyordu. Murat Han, Tahran'da iken Sadık Han'ın tahta geçtiğini öğrendi. Bu haber üzerine kendisini şah ilan eden Murat Han, ordusunun başına geçerek İsfehan'a doğru hareket etti. Buna karşılık Sadık Han ise, oğlu **Taki Han**'ın komutası alıtında yirmi bin kişilik bir ordu oluşturarak Murat Han'a saldırttı. İki ordu arasında çıkan savaşta Ali Murat Han yenilgiye uğrayarak, Hamedan'a geri döndü. Taki Han ise, babasının

verdiği nasihatın aksine Murat Han'ın peşini bıraktı. Bir süre sonra ordusunu toparlayan Murat Han, birkez daha Taki Han'ın ordusuna saldırdı. Çıkan savaş sonucunda yenilgiye uğrayan Taki Han, savaş meydanında canını zorlukla kurtarıp Şiraz'a gitti. Murat Han, bu zaferden sonra sekiz aylık kuşatma sonucunda Şiraz'ı işgal etti. Bu durum karşısında ailesini biraraya getiren Sadık Han, kendisini savunmak için, iç kalede hazır durumda bekledi. Fakat kısa bir süre sonra kaleyi teslim etmek zorunda kalan Sadık Han, 1781 yılında ailesiyle birlikte öldürüldü. Bu olayda sadece **Cafer Han** sağ kurtuldu.

5-Ali Murat Han

Şah olduktan kısa bir süre sonra Zeki Han'ın oğlu **Ekber Han** tarafından öldürülmesi için bir plan hazırlandı. Fakat bu plan ortaya çıkınca, Ekber Han idam edildi.

Ali Murat Han, Şahlık tahtına resmen oturduktan sonra İsfehan'a giderek, burayı başkent ilan etti. Annesi tarafından kardeşi olan Cafer Han'ı buraya vali olarak atadı. Oğlu **Şeyh Veysi**'yi de ordunun emiri olarak tayin etti. Şeyh Veysi bir süre sonra Mezenderan'ı işgal edip Kacariler'in direncini kırdı. Şeyh Veysi, ordusunun bir bölümünü bunların reisinin peşine gönderdi. Ancak bütün bunları temkinsiz ve uzağı düşünmeden yaptı. Bu nedenle Kacariler'in baskınına uğrayan ordusunun büyük bir bölümü telef oldu. Bu olaydan sonra Mazenderan'ı terk ederek Tahran'a giden Şeyh Veysi, burada Ali Murat Han'ın ordusuyla birleşti. Bu arada Cafer Han isyan ederek, İsfehan'a gitti. Ali Murat Han bunu duyar duymaz, ağır hastalığına rağmen ordusu ile birlikte İsfehan'a yürüdü. Ancak şiddetli soğuk havanın etkisiyle rahatsızlanan Murat Han, H.1200 (M.1806) yılında vefat etti.

Murat Han etkin bir hükümdar ve eşine az rastlanan cesur bir komutandı. Kacari Ağa Muhammed Han'ın onun önünde saygıyla eğilirdi. Hatta kışkırtıldığı zaman bile şöyle derdi:

"Bekleyin bu saygın kör olsun, ondan sonra yapacağımızı yaparız."

6-Cafer Han

Ali Murat Han'ın ölümünden beş gün sonra İsfehan'a gelip krallığını ilan etti. Şeyh Veysi'yi kandırarak İsfehan'a çağırdı ve onun gözlerini oydu. Ancak Cafer Han'ı rahatsız eden ve dünyasını kara bir bulut gbi karartan Kacarlı Ağa Muhammed Han, ona karşı ayaklanarak, kısa bir süre içerisinde İsfehan'ı işgal etti. H.1203 (M.1809) yılında Kacari'ler İsfehan'a varmadan önce Cafer Han, İsfehan'ı tekrar geri aldı. Ancak Kacariler'in artan gücü karşısında direnemedi. Bu arada Ağa Muhammed Han, Kuzey İran ve Acem Irakı'nı işgal etmişti. Aynı sı-

ralarda Hemedan Valisi de Cafer Han'a karşı ayaklandı. Bu nedenle Yezid'ı, k. carili komutana teslim etmek zorunda kaldı. Cafer Han, son günlerinde bazı zaferler kazandı. Oğlu **Lütfü Ali Han**'ın cesareti sayesinde Lur şehrini geri aldı. Daha sonra ordusunun bir bölümü ile İsfehan'a yürüdü; kentin koruma güçlerini yenilgiye uğrattı. Aynı dönemde Ağa Muhammed Han'da İsfehan'a doğru ilerliyordu. Cafer Han, bu durum karşısında karasız kalarak İsfehan'ı terk edip, Şiraz'a doğru çekildi.

Cafer Han, mütevazi ve milletine karşı adil davranan bir hükümdardı. Mileti de onu seviyordu. Ancak bazı esirlere karşı kötü davranması, kendisine yakın bir komutanını kızdırdı.[6] Bu komutanı hapse attı. Ancak tutuklu bulunan bu komutan, bir süre sonra kendisine karşıbir komplo hazırlayarak, 1789 yılında onu ortadan kaldırdı.

7- Lütfü Ali Han

Cafer Han'ın oğlu ve Zendiler'in son hükümdarlarındandır. H.1184 (M.1770) yılında doğdu. Cesareti, kahramanlığı ve iyi niyetiyle ender bir insandı. Babasının öldürülüp tahttan indirilmesini Kerman'da duydu. Ordusundan kuşkulanarak burayı terkedip Buşehr'e gitti. Burada bir süre kaldıktan sonra milletin kendisini sevdiğini anladı. Hatta Fars Valisi **Hacı İbrahim**, kendisinden yana tavır aldı. Birçok emir de kendisini destekledikten sonra, Buşehr hakiminden bir ordu alıp Şiraz'a gitti. Burada başta iyi karşılanmadı. Ancak Şiraz Ordusu kendisiyle birleşince güçlendi. Bu gücü sayesinde Buşehr'e cesaretle girdi. Bu duruma karşı çıkan **Seyyid Han**, kısa bir direnişten sonra teslim olmak zorunda kaldı. Tahta geçtiğinde henüz yirmi yaşını bile doldurmyan Lütfü Han, 1789 yılında öldürüldü.

Lütfü Han'ın doğuştan gelen yüksek meziyetleri, milletin kendisine bağladığı ümitlerini pekiştirdi. Bu nedenle dostu da düşmanı da ona saygı gösterdi. Kendisine zor günlerinde yardım ettiği için Hacı İbrahim'den çok memnundu. Cesaretinin bir örneği, babasının katillerini af etmesiydi. Fakat veziri olan Hacı İbrahim'in etkisi artınca, kendi geleceğine telaş ve korkuyla bakmaya başladı. Kacari Ağa Muhammed Han'ın ilk saldırısını bertaraf edip Tahran'a geri döndükten sanra Kerman'a yöneldi. Kış mevsimi nedeniyle amacına ulaşamadan geri döndü. Orada Hacı İbrahim'in düşmanlığını ve kendisine ihanet edeceğini düşünerek, Zendiler'den Nebil adlı bir kişinin komutası altında başkent Şiraz'ı korumak için bir koruma kuvveti oluşturdu. İç kale için de bir komutan tayin etti. Korku ve ihtiyatı ise vezirine bıraktı. Çünkü, Hacı İbrahim'in nüfuzu bir yönüyle halk üzerinde daha fazlaydı. Diğer taraftan Hacı İbrahim, Cafer Han'ın katilini açıkça koruyordu. Ancak Ali Han, vezirin kendisine istediği zaman bir komplo hazırlayabileceğini idrak edemiyordu. Hacı İbrahim[7] kendi menfaat ve etkisinin artması-

nı Ali Han'a bağlılık ve vefadan daha üstün tutardı. Hacı İbrahim, Muhammed Ağa Han'ın etkisinin de giderek arttığını ve Zendi Devleti'nin kısa sürede sona ereceğini gördükçe, daha fazla çaba sarfediyordu. Ağa Muhammed Han'ın ilgisini çekmeye ve onunla bağlantı kurmaya çalışıyordu. Sonra ortaya çıkan olaylar da bu düşünceyi doğruluyor. Bizim başımızdan geçen olaylardan hareketle bunu izah edebiliriz. Eğer halkın eğilimi Lütfü Ali Han'dan yana olmasaydı, daha tahta çıktığı ilk günden itibaren yerini Ağa Muhammed Han'a bırakmak zorunda kalacaktı. Ancak Lütfü Han buna fırsat vermedi. Sonunda Ali Han, vezirin ihanetini anladı. Fakat vezirin ordu ve halk üzerindeki etkisinden dolayı bunu açıklamadı. Ali Han, veziri bitirmek için fırsat kolluyordu. Hacı İbrahim ise, Ali Han'ı ortadan kaldırıp Şiraz'ı Ağa Muhammed Han'a teslim etmek için gizliden gizliye çalışıyordu. Lütfü Ali Han, hükümdarlığının ikinci yılında ordusu ile İsfehan'a gitti. O, daha Şiraz'a varmadan Hacı İbrahim'e düşüncesini tahakkuk ettirmek için fırsat doğdu. Hacı İbrahim bir hileyle koruma ve iç kale komutanlarını tutuklayıp onları hapse attı. Hacı İbrahim, Şah'ın koruması ve aynı zamanda piyade ordusunun komutanı olan kardeşine hazırladığı hain planını uygulaması için mektup yazdı. Bu sırada Lütfü Han ise, Şiraz'a beş fersah uzaklıktaki Kumebaşa'daydı. Kacar'ın ordusu da Ağa Muhammed Han'ın kız kardeşinin oğlu olan **Baba Han**'ın komutası altında Şiraz'dan yirmi mil uzaktaydı. Hacı İbrahim'in kardeşi işini çok iyi yaptı. Ordudaki mirleri isyen etme yönünde ikna etti. Gece yarısı orduda bir devrim rüzgarının esmesi ortaya çıktı. Lütfü Han, ordunun kötü niyetini anlalayınca, kendisiyle birlikte hareket eden iyi niyetli arkadaşlarını yanına alarak Şiraz'a gitti. Daha önce atadığı iç kale ile koruma kuvetinin komutanlarına çok güveniyordu. Oysa Ali Han'a yardım ettiklerinden dolayı her ikisi de tutuklanmıştı. Fakat Ali Han'ın bundan haberi yoktu. İki gün sonra Şiraz'a varıp Hacı İbrahim'e bir adam göndererek, bu ihanetinin sebebini açıklamasını istedi. Hacı İbrahim ona şiddetle karşı çıkarak, mümkün olduğu kadar Şiraz'dan uzaklaşmasını istedi. Ancak Lütfü Ali Han, kolay kaçacak bir insan değildi. Onun için hemen bir ordu oluşturarak şehri ablukaya aldı. Hacı İbrahim ise, halktan bir ordu topladı; Şah'ın ordusunu şu sözlerle tehdit etti:" Şah'ı yanlız bırakıp geri gelmediğiniz takdirde, tüm çocuklarınızı öldürüp kadınlarınızı da esir alacağım." Bu sözlerden sonra Şah'ın ordusu dağılmaya başladı. Lütfü Ali Han ise, bazı adamlarıyla birlikte Buşehr'e gitti. Buşehr'in emiri Hacı İbrahim'in taraftarı olduğu için Ali Han'a ilgi göstermedi. Ali Han buradan Benderik'e gitti. Benderik hakimi Ali Han'ın emaretine gelemesini sevinçle karşıladı. Ali Han'ın hizmetine girerek, ona yardım elini uzattı. Kendisine bir kaç yüz silahlı adam topladı. Lütfü Han bu ordudan ziyade, cesaretine dayanarak Buşehr'e yürüdü. Kısa bir mukavemetten sonra şehri işgal etti. Buşehr'in ordusunu kendi ordusuna katarak, Kazruk Hakimi'ne saldırdı. Komutanı esir aldıktan sonra iki gözünü çıkardı. Fakat bu olay onun aleyhine gelişti.

Kuvetti günden güne artan Lütfü Ali Han, bu iki galibiyetten sonra Şiraz'ı ablukaya aldı. Hacı İbrahim, Zend Ordusu'na ve diğer aşiretlere güvenmediği için bir hile yapmaya kalkıştı. Bunların silahlarını elerinden alıp şehrin dışına doğru kötü bir şekilde kovaladı. Ağa Muhammed Han'a Şiraz'ı işgal etmesi için çağrı yaptı. Bunun üzerine Ağa Muhammed Han, Şiraz'a bir ordu gönderdi. Lütfü Ali Han bu orduyu üç yüz savaşçı ile karşıladı ve hepsini öldürdü. Bu kötü haberin ulaşması üzerine Ağa Muhammed Han, **Can Muhammed Han** ile **Rıza Kulu Han**'ın komutası altında güçlü bir orduyu Ali Han'la savaşmaları için gönderdi. Kacariler'in bu ordusu Şiraz'da bulunan koruma kuvveti ile birleşti. Bunlar kendilerinden on kat daha zayıf olan Lütfü Ali Han'ın ordusuna saldırdılar. Fakat bunların kuvveti Ali Han'ı korkutmuyordu. Ali Han bu duruma kuvvetli bir komutan gözüyle bakıyordu. ülkesinin doğal engelerine de güvendiği için, ülkeyi bir meydan savaşına çevirdi. İlk saldırıda başarılı olamayınca düşman güçleri savunma hattına kadar ulaştılar. Lütfü Ali Han'la adamlarının kaçtıklarını gören düşman güçleri, zafer sarhoşluğuna kapılarak talan ve yağmayı paylaşmaya başladılar. Şah bu hatadan yararlanarak eli kişiyle bunlara saldırdı. Bunların korkup kaçmaları üzerine, Ali Han durumu gevşetmeden peşlerine düşüp onları takip etmeye başladı. Kritik bir yerde onlarla karşılaştı. Aralarında çıkan savaş genç kahramanın zaferiyle sonuçlandı. Ali Han, bunlardan çok kişi öldürdü. Kacari ordusunun komutanı olan Rıza Kulu Han ile birlikte birçok kişiyi esir aldı. Lütfü Ali Han'ın bu zaferi Hacı İbrahim'in kafasında korku ve telaş yarattı. Hacı İbrahim, Ağa Muhammed Han'a haber göndererek, Şiraz'a gelmesini istedi. Ağa Muhammed Han, 35 bin kişilik bir orduyla Şiraz'a doğru hareket etti. Bu ordu, mubalağasız olarak Şah'ın ordusunun yüz katıydı. Kacarlar'ın kendisinden korktuklarını bilen Şah, son derece cesaretli davranıyordu. Kacari ordusunun öncü güçleri Estexer'e yakın bir yere ulaşıp burada karagahlarını kurdular. Daha istirahata geçmeden Lütfü Ali Han, dört yüz suvarisiyle onlara saldırdı. Ali Han bu saldırıda adeta roman kahramanları gibi hareket ediyordu. Lütfü Ali Han ordusu ile birlikte herkesten önce savaş meydanına çıktı. Düşman askerlerinin öncülerine bir bir saldırdı. Bu saldırılar karşısında neye uğradıklarını şaşıran düşman güçleri, arkalarına bakmadan savaş alanından kaçtılar. Şah bunları Ağa Muhammed Han'ın karagahına kadar takip etti. Gece karanlığı, dehşet ve korku Ağa Muhammed Han'ın yenilmesine sebep oldu. Bu savaştan sonra Lütfü Han'ın adı hertarafa yayıldı. Tüm bu etkenler Kacari Ordusu'nun saflarında şaşkınlık yarattı. Bu uygun koşullarda Lütfü Ali Han birkaç suvari ile, Ağa Muhammed Han'ın çadırına ulaşıp onu öldürmek istedi. Ancak Lütfü Ali Han'ın hain emirlerinden birisi atın dizginini tutarak kendisine şu sözleri söyledi: "Ağa Muhammed kaçmış. Artık onun çadırına girmeye gerek yok. Hazinesini de senin askerlerinin talanına bırakmış." Bu sözler üzerine Ali Han ikna oldu. Niçin bu karagaha girmediğini bilmiyorum. Ancak kendisine söylendiğinin aksine Ağa Muhammed Han'ın çadırda olduğunu bilseydi, Ali Han, ne yapadı; bilmiyorum. Ancak şunu söyleyebiliriz ki, onu o zaman öldürmüş olsaydı, ailesinin selametini tehdit eden

bir mikrobu yok etmiş olacaktı. Ancak Ali Han, bu fırsatı kaçırdı. Çünkü Zendi Devleti'nin yok olması ve Kacarlar'ın ortaya çıkması onun elinde değildi.[8]

Lütfü Ali Han, ertesi sabah Kacari Ordusu'nun arkasındayken, askeri karargahından bir ezan sesi işitti. Bu, Ağa Muhammed Han'ın ordusuyla beraber olduğunun gerçek bir deliliydi. Gerçekten de ordu içinde yayıldığı gibi Ağa Muhammed Han kaçmamıştı. Lütfü Ali Han az sayıdaki savaşçılarıyla onun hayrete ve korkuya düşen ordusuna saldırırken O, çadırında şu manzarayı görüyordu. Lütfü Ali Han'ın yapabileceği iki şey vardı. Bunlardan birisini yapmak zorundaydı. Ya istikrar ve esarete sebep olan savaşı sürdürecekti, yada kaçacaktı. Sonunda kahramanlığına yakışır bir şekilde birinci yol olan savaşı tercih etti. Bunun için adamlarıyla birlikte savaş meydanına çıktı. Birkaç konaktan sonra Horasan'a ulaştı. Orada Tubiyus Hakimi'nin yardımı ile 200 savaşçı topladı. Bunlarla birlikte Yezd'e yürüdü. Orada çıkan çatışmada galip gelerek, Fars sınırına kadar gitti. Geçtiği tüm vilayetlerden ordusuna katılım oldu. Ordusu günden güne çoğalarak güçlendi. Bu şekilde ordusunun mevcudu bin beş yüz kişiyi aştı. Bu ordu ile Dariebcerd'e kadar gitti. H.1208 (M.1793) yılında Dariebced'i ablukaya aldı. Ancak bu zaferlerin üzerinden fazla zaman geçmeden Tahran onun üzerine büyük bir ordu gönderdi. Bu ordu ile Hacı İbrahim'in gönderdiği diğer ordu birleşip, Lütfü Ali Han'la savaşmaya başladılar. Çıkan birkaç çatışmadan sonra Şah geri çekilmek zorunda kaldı. Bir süre sonra Nermanşehir aşiretlerinin reisleri onu bölgelerine davet ettiler. Lütfü Ali Han bu daveti kabul etti. Bu aşiret tarafından kendisine normal bir kuvvet verildi. Şah onlara teşekkür ederek, onların verdikleri savaşçılarla birlikte Kerman'a gittii. Burada ordusunu ikiye ayırdı. Bir kısımını amcası **Abdullah Han**'ın komutasına verdi. Geri kalan kısmına da kendisi komuta ederek, süratle amcasının karşı cephesinden şehre saldırdı. Kendi hızı ve harp tekniği konusundaki bilgisiyle kuvvetli bir savunmaya sahip olan bu kaleyi az bir güçle istila etti. H.1210 (M.1795) yılında bu şehirde kendi adıyla para bastırdı. Bu haberler, Ağa Muhammed Han'a ulaşınca, Muhammed Han tüm kuvvetlerini, komutanlarını, emirlerini, savaş araç ve gereçlerini topladı; bunlarla Kerman'a yürüdü. Kerman'ı ablukaya aldı. Şah'ın hain olan bazı adamlarının yardımıyla savaşı engelleyen kalenin dört burcunu ele geçirdi. Ancak Şah, kuvvetli bir saldırı ile buraları geri aldı. Fakat bu zafer fazla devam etmedi. Çünü karanlık bir gece de ordusundaki hain emirlerinden birisi çıkarak, şehrin kuvvetli kapısını düşmana açtı. Düşman şehre girerek, hertarafı silip süpürdü. Şah uzun bir süre saldıran bu canavara karşı aciz kaldı. Çünkü onun iyi niyetli arkadaş ve dostlarının çoğu savaşlarda öldürülmüşlerdi. Bununla beraber düşman ordusu, onun küçük ordusunun birkaç misliydi. Buna rağmen Kacariler, bu şehirde fesatlık yapmaktan da geri kalmadılar. Kadınları esir alıp çocukları öldürdüler. Yaşlılara kötü muamele yaptılar; ibret olsun diye el ve ayaklarını kestiler. Talana başvurup şehri harabeye çevirdiler. Ağa Muhammed Han, Lütfü Ali Han'ı ele geçirmek için çok çaba sarfetti. Fakat başaramadı. Çünkü Zend kahramanı, Kacar ordusunu yararak bunların arasından, azamet ve kahramanlık

süsü ile çıkmıştı. Lütfü Ali Han, Ağa Muhammed Han'dan kurtulduktan sonra Nermanşir'e gitti. Buradaki aşiret reisine birkaç gün misafir oldu. Aşiret reisi, Ali Han'ı öldürmeleri için birkaç adamını görevlendirdi. Bu canavarlarla girdiği bir çatışmada başından ve omuzundan derin bir yara aldı. Bunlar Şah'ı yaralı haliyle tutuklayıp Ağa Muhammed Han'a gönderdiler. Kacariler'in reisi, Şah'ın iki gözünü bizzat tırnaklarıyla çıkartıktan sonra onu Tahran'a gönderip orada hapse attırdı. Muhammed Han, bu yapttıklarıyla yetinmedi. Onurlu kahramana verdiği eziyetleri az görüp, onu feci bir şekilde öldürdü. Çünkü Ağa Muhammed Han, bu kahramanın adını duyduğu zaman ruhunu korku sarardı. Miladi 1794 yılında meydana gelen bu olayın tüm ayrıntıları **Muhtasar Tarihi Kürt ve Kürdistan** adlı kitabın ikinci cildinde vardır.

Bu üzücü olaydan sonra Zend kahramanlarının adı varlık defterinden henüz 25 yıl geçmeden silindi. Bu Zend kahramanının olağan üstü cür'et ve üstün derecedeki şeceaat ve sert yaradılışının yanında edebiyat ve şiir alanında da önemli bir yeri vardı. Aşağıdaki şiir ona aittir. Bu şiirde, halinden ve o şerefli günlerin geride kalmasından şikayet ediyor.

Yarab sen mülkü benim gibi bir insanın elinden aldın
Bir pis insanın eline verdin, ne erkektir ne de kadın
Benim günlerimin dönüşlerinden bana malum oldu ki
Senin yanında ha davul çalmak ha kılıç sallamak birdir
(Pehlevanê Zend, Doktor Pertev, Tahran 1312)

III-DİĞER KRALLAR VE EMİRLER

1-Merziban Salar

Revadi aşiretinden **Mamelanlı Muhammed**'in oğludur. Tarım kalesinin hakimi olan babasının döneminde Azerbaycan, **Ebu Salim Deysem**'in elindeydi. Bir süre sonra Deysem'in iktidarı Merziban'ın eline geçti. Disem, birkaç kez iktidarı geri almaya kalkıştıysa da başarılı olamadı; sonunda Merziban'ın eline esir düştü. Merziban ise, Deysem'in gözlerini oyduktan sonra onu zindana attı. Azerbaycan, H.332 (M.944) yılında Ruslar'ın saldırısına uğradı. Merziban, büyük bir cesaretle Ruslar'a karşı koydu. Sonunda onlarla Şehristan Kalesi yakınlarında karşılaştı ve Ruslar'ın tümünü imha etti. Merziban, devletin asayişini sağladıktan sonra fetihlere yöneldi. Gözünü **Ruknuddevle Elbuveyhi**'nin yönetimindeki Elrey vilayetine dikti. Elbuveyhi, saldırı haberini duyunca kardeşleri **Muizudin** ve **İmadeddin**'den yardım istedi. Bu iki kardeş büyük bir ordu oluşturdular. Çevredeki hükümetler de bunlara destek verince muazzam bir ordu ortaya çıktı. Bu ordu Kazvin Hazan'a doğru yöneldi ve nispetten kendilerinden küçük olan Merziban'ın ordusuyla karşılaştı. Ordunun küçük oluşuna rağmen Merziban, saldırıya geçti. Büyük bir güç ve cesaretle savaşmaya başladı; fakat başarılı olamadı. Savaşın sonunda yenilgiye uğrayan Merziban, esir düşüp Semirem Kalesi'nde zindana atıldı. H.342 (M.954) yılına kadar zindanda kalan Mezriban, aynı yıl annesinin çabaları sayesinde kaçarak[9] Azerbaycan'a gitti.[10] Burada devletini yeniden kurduktan üç yıl sonra H.345 (M.957) yılında Erdebil'de vefat etti.

2-Merziban oğlu Cestan

Salar Merziban öldükten sonra oğlu Cestan yönetimi ele aldı. Amcası **Vahsozan,** yönetimi Cestan'ın elinden almak için çok uğraştı. Hükümdarlık tacını alamayan Vahsozan, hükümetin idaresinde kargaşalık çıkararak toplumda varolan sükünetin bozulması için çalıştı. Başta Cestan'ın kardeşleri **Salar İbrahim** ile **Salar Nasır** arasında huzursuzluk çıkmaya başladı. Ermeniye Valisi **Cestan Şermezan**'ı isyana teşvik etti. Bu olaydan sonra Cestan ve Nasır'ı Derem Kalesi'nde yemeğe çağırdı. Bunları H.349 (M.960) yılında iğrenç bir şekilde öldürüp, idareyi eline aldı.

3-Vahsudan

Vahsudan, **Ravadi Muhammed**'in oğludur. Cestan hapse atıldıktan sonra ülkenin idaresini eline aldı. **Salar İsmail** adındaki oğlunu da veliaht olarak tayin etti. Salar İbrahim ise o gün Ermeniye'deydi. Amcasının ihaneti ve iki kardeşinin tutuklanması haberi kendisine ulaştığında, asker toplayarak amcasının üzerine yürüdü. Marağa'ya ulaşarak, iki kardeşinin serbest bırakılmasını istedi. Vahsudan ise, Ermeniye valisi olan Cestan Şermezan komutasındaki bir orduyu İbra-

him Salar'la savaşması için gönderdi. Kritik bir yerde çıkan savaşta Salar İbrahim amcasının güçleri karşısında yenilgiye uğradı. Vahsudan'nın bu zaferinden dolayı Ermeniye'de uzun süre yas ilan edildi. Bir süre sonra İbrahim ile Cestan Şermezan'ın ilişkileri düzeldi. Bunun üzerine İbrahim, Erdebil'e giderken Vahsudan onun karşısına çıkma cesaretini gösteremedi. Ülke yönetimini İbrahim'e terk etmek zorunda kaldı. Kendisi ise Deylem aşiretine sığındı. Burada bir süre kaldıktan sonra topladığı güçlerle tekrar İbrahim'in üzerine saldırdı. Çıkan savaşta galip gelerek ülke yönetimini yeniden ele geçirerek bağımsız olan memleketinin hükümdarı oldu. Ancak Salar İbrahim, Babehiyin Aşireti'nin koruması altında idareyi tekrar eline geçirdi.

4-Atabek Ebutahir

Gerçek adı Mehammed olan Ebutahir, Suriye'deki Kürt aşiretlerine mensup **Fedlun**'un oğludur. Hicri 5. yüzyılın sonlarında dedesi Ebulhasan Fedlun, aşireti ile birlikte Loristan'a göç ederek, Emad dağına yerleşti. Aynı dönemde Fars Vilayeti, Selgari Hükümdarı'nın elindeydi. Muhammed cesaretiyle meşhurdu. Burada Fars Hükümdarı'nın hizmetine girdi. Yönetim kademelerinde yavaş yavaş yükselmeye başladı. Şavankare Aşiret'ine düşman olan Fars Hükümdarı, Ebutahir'i büyük bir askeri gücün başına getirerek bu aşiretin üzerine gönderdi. Ebutahir'in bu savaşta galip gelmesine sevinen Atabek, ona Kohkeleviye mıntıkasını verdi. Şol Hükümeti'nin idaresini eline alması için kendisine bir miktar da asker verdi. O, Loristan'ın tamamını yönetimi altına almak için Şol'a bazan şidetle, bazende yumuşak davranarak emelini gerçekleştirmeye çalışıyordu. Daha sonra bağımsızlığını ilan ederek, Fedlevi Hükümeti'ni kurdu. Uzun bir süre hükümdarlık yaptıktan sonra H.555 (M.1160) yılında öldü.

5-Hezaresb

Tahir'in oğlu ve halifesiydi. Hezaresb akıllı ve adil bir insandı. Onun yönetimindeki Loristan'da insanlar refah içerisinde yaşıyorlardı. Suriye'deki birçok aşiretleri Loristan'a davet ederek, buraya yerleştirdi. Bu aşiretlerin sayesinde güçlenerek, Şol ailelerini ülkesinden çıkardı. Ülkesinin sınırını İsfehan'a dört fersah yaklaştırdı. Fars Hükümdarı birkaç kez onun üzerine asker gönderdiyse de her seferinde büyük bir zayiat verip geri dönmek zorunda kalıdı.

Hezaresb, ticaret ve ziraata çok önem veriyordu. Köy ve şehirleri iyi bir düzene koyup islah etti. Abbasi Halifesi Ennasirüdinullah tarafından Atabek lakabıyla ödüllendirildi. Bir süre Havarzemi Hükümdarı **Sultân Muhammed**'e yanaştı. Sultan Muhemmed ile arasında dostluk bağı gelişti. Kızını Havarzemi Hükümdarı'nın oğlu **Gıyaseddin**'e nikahladı. Hükümdarlığı hayli uzun süren Hazaresb, ülkenin başkentinde öldü. [11]

6-Atabek Tikle

Fedlun ailesinin son hükümdarı olan Tikle, kendi ülkesinde bağımsız olarak yaşadı. Babası Hazaresp'in ölümünden sonra hükümdar oldu. Tahta geçtikten bir süre sonra da tac sahibi oldu. Fars Atabeyi'nin saldırılarına maruz kaldı. Aralarında üç kez savaş çıkmasına rağmen kendi gücüyle aykta kalmayı başardı. Eline geçen fırsatlardan yararlanarak Küçük Lur'un bazı yerlerini ülkesine kattı. Kendisinden memnun olmayan Bağdat Halifesi'nin saldırılarına maruz kaldı. İlk saldırıda büyük ölçüde kayıp veren Atabek Tikle'nin kardeşi Bağdat Ordusu tarafından esir alındı. Ancak bir süre sonra dağılan askerlerini toplayıp düşmanın üzerine yürüdü; onları dağıtarak komutanlarını esir aldı.

Hülagu'nun H.655 (M.1257) yılındaki doğu istilası döneminde Tikle, Abbasi Halifesi'nin başkentine hareket etti. Kendi ülkesini Moğol şerrinden kurtarmak için Hülagu ile anlaştı. Bağdat saldırısında Hulagu ile ortaklık yaptı. Moğollar'ın zulüm ve kötü hareketlerini, suçsuz müslümanların ve halifelerinin canavarca katledilmelerini görünce, Hülagu ile ilişkisini kesti. Hülagu'nun kendisine kızması üzerine, memleketi olan Loristan'a geri döndü. Hülagu ise, Tikle'nin yakalanması için peşine asker gönderdi. Tikle, kendisiyle barışması için Hülagu'ya kardeşini gönderdi. Hülagu, onun kardeşini rehin almasına rağmen Tikle onunla savaşmadı; savunma hazırlığı yapmak üzere Canheşt Kalesi'ne çekildi. Hülagu, kendisine zarar vermeyeceğine dair teminat verince ortaya çıktı. Atabek Tikle'yi yakalayan Hülagu, sözünde durmayarak, onu feci bir şekilde öldürdü. Kardeşine duyduğu sevginin kurbanı olan Atabek Tikle, Hicri 656 (M.1258) yılında öldürüldü.

Atabek Tikle, şeref ve onuruyla yaşayan bir hükümdardı. Bu kahramanın ölümüyle Fedlun ailesinin hükümdarlığı sona erdi.

7-Berzkani Hüseyin

Emir Hüseyin'in oğlu olan Berzkani, **Kürt Hasneviye Hükümet**i'nin kurucusudur. Cıbal ve Şehrizor mıntıkasında kurulan bu hükümdarlık Miladi 959 yılına kadar devam sürdü. Berzekani, Barzini Aşireti'nin en büyüğüdür. Babasının ölümünden sonra hükümdar oldu. Horasan savaşında **Elbeveyhi Ruknüedevle**'ye yardım etti. Bundan istifade ederek memleketinin bağımsızlığı için babasının yaptığı programın tamalanmasına çalıştı. Bunu gerçekleştirdikten sonra ülkesini Kerhe Nehri'nden Büyük Zap, Şehrizor ve Mukri'ye kadar genişletti. Bütün Kürt vilayetlerini idaresi altına aldı. Behistun Dağı'nın güneyindeki Sarmaç şehrini başkent yaptı. Dinver, Hemedan, Nehavent ve Huremabat ülkesinin en büyük ve en meşhur şehirleriydi. Berzekani, savaşmak amacıyla birkaç kez **Edüddevle el-Buveyhi** ile karşılaştı. H.369 (M.980) yılında da vefat etti.[12] Ünlü tarihçi **İbn ül Esir**, onun yüksek ahlakını, isabetli emirlerini, iyi idare ve siyasetini övgüye değer bulmuştur.

8-Nasreddin Vedevle Ebu Ennecim Bedir Hasnevinoğlu

Hasnevi ülkesinin ikinci hükümdarıdır. Babasının ölümünden sonra H.369 (M.980) yılında ülkesinin yönetimini eline aldı. Bir dönem Edüddevle Hükümdarı'na tabiydi. Edüddevle öldükten sonra oğlu **Şerefüdevle** iktidara geldi. Şerefüdevle ile Nasreddin'in araları açıldı. Şerefüdevle, **Karatekin**'in komutasında bulunan bir orduyu Nasreddin'in üzerine gönderdi. Nasreddin, Bedir Kermanşah yakınlarında Karatekin'le karşılaştı. Çıkan savaşta büyük kayıp veren Karatekin, kendisini zorlukla kurtardı. Bölgenin yönetimi böylece Nasreddin'in eline geçti.

Nasreddin, hükümdarlığı sırasında halkının refah düzeyini yükseltmeye çalıştı. Bölgedeki etkinliği günden güne arttı. İyi ahlakı ve yaptığı işler nedeniyle halkı tarafından sevildi. H.388 (M.998) yılında Abbasi Halifesi, onu Nasreddin ve Devlet lakabıyla ödüllendirdi. Kendisi bu lakabıyla tanınıyordu. H.397 (M.1007) yılında Muhammed'in oğlu Rafi'nin savaşına asker gönderdi. Hilvan Hakimi olan **Enan**'ın oğlu **Ebufetih**'in memleketini işgal ederken, kendisi Rafi'nin elinde esir durumundaydı. Bunun üzerine Nasreddin'in askerleri Rafi'nin merkezi olan Berdan Kalesi'ne ulaşıp, burayı işgal ettiler. Hükümdarlığının son dönemlerinde oğlu **Hilal**'den memnun değildi. Hilal, **Fehrüddevle**'nin yardımıyla memleketine yönelik tehlikeyi bertaraf etti. H.405 (M.1015) yılında Bedir ise, Küsced Hakimi **Mesudu'l Kürdi**'nin oğlu **Hüseyin**'e asker gönderdi. Gönderdiği askerler kış şartları nedeniyle yolda çok kötü günler yaşadılar. Bedir'in yöneticileri gizlice toplanıp, kendisine komplo düzenlediler. Bu komplo sonucunda kendisini öldürdüler. Tecarib e -Umem adlı kitapa göre, Nasreddin güçlü ve savaşçı bir insandı. Daima güçsüzleri korumuş, kanun ve adaletin uygulanması için çaba sarfetmiştir. Hükümdarlığı döneminde ticaret ve konut yapımını sürekli teşvik ederek, çok sayıda konutun yapılmasını sağlamıştır. Alimleri sevmesiyle de bilinen Nasreddin, eğitim ve bilimin kabileler arasında yayılmasını sağlayarak, kabilesine mensup fertlerin okumasına önem vermiştir.[13]

9-Baz Ebuşşüca

Kürt Hemudi (Hamidi) Aşireti'nin reisiydi. H.324 (M.926) yılında Diyarbakır'da doğdu. H.348 (M.959) yılında Siirt Emiri olan babası **Dustik**'in yerine geçti. Bitlis ve Cizre'nin bır kısmına hakim olan Ebuşuca, Meyafarqin, Diyarbakır, Erciş ve Malazgirt'i de bunlara ilave etti. Abbasi Halifesi, ona Ebuşşüca lakabını taktı. Çıkardığı özel paranın üzerinde lakabı yeralıyordu. Ayrıca, hutbe esnasında ismi halifenin ismiyle birlikte okunuyordu. Zamanla **Adududdevle**'nin oğlu **Semsamudevle** ile Ebuşşüca'nın ilişkileri bozuldu. Semsamuddevle, **Erdeşir**'in oğlu **Ebisedbehram**'ın komutası altındaki orduyu Ebuşşuca'nın üzerine gönderdi. Baclaya'da çıkan savaşta, Ebuşuca galip geldi. Semsem bu kez Ebulkasım Seed komutasındaki orduyla ona saldırdı. Habur Nehri'nin yakınlarında iki ordu karşı karşıya geldiler. Aralarında şiddetli bir savaş çıktı. Ebuşşüca'nın bu kez de galip gelmesi üzerine, Semsamüddevle'nin askerleri gördükleri eziyet sonucu birliklerinden firar ettiler. Ebuşşüca ise, bunları Musul'a kadar takip etti.

Bu sırada Musul, Deylem'in buyruğu altında eziliyordu. Musul halkı, Ebuşşüca'yı kurtarıcı olarak karşıladı. Musul'un tüm kapıları kendisine ardına kadar açıldı. Ebuşşüca, muzaffer olarak Musul'a girdi. Musul'u düzene soktuktan sonra Bağdat'a gitmek üzere hazırlık yaptı. Amacı, **Deylem** ve **Bubihiyin**'i oradan kovup, başkent Bağdat ve halifeyi kurtarmaktı. Semsamüddevle bunu işitince, telaş ve korkuya kapıldı. Kendisini savunmak için büyük bir askeri hazırlık yaptı. Bu ordunun komutanlığına da **Şehr Akoye**'nin oğlu **Ziyad'ı** atadı. Bu orduyla Ebuşşüca'nın ordusu Tikrit yakınlarında karşılaştılar. Burada çıkan savaşta, Ebuşşüca büyük ölçüde kayıp vererek yenildi. Bu yüzden Musul'u korumaya olanak bulamadı. Musul'u terkederek Diyarbakır'a dönmek zorunda kaldı.

Samsamüddevle ise, bu zaferden sonra Musul'a döndü. Ebuşşüca'yı öldürmek amacıyla **Saadüdevle** komutası altında Diyarbakır'a asker gönderdi. Bunda başarılı olamayınca, hile ve dalavereye başvurdu. Ebuşşüca'yı öldürmesi için Batıniler'den bir fedai kiraladı. Bu fedainin saldırısı sonuc Ebuşşüca yaralandı. Ancak H.374 (M.985) yılında, Turabiddin Dağı'nın batısı Ebuşşüca'ya verilmek şartıyla aralarında barış antlaşması yapıldı. (El Kamil, C: 9, Shf. 14-16)

10-El Melik Ebu Ali

Ebu Ali, **Mervan**'ın oğludur. Annesi ise, Ebuşşüca'nın kız kardeşidir. Mervani Hükümeti'nin ikinci hükümdarı olmasına rağmen, bazı tarihçiler onu Mervaniler'in kurucusu olarak kabul ederler. Ebu Ali, Ebuşşüca'nın ölümünden sonra dağılan askerleri topladı. Bunları Hasankeyf'e getirdi. Kısa bir süre içerisinde Ebuşşüca'ya ait olan tüm vilayetleri ülkesine kattı. Bu sırada başka vilayetler de kazandı. Bu durum karşısında **Hemedan-i Ebutahir**, bir ordu asker toplayarak, Ebu Ali'nin ordusuyla Meyafarqin'de karşılaştı. Verdiği kayıplar sonucunda Ebutahir teslim olmak zorunda kaldı. Ancak Ebu Ali, ona çok ihtiram ve saygı göstererek kendisini serbest bıraktı. Ebu Ali bu olaydan sonra Diyarbakır'a gitti. Dayısının katili olan **Hemedan-i Ebu Abdullah** ile büyük bir savaşa girdi. Savaşı kazanıp, Abdullah'ı esir almasına rağmen, Mısır Hakiminin şefaatı ile onu af ederek, serbest bıraktı.

Kürdistan'da merkezi otoritesini güçlendirip, burayı merkezi hükümete bağladıktan sonra fetihlere başladı. Ülkesinin sınırlarını Van Gölü'nun kuzeyine kadar genişletti. Batı bölgesinde de başarılı oldu. Urfa'yı (Ruha) işgal etti. Ancak burası, bir süre sonra **Rom**'un eline geçti. H.381 (M.991) yılında Suriye'ye ulaştı. Suriye'den döndükten sonra **Bizans Hükümdarı Vasil**'ın elinde olan Urfa'yı tekrar geri almayı başardı.

Ebu Ali, halkına karşı çok merhametli ve yumuşak bir kişiliğe sahipti. Hiç bir süretle adaletten ayrılmazdı. Bu nedenle halkı tarafından çok seviliyordu. **Fahrüddevle** lakabıyla anılıyordu. Hutbe esnasında adı halifenin ismiyle birlikte okunan Ebu Ali, H.401 (M.1011) yılında Diyarbakır'ın bazı ileri gelenleri tarafından ihanete uğrayarak öldürüldü.

11-El Melik Ebu Mansur

El Melik Ebu Mansur, Ebu Ali'nin kardeşidir. Ebu Ali'nin ölümünden sonra yönetimi eline alan Ebu Mansur, **Mümehiddevle** lakabıyla tanınıyordu.

Ebu Mansur, hükümdarlığı esnasında kendi adıyla para bastırdı. Hükümdarlığı hakkında fazla bilgiye sahip değiliz. Ancak **Tarihi Kamil**, ondan kısa bir şekilde bahsetmektedir. Bu kitabta, kendisi de kardeşi gibi alçakça hazırlanan bir komploya kurban gittiği belirtilmektedir. Ebu Mansur'u, komutanlarından birisi bir komplo hazırlayarak, onu İtak (Hetak veya Etak) Kalesi'ne misafir olarak çağırıp öldürür. Ebulfeda'ya göre bu olay H.402 (M.1012) yılında meydana gelmiştir.

12-El Melik Nasırüddevle Ahmed

Ebuşşüca'yı Mervani Hükümeti'nin birinci hükümdarı olarak kabul edersek, Ahmet'de bu hükümetin dördüncü hükümdarıdır. Ahmed aynı zamanda **Mümehüdüddevle Eba Mansur**'un halifesidir. Mervan'ın oğlu, Ebu Ali'nin de kardeşidir. Erzen, bu günkü Barzan Kalesi'nde imaretini ilan ederek, H.410 (M.1020) yılında büyük elçilerini İstanbul, Mısır ve Bağdat'a gönderdi. Aynı yıl Urfa'yı Rum Kayzer'inin elinden aldı. Urfa, altı yıl Ahmed'in idaresinde kaldı. **Elmukallit**'in oğlu **Bedran**'la hiç anlaşamayan Ahmed, H.419 (M.1028) yılından başlayarak iki yıl boyunca onunla Nusaybin için savaştı. Ancak bir süre sonra Rum Kayzeri ile Ahmed arasında anlaşma yapıldı. (El Kamil C:9) Rum Kayzeri anlaşmaya tam uymadığı için Ahmed, tekrar Urfa üzerine yürüdü; H.426 (M.1035) yılında burayı tekrar abluka altına aldı. Kayzer, bazı mazaretlerden dolayı anlaşmaya uymadığını belirterek kendisinden özür diledi. Bunun üzerine ikinci kez anlaşıp, aralarındaki barışı sürdürmeye karar verdiler. Ancak iki yıl sonra Melik Nasır, iki hükümdarla anlaşıp Kayzer'in üzerine yürüdü. Urfa'yı tekrar işgal etti. Birlikte **Süveyda**'nın boğazını sıkıp, Oğuz boyları **Nasırüdevle**nin ülkesine saldırdılar. Hakkari yöresindeki insanlara çok baskı yaptılar. Cizre'nin hakimi ve Ahmed'in oğlu olan **Süleyman Ebulharp**, Oğuz Aşireti'nin reisini ve komutanlarını esir alarak, bunlardan bir kısımını katletti. Nasırüddevle Ahmed, Diyarbakır yöresine giden Oğuz grubuna mal ve hediyeler verdi. Onları buradan ayrılmaları konusunda ikna etmeye çalıştı. Hükümdarlığının son yıllarında babası Ebulharb'in katı ve şiddet yönündeki davranışları nedeniyle bir takım buhran ve kargaşalıklarla karşalaştı. H.453 (M.1061) yılında 52 yıllık hükümdarlığının ardından 80 yaşındayken öldü.

Eser ve faziletleri:

Nasırüddevle Ahmed, adil lakabıyla tanınıyordu. Ülkesinin bilim ve mimarı için çok çalıştı. Ülkesinde birçok ölümsüz eserler bıraktı. Meyafarqin (Silvan)'de bir çok eser meydana getirdi. H.403 (M.1013) yılında büyük bir kale yaptırdı. Bunun içinde geniş bir hastahane, hamam ve cami inşa etti. Bu camiye bir minare yaparak, bunun üzerine büyük bir saat koydu. Bu cami ile diğer eserler için bir vakıf oluşturdu. **Şeyh Ebu Nasır el-Münazeri**'nin aracılığıyla eşi bu-

lunmayan bir kütüphane yaptırdı. Resulayn membasından buraya su getirtti. Kurduğu dolap gücüyle fiziki yollarla alt kısımlardan yukarı kısımlara doğru su aktardı. Getirilen bu suların tevzii için iyi bir proje oluşturdu. Birçok vilayette de benzeri eserler bıraktı. Batman nehri üzerinde sağlam bir köprü yaparak, yanında da halkın yararlanması için açık bir bahçe düzenledi. Meyafarqin yakınlarında misafirler için hamam, cami ve hanlar inşa ettirdi. (İbni Meşkeviye)

13-Kasım Ebu Nasır

Nasıruddevle Ahmed'in oğludur. Babasının ölümünden sonra hükümdar oldu.H.457 (M.1065) yılına kadar dört yıl boyunca hükümdarlık yaptı. Kardeşi El Emi'in kendisine karşı çıkması üzerine ülkesinde iç kargaşalık başladı. Bunun üzerine kardeşine savaş açtı. Savaşta galip gelmesine rağmen Diyarbakır'ın yönetimini kardeşine bıraktı. H.457 (M.1065) yılında Harran'a asker gönderdi. Burayı işgal ettikten sonra Siverek'e[14] girdi. Böylece Siverek ve Harran ülkesine katılmış oldu. Abbasi Halifesi onu **Nizamüddevle** lakabıyla ödüllendirdi.

14-El Melik Mansur

Emir Seid'in oğludur. Babası ve amcasının ölümlerinden sonra hükümdar oldu. Bu dönemde hutbe, Mısır'daki Fatımi halifesinin adıyla okunuyordu. Bağdat Halifesi bu hareketten rahatsızlık duymaya başladı. Bir taraftan Abbasi Halifesi, Selçuk Melikşah'ını Melik Mansur'a karşı tahrik ederken, diğer bir taraftan da Melikşah'ın yanında bulunan Mansur'un amcasının bakanı olan **Fahrüddevle İbnücehir**'i Mansur'a karşı teşvik ediyor; Mansur'un memleketini Melikşah'ın ülkesine katılmasını istiyordu. Bunun üzerine Melikşah, çok güçlü bir ordu hazırladı. Fahrüddevle komutasındaki bu orduyu Mansur'un üzerine gönderdi. H.476 (M.1084) yılında gerçekleşen bu olay esnasında Musul hükümdarı olan Şerefüddevle **Müslim bin Karaşi,** Ebu Mansur'un yardımına koşmak için hazırlık yaptı. Ancak Fahrüddevle buna fırsat vermedi. Ona ani bir baskın yaptı. Musul ordusunun dağılması üzerine Şerefüddevle zorlukla kendisini Diyarbakır'a attı. Bir süre sonra Fahrüddevle ordusuyla birlikte Diyarbakır'a gelerek, burayı abluka altına aldı. Musul Hakimi bir yol bularak, ikinci kez Fahrüddevle'nin elinden kurtuldu. Uzun bir mühasaradan sonra Diyarbakır Fahrüddevle'nin eline geçti. Melik Mansur ise, çektiği büyük eziyetlerden sonra H.478 (M.1086) yılında Cizre'ye geldi. Cizre ile birlikte Botan- (Buhtan, Boxtan)ı da ele geçirdi. Ancak amcasının oğlu olan Fahrüddevle, Ebu Mansur'u hiç bir zaman rahat bırakmadı. Büyük bir askeri güçle Cizre'ye gitti. Burayı işgal ettikten sonra Mervan-i Hükümdarlığı'nı ortadan kaldırdı. (İbnülesir-Ebulfeda)

IV-ÜNLÜ KÜRT KADINLARI

1-Esma

H.715 (M.1315) yılında doğan Esma, Ahmed bin Hüseyin el-Hakkari'nin kızıdır. Ünlü bir Hadisçi olan Esma, **Ahmet bin İdris el-Hamavi** ve **Fadıl Ramazan**'ın yanında eğitim gördü. Abu Hamit bin Zahir, H.770 (M.1369) yılında kendisini Kahire'de dinlemiştir. (El Dürer el-Kaminet)

2-Emetullah

Ebu Ali bin el-Şahap Ahmet el-Kürdi'nin kızıdır. **Ebu el-Ferec bin el-Zabub**'ten El Salih'i öğrendi. Hicri 9. yüzyılda salih alimler arasında yeralarak, tedrisatla uğraştı. El Zaul'lami adlı eserin icazetini veren Emetullah vefat ettiğinde 60 yaşındaydı. (El Zaul'lami)

3-Umu Muhammed

Yusuf el-Hakkari'nin kızı olan Umu Muhammed, ünlü hadis rivayetçileri arasında yeraldı. H.714 (M.1314) yılında **Ebu Abdullah Muhammed bin Ömer** ve **Abdullatif** gibi birçok kişi, Umu Muhamed'i dinleyip, kendisinden hadis öğrenmişlerdir. (Ebu Dürer el-Kaminet)

4-Cuveyriyet

Ahmet bin Ahmet el-Hakkari'nin kızıdır. H.704 (M.1305) yılının Ramazan ayında doğdu. **Ebu Hasan bin Sıvan**, **El Nisai**, **Müsned el-Hamiri**, **Ali bin İsa**, **İbn el-Kayyim**, **El Nur el-Salebi**, **El Şerif Musa**, **İbn el-Suhne** ve **Sitel Vizera-ı** gibi ülnü alim ve hadisçilerden ilim öğrendi. **İbni Hacar** ve emsalindeki şeyhler ise, ondan ders alarak yetiştiler. Cuveyriyet'in H.783 (M.1381) yılında vefat ettiği belirtilmektedir. (El Dürer el-Kaminet)

5-Cuveyriyet

El Hakkari'nin kızı olan Cuveyriyet ünlü bir hadisçiydi. **Ali bin Nasrullah bin Ömer el-Karşi el-Misri**'den ilim tahsil etti. H.712 (M.1312) yılında vefat ettiğinde yaklaşık doksan yaşındaydı. (El Dürer el-Kaminet)

6-Hayran Hanım

Kerim Han el-Dünbeli'nin kızıdır. Bugünkü Kafkasya bölgesinin Nahcivan şehrinde doğdu. Lahican'ın Urmiye (Razaiye) şehrinde yaşadı. Farsça çok iyi şiirler yazdı. Hayran Hanım'ın şiirlerinden bir örnek şöyledir:

Meyanê cümle mehruyan tüyi , ser defteri xuban
Ruxet çun goyi xur başet bu vet zulfi keçet çokan
Cemali tu bid gulşen, çu gulşeni xubi

Xubi xubeyi Yusuf çı Yusuf Yusufi Kenan
Du çeşmi tu zalım, çı zalım zalımi kafır
Çı kafır, kafıri rehzen çı şehzen şehzeni iman
Buvet heyran tura aşık, çı aşık aşıki bê dıl
Çı bê dıl, bê dılê vale, çı vale valeyê heyran

Türkçesi:

Güneş yüzlü olan sevgililerin arasında defterin başında sensin
Senin yüzün güneş topu gibidir, senin o eğiri pürçemde çokandır
Senin güzelliğin bahçe gülüdür, o gül ki, güzellerin bahçe gülüdür
Sen sevgilisin, Yusuf'un sevgilisisin, hangi Yusuf, Kenan Yusuf
Senin o iki haşhaş gözün zalimdir, nasıl zalim, kafir bir zalimdir
Nasıl kafirdir, yol kesen kafirdir, hangi yol kesen, imanın yol kesenidir
Aşık sana hayran oluyor, nasıl aşık, gönülsüz aşık
Nasıl gönülsüz, şaşkın gönülsüz, nasıl şaşkın, hayrete düşen şaşkın

(Mucelle Nîştîman)

7-Hanzad

Hasan Bey'in kızı, **Mir Süleyman bin Şakeli Bey**'in de eşidir. Bu emir Hicri12. yüzyılda yaşadı; Soran Emirliğin'in merkezini Divinkala'dan Harir'e taşıdı. Babanların saldırılarından korunmak ve onlara karşı koymak için Gelasu Kalesi'ni Harir Dağı'nın üstünde inşa etti. Yerel rivayetlere göre Süleyman Bey Bağdat Hükümeti ile idari nedenlerden dolayı ihtilafa düşer. Bunu gidermek için Bağdat'a gider ve orada tutuklanır.[15] Durumu öğrenen Hanzad Hanım, emirliğin işlerini üstlenerek, onu en iyi şekilde idare eder.

Emirliği sırasında birçok cami ve kaleler inşa eden Hanzad, emniyet ve asayişi de iyi bir şekilde sağlar. Bu iyi yönetiminden dolayı sürekli anılan Hanzad için çok sayıda şiir yazılmıştır. Leşkeri Kasidesi onun ölümsüz anısı için yazılmış ve bugünlere kadar gelmiştir.

8-Hatun

Bu isimle anılan iki kadın vardır. Bunlardan ilki, **El Melik el-Adil Seyfuldin Ebubekir bin Eyubi**'nin annesidir. H.593 (M.1197) yılında vefat eden bu hanım, salih ve yardımsever bir insandı.

Diğeri ise, **El Melik el-Eşref Musa İbn el-melik el-Adil**'in kızı, **El Melik el-Mansur Mahmut bin Salih el-Eyubi**'nin de eşidir. Şam'daki El Hatuniye Medresesi'ni inşa etmiş; H.694 (M.1295) yılında vefat etmiştir.

9- Devlet Hatun

Küçük Loristan Emiri **İzzeddin Muhammed**'in eşidir. H.716 (M.1316) yılında eşinin ölümünden sonra emirliğin idaresini eline aldı. Ancak emirlikteki ailelerin rekabetinden dolayı çıkan olayların üstesinden gelemeyerek, görevini kardeşi **İzzeddin Hüseyin**'e devretmek zorunda kaldı.

10-Rebia Hatun

Eyup Bin Şadi'nin kızı olan Rebiat Hatun, H.581 (M.1185) yılında vefat eden **Sadeddin Mesud**'un eşidir. Kocasının ölümünden sonra **Sultan Selahaddin** tarafından Erbil Hükümdarı **Muzafereddin Kokburi** ile evlendirildi. (Vefiyat el-Ayan)

11-Zümrut Hatun

Necmeddin Eyub'un kızı ve **Sultan Selahaddin**'in kızkardeşidir. Tel El-Sealip'teki Mescidi Zümrut Hatun el-Kebir'i inşa eden Zümrut Hatun, çok sayıda okul ve cami inşa etti. Hayatı boyunca yaptığı iyiliklerle anıldı. İnşa ettiği camiye imam ve müezzin atayıp, bunların giderlerini karşılamak için de birçok vakıf gelirini tahsis etti. Şam'ın Zahir bölgesindeki medreseyi de inşa edip, kendi mezarının yanısıra kardeşi **Şemsuddevle** ve eşi Hema Hükümdarı **Nasıruddin**'in mezarlarında buradadır. (El Camiyul Muhtasar, Simarul Makasıd ve Mirat el-Cinan)

12-Zühret Hatun

El Melik el-Adil Ebubekir bin Eyub'un kızıdır. H.656 (M.1258) yılında Şam'da Bab el-Ferec el-Şerki içinde El Medrese el-Adiliye el-Sugra'yı inşa etti. Bu medreseye öğretmenler, imam ve müezzin atadı. Yirmi öğrenciyi barındıracak şekilde inşa edilen bu medrese için iki köyü vakfetti. Beytüdil köyü ile ünlü El Asrüniye Hamamı da bu medrese ve burada çalışanlar için vakf edildi. Ancak bu hamam daha sonra yanarak, sadece duvarlardan ibadet kaldı. (Hıtat el-Şam)

13-Zeynep Hatun

Canpolat Mansur'un eşi olan Zeynep Hatun, iyilik ve yardımseverliğiyle ünlüydü. Halep'teki El Medrese el-Haşimiye'nin doğusundaki El Nasıriye Hanakası (Şeyhlerin Misafirhanesi)'nin karşısındaki El Medrese el-Zeynebiye de Zeynep Hatun'un eseridir. Servetinin bir kısmını bu medrese ve camiye vakfetti. (Tarihi Halep)

14-Sit el-Şam

El Melik el-Adil Ebubekir bin Eyub'un kızkardeşidir.Faziletli, yardımsever ve sağduylu bir insan olan Sit el-Şam'ın kapısı muhtaç olanlar için sürekli açıktı. Sit el-Şam, Şam'ın kuzeydoğusundaki El Uveyniye'de bir okul ile türbe inşa etti. Bunlara bir vakıf bağladı. Kendi oğulları dışında yaklaşık otuzun üstünde kral olan mahremi vardı. H.618 (M.1221) yılında vefat eden Sit el-Şam, Şam'da kendi adına inşa ettiği El Şamiye Medresesi'nde defnedildi. (Şezerat el-Zehep)

15-Sit el-Irak

Eyup bin Şazi'nin kızı ve hayırsever olan Sit, H.574 (M.1179) yılında Halep'in Kuzey Derp el-Benat'aki misafirhanesini vakfetti. (Hitat el-Şam)

16-Sakine

Bedir Muhammed'in kızı, Bedir Muhammed Cemal Yusuf'un oğlu, Gorani Kürt Hıdır'ın torunlarından olan Fatıme'nin kızkardeşi ve Hasan'ın da annesidir. Bilgin bir insan olan Sakine, Hicri 9. yy yaşadı. (Devul Lami)

17-Sirrî Hanım

H.1230 (M.1814) yılında Diyarbakır'da doğdu. Buradan Bağdat'a gitti. Bağdat'ta bir süre kaldıktan sonra memleketine geri döndü. İstanbul'a giderek, orada vefat eden Seriye Hanım, çok iyi şiirler yazdı. Seriye Hanım'ın Türkçe ve Farsça dillerinde yazılmış bir çok manzumesi vardır. (El Durer el-Menşur Fi Tabakat Ribat el-Hudur ve Meşahirul Nisa)

18-Şah Hatun

Bitlis Hükümdarı **Emir Şemseddin**'in eşidir. Emir Şemseddin'in ölümü ve oğlu İbrahim'in henüz küçük yaşta olması nedeniyle hükümdarlığın yönetimini eline aldı. H.835 (M.1432) yılına kadar hükümdarlığını sürdürdü. (Şerefname)

19-Şehre el-Dineweriye

Fahrulnisa adıyla tanınan Şehre el Dinoriye, **Ahmet bin el-Ferec bin Ömer el-Dinoriye**'nin kızıdır. Bağdat'ta doğup, büyüdü. Faziletli ve yardımsever olan Fahrulnisa, ünlü yazarlar arasında yeraldı. **Ebi el-Hattab Nasır bin Ahmet el-Batırvani**, **Ebi Abdullah el-Hüseyin bin Ahmet el-Neabi** ve **Talha bin Muhammed**

el-Zeynebi gibi birçok alimden ders aldı. **İbn el-Cevzi, El-Tasdik Bilnazar İlallah Azze Vecel** adlı kitabında ve **Abdurrahman bin Abdülvahap** gibi alimler, Fahrulnisa'dan çokça bahsetmişlerdir.

Fahrulnisa, H.574 (M.1179) yılında vefat edince 90 yaşındaydı. Fahrulnisa'nın babası ise, **Halife el-Muktaza Biamirillah**'ın yakınlarında yeraldı. İlim ve edebiyat alanında önemli bir yer edinerek, çok iyi şiirler yazdı. H.506 (M.1113) yılında Bağdat'ta vefat etti. (Vefiyat el-Ayan, El Kamil el-Şezerat)

20-Safiye (Deyfe) Hatun[16]

El Melik el-Adil Ebubekir bin Eyub'un kızıdır. H.581 veya 582 (M.1185 veya 1186) yılında Halep Kalesi'nde doğdu. **El Melik el-Aziz Muhammed**'in ölümünden sonra torunu **El Melik el-Nasır**'ın vesayetini üstlenerek, Halep Hükümdarı oldu. Ülkeyi altı yıl boyunca en iyi şekilde idare etti.

H.633 (M.1236) yılında Halep'te **El-Firdews Medresesi**'ni inşa etti. Bu medreseye Kıfır Zita gibi bir köyü vakf etti. Ayrıca bu medreseye birçok okur ve fakih atadı. Çok geniş bir alana yapılan bu medrese, çok sayıda yabancı turistin uğrak yeri haline gelmişti. Haleb'in önde gelen tarihi binaları arasında yeralan, büyük taşlar ve kolonlarla yapılmış bu medresenin ortasında çok güzel bir havuz yeralıyordu. Bir sanat eseri olan bu havuz, Sultanların köşklerinde bulunan havuzlarla eşdeğerdi. H.635 (M.1238) yılında inşa edilen Safiye Hatun Misafirhanesi de buna bağlıydı. 11 Cemadülevvel 640 Hicri (M.1243) yılında vefat eden Safiye Hatun, Halep Kalesi'nde toprağa verildi. (Ebulfeda - Tarihi Halep)

21-Ayşe İsmet el-Teymuriye

Ünlü yazar ve şairlerden olan Ayşe İsmet, Mısır Hüdeyviliği'nin veliahtı **Muhammed Tevfik Paşa**'nın idari işlerinden sorumlu vekili olan merhum **İsmet Rüşdi Paşa**'nın kızıdır. Araştırmacı ve alim **Ahmet Timur Paşa**'nın kızkardeşidir. (Tarih Edebiyat El Luğa el-Arabiye'de Curci Zeyda'nın zikrettiğine göre, kızkardeşi değildir.[17]) Çünkü çerkez olan annesi Mehtap Hanım'ın mezartaşında yazdığı Türkçe şiirinden anlaşılmaktadır. Rahmetli Ahmet Timur Paşa, İsmail Rüşdi Paşa'nın 1902 yılında vefat eden ve yine Çerkez olan ikinci eşi Mehriyar Hanım'dan doğmuştur. H.1289 (M.1872) yılında babalarının vefatından sonra her ikisi de anneleri tarafından ilim ve edebiyat alanında iyi bir şekilde yetiştirildiler.

Ayşe İsmet, H.1256 (M.1840) yılında Kahire'de doğdu. İlim ve edebiyat eğitimini büyük hocaların yanında Farsça, Türkçe ve Arapça olarak yaptı. Yedi yaşına geldiğinde annesi Mehtap Hanım nakış ve elişleri öğrenmesi için uğraştıysada, bir türlü başaramadı. Zira Ayşe okuma yazma heveslisiydi. Babası anne-

siyle olan tartışmasını duyunca, annesinin onu zorlamaması için ikna etmeye çalıştı. Bunun için babası ona iki hoca tuttu. Bunlardan biri **İbrahim Efendi Munis** diğeri de **Halil Recai Efendi**'ydi. İbrahim Paşa, Kuran Hat ve fıkıh öğretirken, Halil Recai de sarf nahv ilmini ve Farsça'yı öğretti. 12 yaşına kadar bu eğitimi aldı. Kendisinde edebiyat ve şiir kitaplarını okuma isteği oluştu. Babası da doğu edebiyatçılarının önde gelenlerindendi. Babası, erkeklerle fazla görüşmemesi için her akşam kendisine iki saat ders veriyordu. Örneğin islam tasavufundaki baş eserlerden olan **Firdevsi**'nin **Şahnamesi** ve **Mevlana Celaleddin-i Rumi**'nin **Mesnevisi** gibi değerli kitapları okuturdu. Bu da, babası olan İsmail Rüşdü Paşa'nın kültür alanında ne kadar ileri olduğunun bir göstergesiydi. Ayrıca İsmail Paşa'nın babası olan Muhammed Timur'un ülkesinin kültürüne bağlılığının işaretidir. İlk şiirini Farsça yazan Ayşe, bu şiiriyle ilgili bir anısını şöyle dile getirmektedir:

"Bir gün köşkün bahçesinde ay ışığında, elimde bir demet çiçekle derin bir düşünceye dalmışken annem beni çağırdı. Bu davranışı düşüncelerimin dağılmasına neden oldu. Bunun üzerine annem giderken, elimdeki çiçekler yere düştü. Bu durum karşısında duygularımı anlatacak bir kimseyi yanımda bulamayınca, gökyüzünü ortalamış olarak mehtaba bakıp, Farsça bir şiir söyledim "

Bahsettiği şiir şöyledir:

Eya mehtap tabende şukufemşud perakende
Turabehşem hıfaretha küdamek kırd pejmurde
Çı dağ an dağ cemr asa çu binım deste azırde

Türkçesi:

Ey gökteki parlayan mehtap çiçek demetim
Dağılmış durumdadır onu sana emanet etmiştim
Kim bunu böyle dağıtıp serpmiştir
Bunu her gördüğümde içim yanıp tutuşuyor

Bu esnada babası Ayşe'nin hüzünlü olduğunu görür ve kendisinden sebebini sorup öğrenir. Şiiri dinledikten sonra sevincini gizlemeyerek, Ayşe'ye şöyle der: *"Edebiyat ve şiirde ilerlemek isteyen Arapça, Farsça ve Türkçe'yi ve aruz ilmini öğrenmek zorundadır. Bu konudaki eğitimini alman için gelecek yıl bu dilleri bilen bir hanım hocayı sana tutacağım "* Ancak bu durum gerçekleşmedi. Zira Ayşe H.1271 (1854) yılında **Divan-ı Hümayun**'un yazarı **Mahmut Bey İslambuli**'nin oğlu **Muhammed Tevfik Bey** ile evlendi. Ev işleri ve çocuk yetiştirmekle uğraşırken şiir ve kitap okumaya zaman bulamadı. Mahmut Bey'den biri erkek üç çocuğu oldu. Büyük olan kız çocuğunun adı Tevhide, küçüğünün ise, ...idi. Oğlunun ismi ise Mahmut Bey'di. Mahmut Bey büyüdükten sonra annesinin şiir divanını topladı. Buda H.1294 (M.1877) yılında daha 18 yaşındayken vefat eden Tevhide'nin Ayşe'nin bağrında bıraktığı acının azalmasını azda olsa sağladı. Tevhide annesinin ev işlerine çokça yardım ediyor, hatta kimi za-

man onu hiç çalıştırmıyordu. Onun ölümünden sonra annesi derin bir hüzüne kapıldı. Şiiri bırakıp mersiyeler yazmaya başladı. Bu uğraşını 7 yıl sürdürdü. Hastalanınca çocukları, dost ve akrabaları bu durum karşısında kendisini engelemeye çalıştıysalarda, bu uğraşları fayda etmedi. H.1289 (M.1872) yılında babası, H.1295 (M.1875) yılında da eşi vefat ettikten sonra Arapça için Nahu ve Uruz da söz sahibi olan **Fatma el-Ezheriye** ile **Sitite el-Tabalaviye**'yi tutarak, onlardan ders almaya başladı. Bu konularda çok ilerledi. Uzun şiirler ve kasideler yazmaya başladı. Gençliğinde Farsça ve Türkçe yazmış olduğu şiir ve kasidelerini, kızı merhume Tevhide'nin yanında daha sonra basılmak üzere saklı duruyordu. Ancak Tevhide'nin ölümü nedeniyle Tevhide'nin özel sandığını yaktığı için, bu şiirlerde yok olup gitmişti. Bu nedenle elinde sadece Arapça ve Türkçe şiirleri kalmıştı. Daha sonra dost ve arkadaşlarını dinleyip, kendisini toparlamaya başladı. Hastalığından kurtulduktan sonra oğlu Mahmut Bey'in önerisi üzerine şiirlerini bir divanda toplayıp, yayımladı. Ayrıca gazel ile şiir yazmasını da önerdi. Bunu öğrenmedeki amacı, annesinin bu uğraşlarıyla hüzünlü günlerini unutturmasını sağlamaktı. Nitekim aşağıdaki eserlerin basımını başardı.

1-Netaicul Ehval Fil Ekval ve'l Efal: H.1305 (M.1887) yılında Arapça olarak basılan bu eser iyi bir uslupla, bir dizi nefs terbiyesiyle ilgili rivayet ve hikayelerle doludur. Önsözü, yazarın el yazısıyla yazılmış bu kitap, edebiyat 2745 numarasıyla Darül Kütüp el-Mısriye'de bulunmaktadır.

2-Mirat El Teemmül Fil-Umur: Edebiyatla ilgili Arapça yazılmış onaltı sayfalık bir risaledir. H.1310 (M.1892) yılında basılmış olan bu risale, edebiyat 1178 numarayla Darül Kütüp el-Mısriye'de bulunmaktadır.

3-Hayetül Tıraz: Arapça yazılmış şiirleri içeren divanıdır. Bu kitap Kahire'de defalarca basıldı. İlki H.1289 (M.1872) yılından önce, son baskısı ise, H.1327 (M.1909) yılında yayımlandı.

4-Şukufe veya Divanı İsmet: Sadece Türkçe yazılmış olan şiirlerini içermektedir. Ancak azda olsa kızı Tevhide için yazdığı bazı Türkçe mersiyelerin yanısıra, Farsça şiirlerine de yer vermiştir. Bazıları bu divanı Farsça-Türkçe divan olarak ta değerlendirmektedirler. Ancak bu gerçek değildir. Çünkü şaire, divanın önsözünde bahsettiği gibi genç yaşlarda Farsça yazdığı şiirleri, daha sonra kızının sandığı ile birlikte yanmıştı. Bu şiirlerini ve **İmam Şafii**'de bulunan şiirlerini, ayrıca mezar taşlarındaki şiirlerini okuyan birisi, Ayşe'nin Fars diline nekadar hakim olduğunu görebiliyordu. Bundan da öyle anlaşılıyor ki şairin Farsça basılmış divanı yoktur. Ayrıca H.1315 (M.1818) yılında Kahire'de **Aziz İlyas**'ın El Mahruse adlı matbaasında basılmış olan Türkçe Divanı'nın önsözündeki yazı ve **Seyide Zeynep Fevvaz**'ın **El Dur el-Menşur Fi Tabakat Rebbat el-Hudud** adlı kitabında belirtildiğine göre, şairenin Fars dili ve edebiyatında ne kadar söz sahibi olduğunu görürüz.

Şukufe adlı Türkçe Divanı, şu anda H.1312 (M.1894 yılında) İstanbul'da basılmaktadır. Belkide bu ikinci basımı olabilir. Kahire diğeri de İstanbul. (El Risale el-Avniye: Avni)

22-Adile Hanım

Abdulkadir Sahipkıran Bey'in kızıdır. Babası, Baban emirliğinin yıkılışından sonra Senedec'e göç etti. Adile Hanım'da orada doğup, büyüdü. H.1313 (M.1895) yılında ünlü Kürt Caf aşiretinin reisi **Muhammed Paşa**'nın oğlu **Osman Bey** ile evlenerek, Halepçe'ye yerleşti.

Çok zeki olan Adile Hanım aşiretin idaresinde büyük bir rol oynadı. Bilhasa kayınpederinin vefatından sonra aşiret reisliği kocası Osman Bey'e geçti. Kocasının ölümünden sonra ise, aynı otoriteyi kendisi devam ettirdi. İngiliz yönetimi döneminde aşiret idaresini en iyi şekilde yerine getirdiği için, İngiliz Hükümeti tarafından kendisine madalya verilerek, takdir edildi. Adile Hanım, Miladi 1924 yılında vefat ederken 65 yaşındaydı. Adile Hanım'ın cenazesi, Halepçe'nin yakınındaki Ebi Ubeyde mezarlığında toprağa verildi.

23-Azra Hatun[18]

Azra Hatun, **Nuruldevle Şahinşah Necmeddin Eyub**'un kızıdır. İyilik ve hayırsever olan bu hatun Şam'daki El Guraba semtinde El Medrese el-Azraviye'yi inşa etti. Bu medrese de hanefi ve şafii mezhebine göre ders veriliyordu. Burada ders verenler arasında **El Fahir bin Asker**, **İzzeddin bin Asrun** ve **Muheddin bin El Zeki** gibi alimler vardı. Ayrıca kadınların toplanıp, vaiz dinlemeleri için kadın evi diye adlandırılan bir yer ayrılmıştı. Azra Hatun, 10 Muharrem 953 Hicri (M.1546) yılında hakkın rahmetine kavuştu. (Vefiyat el-Aayan, El Nucum el-Zahire)

24-Gaziye Hatun

El Melik el-Kamil Muhammed bin el-Melik el-Adil el-Eyubi'nin kızı ve Hama Hükümdarı **El Melik el-Muzeffer Mahmud**'un eşiydi. Becerikli, zeki ve iyi bir politikacı olan Gaziye Hatun, eşinin vefatından sonra küçük olan oğlu **El Melik el-Mansur Muhammed**'in vesayetini alarak, devleti çok iyi bir şekilde yönetti.

Eyubi sülalesinde Gaziye adlı başka bir hanım daha vardı. Buda daha önce adı geçen **Dayfe Hatun**'un kız kardeşidir. El Melik el-Zahir kendisiyle evlenmeden önce Dayfe Hatun ile evlenmişti. (Meşair el-Nisa)

25-Fatma Hatun: Bu adla anılan altı kadın vardır.

1-Fatma Hatun: İbrahim bin Davut bin Nasır el-Hakkari'nin kızıdır. Çok iyi bir hadisçi olan Fatma Hatun, H.683 (M.1284) yılında doğup, zamanın ünlü alimleri yanında ilim tahsil etti. H.758 (M.1357) yılının Ramazan ayında vefat eden Fatma Hatun, Iraklı **Şeyh Cafer**'den ilim öğrenmişti. (El Durer el-Kahire)

2-Fatma Hatun: Ahmet el-Kürdi'nin kızıdır. İyi bir siyasetçi ve zeki bir insandı. H.358 (M.969) yılında oğlu **Ebu Tağlup**'un yardımıyla Nasır el-Devle'yi tutukladı. (El Kamil)

3-Fatma Hatun:Ahmet bin Yusuf Selahaddin bin Eyub'un kızıdır. H.597 (M.1201) yılında doğmuş olan bu hanım, ünlü bir hadisçiydi. **Ebu Hafs Omer** ve yazarların hocası **Ali bin Alin el-Tarrah**'ın kızıdır. Nimet gibi hadisçilerden ders aldı. Şam'daki evinde **Ebu Ömer Muhammed bin Abbas** gibi birçok kişiye ders verdi. H.661 (M.1263) yılında vefat etti.

4-Fatma Hatun: Melik Muhammed bin Adil Ebubekir bin Eyub'un kızıdır. H.656 (M.1258) yılında ölen bu hanım, bir iyilik örneğiydi. Halep'teki El Kamiliye Misafirevine çok sayıda vakfı bağışladı. (Hıtat el-Şam)

5-Fatma Hatun: Muhammed bin Muhammed bin Ebubekir bin Eyub'un kızıdır. Zamanın faziletli hanımlarından olan Fatma Hatun, Mekke'de **Lisanuldin el-Hatib**"e ders vermiştir.

6-Fatma Hatun: El Bedir Muhammed bin El-Cemal Nefih el-Tayyip Yusuf'un kızıdır. H.794 (M.1392) yılında doğup, büyüdü. İlim icazetnamesini İbni Sıddık ve Ebni Kavvam gibi alimlerden aldı. H.873 (M.1469) yılında vefat etti. (El Zavu Lami)

26-Kara Fatma

Türk yazarı olan **Mithat Efendi**, **Kırk Anbar** adlı dergisinde Amazonlar adı verdiği bir çok ünlü kadının yanısıra ünlü Kürt mücahidesi olan Kara Fatma'ya da yer vermiştir. Kitapta bu kadınların yiğitlikleri, dehaları ve katıldıkları bir dizi olaylar anlatılmıştır. Bunların arasında H.1294 (M.1877) yılındaki Osmanlı - Rus savaşlarında Erzurum, Kars ve Ardahan illerinde gösterdiği üstün cesaretten dolayı Kara Fatma'ya geniş yer vermiştir. Bunun yanısıra, o dönemdeki gazeteler de sayfalarında bu Kürt ve müslüman olan mücahideye genişçe yer vermişlerdi.

O dönemde yayımlanan **El Vakai el-Mısriye Gazetesi,** 4 Kasım 1877 tarihli ve 730 sayılı nushasında bu mücahid prenses hakkında şunları yazmıştı: *"Ordu komutanlığı yapan Kürt prensesi ile çok konuşuldu. Ancak İstanbul'dan edinilen bilgilere göre, bu perensesin adı Kara Fatma'dır. Osmanlılar, Forzim Te-*

pe'ye saldırırlarken Kara Fatma ordu komutanıydı. Çok zengin ve güzel olan Kara Fatma, milli ve islami şuuru ile kendisine 500 gönüllü asker toplayıp, onlara komutanlık yaparak düşmanla savaştı." (Avni)

27-Fatlumak

El Melik el-Adil Ebubekir bin Eyub'un torunlarından Nasıruddin'in kızıdır. Fatlumak, H.744 (M.1343) yılında Şam'da doğup, büyüdü. El Habbaz'ın kızı **Nefise** ile **Abdülgalip el-Maksini** gibi bilim adamlarından ders aldı. **İbni Musa** gibi birçok alim tarafından dinlendi. Şam'da vefat etti. (El Zaul Lami)

28-Mah Şeref Hanım

Ünlü bir şair olan Şeref Hanım, İran Kürdistanı'ndaki Erdelan Valisi veya Prensi olan **Hüsrev Han**'ın eşi ve Kürdistan Nazırı **Ebil Hasan Bey İbn Muhammed Ağa**'nın kızıdır. Ülkesinde ailesi Kadiri olarak tanınıyordu. Dedesi Kürdistan vilayetlerinin önde gelen simalarındandı. Mah Şeref Hanım'ın H.1219 veya 1220 (M.1804-1805) yılında doğup, H.1263 veya 1264 (M.1847-1848) yılında vefat ettiği söylenmektedir. Şeref Hanım, İran'daki eyalette ilim ve edebiyat alanında ün sahibi oldu. Yirmi bin beyitlik şiir divanı yazdı. Bu divanındaki bir şiirinde eşi Hüsrev Han'a yönelik bir gazel de yer almaktadır. Ancak bu divan iç savaş nedeniyle kayboldu. Fakat uzun bir süre sonra İran Kürdistanı'nın Maarif Başkanı bu divandaki yaklaşık iki bin gazeli toplayabildi.

Bu divan, **Divan-ı Mah Şeref Hanım Kürdistani** adıyla H.1304 (M.1886) yılında Tahran'daki Şurevi Matbaası'nda basıldı. Bunun yanısıra Mah Şeref Hanım'ın **Tarihi Kürdistan** adlı ayrı bir eseri daha vardır. Bu eser, Erdelan idaresinin kuruluşundan yıkılışına kadar olan tarihi bilgileri içeriyor.

Mutekadat ve dinle ilgili risaleler de yazan Şeref Hanım'ın Farsça yazmış olduğu gazellerinden bir kısmı şöyle:

Dostan an bet iyar sitemkar nekrid
Kenekar kefş ez hun men miskinest
Refti ve reft tuvanem ztenu hoş zeserm
Baza kezgam tu dide u dıl honin est
İn heme ez stem yartu mısteure menal
Resm u ayeni bet sıngdıl ma ibn ast

Türkçesi:

Ey dostlar tabiatı zülum olan o sevgiliye bakın
Avucumdaki o kırmızılık benim zavallı kanımdandır
O gitti, sabır bedenimden akılda başımdan gitti

Geri gel, senin derdinden göz ve gönül kandır
Bunun hepsini zülum eden sevgilinden gizleme
Taş gönüllü olan sevgililerin usul ve adaletleri budur

Başka bir şiiri de şöyle:

Refti ve birefti canê şirin zıbırem
Baza kızifreketi hon şun ciğerem
Der vadi eşkê tu cinan güm şude em
Billah kıdıger bekuyi hud rehneburem

Türkçesi:

Gitti, onun gitmesi ile benim tatlı ruhum da gitti
Geri gel, zira senin ayrılman ile ciğerim kan olmuş
Senin aşkının deresinde kalbim yolu şaşırmıştır
Allah'a yemin ederim bir daha köyüne yol bulamıyasın

29-Melike Hatun

Um el-Muzaffer Melike adıyla ünlü olan Melike Hatun, **El Melik el-Adil Ebubekir bin Eyub**'un kızıdır. Eyubi sülalesinden **El Melik el-Mansur**'un eşidir. H.616 (M.1219) yılında vefat edince, eşi bu acıya dayanamadı. Elbisesi, başındaki takiye ve düğmeleri bile masmaviye bürülen eşinin durumu, şairleri mersiye yazmaya yöneltti. Bununla ilgili **Hüsameddin el-Haşteri** şu kasideyi yazmıştır:

El tarfu Fi liceddin vel kalbu fi seerin

Lehu duhanun zefirun tara bil şereri

Ma kantu ealemu inelşemse kad garebet

Hatta ra eytulduca mulka alalkameri

Türkçesi:

Gözler ağlayıp duruyor, kalp ise ateş
Kalpteki yangından zifiri duman çıkıp uçuyor
Bilemezdim ki güneş batar
Taki ayın çıkıp, gecinin çöktüğünü görünce

(Meşahirul Nisai)

30-Münise Hatun

Melik el-Muzaffer Muhammed bin el-Melik el-Mansur bin Eyub'un kızıdır. H.633 (M.1236) yılında doğup, H. 703 (M.1304) yılında vefat etti. Münise Hatun, Hama'da El Hatuniye Medresesi'ni inşa etti. (Ebul Fedai)

31-Münise Hatun

Melik el-Adil Ebubekir bin Eyub'un kızıdır. **Abdullah bin Musa el-Zulvi el-Fakih,** Münise Hatun'dan hadis dinlemiştir. (El Durer el-Kamile)

32-Nesib Hatun

Melik el-Cevad Muzaffereddin Yunus bin el-Şemseddin Mahmut bin el-Melik el-Adil Ebubekir bin Eyub'un kızıdır. H.667 (M.1269) yılında 90 yaşındaydıyken ölen Nesip Hatun, ünlü bir hadisçiydi. (Meşahirul Nisai)

33-Huvadad Hatun

Marağa'daki El Revadiye Hükümeti'nin son prensesidir. H.604 (M.1208) yılında ölen Huvadad Hatun, daha önce bahsettiğimiz **Emir Karasungu**'nun oğlu ile tanıdığımız **Alaeddin Bey**'in torunudur. Huvadad Hatun, **Celaleddin Havarzemşah** ile evlendi. (Hulasat Tarih el-Kurd)

V-ALFABETİK SIRAYA GÖRE DİĞER ÜNLÜLER

1-**Ahmet Şevki Bey** (Ozanların Reisi)

Ahmet Şevki Bey'in oğludur. Kahire'de doğdu; orada büyüdü. Yazmış olduğu **Şevkiyat** adlı kitabının birinci bölümünün başında yaşam öyküsünü, anne ve babası ile ailesinin durumunu açıkça yazmıştır. Bu konuda şöyle diyor: "Rahmetli babamdan duyduğuma göre aslımız Kürt'tür. Sonradan Araptır.[19] Babam daha genç iken Kahire'ye gelmiş. **Cezar Ahmet Paşa**'dan Mısır daha genç iken Valisi Mehmet Ali Paşa'ya tafsiyeler getirmiştir. Arap ve Türk diliyle iyi yazılar yazmış olan dedem, Mehmet Ali Paşa'nın himayesine girdikten sonra her geçen yüksek görevlere getirilmiş. Sait Paşa'nın sayesinde Mısır'daki tüm gümrük idarelerinin başına geçmiş. Ölünce babama büyük bir servet bırakmış. Ancak, babam bu serveti dağıtmış. Buna pişman olmadan kendi hayatını yaşamıştır. Bende onun gölgesinde yaşıyordum. Çünkü onun tek oğluydum."

El Mela'yı anne annesi büyütmüştür.[20] Anne annesi zengin olduğu için Şevki refah içinde yaşadı. Dört yaşına geldiğinde Şeyh Salih Okulu'na devam etti. İlk ve ortaokulu büyük bir başarıyla bitirdi. Hukuk okuluna girmek istedi. Ancak eğitim bakanı yaşının küçüklüğünden dolayı itiraz etti. Bunun üzerine **Hedevi Tevfik Paşa,** onu himayesine alarak, masraflarını karşılamak şartıyla hukuk ve edebiyat tahsili için Fransa'ya gönderdi. H.1296 (M.1879) yılında Cenif'de toplanan Doğu Bilimadamları Konferansı'na Mısır'ı temsilen El Muteşerikin katıldı. Yüksek mertebeleri tırmanan Şevki Bey, Hedevi yönetiminde Efrenci Kalem Reisi oldu. Birinci Dünya Savaşı'nda bu görevinden ayrıldı. Mısır'ı terk ederek Berşlunet'e gitti. Dünya barışa kavuştuktan sonra geri döndü. Şevki Bey zeki, iyi ahlaklı ve güçlü iman sahibiydi. Birçok eser bıraktı. Bunlardan bazıları şunlardır:

Eşşevkiyat, Şiir divanı olan bu eser üç parçadan oluşuyor.
Arap Devletleri (Duvelil Arap)
Mecnun ve Leyla
Ali Bey el-Kebir
Kambiz
Mesre-i Kleopetra

Son üç tanesi şiir rivayetleridir. Bu şiirleri İngilizler'in büyük yazarı **Şekspir**'i takliden yazmıştır. Aşağıdaki şiirleri ise, Yeni Endülüs'la ilgilidir.

Kızkardeş Endülüs, sana selam olsun
İslam'da senden ayrıldı, hilafet te
Gökten ay indi, keşke o ay

Katlansaydı ve dünyayı tüm karanlık kaplasaydı
Endülüs musibet getirdi, onu yüksek mertebeden indirdi
Bunu yapan kaderdi, Bediri indirdi
Müslümanlar sizinle musibet buldular ikinizde
İçinizde kahramanlar defin edildi, kılıçlar gizlendi
Ey makdunya müslümanlar tek bir kabiledendir
Sendeki dayı ve amcaların durumu nasıldır
Sen onları görüyormusun zelil olmuşlar, onların şerefiyle
Onların yüksekliği ile islam iftihar ederdi
Ben o kapanmış ve kızgın gözlere bakıyorum
Diyorumki sahipleriniz bize ne hileler yaptılar
O gözler öldürdüler, öldürülenin ölümü okların ucundadır
Sihir ile maksatlarımızı hayale çevirdiler
Yorgun ve hasta yan bakışla konuştular
Onlar gönüllerde kesici kılıç oldular

2-Ahmet el-Eşnehi

Lakabı Ebulabbas olan Eşnehi, Musa'nın oğludur. H.450 (M.1058) yılında doğdu. Kaldığı yerde bir süre hocalık yaptıktan sonra Bağdat'a gitti. Burada **Ebusaid el-Mütevelli Sahibüettetümeti** ve **Ebulğenam** ve **Ebnulbuhari** gibi ünlü bilginlerden ders aldı.

Ahmet el-Eşnehi, İslam hukuku konusunda uzman ve salih bir kişiydi. H.515 (M.1121) yılı Zilhace ayının ikinci günü vefat ederken, cenazesi şeyhi Ebuseed el-Mütevelli'inin yanına defn edildi. (Tabakatül Eşşafiiye)

3-Ahmet İlyas el-Kürdi

El İrcai Esseğir El Kamus El Maşi Eşşafii lakabıyla tanınıyordu. Babasının lakabı ise Kürdi'ydi. Babası, Şehrizor yakınlarından Şam'a gidip yerleşti. Ahmet İlyes el-Kürdi, Şam'da doğdu. Tahsilini burada bitirdikten sonra İstanbul'a gitti. İstanbul'da birkaç yıl kaldıktan sonra Trablusşam'a geçtii. Burada evlendi. Bir süre sonra Mısır'ı ziyaret ederken, **Vezir Mahmut Paşa** ile dostluk kurdu. Oradan vezir **Ragıp Paşa** ile birlikte Halep'e geçen Ahmet İlyas el-Kurdi, H.1199 (M.1785) yılı Recep ayının 12 günü vefat etti.

Ahmet İlyas el-Kürdi, yumuşak ahlaklı, şair ve iyi bir bilgindi. Vezir Mahmut Paşa'yı öven uzun bir kaside yazmıştır. Kaside şöyledir:

Bunlar amacımdı, zamanında ulaştım

Yıldızlara hamd olsun, onların gezmesine

Sana ulaşmakla çok gözler kurudu

Göz kapağından çoktan uyku gitmişti

4-Ahmet el-Eyubi (Melik el-Essalih Ahmet el-Eyubi)

H.600 (M.1204) yılında doğan Ahmet, Sultan Selahaddin'in torunudur. **Melik Zahir** tarafından Antep'e tayin edildi. H.651 (M.1253) yılında vefat edince burada toprağa verildi. Ahmet el-Eyubi, kahraman ve başkalarını korkutan heybetli bir insandı.

5-Ahmet Paşa Baban

Baban-i **Halit Paşa**'nın oğludur. Halit Paşa ise, Bekir bey'in oğludur. Ahmet Paşa, Kevi ve Harir'de hakimlik yaptı. Çevelan Kalesi'nin hakimi olan **Muhammed Paşa** ile araları açıktı. Kardeşi kendisini tuzağa düşü rerek hapse attı. Bunun üzerine kardeşi Mahmut Paşa ise, Bağdat Valisi'nden aldığı bir orduyla Çavelan Kalesi'ne gitti. Muhammed Paşa, İran'a kaçınca Bebe ülkesinin hakimiyeti tümüyle Ahmet Paşa'nın eline geçti. Bir süre sonra İranlı **Ali Merdan Paşa** ile girdiği savaşta da galip geldi. Aile içerisinde ortaya çıkan kargaşayı, Bağdat Valisi'nin katkılarıyla giderdi. **Kerimhan Zendi**, Şefiihan komutası altında bir ordu göndererek, burayı Ahmet Paşa'dan aldı. Bundan sonra Ahmet Paşa'nın elinde Kevi ve Harir kaldı

Bağdat Valisi **Hasan Paşa** ordusuyla Kermanşah sınırına ulaştığında, Muhammed Paşa da ordusuyla Erdelan'a yürüdü. Ahmet Paşa'da Kevi ve Harir'den meydana getirdiği bir orduyla Zehavi yolu ile Kermanşah'a karşı hareket etti. Buna rağmen Muhammed Paşa, İran Ordusu'na katıldı. Bu iki ordu Şehrizor'a dönünce, Ahmet Paşa ikinci kez Çevelan Kalesi'ne yerleşti. H.1192 (M.1842) yılında İran Ordusu geri döndükten sonra Muhammed Paşa, eline geçen fırsatı değerlendirerek, tekrar Ahmet Paşa'ya saldırdı. Başarılı olamayınca kardeşi olan Ahmet Paşa'nın eline esir düştü. Sürüçek Kalesi'ne hapsedildi. Ahmet Paşa tekrar Kevi ve Harir'i hükmü altına aldı. Aynı yıl, yardım için Bağdat çağrıldı. Ancak Bağdat'a hareket etmeden kardeşi Muhammed Paşa'nın her iki gözünü çıkardı. Kendisi de Bağdat'a giderken yolda öldü.

6-Ahmet Paşa Baban

Süleyman Paşa'nın oğlu ve Babani emirlerinin en sonuncusudur. Ahmet Paşa, uyanık bir emir ve adil bir hakimdi. Düzenli bir ordu teşkil ederek imaretini güçlendirmeye çalıştı. Merkezi Sercenar'da askeri karargahını oluşturmayı başardı. Ordunun eğitimi için büyük çaba sarfetti. Ayrıca zayıf bir topçu kuvveti oluştu-

rarak bu konudaki düşüncelerini gerçekleştirerek, düzenli bir orduyu meydana getirdi.

Amcası Mahmut Paşa, İran Devleti'nden aldığı güçle yeğeni olan Ahmet Paşa'nın üstüne yürüdü. H.1258 (M.1842) yılında Ahmet Paşa'nın elinden Bebe ülkesinin tamamını aldı. Ahmet Paşa ise, ikinci kez Süleymaniye'nin hükümdarı oldu. Amcası Mahmut Paşa'yı zor durumda bıraktı. Ertesi yıl sınırdaki kargaşalığı görmesi için Bağdat'a çağrıldı. Burada görevinden ayrılması için kendisine baskı yapıldı. Bir süre sonra Süleymaniye'ye dönünce tekrar Bebe ülkesine hakim oldu.(21)

Bağdat Valisi ise, hükümet erkanın teşviki ile Bebe Hükümeti'ni ortadan kaldırdı. Ahmet Paşa'nın kadeşi **Abdullah Paşa**'yı Süleymaniye Kaymakamı yaptı. Bu durum dört yıl sürdü. H.1267 (M.1851) yılında Bağdat valisi Namık Paşa, Ahmet Paşa ile Abdullah Paşa'yı Bağdat'a çağırarak, her ikisini buradan İstanbul'a gönderdi. İsmail Paşa adında birisini ise Süleymaniye kaymakamlığına atadı.

Ahmet Paşa H.1262 (M.1846) yılında Yemen'e Beylerbeyi rütbesiyle atandı. Bu görevini H.1280 (M.1863) yılına kadar sürdürdü. Buradan Van Mutasarrıflığı'na atandı. Bir yıl sonra vezir sıfatıyla tekrar Yemen vilayetine tayin edildi. H.1284 (M.1867) yılında Erzurum Valiliği'ne getirildi. Burada bir yıl görev yaptı. H.1292 (M.1875) yılında Adana Valisi oldu. Aynı yılın Zilkade ayında ise vefat etti.

Ahmet Paşa tedbirli ve bilgin bir emirdi. Tatlı sohbetiyle tanınan şerefli bir insandı. Ahmet Paşa'nın iki oğlu vardı. Bunlardan biri Tahran elçisi olan **Halil Halit Paşa**'dır. Diğeri ise, Liva emiri olan **Mustafa İzzet Paşa**'dır.

7-Ahmet Paşa

Ebşir Paşa'nın soyundandır. H.1061 (M.1651) yılında Konya'ya Beylerbeyi olarak tayin edildi. Bu görevinde başarılı olamayınca, üç yıl sonra Mora Valiliği'ne atandı. Ahmet Paşa, Hicri 1065 (M.1655) yılında Ebşir Paşa ile birlikte İstanbul'a geldi. Kısa bir süre sonra burada vefat etti. (Sicil Osmani)

8-Ahmet Paşa

H.1106 (M.1694) yılında İstanbul'da silahtar ağası olarak görev yaptı. Daha sonra Beylerbeyi rütbesiyle Rakka'ya tayin edildi. H.1109 (M.1697) yılında da Bursa Mutasarrıfı oldu. Bir yıl sonra buradaki asiler tarafından öldürüldü.

9-Ahmet Paşa

Eşşeyh lakabıyla anılan bu Ahmet Paşa, Ahlat ve Adilcevaz emiriydi. H.1242 (M.1826) yılında Muş Mutasarrıfı oldu. Orada vefat etti. (Sicil)

10-Ahmet Efendi

Erzurum Kürtlerinden olan Ahmet Efendi, bir süre öğretmenlik yaptı. Sonra Sakız, Erzurum ve Kayseri mevlevilerinin safına katıldı. H.1122 (M.1710) yılının Sefer ayında vefat etti. Ahmet Efendi iyi bir alimdi. (Sicil)

11-Ahmet Bey

Tarihte bu lakapla anılan yedi Kürt vardır. Bunlardan ilki Kilis Emiri **Arap Bey**'in oğludur. Ahmet Bey, büyük kardeşi **Emir Cemal**'ın ölümünden sonra yönetimi eline aldı. Mısır'daki Eyubi Hükümdarlığı döneminde hüküm sürdü. Ahmet Bey, emaretini bağımsız şekilde bir kaç yıl idare ettikten sonra kendi emsaline uyarak istifa etti.

12-Ahmet Bey

Mikis Ülkesi'nin hakimi olan **Emir Abdal Bey** 'in oğludur. **Kanuni Sultan Süleyman** zamanında yaşayan Ahmet Bey, Babasının ölümünden sonra emir oldu.

13-Ahmet Bey

Mikis Hakimi **Abdal Bey**'in oğludur. Abdal Bey ise Ahmet Bey'in oğludur. Hkümdarlığı sırasında ülkesi, Karkar hakimi olan amcasının oğlunun saldırısına uğradı. Saldırıya karşı başarılı olamayınca, acasının oğlu tarafından öldürüldü.

Ahmet Paşa, H.1005 (M.1597) yılında yaşayan ve Şerefname'nin yazarı olan **Şerefhan**'ın çağdaşıdır.

14-Ahmet Bey

İtak hakimi **Emir Muhammed Zeraki**'nin oğludur. **Şah İsmail**'in zamanında yaşadı. Şah İsmail, Ahmet Bey'in ülkesini işgal ederek, buraya Kacar ailesinin bir bölümünü yerleştirdi. Ancak Çaldıran Savaşı'ndan sonra Zeraki Aşireti, Kacarlar'ın büyük bir bölümünü öldürdükten sonra ülkelerini geri aldılar. Bunun üzerine **Sultan Yavuz**, Ahmet Bey'i İtak Hakimi olarak atadı ve kendisine Sultan Fermanı'nı verdi.

15-Ahmet Bey

Zerki Budak Bey'in oğludur. Akkoyunlular döneminde Bitlis muhafızlığını üstlendi. Bu görevinden iki yıl sonra H.888 (M.1483) yılında Akkoyunlularla **Şah İsmail** arasında çıkan savaşta öldürüldü.

16-Ahmet Bey

Kilis hakimi **Cemal Bey**'in oğludur. Canbola aşiretinin kurucusu olan Ahmet Bey, uzun süre ülkesini bağımsız olarak yönetti. Eyubi Sultanları'nın son dönemlerinde hüküm sürdü. Mısır'daki Kölemen hükümdarlarına tabi değildi.

17-Ahmet Bey

Devlet Şahi Paloyi'nin oğludur. Kardeşi Yusuf Bey'den sonra Palo'ya emir oldu. Ancak amcası Hasan Bey'in oğlu olan Süleyman Bey tarafından sıkıştırıldı. Ülkesinin idaresini elinden aldı. Bunun üzerine Ahmet Bey, İstanbul'a gitmek isterken yolda öldü. Ahmet Bey, Hicri 10. yüzyılda yaşadı.

18-Ahmet Teymur Paşa

Eski Kürt ailelerinin iftihar ettikleri insanlar arasında yer alan Teymur Paşa, Musul'da oturan Muhammed'in oğludur. Muhammed İsmail'in, İsmail'de Kürt Ali'nin oğludur. Teymur Paşa'nın babası, **Mehmet Ali Paşa** zamanında Mısır'da oturdu. Mehmet Ali Paşa'ya yakınlığı nedeniyle Hicaz Valisi oldu. **Hedevi İsmail Paşa ise**, onu Hedevi Divan Başkanılığı'na atadı. Bu sırada doğan Teymur Paşa, babasının vefatından sonra kızkardeşi Ayşe tarafından büyütüldü. Okul çağına gelince, kardeşi onu Fransa'da Marsil okuluna gönderdi. Okulunu bitirdikten sonra Arapça Türkçe ve Farsça derslerini özel hocalardan aldı. Kitap satın almayı ve okumayı çok seviyordu. Bu merakından dolayı beş bin kitaptan oluşan bir kütüphaneye sahip oldu. Devlet görevlerini sevmemesine rağmen, kendisine paşa maaşı bağlanmıştı. Mısır'daki alimler meclisinin üyesiyken, 1930 yılında bu görevinden istifa etti. Edebi ve ilmi kuruluşlara çok büyük katkı yaptı. İslam Hidayet Derneği'nin kurucusu ve üyeliğini yaptı. Ayrıca Mısır Eski Eserler Müzesi'nin idare meclis üyesi, Mısır ve Şam ilim topluluklarının üyesiydi. 26 Nisan 1930 tarihinde vefat eden Teymur Paşa'nın cenazesi, Mısır'daki Teymuriye Mezarlığı'nda toprağa verildi. Teymur Paşa çok sayıda kitap yazdı. Bunların başlıcaları şunlardır:

1-Kabir Essuyut
2-El Yezidiyet
3-El ilim el-Osmani

4-El Rütebu ve'l Elkap
5-El Mezahib el-Erbeet
6-Tashihul Kamus
7-Tashih-i Lisanü'l Arap

Mürüvet sahibi olan Teymur Paşa, yardımsever bir insandı.

19-Ahmet el-Heriri

Doktor Eşşahap Abudullah'ın torunudur. Tıp, edebiyat ve diğer sanat dallarıyla uğraştı. **Berkuk Melik Zahir**'e yakınlık kurdu. Onun hastalığını tedavi ederek, bir çok görevlerde bulundu. H.809 (M.1405) yılı Zilkade ayının 15. günü vefat etti. Heriri temiz bir insandı. Acem kıyafeti giyerdi. (Kürt giyimi olması gerekiyor. Eddev el-Lami.)

20-Ahmet Han (Mir Ahmet Han)

Denabile emirleri arasında bu adla tarihe geçen üç kişi vardır. Bunlardan ilki, Denabile'nin 4. hükümdarıdır. Hakkari yöresinin tümü onun hakimiyetindeydi. Bay Kalesi'ni restore etti. Bilgin bir kişi olan ve yazılmış bir kaç kitabı olan Ahmet Han, H.387 (M.997) yılında vefat edince, Bay Kalesi'nde toprağa verildi.

21-Ahmet Han (Mir Ahmet Han)

Denabile emirlerinden Emir Bey'in oğludur. **Mesnevi** adlı kitabın yazarı olan **Mevlana Celaleddin-i Rumi**'nin arkadaşıdır. Ölümünden sonra güzel anılarının yanı sıra büyük bir servet bıraktı. Şenkar Dağı'na yakın olan Baba Ahmet köyünde defin edildi.

22-Ahmet Han (Mir Ahmet Han)

Denabile emirlerinden olan Ahmet Han, 2. Mürteda Kelihan'ın oğludur. **Nadirşah** kendisine **gönderdiği** mühürlü bir ferman onu yanına çağırdı. Buradan 100 bin ev ile birlikte Hoy ve Merent bölgesine gitti. Buradaki etkisi Aras Nehri'ne kadar yayıldı. Hoy şehrini imar ederek, burada büyük binalar yaptırdı. Yahudi ve Hıristiyanları bu bölgeye topladı. Hükümdarlığı elli yıl devam eden Mir Ahmet Han, Şahbazxan'ın çocukları tarafından öldürüldü.

23-Ahmedê Xanî

H. 1000 ile 1063 yılları arasında yaşadı. Doğum yeri Beyazıd olan Ahmedê Xanî adını, bağlı olduğu aşiretten alır. Şiir alanında eşsiz olan Ahmedê Xanî'nin kaside ve şiirlerinde vatan duygusu ve Kürt milliyetçiliği dalgalanmaktadır.

Mem û Zin adlı kitabı, manzum alanında eşi bulunmayan bir eserdir. Bu eseri 7 Temmuz 1638 Miladi tarihinde yayınlandı. Arapça ve Kürtçe bir sözlüğü de hazırlayan Ahmedê Xanî'nin diğer bir eseri de Nubar'dır. Bu da **Yusuf Ziyaeddin Bey** tarafından yayınlandı. Bu eserin H. 1054 (M.1683) yılında yazıldığı söylenmektedir. 1652 yılında vefat eden ve Beyazıt'da kendi adıyla anılan camii de toprağa verilen Ahmedê Xanî'nin Türkçe, Kürtçe, Arapça ve Farsça yazılmış birçok şiiri vardı.

El Hediyet el-Kürdiyet adlı kitaba göre Mem û Zin, 1591 yılında yazılmıştır.

El Hediyet el-Hamidiye Fi el-Lugati Kürdiye adlı kitapta ise, **Ziyaeddin Paşa** şöyle diyor: "*Ahmedê Xanî Nevbahar yada Nubar adlı kitabını H.1094 (M.1683) yılında yazmıştır.*" **Ziyaeddin Paşa**'ya göre İslam eğitimi çerçevesinde yazılan H.1063 ve 1000 olarak zikredilen tarih doğru değildir.

Ahmedê Xanî'nin Kürt çocuklarına armağan ettiği eseri olan Nubar'ın başlangıç bölümü şöyledir:

Bismîllahîrehmanîrehîm
Mebdeê her ilmekî navê alim

Hemd û sena şukranî
Ji bo xaliqê rehmanî

Ku fesehet û beyan daye lîsan
Lîsan daye insan

Yine Nubar'dan

Behir ez ces ku xebın ve tey
Ger bibitin rewane xoş
Zevc recûl çi mêr û jin
Mer'et zewcate nîsa

Walîd û bab û walîde
Da û şeqîq û ex bira

İbn kur e, binit keç e
Sehr û Xezûr, mam 'em

İslam erkanındaki sözleri ise şöyle :

Ger dipirsîtin kesek ruknê dı îslamê çi ne
Bêjim şehadet dane hem pênc weqıt nımêj û rojî ne

Hem zekat û fıtre ye, ya dın tewafa Ka'bê ye
Ger hebıt xerci nebıt çı manî û çı dijmın

İman hakkında da şunları söylemiş:

Çi ye îman, dı esil da bi luxet bawerî ye
Tu bızan qenc ku ew bawerî inca bi çi ye

Bı Xwedê, bı kıtêban bı Resul û melekan
Bıke bawer ku xêr û şer bı teqdira wi ye

Bı yeqin hem tu bızan ku qıyamet heqqe
Herçi ev renge nizanit, meger ew rafizi ye

(El Hediyet El Hemidiyet)

24-Ahmed (Mela Ahmet)

Mela Kadir'in oğludur. H.1270 (M.1854) yılında Süleymaniye'de doğdu. Babasından Arap ve Fars dilini öğrendi. **Şeyh Abdurrahman** ve **Seyit Hasan**'ın yanında eğitim gördü. H.1299 (M.1882) yılında Zaho'da İslam Hukuku Mümesili oldu. Bir yıl sonra Süleymaniye'deki Hidayet Mahkemesi'nin üyesi oldu. Ancak bu görevde uzun süre kalmadı. Buradan ayrıldıktan sonra H.1304 (M.1887) yılına kadar kendi özel medresesinde ders verdi. Halepçe Şer'iye Mümesili oldu. H.1328 (M.1910) yılında vefat etti.

Büyük bir alim olan Mela Ahmet, Fars ve Türk edebiyatında önemli bir yere sahipti. Bu iki dilde de şiir divanı vardır. Şiirlerdeki lakabı Saıp olan Mela Ahmet, Kürt diliyle fazla şiir yazmamıştır.

Şiirlerinden bir örnek şöyledir:

Bu alçak zamanın derdinden gönlüm melul oldu
Felek'in devranından ve günlerin hokkabazlığından
Ciğer, zaman insanlarının eziyetinden kebap oldu
Günlerin, fitnesinin dalgasından gözüm ceyhun oldu
Zaman öldü, daha erkek kalmadı
Hünersiz insanlar Eflatun'dan şikayet ediyorlar
Çoktandır dünyanın işi isteğe ters geliyor
Zamana rağmen akıl delilik rengi almıştır
Gereçek yolunda Saıp Kutsiyet feyzine ulaşacaksın
Eğer dünya malından ayağını çekersen

25-Ahmet Ramiz Bey

Ahmet Ramiz Bey, Kürdizade adıyla tanınıyordu. H.1322 yılında (M.1904) Mısır'da Mevludî Nebeviye'nin Kürtçesini yayımladı.

26-Ahmet (Essultan Ahmet)

Bu adla anılan iki emir vardır. Bunlardan ilki, **Suveydi Abdal Bey**'in oğludur. Hançuk ve Çabaxçur'a yakın kalelerin hakimliğini yaptı. **Yavuz Sultan Selim**'in çağdaşı olan Ahmet, Osmanlı Devleti'nin himayesinde yaşadı.

27-Ahmet (Essultan Ahmet)

Hizan'ın tanınmış ailelerine mensup olan **Emir Davut**'un oğludur. Bazı Kürt emirleriyle birlikte **Kanuni Sultan Süleyman**'ın himayesine girdi. Bunun üzerine Kanuni, bir fermanla birlikte ona imaretlerinin hükümdarlığını ve elhakimiyet ünvanını verdi. Essultan Ahmed'in Bitlis Emiri **Şerefhan** ile ilişkisi vardı. Şerefhan'ın kendisine yönelik birinci harekatında başarısızlığa uğraması, Sultan Ahmed'in Diyarbakır Serdarı olan **Ulema Bey** ile anlaşmasını sağladı. Ulema Bey ile birlikte Bitlis'e emirliğine saldırdı. Bu saldırı sırasında Şerefhan'ı öldürdü. Bir süre sonra da kendisi vefat etti.

28-Ahmet Sultan

Çengeni aşiretinin emiridir. Darü'l Mümin'in ve Sebzevar Ülkesi'nin hakimi olan **Cemi Sultan**'ın oğludur. Ahmet Sultan'ın I. **Şah Abbas** zamanında güçlü bir devleti ve hükmü vardı.

29-Ahmet Şerafeddin

Musa Kemaleddin'in oğlu olan Ahmet, Ebulfedil künyesi ile biliniyordu. H.575 (M.1162) yılında Erbil'de doğdu. Dönemin en büyük bilginleri arasında yer aldı. Yirmi beş kitap yazdı. **Şerh-u Ettembih** adlı kitabın da yazarı olan Ahmet, H.631 (M.1234) yılında vefat etti.

30-Ahmet Bey (Şeyh Ahmet Bey)

Dümbeli ailesinden İsa Bey'in oğludur. Hakkari'nin bir kesimi ile Bay Kalesi'nin hakimliğini yaptı. Akkoyunlular döneminde yaşadığı için onların himayesine girdi.

31-Ahmet Bin Dehak

Mısır Ordusunda önemli bir göreve sahip olan Kürt emirlerindendir. Doğu Roma Devlet'nin Doges'in (Damyanos-Delasinos) komutası altındaki ordusu Asi Nehri'ne yakın Afamya Kalesi'ne saldırınca, bu ordu ile Ceyş'in komutası altındaki Mısır Ordusu savaşmaya başladılar. Savaş esnasında Mısır Ordusu önemli ölçüde kayıp verdi. Ordu beşyüz kişiyle sınırlı kaldı. Bu savaşta galip gelen Rom Ordusu ise, zafer sarhoşluğuyla kendinden geçmişti. Bu durum karşısında kendisine hakim olamayan Ahmet Bin Dehak tek başına Rom Ordusu'na saldırdı. Öldürüldüğü sırada yüksek sesle, "Allah'ın düşmanı ölecek" diye bağırıyordu. Bu söz Mısır Ordusu'nu galeyana getirdi. sağ kalan askerler savaş meydanına geri dönüp saldırıya geçtiler. Rom Ordusu bu saldırıdan dolayı kaçınca, zafer Fatımi ordusuna nasip oldu. Ceyş, Muhammed'in oğlu, Eşşemseddin'in de torunudur. (Kitab-ı Tecaribü'l Üme, Cilt: 3, Shf.228)

32-Ahmet (El Emir Ahmet)

Künyesi Ebulabbas, lakabı ise İmadeddin'dir. Meşhur Eyubi komutanlarından **Meştubi Ebulhasan Emir Seyfeddin**'in oğludur. Büyük bir emir olan Ahmet, padişahların yanında saygın bir yere sahipti. Cesur, cömert ve himmeti yüksek bir şahıstı. Selahaddin Eyubi'nin emirleri arasında yer alan Ahmet, padişahların üzerine yürümesiyle ünlüydü. Babası ölünce, onun hisesine Neblus düştü. Sultan Selahaddin, Neblus'un 1/3 ini Kudüs Beyti'nin masrafına ayırmıştı. İmadeddin de hissesinin tamamını yine Beytülmükaddes'e verdi. Dedesi Ebulheyca, İmadiye ve Hakkari'deki birkaç kalenin sahibiydi. Saltanat ve saygısı, **Melik el-Kamil**'e karşı bir komplo hazırlayana kadar devam etti. Melik el-Kamil'i görevden alıp yerine **İbrahim Melik el-Faiz**'i saltanat makamına getirdi. Kardeşi Haçlı Seferleri sırasında Dimyat'ın imamıydı. H.615 (M.1218) yılı Zilkade ayının 19. günü Şam'ın sahibi olan İbrahimi'in kardeşi **Melik el-Muazzam**, İbrahim'in yanına gelince Emir İmadeddin Mısır'dan sürgün edildi. Buradan Sencar tarafına gidince Rebiyülevvel ayında Telye'fur-Telefer'de gözaltına alındı. Musul'un sahibi olan **Bedreddin Lulu**, İmadeddin'i hile ile çağırdı. İmadeddin Musul'a gidince tutuklandı; **Melik Adil**'in oğlu **Melik el-Eşref Muzaffereddin**'e gönderildi. Haran Kalesi'nde hapsedilen Emir Ahmet el ve ayaklarındaki kelepçelerden oldukça rahatsızdı. **Er Rubai, Melik Eşref**'e ricada bulunmasına rağmen İmadeddin serbest bırakılmadı. H.619 (M.1222) yılında cezaevinde öldü. Kızı, Resulayn şehri yakınlarında bir türbe yapıp, cenazesini Harran'dan buraya getirip toprağa verdi. Doğum tarihi H.575 (M.1180) olan Emir Ahmet, aynı zamanda iyi bir şairdi. Aşağıdaki şiir ona aittir. (Vefiyat)

Ey padişah senin mutluluğunun devamı ile dünya dönüyor
Sen padişahlardan değilsin ancak sen kendin padişahsın
Meştubun oğlu köleniz hapiste helak oldu
Onu bırak, emr Allah'ındır ve senindir

33-Ahmet Selahaddin

Erbilli Qahtan'ın torunlarından Abduseyit'in oğludur. Künyesi Ebulabbas'tır. Erbil'in sahibi **Kekeburi Muzaffereddin el-Melik el-Muazzam**'ın korumasıydı. Melik'in kendisinden şüphelendiğini hissedince, H.605 (M?1209) yılında Melik el-Adil'in oğlu **Bahaeddin Eyup el-Melik el-Ahir** ile birlikte Şam'a göç etti. Burada Melik el-Adil'in oğlu **Melik el-Muhsin**'in hizmetine girdi. Melik el-Muhsin ona çok büyük iyilik yaptı. Ahmet Selahaddin, Muhsin'in ölümünden sonra Mısır'a giderek, burada Padişah'ın hizmetine girdi. Padişah'ın yanında saygın bir yer edindi. Bir süre sonra Melik el-Kamil, Selahaddin'e olan sevgisini bir tarafa bırakarak H.618 yılında onu Mensur'da hapse attı. Oradan da Kahire Kalesi'ne gönderdi. H.623 yılına kadar hapiste kalan Selahaddin, İlim ve edebiyat alanında büyük bir yere sahip ve iyi bir şairdi.

Aşağıya aldığımız şiirini duyan Melik el-Kamil, Selahaddin'i af ederek, derhal serbest bıraktı. Şiir şöyle:

Gizli aşkın üzerine senin cinayetin emri nedir
Üzüntü ile, meşakatla zamanını sen zamanımı geçirdin
Günahım ne kadar ise o kadar kız gerçek
Sen haddi aştın, gayen beni öldürmektir

Selahaddin hapisten çıktıktan sonra Melik el-Kamil'in yanındaki değeri daha da arttı. Onu, Sakliye sahibine onu elçi olarak gönderdi. Padişah ile birlikte Rum yolculuğuna çıktı. Yolda hastalanınca, Reha'ya nakledildi. H.631 (M.1234) yılı Zilhace ayının 25. günü öldü. Urfa'nın dışında toprağa verildi. Bir süre sonra cenazesi çocukları tarafından Mısır'a götürülerek, Kahire'de defnedildi. H.572 (M.1177) yılının Rebiyülahir ayında Erbil'de doğan Selahaddin'in **Divan-ı Dübeyit** adlı bir şiir kitabı vardır.

34-Ahmet Efendi Tahazade (Kadı el-Ahmet Efendi Tahazade)

Çelebi diye tanınan Ahmet, Halep şehrinin ileri gelenleri arasında yer alıyordu. Irak Kürtleri'nden olan Ahmet'in doğum tarihi büyük olasılıkla H.1110 (M.1698)'dur. H.1147 (M.1734) yılında Eşraflar'ın Nakibi olarak tayin edildi. Kudüs ve Bağdat'ta kadılık yaptı. H.1165 (M.1752) yılında Halep'e gelerek, Amediye Medresesi'ni restore etti. Medreseye üç bin civarında kitap ile birlikte çok sayıda taşınır ve taşınmaz malını vakfetti. Vakıf senedine şu şartları yazdır-

dı. Birinci şartı, bu medresenin hocaları, müezzinleri, imamları ve mustahdemleri Soran veya Köysancak Kürtleri'nden olacak. İkincisi ise, vakfın gelirinin onda biri, o yörede oturan Kürtlere verilecektir. Ölmeden önce Kürt İbrahim'in oğlu Şeyh Ahmed'i medreseye hoca olarak atadı. H.1177 (M.1763) yılında vefat etti.

35-Ahmet el-Kürdi

Şeyh Şahabeddin olarak tanınan El Kürdi, Halep'te bilim ve hattatlıkla uğraşıyordu. H.917 (M.1511) yılında öldü.

36-Ahmet el-Kürdi

Kahireli Kürt Mazini **Ebu İshak Fahreddin Dırbaz**'ın torunlardan Ahmet'in oğludur. El Kürdi, din, hayır, ibadet, tıp ve hadis konularında yazılan kitaplarla ilgilendi. **İbni Cevziye** ait **Ettebesüretu Fil Vaiz** adlı kitabı özetleyen El Kürdi'nin yazılmış birçok kitabı vardır. **Telikil Telik** ve **Kıraatıl Kemal** adlı kitapların yanısıra, ailesi olan **Benidırbaz** ve **Ali İbni El Acemi** hakkında da birer kitap yazmış, H.817 (M.1413) yılında vefat etmiştir. (Eddev el-Lamı)

37-Ahmet el-Mecruhi

Sorani Essehrani Kürt Ebubekir'in torunu ve Osman'ın oğludur. Şafii Mezhebi'ne mensuptur. H.1025 (M.1616) yılında Şam'a gelerek, Şam Ordusu'nun komutanlarından Kürdi Hamza'nın yanında kaldı. Bir süre onun çocuklarına ders verdi. Oradan da **Şems Ahmet Paşa**'nın yanına gitti. Burada Arapça ve Farsça ders verdi; kıymetli kitaplar yazdı. H.1033 (M.1624) yılında Hicaza gitti. Oradan da **Kadı Şaban Veliyeddin**'in oğlu ile birlikte Mısır'a geçti. Buradan tekrar Şam'a döndü. H.1050 (M.1640) yılında Rom ülkesine gidip ünlü bilgin Sehrani Kürt **Molla Haydar**'ın oğlu **Molla Ahmet**'ten Kaçmasiye Medresesi'ni teslim aldı. Mola Ahmet'in **Ettehkikatıl El Faiket ve El Havaşi Ela İsbatıl Vacıp** ve diğer haşiler, onun yazdığı kitaplardır. Birkaç kez Rom'a gidip geldikten sonra Şam'a dönen Ahmet faziletli ve iyi bir meclis adamıydı. Tarih konusunda büyük bir bilgiye sahipti. H.1008 (M.1599) yılında doğmuş olan El Mecruhi, H.1069 (M.1659) yılının ikinci Rabi ayında öldü. (Tarihü'l Hulasetü'l Eser)

38-Ahmet el-Meştub

Taşkale Hakimi ve elçisi olan Ebulheyca'nın oğludur. Babasının ölümünden sonra **İmadeddin Zengi**'nin saldırısına uğradı. Aralarında çıkan çatışmada yenilince, imaretini kayb etti. Ahmet el-Meştub, Emir Seyfeddin Ali el-Meştub'un babasıdır.

39-Ahmet (Melik el- Pir Ahmet)

Peşeng Şemseddin'den sonra, Lur el-Kebir Ülkesi'ne Atabey oldu. Büyük bir ihtimalle Nuru'l Vedut'un torunudur. Padişah Huşeng'le arasında çıkan birçok savaştan sonra **Şah Mensur Muzaffe**r, Melik el-Pir Ahmet'i ülkesinden kovmayı

başardı. Ancak Pir Ahmet, H.795 (M.1393) yılında Ram Hürmüz'de **Timurlenk** ile birleştikten sonra, gasp edilen ülkesini geri almayı başardı. Timurlenk'in ölümünden sonra Lur ülkesi Melik Pir Ahmet ile kardeşi **Efrasyap Bey** arasında bölüşüldü.

40-Ahmet el-Eyubi (Emir Ahmet el-Eyubi)

Melik el-Eşref Ahmet, Hasankeyf'in sahibi **Eyubi Adil Süleyman**'ın oğludur. Melik Ahmet dindar ve faziletli bir insandı. Edebiyat ve şiir konusunda önemli bir yere sahipti. Diyarbakır'ın H.836 (M.1433) yılında ablukaya alınması esnasında Türkler tarafından öldürüen Emir Ahmet'in garip bir şiir divan'ı vardır. (Şezeratü'l Ezzehep)

41-Ahmet el-Erbili

Gerçek adı Mecdedin Ebulabbas Ahmet'tir. **Nahvi Erbilli Ebu Galip**'in torunudur. Ahmet Erbil'de doğup, büyüdü. Oradan da Şam'a gitti. Şam'da ikamet eden ve üstün niteliklere sahip bir insan olan El Erbili, H.657 (M.1259) yılının Sefer ayında öldü. (Şezeratü'l Ezzehep)

42-Ahmet el-Eyubi (Emir Ahmet el-Eyubi)

Lakabı Melik el-Muhsin Aynuddin'dir. Sultan Selahaddin'in soyundan olan El Eyubi, hadis ilminde büyük bir paye sahibiydi. Takva ve züht ile ilgileniyordu. Şiiliğe meyyilli olan El Eyubi, H.634 (M.1237) yılının Muharrem ayında Halep'te öldü. (Şezeratü'l Ezzehep)

43-Ahmet Etabey

Yusuf Şah'ın torunu, Yeşeng'in de oğludur. Babasının ölümünden sonra Loristan Emiri oldu. Ancak Lur İmareti onun döneminde bir gelişme gösteremedi. (Şerefname)

44-Ahmet Paşa (Kürt Ahmet Paşa)

Lur eyaletinde beylerbeyi olan Kürt Ahmet, Osmanlı hükümdarı Sultan **4. Muhammed**'in umeralarındandır.

45-Ahmet (Melik el-Seyit Ahmet)

Küçük Lur hakimi **Melik İzeddin**'in oğludur. H.810 (M.1407) yılında **Timurlenk**'in ölümünden sonra Lur ülkesinde bağımsız bir hükümet kurdu.

46-Ahmet (Mir Ahmet)

Cerzefil ve Kurkil'de Bedriye ailesinden bu adla anılan iki emir vardır. Bunlardan biri, Emir İbrahim'in oğludur. **Şah Tahmasp**'ın Hükümeti döneminde babası öldürülünce, Osmanlı Devleti'nin yardımıyla Erciş Kalesi'ne emir oldu. Ancak oğlu Emir Muhammed'in kendisine saldırması üzerine, imaretini uzun süre

koruyamadı. İstanbul'a giderken yolda öldü.

Bunlardan ikincisi ise, Emir Ahmed'in torunu ve Muhammed'in oğludur. H.1005 (M.1597) yılında emirlik yapan Mir Ahmet, Şerefname'nin yazarı Şerefhan'ın çağdaşıdır.

47-Ahmet Nusreddin

Kardeşi Efrasyap'ın ölümünden sonra Büyük Lur ülkesine Atabey oldu. Emirliği H.696 (M.1297) yılından 732 (M.1332) yılına kadar devam etti. Akıllı, feylezof ve adil bir insandı. Zamanının çoğunu Eylehani Sarayı'nda geçiriyordu.

Ahmet Nusreddin, bilgin insanları seven bir emirdi. **Kazvinli Molla Fedullah Tarihil Mu'cem Fi Ahvali Mülükü'l Acem** adındaki kitabını Ahmet Nusreddin adıyla yazıp ona hediye etti. **Mecmeel Ensap** adlı kitap ise, Ahmet Nüsreddin Ali (Pir) lakabı ile anmıştır. **İbni Batuta**'da yazıldığına göre Ahmet Nusreddin birçok enstitüler kurmuş; H.733 (M.1333) yılında ölmüştür. (İzaç)

48-Ahmet (Hakkarili Ahmet)

Mekke'de oturan ve Şafii Mezhebine mensup Hakkarili Kürt Ahmet Şahab'ın torunu, Ebubekir'in de oğludur. İlim ve takva ile ilgilendi. İsfahanlı El İz'in tekkesinde kaldı. H.818 (M.1415) yılında ölünce, Musallat'ta defin edildi. (Eddevu'lel-Lamı)

49-Atabey Ahmedil

Azerbaycanlı Ravadi ailesine mensuptur. Mezriba'ın torunu, İbrahim Salar'ın da oğludur. Marağa İmareti'nde Atabey ünvanıyla emirlik yaptı. Rom savaşı sırasında Tebriz Hakimi **Sokman-Kutbi**, Musul Hakimi **Emir Mevdut** ve Selçuklu emirleriyle birlikte savaştı. H.505 (M.1112) yılında Selçuklu Emiri **Sultan Mahmut** ile birlikte Suriye'ye gitti. Kudüs Ordusu'nun komutan **Şeroslin** ile savaştı. Bu savaştan sonra tekrar Marağa'ya geri döndü. İbni Cevzi'ye göre beş bin kişiden oluşan bir ordusu ve yıllık 400 bin altın geliri olan bir emirdi. Şam hakimi **Tağtekin**, H.501 (M.1108) yılında Bağdat'ı ziyaret edince Selçuk Sultanı birçok emiri Bağdat'a çağırdı. Bu davete katılan Ahmedil, Batinililer tarafından öldürüldü.

50-Aksungur Ahmet Yel

Atabey Ahmet Yel'in oğludur. Babasının ölümünden sonra Marağa Hükümdarı oldu. Musul hakimi olan **Melik Mesut**, kardeşi **Sultan Mahmut**'a karşı Marağ'ya asker çıkardı. Bunun üzerine Atabey Ahmet Yel'i Marağa'yı terk ederek, buradan Bağdat'a gitti. Bu olayın H.515 (M.1121) yılında sona ermesi üzerine tekrar Marağa'ya geri döndü. Bir süre sonra **Sultan Tuğrul**'a yardım ettiği için Sultan Mahmut'la araları açıldı. Aralarında çıkan savaşta Aksungur, imaretini kaybetti. Kısa bir süre sonra durum normale dönünce Sultan Mahmut, Ahmet

Yel ile barıştı. Oğlunu eğitmesi için, Ahmet Yel'i atabey yaptı. Ahmet Yel, H.523 (M.1129) yılında Dubisbehriziyat Savaşı'na katıldı. Sultan Mahmut'un ölümünden sonra oğlu Davut'un tahta geçmesi için büyük çaba sarfetti. Bu yöndeki çabası, Marağa'daki imaretinin elinden çıkmasına neden oldu. Ancak sonunda Melik Davut ile Melik Mesut'un arasında barış sağlandı. Bunlar Marağa ve Azerbaycan'ı ikinci kez ele geçirdiler. Sultan Tuğrul'un egemenliğindeki Hamedan'ı da istila ettiler. Ahmet Yel'de babası gibi Bağdat'a Batinililer tarafından öldürüldü. Ölüm planını Sultan Tuğrul hazırlamıştı.

51-Adem Efendi

Erbil'de doğdu. Büyüdükten sonra İstanbul'a giderek, orada evkaf müfettişi oldu. H.1211 (1796) yılında görevden uzaklaştırıldı. Kısa bir süre sonra tekrar göreve iade edildi. H.1218 (M.1803) yılında Edirne Payeliği'ne, bu görevinin ardında da Kudüs Kadılığı'na atandı. H.1219 (M.1804) yılında öldü. (Sicil)

52-Alpergun

Ünvanı Şemseddin Etabek'tir. Hezarhesp'in oğlu, Eletabek Tikle'nin de kardeşidir. Kardeşinin ölümünden sonra **Hulagu** tarafından Lur'a atabek olarak tayin edildi. Moğol Ordusu tarafından yıkılmış olan ülkesinin tamiri için büyük çaba harcadı. Memleketine yeni bir şekil verdi. Alpergun'un adil yönetimi sayesinde Lur Ülkesi'nde yükselen refah düzeyi, halk arasında örnek haline geldi. Hükümdarlığı 15 yıl devam etti.

53-Allahverdi Bey

Çemişgezek hükümdarlarına mensup bir aileden olan Meminkert Hakimi Ali Bey'in oğludur. Bitlisli **Şerefhan**'ın zamanında yaşayan Allahverdi Bey, kardeşi Haydar Bey'den sonra Sancakbey'i oldu.

54-Baba Erdelan

Erdelan Hükümeti'nin kurucusudur. Şerefname'de belirtildiğine göre, bu değerli insan Mervani ailesine mensuptur. **Micerson Kürdistan'da ve Mezopotamya'daki Gizil Gezilerim** adlı kitabında Baba Erdelan hakkında şöyle diyor: "*Senet'in rivayetine göre Baba Erdelan'ın adı, Selahaddin'dir. Hasankeyf halkından ve Hakkarili Kürtlerin torunlarındandır.*" Diğer bir ihtimale göre, **İbnu'l Cehir** Selçuklular'ın yardımıyla Mervani Hükümeti'ni düşürünce, Baba Erdelan'ın Diyarbakır'daki Goran kabilesinin yanına geldiği belirtilmektedir. Ünlu Doğu Bilimci ve Seyyah olan **Mister Riç** ise, "*Bu ailenin kökü Goran kabilesine yetişir veya Mamoyi (Mamevi) grubundandır*" diyor. Bize göre ise, Baba Erdelan ister Diyarbakır'dan gelmiş olsun veya ister Goran aşiretine mensup olsun, bu aşiretin yarıdımıyla nüfuzunu tesis edip hükümetini kurmuştur. **Cengiz Han**'ın o bölgeye gelmesiyle, Baba Erdelan kendisine itiaat etmiş. Cengiz Han'da buna karşılık olarak Baba Erdelan'ın hükümetini onaylamıştı. Baba Erdelan'ın yönetimi

Goran ve Şehrizor aşiretleri ile Horaman deresinde yaşayan aşiretleri de kapsıyordu. Oğlu **Gelul Bey** zamanında Erbil şehri, Beni Erdelan'ın eline geçti. (El Erbee, Usur El Ehire fil İrak)

Ne yazık ki elimizde Baba Erdelan'ın hükümdarlık dönemine ve ölüm tarihine ilişkin herhangi bir bilgi yoktur.

55-Baba Süleyman

Bebe imaretinin kurucusu ve Darişmana'dan **Feki Ahmed**'in oğludur.[22] **El Erbee Usur El Ehire fil Irak** adlı kitapta belirtildiğine göre Baba Süleman Feki Ahmed'in torunu, Mavend'ın de oğludur. Ancak bu rivayetin gerçek olma ihtimali zayıftır.

Baba Süleyman, ülkesinin idaresini düzene koyduktan sonra Kerkük'e göz dikti. Bu isteğini gerçekleştirmek için yavaş yavaş Kerkük'ün etrafını kuşattı. Bunun üzerine Kerkük mutasarrıfı **Dilaver Paşa**, Baba Süleyman'a tehdit dolu bir mektup gönderdi. Bağdat, İmadiye ve Cizre orduları Baba Süleyman'ın üzerine yürüdüler. Bu ordular, kahraman olan Baba Süleyman karşısında acız kalarak amaçlarına ulaşamadılar. H.1102 (M.1691) yılında da geri çekilmek zornda kaldılar.

H.1106 (M.1694) yılında Baba Süleyman, Erdelan vilayetine yürüdü. Erdelan'ın bir kısmını istila etti. Ancak bu zaferden uzun bir süre yararlanamadı. İran Hükümeti Erdelanlı Süleyman Han'ın yardımına güçlü bir ordu gönderdi. Bu ordu ile Erdelan Ordusu birleşip Baba Süleyman'ın ordusuna saldırdılar. Baba Süleyman, küçük ordusuyla uzun süre onların karşısında savaşamadı ve yenildi. Geçmiş olaylardan anlaşıldığına göre Bağdat Valisi **M. Ali Paşa** H.1107 (M.1695) yılında veya vekili **İsmail Paşa** H.1108 (M.1696) yılında güçlü bir ordu ile Baba Süleyman'a saldırır. Başarılı olamayınca Osmanlı Devleti Bağdat, Diyarbakır ve Halep ordularını gönderir. Bu kez Baba Süleyman'ın ordusu yenilgiye uğrayınca kendisi de, H.1111 (M.1699) yılında teslim olmak zorunda kalır. Baba Süleyman teslim olduktan sonra İstanbul'a gönderilir. Burada Osmanlı-Rus savaşına katılır. Babadağ Savaşı'nda kahramanlığıyla ün yapar. Babadağ adı, Baba Süleyman'ın zaferini anmak için buraya verilmiştir. Bu savaştan sonra Edirne vilayetine giden Baba Süleyman H.1115 (M.1703) yılında öldü. Cenazesi Edirne'de toprağa verildi. (Sicil Osmani. Cilt:3)

56-Baba Tahir

Baba Tahir sofu, derviş, alim, şair ve mümtaz bir kişidir. **Rıza Alihan**'ın dediğine göre Baba Tahir, Deylemi Hükümeti döneminde yaşamış, H.401 (M.1011) yılında da ölmüştur. Baba Tahir şiir ve gazellerini açık yazmadığı için bunların anlamlarını kimse çözemiyordu Bir keresinde, "Ben kapta bir denizim. Benim halkım (Qed) Elif (bin) başka bir (bin) i giymiştir" demiş. **Mirza Mehdi Han** bu bilmeceseni şöyle açıklıyor: "Gerçek (Elfket) 215'dir. Derya, ebcet hesabıyla Tahir'in anlamını taşıyor. Eğer Qed Elif'e yani 215'e Elif'i=III ilave edersek 326

(M.938) olur. Bu Baba Tahir'in doğum tarihidir. Yani H.326 yılında doğmuştur." **Rahatü'l Südur** adlı kitap, onun yaşamı hakkında doğru olmayan bilgiler vermektedir. Bu kaynağa göre H.447 (M.1055) yılında Selçuklu Sultanı **Ertuğrul Bey**, Hamedan'a geldiğinde Baba Tahir, "Sen nasıl gelip islam'ın içinde iş yapıyorsun" diye ihtar eder. Bu ihtar Ertuğrul tarafından dikate alınır. Bu kay nağa göre Baba Tahir, H.447 (M.1055) yılından ölmüştür. Halbuki Baba Tahir, Hamedan Hükümeti Hakevi ve Deylemi hükümetleri zamanında yaşamıştır. H.428 (M.1037) yılında ölen İbni Sina'nın çağdaşıdır. Rahatü'l Südur adlı kitaba göre ise, Baba Tahir H.672 (M.1274) yılında vefat eden **Nasreddin-i Tusi**'nin çağdaşıdır. Bu kitapları okuyanlar yanlışlığı açıkça görebilirler. Bugünkü eser ve belgeler gösteriyor ki Baba Tahir, ya Hamedanlı'dır yada Luri'dir. Tarihçiler Baba Tahir'in Luri aşiretine mensup olduğunu söylemektedirler. Bu gün Huremabat'da bir mahalle onun adını taşımaktadır. Mezarı Hamedan şehrinin kuzey batısında, çarşıya bakan bir tepenin üzerindedir. Mezarının yanında çok sevdiği ve Fatime adındaki kızkardeşi yatmaktadır.

Baba Tahir Hamedan ve Loristan dillerini kullanırdı. Bu iki dil arasında lehçe farklılığı vardı. Ancak Baba Tahir'in lehçesi tam başına bir lehçeydi. Bu iki lehçeye de benzemiyordu. Nam=Num, Reftem=Reftum, bu kelimeler Lori diline benziyorlar. Vac=Qese, kar=kirdin bunlar ise, Kürtçe'nin diğer üç parçasının merkezi lehçesine benziyorlar. Ancak Mikro=Eyka, Eye=Dêt tabirleri ise, Gorani lehçesine benziyorlar. Doğu Bilimcileri de Baba Tahir'in rubailerini toplamak için bu kelimeleri kullanmışlardı. Orneğin: **El Mister Huart**, 1885 yılında Baba Tahir'in 95 rubaisini görmüştür. 1088 yılında 28 rübai ve gazel görmüştür. Bundan başka yine Elmüster E.Heren-Heran E. bunlardan başka da üç rubai görmüştür. Sonunda Farsça yayımlanan El Meğan dergisinin sahibi **Hüseyin Vahit Destegirdi El Esfehani İrani** 1306 (M.1927) yılında Baba Tahir'in divanının basımını Tahran'da yapmıştır. Bu baskıda 290 rübai ve 4 parça da gazel vardır. Dergi sahibi, buna bir de zeyil eklemiştir. Bu zeyil, çeşitli yerlerden toplanan 62 rübaiden ibarettir. Bundan başka Heronalan'da buna üç rübai ilave etmiştir. Bu divan alfabetik sıraya göre dizilmiş, ancak divanı basan kişi kaynağını açıklamamıştır. Baba Tahir'e ait olan bu rübailerin çoğu, Alvan ve Meymenet dağlarından bahseder. **Heret** tarafından bulunup, basılan 59 rübai çok zor ve bilmece şeklindedir. İnsan, Baba Tahir'in sofu ve aşık oluşu arasında fark göremez. Bunlardan 34 rübaisi heyecanlı ve ilham sahibidir. iki rübaisi ise, dua ve münücaat içeriyor. Diğer rübailer de şahsi ve vasfa ait beyitlerdir.

Bu divanın açıklaması **Canbek Aziz**'in elindeydi. H.889 (M.1484) yılının Şeval ayında açıklamaya başladı. Ancak H.890 (M.1485) yılı Şaban ayının 20. günü bitirdi. Bu açıklamanın Eşşeyh Ebulbeka'nın isteği doğrultusunda yapıldığı söylenmektedir. **Ebulbeka**, bu açıklamayı alıp Mekke'deki zemzem kuyusuna atmıştır. Buna rağmen bu açıklamanın nasıl ele geçtiğini kimse bilmiyor. Baba Tahir'in şahsiyeti ve felsefesi, **Hayyam**'ın şahsiyet ve felsefesinin tam tersidir. Ömer Hayyam H.517 (M.1123) yılında ölmüştür. Baba Tahir'ın yanında Ömer

Hayyam'ın benciliği ve pervasızlığı yoktu. Baba Tahir ömürünün sonunda sofuluk meşrebini terk etti.Baba Tahir'in en güzel ve sevdiği sıfat buydu. Duyguları çok temiz ve benzetmeleri çok yumuşaktı. Musibet ve elemleri lezzet veren bir şekilde izah ederdi. Doğu Bilimci **Fitescerald** şöyle der: "Baba Tahir, Ömer Hayyam'dan daha üstündür." O devrin evliyalarından **Ata, Celaleddin-i Rumi** ve **Hafız Şirazi** gibi olanlar dahi Baba Tahir'in Ömer Hayyam'dan daha üstün olduğunu söylemişlerdir. Baba Tahir'de bu velilerden sayılır. Buda ehli hakkın akidesinin bir temelidir. Baba Tahir'in küçük divanı kız kardeşi **Fatimete** ya da **Fatimet-i Leyla** Divanı ile birlikte bu ehli akide tarafından saygıyla karşılanıyordu. Aşağıdaki beyitler onun yazdığı gazellerden bazılardır.

Gönlüm güzellerin aşkından bükülmüş ve yersizdir
Kirpiklerim kan kanalı olmuştur
Bu aşık gönül bir kuru ağaç olmuştur
Sarhoş başım, kendini bir yere koyamıyor

Güle benzer o perçemin rüzgarı
Bizim için sümbül konusundan daha hoştur
Bazen senin hayalini kucağıma alıyorum
Seher vakti yatağımdan gül kokusu geliyor

57-Baram Bey

Sultan Hüseyin Emir Badniyen'in oğludur. Kardeşi **Kubat Bey** ile arasındaki ilişki, babasının ölümünden sonra Kubat'ın **Kanuni Sultan Süleyman** tarafından emir tayin edilmesiyle bozuldu. Bayram Bey, Şah'a giderek ondan yardım istedi. Şah bu isteğini kabul ederek, Hakkari Emiri Zeynel Bey'in İran ordusu ile birlikte Bayram Bey'e yardım etmesini sağladı. Bayram Bey daha Zaho'da iken Kubat Bey Osmanlı vezirinin yardımıyla emaret fermanını aldı. Kubat Bey'in amcasının oğlu **Süleyman Bey** tarafından öldürülülmesiyle Bayram Bey, Dohok'a gitti. Süleyman Bey ile anlaşrak İmadiye'yi emaretinin merkezi yaptı. Bu inkılaptan sonra Kubat Bey'in oğlulları **Seyithan** ve **Ebu Sait** İstanbul'a gittiler. Osmanlı Sultanı **III. Murat**, Bedinan imaretini Seyithan'a verdi. **Ferhat Paşa** ise Bayram Paşa'ya "Gel, Gürcistan'a birlikte gideceğiz. Buna karşılık olarak da İmadiye imaretinin idaresini sana vereceğiz" diye mektup yazdı. Bayram Bey geldiğinde Osmanlı komutanı Ferhat Paşa onu tutuklayıp Gürcistan seferine çıktı. Dönüşünde sözünde durmayarak, H.994 (M.1585) yılında onu öldürdü.

58-Bekir el-Emir

Evamir Bekir, Kürt Salih'in oğludur. H.894 (M.1489) yılında halep Hacipi'ydi. Daha sonra makamını, Mısır saltanatını bir süre ele geçiren **Emir Kansu el-Uri**'ye teslim etti. Daha sonhra Rom Kalesi'ne vekil tayin edildi.

59-Baran Ali Sultan Es Sofi

Birinci **Şah Abbas** döneminin ünlü emirleri arasında yeralan Ali Sultan, Deyleman ve Geylan hakimliğini yaptı.

60-Bayındır Bey

Bitlis Emiri Hüseyin Kulu Bey'in oğludur. Babasının ölümünden sonra **Kanuni Sultan Süleyman**'ın fermanıyla Hoy'a bağlı Nevan Kalesi'nin Sancakbeyliği'ne atandı.

61-Baysenger Bey

Pir Hüseyin Bey'in oğlu olan Baysenger Bey, Çemişgezek'e bağlı Burtuk sancağının emiriydi. Aynı dönemde yaşayan Şerefhan, bu emiri çömertliğinden dolayı **Hatemi Tay**'a benzetmiştir. Cesur ve kahraman olduğu için **İsfendiyar**'a benzetilmiştir. Musik konusunda da yetenekli ve faziletli bir insan olan Baysenger Bey, Hicri 11. yüzyılın başında halkına ve ülkesine büyük hizmetler yaptı.

62-Bedir (Mir Bedir)

Bu adla anılan üç Kürt emiri vardır. Bunlardan ilki, **Hilal Hasnevi**'nin torunu, Tahirin'de oğludur. H.438 (M.1047) yılında babasının ölümünden sonra Qermesin (Kermanşah)'de yeni bir imaret kurdu. Musul Hakimi **İbrahim Yenal**'ın koruması ile uzun bir süre bu imarette hükümdarlık yaptı. Ancak sonunda bu imaret Selçuklular tarafından ortadan kaldırıldı.

63-Bedir (Mir Bedir)

İkincisi, **Emir Abdal İzzetin**'in torunudur. Kardeşi Emir Şeref ölümünden sonra imaretin yönetimi onun eline geçti.

64-Bedir (Mir Bedir)

Üçüncüsü ise, **Şah Ali Bey**'in oğludur. Babası öldükten sonra Aziziye imaretinin emiri oldu. Ömer Ceziresi, imaretinin merkeziydi. Osmanlı Devleti'yle iyi ilişkiler kurdu. **Rüstem Paşa**'nın fesatlığıyla imaretinin başından alındı. Bir süre sonra tekrar döndüyse de ancak bir yıl kalabildi. Doksan beş yaşındayken vefat etti.

65-Bedreddin-i Erbili

H.686 (M.1287) yılında doğan Erbili zeki ve güçlü bir hafızaya sahipti. Musullu Ahmet'in oğlu Şafii Ali Hatip'in oğlu Mualla Muhammed'in müzik hocası ve bu sahanın en büyüğüydü. **Kafiye** adlı kitabı açıkladı. **Havi** ve **Teshil** adlı kitaplar üzerine yapılan açıklamaların açıklamalarını yaptı. Düz yazı ve kafiyeli kitapları olan Erbili, aşağıdaki şiirin de yazarıdır.

Leyla'nın sevgisinden bahsederler ve gerçek ben
Ben onun aşık olmasından kendimi zorladım
Ona aşık olmaya kast ettim
Allah'a yemin ederim ona sevgim sınırı aşmamıştır
Ancak onun güzelliği sınırı aşmış

101 beyitten oluşan **El Cuzetül Engam** adlı müzik kitabını H.729 (M.1329) yılında yazmıştır. (Mecelete'l Alem el-İslami 3ve 4. Cüz.)

66-Bedreddin Mesut

Küçük Lur'un hakimi olan Bedreddin Mesut, kardeşi **Hüsameddin Halil**'in ölümünden sonra Menkuhan'a gitti. Oradan **Hülagu** ile İran'a döndü. Bağdat'ın işgaline katıldı. Buradan da hakim olarak Kürdistan'a dönüp, 16 yıl boyunca burada kaldı. H.658 (M.1260) yılında vefat etti. Adil, akıllı, alim, dindar ve merhametli bir hakim olan Bedreddin Mesut, Şafii fıkıhında da önemli ölçüde bilgi sahibiydi.

67-Bedreddin el-Vani

Van'ın meşhur alimlerindendir. Hayatı boyunca yazı, fetva ve ders ile ilgilendi. Bedreddin el-Vani **Eşrefil Vesail Fi Evsafi Seyidil Ev Ahir ve'l Evail, Enis Eremi fi tefsir-i Ayeti Ceryi Eşşemsi, Tevarihel İmet, Kasidet-ü Nuniyet ve Kasidetün Haiyetün** adlı kitapları yazdı.

68-Bedir Bey

Lakabı Ebu Mensur'dur. Beni Enas kabilesinden **El Emir Mühelhel**'in oğludur. Bu şerefli ailenin en son emiri olan Bedir Bey, Selçuklular'ın son dönemlerinde hükümdarlık yaptı.

69-Bedirhan Bey

Erdelani Sultan Ali'nin torunu, **Teymurhan**'ın da oğlu olan Bedirhan Bey, H.988 (M.1580) yılında Osmanlı Devleti tarafından Şehribazar hükümdarlığına atandı.

70-Bedirhan Paşa

H.1217 (M.1802) yılında doğan Bedirhan Paşa, Abdalhan'ın oğludur. Babasının ölümünden sonra H.1238 (M.1822) yılında Cizre'ye emir oldu. Merkezi bir Kürt hükümetinin kurulmasını ve bütün Kürtlerin bu hükümet etrafında toplanmasını istedi. Kürtlerin sömürge statüsünden kurtulmalarını ve kendilerine bağımsız bir devlet kurmalarını amaçladı. İmaretinin sınırlarını Van, Savuçbulak, Revandiz, Musul, Sencar, Siirt, Viranşehir ve Siverek'e kadar genişletti. Bedirhan Bey'in sınırlarını bu şekilde genişletmesi Osmanlı Devleti'ni korkuttu. Osmanlı Devleti, etki alanını önlemek için **Osman Paşa**'nın komutası altında büyük bir orduyu Bedirhan'ın üzerine gönderdi. Bedirhan Paşa ile Osmanlı Ordusu Rumiye yakınlarında karşılaştılar. Burada çıkan savaşta süt akrabası olan İzzeddin, Bedirhan'ın ordusunda bulunan bazı hainlerle birlikte Osmanlı Ordusu'na iltihak ederek, İmaretin başkentine yürüyüp Cizre'yi işgal ettiler. Bedirhan'ın mülkünü korumak için sarf ettiği tüm çabalar ise boşuna gitti. Sonunda Osmanlılar tarafından Eruh kalesinde muhasaraya alındı. Bedirxan Paşa iki oğluyla birlikte Osman Paşa'ya esir düştü. Osman Paşa onları H.1263 (M.1847) yılında İstanbul'a gönderdi. Bir süre İstanbul'da kalan Bedirhan Paşa daha sonra Kerit'te büyük hizmetler yaptı. Buradan İstanbul'a çağrıldı. Kendisine mirimiran lakabı verilene kadar İstanbul'da kaldı. Ardından Şam'a gitti. Şam'da yaklaşık on yıl kaldı; H.1284 yılında burada vefat etti. Cenazesi Salihiye'de toprağa verilen Bedirhan Paşa'nın kız ve erkek olmak üzere 95 çocuğu vardı. (Elkadiyet el-Kürdiye Essicil-i Osmani C: 2)

El Erbee Usur el-Exire fil Irak adlı kitaba göre Bedirxan Paşa, bağımsızlığını 1847 yılında ilan etmiştir. **Elkadiyet el-Kürdiye**'nin yazdığına göre ise, Bedirxan Paşa kendi adına para basmıştır.

71-Bedri Çelebi

Kanuni Sultan Süleyman zamanında yaşayan meşhur Kürtlerdendir. (Essicil Osmani Cilt:2,Shf.13)

72-Burhan Efendi

Kürdistan'ın ünlü alimlerinden olan Burhan Efendi, H.1936 yılında vefat etmiştir.

73-Bekir Bey

Baba Süleyman'ın kardeşi ve Kırmızı Bekir olarak tanınan Bekir Bey, Bebe imaretinin kurucusudur. Kardeşleri Süleyman Bey ile Teymurhan Bey'in ölümlerinden sonra Bebe imaretinin hükümdarlığını üstlendi. İmaretininin sınırlarını Deyali'den Küçük Zap ve Keferiye'ye kadar genişletti. Kerkük'ü sıkıştırdı. Bağdat Valisi **Hasan Paşa**'nın ordusu ile savaştı; ancak başarılı olamadı. Bağdat'a gittikten sonra Bağdat Valisi tarafından öldürüldü. (Gülşeni Hulefa)

74-Budak Bey

Bu adla anılan sekiz Kürt ümerası vardır. Bunlardan ilki, Erdelan Hakimi Teymurhan'ın oğludur. Budak Bey 10. yüzyılın sonlarına doğru Karadağ hakimliğini yaptı.

75-Budak Bey

Bitlis hakimi Ömer Bey'in oğludur. Babasının ölümünden sonra imaretinin yönetimini eline aldı. H.888 (M.1483) yılında **Uzun Hasan**'ın oğlu **Sultan Yakup** zamanında emirlik yaptı. İmareti 43 yıl devam etti.

76-Budak Bey

Rezuki ailesinden **Tercil Emiri Haydar Bey**'in oğludur. Babası öldükten sonra Komutan **Lala Mustafa Paşa**'nın yardımıyla Tercil Emiri oldu. Emirliği 15 yıl devam etti.

77-Budak Bey

Bebe Emiri **Pir Budak**'ın kardeşi **Rüstem Bey**'in oğludur. Amcası öldürüldükten sonra hükümdar oldu. Ancak yaşı küçük olduğu için hükümdarlık yapamadı. Kendisine bağlı emirlerden biri olan **Pir Nazar**, memleketini istila etti. Budak Bey, katı bir şekilde ülkeyi yönetti.

78-Budak Bey

Bradost ailesine mensup olan **Şah Muhammed**'in oğludur. Babası öldükten sonra Sultan **II. Selim**'in fermanıyla imaretini teslim aldı. Ancak uzun süre hükümdarlık yapamadan öldü.

79-Budak Bey

Mirza Bey'in oğludur. Babasının ölümünden sonra Bane'ye hakim oldu. Ancak kardeşleri **Muhammed Bey** ile **Uğurlu Bey**, onu rahat bırakmadılar. Bunların baskısı üzerine imaretini terk ederek, **Şah Tahmasp**'ın yanına gitti. Şah Tahmasp'ın yardımıyla imaret merkezi olan Bane'yi tekrar geri aldı. Sonra Şah'ı ziyaret etmek için Kazvin'e gitti; orada öldü.

80-Budak Bey

Soran Hakimi **Emir Seyfeddin**'in torunu, **Kuli Bey**'in de oğludur. Babasının ölümünden sonra imaretin yönetimini eline aldı. Kardeşi **Süleyman Bey**'in saldırıları karşısında imaretini terk ederek, İmadiye Emiri **Sultan Hüseyin**'in yanına gitti. Badinan askerlerini yanına alarak, geri döndü. Ancak daha yolda iken Akra'da öldü.

81-Budak Bey

İran'da bulunan Bürüce (Bürüze-Bane) emiriyken, H.961 (M.1554) yılında Osmanlı Devleti'ne itiatını bildirdi. Bir süre sonra öldü.

82-Budakhan (Kör Budakhan)

Merhum Budak Sultan'ın torunlarındandır. Doğru siyaset ve adil idaresiyle tanınan Budak Han, 10. yüzyılın sonlarında Mukri Hükümeti'ni yönetti. Bu hükümeti uzun süre yöneten Budakhan'ın döneminde çok önemli olaylar oldu. Bunlardan birincisi, Şeyh Şerefiye aşiretinin kendisine karşı sürekli isyan halinde olmasıydı. Budak Han sözlerini yerine getirmeyen bir insandı. Şeyh Şerefiye aşiretini sürekli yuvarlak sözlerle aldatıyordu. Bu hareketinden dolayı H.1120 (M.1708) yılında Mısır Hakimi **Mehmet Ali Paşa**, Budak Bey'den ilham alarak Mısır'da bulunan tüm Çerkezleri imha etmeyi düşündü. Bunun için onları hile ile sarayına çağırıp hepsini bir odaya haps etti. Bu odanın altına ateş vererek, hepsini yaktı. Bunlardan sağ kalan bazı kimseler diğer kabilelerin arasına dağıldılar. Budakhan, böylece bu aşiretin şerrinden kurtulmuş oldu.

İkinci önemli olay ise, Elmenkur aşiretinin ileri gelenleri güçlerine dayanarak Budakhan'ın emirlerini yerine getirmemeye başladılar. Ancak bu aşiret mensupları, Budak Han'ın hilelerine kurban giden Çerkezlerin olayından ders aldıkları için, onun merkezine ve huzuruna çıkmayıp, ondan uzak durmaya çalışıyorlardı. Budak Han'ın bunlara karşı yapacak bir şeyi kalmayınca, kendisine yakın olan Merağa Hakimi Ahmet Han'ın tavsiyesiyle bir komplo hazırladı. Komplo, Ahmet Han'la birlikte uygulanacaktı. Kürt asıllı ve Şeyh Şerefiye aşiretine mensup

olan Ahmet Han, oğlu için evlilik töreni hazırladı. Bu bahaneyle tüm aşiretleri ve çevrede bulunan herkesi davet etti. Elmenkur aşiretinin mensupları Ahmet Han ile dost oldukları için bu daveti kabul edip, düğün törenine katıldılar. Bunların Merağa'ya gelmelerine sevinen Ahmet Han, herbirisini bir askerinin evine misafir ettirdi. Askerlere; "Herkes gizlice misafirini öldürsün" diye gizlice bir talimat verdi. Yaklaşık üç yüz kişi olan bu misafirler, Ahmet Han'ın askerleri tarafından tek tek öldürüldüler. Sabaha doğru yaşanan bu olayla Budak Han bir kısım düşmanlarından da böylece kurtulmuş oldu. Bunlardan yalnızca **Bapir Ebu Hamzet Ağa** ile birkaç adamı kurtuldu. Bu aşirete mensup olanlar bugün hala o dönemde yaşanan komplonun intikamını almadıkları için kendilerini suçlamaktadırlar.

Üçüncü önemli olay ise, Budak Han'ın eniştesi olan Afşar **Hüseyin Kuluhan**'ın Urmiye nahiyesinde bulunan **Fethi Ali Şah Kaçar**'ın üzerine yürümesiydi. Kuluhan kendisini padişah olarak ilan ederek Budak Han'dan kendisine iltihak etmesini istedi. Ancak Budak Han, yardım etmeyi kabul etmedi. Bundan dolayı Kuluhan kendisine karşı daima kin besledi. Ancak kinini hiçbir zaman açıklamadı. Bir süre sonra Hüseyin Kuluhan yağcılık ve yumuşaklıkla Budak Han'ı ülkesine davet etti. Bunun farkına varmadan Urmiye'ye giden Budak Han, burada hemen tutklanarak hapse atıldı. Bir süre sonra hapisten kaçarak Savuçbulak'a gitti. Dostu olan Ahmet Han'ın yarıdımıyla tüm adamlarını toplayıp, aynı zamanda Fethi Ali Şah ile savaştı. Buradan da Urmiye'ye gitti. **Salmas**'ı ablukaya aldı. Hüseyin Kuluhan'ı yakalayıp, onu kötü bir şekilde öldürdü.

83-Budak Sultan

Baba Miriye ailesine mensup olan Sultan Budak, parlak bir komutan ve büyük bir emirdi. Hükümdarlığı döneminde halkının refahı için çalışıp ülkesini kalkındırdı. Mekri'de ilim çalışmalarına yüksek değer verdi. Atalarının İran'la sürekli savaş halinde olmuş olmaları, Budak Sultan'ın Savafiler'e karşı düşmanca davranmasına neden olmuştu. Budak hükümeti, **Büyük Şah Abbas** döneminde Savafiler'den çok büyük zarar görmüştü. Budak Sultan yönetime geçtiği zamana kadar, aşiretin mal ve mülkü Savafiler'in baskınınına maruz kalmıştı. Bu nedenle Savafiler'le barış yapmaya meyiliydi. Çünkü insanların rahatça yaşamasını istiyordu. Bu nedenle Savafilerle sürekli ilişki kurarak barış yapma yo luna gitti.Şu şartlarla barış antlaşması imzaladı. Savafiler, Budak Han'ın içişlerine karışmayacak. Bunlara karşı çalaşmalarını durdurarak, Budak Han hükümetinin istikrar ve rahatını kaçırmayacaklar. Budak Han, her yıl belli bir miktardaki vergiyi Savafi Devleti'ne ödeyecektir. Bu barıştan sonra Budak Sultan, ülkesinin düzen ve vatandaşlarının rahatının teminine ve yeni konutların yapımına başladı. Bilimi yaydı. Servet birikiminin sağlanması için ticareti kolaylaştırdı. Çiftçilere yardımcı oldu. Savuçbulak şehrinin imar planlarını hazırladı. -Savuçbulak, o dö-

nemde küçücük bir köydü.- Svuçbulak'taki Kızıl Camiyi yaptırdı. Bu cami, ince geometrik hesabı ve planıyla büyük bir yer kaplıyordu. Bu cami ile bu medrese bugün bile feni açıdan iyi bir örnek teşkil etmektedir. Bu da onların uygarlık alanında ne kadar ilerlemiş olduklarını göstermektedir.[23] Budak Sultan, bu caminin yanında evler saraylar ve kenidine ve akrabalarına mahsus binalar yaptırdı. Aynı zamanda tüccar, sanatkar ve satıcılar için pazar yerleri inşa etti. Büyük bir çarşı ve buraya gelenler için konutlar yaptırdı. Ticaretin yayılmasına çalıştı. Ziraatin ilerlemesi için kanal açarak sulama sistemini geliştirdi. Tarımın gelişmesi için alet ve araçların yapımını teşvik etti.

Şehrin kuzeyinde bulunan nehrin üzerine kuvvetli bir köprü yaptırdı.[24] Bu eser bu gün dahi varlığını korumaktadır. Meyanduap yakınlarında bulunan Tetehu Nehrin'in üzerinde de bir köprü yaptırdı. Bununla Savuçbulak'ı Irak, Şam, Azerbaycan, Kafkasya ve Rusya arasında bir ticaret merkezi haline getirdi. Yaptırdığı medrese ise, İslam biliminin merkezi oldu. Büyük İslam medreselerinin bir benzeri haline gelen bu medreseye bilime istekli herkes gidip geliyodu. Çünkü burada her ilim alanıda çalışmalar yapılıyordu. Bu medresede eğitim gören oğrencilerin sayısı, birinci dünya savaşından önce hiç bir zaman 100'un altına düşmemişti. Bu temiz medreseye çokça köy, gayrimenkul, dükkan ve arazi vakf edildi. Bu vakıfın gelirinden ötürü merdese öğrencileri ve medrese hiçbir zaman başkasının yardımına muhtaç kalmadı. Bundan başka medresenin yanında edebiyat ile süslenmiş bir kütüphane yaptırmıştı. Bu kütüphenede, kitapları yazmak ve ciltlemek için yazarlar tayin edilmişti. Bu nedenle Savuçbulak, ilim ve ticaret ile süslenmiş bina ve imaretleriyle övülüyordu. Budak Han güzel ahlakın, kemalin ve adaletin bir simgesi haline gelmişti. Haktan ve insaftan hiç ayrılmazdı. Onurlu ve alçak gönüllü bir insandı. Onun dönemi, refahın ve mutluluğun örneği olarak gösteriliyordu. Çocukları da onun yolundan gittiler. Halkın üzerine şevkat ve merhamet ile ilim ve imarın yayılmasına, dedeleri Budak Han kadar önem verdiler. Ancak, Hicri 13. yüzyılın sonlarına doğru bu ailenin hükümdarlığı sona erdi.

84-Buri

Lakabı Tacudevlet, ünvanı Mecdüddin, künyesi ise Ebu Sait'dir. **Sultan Selahaddin**'in küçük kardeşi olan Buri, H.556 (M.1161) yılında doğdu. Sultan Selahaddin'le birlikte Halep kuşatmasına katıldı. Buradaki fedakarlık ve cesaretiyle ün yaptı. Halep kuşatmasında aldığı yaraların etkisiyle H.579 (M.1183) yılıda vefat etti. Büyük bir alim olan Buri, kılıç ve kalemde üstün bir niteliğe sahipti. Kendisinin yazmış olduğu zevkli bir şiir divanı vardır. Bu divan, o dönemdeki edebiyatın resmi bir göstergesidir.

85-Buldek Bey

Pir Bedir'in oğludur. Mıradas ailesine mensup olan Buldek Bey, Ekil kalesinde uzun süre hükümdarlık yaptı.

86-Bahaeddin Bey

Sasonlu **Mahmut Bey**'in oğludur. Kardeşi **Süleyman Bey**'den sonra Erzen Kalesi'ne emir tayin edildi. Daha sonra Sason emiri oldu. **Kanuni Sultan Süleyman**'ın,bir fermanla ödüllendirdiği Bahaeddin Bey cesur ve cömert bir insandı.

87-Bahaeddin Muhammed Ağa

Denabile emirlerinden olan Muhammed Ağa, Abdurezak Bey'in oğludur. Onun bilgi ve faziletinin izahına ihtiyaç yoktur. Saltanat vekili **Abbas Mirza** tarafından sevilip sayılıyordu. Ömrünün son dönemlerinde Tebriz hakimi oldu. Kendisinin ilginç bir şiir divanı vardır.

88-Behram Paşa

Kubat Paşa'nın oğlu olduğu tahmin edilmeketedir. H.1138 (M.1726) yılında Badinan emiri oldu. Büyük Behram lakabıyla tanınan Behram Paşa, imaretine gerçek anlamda iyi bir hizmet yaptı. Kırk yıl boyunca hükümdarlığını sürdürdü. H.1181 (M.1767) yılında vefat etti.

89-Behram Şah

Melik el-Emcet adıyla tanınan Behram Şah, **Sultan Selahaddin**'in kardeşi olan **Ferruhşah**'ın oğludur. Babasının vefatından sonra amcası tarafından kendisine Baalbek şehri verildi. Şam hakimi olan **Melik el-Eşref** ise, burayı kendisinden geri aldı. Bunun karşılığında Zebdani ve bazı mahalleleri Behram Paşa'ya verdi. H.627 (M.1230) yılında Şam'da kölelerinden biri tarafından öldürüldü.

Behram Paşa, şair ve edip bir kişiydi. Seçkin bir şiir divanı olan Behram Şah'ın yaradılışı, yazdığı beyitlerinde mevcuttur. Bu beyitlerden bazıları şöyledir:

Ömür ne kadar ziyanda gidiyor
Ömür beni ne kadar gaflet ve unutkanlığa düşürmüş

Ben zamanımı hep oynamakla harcadım
Ey ömür, senden sonra ikinci ömür varmı?

Keşke onlar vatanlarına dönselerdi
Kağıtlarla cesetleri birleşseydi

90-Behruz (Emir el-Behruz)

Dünbeli hakimi **Emir Rüstem**'in oğlu olan Behruz, Süleyman Halifet lakabıyla tanınıyordu. **Şeyh Haydar**'ın torunlarının yakın arkadaşı olan Emir el-Behruz, H.945 (M.1538) yılında **Şah Tahmasp** ile birlikte **Kanuni Sultan Süleyman**'a karşı savaş açtı. Elli yıl hükümdarlık yaptıktan sonra, H.985 (M.1359) yılında 95 yaşındayken vefat etti.

91-Behruz Han

Şah Benderhan'ın oğludur. Dünbeli emiri olan Behruz Han, Süleyman adıyla ünlüydü. **Sultan Murat**'ın Azerbaycan seferi sırasında, **Şah Sefi**'nin ordusunda görev yaptı. Bağdat Valisi'nin İran'a saldırısı sırasında kahraman **Ferhat Paşa**'ya karşı Hakkari dağlarında savunma yaptı. Kendi imaretini korumaya gücü yoktu. Ancak, Vali **Ahmet Paşa**'nın tastik etmesiyle imaretini muhafaza etmeyi başardı.

92-Behlul (Emir Behlul)

Bu adla anılan üç Kürt emiri vardır. Bunlardan ilki, Süleymaniye ailesine mensup, Meyafarkin kabilesinin emiridir. Şeyh Ahmet'in torunu, Elvend Bey'in de oğludur. Bir süre Diyarbakır Valisi **İskender Paşa** ile birlikteydi. Hile ile Bağdat arasındaki İskenderiye Kalesi'nin muhafızlığını yaptı. Daha sonra Meyafarkin Kalesi, **Yavuz Sultan Selim** tarafından kendisine verildi.

Cesur ve akıllı bir insan olan Behlul Bey, **Şahsuvar Bey** ile aralarında yapılan savaşta öldürüldü.

93-Behlul (Emir Behlul)

Bu adla anılan ikinci Behlul ise, Emir Cemşit'in oğludur. Dünbeli imaretinin hakimiliğini yaptı. Tebri şehrini imaretinin merkezi yapan Behlul, H.760 (M.1359) yılında öldü.

94-Behlul (Emir Behlul)

Bu adla anılan Üçüncüsü ise, Emir Feridun'un oğludur. Buda Dünbeli imaretinin hakimiydi. Bunun zamanında imaretin etki alanı genişledi. Hükümdarlığı döneminde İmaretinin sınırları, Teberistan ve Dağıstan'a kadar uzandı. Savefi

Şeyh Haydar'ın çağdaşı ve onun özel bağlılarından biriydi. Emir Behlul, H.880 (M.1475) yılında Akkoyunlu **Şah Halil** ile girdiği savaşta öldürüldü.

95-Behlul Paşa

Kürtlerin tanınmış emirlerindendir. Osmanlı Devleti tarafından Doğubeyazıt'a emir olarak tayin edildi. Bu görevden 1256 yılında azledildi. Dört yıl sonra vefat etti.

96-Caban (Kürdi Caban)

Mahmut Efendi, Ruhulmenide adlı tefsir kitabında Sahabe olan Caban'dan bahsetmektedir. **Hafız bin Haceran** da **El İsabetü fi Temyizi Sehabet** adlı kitabında, Kürdi Caban'ın mehir ve diğer bazı maddeler hakkında hadisler yazdığını belirtmektedir. Ancak bu kitapta Caban'ın yaşam öyküsü, doğum ve ölüm tarihi hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Fakat bu kitap, Tabbinlerden olan oğlu **Meymun**'dan bahsetmektedir.

97-Cami el-Cevri

El Cevri, **Vuduh** kitabının yazarı olan **Ebubekir**'in torundur. Dini bilgilerde bir derya olan El Cevri, Fetva ve hüküm konusunda son sözü söyleyen bir alimdi. Savuçbulak'taki Cami'ül Ahmer Medresesi'ne Tedris hocası olarak tayin edildi. Bu medreseyi inşa eden **Budak Sultan**, burada verilen eğitimin sorumluluğunu El Cevri'ye bıraktı. El Cevri, birçok kitabın üzerine ilaveler yazdı. Bunların bir kısmı basıldı. Ayrıca, yayınlanan kitapların kenarlarında birçok açıklamaları vardır.

98-Canpolat Bey

Sum ve Kilis emiri olan **Kasım Bey**'in oğludur. Mısır'dan döndükten sonra babasıyla birlikte İstanbul'a gitti. Babası, Halep Beylerbeyi **Kerçet Paşa**'nın hilesi sonucu öldürüldü. Canbolat Bey ise, Enderüni Hümayun'a girdi[25] **Kanuni Sultan Süleyman** zamanında askeri mesleğine başladı. Sultan ile birlikte Belgrad, Moldavya ve Rodos Adası'nın savaşına katıldı. Cesaret ve kahramanlığıyla Sultan'ın sevgisini kazandı. Hükümdarlığı gerçekleştikten sonra Sultan'ın fermanı ile babasının mülkü, kendisine iade edildi. İyi bir yönetim anlayışıyla memleketini idare etti. Sultan'ın kaybolan ve mücevheratla süslenmiş kılıcını bulup getiren Canpolat, Sultan'ın daha çok güvenini kazandı.

Doksan yaşındayken, H.980 (M.1572) yılında vefat eden Canpolat Bey, bü-

yük dede ve fazilet sahibi olan Canpolat ailesinin kurucusudur. Şerefname'de Canpolat Bey'in 70 çocuk sahibi olduğu yazılıdır.

99-Cebaril (Kürd-i Cebaril)

Eminidevlet lakabıyla tanınan Cebrail, **Kürd-i Ebulhay**'ın torunlarından Ahmet'in oğludur. Halep'te bilim ile ilgilendi. Yaşamını hocalık ve fetva vermekle geçiren Cebrail, Hicri 930 (M.1524) yılında Halep'te öldü.

100-Cezbi

Bağdat Kürtlerine mensup olan Cezbi, İran'da tanınmış şairler arasında yeraldı. İran'dan Hindistan'a gitti. Hindistan'daki emirler arasında yüksek bir yer edindi. Cesaret ve kahramanlığı ile ün yaptı. Çok sayıda şiir yazdı. Aşağıdaki beyit ona aitdir.

Ben kendimi gösteren insanlardan değilim
İddiam için kendi hayatımı feda etmem

Doğum ve ölüm tarihi hakkında bilgi sahibi değiliz (Kamusü'lAlem)

101-Cercis (Erbilli Cercis)

Erbilli Cercis faziletli, açık sözlü, itikatlı, sofu meşrepli ve sofuların imamıydı. Edebiyat alanında iyi bir yer edindi. 12. yüzyılın ünlü insanları arasında yer aldı. Çok sayıda şiir yazdı. Aşağıdaki dörtlük yazdığı şiirlerden bir tanesidir.

Bahçede çok güvercinler var ki,
Miskin, üzüntülü ve gamlıdır.
Dostun buluşma zamanının bitimine üzüntülüdür
Daima bağırmayı çeşit çeşit tekrarlıyor

102-Cafer Sur (Melik el-Cafer Sur)

Eyubi **Melik Halil**'in oğludur. Amcasının ölümünden sonra Hasankeyf Kalesi'ne emir olarak atandı. Cesaretli ve savaşları sevdiği için Ebu Seyf'in, yani kılıç babası lakabıyla anılmaya başlandı. Akkoyunlular'ın Hasankeyf'e saldırıları sırasında, uzun bir süre burayı savundu. İçerdeki emirlerden birisinin ihaneti sonucu, kale Akkoyunlular'ın eline geçti. Buna rağmen düşman güçleri, ancak Melik Cafer'in öldürülmesiyle kaleye girebildiler.

103-Cafer (Emir Cafer)

Emir Hasan'ın oğlu olan Cafer, Hicri 3. yüzyılın büyük Kürt emirleri arasında yer aldı. Abbasi Halifesi **Mutessim**'e karşı çıktı. Mutessim'in orduları, onu yola getirmek amacıyla iki kez saldırdılar. İki keresinde de Desen Dağı'nda Cafer'in ordusuna yenildiler. Mutessim üçüncü kez Büyük Halife **Türk İtak**'ın komutasındaki bir orduyla Cafer'e saldırdı. Bu saldırıda Cafer'in ordusunun çevresi bilezik gibi sarıldı. H.226 (M.841) yılında gerçekleşen bu mağlubiyet karşısında Cafer Bey, teslim olmaktansa zehir içerek ölmeyi tercih etti (İslam Ansiklopedisi)

104-Cafer Paşa (Askeri Cafer Paşa)

Pehlivan Mustafa Bey adıyla tanınan **Reis Miralay Mustafa Bey**'in oğlu, **Abdurrahman Bey**in de torunudur. Kerkük livasına bağlı Çemçemal ilçesinin Ehçeler nahiyesine yakın Asker köyündendir. 1885 yılında Bağdat'ta doğdu; askeri liseye kadar olan eğitimini burada tamamladı. Askeri liseden sonra İstanbul'a gelerek, burada harbiye okuluna devam etti. Bu okuldan 1904 yılında üsteğmen rütbesiyle mezun oldu. Buradan tekrar Bağdat'a döndü. 1911 yılında yeniden İstanbul'a gitti. Türkiye tarafından Almanya'ya gönderilen elçilik heyetine yer aldı. Balkan Savaşı ilan edilinceye kadar Almanya'da kaldı. Savaştan sonra İstanbul'a gelerek, **Hurşit Paşa**'nın komutası altında Sol ordusunun askeri ataşesi oldu. Bu ordunun girdiği tüm savaşlara katıldı. Savaş sona erince, Halep'teki askeri enstitünün müdürü oldu. 1. Dünya Savaşı ilan edilince, Alman Amirali **Von Şosen**'e yardımcı olarak tayin edildi. Bu görevinden sonra Libya'daki Trablus birliğine reis olarak atandı. Bu birlik Selum yoluyla Mısır'ın batı tarafından Mısır'a saldırmak için hazırlanmıştı. Bu amaçla denizaltı savaş gemileriyle Derdenil'den Barkaya'ya hareket etti. Burada, **Şenusi Ahmet Bey** ile buluştu. Tebdili kıyafet yaparak Mısır'a girdi. Mısır'ın durumunu öğrendikten sonra, Türkiye'ye geri döndü. Barka Cephesi'nin komutanlığına atandı. Buradan da paşa ünvanıyla Libya'ya gönderildi. Mersametruh adıyla bilinen bir bölgede İngiliz kuvvetleriyle savaştı. Bu çatışmada yaralı olarak esir düştü. Buradan Kahire'ye götürüldü. Kahire'de bir süre kaldıktan sonra Hicaz devrimine katıldı. **Melik Faysal**'ın komutası altında kuzey ordusu genel komutanı olarak tayin edildi. Suriye, ittifak devletlerinin eline geçince sırasıyla Mean ve Halep Hakimi olarak tayin edildi. Sonra Kral'ın sosyal işlerinden sorumlu birimin başkanı oldu. Mislun Savaşı'ndan sonra Suriye'yi terkederek Filistin'e gitti. Filistin'den Avrupa'ya, oradan da Bağdat'a geçti. Irak'ın ilk hükümetinde Milil Savunma Bakanı, 1924 yılında da Başbakan oldu. Bu hükümetin düşmesinden sonra bakan sıfatıyla İngiltere'ye görevli olarak gitti. 1926 yılında tekrar Irak Başbakanı oldu. Bir yıl sonra tekrar Londra'ya gitti. 1930 yılında Irak Savunma Bakanı oldu. İki yıl sonra üçüncü kez bakan sıfatıyla İngiltere'ye gitti. Burada bir süre kaldıktan sonra Irak'a dönerek, senato meclisine seçildi. 1935 yılında birkez daha savunma bakanı olan Ca-

fer Bey, 1936 yılında Irak'ta gerçekleşen devriden sonra 29 Ekim'de idam edildi.

Cafer Bey'i askeri lisede öğrenciyken tanıyordum. Dört bakanlıkta onunla birlikte görev yaptım. Yetenek, iyi ahlak ve fedakarlık konusunda iyi bir örnekti. Çok sayıda dil biliyordu. Arapça, Almanca, İngilizce, Fransızca ve Türkçe'yi çok güzel konuşuyordu. Birazda Farsça biliyordu. Bunların yanı sıra ana dili olan Kürtçe'yi de çok iyi biliyordu.

105-Cafer Bey

Bu adla anılan üç emir ve hükümdar vardır. Bunlardan ilki Canpolat Bey'in oğludur. Babasından sonra emir oldu. **Lala Mustafa Paşa** ile birlikte Şirvan Savaşı'na katıldı. Kerçetdağ yakınlarında attan düşerek öldü.

106-Cafer Bey

II. Şah Muhammed'in torunu, **Kasım Bey**'in de oğludur. Palu ailesine mensup olan Cafer Bey, babasının ölümünden sonra emir oldu. **Şerefhan** zamanında yaşayan Cafer Bey, 25 yıl hükümdarlık yaptı.

107-Cafer Bey

Bu Cafar Bey ise, Denabile emirlerinden **Emir Süleyman**'ın oğludur. II. Cafer adıyla ün yaptı. Barmeki Cafer'in **Esari Eşşiet el-İmamiyet** adlı kitabına göre Cafer Bey, Palu ailesine mensuptur. Bu emirin zamanında Debil Kalesi'nin yakınlarındaki Senceran Dağı'nda altın madeni bulundu. Bununla meşhur olan Cafer Bey, H.441 (M.1050) yılında öldü.

108-Cafer Efendi

Ünlü Müftü **Ebu Suut Efendi**'nin amcasının oğludur. Babasının adı, Abdünebi'dir. İstanbul'da doğup büyüyen Cafer Efendi, H.950 (M.1543) yılında Manisa Müftüsü olarak göreve başladı. Beş yıl sonra **Sultan Selim**'in hocası, H.958 (M.1551) yılında ise, Şam Kadısı oldu. Aynı yılın Şeval ayında Anadolu Askeri Kadılığı'na atandı. H.964 (M.1557) yılının Şeval ayında emekliye ayrıldı. Hac ibadetini yerine getirdikten sonra, H.985 (M.1577) yılında 80 yaşındayken öldü. Cafer Efendi salih bir alim ve iyi ahlak sahibi bir insandı. (Sicil- Osmani)

109-Cemaleddin Hıdır

Küçük Lur hakimi **Şah Taceddin**'in oğludur. Hükümdarlığı süresince kendisine saldıran düşmanlarını etkisiz hale getirmekle uğraştı. **Şecaeddin Hurşit**'ın oğlu Bedir Bey'in torunu olan **Hüsameddin Ömer**, Lek aşiretine mensup olan **Şemseddin İlyas Bey** ile ittifak yaptıktan sonra Cemaleddin Hıdırı sıkıştırmaya başladılar. Kendisini öldürmek için fırsat kolladılar. Cemaleddin Hıdır, bazı akraba ve yakılarıyla birlikte ava çıkarken, Hüsameddin Ömer ve Şemseddin İlyas Bey'in adamları tarafından tutuklandı. H.693 (M.1294) yılında, bunlar atarafından öldürüldü.

110-Cemaleddin (Sencari Cemaleddin)

Yedici yüzyılın faziletli ve bilgin insanları arasında yeraldı. İbni Betute'nin Mardin'e gidişi sırasında Mardin Sultanı'nın bakanı olan Cemaleddin, ilim ve irfan konusunda eşsiz bir insandı.

111-Cemaleddin (Esnevi Cemaleddin)

Künyesi Şeyh Abdullah olan Cemaleddin, İslam hukuku konusunda bir otoriteydi. O dönemde yaşayan alimlerin hepsinden daha fazla mezhepler hakkında bilgi sahibiydi. **Mühimat**, **El Hadimil Aziz** ve **Revdet** adlı kitaplarının yanısıra, başka kitaplar da yazdı. Esnevi Cemaleddin, Hicri 8.yüzylıda yaşamıştır. (Tabakat Eşşafiiye El Kübra)

112-Cemaleddin Taha

Erbilli **Hezebani Bahtiyar**'ın torunlarından İbrahim'in oğludur. Edip olan Cemaleddin Taha, faziletli bir insandı. Nazım'da büyük bir yeteneğe sahipti. H.677 (M.1278) yılı Cemaziyülevel ayının 9. günü vefat etti. Yıldızlara bakarak aşağıdaki şiiri yazmıştır. (Nücumu'l Zahire)

Yıldızları gözüme bırak, gözüm onlarla yaşasın
Ey Padişah azimetle kalk
Ancak Peygamber ve eshabı yasaklamışlar
Yıldızları, fakat onların mülklerini ben gördüm

113-Cemaleddin Ömer (Daseni Cemaleddin Ömer)

Moğol ve Türkmenlerin döneminde yaşayan Cemaleddin Ömer, ünlü bir ses sanatkarıydı. **Daseni Kürt Caferzade**'nin torunu, Hıdır'ın da oğludur. Bağdat'ta bir süre müzik dersi verdi. **Dürer el-Kaminiye** adlı kitapta anlatıldığına göre, ba-

bası **Hülagu** ile birleşmiş. Ancak Hülagu, bir süre sonra kızarak onu öldürmüş. O zaman daha küçük olan Ömer'i, **Şerafeddin Harun el-Cevini** satın almış.

H.661 (M.1263) yılında doğmuş olan Ömer, çok çalışarak kendi alanında üstün bir yer edindi. Sonra Şam'a geçerek **Tenkez**'e en yakın insanlar arasında yer aldı. Daha öncede Mardin padişahları ve Hamat sahibiyle buluşmuştu. Şöhreti, Nasır'a kadar ulaştı. Nasır, onu yanına çağırarak, kendisine maaş bağladı. Cemaleddin Ömer, H.800 (M.1398) yılında vefet etti. Cemaleddin Ömer, müzikle ilgili çok sayıda kitap yazdı. **Tenzil el-Metlup fi İlmi Eddevair** ve **Durup** kitaplarından bir tanesidir. (Meciletül Alem el-İslami el-Cüz: 3)

114-Cimşit Bey

Rüstem Bey'in oğludur. Sewêdî imaretinin sahibi ve Palu emiridir. **Sultan Selim**'in himayesinde olan Cimşit Bey, Sultan ile birlikte bir çok savaşlara katıldı. **Kanuni** döneminde de, hizmetlerini sürdürdü. Palu imaretinde istikrar ve adaletle 65 yıl hükümdarlık yaptı. Çok sayıda okul, baraj ve hanlar yaptırdı. Bunlarla vilayetinin imarını geliştirdi. Kanuni Sultan Süleyman'ın ona duyduğu sevginin sonucu olarak, Palu imaretinin hükümdarlığı ailesine bırakıldı. Kendisine veliaht atama hakkını verdi. Bunun üzerine oğlu Hüseyin Canbek, ona veliaht oldu.

115-Cimşit Bey

Dünbeli Emir **İbrahim Bey**'in oğludur. H.692 (M.1293) yılında emir oldu. Uzun bir süre Hakkari dağlarında Moğollar'la savaştı. H.725 (M.1325) yılında Gazanhan, Cimşit Bey üzerine büyük bir ordu gönderdi. Bu saldırı karşısında Cimşit Bey kahramanca bir savunma yaptı. Ancak bu kahramanlık, güçlü olan bu orduya karşı bir yarar sağlamadı. Çılehane dağlarında şehit düşen Cimşit Bey'in cenazesi Siyahbay köyünde toprağa verildi. (Asar Eşşiet el-İmamiyet)

116-Cihangir (Emir Cihangir)

Şah Rüstem'in oğlu olan Cihangir, **Oğuzhan**'ın da kardeşidir. Oğuzhan'ın ölümünden sonra ülke yönetimini eline aldı. H.948 (M.1541) yılında Disfol Valisi'ni yola getirmek amacıyla bölgeye gelen **Şah Tahmasp**'ı ziyaret etti. Ancak, bir süre sonra İran Devleti'ni bir tarafa bırakarak bağımsızlık fikrini taşımaya başladı. Ancak, Ostaclu aşiretinden **Abdullah Han**'ın komutası altındaki İran ordusunun saldırısına uğradı. Burada çıkan savaşta öldü. İran ordusu, girdiği her yeri yakıp yıkarak, Loristan'ı kötü bir duruma getirdi. Bu manzara karşısında herkes yas bağladı. Cihangir'in çocukları ise, zorunlu olarak Bağdat'a gidip Osmanlı Devleti'nin himayesine girmek istediler.

117- Cemil Sıtkı Zehavi

Zehavi, Bağdat Müftüsü ve büyük alim olan **Muhammed Fevzi Efendi**'nin oğludur. Baban emirlerine mensup olan babası Süleymaniye'den göç edip bir süre Zehav şehrinde oturduğu için, Zehavi ismiyle anılmaya başlandı. Cemil Sıtkı, H.1279 yılı Zilhice ayının 29. günü (18 Haziran 1863) Bağdat'ta doğmuştur. Otuz yaşına gelmeden, Bağdat Matbaasının Müdürü ve Resmi Zevra Gazetesi'nin Arapça bölümüne yazar olarak atandı. 5 Nisan 1908 tarihinde Bağdat İstinaf Mahkemesi'nin üyesi oldu. Elli beş yaşındayken sol ayağı felç olan Cemil Sıtkı, Sultan'ın emriyle 1896 yılında İstanbul'a çağrıldı. İstanbul'a giderken Mısır'a uğradı. Burada büyük bilgin ve edipler tarafından karşılandı. İstanbul'a varınca, etrafını saran muhabirler tarafından sıkıştırıldı. Bunun üzerine Bağdat'a dönmek istedi; ancak fırsat bulamayınca irşat ekibiyle Yemen'e gönderildi. Bir yıl sonra oradan dönünce, kendisine madalya verildi. Sultan tarafından kendisine Elbiladül Hems, yani beş ülkenin rütbesi verildi. Anayasa'nın ilanından sonra Irak'tan milletvekili seçildi. İstanbul'daki millet meclisine katlıdı. Birinci Dünya Savaşı'nda Bağdat'a döndü. Burada ilmi araştırmalar yapıp, kitap yazmaya başladı. 1925 yılında Irak'ta senato üyeliğine seçildi. Sekiz yıllık görevinden sonra evine çekildi. Tekrar araştırmaya ve kitap yazmaya başladı. 1935 yılında vefat eden Cemil Sıtkı'nın cenazesi büyük bir törenle İmamı Azam'ın mezarlığında toprağa verildi.

Zehavi, Farsça ve Türkçe'nin yanısıra ana dili olan Kürtçe'yi de çok iyi biliyordu. O, devrin şairi olan **Şeyh Rıza Talabani** ile Kürtçe tartışıyordu. Tahran'da bulunan ve Firdevsi'nin kitabını gören edipler, Cemil Sıtki'nın Fars diline ve edebiyatına olan hakimiyetini takdir etmişlerdir. Türkçe'ye olan hakimiyeti ise, Türkiye meclisinde yapmış olduğu o kıymetli konuşmalarından anlaşılmaktadır. Ayrıca Türkçe yazılmış bir kitabı vardır. Kardeşi Abdulgani, Fars edebiyatında kendisinden daha üstündü. O da bunu kabul ediyordu. Ancak Abdulgani'nin üstünlüğü düz yazıyla sınırlıydı. Nazım'da ise Cemil Sıtkı'nın ustalığı tartışılmazdı. Mısır'da çıkan dergilerin çoğunda yazıları çıkan Cemil Sıtkı'nın Arapça yazılmış kitapları şunlardır:

1-Divan el-Kelim el-Menzum Kable Neşri Eddüstur el-Osmani
2-Divan Badee Düstur
3-Divan-ı Hevacıs Ennefs
4-Divan-ı Bekaya Şafak
5-Rübaiyatı Zehavi (Bu rübailerle Ebu Lula ve Ömer Hayyam'la tartış mıştır. Bu kitapta 1100 beyit vardır.)
6-Divan-ı Şezerat
7-Divan-ı Nezeet e Şeytan
8-Uyuni Şiir
9-Kitabül Kainat
10-Kitab-ı Fecri Sadık (Vahabi mezhebini red etme üzerine yazmıştır.)

11-Kitab-ı Cazibiyet Veteliliya
12-Eddefi Elam ve Zevahir Ettebiyet ve bir Felakiyet
13-Muhadiret fi Şiir
14-Kitab-ı fi Elabi Eddamite
15-Hikmeti İslamiyet Dersleri (Türkçe)

Aşağıdaki şiirler de ona aittir.

Ey doğu milletleri, kendinize gelin ve çalışın
Kuşluk'un derin ve uzun uykusundan uyanın
Ey doğu insanı hiç bir şey zarar vermez
Ayrılık siyaseti kadar, bir şey
Ey doğu, sen akılların üzerine dar boğazsın
Batı o boğazın daralmasına engel oluyor
Batının senin yaralarını sardığına aldanma
Ey doğu, batı dost değildir

Yeni Endülüs hakkında da şöyle demiştir:

Ey Endülüs kız kardeş, sana selam olsun
Hilafet ve İslam senden uzaklaştı
Gökten ay indi, keşke o ay katlanılsaydı
Karanlık bütün dünyaya sarılsaydı
Ayın inmesi ile ben musibet sahibi olduın,
Onu yüksek makamından indirdi
Kader ondört günlük ayı aşağıya indirdi;
O ay tam ışık bulmuştu
İkinizle müslümanlar musibet sahibi oldular, ikinizde de
At bağlanmış, kılıç kılıfına girmiş
Ey Makdunya, müslüman tek bir aşirettir
Dayılar ve amcaların sende halları hasıldır
Görüyorsun onlar nasıl zelil olmuşlar, halbuki onların izzeti ile
Yüksekliği ile islam iftihar eder gururlanırdı

Gazelde de Endülüs hakkında şu şiiri söylemiş:

Kızgın ve yorgun gözlerini çeviriyorlar
Bu gözlerin insanımıza yaptığı hileleri kendilerine şikayet ediyorum
Öldürüldüler, ölülerin ölmesi okların başı ile olur
Sihir ile ölümü umulan şeylerle değiştirdiler
Yorgun ve hasta olan yan gözlerle konuştular
Kalpleri kesen kılıçlar oldular
Kalp için sevgi ve sevgisiz arasında yer vardır
Sen nasıl ateş ile kılıç arasında duruyorsun
Kalbimin rahatı için teselli veriyorlar

Ben teselli ile nasıl kıymetli kişileri satın alacağım
Ancak, aşk lezettir sonra şekavettir
Nasıl içki içen sarhoşlukla bağırıyor

118-Cevamir (Cwamêr)

Miladi 1880 yılında Hemawend aşiretinin resiydi. Caf aşiretinin Şatıri kabilesine mensup bir grup, Cevamir'den korunmalarını istemeleri üzerine, Caf aşiretiyle Cevamir arasında var olan ilişkiler bozuldu. Aralarında çı kan savaşta Caf aşireti, Cevamir'e yenildi. Daha sonra Bağdat Valisi **Takyeddin Paşa,** Cevamir'in üzerine bir ordu gönderdi. Cevamir, adamlarıyla birlikte Zehavi tarafına gitti. Kasrişirin'i merkez yapıp, burada savunma hazırlığı yaptı. İsfehan hakimi, Cevamir'e şefkat gösterek, yanına çağırdı; onu Zehavi'nin hakimi olarak tayin etti. Kasrışirin'de onun adıyla bir kale yaptırdı. İsfehan Sultanı'nın ölümünden sonra Osmanlı ve İran devletlerinin komplolarına maruz kaldı.

İran Devleti, **Hüsamü'l Mülk**'ün komutası altında, Osmanlı Devleti ise Diyarbakır Valisi **Kürt İsmail Paşa**'nın komutası altınadaki ordularıyla Cevamir'in üzerine saldırdılar. Hüsamü'l Mülk, Cevamir'i barış yapmaya çağırdı. Cevamir, barış yapmak amacıyla düşman ordusunun karagahına girerken, İran ve Osmanlı ordularının komutanları tarafından hileyle öldürüldü.

Cevamir, korkmayan bir kahraman, eşi ve benzeri olmayan bir savaşçıydı. Şairler, onun kahramanlığı hakkında birçok kaside yazmışlardır.

119-Cevheri

Ehli sünnet şairlerinden olan Cevheri, Hicri 14. yüzyılın ünlüleri arasında yer aldı. Büyük şair, **Melik el-Kelam**'ın ölümü nedeniyle yazmış olduğu şiir, Fars edebiyatının güzel bir örneğidir. Şiir şöyledir:

Hakkı kabul eden kişi halktan ayrıldı
Hakka ulaştı ve dünya ile ilişkilerini kesti
Cevherinin kalemi onun tarihinin rakamını vurdu
Mecdi, kendi izzetiyle Hakk'ın komşuluğuna ulaştı

120-Çakır Efendi

Diyarbakırlı olan Çakır Efendi, Osmanlı **Sultan Muhammed** döneminde yaşayan ünlü bir şairdi. (Sicil-i)

121-Dasni Mirza

Kürt emirlerindenolan Mirza, bir süre Musul Valiliği'ni yaptı. Bu görevden azl edildikten sonra, H.1060 (M.1650) yılında İstanbul'da öldü.

122-Davut (Melik Nasır Davut)

Melik Muazzam'ın oğludur. H.603 (M.1207) yılında Şam'da doğdu. H.624 (M.1227) yılında babasını yitirdi. Aynı yıl Şam hakimi olunca, işlerini kölesi İzzetin İbek idare etti. Tahta geçtikten bir süre sonra amcaları onunla çekişmeye başladılar. Bu huzursuzluğu yaratanların başını **Melik Kamil** çekiyordu. Melik Kamil, Melik Nasır'dan Şobek kalesini istedi. Melik Nasır bunu kabiul etmeyince Kamil, Kudüs, Neblus ve diğer yerlere saldırdı. H.625 (M.1228) yılında bu yerleri işgal etti. Melik Nasır, bu olay üzerine Cizre hakimi olan amcası **Melik Eşref**'ten yardım istedi. Melik Eşref, Şam'a gelip Melik Kamil'i destekleyerk, Nasır'ın ülkesini Melik Kamil ile paylaştı. Bu paylaşıma göre, Şam Melik Eşref'in eline geçti. Suriye ve güneyi ise, Melik Kamil'e kaldı. Melik Nasır Davut'a da Harran, Rakka ve Humus verildi. Hama ise, Melik Nasır'ın kardeşi Melik Muzaffer'e bırakıldı. Melik Kamil, İmparator **Frederik**'le barış yaptıktan sonra Şam'a geldi. Melik Nasır sonunda amcası Melik Kamil'e bağlanmayı kabul edince kendisine Kerkük, Şobek ve bazı küçük yerler kaldı. Ancak bir süre sonra Eyubi emirlerinin tümü Melik Kamil'e saldırdıklarında Melik Nasır, amcasına yardım etmekten geri kalmadı. Bu amaçla kendi ordusuyla Mısır'a gitti. Şam'ın işgalinden sonra Melik Kamil mukafat olarak Melik Nasır'ı Şam hakimi yaptı. Bu durum H.625 (M.1228) yılı Recep ayında Melik Kamil'in ölümüne kadar devam etti. Bu tarihten sonra Melik Nasır, Kerkük'e döndü; Şam'ı Kamil'in oğlu **Melik Adil**'in emriyle **Melik Cevdet Yunus**'a bıraktı. Nasır birkaç kez Şam'ı geri almak istediyse de, bunu başaramadı. Neblus'ta yenildi. Amcalarının kendisini rahat bırakmayacaklarını anlayan Melik Cevat, Şam'ı Sencar, Rakka ve Ane ile değiştirdi. Şam'ı kardeşinin oğlu **Melik Salih Necmeddin Eyub**'e verdi. Bu değiştirme işi Melik Nasır ve Melik Adil'i kızdırdı. İkisi birleşip Melik Salih'in üzerine bir ordu gönderdiler. Aralarında çıkan savaşta her ikisi de Melik Salih karşısında yenilgiye uğradılar. H.647 (M.1249) yılında Melik Nasır'ın elinde Kerkük'ten başka bir yer kalmayınca Halep'e kaçtı. Oğlu Melik Muazzam ise, babasına vekaletten Kerkük'ü yönetmeye başladı. Melik Nasır Yusuf ise bu işe çok sevindi. Melik Nasır'ın büyük çocukları bu atama işini görünce, Kerkük'ü Şam hakimi Melik Salih Necmeddin'e bıraktılar. H.648 (M.1250) yılında Melik Nasır Yusuf, Melik Nasır Davut'u Humus'ta haps etti. Ancak, Bağdat halifesinin ricası üzerine Melik Nasır, Yusuf'un ülkesinde kalmamak şartıyla serbest bırakıldı. Melik Nasır bunun üzerine Bağdat'a gitti. Fakat Bağdat'a girmesine de izin verilmedi. Bunun üzerine zorunlu olarak Ane'de kaldı. Daha sonra Embar'da güvenilir bir yer edindi. Bir süre sonra Abbasi halifesi **Mustesim** aracılığıyla Melik

Nasır'ın Şam'da kalmasına izin verildi. Melik Nasır, bir kez daha ülkesini geri almak istedi. Ancak bu çabasıda rüzgar gibi gelip geçti. Bu olaydan sonra Sahra'da tutuklanarak, buradan Şobek'e gönderildi. Halife kendisine bir kez daha yardım elini uzattı. Halifenin elçisiyle Şam'a ulaşmak üzereyken Bağdat'ın düşme haberini alınca Şam yakınlarındaki bir köyde kaldı. H.657 (M.1259) yılı, 1. Cemazı'ın 27. günü koleradan öldü. Hükümdarlığı zamanında felsefe ve ilim ilerledi. Ebulfeda kendisini bir dörtlükle övdü. Dörtlük şöyledir:

Eğer senin iki gözün bana işkence eden kişinin iyiliğini görseydi
Sen beni eleştirmezdin, ilk özrümü sen kabul ederdin
O gazel gözlü, bizi temizliğin arkasına atmış
Karanlık saçlı, kuşluk güneşi ay yüzlü

123-Davut (Kürt Davut)

Büyük bir bilgin olan Davut, Mekke'deki Kabe camiisinde ders verirken aklına halel geldi. H.761 (M.1360) yılında öldü. (Eddev el-Lamı)

124-Davut (Emir Davut)

Hizan hakimi Emir Melik'in oğludur. Babasının ölümünden sonra imaretin yönetimini eline aldı. Keyf ve zevk sahibi bir insan olmakla birlikte, ülkesinin imarını ve diğer hizmetlerini hiç bir zaman aksatmadı. Dönemin ünlü eserleri arasında yer alan Bedaviye Medresesi'ni yaptırdı. **Yavuz Sultan Selim** döneminde 19 yıl hükümdarlık yaptı.

125-Davut (Eyubi Emir Ebu Süleyman Davut)

Melik Zahir Müciredin lakabıyla tanınan Süleyman Davut, H.572 (M.1177) yılının Zilhice ayında doğdu. **Sultan Selahaddin**'in 12. oğlu ve diğer kardeşlerine nazaran babasına en çok benzeyeniydi. Fırat Nehri'nin doğusunda bulunan Elbire (Birecik) Kalesi'nin hakimliğini yaptı. Ölüm tarihi olan, H.632 (M.1235) yılı Sefer ayının 9. gününe kadar bu kalede kaldı. Davut, faziletli ve edip bir insandı. Aşağıdaki beyitler ona aittir.

Ey göç edenler ve geri gelmeyenyer
Siz ayrılınca benim sabrımda ayrıldı
Siz hayalimizi göndermeye söz verdiniz
Söylediklerinizi niçin yerine getirmediniz

Bunun üzerine benden ayrıldınız
Bana dönecektiniz, dönmediniz
Size yakın olmayı çok arzuluyorum
Sabrım zayıftır siz bilmiyorsunuz

126-Derbas (Derbas El Kurdi)

Sultan Selahaddin'in zamanında yaşayan ünlü Kürt emiridir. Künyesi Ebu İshak, ünvanı ise Kürt Mazeni Fahreddin'dir. H.588 (M.1192) yılında Hac emiriliğini yaptı. Soyundan birçok bilgin yetişti. (Mirat-ı Zaman)

127-Dürri Ahmet Efendi

Vanlı olan Duri Ahmet Efendi, Osmanlı Devleti'nin bünyesinde birçok görevlerde bulundu. İran elçiliğinde çalıştı. H.1135 (M.1723) yılında İstanbul'da ölünce cenazesi İstanbul'da toprağa verildi. Şiir ve düz yazıda üstün bir yeteneğe sahip olan Ahmet Efendi'nin bir şiir divanı vardır. O divanın özeti Vafi'ydi. (Sicili Osmani)

128-Dıl Bey

Hizan'ın kurucusu olan Dilbek, Selçuklu döneminde hükümdarlık yaptı.

129-Devletyar Han

Siyah Mansur Emiri **Halil Han**'ın oğludur. Babasının ölümünden sonra **Şah Sultan Muhammed** tarafından emir olarak atandı. Kendisine Han lakabı verildi. Osmanlılar'ın elinde bulunan Azerbaycan'ın doğu sınırına muhafız olarak tayin edildi. Memleketinin imarı ve aşiretlerin aralarındaki ilişikileri düzeltmek için çok çaba harcadı. Kerşaseb'de çok sağlam bir kale yaptırdı. Ancak bir süre sonra İran'ın kendisine saldıracağını anlayınca, Angoran ve Şebistan'da da iki kalenin yapımına başladı. Şah, **Murşit Kulu Han** komutasında altı bin kişilik bir orduyu Devletyar'ın üzerine gönderdi; bu ordu Devletyar'ın kalesini ablukaya aldı. Ancak, bu abluka bir sonuç vermedi. Devletyar Han, aniden kalesinden çıkarak İran ordusuna saldırdı; çıkan çatışmada galip geldi. Geri çekilen İran ordusunun peşini bırakmayarak, onlardan çok sayıda asker öldürdü. Bu zaferinden sonra Devletyar'ın kafasında başka yerlerin fethine yönelik düşünceler belirmeye başladı. Aynı dönemde İran hükümdarı olan **Şah Abbas** Mehti Kulu Han'ın komutasındaki bir orduyu Devletyar'ın üzerine gönderdi. Devletyar, bu ordu karşısında mukavemet gösteremeyerek, Şah'tan afını istedi. Şah, başta onu af ederek yanına çağırdı. Yanına gelen Devletyar ile ona yardım eden kişileri tutukladı. Devletyar Han'ın mal ve mülkünü talan ettikten sonra onu idam etti.

130-Dudeman Bey

Derzeni hakimi Şah Kulu'nun torunu, Yakup Bey'in de oğludur. Yakup Bey, şiir ve sofuluğa çok düşkün olduğu için imaretinin işlerin i Dudeman Bey'e bıraktı. Kahraman bir emir olan Dudeman Bey, H.986 (M.1578) yılında katıldığı Çaldıran Savaşı'nda şehit düştü.

131-Deysem (Emir Deysem)

Künyesi Ebu Salim olan Deysem, Azerbaycan hakimiydi. H.288 (M.901) yılında Ebu İsac'ın oğlu Yusuf, Şehrizor'dan Deysem vilayetine gittiği zaman Emir Deysem büyük şöhrete sahipti. **Yusuf Sac**, Deysem'i ordu komutanı yaptı. H.316 (M.928) yılında Yusuf ölünceye kadar birlikte hükümdarlık yaptılar. Yusuf'un ölümünden sonra Deysem tek başına hükümdarlığını sürdürdü. Deysem, yaklaşık on yıl sonra Azerbaycan'a gelen İbni **Merdi**'ye bağlı ordunun yolunu kesti. İlk kez onlarla savaştı. Başarılı olamayınca, Erdebil hariç Azerbaycan'ın tümü Merdi'nin eline geçti. Merdi'nin ordusu bir süre sonra Erdebil'e yöneldi. Ancak, bu kez Merdi'nin ordusu yenildi. Merdi, ordusuyla birlikte Mukan'a gitti. Burada ordusunu güçlendirerek, yeniden Deysem'in üzerine saldırdı. Deysem, aldığı yenilgiden sonra Rey'e giderken, Merdi'yle savaşmak için Rey hakimi olan Veşkemir'den yardım istedi. Veşkemir'den aldığı destekle Merdi'nin üzerine bir kez daha saldırdı; Merdi'yi ordusuyla birlikte Azerbaycan'dan kovdu. Bu olaydan sonra Deysem, bakanı olan **Ebulkasım Ali**'nin ihanetine uğradı. Ebulkasım Ali, Muhammed Misafir'in oğlu olan Merziban'ı Azerbaycan'a getirdi. Tebriz dışındaki tüm vilayetler, Deysem'in elinden çıktı. Ebulkasım Ali ile **Merziban**, Tebriz'i ablukaya aldıklarında Deysem orayı da terk ederek Erdebil'e gitti. Bunun üzerine Erdebil'de Merziban tarafından ablukaya alındı. Merziban, Deysem'i tutuklayıp Terem Kalesi'nde hapse attı. Merziban, Erdebil'de esir düştükten sonra, kardeşi **Vahusadan** Disem'in o yöredeki nüfuzundan yararlanmak için onu hapisten çıkardı. Azerbaycan'ın savunmasını Deysem'e verdi. Gerçekten de Vahusadan'ın tahmini gerçekleşti. Çünkü Deysem, Azerbaycan'ın tüm işlerini düzene koydu. Azerbaycan'ı işgal etmek için Abdurezak'ın oğlu Muhammed'in komutası aldındaki Rey ordusu, savaş yapmadan geri dönmek zorunda kaldı. Merziban kurtulduktan sonra **Deylemi Mişek**'in oğlu Ali, güçlü bir orduyla Deysem'le savaşmak için Azerbaycan'a geldi. Çıkan savaş esnasında Deysem'in ordusunda bulunan Deylemiler, Deysem'i terk edip karşı tarafa geçtiler. Deysem, bu korkunç ordu karşısında çaresiz kalınca Ermeniye tarafına çekilmek zorunda kaldı. Oradan da Abbasi halifesi olan **Buveyhi Müiziddevle**'nin yanına gitmek için Musul yoluyla Bağdat'a gitti. Abbasi halifesi, ona aylık gelir olarak 50 Dinar tahsis etti. Ancak, bir süre sonra Deysem'in Azerbaycan'daki dostları ve onu sevenler, Deysem'i Azerbaycan'a çağırdılar. Deysem bu istek üzerine Ermeniye'ye gitti. Fakat Ermeniye hakimi **Haçik Dirani**, Merziban'ın ısrarıyla Deysem'i

tutukladı; onu alıp Merziban'a teslim etti. Merziban ise, kızgın bir mil ile Deysem'in gözlerini çıkardı. Bu haliyle de onu hapse attı. H. 345 (M.957) yılında Merziban'ın halefi olan **Cestan** tarafından idam edilene kadar bu işkenceyi çekmek zorunda kaldı.

132-Deysem (Emir Deysem)

Künyesi Ebu Salim olan Emir Deysem, Hasnevi'nin kardeşi Ebulğenaim'in oğludur. Hila'nın oğlu Emir Tahir'in ölümünden sonra H.420 (1029) yılında Hasnevi Emir'inin melcei olan Kasan Kalesi elinden alındı.

133-Diyaeddin Ebulfetih Nasrullah

Ömer Ceziresi'nde doğdu. Egitimini tamamladıktan sonra burada ders vermeye başladı. Babası ile birlikte Musul'a gitti. Musul'da edebiyat ve şiirle ilgilendi. H.587 (M.1191) yılında **Sultan Selahaddin**'in hizmetine girdi. Sultan'ın ölümünden sonra büyük oğlu **Melik el-Abdal**'ın bakanı oldu. Melik el-Abdal hükümdarlıktan düşünce gizlice Mısır'a, buradan da Semisat'a geçti. Bir süre sonra tekrar Melik el-Abdal'ın hizmetine girdi. H.607 (M.1211) yılında Semisat'tan Halep'e, buradan da Musul, Sencar ve Erbil'e gitti. H.618 (M.1221) yılında tekrar Musul'a döndü. Burada bulunan arkadaşı Nasreddin Mahmut'a ders vermeye başladı. Kitabet hakkında köklü bir eser bıraktı. Kitabet, edebiyat ve şiir alanında halk arasında darb-ı mesel oldu. Arkadaşı Nasreddin tarafından Bağdat'a gönderildi. H.637 (M.1240) yılında daha yolda iken vefat etti. (Kamusü'l Alem)

Ebulfetih Nasrullah, yazılı olarak şu eserleri bıraktı.

1-El Veşel Merkum fi Halil Menzum

2-Kitabü'l Meani El Muhtereeti fi Fenni İnşa

3-Divanü'l Reasil

134-Diyaeddin (Emir Diyaeddin)

Emir İbrahim'in oğlu olan Diyaeddin, Süleymaniye aşiretlerinin emiriyidi. Kadiriye reisi olan Emir Salih Kaplan'ın isyanını bastırmak için Diyarbakır Valisi **Ostaclu Han**'a çok yardım etti. Savaş meydanında Salih Kaplan'ı öldüren Emir Diyaeddin 80 yaşındayken vefat etti.

135-Diyaeddin Han

Şerefname'nin yazarı **Şerefhan**'ın oğludur. Van emirlerinin Beylerbeyi olan Muhammed Paşa ile birlikte Azerbaycan'ın işgaline katıldı. Başarılı olamayınca, geri dönmek zorunda kaldı. (Tarihi Alem Ara-yı Abbas)

136-Ebubekir el-Kerkuki

Ebubekir el Kerkuki, oğlu İsmail ile birlikte H.12. yüzyılın şair edebiyatçıları arasında yeraldı. (Mitali'l Suud)

137-Ebubekir Paşa

Malatya'da doğan Ebubekir Paşa, Yeniçeri Ocağı'na girdi. H.1099 (M.1688) yılında bakan oldu. Medleli şehrinin muhafızı, H.1101 (M.1690) yılında da Yeniçeri Ağası oldu. Buradan da Niğbolu Muhafızlığı'na atandı. H.1102 (M.1691) yılında Anadolu'ya vali olarak atandı. Burada çıkan bir savaşta esir düştü. Esaretten kurtulduktan sonra Maraş Valiliği'ne atandı. (Sicil-i Osmani)

138-Ebubekir (Esseyit Ebubekir)

Tasnif ile tanınan **Kürdi Gorani el-Hüseyni Esseyit Hidayetüllah**'ın oğludur. Dini mertebesi yüksek olan bir insandı. Evliya sayılan Ebubekir, H.1014 (M.1605) yılında vefat etti. Ebubekir yazılı bir çok eser bıraktı. (Dairetü'l Maarif)

Eserlerinden bazıları şunlardır:

1-Şerhu'l Muharrer fil Fikhi, 3 Cilt
2-Riyadü'l Hulut
3-Siracü'l Tarik

139-Ebubekir el-Amidi

Küçük Ahmet Zade lakabıyla tanının Ebubekir el-Amidi, arkasından birçok eser bıraktı. H.1190 (M.1776) yılında ölen Ebubekir el-Amidi'nin eserleri şunlardır:

1-Tefsirü'l Fatiheti
2-Elhaşiyetü'l Ala Tefsirü'l Beydavi
3-Şerhü'l Buhari

140-Ebubekir el-Gorani

Gorani Mustafa'nın oğludur. Halep'te doğdu. H.1227 (M.1812) yılında Halep Kadısı oldu. H.1238 (M.1822) yılında Nakip olan Gorani, H.1241 (M.1825) yılında vefat etti. Ortalama bir şair olan Gorani'nin çok sayıda kasideleri vardır.

141-Ebubekir İbnül Muhammed el-Eyubi

Sultan Selahaddin'in torunu olan Ebubekir, H.597 (M.1201) yılında Mısır'da doğdu. Tahsilini Halep'te bitirdi. İlmi araştırma konusunda merak sahibi oldu. Abbasi halifesi Elmüstensirübillah zamanında Bağdat'a gitti. Burada Darülselam bilginlerinden büyük ölçüde yararlandı.

Bir dönem hem edip hemde emirlik yaptı. H.657 (M.1259) yılının Zilhace ayında vefat eden Ebubekir'in cenazesi Halep'te toprağa verildi.

142-Ebubekir Seyfeddin Muhammed

Kerkük'ün sahibi **Melik Davut**'un torunu olan Ebubekir'in babasının adı Selahaddin'dir. Zeki bir şair ve iyi bir edebiyatçıydı. H.727 (M.1327) yılında vefat etti. (Hüttetü Şam)

143-Ebubekir bin El -Mela Cami

El Mela Cami ile tanınmış olan Abd'ın oğludur. H.1077 (M.1666) yılında vefat eden El Mela, 11. yüzyılın en ünlü bilginleri arasında sayılmaktadır. (Hüttetü Şam)

144-Ebubekir (Mir Ebubekir)

Sason İmareti'nin kurucusu olan Mir Ebubekir, Akkoyunlu Hükümeti döneminde yaşadı.

145-Ebuhasan Ali Seyfeddin

H.551 (M.1156) yılında Diyarbakır'da doğmasına rağmen, yaşamının uzun bir kısmını Mısır'da geçirdi. Fikir ve inançta özgür olduğu için bazı cahiller tarafından küfür ile itham edildi. Bu durum onu Mısır'dan Hamat'a göç etmesine neden oldu. Burada hilaf, felsefe, mantık, fıkıh ve islam hukuku hakkında bazı kitaplar yazdı.

Bir dönem Şam'daki Aziziye Medresesi'nde hocalık yaptı. H.631 (M.1234) yılında Şam'da vefat eden Ali Seyfeddin, toplam yirmi kitap yazdı. Bunlardan en meşhurları şunlardır:

1-Kitabü'l Ekbarü'l Efkar Filmül Kelam
2-Kitabü'l Ehkam El Hükkam Fi Esiyel Ehkam

146-Ebu Suud

Ebu Suud şair, edip Gorani adıyla tanınmış Halepli Muhamet'in oğludur. H.1056 (M.1646) yılında öldüğü bilinen Ebu Suud'un biyografisi hakkında fazla bir bilgiye sahip değiliz.

Yumuşak ahlaklı ve güçlü bir düşünceye sahip olan şair, babası gibi çok iyi şiirler yazdı. Bunlardan bir tanesi şöyledir:

Evet maksadımız olan o dostun huyu hep eleştiridir
Onu terk etmek günah değildir, kavuşmak da zulüm değildir
Sevginin bataklığında kaç, halimden ibret al
Sevginin en hafifi zordur

147-Ebu Suud Efendi

Asıl adı Ahmet olan Ebu Suud, İmadiyeli [26] **Mustafa Muhyeddin Eşşeyh'**in oğludur. H.896 (M.1491) yılında İstanbul'a yakın bir köyde doğdu.[27] Tahsilini bitirdikten sonra tanınmış bilginlerden **Müeyidezade**'nin yanında kaldı. Onun kızıyla evlendi. Ondan aldığı bilgiden hareketle günden güne yükseldi. Öğretmenlikten Rumeli Askeri Hakimliği'ne atandı. Sekiz yıl sonra H.952 (M.1545) yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'na getirildi. Bu görevini **Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman** ve **II. Selim** zamanında otuz yıl boyunca sürdürdü. H.982 (Miladi 1574) yılında vefat etti. Cenazesi Eyup Sultan Camii'nde toprağa verildi. Sultan Selim, onun ölümünden duyduğu üzüntü nedeniyle yas ilan etti. (Ansiklopediya) Ebu Suud'un **Ebulfedil** ve **Abdulvasi** adılarında iki oğlu vardı. Dönemin ünlü bilginleri arasında yeralan Abdulvasi, Sultan **III. Murat**'ın zamanında H.1003 (M.1595) yılında vefat etmiştir. (Naima Tarihi. Cilt:I)

Ebu Suud, edebiyat tefsir ve fıkıh alanında büyük bir yere sahipti. Tevsir hakkında **İrşadü'l Akil Esselim İla Mezaya el-Kuran el-Azim** adıyla yazılmış bir kitabı vardır. O çağın bilginleri arasında **Müftiyi Sakaleyn**, yani ins ve cin tayfasının müftüsü olarak biliniyordu. Farsça, Arapça ve Türkçe şiir ve edebi eserler yazdı. Ayrıca ölenlerin arkasında çok iyi mersiyeler yazan Ebu Suud Efendi, Kanuni Sultan Süleyman'a bir gün kızınca, ona irticalen aşağıdaki şiiri söylemiştir.

Şah'ın görüşü haktır, hak görür

Din binasının bayrağıdır, dinin direğidir

Aklın yanında senin gibi yoktur

Hüsrev ne iş yapardı, tatlı yapar

Tefsir kitabını Sultan'ın yanına götürdüğünde **Muhammed Efendi** onu büyük bir kaside ile över. Kaside şöyle:

Ancak Sultan dillerin tahtasıdır
Allah onu saadetle özelleştirmiştir
Tefsirini bugün bize gösterdi
Onun bu eserini her akıllı ziyaret ediyor
Ey yazar tarihte senin eşin azdır
Müciz sözünün tefsirini sen yaptın

Mimiye Kasidesi de ona aittir. Çok etkili olan bu kasidenin insanın nefsine yönelen bir musikisi vardır.

Sultan Selim tahta çıkarken onu yanına çağırır, devlet büyüklerinin yanında onu kucaklayıp kendisine iltifat eder. Maaşını beş yüz akçeden yedi yüz akçeye çıkarır.

Ebu Suud 1 Şaban 974 Hicri (M.1566) tarihinde Kanuni Sultan Süleyman'ın çıkardığı yasaları, **Kanunname** adıyla yayınladı. İstanbul'un belli başlı caddelerinden birisine onun adı verildi. Bu cadde bugün hala onun adını taşıyor. (Eşşekayükun En Ne'maniye)

148-Ebu Sait

Büyük Lur Hakimi olan Padişah **Pir Ahmet**'in oğludur. Babası Muzaferiye Hükümeti'nde rehine iken, kendisi Şiraz'da oturuyordu. Babasının ölümünden sonra H.811 (M.1408) yılında Lur Emiri oldu. H.820 (M.1417) yılında da vefat etti.

149-Ebuşevk

Hüsamüddevle Faris Ebulfetih'in oğludur. Kürtler'in en ünlü emirlerinden olan Ebuşevk, babasının ölümünden sonra H.401 (M.1011) yılında Hilvan'daki Beni Enaz'ın emiri oldu. Komşu emirlerle uzun süren savaşlara girdi. Özellikle kardeşi olan **Mehelhe**l ile çok çarpıştı.

Ebuşevk birçok yeri istila etti. H.437 (M.1046) yılında Selçuklular'la girdiği savaşta ülkesinin önemli bir kısmını kaybetti. Bu savaştan bir süre sonra vefat etti. (Kamusü'lAlem)

150-Ebu Adi Şehrezori

Ünlü bir şair olan Adi'nin yaşamı hakkında fazla bilgiye sahip değiliz. Büyük olasılıkla Hicri 3. veya 4. yüzyılda yaşamıştır. **Tetümme el-Yetimeti** adlı kita-

bında bazı şiirlerini toplamıştır. Şiirlerinden biri şöyledir:

Efendim sözünü yerine getirdim
Amacım için bu güven kafidir
Ancak bir kişi, bin kişiden fazladır
Çok gördüğün bin kişi bir kişiyede bedel değildir

151-Ebu İsa Muhammed Ziyaeddin

Sultan Selahaddin'in emiri ve en yakın danışmanı olan Ebu İsa, Hakkarili'dir. Eyubi Devletinin düzenlenmesinde büyük katkıları oldu. Bilgin ve güçlü bir siyaset adamı olma kimliğiyle Kürtlerin dağılmasına fırsat vermedi.

İyi bir kumandan olan Ebu İsa, Kelam İlmi'nde güçlü bir bilgiye sahipti. Birçok dini kitap yazdı. H.585 (M.1189) yılı Zilkade ayının 9.günü vefat etti. Cenazesi Kudüs'te toprağa verildi.

152-Ebulfedil Muhammed Efendi

Askeri Kadı olan ünlü **İdris-i Bidlisi**'nin oğludur. Manisa'da öğretmenlik yaparken, Trablusgarp Kadılığı'na atandı. Daha sonra Defterdar oldu. Otuz üç yıl bu görevde kaldı. Hayırsever bir kişiliğe sahip olan Ebulfedil, geri kalan yaşamını İstanbul'da sürdürdü.

Ebulfedil Muhammed Efendi, H.982 (M.1574) yılında vefat ederken, arkasından birçok eser bıraktı. Tophanede kendi adıyla bir medrese ile bir cami yaptırdı. Öldükten sonra defnedildiği bu caminin yapılış tarihi, Ebced hesabıyla Herül Cevami'dir.

Alim ve iyi bir edebiyatçı olan Ebulfedil'in yazdığı kitapların bazıları şunlardır:

Tercümetü Tefsiri Hüseyin Vaiz
Tercümetü Zehireti Havarzemşah
Zeyli Tarihi İdris-i Bidlisi
Tarihi Osmani
Kısasü Enbiya

Ayrıca Farsça,Türkçe ve Arapça dillerinde yazılmış ve **Şirazlı Hafız**'ın divanına benzeyen bir şiir divanı vardır.

Aşağıdaki şiirler Ebulfedil'e aittir.

Esmani Libas ile olmah
Gün gibi oldu aleme meşhur
Çak edip ceybi vasli desti seher
Beni ol mehden ilayi mehcur

Nergis gülünün yaprağına su döküyorsun
Gül yağı dudağından halis şekerin üzerine vuruyorsun

Şiir alanında eşsiz olan Fedla, tek büyük vasfıyla nitelendirilmiştir.

(Kamusü'lAlem)

153-Ebulfeda

Gerçek adı Melik el-Müeyyet İsmail olan Ebulfeda'nın babasının adı Ali'dir. Ebulfeda H.672 (M.1274) yılının Cemaziyülila ayında doğmuştur. Babası, Hemat Hükümdarı olan kardeşi Mansur'un yanında oturuyordu. Moğollar'ın saldırısı sırasında ailesiyle birlikte Şam'a göç etmek zorunda kaldı. Ebulfeda, ilk okuma ve yazmayı Şam'da öğrendi. Sultan Selahaddin'in kardeşi olan **Şehenşah**'ın torunlarından olan Ebulfeda, daha 12 yaşındayken Suriye'deki mücahitlerin saflarına katıldı. Katıldığı Merqep fethinde şöhret sahibi oldu. Onaltı yaşındayken babasıyla birlikte Trablusşam ve benzeri savaşlara katıldı. H.698 (M.1299) yılında Hemat Emiri **Mahmut Takyeddin Melik el-Muzaffer** ile Mehlarus Dağı'nda ava çıkarken, dönüşünde hükümdarla birlikte sıtma hastalığına yakalandı. Ebulfeda, bu hastalıktan kurtulurken Emir Mahmut ise vefat etti. Mahmut'un vefatından sonra bu aile Hemat Hükümdarlığı'nı kayb etti. Hükümdarlık, **Karasenker**'in yönetimine geçti. Karasenker Hükümdarı'na yaptığı yardımlarından dolayı memleketinin yönetimine sahip oldu. H.701 (M.1302) yılında Karasenker ile birlikte saltanat vekili Ketbeğa da olmak üzere Sis'e saldırdılar. Ebulfeda, Moğollara karşı çıkarak, onları Balmir'de püskürttü. Daha 17 yaşındayken ikmal etmediği halde kahramanlığı, Mısır ve Suriye hükümdarları tarafından takdirle karşılanıyordu. **Melik Nasır**, bu kahramanı öz yeğeninin yerine tayin etti. Ancak Ebulfeda, yerine bir varis bırakmadan öldü.

Ettarih ve'l Müerrihin fil İslam adlı kitaba göre Ebulfeda iyi bir edebiyatçı ve şairdi. Büyük bir bilgi ve sınırsız bir zekaya sahip olmasının yanısıra, aynı zamanda ilerici bir kahramandı. Geleceği gören siyasi görüşleriyle ülkesinin idaresine hakim olabiliyordu. Ebu **Mehisin Tekri Verdi**'nin dediğine göre:

"Ebulfeda, Hemat Hükümdarlığını teslim aldıktan sonra kendisine teşekkür etmek amacıyla Melik Nasır'ın yanına gitti. Kahire'de büyük bir törenle karşılandı. Hatta o at üzerindeyken **Emir Ergün** diğer emirlerle birlikte yaya olarak yürüdü. Buna ilavetten Melik Nasır onu, Ebulfedayi Melik el-Salih lakabıyla sıfatlandırdı. Bu ihtişam, saygı ve takdirden dolayı Ebulfeda, Melik Nasır ve emirlerini saygı ile yad ederdi. H.719 (M.1319) yılında Melik Salih ikinci kez Melik Nasır'ı ziyaret etti. Bu kez de, El Melikül Müeyyet lakabıyla ödüllendirildi. Melik Nasır kendisine şöyle dedi:'Bundan sonra Hemat Cami minberinde hem bana hemde kendine dua et.' Melik Nasır, Suriye ve Filistin valilerine yazdığı yazılarda Melik Müeyyeti daima ihtiram, saygı ve takdirle anmalarını tavsiye etti."

Ebulfeda, kendisini öldürmek isteyen kardeşlerinin komplolarını bertaraf etmekle uğraşırken, diğer taraftan da adını tarihe geçirmek için araştırma yapmak ve kitap yazmakla uğraştı. Meclisi, sürekli bilim ve edebiyatla uğraşan insanlarla dolup taşıyordu. Yanında oturanlara tıp, hikmet, tarih, nahv ve islam hukuku ile bunlara ışık ve zevk veriyordu. Birçok şahın düşürüldüğü, imaretlerin yok olduğu ve emirlerin öldürüldüğü bir çağda, onun kendi ülkesini ve makamını muhafaza etmesi, onun maharet ve dirayetinin en güçlü delilidir.

O, çağın edebiyat dersine döndü. Şiir ve şiirin tahliline büyük bir meyil gösterdi. Düz ve nazım şeklinde yazılar yazdı. Tıp ve bitki biliminde geniş bir araştırması olan Ebulfedil hakkında **Ebul Mehasın** şöyle diyor:

"*Dönemin en ünlü doktor ve bilgin kişileri olan* **Selahaddin Bin Burhan**, **Şeyh Zeyneddin bin Kubee**, **Şeyh Rükneddin** *ve* **Şeyh Cemaleddin Esnevi** *gibi bilginler, sürekli onun meclisinde bulunurlardı.*"

Bu bilginlerden birisi herhangi bir bitkiden bahsettiği zaman Ebulfeda o bitkinin bütün özelliklerini, bunların aklını şaşırtacak bir şekilde izah ederdi. Bu bilginler, dışarı çıktıklarında Şeyh Rükneddin arkadaşlarına dönerek şöyle derdi:

"*Ben müslüman padişahlarından birisinin bu denli bilgiye sahip olduğunu bilmiyordum.*"(Ebul Mehasin Tekri Verdi. El Münhelesafi)

Ebulfeda, Hicri 732 (M.1332) yılı Muharrem ayının 22. günü 60 yaşındayken vefat etti. Hemat'ta kendisinin hazırladığı makbere defin edildi. (Miladi 1331) Ebulfeda'nın vefatı, halkının yanısıra edip ve bilginleri de etkiledi. İnsanların gözyaşı döktüğü Ebulfeda hakkında Ebul Mehasın şöyle diyor:

"*Kerem sahibi, hayır ve ilim ehlinin sevgilisi, temiz nefs ve yüksek bir himmet sahibi, zeki, sadakatli, hak ve söz sahibi, riyaset ve halimlikle tanınmış, siyaset ve tedbir sahibi, dindar, çalışkan, cömert, adil, bilgin ve padişah onun güzel ahlakının örnekleridir.* "

Ebulfedil, İyi ahlakından dolayı büyük bir şöhrete sahipti. Ölümü bütün ülkeleri mateme boğdu.

Meşhur şair **İbni Nebate el-Mısri** şu kasideyle onu mersiye etmiştir.

O kişiye ne olduki çağırana cevap vermiyor
En kıskanç İbnuşad bile onun yasını yapıyor
Ricaya ne oldu, sen tüm ricaların yollarını kapattın
Zamana ne oldu, sen zamanın tüm etrafını kararttın
Bana ne oldu, padişahı görüyorum yerleri dağılmış
Toplumu görüyorum, onların kast ettiği kişiyi göremiyorum
Müeyyide yasçılar yası yapıyorlar, ne üzüntülüdür
Bizden o yağmurun bulutları nasıl dağıldı
Ne korkunç bir müsibetin bu sabahın musibeti

Tahmin ediyorum kıyametin sabahı ikincisidir
Onun methine yazdığım şiire hasret olsun
Onun yasına ben nasıl şiir çevireceğim
Bulut sahibi olan padişahın kabrini gözyaşımla suluyorum
Sadi bu kabri anmıştır, sende suluyorsun
Onun övülmesi, onun devletine bir ağaç dikmektir
Alah bu şiirin hatırana onun taziyesini güzel eylesin
Ey Eyubiler sabır edin çünkü ırsınız
Eyup peygamberin kurtarıcı sabrının ismidir
Eyubiler bizim amcamızdır, geleceğin üzerine dolaşıyorlar
Her insana bir dönem gelir o insan o dönemde rahat uyuyacak

(Ebul Mehasin Takri Verdi. El Münhelessafi)

Bir diğerinin şiiri de şöyledir:

Melikimizin kaybında delil vardır
Zamanla rahatlık devam etmeyecek
Eyubilerin cömertliği denizdir
Bu deniz cömertliğin dalgaları ile kaynıyor
Zamanımı onun methine ayırırsam zaman kabul eder
Allah'ın takdirini eleştirmeyi akıl kabul etmez
Müeyyidin kabri nerededir dedim bana söyledi
Muzaferin ve Mensur'un önce neredeydi

Ebulfeda, değerli ve anılmaya layık eserler bıraktı.

1-El Muhtesermin Tarihil Beşer (Evtarih-i Ebulfeda)
2-Kitab-ı Tekvimi'l Beldan

Bu iki eser, Avrupa'da birçok dile çevrilmişlerdir. Bu iki eserin kalıcı özellikleri vardır. Ayrıca fıkıh hakkında **Elhavi** adlı birkaç cilt ve Tıp ile ilgili **Elkennaş** ve **Kitabı Mevazin** adlı eserleri vardır. Meşhur Osmanlı tarihçisi **Çelebi**, bu konuda şöyle diyor: "Etteriki Ereşat ile Tarifil Memalik ve'l Bilad adlı kitaplar da Ebulfeda'nın eserleridir. Bundan başka yararlı sanatlar hakkında da kitaplar yazmıştır." (Kamusü'lAlem)

İbn Nebate el-Mısri, birinci kitabı iki beyitle vasıflandırmıştır.

Ne acayip bir tarihtir, o tarihte bir ışık vardı
O ışık gerdandaki tanelerin ışığı gibidir
Oluyorki onun yanında dünya kitapları
Utanmasından kendi kılıflarında ölürler

Aşağıdaki beyitler de ona aittir.

Çok kanları helal ettin pişman da değilim
İstediğin gibi yapıyorsun yok da olmuyorsun

Eğer güneşe imkan olsaydı
Ayağının bastığı yeri öperdi

154-Ebulfeda el-Erbili

Gerçek adı, Şerafeddin Ahmet Kemaleddin Ebulfetih Musa'dır. Erbil'de doğup büyüdükten sonra orada hocalık yaptı. Dini bilimlerde usta olan Ebulfedil, Erbil'in Muzaferriye Medresesi'nde hocalık yaptı. H.622 (M.1225) yılında Erbil'de vefat etti. **İmamı Gazali**'nin **Ehya Ulu'l Mudiniye** adlı kitabını iki defa özetlemiştir. (Kamusü'lAlem)

155-Ebulheyca Essemin

Gerçek adı Hüsameddin olan Ebulheyca, Sultan Selahaddin'in tanınmış komutanlarından ve onun döneminde yaşayan Kürtler'in en ünlü umeralarındandır. Sultan tarafından Nusaybin'e vali olarak tayin edildi. Haçlı Seferleri sırasında Mısır ordusu'nun kumutanlığını yaptı.

Bağdat Halifesi olan **Nasreddin,** onu ordusunun komutanı yapmak isteyince Bağdat'a gitti. Burada oluşturduğu güçlü bir orduyla birlikte Hamedan'a geçti. Bazı konularda Halife ile ihtilafa düşünce, görevi bıraktı. Erbil'e dönerken Dahuka'da vefat eden Ebulheyca, burada toprağa verildi. (El Hurup Esselibet)

156-Ebulheyca

Emir Mücireddin (Ev Mücediddin) Ebulheyca, H.567 (M.1172) yılında Mısır'da doğdu. Kürdi **Ezkeşi İsa'nın** oğlu ve hükümdarların reisi olarak biliniyordu.

Ebulheyca, Mısır Sultanı **El Melik Zahir Baybars** döneminde **Halepli Emir Sencar Alemiddin** ile Şam'ın yönetimini üstlendi. H.661 (M.1263) yılında da vefat etti. (En Nücum El Zahiret)

157-Ebu Hanife Dinveri

Adı Ahmet olan Dinveri, **Deynurlu Davut**'un oğludur. Hİcri 3. yüzyılda Deynur'da doğdu. Tabiat ve spor ilminde üsta olan Dinveri, büyük tarihçiler arasında yeraldı. Ebulfeda , **İbnubaytar** adlı kitabında Dinveri'den bahseederek, onun eserlerinden faydalandığını belirtmeketedir. Dinveri'nin mukabele, cebir, hesap ve vasiyet ile ilgili birer kitabı vardır. Vasiyet ile ilgili kitapta, vasiyete ait hesap meselelerinin çözülmesinden bahs eder. Alimlerin gök ve hava hakkındaki bilgilerini, **Enve** adlı kitabında toplamıştır. Osmanlı tarihçisi ve yazar **Katip Çelebi,**

Zeyci Ebuhanifete'den bahseder. Hicri 3. yüzyılda yazılan en güzel tarihi kaynak El Ehbaru'l Tuval'dı. **Mesudi** ve **İbni Petibe** adındaki tarihçiler, tarih kitaplarını yazdıklarında, en sağlam kaynak olarak bu kitabı göstermektedirler. El Ehbaru'l Tuval, 1888 yılında Liden'de basılmıştır. 1912 yılında **Karaçkavuski** tarafından bu kitaba özel bir fihrist ilave edilerek, ikinci baskısı yapılmıştır. Tefsir hakkında da **Tefsir** adlı bir eseri vardır. Dinur'da bir laburatuvarda yıldızlar ve hava hareketlerini gözetleyen. Ebulhanife H.282 (24 Temmuz 895) tarihinde vefat etmiştir. (İslam'da Tarih ve Müverrihler)

158-El Mela

Esas adı İbnulhaç Ömer'dir. Ömer Ebubekir'in, Ebubekir Osman'ın, Osman'da Büyük El Mela Ebubeki'in oğludur. Erbil'de doğup, büyüyen Mela, hayatı boyunca Erbil'deki büyük camide hocalık yaptı. İlim ve faziletle meşgul oldu. Kürdistan'ın her tarafından gelip kendisinden ders alan yaklaşık yüz öğrenciye diploma verdi. Takva ve iyilikte üstün bir kişiliğe sahipti. Irak'ta ard arda gelen hükümet ve devlet erkanının yanında saygın bir yeri vardı. Erbil' yöresinde bulunan Badava'da büyük bir kasr yaptırdı. Bu kasırda kendisine ait zengin bir kütüphanesi vardı. 30 Ocak 1943 tarihinde 80 yaşındayken öldü. Arakasından birçok eser bıraktı.

159-Edip Muhammed Efendi

Diyarbakırlı olan Muhammed Efendi, Nar Kadılığı'nı yaptı. H.1149 (M.1736) yılında buradada öldü. Edip Efendi bilgin ve zeki bir şairdi.

160-Erselan Paşa

Uzun süre Dersim'de kaymakamlık yapan Erselan Paşa, H.1281 (M.1864) yılında mirimiran rütbesiyle Kozan Mutasarrıfı oldu. Şecaat ve kahramanlığıyla tanına Erselan Paşa, Kozan'da öldü.

161-Erselan Han (Emir el-Erselan Han)

Denabile emirlerinden **Emir Ahmet Han**'ın oğludur. Tebriz Hakimi olan Erselan Han, İran Hükümeti'nin veliahtı **Emir Abbas Mirze**'nin en yakınıydı. H.1240 (M.1824) yılında Hoy Hakimi oldu. **Şah Muhammed** zamanında Hamset ve Zencan hükümdarlıklarını yaptı. Daha sonra Karabağ Hükümdarı oldu. Faziletli bir kişiliğe sahip olan Ereselan Han, hadis alanında yetkin bir bilgindi. Ömrünün son zamanlarında sofuların yoluna girdi. İran Hükümdarı Mirza ile Osmanlı

Devleti arasındaki savaşta Bayazıt'a hükümdar olarak atandı. Rus ve Osmanlı hükümdarlarının yanında saygın bir yer edindi. H.1254 (M.1838) yılında öldü.

162-Efrasyap Bey

Büyük Lur hükümdarları arasında bu isimle anılan iki emir vardır. Bunlardan ilki **Yusuf Şahoğlu Atabek Efrasyap**'tır. Tabiatı sert bir hükümdar olan Efrasyap, halkına yönelik şiddetiyle tanınıyordu. Eylehaniye Hükümeti'ne karşı bu huyunu değiştirdi. More'de Moğol Ordusu'nu mağlup ederek, **Teygatuban** üzerine bir ordu gönderdi. Canbeht Kalesini ablukaya aldı. Ancak Lur ülkesinde çok kan dökülünce, Efrasyap teslim olmak zorunda kaldı. Teygatugan, Efrasyap'ı af ederek Lur ülkesini tekrar kendisine bıraktı. Aradan uzun zaman geçmeden yine eski ahlakını sürdüren Efrasyap, halka karşı şiddet uygulamaya başladı. H.696 (M.1297) yılında **Gazanhan** tarafından öldürüldü.

Bu adla anılan diğer kişinin gerçek adı Ahmet, lakabı da Muzaffereddin'dir. İkinci Yusuf Şah'ın kardeşi olan Efrasyap Bey'in hükümdarlığı, H.696-756 (M.1297-1355) yılları arasında devam etmiştir.

163-Eleh Bey

Hüseyin Bey'in kardeşi ve Deryas Hükümdarı olan Hıdır Bey'in oğludur. **Emire Paşa**'dan gördüğü eziyet ve sıkıntıdan dolayı Erzurum'a gitmek zorunda kaldı. **Serhat Ferhat Paşa**'dan yardım istedi. İstediği yardımı alamayınca İran Şahı'na iltica etti. İran Şah'ı onu Merağ'a bağlı Dehevarekan nahiyesine yerleştirdi.

164-Eleh Bey

Bradost aşiretinin hükümdarlarındandır. Dımdım şehitlerinin intikamını almak amacıyla, Dımdım Kalesi'ne saldırdı. Adamlarıyla birlikte kalenin Kızılbaş olan muhafızını öldürüp içerde savunmaya hazırlandılar. Barut'u paylaştıkları sırada çıkan yangında Eleh Bey'in yüzü yanınca arkadaşlarıyla birlikte kaleyi terk etmek zorunda kaldılar.

165-Elhas Bey

Mahideşt aşiretinin emiri olan **Şahbaz Bey**'in oğludur. Amcası Mansur Bey'in korkusundan dolayı Osmanlı Devleti'nin himayesine girdi. Şerefname'ye göre zengin ve cesur olan bu emir, Bitlisli **Şerefhan**'ın çağdaşıdır.

166-Elhi Bey

Yavuz Selim tarafından öldürülen Kürt emiri olan Elhi Bey, aynı zamanda şair olarak da tanınmaktıdır. (Kamusü'l Alem)

167-Emanullah Han

Erdelan Ülkesi'nin hakimi olan Büyük **X**usrew **Han**'ın oğludur. Babası gibi Büyük lakabıyla tanınıyordu. H.1214 (M.1799) yılında Erdelan Hakimi oldu. Bir süre onun evinde misafir olarak kalan İran tarihinin yazarı büyük tarihçi **Esseyrcon Malkolem** ile Doğu Bilimci olan **Riç**, Emanullah Han'ın güçlü şahsiyetinden ve iyi idaresinden bahsetmektedirler. Bilim, kültür ve ülkenin kalkınması için çalışan ve çok eser bırakan Emanullah Han, H.1240 (M.1824) yılında vefat etti. Ülkesinin başkenti olan Sana, onun döneminde ve aydınlık bir şehirdi. **Malkolem, Riç** ve **Çerikof,** Senediç ile bakentr olan Talar'ın imarı hakkında uzun yazılar yazmışlardır.

168-Emanullah Han

Beni Erdelan hükümdarlarının sonuncusudur. H.1265-1284 (M.1849-1867) yılları arasında hükümdarlık yaptı. Doğu Bilimci **Çerikof** göre, "Tahran yönetimi, 1851 yılından itibaren Erdelan ülkesinin içişlerine karışmaya başlayarak, **Emir Ferhat Mirze**'yi Kürdistan'a vali olarak tayin etti. Bununla Beni Erdelan Hükümdarlığı H.1284 (M.1867)`da sona erdi.

169-Emcedil Behseni

Eyubi Melik Eşref'in bakanı olan Emcedil, Köklü ve bilime bağlı bir aileye mensuptur. Babası, **Tebriz-i**'nin kitabı olan **El Humasiyet**'te i el yazısıyla altı ciltlik bir açıklama yazmıştır. İyi ahlaklı, faziletli bir kişi ve **Kadi Alaeddin**'in cağdaşı olan Emcedil, H.128 (M.746) yılında vefat etmiştir.

170-Emrullah Emir-i Ali

Diyarbakır'da ticaretle uğraşan Emir-i Ali, döneminin ünlü şairleri arasında yeraldı. H.1128 (M.1716) yılında vefat etti. (Sicil-i Osmani)

171-Emin Muhammed Ağa

Diyarbakırlı olan Muhammed Ağa, **Ahmet Paşa**'nın yanında kethudalık yaptı. H.1104 (M.1692) yılında Garipler Savaşı'nda şehit oldu. Dönemin tanınmış şairleri arasında yer aldı.

172-Emirhan Bradost

Bradost aşiretine mensup emirlerden birisi olan Emirhan Bey, Dımdım Kalesi'nin savunmasında adını tarihe yazdırdı. Soran Hakimi Ömer Bey'e yaptığı yardımdan dolayı, savaş esnasında bir elini kaybetti. Bu olaydan sonra Emirhan Yekdest adıyla anılmaya başlandı. Birince **Şah Abbas** Azerbaycan'ı aldıktan sonra Emirhan, Şah Abbas'ın yanına gitti. Şah ona çok saygı gösterdi. Kesilen elinin yerine mücevheratla işlenmiş altın bir el yaptırarak, kendisine hediye etti. Ayrıca Emirhan'ı han lakabıyla ödüllendirdi. Mergever, Tergever, Urmiye ve Şino nahiyelerini ona bıraktı. Şah fermanıyla onu Bradost Aşireti'nin reisi olarak tayin etti. Şah'ın yardımıyla Urmiye şehrine yakın Dımdım kalesini restore etti. Çünkü, burada Emirhan ile Şiiler arasında mezhep ihtilafından dolayı soğukluk vardı. Şii Mezhebi'ne bağlı emirler Azerbaycan hakiminin teşvikiyle Emirhan'ı Şah'a şikayett ettiler. Ondan Dımdım Kalesi'nin onarılmasına izin vermemesini istediler. Ancak Emirhan, Şah'ın emrini dinlemeden kalenin tamirat işlerini bitirdi. Şah bunun üzerine, Emirhan'ın Bradost aşireti üzerindeki etkisini azaltmaya çalıştı. Osmanlı Devleti'nden kaçan ve eşkiyalıkla tanınan Celali isyancalarından 10 bin kişiyi Bradost bölgesine yerleştirmek istedi. Ancak Emirhan bu isteğe karşı çıktı. Bunun üzerine İran ordusu H.1017 (M.1609) yılı Şaban ayının 26. günü Emirhan'a saldırıp Domdom Kalesi'ni muhasaraya aldı.

İranlı yazar **İskender Menşi**, kaleyi savunan Kürtleri ve onların kahramanlığını üstün bir şekilde nitelendirerek şöyle demiştir: "***Savunmada gerçek kahramanlık ve şeceatı gösteren Kürtler, vatanları için ölümü bile göze alacaklarını bu örnekle sergilediler.***" (Kürtlerin bu olayda ortaya koydukları kahramanlığı öğrenmek istiyorsanız, Kitab-ı Hulasatu Kurd ve Kurdistan adlı kitaba bakınız.) Kürtler bir yıl bu kaleyi savundular. Sonunda savunmadan vazgeçip kaleden dışarı çıktılar. Kaleyi kuşatmaya alan orduyla şiddetli bir çatışmaya girip, sonuna kadar savaştılar.

173-Emirhan Bey

Emirhan Bey, Süleymani ailesinden Behlul Bey'in oğludur. Babasının ölümünden sonra Osmanlı Sultanının emriyle Meyafarqin Emirliğine atandı. Ancak emareti yönetme konusunda başarısız olunca. Osmanlı Devleti'nin emriyle Diyarbakır Valisi **Muhammed Paşa** tarafından idam edilerek öldürüldü.

174-Emirhan (Mükri Emirhan)

Mükri aşiretinin reisi olan Kubat Bey'in amcası ve **Şeyh Haydar**'ın kardeşidir. Gümrut Emiri iken, H.1019 (M.1610) yılındaki Mükri aşiretinin katliamında öldürüldü.

175-Emir Kuluhan

Gehros aşiretinin emiriyken H.1028 (M.1619) yılında Gehros aşiretinin büyüklerine bir yemek verdi. Oraya gelen reislerden birisi tarafından yemek esnasında öldürüldü. (Tarihi Alem Ara-yı)

176-Emire Bey

Bu isimle anılan üç Kürt emiri vardır. Bunlardan ilki, **Sarım Bey**'in oğludur. **Kanuni Sultan Süleyman** tarafından Mükriyan bölgesine emir olarak tayin edilen Emire Bey, bu imareti üç yıl boyunca, iyi bir şekilde idare etti.

177-Emire Bey

Emire Bey, **II. Sultan Murat** zamanında Soran ülkesinin emirliğine atandı. Dönemin başbakanı olan **Hüsrev Paşa** ile H.1039 (M.1630) yılında İran'a gitti.

178-Emire Bey

Mir Xan (Mir Han) Bey'in oğlu olan Emire Bey, Mahmudiye İmareti'nin valisiydi. Kanuni'nin kendisine kızması uzerine İran'a iltica etti. Tebriz'in fethi sırasında **Sultan Süleyman**'a teslim oldu. Beklediği geleceğinden kendisini kurtaramadı.

179-Emire Paşa

Mükri aşiretinin emiri olan Emire Paşa, **Şeyh Haydar**'ın oğludur. Bir süre **Şah Tahmasp**'ın himayesinde Mükri ülkesinin reisliğini yaptı. Bu bölge **Sultan Muhammed Hudabende** zamanına kadar İran hükümetinin himayesi altındaydı. Emire Paşa, H.991 (M.1583) yılında başka Kürt emirleriyle birlikte Osmanlı Devleti'nin himayesine girdi. Sultan **III. Murat**'ın yanında saygın bir yer edindi. Sultan, kendisine dedesinin topraklarıyla birlilikte Musul Sancağı ile Şehrizor bölgesinden bir parça, çocuklarına da Erbil ve Marağa'yı verdi. Emire Paşa, Van Beylerbeyi **Muhammed Paşa** ile birlikte İran Ordusu'nun komutanı **Bektaş Kulu Bey**'e saldırd. İran Ordusu'nun kaçması üzerine çok memnun kalan Osmanlı Devleti, Serdar Ferhat Paşa vasıtasıyla Emire Paşa'ya iyi idaresi ve kahramanlığı nedeniyle paşa lakabı ve beylerbeyi rütbesiyle birlikte Marağa Sancağı'nı verdi. Deryas nahiyesi ise, amcasının oğlu Hüseyin Bey'e verildi. Ancak Emire Paşa, bir süre sonra Hüseyin Bey'e saldırarak Deryas nahiyesini zorla ele geçirdi. Tebri, Osmanlı'nın eline geçince Cafer Ağa buraya muhafız olarak tayin edildi. Kısa bir süre sonra Padişah ile Emire Paşa'nın arası açıldı.

Cafer Paşa'nın teşvikiyle Şehrizor, Musul ve Erbil şehirleri Emire Paşa'dan alındı. Sonunda Marağa'yı da kaybeden Emire Paşa, babasından kalan yerlerle yetinmek zorunrda kaldı. Oğlu Şeyh Haydar, Marağa'ya bağlı Sarugurkan Kalesi'nin hakimiydi. Yeni Mirimiran olan **Hıdır Paşa**, Tebriz'i ondan alıp Mahmudiye aşiretine vermek istedi. Şeyh Haydar bunu kabul etmeyince, Osmanlı Devleti tarafından ablukaya alındı. Ancak bu esnada Osmanlı Ordusu'nun komutanı **İvaz Bey** öldürüldü. Bunun üzerine Emire Paşa, oğlu Şeyh Haydar ile Osmanlılar arasında arabuluculuk yapmak istedi. Bunu başarınca, Osmanlı Devleti Emire Paşa ve oğlu Haydar'a Deryas, Meyanduap, Acari, Leylan, Taraka ve Sarukorkan bölgelerini verdi. Emire Paşa ile Şeyh Haydar buraları uzun bir zaman iyi bir şekilde idare ettiler.

180-Emin Fevzi Bey

Süleymaniye halkından olan Fevzi Bey, Osmanlı Ordusu'nda topçu komutanı olarak görev yapıyordu. Spor ve edebiyat konusunda bilgili ve faziletli bir insandı. Meşrutiyetin ilanından sonra emekliye sevk edildi. Felç olunca, uzun süre İstanbul'daki hastahanelerde kaldı. 1928 yılında İstanbul'daki bir huzurevinde öldü.

Emin Fevzi Bey, milletine karşı gayretli bir insandı. Bilim ve edebiyatla ilğili çalışmalar yaptı. Kendi nefsine düşman, başkasına dost olan bir insandı. Kendini zorlamadan normal bir yaşam sürdü. Çapı küçük ama anlamı büyük kimi eserler bıraktı.

İcmalü Ennea İç adlı katabında, beden eğitimi ve tabiata ilişkin on bölüm ayrılmıştı. **Havayi Nesimi** (Tabakatül Hava) adlı kitabında da fizik ve kimya'dan, **Tefrikatun Riyaziye** adlı kitabında da matematik'in temel esaslarından bahseder. Edebi konularda da çalışmalar yapan Fevzi Bey, bütün şiirlerini **Şecaat** adlı kitabında toplamıştır. Bu kitaplardan başka Kürt yazar ve şairlerin yaşam öykülerini de **Encümen-i Edebiyat-i Kurd** adlı kitapta toplamıştır. Bütün kitapları İstanbul'da yayınlandı.

Edebiyat ve şiir konusunda üstün bir yere sahip olan Fevzi Bey, Paris İlim Komisyonu'nun da üyesiydi. Bu komisyon tarafından kendisine madalya verildi. Meşhur Kürt Şairi **Şeyh Rıza Talabani**, onu takdir edenler arasındaydı. Aşağıdaki rubailer Fevzi Bey'e aittir.

Gam ordusu saldırınca ömrümün düzeni yıkıldı
Huzur imkansızdır, halim perişandır
Beden kasrının temeli ey yüz Allah için söyle
Dünya olayları o binayı yıktı, kuvvet kalmadı, belim kırıldı

181-Emin Muhammed Efendi

Diyarbakırlı olan Muhammed Efendi, Tokadi adıyla tanınıyordu. Bir süre Tokat'ta yaşadı. Bilhare İstanbul'a gitti. Burada **Emir Buhari** tekkesinin şeyhi oldu. H.1158 (M.1745) yılında vefat edince, İstanbul'da Zirek mahallesindeki Piri Paşa Camisi'nde defin edildi. Muhammed Efendi şair ve faziletli bir insandı. (Sicil-Osmani)

182-Emin Efendi

Ünlü Nakşibendi şayhlerinden olan Emin Bey Kerküklü'dür. **Sultan III. Selim** zamanında İstanbul'a giderek, Sultan'nın yanında saygın bir yer edindi. H.1222 (M.1807) yılında Sultan Selim tarafından İrşat için Bursa'ya gönderildi. H.1228 (M.1813) yılında Bursa'da öldü. (Sicil-i Osmani)

183-Emin Yümni Bey

H.1261 (M.1845) yılında Süleymaniye'de doğdu. Küçüklüğünden itibaren keskin zeka sı ve iyi ahlakıyla ün yüptı. Irak ülkesini büyük ölçüde etkileyen Yümni Bey'in tabiatı günbegün arttı. İlk önce Farsça'yı öğrenmekle meşgul oldu. Bu esnada özel kişilerin yanında eğitim görerek kendisini şiire verdi. Sürekli ders çalışarak seçilmiş eserleri okudu. Büyük Osmanlı şairlerinin çağdaşı olan Yümni Bey, güçlü tabiatı ve dilinin açıklığı sayesinde şiir alanında da ciddi ilirlemeler kaydetti. Ömrünün büyük bir bölümünü devlet işlerinde çalışmakla geçirdiysede, güzel şiirler yazmaya da fırsat buluyordu. H.1291 (M.1874) yılında Osmanlı Devleti'nin elçisi olarak İran'a gitti. Hoy şehrinde dört buçuk yıl çalıştı. Bu görevinde çok başarılı olan Yümni Bey, H.1296 (M.1879) yılında İstanbul'a döndü. Musul, Van ve Cidde valiliklerine genel yetki ile görevlendirildi. Devlet için çok iyi hizmetler yaptı. Ömrünün son dönemlerinde Senendiç-Sana'e konsolos olarak tayin edildi. Bu dönemde İranlı şair ve ediplerin eserlerini araştırdı. Daha sonra yazdığı kitaplarında büyük ölçüde bunların etkisinde kaldı. Kitapları, doğruluğuna ve filozofluğuna tanıktır. Ancak o dünyaya yumsuz bir göz ile bakar ve ondan üzüntü duyardı. Zira insanlarda doğruluk ve vefayı görmüyordü. Bununla ilgili gerçeklere dayalı üstün hikayeler yazdı. Fransızca'yı bildiği için batı şiirinin etkisi altında kaldı. Hikmet ve felsefe'de şark zevkinden uzak değildi. Tipik bir doğu yaşamını sürdürüyordu. Ruhu adeta **Şirazlı Hafız**'ın ruhuyla birleşmişti. **Cezmeyi Aşk** veya **Tahmisi Emin Yümni Li Eşari Hafızi Şirazi** adlı kitabı, Hafızi Şirazi'nin Divan Tahmisiydi. 865 sayfa olan bu kitap H.1339 (M.1920) yılında İstanbul'daki Amiriye Matbaası'nda basıldı. Emin Yümni Bey, 620 adet hafız gazellerini tahmis etmiştir. **Sakinameyi**'de tahmis eden Yümni Bey'in cazip ve güzel bir usulubu vardı. Gerçekten de Emin Efendi, Hafızi'yi iyi bir şekilde anlamış ve Hafız'ın divanına onun gibi hiç kimse açıklık getirmemiş-

tir. Bu tahmisat için büyük bir çaba harcamıştır. Hafız nasıl ve ne şekilde nazm etmiş ise, o da o şekilde tahmis etmiştir. Bu tahmislerden birkaçı şöyle:

Aşk derdi ile birdir, eger akıl eger cahil
Selin yanında yüksek yerde birdir alçak yerde bir
Kadehe konulan bir yudum şarap gönüllere yüz coş getirir
Ey saki kadehi gezdir ve ulaş
Aşkın ilki kolaydır, ancak sorunları vardır
Sevgilinin cemaatının aşkını tutuyorum, bu aşk alemden daha hoştur
Sevgilimden nasıl kaçacağım, ruhumla ona nasıl arkadaş olacağım
Ruhumla sevgilime ulaşmak istiyorum eger bir an dahi olsa
Sevgilinin meclisinde bize ne güven, nede yaşam vardır,
Zira her vakit çan yüksek sesle bağırıyor, yüklerinizi bağlayın

Tarih yerinde Emin Efendi şöyle diyor:

Dün Hafız uykuda bana söyledi
Senin aşkının cezbesi fena olmayacak
Tarih için ne söyleyeyim, söyledi
Yümni'nin gönlündeki cezbeyi aşk olsun

Yümni Bey'in Türkçe yazılmış kitapları da vardır. Ancak biz bunların adlarını bilmiyoruz. Ölüm tarihini dahi bilmediğimiz Yümni Bey'in H.1339 (M.1920) yılına kadar yaşadığı tahmin edilmektedir. (Hafız-i Şirazi)

184-Evhed (Melik Evhed)

Lakabı Necmeddin, adı Eyup olan Melik Evhed, Melik Adil ve **Sultan Selahaddin Eyubi**'nin kardeşinin oğludur. Melik Evhed babasının sağlığında Meyafarqin ve çevresinin hakimiydi. Hükümdarlığının ilk zamanlarında Heylat'ı istila etti. Gürcü Hükümeti'yle çok savaştı. H.606 yılında Gürcistan Ordusu'nun komutanı olan Eyvan, Ahlat'ı çembere alıp muhasara etti. Ancak Melik Evhed, Gürcüler'in haberi olmadan çemberden kurtularak onları ablukaya aldı. Ordu komutanları Eyvan teslim oldu. Ancak yapılan barış anlaşmasına göre Eyvan, 100 bin Dinar Cizye ile birlikte işgal ettiği tüm islam ülkelerini geri vererek, kızını da Melik Evhed'le evlendirdi. Melik Ehved, H.609 (M.1210) yılında Meyafarqin'de öldü. (Vefiyatü'l Zaman-Mirat-ı Zaman)

185-Evliya Bey

Bradost ailesine mensup olan Budak Bey'in oğludur. Hicri 11. yüzyılın başlarında Sumay Hakimliği'ni yapan Evliya Bey, Bitlisli **Şerefhan**'ın çağdaşıdır.

186-Evlis Bey

Bu adla anılan iki Kürt emiri vardır. Bunlardan birincisi Bazuki Emiri **Şehvar Bey**'in torunu, Çolak Bey'in de oğludur. Babası, Osmanlı Sultanı Yavuz tarafından öldürülünce Şah Tahmasp'ın yanına gitti. Tahmasp onu Adilcevaz emiri olarak tayin etti. Üçyıl bu görevde kaldı. Tiflis Hakimi Musa Sultan ile ihtilafa düşünce, Osmanlı Devleti'ne iltica etti. Ancak Osmanlı Devleti onu eski hatalarından dolayı af etmedi. **Sultan Süleyman**'ın emriyle Kiği komutanı **Dürzü Davut** tarafından öldürdü.

İkincisi ise, Bazuki emiri Evlis Bey'in torunudur. Babası Zülfikar Bey'in ölümünden sonra **Şah Tahmasp** tarafından Bazuki aşiretinin emirliğine atandı. Yaşının küçük olması nedeniyle ona vekaletten, yönetimi **Yadigar Bey** üstlendi. Annesiyle birlikte Kazvin'e gidince, imareti Yadigar Bey'e kaldı.

187-Emir Eyup

Necmeddin lakabıyla tanınan Emir Eyup, **Sultan Selahaddin**'in babasıdır. Kürt Ravadi aşiretine mensuptur.

Tarihçi İbni Halikan'a göre Emir Eyup, Devin'e yakın Ecdankan köyünde doğmuştur. Tikrit muhafızı olan babası **Şadi Bey**'in ölümünden sonra yönetimi ele aldı. H.526 (M.1132) yılında Musul Hakimi olan **İmadeddin Zengi**'nin ordusu, Karaca'nın komutasındaki Selçuklu Ordusu'na yenilince İmadeddin Zengi, Tikrit'e kaçtı. Tikrit emiri olan Emir Eyup, İmadeddin Zengi'yi misafir kabul ederek kendisine yardımcı oldu. Ordusuyla birlikte Zengi'nin Dicle Nehri'nin sol kıyısına geçmesine güvence verdi. Bu yolculuğu esnasında **Şirguh**'un yaptığı olaylardan dolayı Tikrit'e geri dönemedi. Musul'a gidince, İmadeddin Zengi onu büyük bir törenle karşıladı. Emir Eyup ile kardeşi Şirguh, Zengi'nin ordusuna büyük hizmet yapmışlardı.

Balbeek şehrinin fethinden sonra İmadeddin Zengi, Necmeddin'i buraya muhafız olarak tayin etti. İmadeddin'in ölümünden sonra Şam Ordusu, Balbek'e saldırdı. Necmeddin Bey, Şam Ordusu'yla anlaşmaktan başka bir çare bulamadı. Şam'a giderek ordunun genel komutanı oldu. İkinci Haçlı Seferi'nde Şam'ı kahramanca savunarak, onları Şam'dan uzaklaştırdı.

Şam Emiri **Müciridin Ertek** o dönemde İmadeddin Zengi'nin oğlu Nureddin Mahmut'a tabiydi. Ancak Emir Mahmut, Şam'ı istila etmek amacıyla Şirguh'un komutası altında bir orduyu Şam'a gönderdi. Emir Necmeddin, velinimetninin sulalesine karşı savaşmayı istemeyip, onlarla anlaşma yoluna gitti. Bu anlaşmadan sonra Emir Necmeddin, Sultan Nureddin tarafından Şam'a hakim olarak tayin edildi. Ayrıca kendisini özel musteşar sıfatıyla ünvanlandırdı.

Sultan Selahaddin Mısır'a yerleştikten sonra babası olan Emir Necmeddin'in

görüşlerinden yararlanmak için onu Mısır'a çağırdı. Emir Necmeddin'in sayesinde Sultan Selahaddin ile Sultan Nureddin arasında çıkabilecek anlaşmazlıklar önlendi.

188-Eyup el-Eyubi

Hasankeyf'in son padişahı olan Adil Süleyman'ın torunu ve Ali'nin oğludur. Kardeşi Salih Zeyneddin'in memleketinde yöneticilik yaptı. Amed'in sahibi ve Hasankeyf'in padişahı olan **Türk Hasan Bey**, Eyup ile kardeşi Salih Zeyneddin'i öldürdü. H.866 (M.1462) yılında gerçekleşen bu olayla Eyubi Devleti ortadan kaldırıldı.

189-Eyup Bey

Teymur Paşa'nın oğlu veya yeğenidir. Teymur Paşa'dan sonra Milli Aşireti'nin başına geçti. Aşiretini uzun süre idare eden Eyup Bey, Osmanlı Devleti'nin saldırıları karşısında uzun süre direndiyse de, sonunda teslim oldu. Diyarbakır'a götürülüp hapse atıldı. Ölünceye kadar hapiste kaldı.

190-Eyup Bey

Hizanlı olan Eyup Bey, **Kanuni Sultan Süleyman** zamanında İspayert emirliğine atandı. **Sultan İbrahim**'in torunu **Muhammed Bey**'in de oğlu olan Eyup Bey, İmaretini yirmi yıl boyunca çok iyi bir şekilde yönetti.

191-Eyup Han

Süleyman Halife'nin torunudur. Dedesinin ölümünden sonra Denabile Emiri oldu. **Şah Tahmasp** tarafından kendisine beylerbeyi rütbesi verildi. Cesür ve kahramanlığı sayesinde genel komutan mertebesine kadar yükseldi. H.994 (M.1586) yılında vefat etti.

192-Eyup (Melik el-Nasır)

Sultan Selahaddin Eyubi'nin kardeşi **Emir Tağtekin**'in oğludur. H.598 (M.1202) yılında kardeşi **Meiz el-İsmail** öldürülünce Yemen emiri oldu. Onüç yıl hümükdürlük yaptıktn sonra zehirlenerek öldürüldü.

193-Eyup

Necmeddin lakabıyla tanınan Eyup, Ayni Devlet'in oğludur. Ahlat'ta yaşayan ve dönemin ünlü alimleri arasında yeralan Eyub'un **Usulü'l Ahkam** adıyla bilinen kıymetli bir eseri vardır.

194-Haciri

Gerçek adı, Erbilli Hüsameddin Ebu Yahya İsa Sencer'dir. Haciri, döneminin en ünlü şairidir. Bir süre Erbil hakimi **Muzafferedin Kevkeburi**'nin hizmetine girdi. Kevkeburi'nin ölümünden sonra Erbil'i terkederek birkaç ülkeyi ziyaret etti. H.632 (M.1235) yılında Erbil'e dönerken düşmanları tarafından hile ile öldürüldü.

Haciri'nin şiirlerinden bir tanesi şöyledir:

Tanrı bilir az nefesim kalmış
Senden ayrılmadan, ey kimse emel seni bana yaklaştırmış
Kitabını gönder, onu baş sağlığı olarak emanet alayım
Belki o kitap bana ulaşmadan bende senin aşkın ile öleceğim

195-Hacı Şeyh Bey

Bebe Devleti'nin üçüncü ve dördüncü dönemlerinde yaşayan iki kişi bu adla anılmışlardır. Bunlardan ilki, Bebe ailesinden **Pir Nazar**'ın torunu, **Emir İbrahim**'in de oğludur. Babası, Süleyman Bey tarafından öldürülünce ülkesini terk etmek zorunda kaldı. **Şah Tahmasp**'ın yanına gitti. Ondan bir yarar görmeyince, ülkesi olan Kürdistan'a geri döndü. Burada düşmanları tarafından öldürüldü.

196-Hacı Şeyh Bey

Budak Bey'in oğludur. Babası Kutahya'da idam edildikten sonra **Emir Beyazıt** ile birlikte İran'a gitti. Buradan İstanbul'a dönüp affını istedi. Af edildikten sonra Bebe ülkesine hakim oldu. Bebe hakimi olan Hüseyin Bey, bu durum karşısında korkuya kapılarak, İran'a kaçtı.

Şerefname'nin yazarı **Şerefhan**'ın çağdaşı olan Hacı Şeyh Bey, Şah Tahmasp'ın ordusu tarafından üç kez saldırıya uğramasına rağmen her seferinde de galip geldi.

197-Hacı Sultan

Bay Kalesi'nin emiri ve Dümbeli aşiretinin reisi **Şeyh Ahmet**'in oğludur. Babasının ölümü sırasında Şah Tahmasp'ın sarayındaydı. Şah Tahmasp, ona Süleymanabad bölgesi ile birlikte Sultanlık lakabını vererek, onu sınır komutanı yaptı. Hacı Sultan, bazı Kürt emirleriyle birlikte Mirimiran **İskender Bey**'e saldırdıkları sırada öldürüldü.

198-Hacı Bey

Denabile emirlerinden **Emir Behlul**'un oğludur. Bu emir döneminde Denabile ailesi kendi iradesiyle Erbilli **Şeyh Seyfeddin**'in himayesine girdi. Hacı Bey ise, H.822 (M.1419) yılında vefat etti.

199-Hamid el-Amid

İmadi lakabıyla tanınan Şamlı İmadeddin'in torunlarından Ali'nin oğludur. H.1103 (M.1692) yılında doğan İmadi, tanınmış alimlerin yanında eğitim gördü. İlim alanında iyi bir yer edindi. Emevi ve Süleymaniye camilerinde ders vermeye başladı. Şam'da uzun süre müftülük yaptı. Ders sırasında yaptığı konuşmaları bir araya getirip, kitap halinde yayınladı. **Şerhü'l İdah** adıyla bilinen kitabının yanısıra, iki ciltlik **Fetva** ve **Delailül Hayrat** adıyla yayınlanan bir açıklaması ve bunların dışında bröşür şeklinde yayınlanan birkaç küçük kitabı da vardır. Bu bröşürler, **Eddürü'l Mustafa fi Muvafikati Hz.Ömer Bini Hitap** (R.A.), diğeri de **Elhevkeletu fi Ez Zelzeleti ve El İttihaf Lı Şerhi Hutbeti el-Keşaf ve Teşnifi el-İsma**'dır.

Şiirlerini bir divanda toplayan İmadi'nin bir şiiri şöyledir:

En yüksek makamı ve yeri iste

Eğer alçaklık tarafına meyil edersen, sen o zaman alçaksın

Kişi kendisini, beğendiği yerde nefsini kılar

Kimse onu yüksek makamlara çıkarmaz

Hamit el-Amid, H.1171 (M.1757) yılında ölmüştür. (Tarihi Suriye, C:7) Ancak, Hutetuşam adlı kitapta ölüm tarihi, H.1162 (M.1749) olarak yazılmıştır.

200-Hamidi (El Emir Hamidi)

Mahmudi ailesinden Hoşap ve Aşut hakimi Emir Hasan'ın oğludur. Babasının dönemindeki ünlü komutanlar arasında yer aldı. Babası, Hakkarili **İzzeddin**

Şir Bey tarafından öldürülünce, imaretinin yönetimini eline aldı. Bir süre bu imarette hükümdarlık yaptı.

201-Hami Ahmet Efendi

Diyarbakırlı olan Ahmet Efendi, **Derviş Ağa**'nın öğrencilerindendir. Koberlizade **Abdullah Bey**'in yanında katiplik yaptı. H.1160 (M.1747) yılında Diyarbakır'da öldü. Faziletli ve bilgili olan Ahmet Efendi, edebiyat ve şiir alanında büyük bir yere sahipti. (Sicil)

202-Habip Bey

Bu adla tanınan ve Kilis'te hükümdarlık yapan iki emir bilinmektedir. Bunlardan biri, Ahmet Bey'in oğludur. Eyubi Devleti'nin son dönemlerinde hükümdarlık yaptı. Babasının ölümünden sonra Kilis emiri oldu. Mısır'daki Çerkez emirleriyle barışmak istedi. Ancek hileyle Halep'e çağrılan Habip Bey, Çerkezler tarafından öldürüldü.

203-Habip Bey

Bu adla anılan ikinci emir ise, **Canpolat**'ın oğludur. **Kanuni Sultan Süleyman** tarafından Kilis emiri olarak tayin edildi. Kardeşi Cafer Bey'in ölümünden sonra Kars muhasarasına katıldı. Muhasara esnasında Komutan **Mustafa Paşa**'dan geri kaldığı için azarlandı. Kilis Livası kendisinden alınarak kardeşi Hüseyin Bey'e verildi. Bunun üzerine Habip Bey, İstanbul'a gidip Sinan Paşa'ya yaklaşmayı başardı. Kilis Livasını ikinci kez geri aldı. Üç yıl sonra tekrar azl edilerek, öldürüldü.

204-Harp (Emir Harp)

Ravadi Kürt aşiretlerinin reisi olan Emir Abdullah'ın oğludur. Havarzemi komutanı olan **Esterhan**, ordusuyla birlikte Tiflis'e giderken, Revadi aşiretinin topraklarından geçmek istedi. Emir Harp, ülkesinden geçmemesi için bu orduya karşı görülmemiş bir kahramanlıkla savaştı.

205-Hazin

Lahican'da doğan Hazin'in gerçek adı Şeyh Ali'dir. Şeyh Ali, İran şairleri arasında önemli bir yer edindi. İsfehan'da iken Savafilerin yıkılışını gördü. Buradan Tebriz'e gitti. Tebriz'in istilası sırasında Bağdat Valisi **Ahmet Paşa**'nın meclisin-

de yeraldı. H.1146 (M.1733) yılında **Nadirşah**'ın korkusundan Hindistan'a kaçtı. H.1180 (M.1766) yılında yetmiş yaşındayken Yenarest'te öldü. Yaşamı ve dönemindeki olayları anlatan tarihi bir kitap yazdı. Üstün bir bilim adamı olan Hazin, şair ve açık sözlü bir insandı. Arapça ve Farsça yazılmış birer divanı dışında başka kitaplar da yazdı. Birinci kitabının İngilizce tercümesi, orjinal metniyle birlikte Londra'da basıldı. Aşağıdaki şiir, onun divanından alınmıştır. (Kamusü'l Alem)

Ah vah kölelik derdinden, kölelik unutulmuş
Kölelik tuzağa düşmüş, avcı da gitmiş

206-Hüsameddin Emir

Hezebeni Ali'nin oğludur. **Melik Salih Necmeddin**'in emirleri arasında yeraldı. H.645 (M.1247) yılında Şam'ı istila eden Mısır Ordusu'na komutanlık yaptı. Şam'ı istila ettikten sonra **Melik İsmail, Melik Davut** ve Havarzemilere karşı burayı kahramanca savundu. Sonra Baalbek'i istila etti. Ardından Şam'da Melik'e vekalet etti. H.647 (M.1249) yılında Melik Salih ölünceye kadar bu görevini sürdürdü. (El Muhteser Fi Tarihil Beşer C:)

207-Hüsameddin Ali (Bitlisli Hüsameddin Ali)

Kürtlerin büyüğü olan **idrisi Bitlisi**'nin babasıdır. Nurbahşiye Tarikatı'nın halifeliğini yaptı. **İşaret-i Menzili el-Kitap** adlı kitabında, Kuran'ın açıklamasını yaptı. Bu kitabın bir nüshası, halen İstanbul'daki Sultan Selim Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. **Sofu Abdurerezak-i Kaşani**'in islahatlarını başka bir kitapta açıkladı. Bu kitabın bir nüshası da Manisa Kütüphanesi'ndedir. Ayrıca Farsça **Gülşenizar** adlı kitaba da bir açıklama yazmış olan Hüsameddin Ali, H.700 (M.1301) yılında Bitlis'te öldü.

208-Hüsameddin Hacib

Eyubi **Melik Adil**'in oğlu **Melik Eşref** tarafından Helat (Ahlat)'a hakim olarak atandı. H.623 (M.1226) yılında Havarzemi **Celaleddin**, büyük bir orduyla bu kaleyi uzun bir süre kuşatmaya aldı. Emir Hüsameddin küçük bir ordu ve halkın yardımıyla Havarzemi Ordusu'na karşı iyi bir savunma yaptı. Bu direnişini, Celaleddtin geri dönünceye kadar sürdürdü. Celaleddin, H.626 (M.1229) yılında tekrar bu kaleye geldi. Bu kez de başarılı olamayarak, bu kahramanın karşısında aciz duruma düştü. Emir Hüsameddin bir süre sonra Melik Eşref tarafından azl edilince, Havarzemi ordusu bu kaleyi küçük bir lokma gibi rahatça yuttu. (Ansiklopediya)

209-Hüsameddin Hasan (Emir Hüsameddin Hasan)

Emir Barik'in oğludur. **Sultan Selahaddin**'in ünlü komutanlarındandır. Akka savunmasında kahramanca savaştı. Emir **Seyfeddin Ali el-Meştup** ile birlikte esir düştü. (Elfetih el-Kasi fi el-Fethi el-Kudsi 4, Shf.357)

210-Hüsameddin Muhammed (Emir Hüsameddin Muhammed)

Emir Ömer Laçin'in oğludur. Annesi, **Selahaddin Eyubi**'nin kızkardeşi **Sitişam**'dır. Emir Hüsameddin Haçlılara karşı savaşmasıyla ün yaptı. Nablus'u feth etti. Cesur, akıllı ve cömertliği seven bir kişiydi. H.587 (M.1190) yılı Ramazan ayının 19. günü öldü. Halep'teki Hadadiye Medresesi, bu faziletli ve ıslahatçı insanın eseridir.

211-Hüsameddin Halil Atabey

Şucaeddin'in torunu, Bedir'in de oğludur. Babası öldürüldükten sonra Bağdat'a gitti; orada yaşadı. **Atabey Kersaşeb** azl edildikten sonra Küçük Lur'a hakim oldu. Azil edilen Atabey ise ona veliaht oldu. Ancak, Hüsameddin iki yıl sonra Atabey'i bir bahane ile tutuklayarak, kısa bir süre sonra onu öldürdü. Bunun için Hüsameddin, Atabey İzeddin'in kaynı **Süleyman Şah** ile savaştı. Uzun süren bu savaş sonucunda Süleyman Şah, Bağdat halifesinin yardımıyla Şaburhavas'ta Hüsameddin'i yenerek, onu H.640 (M.1242) yılında kötü bir şekilde öldürdü. (Tarih-i Kezidet)

212-Hüsameddin Ömer (Emir Hüsameddin Ömer)

Küçük Lur'un Atabeyi'dir. Küçük Lur'u zorla istila edip, hükümdarlığını ilan etti. Moğollar'ın yardımıyla düşmanlarının karşısında uzun süre ayakta kaldı. Ancak, sonunda devletini **Semsameddin Mahmut**'a bırakmak zorunda kaldı. (İslam Ansiklopedisi)

213-Hasan Fehmi Efendi

Hicri 14. yüzyılın faziletli kişileri arasında yer alan Fehmi Efendi, Siirt Salihiye Medresesi'nde öğretmenlik yaptı. **Hediyetü'l Hamidiyet** adlı kitabın üzerine bir methiye yazdı. Bu methiye'nin sonu şu satırlarla bitiyor:

Yusuf Paşa Kudüs'ün yıldızıdır
Devletin sadıkıdır, fazileti meşhurdur
Allah onu mubarek etsin, bir yol gösterdi
Yükseklik için, kainatın haliki onu mükafatlandırsın

Kemal isteyen kişileri çağırdı
Hediyetü'l Hamidiyet bize yeter

214-Hasan (Şeyh Hasan)

Kürtlerin Şeyhi Tacü'l Arifin lakabı ile meşhur **Şemseddin Ebu Muhammed Misafir**'in torunlarından Adi'nin oğludur. Adi Ebilberakat'ın oğlu, Ebilberekat'da Sehir'in oğludur. Şeyh Hasan'ın dedesi Ebilberekat, maaruf Yezidilerin şeyhi ve ilim sahibi bir insandı. Edebiyat, şiir ve tasavuf hakkında birçok kitap yazdı. Hakkında inanç sınırlarını aşan ve ona duydukları sevgiden dolayı kendilerini feda eden müritleri vardı. **Lulu Bedreddin**, kendisinden oldukça korkuyordu. Bu yüzden onu en sonunda tutuklayıp hapse attı. Kürtlerin Musul'a saldırıcağından korktuğu için, Şeyh Hasan'ı kalede idam etti. Yezidiler, bugün hala Şeyh'in tekrar oraya dönebileceğini düşünüyorlar. Şeyh Hasan, H.644 (M.1246) yılında vefat etti.

215-Hasan (Şeyh Hasan)

Filozof İzzeddin olarak bilinen Şeyh Hasan, Erbil'li **Neca**'nın torunu olan Muhammed'in oğludur. Muhammed ise Ahmet'in oğludur. Şeyh Hasan edebiyat alanında üstün bir yer edindi. Şam'daki evinde öğrencilere ders vermeye başladı. Başkalarına karşı son derece saygılı olan Şeyh, H.660 (M.1262) yılında ölünce, Kasyonun yükarısında defin edildi. Çok sayıda şiir yazdı. Aşağıdaki dörtlük, onü aittir. (Fevatı'l Vefiyat)

Eğer sabır bana yardımcı olsaydı
Sen bana karşı saygısız olmazdın
Sana ne zarar verdi ya esmer, sen bize musallat ettin
Kendi simsarlarından bir gece

216-Hasan (Farkinli Hasan)

Künyesi Ebu Ali olan Hasan, İbrahim'in oğludur. H.433 (M.1042) yılında Rebiyulahir ayının 10.günü Meyafarkin'de doğdu. Burada büyüdükten sonra Hocası **Kazuruni**'nin yanında İslam Hukuku'nu okudu. Sonra Bağdat'a gitti. Ebulishak'ın yanında **Mezhep** adlı kitabını okudu. Başka bilginlenden ders alan Hasan, dini bilimlerde üstün başarı kazandı. Hakkın yanında yer alan başarılı bir imam dı. Üstün bir zekaya sahip olan Hasan, Vasıt Kadılığı'nı yaptı. Bu görevini sürdürüken, H.528 (M.1134) yılı Muharrem ayının 28. günü vefat etti. (Tabakatü'l Şafiiye)

217-Hasan Paşa (Baban)

Abdurrahman Paşa'nın oğludur. Kardeşi Mahmut Paşa tarafından Kermanşah'a gönderilmek istendi. Hasan Paşa, Bağdat hükümetinin kardeşinden memnun olmadığını öğrenince Kermanşah'a gitti. Bir süre sonra **Davut Paşa** onu mirimiran rütbesiyle Koy ve Harir hakimliğine atadı.

218-Şeyh Hasan

Kürdi İmadi lakabıyla bilinen Şeyh Hasan, Şam'da misafir olarak kalıyordu. Dini konularda araştırma yapan Şeyh Hasan'ın felsefe alanındaki bilgisi derya gibiydi. H.1031 (M.1622) yılında Şam'a gelerek, Zahiriye Medresesi'ne yakın bir yerde oturdu. Burada yaşayan insanların çocuklarına ders vermeye başladı. Ölmeden önce, "Ölürsem kitaplarımı bilim adamlarına verin" diye vasiyet yaptı. Çok değerli kitaplara sahip olan Şeyh Hasan, H.1048 (M.1638) yılında ölünce cenazesi, Feradis Mezarlığı'nda toprağa verildi.

219-Hasan Paşa

Osmanlı döneminde yaşayan Kürt emirlerindendir. H.1125 (M.1713) yılında Yeniçeri Ağası, H.1139 (M.1726) yılında da Niğbolu Muhafızı oldu. Bu görevini sürdürürken vefat etti.

220-Hasan Paşa (Baban Hasan Paşa)

Birinci Halit Paşa'nın oğludur. H.1196 (M.1782) yılında Bağdat Valisi **Süleyman Paşa** tarafından Bebe hakimi **Mahmut Paşa**'nın yerine atandı. Mahmut Paşa daha Kelacolan'a gitmeden, Bağdat Valisi Süleyman Paşa'nın sevgisini yeniden kazandı ve yerinde kaldı. Hasan Paşa ise, Bağdat'ta yaşamaya devam etti.

221-Hasan Paşa

Kerküklü **Bevini Ekri Abdullah Paşa**'nın babası olan Hasan Paşa, İstanbul'da Yeniçeri Ocağı içinde büyüdü. Hicri 1109 (M.1697) yılında Kethuda Başkanı oldu. Aynı yıl bakan sıfatıyla Mısır'a vali olarak tayin edildi. Hicri 1111 (M.1699) yılında Şam Valiliği'ne atandı. Ardından da Şehrizor valiliğini yaptı.

222-Hasan (Eyubi Emir Hasan)

Adı Melik Elcet Hasan olan Emir Hasan, **Melik Nasır**'ın oğludur. Melik Nasır Davut'un, Davut Melik Müazzam İsa'nın, İsa ise Melik Adil Ebubekir'in oğludur. Emir Hasan, bilim alanında etkin bir yer edinerek, ünlü bilginler arasında yer aldı. H.670 (M.1272) yılında ölünce, Şam'da toprağa verildi. (Şezeret-ü Zehep)

223-Hasan Paşa

Kürt asıllı olan Hasan Paşa, Yeniçeri Ocağı'nda büyüdü. Hicri 1123 (M.1711) yılında Sekbanbaşı, iki yıl sonra da Yeniçeri Ağası oldu. H.1127 (M.1715) yılında azil edildi. İki yıl sonra Niğbolu Muhafızlığı'na atandı ve orada öldü. (Sicil-i)

224-Hasan Ağa

Viranşehirli olan Hasan Ağa, bir süre öğretmenlikle meşgul oldu. H.1211 (M.1796) yılında Mekete payesi oldu. Bir süre sonra Şam'da öretmenlik yaptı. Faziletli bir insan olan Hasan Ağa, H.1215 (M.1800) yılında Şam'da öldü.

225-Hasan (Emir Hasan)

Bu adla anılan altı Kürt emiri vardır. Bunlardan ilki, Behdinan Emiri Seyfeddin'in oğludur. Babasının ölümünden sonra imaretine emir oldu. Bir süre Akkoyunlu Devleti ile savaştı. Akkoyunlu **Süleyman Bey**'in bir ordu ile İmadiye'ye gelip, bazı kaleleri kuşatması üzerine Emir Hasan, Savafi Şah İsmail'den yardım istedi. Şah İsmail'in yardımıyla işgal edilen kaleleri geri aldı. Hatta imaretinin sınırlarını bile genişletti. Uzun bir süre hüküm

226-Hasan (Emir Hasan)

Bu adla anılan ikinci kişi ise, Melik Halil'in oğludur. Amcası Emir Mahmut öldükten sonra **Sultan Murat**'ın fermanı ile emir oldu. Ancak, amcası Yusuf Bey tarafından rahatsız edildi. Bunun üzerine Nemiran'ı amcasına bıraktı. Hizan ise, kendisine kaldı. Yusuf Bey, buna kanaat etmeyerek, kendisine saldırdı. Aralarında çıkan savaşların birisinde amcası öldürüldü. Böylece Hizan imaretinin tümü Hasan Bey'e kaldı. Daha sonra Nemiran'ı diğer amcası Hacı Bey'e verdi. Emir Hasan, Şerefname'nin yazarı Şerefhan zamanında yaşadı.

227-Hasan (Emir Hasan)

Kumrini adıyla da bilinen Emir Hasan, Şirvan ailesine bağlı Emir Kur Muhammed'in sulalesine mensuptur. Mahmut Bey'den sonra Sultan'ın fermanıyla Kefere hakimi oldu. Kefere, o dönemde Vana bağlıydı.

228-Hasan (Emir Hasan)

Kefere imaretinin kurucusudur. Eyubilerin soyundan **Emir İbrahim**'in oğludur. Eyubi Devleti'nin sona ermesinden sonra Van'a gelerek, burada küçükbir imaret oluşturdu. Emir Hasan'ın ölüm tarihi ise bilinmiyor.

229-Hasan (Emir Hasan)

Şerefname'ye göre, Barmekilerden Siverekli **Emir Muhammed**'in oğludur. Babasından sonra Keç Livası ona intikal etti. Zalimliğiyle meşhur olan Emir Hasan'ın gözleri kör olunca, imaretinin yönetimi oğluna geçti.

230-Hasan (Emir Hasan)

Şeyh Mahmut'un oğlu ve Mahmudiye'nin emiriydi. Akkoyunlular zamanında imaretinin sınırların genişletti. Hakkari'deki Elpak Kalesi'ni işgal etti. Burada çıkan savaşta kale komutanı olan İzzeddin Şir'e galip geldi. Ancak daha sonra çıkan savaşta, Bitlis ordusunun yardımıyla İzzeddin Şir, Çimi Mir Ahmet bölgesinde Emir Hasan'ı yenerek, onu öldürdü.

231-Hasan Bey

Bu adla tarihe geçen üç Kürt emiri vardır. Bunlardan biri, Palu Emiri Cimşit'in oğludur. Kardeşi Hüseyin Can Bey'den sonra **Sultan Murat**'ın emriyle Palu emirliğine atandı. **Lala Mustafa Paşa** ile birlikte Şirvan seferine katıldı. Dönüşte yolda vefat etti.

232-Hasan Bey

Bu Hasan Bey ise, Mikis alilesine mensuptur. Bir süre **Kanuni Sultan Süleyman**'ın sarayında yaşadı. Daha sonra kendisine Karker Livası verildi. Ölünceye kadar bu görevini sürdürdü.

233-Hasan Bey

Karkar hakimi olan Rüstem Bey'in oğludur. Babasının ölümünden sonra Karkar Kalesi'ne emir oldu. Mikis'i işgal etmek isterken öldürüldü.

234-Hasan Bey

Bu adla anılan dördüncü kişi ise, Mahmudi emirlerinden İvaz Bey'in oğludur. Emire Bey'den sonra Mahmudiye emiri olunca, **Tahmasp**'ın himayesine girdi. Mahmudi kabilesinin inancını düzeltmek ve görüşlerini değiştirmek için çok çaba sarf etti. Yezidilerin bazı geleneklerini ortadan kaldırdı. Sultan ile birlikte Azerbaycan'a gitti. Buna karşılık Hoşap Kalesi kendisine verildi.

Cesur ve akılı olan Hasan Bey, Osmanlıların tüm seferlerine katıldı. **İskender Paşa** ile birlikte Hoy'a gitti. Dümbeli aşiretinin reisi Hacı Bey'i öldürdü. Bu yüzden **Sultan 3. Murat**'ın tevecühünü kazanarak 50 yıl boyunca hükümdarlık yaptı. H.993 (M.1585) yılında yapılan Tebriz saldırısı sırasında Sadabat'ta şehit oldu.

235-Hüseyin (Müftü Şeyh Hüseyin)

Kuzey Kürdistan'ın meşhur bilginlerindendir. Hicri 13. yüzayılın sonlarında Siirt Müftülğü'nü yaptı.

236-Hüseyin (Şah Hüseyin)

Pir Ahmet'in torunu, Ebu Sait'in de oğludur. Büyük Lur'un 14. hakimidir. Babasının ölümünden sonra hakim oldu. **Kıyaseddin Keykavus Hoşenk** defalarca savaştı. H.827 (M.1423) yılında öldürüldü.

237-Hüseyin (Sultan Hüseyin)

Bu ad ve bu lakapla anılan üç Kürt emiri vardır. Bunlardan ilki, Bahdinanlı Emir Hasan'ın oğludur. **Şah İsmail**'in son dönemlerinde Bahdinan emiri oldu. Babası, H.906 (M.1501) yılında Savafilerin himayesine girdi. Ancak, Çaldıran Savaşı'ndan sonra **Sultan Hüseyin**, diğer Kürt emirleriyle birlikte Osmanlı Devleti'nin himayesine geçti. Şerefname'de belirtildiğine göre, **Kanuni** tarafından kendisine imaretinin fermanı verildi. Resmi lakabı Veli olan ve 30 yıl boyunca hükümdarlık yapan Sultan Hüseyin, hükümdarlığı döneminde büyük hizmetler gerçekleştirdi.[28]

238-Hüseyin (Sultan Hüseyin)

Şah Velet'in torunu, Ali Bey'in de oğludur. Kulp ve Silvan imaretine hükmeden Süleymaniye imaretine mensuptur. Babası öldükten sonra, H.980 (M.1572) yılında **Yavuz Sultan Selim**'in fermanıyla emir oldu. Başbakan **Osman Paşa** ile birlikte Tebriz seferine katıldı. H.993(M.1585) yılında katıldığı bir savaşta Tebriz'de şehit düştü.

239-Hüseyin (Sultan Hüseyin)

Bu adla anılan üçüncü kişi ise, İkinci **Şah Rüstem**'in oğludur. H.102 (M.721) yılında **Şahpurdi Han**'ın İran Devleti'ne karşı başkaldırısından sonra Şah Rüstem, Küçük Loristan'ın bir kısmına hakim oldu. Şahpurdi Han, bir süre sonra İran Devleti tarafından af edildince, Sultan Hüseyin azl edildi. Loristan, Sultan Hüseyin'den alınarak Şahpurdi'ye verildi.

240-Hüseyin (Ahlatlı Hüseyin)

Alimliğiyle ün yapan Ali'nin torunu, Yusuf'un da oğludur. Tüm bilim dallarıyla ilgili araştırmalar yaptı. Tebriz ve Vestan'da öğretmenlik yaparak, desler verdi. Daha sonra Cizre'de hocalık ve kadılık yaptı. Buradan Kahire'ye, Kahire'den de Şam'a geçti. Hac amacıyla Mekke'ye gitti. Dönemin büyük bilginleri arasında yeralan Hüseyin, H.858 (M.1454) yılında Mekke'de öldürüldü. (Eldev Elami)

241-Hüseyin Han

Bu adla tanınan üç Kürt emiri vardır. Bunlardan ilki, Küçük Lur'un son emiri olan **Mansur Bey**'in oğludur. H.1006 (M.1598) yılında **Şah Verdihan**'ın devriminden sonra Küçük Lur'un hükümdarı oldu. Ancak bu imaret, **Tahmasp Kulu** (Nadir Şah) tarafından lağv edildi.

242-Hüseyin Han

Bu adla anılan ikinci Hüseyin Han'ın lakabı Hüseyin Abbas'tır. Lur kabilesine mensup ve Loristan'ın Beylerbeyi olan Hüseyin Han, Birinci Şah Abbas döneminindeki ünlü emirlerdendir.

243-Hüseyin Han

Bu ise, Birinci Dünya Savaşı sırasında Goran aşiretinin reisiydi. **Esedullah Han**'ın oğlu ve Şah'ın damadıydı. Kasrişirin ve bölgesinin hakimi olan Hüseyin Han, Mensur Melik ünvanıyla tanınıyordu.

244-Hüseyin Paşa

Tarihe bu adla geçen dört Kürt emiri vardır. Bunların ilki, **Canpolat Bey**'in oğludur. Hüseyin Paşa, Habip Bey'in ölümünden sonra Kilis hakimi oldu. Kardeşi ise, bu yörenin emiriydi. Kardeşinden sonra gönüllü olarak Osmanlı Devleti'nin himayesine girdi. Osmanlı Devleti tarafından kendisine Paşa lakabı verildi. H.992 (M.1584) yılında Musul Valiliği'ne atandı. Bir süre sonra Trablusşam'a gitti. Kürtler adlı kitaba göre Hüseyin Paşa, Trablusşam'da görevini yaparken, buraya bağlı olan Kilis imaretinde bazı olaylar meydana gelir. Sultan'ın on bin parça altınını alan bir ikişi, Kilis bölgesinde öldürülür. Bu olay Hüseyin Paşa'nın üstüne atılır. Ancak, H.1001 (M.1593) yılında Hüseyin Paşa'nın bu olayla bir ilişkisinin olmadığı ortaya çıkar. H.1014 (M.1605) yılında Halep Beylerbeyi olarak tayin edilen Hüseyin Paşa, bu görevini sürdürürken vefat etti.[29] Komografya'da müddebir olan Hüseyin Paşa, bilgisi derya gibiydi.

245-Hüseyin Han

Bu da Canpolat Bey'in soyundan **Mustafa Paşa**'nın oğludur. H.1075 (M.1664) yılında Osmanlı Devleti tarafından kendisine, Mir Ahuri Evvel rütbesi verildi. H.1082 (M.1671) yılında bakan yetkisiyle Bosna Valiliği'ne atandı. İki yıl sonra Mısır Valiliği'ne tayin edildi. Buradan da Van'a gönderilen Hüseyin Han, Van'da öldü. (Sicil-i Osmani)

246-Hüseyin Han

Kökeni Kürt olan Hüseyin Han, Osmanlı Sultanı'nın özel kahramanıydı. H.1075 (M.1664) yılında kendisine, Kapıcılar Kethudası rütbesi verildi. H.1085 (M.1674) yılında Adana Beylerbeyi oldu. H.1093 (M.1682) yılında öldü. (Sicil-i Osmani)

247-Hüseyin Han

Bu adla anılan emirlerin en sonuncusu olan Hüseyin Han, Sait Paşa'nın babası ve Osmanlı Şura Meclisi'nin Başkanı'ydı. Süleymaniyeli olan Hüseyin Han, Babani **Ahmet Paşa**'nın emiriydi. Ahmet Paşa ile birlikte İstanbul'a gitti. H.1304

(M.1886) yılında kendisine Mirimiran rütbesi verildi. Ölünceye kadar burada kaldı. (Sicil)

248-Hüseyin Bey

Bu adla anılan beş Kürt emiri vardır. Bunlardan birincisi, Palo emiri Hamza Bey'in oğludur. Babasından sonra imaretin yönetimini eline aldı. Akkoyunlu hükümetinin yıkılışını fırsat bilerek, Ergani'yi ele geçirmek istedi. Bu amaçla Ergani'ye giderken, çıkan savaşta öldürüldü.

249-Hüseyin Bey

Bu adla anılan ikinci emir, Süleyman Bey'in oğludur. Üçüncü Bebe ailesine mensup olan Hüseyin Bey, Bahdinan emiri Sultan Hüseyin'in vasıtasıyla ve Osmanlı Devleti'nin fermanıyla Bebe'ye emir olarak tayin edildi. Bahdinan ordusunun yardımıyla Bebe imaretini işgal etti. Ancak, Hacı Şeyh'in oğlu Budak Bey, onu rahat bırakmadı. Budak Bey'de Osmanlı Sultanı'ndan ferman alarak, Osmanlı Ordusu'nun bir komutanı olarak Süleyman Bey ile savaşmaya gitti. Çıkan savaşta Hüseyin Bey, imareti Budak Bey'e terk ederek İstanbul'a gitti. Ancak, **Kanuni Sultan Süleyman**, Bebe imaretini geri almaya çalışıyordu. Osmanlı Devleti, bu iki kişinin arasında çıkan ihtilafı çözmek için Bebe imaretini ikiye böldü. Fakat Budak Bey, bu paylaşıma razı olmadı. İkinci kez Hüseyin Bey ile savaşa girdi. Sonunda Hüseyin Bey ile kardeşi, Rüstem Bey'in hırsına kurban gittiler. Budak Bey'in ise, Osmanlı Devleti ile olan ilişkileri bozuldu. Osmanlı Devleti, Budak Bey'in yakalanması için emir çıkardı. Ancak Bahdinan emiri Sultan Hüseyin'in araya girmesi üzerine af edildi. Bebe imareti ise, Budak Bey'in oğlu Hacı Şeyh'e bırakıldı. Bunun üzerine Hacı Bey'in kardeşi Hüseyin Bey, **Şah Tahmasp**'ın yanına gitti. Hüseyin Bey, Şah Tahmasp'tan aldığı orduyla üç kez imareti geri almak istedi. Ancak, her defasında İran Ordusu zararla geri dönmek zorunda kaldı. Şah, arda arda gelen bu yenilgileri Hüseyin Bey'in yeteneksizliğine bağladı. Hüseyin Bey ile kardeşini tutukladı. Ancakbir süre sonra her ikisini de serbest bıraktı.

250-Hüseyin Bey

Bu adla anılan üçüncü emir ise, Mikri Hıdır Bey'in oğlu ve Dırbas nahiyesinin hakimidir. Amcasının oğlu Emire Paşa, bu kaleyi Hüseyin Bey'den almak istedi. Kale ablukaya alınınca, Hüseyin Bey, kardeşiyle birlikte kaçıp, Erzurum'da bulunan Kumandan **Ferhat Paşa**'nın yanına gitti. Ferhat Paşa, Emire Paşa'nın dostu olduğu için, bunlara yüz vermedi. Bu durum karşısında her iki kardeş, **Şah Muhammed Hudabend**'in yanına gittiler. Şah Muhammed ise, bunlara Dehverekan nahiyesini verdi.

251-Hüseyin Bey

Bu ise, Mükri Emire Paşa'nın kardeşidir. Emire Paşa tarafından da öldürülmüştür.

252-Hüseyin Bey

Bu adla anılan başinci emir ise, Dasni aşiretine mensuptur. **Kanuni Sultan Süleyman** tarafından Hevler (Erbil) hakimliğine atandıktan sonra, Soran imaretini işgal etti. İmaretini geri almak isteyen Seyfeddin'in çabaları sonuç vermeyince Erdelan hakimi Bige Bey'e iltica etti. Ancak, Bige hakimi sultanın korkusundan dolayı Sefeddin'e yardım elini uzatmadı. Emir Seyfeddin bundan ümidini keserek Soran bölgesine geri döndü. Buradaki kabilerle anlaşarak Hüseyin Bey'e karşı savaşmak istedi. Birkaç yıl süren bu savaş, Dasni aşiretinden beş bin kişinin ölümüne ve Hüseyin Bey'in de yenilmesine mal oldu. Soran imareti ise, tekrar Seyfeddin'in eline geçti. Osmanlı Devleti ise, Hüseyin Bey'i İstanbul'a çağırarak, kötü idaresinden dolayı onu ortadan kaldırdı.

253-Hüseyin (Kürt Emir Hüseyin)

Gavri Kansu Saltanatı döneminde Mısır ordusunun komutanıydı. H.921 (M.1515) yılında ordusuyla birlikte Yemen'e gönderildi. Askeri harekat için Cidde şehrini üs olarak kullandı. Güçlü bir tahkimat yaptıktan sonra Portekizliler'le savaşmak için Hindistan'a gitti. Orada keceret Sultanı olan **Halil Şah** ile buluştu. Onun yardımıyla Portekizliler'i Hindistan limanından kovdu. Tekrar Yemen'e geri döndü. Yemen'i Beni Tahir paşalarından geri alarak, Yemen Padişahı'nı öldürdü. Kendisine Çerkez olan Yesebey adlı birisini vekil tayin ederek, Mısır'a döndü. Buradan tekrar Yemen'e, Yemen'den de Hicaz'a geçti. Gavri Kansu Devleti'nin yıkılmasında **Yavuz Sultan Selim**, Mekke Şerifi'ne gönderdiği emirle onu tutuklattı. Cidde'de denize atarak öldürdü.

254-Hüseyin Kenan Paşa

Cizre hakimi Emir Bedirhan Paşa'nın oğludur. H.1275 (M.1858) yılında doğan Hüseyin Kenan, Şam'da askeri lisede okudu. Osmanlı Devleti'yle Rusya arasında H.1291-92 (M.1874-75) yıllarında çıkan savaşta, yaşı küçük olmasına rağmen Adana'ya gitti. Osmanl Devleti'ne yardım etmek için, kendi aşiretine mensup üç bin kişilik bir ordu topladı. Ancak, Osmanlı Devleti, bu yardımına karşılık bir şey vermediği gibi kendisine miras kalan mülkünü bile elinden alınarak, İstanbul'a çağrıldı. Kendisine kötü davranılacağını tahmin eden Hüseyin Paşa, bu çağrıya olumlu cevap vermedi. Osmanlı Devleti ise, Hüseyin Kenan Paşa'nın

tutuklanması için asker gönderdi. Askerler bu işi başarmayınca, Kardeşi Bahri Paşa, Hüseyin Paşa'ya bir mektup yazarak, İstanbula gelmesi için onu ikna etti. Bu güven üzerine İstanbul'a giden Hüseyin Paşa, bir süre sonra Şam'a sürgün edildi. Burada bir süre kaymakamlık görevini yaptıktan sonra, Limni Mutasarrıflığı'na tayin edildi. Ardından Antakya'ya atandı. Antakya'da iken, Halep Valisi Ferit Paşa tarafından azl edildi. Daha sonra Yozgat Mutasarıfı oldu. Kısa bir süre sonra Rıdvan Paşa'nın öldürülmesiyle itham edilerek, Bedirhan Paşa'nın aile bireyleriyle birlikte Nablüs'a sürgün edildi. Arnavutlu **Ferit Paşa**'nın etkisiyle buradan Tayif'a sürüldü. Tayif'ta **Mithat Paşa**'nın hapsedildiği odaya atıldı. Anayasa ilan edilinceye kadar hapiste kaldı. Anayasanın ilanıyla af edilen Hüseyin Paşa, memleketine geri dönmek istedi. Balkan Savaşı'nda devlete yardım etmek için büyük bir ordu hazırladı. Ancak, kendisine güvenilmediği için bu isteği, devlet tarafından red edildi. Kırşehir Mutasarrıflığına atanarak, İstanbul'dan uzaklaştırıldı. Bu görevi rededen Hüseyin Kenan Paşa, isyan eden kabileleri yola getirmek amacıyla devlet tarafından görevlendirildi. Ancak H.1331 (M.1913) yılında 56 yaşandayken öldü.

255-Hüseyin (Kürt Hüseyin)

Kürt Esat Hasan'ın oğludur. Yemen'de Kürt Zübeydi aşeritinin emiri ve H.766 (M.1365) yılında Yemen'deki Resuliye devletinin komutanıydı.

256-Hüseyin Ebulheyca

Seyfeddin lakabıyla tanınınan Hüseyin Ebulheyca, **Ebulheyca**'nın oğludur. Mısır emiri **Zerik Oğlu Salih**'in damadı ve aynı zamanda musteşarıydı. Daha sonra Fatımiler'in bakanı oldu. Emir Seyfeddin'in öğütlerine uymayan oğluyla Şahver'in arasındaki ilişkiler bozulunca oğlu, Mısır'dan ayrılmak zorunda kaldı. Emir Seyfeddin ise, devlet görevlerini ve siyaseti bıraktıktan sonra, Mısır'da vefat etti.

257-Hüseyin Efendi

Faziletli Kürtlerden olan Hüseyin Efendi, Diyarbakırlı'ydı. **Şerhil Veciz** adlı ölümsüz eserini yazdı. H.1190 (M.1776) yılında vefat etti.

258-Hüseyin (Cezerioğlu Hüseyin)

Halepli ünlü şair **İbni Cezeri** adıyla tanınan Hüseyin'in torunudur. Babasının adı Ahmet olan Hüseyin, Halep'te büyüdü. Edebiyat derslerini Mela Ahmet'in oğlu İbrahim'den aldı. Dönemin başka edebiyatçılarından da yararlandı. Çok sa-

yıda kaside ezberleyerek, onları tahlil etti. Bir çok edebiyat kitabını inceleyerek, edebiyat alanında üstün bir yer edindi. Şiir yazmaya başladı. H.1014 (M.1605) yılında Şam, Irak ve Rum ülkesine seyehat yaptı. Halep'li Kasım'ın oğlu olan Muhammed'in yanında okudu. Yazdığı (B) kasidesiyle onu övdü. Trablus-u Ekrat (Kürt Trablusu) emirlerinden **Beni Seyf**'in yanına giderek, onun hakkında uzun methiyer yazdı. Meşhur şair **Ebulula el-Meeri**'nin şiirlerine düşkün olan ve bir şiir divanı bulunan Hüseyin, vatanına duyduğu özlemi şu şiirle dile getirmiştir.

Cizre'de cömertliğin sayısı yoktur, Cizre'de çok yağmur vardır
Ecdatlarımız kızgın kaplanlar gibi orada doğmuşlardır
Cizre'de atatlarıma ait bir şerefli ev, o evin direğinde iki padişah vardı
Evin bereketi güçlü bir büyüklüktür, onun gölgesi açık bir büyüklüktür
Biz o ataların soyundanız o soyun dünyada şerefi ve dini var

Ömer Cezirесi'nde yaşayan ve köklü bir aileye mensup olan Hüseyin, son günlerinde bir iş için Hamat'a gitti. H.1033 yada (M.1032) yılında Hamat'ta garip bir şekilde vefat etti. Babası da kendisi gibi Basra'da vefat etmişti. (Kitab-u Hulasatü'l Eser)

259-Erbilli Hüseyin

Dilbent, şafii Hezebani **İbrahim**'in torunu, Eyo Abudullah el-Hüseyin'in de oğludur. H.568 (M.1173) yılınada Erbil'de doğdu; buradaki ünlü bilginler arasında yer aldı. H.656 (M.1258)`de öldü. (Şezeratü'l Zehep)

260-Hüseyin Paşa

Kürtlerin Beniseyf emirlerinden Yusuf Paşa'nın oğludur. Trablusşam vilayetinin kefaleti, babası tarafından kendisine verildi. Bu görevinden atıldıktan sonra Ruha kefaletini aldı. Onu da terk ederek Halep'e gitti. Halep Valisi **Karakaş Muhammed**, onu bir hile sonucu öldürdü. Bu olay, H.1026 (M.1617) yılında Sultan'ın emriyle gerçekleşti. (Hulasatü'l Eser)

261-Hüseyin Bekcan

Palu Emiri Cimşit'in oğludur. Babasından sonra **Kanuni Sultan Süleyman**'ın fermanıyla Palu emiri oldu. Kürdistan'ın hertarafında tanınan ve zengin bir emir olan Hüseyin, uzun bir süre hükümdarlık yaptı.

262-Başnavi Mela Hüseyin

Dostki'nin ilk padişahı olan **Baz Ebuşuca**'nın şairiydi. Baz Ebuşuca, H.380 (M.990) yılında Musul'a gidince Mela Hüsaeyin, Musul hakkında bir kaside yazarak, ona sundu. Bu kaside'nin bir bölümü şöyledir.

Beşnevi sizin devletin yardımcılarıdır
Bu yardımda ne Arap, ne de Acem'de bir gizlilik vardır
Baz'ın yardımcıları Erciş'tedir onun taraftarları
Musul'un açık yerlerindendir

263-Emir Hüseyin

Mirdesi Emir Muhammed'in oğlu olan Emir Hüseyin, Çermik'e bağlı Ekil imaretinin kurucusudur.

264-Melik Hüseyin

Hasankeyf hakimi **Eyubi Melik Halil**'in oğludur. Babasının yerine emir oldu. Kardeşlerine karşı sert ve kötü niyet sahibiydi. Kardeşlerini haps edince, Diyarbakıra çağrıldı. **Hüsrev Paşa** tarafından öldürüldü.

265-Hüseyin Kulu Bey

Hoşap hakimi Mahmudi Emir İvaz Bey'in oğludur. Babasının ölümünden sonra Osmanlı emirlerinin grubuna katıldı. Karciyan Livası'na emir tayin edildi. Bu emirlikten azl edilince Diyarbakır'a gitti. Ölünceye kadar burada yaşadı.

266-Hüseyin Kuluhan

Dünbeli Ahmet Han'ın oğludur. Tıp, Kozmografya ve Geometri alanında derin bir bilgiye sahipti. Tedbirli ve bilgin bir emir olan Kuluhan, imaretinin refah düzeyini yükseltmeye çalıştı. Kader ona fırsat vermeyince, yaygın bir islahat programını uygulayamadı. Şairlerin padişahı Fethi Kuluhan, onun öldürülmesi üzerine bir mersiye yazmıştır.

267-Hüseyin Naci Efendi

Kürtler'in faziletli kişilerinden Ömer'in oğludur. Eğitimini tamamaladıktan sonra Bursa'ya gitti. Sultan Uruhan Camii'nde imamlık yaptı. H.1067 (M.1657)

yılında burada vefat etti. Kuran'ı hafız eden Naci Efendi, derya gibi bilgili ve üstün yetenekli bir ozandı. (Sicil)

268-Hamzet Bey

Bu adla tanınan dört Kürt emiri vardır. Bunlardan ilki, Palu hakimi **Emir Timurtaş**'ın oğludur. Babasının ölümünden sonra bir süre hükümdarlık yaptı.

269-Hamzet Bey

Bu ise, emir Gazi'nin torunu, Emir Halil'in de oğludur. **Şah İsmail** Savafi'nin döneminde Derzeni Kalesi'nin emirliğini yaptı.

270-Hamzet Bey

Hamzet Bey adıyla anılan bu emir ise, Mahmudi emirlerinden İvaz Bey'in oğludur. Kardeşi Şah Ali Bey'den sonra **Şah Tahmasp** tarafından Mahmudi emirliğine atandı. Kızılbaş Veli Pir'inin öldürülmesinden dolayı İran Devleti'nce tutuklandı. Birkaç yıl hapiste kaldıktan sonra af edildi. Daha sonra Hoy'da öldürüldü.

271-Hamzet Bey

Bu adla anılan emirlerin en sonucusu ise, Mahmudi emiri Zeynel Bey'in oğludur. Babasının yerine emir oldu. H.1002 (M.1594) yılında **Cafer Paşa**'nın yardımıyla Osmanlı Devleti tarafından Tebriz Valiliği'ne tayin edildi. Burada birkaç yıl görev yaptıktan sonra, Mikri imaretinin reisi **Şeyh Haydar**'la girdiği savaş sırasında öldürüldü.

272- Hamzet (Şeyh Hamzet)

Uzun bir süre Kerkük müftülüğünü yaptı. sonra Bağdat'a gitti. Ölünceye kadar Bağdat'ta kalan Şeyh Hamzet, dönemin bilginleri arasında yer aldı. (Metali Suut)

273-Hamdi Ahmet Efendi

Diyarbakır'da ticaretle uğraşan Hamdi Bey, edebiyat ve şiir alanında önemli bir yere sahipti. (Sicil-i)

274-Haydar Bey

Bu adla tanınmış üç Kürt emiri vardır. Bunlardan biri, Zırki ailesinden Kürt Şems Bey'in oğlu ve Tercil emiridir. **Kanuni Sultan Süleyman**'ın fermanıyla babasının yerine emir olarak atandı. Uzun bir süre hükümdarlık yaptı. Kumandan **Mustafa Paşa** ile birlikte Şirvan, Gürcistan ve Van seferlerine katlıdı. Çaldıran Savaşı sırasında diğer Kürt emirleriyle birlikte meşhur oldu.

275-Haydar Bey

Aynı zamanda Şeyh lakabıyla da tanınan bu emir, Mukri emiri **Baba Ömer**'in oğludur. Amcası olan Sarım Bey'in ölümünden sonra Deryas, Dolebarik, Salduz ve Ehtati (Extaxi)onun payına düştü. Kardeşleri olan Emir Nezir ve Emir Hıdır'la anlaştı.

Haydar Bey, kardeşleriyle birlikte Osmanlı Devleti'nin himayesinden çıkıp, İran'ın himayesine girdiler. Emir Kas Merza, H.948 (M.1541) yılında Kürdistan ile ilgileniyordu. **Kanuni Sultan Süleyman**, onları tekrar kendi himayesine almak için İmadiye emiri Sultan Hüseyin, Hakkari emiri Zeynel Bey ve Bradost kabilelerini üstlerine gönderdi. Kas Merza ile şiddetli bir savaşa giren Haydar Bey, kardeşleriyle birlikte öldürüldü.

276-Haydar Bey

Haydar Bey adıyla anılan emirlerin sonuncusu ise, Mukri hakimi Emiret Paşa'nın oğludur. Sarukorkan Kalesi'ni güçlendirerek, Tebriz Valisi Cafer Paşa'ya karşı kahramanca bir savunma yaptı. Bu savunma karşısında Cafer Bey ümitsiz kalınca, geri dönmek zorunda kaldı. Şerefname'de belertildiğine göre, bu emirlerin federal bir devletleri vardı.

277-Haydariye

Bu aile iki kola ayrılmaktadır. Mavran ve Bağdat kolu. Şeyh Haydar Mavran kolunun dedesi ve Ezher makamının sahibidir. Oğlu Şeyh Ahmet ise, **Mahkimat** adlı kitabın yazarıdır. İkinci Haydar, bu Ahmet'in oğludur. Yaşadığı dönemde faziletli insanların arasında yeraldı. Erbil'de öldü. İkinci Haydar'ın üç erkek çocuğu vardı. Bunların isimleri şöyledir. Ahmet, İbrahim ve Abudullah. Üçüde faziletli insanlardı. İbrahim hakkında birçok kitap ve açıklamalar yazılmıştır. İbrahim'in oğlu olan İsmail ise, bilgin ve üstün yetenekleri olan bir ozandı. Diğer oğlu Sebğetullah da kardeşi gibi bilgili ve edebiyat alanında iyi bir yere sahipti. Babası hakkında yazılmış bir mersiyesi vardır. İbrahim'in diğer çocuklarıda şunlardır: Fedlullah, Fethullah, ve Asım. Salih ise İsmail'in oğludur. Ahmet Abdul-

lah, Abdulgafur, Şahabeddin ve Abdulaziz de Ahmet'in çocuklarıdır. Muhammed ise Hıdır'ın, Abdullah'da Sebğetullah'ın oğludur. Kardeşi Haydar ve İsa da kendi ilimleri doğrultusunda öğretmenlik yapıyorlardı. (Metalai Essus fi Ehbarielv Vali Davut)

278-Halit (Mevlana Halit)

Süleymaniye, İran, Anadolu ve Suriye'deki Nakşi Tarikatı'nın kurucusu ve yol göstericisidir. Lakabı Diyaeddin'dir. Babasının adı Hüseyin olan Mevlana Halit, Mikail adıyla adlandırılan Caf kabilesinin kollarından birisine mensuptur. İlk eğitimini babasından aldı. Daha sonra **Seyit Abdulkadir Berzenci, Seyit Abdurrahim Berzenci** ve **Mela Salih Nermar** gibi bilginlerden ders aldı. Yaşı ilerledikçe, bilginler reisi olarak bilinen **Şeyh Mahmut Kasım** gibi alimlerin yanında ders vererek, ondan icaze (Diploma) aldı. Süleymaniye'ye dönüp ders vermeye başladı. H.1220 (M.1805) yılında Hacca gitti. Süleymaniye'ye dönerken, Derviş Muhammed adıyla ünlü olan **Mirza Rahimullah** tarafından karşılandı. Nakşibendi Dehli **Şah Abdullah**'ın ziyaretine giderek, onunla birlikte Hindistan seferine çıkmak için hazırlık yaptı. H.1222 (M.1807) yılında Hindistan'a ulaştı. Burada bir yıl Şah Abdullah'ın hizmetinde bulunduktan sonra, ondan irşat icazesini aldı. Sine'ye dönerek, Nakşibendi Tarikatı'nı yaymaya başladı. Etrafına çok sayıda insanlar toplandı. Hatta hocası olan Şeyh Mahmut dahi, onun tarikatına katıldı. Onun başarısı, Kadiri Tarikatı'na mensup olan insanları rahatsız etmeye başladı. H.1228 (M.1813) yılında Bağdat'a gitti. **Davut Paşa** tarafından restore edilen İhsaniye Medresesi ve Halidiye Tekkesi adıyla adlandırılan medresede oturdu. Ünlü insanları kendi tarikatına katmayı başardı. Bu dönemde Bebe emiri **Abdurrahman Paşa**'nın oğlu Mehmet Paşa, Bağdat'a gelip, Mevlana'nın bu yüksek makama ulaştığını görünce, kendisinden Süleymaniye'ye dönmesini rica etti. Süleymaniye'de onun adıyla adlandırılan büyük bir tekke yaptırdı. Süleymaniye ve civarındaki bilginler onun irşadını işitmek için tekkesine akın etmeye başladılar. Bu durum Kadiri Tarikatı'na mensup kişilerin düşmanca davranmasına yolaçtı. Hata aralarında Mevlana'yı öldürme fikri bile gün begün yaygınlık kazanmaya başladı. Mahmut Paşa, Mevlana'nın nüfusunun artışından ve Bağdat'la bağının kuvvetlenmesinden kuşkulanmaya başladı. En önemlisi ise, Süleymaniye'deki yöneticilerle görüşlerinin çelişmesiydi. Mevlana bu durumu görünce Bağdat'a giderek Halidiye Tekkesi'nde oturdu. Bir süre sonra halifesi olan Erbilli Şeyh Ahmet'i Şam'a gönderdi. Şeyh Ahmet Şam'da oturarak, tarikatı burada yaymaya başladı. Bir süre sonra halk, Mevlana'nın Şam'a gelmesini istedi. Bu istek üzerine Mevlana, Şam'a gitmeye karar verdi. H.1238 (M.1822) yılında Şam'a oradan da Kudüs'a geçti. H.1241 (M.1825) yılında ikinci kez Hacca gitti. Buradan tekrar Şam'a döndü. H.1246 (M.1830) yılı Şeval ayının 28. günü olan Cuma gecesi vefat etti. Kolera hastalığında ölen Mevlana'nın cenazesi Şam'da toprağa verildi.

Mevlana Halit, faziletli, mütteki, yol gösterici, şefkatlı, şair ve dindar bir kişiydi. Arapça, Farsça ve Kürtçe ile çok sayıda kitap yazdı. Şiir divanı, Sultan'ın emriyle İstanbul'da basıldı. Filozofi alanında **Sadi** ve **Hafız Şirazi**'nin düzeyindeydi. (Tarif Shf. 47-50)

Aşağıdaki beyitler de ona aittir.

Benim yarim gibi büyük ve tek hiç kimsenin yarı yoktur
Bu mutlu ay'ın yüzü ve parlaklığı ona karşı çıkmaya mahcup oluyor

Yarimin boyu, çam, görünüşü geyik, yürüyüşü de güvercin gibidir
Kokusu nergiz, yüzü kumru, ahlakı melaike, cınler elçisidirler

Alnı ay, yüzü peri, sümbül kıllı, yüz çizgileri sebze yeşili
Ağzı fındık, dudakları ballı, dili dudu, sözü şeker

Gurbet zulmünden ve musibetten fakir'in hararetini tutuyorum
Baş topraklı, göz yaşlı, dudakta şarap kadehi, gönülde taş

279-Halit Bey

Erciş ve Hasankeyf bölgesinden Bazuk emiri Şeyh Suvar Bey'in oğludur. Çolak Halit adıyla ünlü olan Halit Bey, babasının tavsiyesiyle **Şah İsmail**'e bağlıydı. Şah İsmail ile birlikte Bilat Savaşı'na katldı. Kahramanlığıyla tanınan Halit Bey, bu savaşta bir kolunu kaybetti. Şah, kendisine altından bir kol yapılmasını emretti. Bu tarihten itibaren Çolak Halit adıyla anılmaya başlandı. Şah tarafından kendisine Hınıs, Malazgirt ve Ohkani nahiyeleri verildi. Şiddetiyle tanınan bu emir, bir süre sonra Şah İsmail'e karşı çıkarak bağımsızlığını ilan etti. Kendi adıyla hutbe okutarak, adına para bastırdı. Bir süre sonra **Yavuz Sultan Selim**'in himayesine girdi. Yavuz'a da karşı çıktı. Çaldıran Savaşı'ndan sonra tutuklanıp öldürüldü.

280-Halit Paşa

Bebe emirlerinden iki kişi bu adla tanınmaktadır. Bunlardan biri, Hanê Paşa zamanında Bebe vilayetinin hakimliğini yapan Bekir Bey'in oğludur. Bu Halit Paşa'nın ölüm tarihiyle hükümdarlık tarihi bilinmiyor. Ancak **Nadirşah**'ın Şehrizor vilayeti üzerine yaptığı ikinci saldırı sırasında, yani H.1146-1156 (M.1733-1743) yılları arasında öldüğü tahmin edilmektedir.

281-Halit Paşa

Bu adla tanınan ikinci emir ise, Ahmet Paşa'nın torunudur. H.1120 (M.1708) yılında Baziyan boğazında meydana gelen savaştan sonra amcası **Abdurrahman Paşa**, İran'a giderken O, Bağdat ordusuyla birlikteydi. Bağdat Valisi **Ali Paşa**, onu Bebe vilayetinin hakimi olarak tayin etti. Abdurrahman Paşa iki yıl sonra Erdeni Ordusu'nun komutanı olarak Bebe vilayetini geri aldı. H.1123 (M.1711) yılında Halit Paşa, Bağdat Valisi Laz **Süleyman Paşa** ile anlaşarak, büyük bir ordu ile Abdurrahman Paşa'ya saldırdı. Baziyan boğazında Abdurrahman Paşa'yı yendi. Ancak bu kez Halit Paşa'nın Kerkük'te oturması emredildi. Halit Paşa ise, bu emre karşı çıkarak, İran'a iltica etti. İki yıl sonra Abdurrahman Paşa ile Bebe'ye geri geldi. Ancak buraya gelişlerinden bir yıl sonra İran Ordusu Abdurrahman Paşa ile savaşmak istedi. Bunun üzerine amcası olan Abdurrahman Paşa, Halit Paşa'yı ordu komutanı olarak Zehav'a, oradan da İran'a gönderdi. Halit Paşa, İran Ordusu'yla anlaştı. Abdurrahman Paşa imaretini terk edince, Halit Paşa Bebe, Kevi ve Harir hakimliğine atandı. Ancak, kısa bir süre sonra Bağdat Valisi **Abdullah Paşa**, Emir Muhammed Ali Mirza ile anlaşarak Kevi ve Harir'i Halit Paşa'nın elinden aldı. Bu olaydan üç ay sonra âAbdurrahman Paşa, Erdelan ordusuyla gelerek, Bebe hükümdarlığını tekrar ee geçirdi. Halit Paşa ise, ümitsiz bir şekilde Bağdat'a gitmek zorunda kaldı. H.1128 (M.1716) yılında tekrar Bebe hakimliğine atandı. Keferi yakınlarında Abdurrahman Paşa ile aralarında çıkan savaşta galip gelince, hükümdarlığını iyice pekiştirdi. Bir yıl sonra hükümdarlığı elinden alınarak Bağdat'a dönmek zorunda kalan Halit Paşa'nın ölüm tarihi ise, belli değildir.

282-Halis Bey

Şerefname kitabının yazarı Şerefhan'ın kardeşidir. **Şah Tahmasp**'ın özel korumalığını yaptı. Şah **Muhammed Hudabende** döneminde emir rütbesine ulaştı. Emir Mirza, Hama'nın itibarlı adamları arasında yer aldı. Hamza Mirza'nın öldürülmesinden sonra Osmanlı Devleti'ne iltica etti. Sultan Murat buna karşılık, kendisne Malazgirt ve Sekert livasını verdi.

283-Han Ahmet Han

Erdelan emiri Haluhan'ın oğludur. İran'a bağlı olan Erdelan'ın zamanında yani, H.1014 (M.1605) yılında hükümdarlık yaptı. Hükümdarlığının ilk yıllarında, Mikri ve Balbas kabilelerini yola getirmek istedi. Revandiz ve İmadiye'yi işgal

etti. Sınırlarını Köysancak ve Harir'e kadar genişletti. Ancak, Erdelan hakimliği bu açıdan pek fazla devam etmedi. Erdelan hakimliğinin ilk yirmi yılı Ahmet Han'ın hükümdarlık dönemidir. Bu dönem aynı zamanda büyüklük, şeref ve mutluluk dönemiydi. Ancak Şah Abbas, kendi şevkat ve sevgisiyle onu küçültüyordu. Bağdat ve Musul valileri onu korkutuyorlardı. Irak ve Türk tarihçilerinin kendisinden hiç söz etmedikleri Ahmet Han, birkaç kez Osmanlı Devleti'ne de saldırmıştı. Kerkük'e bağlı bölgelere karşımayı sevmezdi. Fakat yarı bağımsız bir Kürt hükümetinin kurulması için çalışıyordu. Ahmet Han, Şah'ın damadı olduğu için İran Devleti'ne sadık ve iyi niyetle bağlıydı. Özellikle **Şah Abbas**'ın Irak seferinde daha çok bağlandı. Bu sefer esnasında Şah'a iyi bir şekilde hizmet etti. Erdelan hükümetinin komutan ve emirlerinin çoğu ise, sünni olan Osmanlı Devleti'ne yardım ediyorlardı. Bunlar Başbakan Hüsrev Paşa'ya fazla yaklaşmadan ondan istifade ediorlardı.[30] Osmanlı Devleti'nin Kerkük'e hareketi sırasında Ahmet Han, kardeşi Mümin Han ve yirmiye yakın emirle birleşti. Osmanlılar ise, bir süre Şehrizor'da kalıp daha sonra Mihiriban Kalesi'ne yürüdüler. Zeynel Han, İran ordusunun kumandanı ve Han Ahmet Han, Hamedan'dan başlayarak Osmanlı Ordusu'na karşı gelmeye başladılar. İran Ordusu kırk bin savaşçıdan oluşuyordu. Mihriban Kalesi'nin önünde savaş başlarken Şehrizor'da oturan başbakan, ordusunu sürekli yardıma gönderiyordu. İran Ordusu'yla Erdelan Ordusu kötü bir şekilde yenilgiye uğradılar. Bu zaferden sonra Hüsrev Paşa, Hasanabad'a giderek Ahmet Han'ın kalesini yıktı. Erdelaniler'den çok kişi öldürdü. Hüsrev Paşa Bağdat'a döndükten sonra Ahmet Han, Şehrizor'da dahil olmak üzere kaybettiği vilayetlerinin tümünü geri almak istedi. Ancak Şah Abbas'ın ölümünden sonra Ahmet Han, yönünü Osmanlı Devleti'ne doğru çevirmeye başladı. Şah Sefi'nin zulüm ve hakaretlerinden dolayı topraklarını terk etti. Osmanlı Sultanı tarafından büyük bir saygı ve ihtişamla karşılandı. Kendisine mücevheratla süslenmiş bir kılıç ve tüğ ile birlikte beylerbeyi makamı verildi. Ahmet Han, Küçük Ahmet Paşa ile birlikte Osmanlı Ordusu'na katıldı. Daha sonra İran Ordusu'nun komutanı Rüstem Han ile Mihrican ovasında savaştı. Ancak başarılı olamadı. Savaş esnasında Ahmet Paşa öldürüldü. Ahmet Han ise, bu mağlubiyetten dolayı üzgün bir şekilde Musul'a döndü. Burada hastalanarak, H.1046 (M.1636)'da vefat etti. Erdelanlılar'ın dediklerine göre Ahmet Han, Musul, Kerkük ve Şehrizor'a yedi yıl hükümdarlık yaptıktan sonra ölmüştür.

284-Han Muhammed

Emirhan oğlu Şemseddin'in oğludur. **Şah Tahmasp** tarafından Mahmudiye imaretinin hükümdarlığına atandı. Ancak, Van hakimi Şah Ali tarafından tutuk-

lanarak hapse atıldı. Kısa bir süre sonra Akçaka Kalesi'ne kaçtı. İmaretini yeniden kurdu. Dünbeli Hacı Bey'den Aşut Kalesi'ni aldı. Osmanlı Devleti'nin himayesine girdi. **Sultan Süleyman** tarafından kendisine Akçakale imaretinin fermanı verildi ve maaşa bağlandı. Han Muhammed ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler samimi ve sevgiye dayanıyordu. Ölünceye kadar Osmanlı Devleti'ne hizmet yaptı.

285-Hanê Paşa

Timurhan Bey'in oğludur. Timurhan ise Bebe Bekir Bey'in kerdeşidir. Bekir Bey, H.1116 (M.1704) yılında vefat edince Hanê Paşa, Bebe imaretinin idaresini beş yıl boyunca Osmanlı Devleti'nden istemedi. Ancak Bağdat ve Kerkük valileriyle de irtibatını kesmeyerek, siyasi ilişkilerini devam ettirdi. Sonunda Bağdat Valisi onu Hamedan'a çağırdı. Hasan Paşa, Bebe ordusuyla birlikte Hasan Paşa'nın yanına gitti. H.1134 (M.1722) yılında hükümdarlığını ele aldı. Bir yıl sonra Erdelan'ın istilası için Kerkük Mutasarrıfı **Abdurrahman Paşa** büyük bir ordu ile gönderildi. Bunun üzerine Erdelan hakimi Ali Kuluhan, Abdurrahman Paşa'ya itiat etmeyi hemen kabul etti. Böylece Erdelan vilayeti Hanê Paşa'nın idaresi altında Osmanlı Devleti'nin bir eyaleti haline geldi. Hanê Paşa, H.1130 (M.1718) yılında Osmanlı ordusunun komutanlarından İbrahim Paşa'nın yardımıyla Hamedan yakınlarında Emir Savafi Latif Mirza'yı yenerek, onu esir aldı. Bir süre sonra gizlice **Afgani Eşref Han** ile anlaştı. H.1139 (M.1726) yılında Bağdat valisi ve Osmanlı ordsunun komutanı Ahmet Paşa ile Eşref Paşa arasında çıkan savaşta, Osmanlı ordusunun sağ cephesinde bulunan Ahmet Paşa'yı terk ederek Kürt askerleriyle birlikte Eşref Han'ın safına geçti. Osmanlı ordusundaki bazı reislerin de Eşref Paşa'dan yana meyili olmaları nedeniyle Hanê Paşa'nın bu olaydaki davranışını kimse fazla yadırgamadı. Bu nedenle Osmanlı ordusu kötü bir şekilde yenildi. Savaş alanında 12 bin'e yakın insan öldü. Osmanlı ordusu yaslı bir şekilde geri dönerken Hanê Paşa ise, Erdelan vilayetini sağlam bir şekilde elinde tuttu. Kardeşinin oğlu olan Halit Paşa'yı Bebe hakimi olarak tayin etti. Hane Paşa, ya kendi eceliyle öldü, yada Tahmasp Kulu Savaşı'nda öldürüldü. Bu konuda elimizde kesin bir delil yok. Hane Paşa'nın ölümünden sonra Erdelan vilayeti, oğullarından Muhammed veya Ali Paşa'nın eline geçti.[31]

286-Hanay Kubadi (Xanay Qubadi)

İran Kürdistanı'nda yaşayan Kubadi, 13. yüzyılın ünlü şairlerindendir. İlginç şiir ve kasideleri olan Kubadi'nin yaşam öyküsüne rastlanmamıştır.

287-Haverani

Altıncı yüzyılın alimlerindendir. Ahlat'a bağlı Haveran köyünde doğmuş olan Haverani'nin yazılmış birçok eseri vardır.

Aşağıdaki kitaplar, eserlerinden sadece birkaçıdır.

Kitab-ı Telvih fi Şerhil Musabih, Kitab-ı Şerhi ve'l Beyan, Kitab-ı Erbain, Şerhil Hisari el-İman, Seyril Müluk, Kitabı- Beyani Kısseti İblis Mee Nebi. S.A., Kitab-ı Ennekaveti fi Feraedi, Kitab-ı Ettuhuf ve'l Nüket fil Ferait, Kitab-ı Kevait ve'l Kevanin fi Ennahv, Nehbetü'l Arap, Kitab-ı Edevat ve Kitab-ı Terif'tir.

288-Hüsrev Han

Büyük Hüsrev Han adıyla ünlü olan Hüsrev Han, H.1168 (M.1755) yılında **Süleyman Verdi Han**'dan sonra Erdelan hakimi oldu. Bu emir döneminde Erdelan ülkesi, sorunlardan ve kargaşadan eksik olmadı. Bağdat valileri tarafından azl edilen Bebe hakimlerinin oraya iltica etmeleri ve İran ordusunun Şehrizor ve Bebe vilayetine gitmeleri nedeniyle sorunlar eksik olmadı. H.1191 (M.1777) yılında Bağdat Valisi **Hasan Paşa**, Kermanşah'a gittiğinde Bebe Muhammed Paşa ise, ordusuyla birlikte Erdelan'a geldi. Hüsrev Han güçlü bir ordu toplayarak ikinci kez Muhammed Bey'in yolunu kesmek istedi. Ancak, yine başarılı olamadı. Bu yüzden çok mal ve can ktaybına yol açtı. Sonunda Erdelan dağlarına sığındı. Bane şehri ise, Muhammed Paşa'nın eline geçti.

Kerim Han bir yıl sonra Kelp Ali Paşa'nın komutası altındaki bir orduyu Erdelan'a yardım etmesi için gönderdi. Muhammed Paşa, bu orduya karşı durmaya olanak bulamayınca geldiği yere geri dönmek zorunda kaldı. İran askerleri ise, Kerkük'e yetişti. Zend devletinin son dönemlerinde Hüsrev Han, Kacari Muhammed Ağa'ya çok yardım edip, Zend devletini ortadan kaldırmak için çok çaba harcadı.

Ağa Muhammed Han, Zend'in son padişahı olan Lütfi Ali Han'ı Kerman'da abluka altına aldığında, Ağa Muhammed Han'ın askerlerinin çoğu Hüsrev Han'ın ordusundaki askerlerden oluşuyordu. Hüsrev Han, Lütfi Ali Han'ı kötü bir şekilde öldürdükten sonra Kacariler'e daha çok yaklaştı. H.1214 (M.1799) yılında da öldü.

289-Hüsrev Han (Hac Hüsrev Han)

Bahtiyar Serdar lakabıyla tanınan Hüsrev Han, 1858 yılında doğdu. Semsam Saltanatın kardeşi olan Hüsrev Han, İsfehan ve Kerman'da valilik yaptı. 1913 yılında Avrupa'ya gitti. 1917-18 yılında Eylehan oldu. (Aşair ve Ricali İranı'l Garbi)

290-Hüsrev Han (Nakarn)

Büyük Emenullah Han'ın oğludur. H.1240 (M.1824) yılında Erdelan Hakimi oldu. Burada on yıl valilik yaptı. Edip ve şair olan Hüsrev Han, ünlü kadın şair Mahşere ile evlendi. **Micirson**'un rivayetine göre Hüsrev Han, **Fethi Ayli Şah**'ın kızıyla evlendi. Hüsrev Han'ın ölümünden sonra Erdelan idaresi uzun bir süre Kacarilere mensup olan bu emirenin elinde kaldı.

291-Hüsrev (El Emir)

Bülbül'ün oğlu ve Erbil sahibi Hezebani Ebulheyca'nın yeğenidir. **Sultan Nureddin**'in en büyük emirleri arasında yer aldı. Yeğeni olan Emir Selahaddin'in, Abbasi halifelerinden Abidin'e bakan olmayı rededen dört emirlerinden birisidir.[32] Ancak, bunlar Hakkarili Diyaeddin İsa'nın aracılığıyla sonunda Abidin'e bakan olmayı kabul ettiler. (Vefiyatıl Ayan)

292-Hüsrev Efendi (Muhammed Hüsrev Efendi)

Kürt Feramers'in oğludur. Eğitimini bitirdikten sonra Rumeli vilayetine gitti. Orada Edirne Kadılığı'na tayin edildi. H.847 (M.1443) yılında askeri hakim oldu. İki yıl sonra **Fatih Sultan Muhammed** ile birlikte Edirne'ye gitti. H.863 (M.1459) yılında İstanbul Kadısı oldu. Bu görevde dört yıl kaldıktan sonra Bursa'ya gitti. Bilgin ve faziletli bir kişi olan Hüsrev Efendi, İstanbul'da bir cami yaptırdı. **Durer ve Kurer** adlı kitap, bu bilgin tarafından yazılmıştır. İslam Hukuku ve Kuran'ı Kerim tefsirleri hakkında eserleri vardır. (Sicil-i)

293-Hıdır (Erbilli Hıdır)

Künyesi Ebul Abbas olan Hıdır, Nesrin'in oğludur. H.478 (M.1086) yılında doğdu. Bağdat'ta iyi bir eğitim gördükten sonra Erbil'e gitti. H.533 (M.1139) yılında Erbil hakimi **Eber Mansur Şereftekin**, kalede ona bir medrese yaptı. Bu medresede ders vererek, İslam Hukuku ve Kuran açıklamaları hakkında kitaplar yazdı. Bir süre Şam'da kaldıktan sonra, tekrar Erbil'e döndü. H.567 (M.1172) yılı İkinci Cemazi ayının 14. günü öldü. Kalede kendi adına yapılan medresesinde defin edildi.

294-Halit Haskefi

Yahya Muineddin Ebul Fedil Selamet'in oğludur. Hasankeyf'te doğup büyüdü. Burada temel eğitim gördükten sonra Tebrizli Hatip'ten edebiyat, diğer bilginlerden de başka konularda dersler aldı. Meyafarkin'de hatip ve öğretmenlik

yapan Haskefi, H.551 (M.1156) yılında 90 yaşındayken öldü. Aşağıdaki beyitler ona aittir.

İki ateşten Allah'a şikayet ediyorum
Birisi sevgilimin iki yanağındandır, diğeri ondan cigerimdendir
İki hastalıktan da biri kanıma bulaşmış
Onun gözünden, bir hastalığı da bedenime girmiştir

295-Hıdır Nali (Mela Hıdır Nali)

Şehrizor'un Hak ve Hul köyünde yaşayan Ahmet Şaviş'in oğludur. Karadağ ve Süleymaniye'de okudu. Bir süre sonra Hacca gitti. H.1255 (M.1839) yılında İstanbul'a geldi. H.1275 (M.1858) yılında vefat edene kadar burada kaldı. Bebe emirlerinin en sonuncusu olan Mahmut Paşa, **Süleyman Paşa** ve **Ahmet Paşa** dönemlerinde yaşadı.

Nukteli ve tatlı bir dili olan Nali, Ahmet Paşa'nın Bebe emiri olması nedeniyle, onu ilginç bir kasideyle övdü. Kaside şöyledir:

Süleyman ahiret tahtına geçmeden
Seçkin Ahmet tahtın üzerine karar bulmamıştı

Kaside'nin sonunda ise şöyle demiştir:
Şahi cemca Naliya tarîxî Cem tarîxîye
Ta nelên lem esre da İskenderî Cemca nebû

İstanbul'a giderken bir kaç gün Şam'da kalan Nali, vatanını anmak için de bir kaside yazmıştır. Bu kaside de şöyle:

Qurbanî tozî rêgetim ey badî xoş mirûr
Ey peykî şareza le hemû şarî Şarezûr

Kaside aşağıdaki iki beyitle de son buluyur.
Aya meqamî ruxsete lem beyne bêmewe
Ya meslehet teweqqufî ta yewmî nefxî sûr

Halî bike be xefîye ke ey yarî sengî dil
Nalî le şewqî to ye denêrê selamî dûr

Bu şiirler, Kürtçe'nin Sorani lehçesiyle yazıldıkları için tercüme etmeye gerek görmedik. Mela Hıdır ölünce, İstanbul'da **Sultan Eyup** mezarlığında toprağa verildi. Divan kasidesi çok açık ve etkiliydi. Bu kaside, 1931 yılında **Kürdi Merivani** tarafından Bağdat'taki Darulselam yayınevinde basılmıştır.

296-Hacı Hıdır Efendi (Gorani Hacı Hıdır Efendi)

Kitap tab eden Gorani, edebiyatta önemli bir yere sahipti. (Sicil-i)

297-Hıdır (Kürdi Şeyh Hıdır)

Musa'nın torunu, Ebubekir'in de oğludur. Şeyh Hıdır, onurlu ve keramet sahibi bir insandı. **Beyberis Melik Zahir**'in danışmanı durumundaydı. Melik Zahir, her konuda Şeyh Hıdır'ın fikrini almasına rağmen, sonunda onu tutukladı. H.676 (M.1278) yılında Beybers Hapishanesi'nde öldü. Fakir fukaraya çok yardımcı olan Şeyh Hıdır, Mısır'da çok eser bıraktı.

298-Hıdır (Rudbari Mela Hıdır)

Hicri 13. yüzyılda İran Kürdistanı'nda yaşayan Mela Hıdır, dönemin ünlü bilgin ve şairleri arasında yer aldı. Nasihat ve felsefeyle ilgili bir çok kaside yazdı. (Divan-ı Mesturetin)

299-Hıdır Bey

Bu adla anılan dört Kürt emiri vardır. Bunlardan ilki, Şerefli Sason ailesinin kurucusu Emir Ebubekir'in oğludur. Babasından sonra emir oldu. Ancak erken yaşlarda vefat etti.

300-Hıdır Bey

Bu isimle anılan ikinci Hıdır Bey ise, Emir Ebubekir'in torunu, Ali'nin de oğludur. Babasının ölümünden sonra imaretin yönetimini eline aldı. Bir süre sonra kardeşi Muhammed Bey, **Yavuz Sultan Selim** tarafından onun yerine emir tayin edildi. Bunun üzerine iki kardeş arasında huzursuzluk başladı.

Hıdır Bey, Hazo nahiyesine çekilerek kendini savunmaya hazırladı. Ölünceye kadar buranın hakimliğini yaptı.

301-Hıdır Bey

Bu adla anılan üçüncü emir ise, Bebe ailesinden Emir Hüseyin'in oğludur. Merge livasının hakimliğini yaptı. Bu livanın bir kısmı Mükri Emire Bey'in elindeydi. Bu yüzden aralarında çıkan savaşta, öldürüldü.

302-Hıdır Bey

Bu adla anılan döndüncü emir de, Muhammed Şah nahiyesinin hakimi ve Mükri **Şeyh Haydar Bey**'in oğludur. Hıdır Bey, Osmanlı Devleti'nin himayesini red ederek, kardeşleriyle birlikte İran'ın himayesine girdi. Osmanlı Devleti bu durum karşısında sessiz kalmadı. Bahdinan ve Hakkari emirileriyle Bradost aşiretinden oluşan bir orduyu, üzerlerine gönderdi. Hıdır Bey, kardeşleriyle birlikte H.950 (M.1543) yılında öldürüldü.

303-Halef (Eyup Halef)

Eyubi Ahmet'in torunu, Süleyman'ın da oğludur. Hasankeyf'in sahibi olan Halef, birkaç kişiyle birlikte amcasının oğlu Kamil'in üzerine saldırdı. Kamil, Erciş Kalesi'ne kaçınca Halef onun yerini istila etti. Yedi yıl hükümdarlık yaptı. Sonunda Eyubi ailesine mensup bir kısım emirlerin saldırısı sonucu öldürüldü. Bunun üzerine bir yıl geçmeden Amed sahibi, Hasankeyfi istila ederek, Eyubi ailesinin üyelerini orada öldürdü. Böylece Hasankeyf'teki Eyubi Devleti ortadan kaldırıldı.

Eyup Halef, adil bir kahraman, cesur ve üstün bir şairdi. Aşağıdaki beyitler, ona aittir. (Devu'l Lami)

Diyorlarki Kamil'in ölümü ile Hasankeyf zayıflamış
Halbuki onun büyüklüğü, vasfın sınırlarını aşmış
Ben diyorum, gerçi Hasankeyf'in Kamil'i gitmiş
Hasankeyf'te selefin halefi gelmiş

304-Halil (Melik Halil)

Melik Halil adıyla anılan üç Kürt emiri vardır. Bunlardan biri, Eyubi ailesinden Melik Eşref'in oğludur. Babasının ölümünden sonra Hasankeyf'e emir oldu. **Timurlenk** döneminde hükümdarlık yaptı. Timurlenk'in oğlu **Şahruh** ile iyi lişkiler geliştirdi.

305-Halil (Melik Halil)

Bu adla anılan ikinci emir ise, **Melik Süleyman**'ın oğludur. Akkoyunlu istilasında Hama'ya kaçtı. Ancak, Akkoyunlular'ın çelişki ve kavgalarından yararlanarak, kabilelerin yardımıyla Siirt'i istila etti. Burada çıkan savaşta, Türkmen ordularını yendi. Bu olaydan kısa bir süre sonra Hasankeyf'i geri alarak, Eyubi ailesinin imaretini yeniden ihya etti. Savafi ailesinden bir kadınla evlenerek, düğününü büyük bir törenle Diyarbakır'da yaptı. Kısa bir süre sonra Akkoyunlu Devleti yıkılınca **Şah İsmail**'in saltanat dönemi başladı. Şah İsmail ilk iş olarak, Halil

Bey ile birlikte bütün Kürt emirlerini Tebriz'e çağırdı. Bunları hile ile tutuklayıp, hepsini hapse attı. Tebriz'e giderken ailesini de beraberinde götüren Halil Bey, burada üç yıl hapiste kaldı. Bunun üzerine Hasankeyf'in idaresi Kızılbaş'ın eline geçti. Melik Halil, Çaldıran Savaşı sırasında eline geçen bir fırsatı değerlendirerek, nöbetçiyi öldürdü. Hapisten kaçarak, Van'a geldi. Mahmudi aşiretinden kurtularak, Hasankeyf'e ulaşmayı başardı. Buraya geldikten sonra yeniden emir tayin edildi. Siir Kalesi'ni geri aldı. Kızılbaşlar'ın Kürdistan'dan atılması ve Osmanlı Devleti'nin buradaki etkisinin artaması için büyük bir çaba harcadı. Fakat uzun bir süre hükümdarlık yapamadan vefat etti.

306-Halil (Melik Halil)

Bu adla anılan üçüncü emir ise, Hizan emiri **Sultan Ahmet**'in oğludur. **Kanuni Sultan Süleyman**'ın fermanıyla Hizan'ın bir kısmına hakim oldu. Kardeşi emir Muhammed öldükten sonra, Hizan'ın diğer kısmıda ona verildi. Ancak Sultan'ın emriyle bunu kardeşinin oğluna vermek zorunda kaldı. Sultan **II.Selim** döneminde Hizan'ın tümü ona verildi. Yirmi iki yıl hükümdarlık yapan Melik Halil sara hastalığına yakalanarak, H.991 (M.1582) yılında vefat etti..

307-Halil Han

Bu adla anılan iki emir vardır. Bunlardan biri, Bahtiyari aşiretinden Emir Cihangir'in oğludur. Halil Han, **Şah Abbas**'ın tanınmış emirleri arasında yer aldı. **Şah Tahmasp**'la iyi ilişkiler kurdu. Şah Tahmasp tarafından kendisine Han lakabı verilerek, bütün İran emirlerinin amiri oldu. O dönemde, Siyah Mansur aşiretinden başka İran'da 14 Kürt aşireti vardı. Bunların tümü Halil Han'ın emri ve idaresi altındaydılar. Ayrıca Şah Tahmasp, Sultaniye, Sencan, Ebher ve Zerinkemer ile bazı nahiyeleri kendisine bıraktı. Herhangi bir yere giderken kendisine üç bin Kürt suvarisi eşlik ederdi. Bunların karagahı Tebriz ve Kazvin şehirleriydi. Sınır yolları bunlar tarafından kontrol ediliyordu. Ancak bir süre sonra Şah'ın istemine aykırı ve istenilmeyen bazı olaylar meydana gelince Şah, bunların reisi durumunda olan Halil Han'a kızarak, onu Horasana sürgün etti. Burada sınır muhafızı olan Halil Han, bu görevini sürdürürken vefat etti.

308-Halil Halit Bey

H.1256 (M.1840) yılında Süleymaniye'de doğdu. Bebe'nin son hakimi olan **Ahmet Paşa**'nın oğludur. Halit Bey, Bağdat Valisi **Necip Paşa** ile babası Ahmet Paşa arasında çıkan savaşta Süleymaniye'nin yakınlarında esir düştü. Babası ile birlikte İstanbul'a gönderildi. Burada harbiye okuluna yazıldı. H.1277 (M.1860) yılında subay olarak mezun oldu. Askeri liseye Tarih, Coğrafya ve Kozmograf-

ya öğretmeni olarak tayin edildi. Bu görevinden bir süre sonra başka bir okulda Matematik derslerini vermeye başladı. Yüzbaşı rütbesini aldıktan sonra Erzurum Kalesi'nde tahkimat komitesinin üyesi oldu. H.1285 (M.1868) yılında İstanbul'a döndü. Babıali'ye tercüme dalında üçüncü rutbe ve mülkiye sıfatıyla atandı. Bu görevine ilaveten Üniversite'de coğrafya derslerini verdi. Rumi 1286 (M.1869) yılında rütbesi üçüncü dereceden ikinci dereceye indi. Londra Elçiliğin'e ikinci katip olarak atandı. İki yıl sonra yazarlar başkanlığı rütbesiyle Paris'e gitti. Bu görevini sürdürürken, kendisine ikinci rütbeden seçkin bir sınıf verildi. Bir yıl sonra elçiliğin değişiminde görevine son verildi. Bu durumu dört yıl devam etti. Ancak, bu süre içinerisinde İstanbul'da emir **Reşat Efendi**'ye ders vermeye başladı. Rumi 1296 (M.1879) yılı İkinci Rebin'in 21. günü komiser sıfatıyla genel müfettiş olarak Manastır'a gönderildi. Aynı yılın Şaban ayının 5. günü Cebelu'l Esved (Siyah Dağ)'ın başkenti olan Çenin'e elçi olarak atandı. Buradan Belgrad'a tayin edildi. 1302 (M.1885) yılı Zülhace ayının 24. günü Büyükelçi olarak Tahran'a gitti. 1303 (M.1886) yılı Muharrem ayının 22. günü ise, kendisine üçüncü rütbeden Mecidiye madalyasıyla birlikte birinci sınıftan birinci rütbe verildi. Bu görevini 1306 (M.1889) yılına kadar sürdürdü. Buradan da Adana'ya vali olarak tayin edildi. Ancak, bu görevi kabul etmeyerek, istifa etti. İstifasını kabul etmeyen hükümet, İstanbul'a gelmesini istemediği için onu Beyrut Valiliği'ne atadı. Burada iki yıl kaldıktan sonra, Kastamonu'ya gönderildi. Bu görevini sevmediysede, hükümetin ısrarı ile kabul etmek zorunda kaldı. Fakat göreve başladıktan kısa bir süre sonra istifa etti. Bu görevlerinden bir hurma içi kadar yarar görmeyen halit Bey, H.1311 (M.1893) yılında Kayseri'ye sürgün edildi. Halit Bey, akıllı, şeref ve vakar sahibi bir insandı. H.1306 (M.1889) yılında Osmanlı Dışişleri Bakanlığı'nın Seneviye Risalesi'nde Halit Bey hakkında şöyle denilmektedir: *"Bu emir, çok yüksek makam ve yerlere gelmesine rağmen vatanına ve ülkesine hasret çekerdi."*

Hacı Kadir Koyi, ünlü kasidesinin başında Halit Bey için şöyle diyor:

"Le Roma kewte ber çawim, kesêkî wale w heyran
Yani Rom ülkesinde hayran ve perişan bir kişi gördüm."

Halit Bey, Zehavi müftüsüyle sürekli mektuplaşıyordu. Müftü, onun aklına ve kemaline daima meftundu. Senevi Risalesi'nin yazdığına göre, Bakan rütbesine ulaşmış, Osmanlı Devleti'nin madalyasını kazanmaktan ziyade İran Devleti, ona birinci rütbeden Şiri Hurşit madalyası ve Şah'a özgü mücevherat ile işlenmiş madalya vermiştir.

309-Halili

Osmanlı döneminin ünlü şairlerindendir. Diyarbakır'da otururken, **Fatih Sultan Mehmet** döneminde tahsil amacıyla İznik'e gitti. Bir aşk olayından dolayı

orayı terk etmek zorunda kaldı. **Fırkatnameyi Halili** adlı kitabı yazdı. Durumunu bu eserde tasvir etti.

Aşağıdaki beyitler Fırkatnameden alınmıştır. (Kamusü'l Alem)

Ey mektup ben gördüm senin yıldızın talihlidir
Çünkü senin amberin üzerinde üstünlüğün vardır

Senin dış görünüşün aşkın nur görüşüdür
Senin iç kısmın aşıkların sırlarının hazinesidir

Senin dilsiz olan o açık hitabın gariptir
Tercümansız sözlerini arz edersin

310-Hurşit

Şeceaddin lakabıyla tanınan ve Çengerdi aşiretine mensup Ebubekir'in oğlu olan Hurşit, Küçük Lur'un kurucusudur. Dedesinin adı Muhammed'tir. Kardeşi Nur Muhammed ile Loristan hakimi olan Selçuklu **Hüsameddin Süheli**'nin himayesindeydi. Bunlar, Selçuklu hakiminin yanında seçkin bir yere sahiptiler. Lur Hakimi Hurşit Şeceaddin, Hüsameddin'in emri altındaydı. H.570 (M.1175) yılında Hüsameddin ölünce, ülkesinin bağımsızlığını ilan etti. Bu sırada Cenger aşiretinin reisi **Serhap Eyar**'dı. Serhap, Hurşit'in düşmanıydı. Hüsameddin daha sağken Serhap'la savaşmak amacıyla bir gidip, Dersiyah Kalesi'ni ablukaya almıştı. Abbasi halifesinin müdahalesi üzerine Huzistan'daki Mankara Kalesi'ne karşılık Tarzak Kalesi Serhap Eyar'a verilmişti.

Hurşit uzun bir ömür yaşadı. İhtiyarlığı nedeniyle imaretinin idaresini oğlu Bedir ve yeğeni Seyfeddin Rüstem'e bıraktı. Bunlar, Bayat aşiretinin üzerine ordu gönderip, onları Loristan'dan çıkardılar. Hurşit ise, yüz yaşındayken ölen Hurşit, adil ve halkını seven bir kişiydi. Evliya olarak kabul edilen Hurşid'in mezarı halen halk tarafından ziyaret edilmektedir.

311-Halil (Siirtli Mela Halil)

Tanınmış bilginlerden Mela Hüseyin'in oğludur. Siirt'te eğitimini tamamladıktan sonra imamlığa ve aynı zamanda kitap yazmaya başladı. Toplam 25 kitap yazdı. Eserlerinden başlıçaları şunlardır:

Tefsir Tefsiret el-Kulup fi Kelami el-Lamıl Guyup
Tefsiru Ahere Suretilkehf ve Diyaü'l Kalp es Suruf
Tecvit ve Erresim ve Ferşil Huruf

312-Hayreddin Bey

Malatyalı olan Hayreddin Bey, Sultan **II. Selim**'in hükümdarlığı sırasında İran'la yapılan Erzurum savaşında şehit oldu. (Sicil)

313-Hayrullah Hayri Efendi

Viranşehirli olan Hayri Efendi, Osmanlı Devleti'nde bir çok görevler üstlendi. İkinci Şık Defterdarı oldu. H.1197 (M.1783) yılında vefat etti. Hayri Efendi, açık görüşlü bir şairdi. (Sicil)

314-Hacı Esat Efendiyi Haydari

Haydaranlı büyük Sebğetullah Efendi'nin oğludur. Tebekçilizade'nin yanında eğitim görerek, ondan icaze aldı. Bir süre hocalık yaptı. Bağdat'ta büyük bir şöhret sahibi oldu. Bazı bilimlerle ilgili açıklamalar ve mantık üzerine çalışmalar yaptı. Merhum **Davut Paşa**'nın yanısıra çok sayıda öğrenci yetiştirdi. Davut Paşa'da birçok öğrencisi gibi ondan icaze aldı. Yetmiş yıldan fazla yaşayan Esat Efendi, H.1246 (M.1830) yılında koleradan (Taun) öldü. Davut Paşa zamanında Hanefi Mezhebi'nin müftülüğünü yaptı. Vefat ettiği güne kadar bu görevini sürdürdü. (Şueray-ı Bağdat ve Kitabi)

315-İdris-i Bidlisi (Mevlana İdris-i Bidlisi)

El Hakim olarak tanınan İdris-i Bidlisi, Kürtler'in en faziletli meşhurları arasında sayılmaktadır. Hakkari Kürtleri'ne mensup Hüsameddin adıyla bilinen Mekuf'un oğludur. İdris-i Bidlisi tahsilini İran'da tamamladı. Farsça ve Arapça'ya hakim olan Bidlisi, ilk önce devlet hizmetine girdi.[33] Akkoyunlu **Uzun Hasan**'ın oğlu **Sultan Yakup**'un özel katipliğini yaptı. Bir savaştan galip çıkması nedeniyle Sultan Yakup'a vekaleten Osmanlı Sultanı **II. Beyazıt**'a bir kutlama mesajı gönderdi. Sultan Beyazıt, onun bu yüksek uslubu karşısında hayrete düştü. Ve H.889 (M.1484) yılında Bidlisi'yi yanına almayı düşündü. Akkoyunlu Hükümeti'nde bakan rütbesine ulaşan Bidlisi, Sultan Beyazıt'ı ziyaret etti.[34] Bu ziyaret esnasında Sultan'ın iltifatıyla karşılaştı. Sultan Beyazıt'ın isteği üzerine **Heşt Beheşt** adıyla bilinen tarihi kitabını yazdı. Yavuz Sultan Selim'in himayesine girerek, onun döneminde yüksek bir makam sahibi oldu. Arap ülkelerinden sorumlu askeri kadı rütbesine ulaştı. Yavuz Sultan Selim, Çaldıran Sa-

vaşı'nda galip gelince Tebriz şehrini teslim alması için onu İran'a gönderdi. Burada Sultan'ın görkemli bir şekilde karşılanması için resmi hazırlıklarda bulundu. Kürt beyliklerini barış yoluyla Osmanlı Devleti'ne bağlamak için çok çaba sarfetti. Osmanlı Devleti'nin himayesine girmeleri için Diyarbakır, Mardin, Urfa, Musul ve Cizre'nin kuzeyine düşen diğer Kürt emirleri de İdris-i Bidlisi'nin edebi ve maddi yardımını görmüşlerdir.

Kürdistan'da iç idareyi tesis eden Kürt büyüğü olan İdris-i Bidlisi'dir. Bunu da Omanlı devletinin yararına yapmıştır. Kürt miliyetçiliğine zemin hazırlayan bir federasyon (Birleşik hükümetler ve birleşik eyaletler düzeni) kurmuştu. Mahalli Kürt imaretlerinin sürekli korunmasını sağlamıştı. Buna rağmen bu imaretler arasındaki geçimsizlik ve bunun sonucunda çıkan savaşları bir türlü öneleyememiştir. Eğer bu beylikler arasında birlik ve yardımlaşma sağlansaydı, Kürtler için güvenli bir gelecek doğmuş olacaktı.

İdris-i Bidlisi'nin büyük hizmetleri sonucu kurulan Hasankeyf İmareti'nin kurulup Melik Halil'e verilmesiyle, Eyubiler'in ateşi söndürüldü. İdris-i Bidlisi, Yavuz'un Mısır seferine de iştirak etti. Mısır'ın fethinden sonra o yörenin nasıl idare edilmesi konusunda Yavuz'a çok kıymetli öğütlerde bulundu. Bu nasihatlarını Farsça bir kasideyle Yavuz'a takdim etti. Yavuz Selim ise, bu nasihatleri kabul ederek ona göre hareket etti.

İdris-i Bidlisi H.926 yılında (1520) İstanbul'da vefat edince cenazesi Eyup mezarlığına defin edildi.[35] Aynı yıl Yavuz Selim de öldü. Kürt büyüğü İdris-i Bidlisi, bizlere Yavuz Sultan Selim'in teşvikiyle yazmış olduğu Heşt Beheşt adlı tarihi eserini bıraktı. Bu kitapta sekiz Osmanlı Hükümdarı'nın tarihi yazılmıştır. Aynı zamanda Osmanlı Devleti hakkında yazılan ilk tarih kitabıdır. Bu mümtaz kitap üç cilt, altı parça ve 80 bin beyitten oluşmaktadır.[36]

İstanbul'da **Sultan Eyup** çevresinde bulunan İdris-i Bidlisi köşkü adlı Kasır, onun adıyla anılıyordu. Bu eşsiz kişi aynı zamanda eşsiz bir yazardı. Arapça, Farsça ve Türkçe'de üstün bir usluba sahipti. Birçok şiir ve kaside yazmıştır. Şiirlerinde daima mahlas olarak Emir kelimesini kullanmıştır. Ebulfadıl Muhammed ve Mustafa Ali adlarında iki çocuğu vardır. Mustafa usta bir doktordu. İstanbul'daki Zeynep Hatun Üniversitesi, onun hanımı olan **Zeynep Hatun**'un hayratlarındandır.

İdris-i Bidlisi, Şah İsmail tarafından ortaya atılan Kızılbaş Mezhebi'ni nahak mezhep olarak kabul ediyordu. Yani sapık mezhep olarak. Bunu duyan Şah İsmail kendisine "Eski dostluk ve hukuka ne oldu" diye mektup yazarak rahatsızlığını dile getirmiştir. İdris-i Bidlisi ise, kendisine şöyle cevap vermiştir: "Benim söylediklerimi tahrif ederek sana iletmişlerdir. Sapık mezhep demedim (Mezhebi Nahak). Mezhebuna, yani mezhebimiz haktır demişimdir." Bunun üzerine Şah İsmail bu incelikten çok memnun kalarak, kendisini af etmişti.

316-İbrahim Efendi

İbrahim Efendi, Haydariye Ailesi'ne mensuptur. Büyük dedesi Şeyh Haydar'ın oğlu olan Muhammed, Şah İsmail zamanında İran'dan göç ederek Erbil vilayetinin Harir köyüne gelip yerleşmiştir. H.1282 (M.1865) yılında Erbil'de doğan İbrahim, ilk öğretiminden sonra Osmanlı Devlet yönetiminde görev aldı. Görevlerinde başarı göstererek vilayet kadılığına kadar yükseldi. Adliye Bakanlığı'nın çeşitli kademelerinde görev aldı. H.1316 (M.1898) yılında Yüksek Hayrat Komitesi Başkanı olarak İstanbul'da göreve başladı. Burada genel müdür oldu. Ardından sekiz yıl boyunca Milli Eğitim Meclis Üyeliği yaptı. Bu görevinden sonra Diyarbakır Kadılığı'na tayin edildi. Bir süre sonra tekrar İstanbul'a geldi. Saltanatın İslam Hukuku Başkanlığı'nı yaptı. Bunun dışında öğretim görevlisi olarak okullarda ders verdi. H.1333 (M.1915) yılında Hükümet Üyeliği yaptı. Ardından Şeyhülislam oldu. Bu görevini **Tevfik Paşa, Rıza Paşa** ve **Salih Paşa** zamanında başarıyla sürdürdü. Musul'un Türkiye'den ayrılıp Irak'a bağlandığı döneme kadar bu görevde kaldı. Irakta kurulan **I. Haşimi Hükümeti**'nde Evkaf Bakanlığı yaptı. Irak'ta parlamentonun kuruluşundan sonra Senato Meclis Üyesi oldu. Bu görevini 2 Ocak 1931 yılında vefat edinceye kadar sürdürdü. Dinlerin tarihi ve felsefe üzerine yazılmış çok sayıda eser bıraktı. Irak'ın elden çıkması üzerine nazım şeklinde şiirler yazdı. Şiir ve edebiyat alanında yetenekli bir insan olan İbrahim Efendi aynı zamanda seçkin bir tarihçiydi.

Kürtçe, Farsça, Arapça ve Türkçe'yi çok iyi konuşan ve dört dilde de seçkin şiirler yazan İbrahim Efendi yumuşak huylu bir insandı. **Mela Kadir Koy**i'nin şiirlerine aşıktı. İstanbul'da kaldığı dönemlerde evinde kalan Mele Kadir onun hayatı hakkında tafsilatlı bir eser yazacağına dair bana söz vermişti. Ancak kader buna fırsat vermedi.

317-İbrahim el-Emir

İbrahim el-Emir, **Şirguh**'un oğludur. Şirguh ise, Sultan Selahaddin Eyubi'nin amcasıdır. İbrahim el-Emir babasının ölümünden sonra H.636 (M.1239) yılında Humus Vilayeti'nin emiri oldu. H.638 (M.1241) yılında da Suriye'de bulunan Havarzemiler'le savaştı.

Halep ordusunun yardımıyla Havarzemiler'i yenerek, onları Fırat Nehri'nin doğusuna kadar sürdü. Harran bölgesini ülkesine kattı. Bu esnada Mısır Hakimi **Lulu Bedreddin**'den büyük yardım gördü. Havarzemiler'in elinde bulunan tüm esirleri serbest bıraktırdı. Bu esirlerin arasında Sultan Selahaddin'in oğlu büyük padişah Turanşah'ta vardı. Bu kanlı savaş sonunda Habur'u da ele geçirdi. H.640 (M.1243) yılında ikinci kez Haverzemiler'le savaştı. İki yıl süren bu savaşta tekrar galip geldi. H.642 (M.1245) yılında Şam Emiri **Salih İsmail** ile anlaştı. İkisi-

de Havarzemi ve Mısır Ordusu'yla savaştılar. Başarılı olamayınca Şam'da muhasaraya alındılar. Ancak bazı şartlar karşılığında esir düşmekten kurtuldular.

İbrahim el-Emir H.644 (M.1247) yılında Necmeddin Salih el-Eyub ile anlaşarak, dördüncü kez Havarzemiler'le savaştı. Bu savaşta da galip gelmesi üzerine Mısır Kralı'nın beğenisini kazandı. Mısır Kralı'nın daveti üzerine Kahire'ye gitmek üzereyken Şam'da vefat etti. Cenazesi Humus'a götürülerek toprağa verildi. Ölümünden sonra Humus Hükümdarlığı oğlu **Muzaffereddin Musa**'nın eline geçti. (Kamusulalem)

318-İbrahim el-Amidi

Fahreddin İbrahim İshak'ın oğludur. İshak Yahya'nın, Yahya ise El Amidi'nin oğludur. H.695 (M.1296) yılında Şam'da doğan İbrahim, Bağdat ve İskenderiye'de öğretmenlik yaptı. Devlet idaresinde yüksek görevler aldı. İyi konuşan bir ilim adamı olan ibrahim, H.777 (M.1375) yılında Mısır'da öldü. (Elnücüm el-Zahire)

319-İbrahim Efendi

Hicri 10. yüzyılda Kürdistan'da yaşayan ve büyük bir alim olan İbrahim Efendi, H.984 (M.1576) yılının Zilhacce ayında vefat etmiştir. (Sicili Osmani)

320-İbrahim Bey

Hakkari Emiri **Zeynel Beyin** oğludur. Hicri 10. yüzyılın sonlarında Bak ve Hakkari ilçesinin bölge hakimliğini yaptı.

321-İbrahim Paşa

Baba Süleyman'ın torunlarından **Ahmet Paşa**'nın oğludur.. Amcası Mahmut Paşa'dan sonra H.1197 (M.1783) yılında (Be.Be-Baban) hükümdarlığını üstlendi. H.1199 (M.1785) yılında bugünkü Süleymaniye şehrinin temelini attı. Uyanık ve zeki bir hükümdar olan İbrahim Paşa, ülkesini diğer ülkelerden daha fazla kalkındırmak için çalıştı. Halkın refahını yükseltmek için çaba harcadı. Ülkesinin sınırlarını Zeha, Kasrışirin ve Hanikin'i katmakla genişletti. Ülkenin iç işlerini sağlıklı temele oturttu. H.1202 (M.1788) yılında hükümdarlıktan atıldı. İkinci kez hükümdarlığı eline aldıysa da bunu fazla sürdüremedi. Ancak 11 yıl aradan sonra Bağdat Valisi Süleyman Paşa'nın emriyle tekrar idareyi eline aldı. Hükümdarlığını, Süleyman Paşa'nın ölüm tarihi olan H.1217 (M.1802) yılına kadar sürdürdü. Bu tarihten sonra Bebe ülkesinin hükümdarlığını Abdurrahman Paşa'ya devretti. Tecrübe sahibi olan İbrahim Paşa, Musul'da vefat etti.

322-İbrahim Paşa

İbrahim Paşa'nın Kuzey Kürtleri'nden olduğu tahmin edilmektedir. **II. Sultan Mustafa**'nın zamanında Pekiçci Ağası mertebesine ulaştı. H.1109 (M.1697) Kıbrıs Mutasarrıflığı'nı yaparken mirimiran rütbesiyle Şehrisor'a atandı. Buradan da Maraş Mutasarrıfı oldu. Burada birkaç yıl kaldıktan sonra İranlılar tarafından yakılan Bağdat'ın imarı için gönderildi. Diyarbakır Valisi oldu. Bu görevinden sonra bakanlık rütbesine ulaştı. H.1141 (M.1728) yılında Bağdat Valisi Ahmet Paşa'ya yardım etmek amacıyla bir ordu ile Tebriz'e gönderildi. Buradan tekrar Diyarbakır'a geri döndü. H.1169 (M.1756) yılında **I. Sultan Mahmut** döneminde Trabzon Valiliği'ne atanan İbrahim Paşa'nın vefat tarihi ve yeri bilinmiyor. (Sicil Mamusu'l Alem)

323-İbrahim Han (Misali)

Ozan olan İbrahim Han, İran'daki Zend Devleti'nin kurucusu olan Kerimhan'ın oğludur. İbrahim Han, Şiraz'da doğup orada büyüdü. Şiirlerinde Misali lakabını kullanan İbrahim Han, çok sayıda şiir yazdı. Aağıdaki dörtlük ona aittir. (Kamusü'l Alem)

Hemen dostluk sözü sağlandı
Ey dost benim sözüm eziyetten bozuldu
Seninle zinden bana gülistandır
Sensiz gülistan bana zindandır ey dost

324-İbrahim Paşa

Sofi lakabıyla tanın İbrahim Paşa, Diyarbakırlıdır. Osmanlı idaresinde bir çok görevler aldı. H.1060 (M.1650) yılında Van Valisi, 1076 (M.1665) da ise, Adana Beylerbeyi oldu. H.1080 (M.1669) yılında da vefat etti. (Sicil-i Osmani)

325-İbrahim Paşa

İbrahim Paşa, Kürt asıllı olmasına rağmen Türkmen boylarının reisiydi. H.1128 (M.1716) yılında mirimiran rütbesiyle Mora Kalesi'ne vali olarak atandı. Devlet idaresinde çok yüksek rütbelere ulaştı. Sırasıyla Trablusşam, Halep ve Maraş Beylerbeyliği'ne atandı. H.1138 (M.1726) yılında Şehrizor Beylerbeyi oldu. Bu görevinden sonra bakan yetkisiyle Kürdistan'a vali olarak tayin edildi. Buradan Konya Valiliği'ne atandı. Daha sonra sırasıyla, Adana , Diyarbakır, Seyda, Konya, Trablusşam ve Van illerinde valilik yaptı. Van Valiliği'nden Taze Kalesi'ne muhafız olarak atandı. Trabzon Valisi iken H.1152 (M.1739) yılında

Kefeye gitti. Burada Allah'ın rahmetine kavuştu. Yerine mirimiran rütbesiyle oğlu Mustafa atandı.

İbrahim Paşa cesur, şerefli ve her şeyin üstüne giden bir Kürt'tü. İran hareketinde yer aldı. Bu hareket sırasında çok kurbanlar verdi. (Sicil-i)

326-İbrahim Paşa

Harput (Xertebert)'un en eski ailelerine mensuptur. Ailesi Çutezade adıyla tanınıyordu. H.1247 (M.1831) yılında Bakan rütbesiyle Diyarbakır'a vali olarak atandı. Fakat ömrü buna yetmedi. Göreve başlamasından kısa bir süre sonra vefat etti.

327-İbrahim Paşa

Mılli Aşireti'nin reisidir. İbrahim Paşa Mahmut Bey'in, Mahmut Bey'de Timavi (Temurbey-Timurbey) Bey'in oğludur. Ölümünden sonra babasının yerine geçti. Aile efradıyla birlikte ünlü Hamidiye Alayları'nda görev aldı. Cizre'nin kuzeyinde büyük bir nüfuza sahip oldu. Viranşehir, onun yönetim merkeziydi.

İbrahim Paşa, 1908 yılında Meşrutiyetin ilan edilmesiyle, Habur nehrinin sağındaki Abudulaziz Dağı'nda Osmanlı yönetimine karşı isyan etti. Osmanlılar tarafından ablukaya alındı. Kuşatma, İbrahim Paşa'nın ölümüyle sona erdi.

328-İbrahim Paşa

Malatya'lı olan İbrahim Paşa, Yeniçeri Ocağında büyüdü. H.1158 (M.1745) yılında Yeniçeri Reisi oldu. H.1160 (M.1747) da ise Aydın Mutasarrıfı, buradan da Malatya Mutasarrıflığı'na tandı. H.1161 (M.1748) yılında Bağdat Kalesi'ni restore ederek, buranın güçlendirilmesi için gönderildi. Aynı yıl Belgrad muhafızı oldu. H.1171 (M.1758) yılında da vefat etti. Oğlu **Raif İsmail Paşa** ve torunu **İbrahim İsmet Bey**, Osmanlı Devleti'nde tanınmış kişilerdir. (Sicil-i Osmani)

329-İbrahim Paşa (Baban)

İbrahim Paşa, Süleyman Paşa'nın oğludur. Babasının ölümünden sonra H.1179 (M.1765) yılında Süleymaniye Emiri oldu. H.1182 (M.1768) yılında Süleymaniye'den ayrıldı. (Sicil-i Osmani)

330-İbrahim Paşa (Baban)

Süleyman Paşa'nın oğludur. Baban İmareti'nin Mutasarrıfı iken H.1224 (M.1809) yılında **Abdurrahman Pşa** tarafından tutuklanarak hapse atıldı. Kısa bir süre sonra da öldürüldü. (Sici,.l Osmani)

331-İbrahim Paşa (Seyit İbrahim Paşa)

Diyarbakırlı olan Seyit İbrahim, Şeyhzade ailesine mensuptur. H.1211 (M.1796) yılında Rakka'ya vali ve bakan olarak tayin edildi. Sonra Diyarbakır ve Hicaz valiliği görevlerinde bulundu. Hicaz'dan sonra tekrar Diyarbakır Valiliği'ne atandı. H.1229 (M.1814) yılında vefat etti. (Sicil-i Osmani)

332-İbrahim Efendi

Diyarbakırlı Hüseyin'in oğludur. Hicri 3. yüzylıda yaşamış olan İbrahim Efendi'nin **Velediye Risalesi** adlı bir kitabı vardır. (Sicil-i)

333-İbrahim (Sultan İbrahim)

Esbayert Emiri olan Sultan İbrahim, **Kanuni Sultan Süleyman**'ın çağdaşı ve **Emir Muhammed Bey**'in oğludur.

334-İbrahim Salar

İbrahim Salar, Mezreban'ın oğludur. Babasının vefatından sonra H.345 (M.957) yılında Azerbaycan Eyaleti'nin Hükümdarı oldu. **Cestan Şermezan**'ın teşvikiyle kardeşi Cestan'la araları bozuldu. Ancak kardeşiyle bir süre sonra amcaları **Vahusadan**'a karşı anlaştılar. Cestan, amcasını yakalayarak, babasının ülkesini ele geçirmeye muvafak oldu. Bunun üzerine Deylemi'den yardım alan Vahusadan, tekrar İbrahim'in üzerine yürüdü; onu boğazlayarak ülkesini ele geçirdi. İbrahim ise, kayınpederi **Büveyhi Rüknüddevle**'ye ilitice etmek zorunda kaldı. Burada bir süre kaldıktan sonra Büveyhi'nin ordusunun yardımıyla Azerbaycan'ı tekrar geri aldı. H. 380 (M.990) yılına kadar ülkesinde hükümdarlık yapan İbrahim, yakalandığı bir hastalıktan dolayı vefat etti. İbrahim Salar kahraman, zeki ve halkını seven bir emirdi.

335-İbrahim (El Emir Sabıkeddin İbrahim)

Melik el-Zahir lakabıyla tanın İbrahim, **Eyubi Adil Paşa**'nın oğludur. Demyat muhasarası sırasında Seyfeddin'in oğlu **Ahmet Emadeddin** ile **Meştub**'un amiriyidi. Mısır Hükümdarı **Melik el-Kamil**'in yerine geçmek istedi. Ancak hazırladı-

ğı komplo ortaya çıkınca Melik el-Kamil tarafından görevden uzaklaştırıldı. Melik el-Kamil onu mücahitleri toplaması bahanesiyle Cizre tarafına gönderdi. Daha sonra Sencar'da vefat etti.

336-İbrahim Kürdi (Şeyh İbrahim Kürdi)

Halep'li **Abdulkerim**'in oğlu olan Şeyh İbrahim, Acem ülkesinde öğretmenlik yaptı. İyi ahlaklı ve büyük bir edip alan İbrahim, uzun süre Mekke'de kaldı. Dönemin en ünlü bilginleri arasında yer aldı. H.840 (M.1437) yılında Mekke'de öldü.

337-İbrahim (Şeyh İbrahim)

Burhaneddin lakabıyla tınanan İmadiyeli Muhammed'in oğludur. Dedesi ise, Şamlı Kebai'dir. Şeyh İbrahim, 15 Rabi 954 Hicri (M.1547) tarihinde doğdu. **Şeyhulislam El Bedirü'l Gazi**'den değişik şekillerde Kur'an'ın okunmasını öğrendi. Birçok alimden ders aldı. Mısır'a gidip, oradaki bilim adamlarından Arapça eğitim gördü. Arap Dili ve Edebiyatı alanında üstün bir yere sahip oldu. Güçlü bir zekaya sahip olmasından dolayı kendisine, **Emeviye Medreses**i'nde bir köşe tahsis edilmişti. **Etebegiye Mescidi**'nde de kendisine öğretmenlik görevi verildi. Şam'daki diğer medreselerde de ders veren Şeyh İbrahim, 2 Zilkade 1008 Hicri (M.1599) tarihinde vefat etti.

338-İbrahim (Şeyh İbrahim)

Şam'ın ünlü alimleri arasında yeralan Şeyh İbrahim, El-İmadi'nin torunu ve Abdurrahman'ın da oğludur. H.1020 (M.1611) yılındı doğdu. Babasının nimetiyle büyüdü. Dönemin ünlü alimlerinden ders aldı. Edebiyat alanında üstün bir yeteneğe sahip olan Şeyh İbrahim, güçlü bir hafızaya sahipti. Faziletli ve insancıl bir kişiliğe sahipti. Çok heybetli oluşu, yanıdakilerin duygulanmasına yol açardı. Şam'da öğretmenlik yapan İbrahim, iki kez Hacca gitti. Babasının ölümünden sonra Rum Ülkesi'ne sefere çıktı. Şiir ve edebiyat alanında büyük ilerleme kaydetti. Yazdığı en güzel şiiri şöyledir:

Eğer güzellik biraz daha güzelleşirse
Güzellik onlarda kuvvetli bir şekilde yerleşir

Kendisi için yazdığı şiir ise şöyle:
Şiddet ve eziyetten korkma
Allah'ın ihsanına güven ve sevin
Gelen şiddetli musibette Allah'a yalvar
Belanın sonu, rahatlığa çıkmanın evvelidir

Şeyh İbrahim H.1078 (M.1667) yılı 2. Rebi ayının 10. günü Şam'da öldü. Cenazesi Babısağır mezarlığında toprağa verildi.

339-İbrahim (Şeyh İbrahim)

Kürt Hasan'ın oğlu olan Şeyh İbrahim, Medine'ye gidip buradaki ünlü alimlerden ders aldı. Dönemin meşhur bilginleri arasında yeraldı. Bir çok eser bırakan Şeyh İbrahim'in en ünlü kitabı, **Elümem Likazi el-Himem**'dir. Bu kitabında büyük din adamlarından bahsetmektedir.

340-İbrahim el-İmadi

İbrahim el-İmadi **Şeyhulislam Abdurrahman**'ın oğludur. Dönemin tanınmış bilginleri arasında yeraldı. Bir süre ders ve fetva verdikten sonra Mısır yolu ile Hicaz'a gitti. Oradaki bilginlerden oldukça yararlandı. Tekrar Halep'e dönerek, burada çalışmaya başladı. H.954 (M.1547) yılında vefat etti.

341-İbrahim el-Haskefi

İbnümela lakabıyla tanınan Haskefi, Halep'te doğdu. **Meenel Lebip** adlı kitabı açıklayan **Haskefi Ahmet**'in oğludur. Dönemin tanınmış bilginleri arasında yeraldı. Babası ve diğer bilim adamlarından ders alarak, edebiyat alanında mahir bir duruma geldi. H.995 (M.1586) yılında Şam kadısı Muhibuddin'den icaze aldı. H.1000 (M.1592) yılında Hac amacıyla Hicaz'a gitti. Dönüşte Halep'e yerleşerek, geriye kalan ömrünü mutalaa ve ibadet ile geçirdi. H.1030 (M.1620) yılında da öldü.

İbrahim el-Haskefi, Kütüp (Eddürer ve Lığırer) Nezmen, İbrahim Haskefi'nin dedesi deTebriz Diyanet İşleri Başkanı'ydı. (Kamusü'l Alem)

Yaklaşma ile aramızda ihtilaf kalkınca

Casus ve fesat yanımızdan kalkınca herşeyi açıkladım

Aşk içimize üzücü sözler getirir

Zaten söz üzüntüdür

342-İbrahim el-Gorani

H.1025 (M.1616) yılında Şehrizor'un Şaran-Şehran beldesinde doğan Gorani, **Gorani Şehabeddin**'in torunu, Hasan'ın da oğludur. Tahir mıntıkasında büyüdü. Ülkesinde Arapça, mantık, hesap, hendese ve daha başka bilgiler öğrendi. Ken-

disine gelen sorunları son derece detaylı incelemeye alan Gorani, diğer bilimleri de okudu.

İbrahim el-Gorani, hadis ilmini Şam, Mısır ve Hicaz'daki alimlerden öğrendi. Seksenin üzerinde eser bıraktı.

Eserlerinden bazıları şunlardır:

Tekmil el-Tesrif, Şerhü'l Endülüsiye
Avamü'l Cürcaniye, Sıtrü'l Akideti
Elnebrasli Keşfil İltibas fil Esas
Diyaülmisbah fi Şerhi Behceti'l Ervah
Levmi El Leali fil Arbein el Evali
Elkavlül Mübin fi Meseleti el-Tekvin
İfadetül Elambitahkiki Meseletil Kelam
El Meslek El Celi fi Hükmi Sedhie'l Veli
Hüsnüleyubeti fi Hükmi Derbi Ennevbeti
İtihatü'l Xelef bi Tahkiki Mezhebü Esselef
El Cevap El Meşkür Eniessüali El Menzur
Eşrakü'l Eşems Biteribi el Kelimat El Xams
Bilügatı'l Mesir İla Tevhidi El Aliyi El Kebir
Mesalik El Ebrar ile El Hadis-i Ennebi El Muhtar
Meslekü Essidat ila Meselitixelki Efali Libat
Kastü El Sebil İla Tevhid-i el Hakki ve'l Vekil
Cevab-ı Letit Limeseleti Evvel-i Vacib ve Meseleti el-Teklit
El Kavli el-Celi fi Tahakuku Kavlul İman Zeynüddin bin-i Ali
El İlma el-Muhtibi Tahkikil Kespi el-Vesitbeyne Terefey el- İfrat ve'l Tefrit
İttihaf el Mezeki bi Şerhi El Mütehefeti El Mürsileti el-Enebi
Emalül fikri ve Rivayeti fi Şehri Hadis-i İnnema El Emalü Binniyat

Arapça, Farsça ve Türkçe bilen El Gorani, fen bilimlerinde de önemli bir bilgiye sahipti. Mekke'de oturduğu sırada halka çok yararlı oldu. Fenni konulardaki bilgisini halkın hizmetine sundu. H.1101 (M.1690) yılı 1. Cemaz'ın 17. günü öldü. Cenazesi Elbaki Mezarlığı'nda toprağa verildi. (Osmanlı yazarları - El Bedrü Etali, Kamusü'l Alem)

343-İbrahim (Mir İbrahim)

Bu lakabla anılan dokuz kişi vardır. Bunlardan ilki, Ekil'in Emiri ve Bulduk Bey'in oğludur. Merdas emaretinin kurucusu olan Mir İbrahim babasının ölümünden iki yıl sonra imaretin yönetimini eline aldı.

344-İbrahim (Mir İbrahim)

Pir Nazar'ın oğludur. **Bebe** Hükümdarlığı'nın ikinci kurucusudur. Bebe ülkesinin büyük bir bölümünde hükümdarlık yaptı. Şah İsmail'in çağdaşı olduğu tahmin edilen Mir İbrahim, Bebe ülkesinin diğer bölgelerinde hükümdarlık yapan **Süleyman Bey**i'in eliyle öldürüldü.

345-İbrahim (Mir İbrahim)

Bu ise, Bedriye Ümerasın'daki ailelere mensup, Cizre, Sencar ve Musul Hükümdarı olan **Emir Seyyit Ahmet**'in oğludur. **Kanuni**'nin çağdaşı olan İbrahim, arkadaşlarıyla birlikte Erciş Kalesi'nde iken **Şah Tahmasp** Ordusu tarafından ablukaya alındı. Altı ay devam eden şiddetli bir mukavemetten sonra, ablukaya alınan Kızılbaş Ordusu'na katıldı ve burada öldürüldü.

346-İbrahim (Mir İbrahim)

El Emir Abdal'ın oğludur. Aziziye mıntıkasının başşehri olan Cizre'de yaşadı. Mir İbrahim, **Timurlenk**'in çocuklarının çağdaşıdır.

347-İbrahim (Mir İbrahim)

Şemseddin'in oğlu ve **Karakoyunlu Kara Yusuf**'un kaynıdır. İlk gençliğinde Bitlis Emirliği'ni yaptı. Ülkeyi annesi **Şah Hatun** yönetiyordu. H.835 (M.1432) yılında ülke yönetimini eline aldı. Ancak kısa bir süre sonra öldü.

348-İbrahim (Mir İbrahim)

Hac Muhammed Bey'in oğludur. Hac Muhammed ise, bir önceki maddede adı geçen Emir İbrahim'in oğludur. Bitlis Emiri iken **Akkoyunlu Uzun Hasan**'ın saldırısına uğradı. Üç yıl boyunca Uzun Hasan'a karşı savunma yaptı. Muhasara komutanı Süleyman Bey ile bazı şartlarda an laşarak, kendisine teslim oldu. Uzun Hasan, onu Kum kentinde oturmaya mecbur etti. Uzun Hasan'ın ölümünden sonra **Akkoyunlu Sultan Yakup** tarafından öldürüldü.

349-İbrahim (Mir İbrahim)

Şah Muhammed'in oğlu ve bir önceki sırada adı geçen Mir İbrahim'in torunudur. H.903 (M.1498) yılında Bitlis Emiri iken, Muş Hakimi olan amcasının oğlu **Emir Şeref** ile savaştı. Savaşı kaybedince yedi yıl boyunca Emir Şerefin elinde kaldı. Rozeki Aşireti'nin yardımıyla esaretten kurtulunca, ülkesine geri döndü. Kızılbaş Ordusu'nun komutanı **Sultan Ustaclu Çayan** tarafından ablukaya alındı.

İki yıl süren kuşatmadan sonra teslim olmak zorunda kaldı. Siirt'e göç etti. H.903 (M.1498) yılında burada vefat etti.

350-İbrahim (Mir İbrahim)

Denabelet emirlerinden **Denbeli Emir Ahmet**'in oğludur. **Cengiz Han**'ın Tebriz'e saldırısı sırasında, şehrin korunması pahasına anlaşma yolunu seçti. H.692 (1293)'de ölünce, cenazesi Tebriz'de toprağa verildi.

351-İbrahim (Mir İbrahim)

Süleymani Emir İzeddin'in oğludur. Babasının ölümünden sonra uzun bir süre hükümdarlık yaptı.

352-İbnülesir

Musul'un kuzeyine düşen Ömer Cizresi'nde yaşayan **Cezeri Ebu'l Kerem Muhammed**'in üç çocuğu vardı. Herbiri, birer şehrin hakimi oldular. Üçü de arkalarında çok önemli eserler bıraktılar. Bunların adları sırasıyla **İzzeddin**, **Mecdüddin** ve **Diyaeddin**'di. İbniesir lakabıyla anılan İzeddin, H.555 (M.1160) yılında Ömer Ceziresi'nde doğdu. Babası ile birlikte Mısır'a göç ettikten sonra, burada Ahmed el-Hatip'in oğlu **Ebulfadıl Abdullah**'tan ders aldı. Kısa bir zaman içerisinde Mısır'daki alimler meclisinde yerini aldı. Burada Musul Atabeyi'nin takdirini kazandı. Atabek, onu kendi dostlarının arasına dahil etti. Bir süre sonra Bağdat, Şam ve Kudüs'a elçi olarak tayin edildi. Görevini layikiyle yerine getiren İbnülesir, sık sık Bağdat Kütüphanesi'ni ziyaret ederdi. İlmi araştırmalar onun için vazgeçilmez bir uğraştı. Yazmakta olduğu kitabı meydana getirmek için birkaç kez Hicaz'a gitti. Bu zahmetli yolculuktan sonra tekrar Musul'a döndü. Evine oturup, adını tarihe yazdırmak için eserlerini yazmaya başladı. Küçük **Şehabeddin Atabek**'i ziyaret etmek amacıyla Halap'e giderken, orada ünlü tarihçi **İbni Halikan**'la buluştu. H.620 (M.1223) yılında Musul'da öldü. Yazılı olarak üç tarihi eser bıraktı. Bunlar:

Kitabu'l Ensap
Esedü'l Hebat fi Marifetu'l Sehabet
Tarihü'l Kamil'dir

353-İbni Hacip

Sait vilayetinden **Emir İzeddin Selahaddin**'in oğludur. H.570 (M.1175) yılında doğmuş, H.643 (M.1246) yılında İskenderiye'de ölmüştür. Nahv ve Serf

gramerinde **Şafi** ve **Kafi** adlı iki kitabı vardır. Bu kitaplar halk tarafından hala okunmaktadır. Ayrıca Ebu ömer Cemaleddin Osman, Maliki Mezhebi'nin alimleri arasında yeraldı. (Dairetü'l Maarif)

354-İbni Ebuşevk

Şehrizor bölgesinin emiri olan **Serxap Bedir**'in oğludur. Kürt Emirleri arasında yeralan Ebieşşevk, Selçuklu Sultanları'ndan **Ertefrel** ve **Berkiyarek**'e tabi oldu. H.500 (M.1107) yılında ölen Ebieşşevk'in emareti 130 yıl boyunca devam etti. (Kamusü'l Alem)

355-İbnü'l Halikan Şemseddin [37]

Bu adla anılan iki kardeş vardır. Bunların en büyüğü ve en ünlüsü Diyanet İşleri Başkanlığı görevini yapan Ebu Abbas Ahmet'tir. Ahmet, bilginlerin başkanı ve Şafii Mezhebi'nin imamlarından ve Erbilli Halikan'ın torunlarından İbrahim'in oğludur.

İbnü'l Halikan, **Nisaburiye** adlı kitabında yazdığına göre, H.608 (M.1212) yılında **Sultan Muzaffereddin**'in Erbil'deki medresesinde doğmuş. Bu medresenin yöneticisi olan babası H.610 (M.1214) yılında vefat etmiştir. Halikan, H.626 (M.1229) yılında buradan ayrılarak Halep kentine gitmiş. Burada yedi yıl kaldıktan sonra H.633 (M.1236) yılında Şam'a geçti. Şam'da dört yıl kaldıktan sonra Mısır'a giderek, burada **Sultan Baybars** tarafından diyenet işleri başkanı yapıldı. H.659 (M.1261) yılında Sultan ile birlikte Şam'a gitti. Orada da diyanet işlerini üstlendi. Bu görevini H.669 (M.1271) yılına kadar sürdürdü. Buradan da Kahire'ye dönerek, Fahriyat Medresesi'nde ders vermeye başladı. Bu sırada büyük eserini yazdı. Bundan sonra tekrar Şam'a döndü.

İbnü'l Halikan, diyanet işleri başkanı iken, Şam Valisi'nin gerçekleştirdiği devrim esnasında tutuklandı. İki hafta sonra serbest bırakılan İbni Halikan, H.681 (M.1282) yılında 73 yaşındayken vefat etti.

Vefiyatü'l Eyan ve Ebna-ü Zeman adlı ebedi eserini terk ederek öldü. Bu kitabın yazılmasına M.1256 yılında başlamış, M.1274 yılında da tamamlamıştır. Bu kitabın elyazmalarından bir nüshası halen İngiltere'deki bir müzede bulunmaktadır. Bu kitabın aslından da Almanya'da tab edileni vardır. İngilizce tercüme edilen bir nushası da Fransa'da basılmıştır.

Erbilli Zehreddin, bu kitabı Farsça'ya **Rodoslu Muhammed Efendi** ise, bunu Türkçe'ye çevirmiştir. Bazı bilginler tarafından bu kitaba beş ek ilave edilmiştir. Bu eklerin en ünlüsü, **Fevatü'l Vefiyat** adıyla İbnü'l Ketebi tarafından yazılanıdır. Kitap bu ekle Mısır'da basılmış ve burada yayınlanmıştır.

İslam'da Tarih ve Muvverihler adlı ek de, yine İbnü'l Ketebi tarafından yazılmıştır. İbnü'l Halikan'ın Meani ve İslam Hukuku hakkında başkaca kitapları vardı. (Vefiyatü'l Eyan)

İbnü'l Halikan, çok sayıda şiir yazdı. Bunlardan bir tanesi şöyle:

Ceylan sürüsünün kaldığı yeri şuna benzetiyorsun
Sanki suyun yüzüne birkaç aydır, çıkıp kayboluyor
Beni eleştiren kişi diyorki aşkta arkadaşım iken
Senin aşkından bir ayrılma yolu yokmu
Senin o dökülen kanına dalıyorlar nasıl görüyorsun
Beni eleştirenlere dedim onları terk et, dalsınlar ve oynasınlar

Başka bir şiiri de şöyledir:
Ey dostlarım, oturduğunuz yerde sizler görseniz
Aşktan gördüğüm yarayı görseniz
Sizin alnınızdan deniz kurur
Göz yaşımdan da karada gemiler geçecek

356-İbnü'l Halikan (Muhammed Bahaeddin)

Şemseddin'in kardeşidir. H.683 (M.1284) yılında Baalbek'te kadılık yaptı. **Etarihü'l Ekber fi Tebekatel Ümem ve Ehbarihi** adlı kitabın ona ait olduğu söylenmektedir.

357-İbni Dinar

İslam filozoflarından olan İbni Dinar, büyük ihtimalle Meyafarqinli'dir. Mervani Hükümdarı Nasrüddevle döneminde yaşamıştır. **El Perbazin** adlı tıbi bir kitap yazmıştır. Ayrıca Eşşerab ü Dinari adlı şarabı da kendisi bulmuştur. Döneminin filozof ve bilginleri arasında önemli bir yere sahip olmuştur.

358-İbni Esselah

Eşşeyh Takyeddin Osman olan İbni Esselah, Şehrezorlu Kürt Abdurrahman'ın oğludur. Şam Şeyhi olan babasının yanında İslam Hukuku'nu okudu. Daha sonra Musul'a giderek, orada **İmadeddin Yunus**'un yanında bir süre kaldı. Buradan da Bağdat'a gitti. Birçok ülkeyi dolaştı. Acem Irak'ına giderek, **Rafi**'nin yanında kaldı. Bilim alanında yükseldi. Daha sonra Horasan'a gitti. Bir süre burada kaldıktan sonra tekrar Şam'a döndü. Şam'a yerleşip kitaplarını yazmaya başladı. Fıkıh ve hadiste imam olan İbni Esselah Nahv , İslam Hukuku ve

Kur'an Tevsirini de biliyordu. H.577 (M.1182) yılında doğan İbni Esselah, H.643 (M.1246) yılı Rebiil ayının 25. günü vefat etti. (Tabakatü'l Şafiiyet)

359-İbni Fahri el-Erbili

Eşşeyh Bahaeddin Ebulhasan El Erbili Ebülfetih Fahreddin İsa'nın oğludur. Alim ve hadis nakliyecilerindendir. Halk arasında tanınmış bir kişiyidi. **Hulagu**'nun Bağdat'ı istila ettiği dönemde Divan Sahibi, **Alaeddin**'in zamanında ise , İnşa Divan başkanı oldu. H.693 (M.1295) yılında vefet eden El Eribil'inin yazdığı en meşhur kitapları şunladır:

1-Kitabü el-Makamatü'l Erbeet
2-Risaletü'l Letif ve Keşfü'l Hummet fi Marifetil Elemet

En son kitabını H.687 (M.1288) yılının Ramazan ayında yazan El Erbili, çok sayıda şiir de yazmıştır. (Asarü Eşşiet el-İmamiyet C:4)

360-İbni el-Mustafa el-Erbilli

Erbilli Şerafeddin Ebu'l Berekat lakabıyla tanınıyordu. H.564 (M.1169) yılında doğan Erbilli, bilim dünyasında tanınan bir aileye mensuptur. Bir süre **Kekeburi Muzaffereddin** döneminde bakanlık yaptı. Emir'in ölümünden sonra köşesine çekilmeyi tercih etti. Yaşadığı bölge Tatarlar'ın saldırısına uğrayınca Musul'a göç eden İbni el-Mustafa el-Erbilli, H.637 (M.1240) yılında vefat etti.

Erbilli, aşağıdaki eserleri bıraktı.

1-Tarihi Erbil, 40 Cilt
2-Kitab-ı Nizam, fi Şerhi Şiiri El Mütenebi ve Ebi Temam, 10 Cilt
3-Kitab-ı İspatü'l Muhissil fi Nisbeti Ebyatıl Müfessil, 2 Cilt
4-Kitab-ı Sırrı Eddeyiti
5-Ebu Kumaş

Şiir ve edebiyat konusunda iyi bir araştırmacı olan El Erbili birçok şiir de yazmıştır.

361-İshak Efendi

Harputlu olan İshak Efendi, uzun süre öğretmenlik yaptı. Daha sonra İstanbul Payeliği'ne atandı. H.1296 (M.1879) yılında İstanbul'da evkaf müftetişi oldu. Bu görevini kırk yıl boyunca, en iyi şekilde ifa etti.

Eşsiz bir alim olan İshak Efendi'nin **Şemsü'l Hakikat** adlı bir eseri vardır. Bu eserinden başka kitaplar da yazan İshak Efendi, H.1309 (M.1891) yılının Ramazan ayında 90 yaşındayken İstanbul'da vefat etti. (Sicili-i Osmani)

362-İshak Paşa

Cevdet adıyla tanınan İshak Paşa, Harputlu'dur. Amcası **İbrahim Paşa**'nın ölümünden sonra bakan rütbesiyle Diyarbakır'a vali olarak tayin edildi. Bir yıl bu görevi sürdürdükten sonra ayrıldı; ölünceye kadar Harput'ta kaldı. (Sicil-i Osmani)

363-İshak (Sultan İshak)

Ehlihak Mezhebi'ne mensuptur. Bu mezhebe bağlı olan kişilerin rivayetlerine göre Sultan İshak, Miladi 14. yüzyılda yaşamıştır. **Şeyh İsa**'nın oğludur. Annesi Hatunday İzzet, **Hüsnübey Cala**'nın kızıdır. Hanımı Hatun Beşir'den 7 oğlu dünyaya gelmiştir. Bunlara Hutan-Essabu deniliyordu. Her oğlunun bir melaikesi, kendisinin dört melaikesi varmış. Bunlara, Bunyamin, Davut, Mustafa Davidan ve Pirmusa deniliyormuş. Bunların herbirinin özel ve önemli vazifeleri varmış. Sultan İshak, Zagros dağlarının Delaho ve Seyrevan veya Sirvan nehrinin arasında bulunan Kürt yörelerine kendi adıyla anılan mezhebi yaydı. Gorani lehçesiyle konuşuyordu. Aynı zamanda Gorani aşiretine mensuptu. Öldüğünde arkadaşlarıyla birlikte Horasan Y-Lehun mıntıkasında, Seyrevan veya Sirvan nehrinin sağında toprağa verildi.

364-İshak Efendi

Urmiye ahalisinden Yahya Efendi'nin oğludur. Memleketinde tahsilini yaptıktan sonra İstanbul'a gitti. Orada bir süre hocalık yaptı. Kürt İshak olarak tanınan İshak Efendi, ünlü bir tefsirciydi. Nur Muhammed Efendi (Kürt İshak Efendi) adında bir oğlu vardı.

365-İskender Sultan

Bana bölgesinde oturan Kürt emirlerindendir. **Şah Abbas** tarafından Bana ve o yöredeki bölgeye hakim olarak tayin edildi. Şah Abbas komutası altında kendi ordusu ile Zeyvan veya Zirvan savaşına katıldı.

366-İskender (Mir İskender)

Peyengan ailesine mensup Kelher emirlerindendir. **Geybullah Bey**'in oğlu olan babası Muhammed Bey ölünce, **Şah Tahmasp** tarafından Felengan'a emir olarak tayin edildi. Mir İskender'in emirliği, Şah İsmail zamanında yirmi yıl devam etti.

367-İsmail (Beyazıtlı İsmail)

Kürtlerin en büyük şairi olan Ahmedê Hanê'nin yolunu takip eden bir Kürt şairidir. H.1065-1121 (M.1655-1709) yılları arasında yaşdı. Kürtçe, Arapça ve Farsça **Gülzar** adını taşıyan ansiklopediyi yazdı. Ayrıca çok sayıda şiir ve gazel de yazan İsmail, H.1121 (M.1709) yılında vefat edince Beyazıt'ta toprağa verildi.

368-İsmail Cezeri

Künyesi Ebulmefer olan Cezeri'nin doğum yeri Cizre'dir. Dönemin ünlü bilginleri arasında yeraldı. Hafif sanayi, su baskısı ve fışkırması ile saat tekniği konusunda yazılmış bir kitabı vardır. İtalyan **Derusi'nin** ünlü bilginler hakkında yazmış olduğu kitapta, Cezeri'den de bahsedilmektedir. Altı bölümden ibaret olan Cezeri'nin bu kitabı, **Yavuz Sultan Selim** adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir. Bu kitabın bir bölümü halen Paris Kütüphanesi'nde mevcuttur. (Kamusü'l Alem)

369-İsmail Paşa

Behdinin Badinan emirlerinin en sonuncusudur. Sorani **Muhammed Paşa**'nın saldırısı sırasında Akra Hükümdarı'ydı. O dönemde imaretin emiri **Sait Paşa**'ydı. -Sait Paşa, büyük olasılıkla İsmail Paşa'nın kardeşidir- Bu saldırıyla Akra'yı kaybetti. Sorani Muhammed Paşa Hükümdarlığı'nı kaybedince, mülkünü tekrar geri aldı. **Resul Paşa**'nın ölümünden sonra İmadiye Kalesi'ne hakim oldu. Daha sonra Badinan bölgesinin tümünü ele geçirdi. H.1251 (M.1835) yılında Musul Mutasarrıfı İnce Bayraktar Muhammed Paşa büyük bir orduyla bağımsız olan imaretine saldırdı; İmadiye Kalesi'ni istila etti. İsmail Paşa, Neyreva Kalesi'ne çekildi. Ancak Musul Mutasarrıfı geri çekildikten ve aradan bir süre geçtikten sonra İmadiye eşrafının yardımıyla H.1258 (M.1842) yılında ülkesinin idaresini ikinci kez geri aldı. Muhammed Paşa, birkez daha Musul'dan İsmail Paşa'nın üzerine asker gönderdi, fakat başarılı olamadı. Onun İmaretine doğru Sadrazam **Mustafa Reşit Paşa**'nın ordusu hareket edince, İsmail Paşa Musul'u tehdit altına aldı. Kısa bir süre sonra Kerbela'ya mutasarrıf olarak tayin edildi ve orada öldü.

370-İsmail Teymur Paşa

Tanınmış Kürtler'den **Muhammed Teymur Paşa**'nın oğludur. Hedevi **Mehmet Ali Paşa** tarafından Hicaz'a hakim olarak tayin edildi. Birinci Hedevi **Abbas Paşa, Sait Paşa** ve **İsmail Paş** zamanında çok önemli görevler üstlendi. Son görevi, Hedevi Divan katipliğiydi. M.1882 yılında Mısır'da vefat eden İsmail Paşa, ünlü şair **Ayşe Teymur**'un babasıdır.

371-İsmail Hakkı Bey (Baban İsmail Hakkı Bey)

Baban **Mustafa Zihni Paşa**'nın oğludur. Rumi 1324 (M.1906) yılında İttihat Terakki Derneği'nin kurucularındandır. İsmail Hakkı Bey yetenekli bir hukukçu ve iyi bir konuşmacıydı. Bir dönem Osmanlı Devleti'nde Eğitim Bakanlığı'nı yaptı. İki yıl sonra Rumi 1329 (M.1911) yılında ölünce, İstanbul'daki Bayazıt Camisi'nde toprağa verildi. Rahmetli eşsiz bir bilgin ve güçlü bir yazardı. Türk tarihçisi ve yazarı **Ali Reşat Bey** ile birlikte **Bismark**'ın siyasi hayatı ve **Kadiyetu Dreyfus** adında iki kitap yazdı. **El Hukuku el-Siyasiye** ve **Resaili Irak** adlı iki kitabı da Türkçe yazılmıştır.

372-İsmail (Kürt İsmail)

Hicri10. yüzyıl bilginleri arasında yeralan Kürt İsmail mantık konusunda uzman bir kişiydi. H.956 (M.1549) yılında Şam'da vefat etti.

373-İsmail Raif Paşa

İbrahim Paşa'nın oğlu olan Raif Paşa, H.1138 (M.1725) yılında Malatya'da doğdu. Büyüdükten sonra babasının yanında kahya oldu. Babası ölünce İstanbul'a giderek devletin çeşitli kademelerinde görev aldı. H.1188 (M.1775) yılında yazı işleri başkanı oldu. İki yıl sonra bu görevden azledildi. H.1192 (M.1778) yılında bakan rütbesiyle Mısır'a vali olarak atandı. Kerit ve More'de aynı görevle devlet hizmetinde bulundu. H.1198 (M.1784) yılında Belgrad'a muhafız olarak tayin edildi. Ondan sonra Eğribuz'a atandı. **Halil Hamit** başbakanlıktan ayrıldıktan sonra İsmail Paşa büyük eziyetler gördü. Önce sürgün edildi; ardından öldürüldü. Edebiyat alanında üstün niteliklere sahip olan Raif Paşa iyi huylu ve faziletli bir insandı. (Sicil-i Osman)

374-İsmail Hakkı Paşa (Müşir İsmail Hakkı Paşa)

Bitlis'in meşhur bir ailesine mensup olan İsmail Paşa, Osmanlı Ordusu'na iyi bir rütbeyle girdi. Osmanlı Devleti'nin komutanları arasında yer aldı. M.1860 yılından sonra maraşal rütbesine yükseldi. Orduda Kürt İsmail Paşa olarak ün yaptı. Askeri görevlerden başka sivil görevlerde debulundu. Kürdistan illeri olan Diyarbakır, Harput ve Erzurum'da görev yaptı. H.1291 (M.1874) yılındaki Osmanlı-Rus Savaşı'nda **Maraşal Ahmet Muhtar Paşa**'nın komutası altında Beyazıt Cephesi'nin komutanlığına atandı. Bu görevinden çok başarılı oldu. Oradan Ardahan'a gitti. Erzurum'daki büyük hadiseden sonra Kars'ın Rus kuvvetlerinin eline geçmesinden ve Ahmet Muhtar Paşa'nın İstanbul'a çağrılmasından sonra, Doğu Ordu Komutanlığı'na atandı. Ruslar'la barış yapılıncaya kadar bu görevini

sürdürdü. Aynı zamanda askeri teftiş heyetinin başkanlığını da yaptı. Ahmet Muhtar Paşa, Mısır'da Osmanlı Devleti adına büyük bir görev üstlenince, İsmail Paşa'da o heyette başkan oldu. Ölünceye kadar bu görevini devam ettirdi. Rumi 1305 (M.1887) yılında ıslah kuvvetinin komutanı olarak Irak'a gönderildi. Bu görev nedeniyle altı ay Kerkük'de kaldı. Irak huzura kavuşunca, Hemavend aşiretini Trablusgarp'a sürgün etti. İstanbul'a döndüğünde Padişah'ın emriyle **Sultan Abdulaziz**'in kızı **Sultan Salih**, İsmail Paşa'nın oğlu **Zülfikil** ile evlendirildi. Bu evlilik, babasıyla birlikte Irak seferine katılan ve kısa sürede çok büyük işler başaran Zülfikil için bir ödül niteliğindeydi. Rumi1315 (M.1897) yılında ölen, bugün hala Irakta saygıyla anılan İsmail Paşa, dindar ve yüksek ahlak sahibi bir insandı.

375-İmadeddin İsmail

Eyubi Melik Adil'in oğlu olan İsmail, Melik Salih lakabıyla tanınıyordu. Babasının döneminde Şam hakimliğini yaptı. Ancak Melik Kamil ondan Şam'ı alarak karşılığında Baalbek'i verdi. Melik Salih Necmeddin, Mısır'a giderken Şam'ı **Melik Cevat**'tan alarak Filistin'e gitti. Aynı dönemde İmadeddin İsmail, Humus Hakimi **Muhammed Nasreddin**'in oğlu **Şirguh Essediddin** ile Şam'ı almak için anlaştı. Her iki hükümdarın orduları Şam'a yürüdüler. Ancak uzun bir süreden sonra Melik Salih Necmeddin, H.643 (M.1246) yılı Cemazıyülevvel ayının 8. günü Şam'ı geri aldı. İmadeddin İsmail'e yalnızca Baalbek kaldı.

376-İsmail (Melik Muzaffer İsmail)

Sultan Selahaddin'in kardeşi **Tuğtekin**'in oğludur. H.493 (M.1100) yılı Şeval ayının 16. günü babası vefat edince Yemen Emiri oldu. Beş yıl hükümdarlık yaptıktan sonra H.598 (M.1105) yılında öldürüldü.

377-İmadeddin Kulu Bey

Bazuki aşiretinin emiri Kılıç Bey'in oğludur. Birinci Şah Abbas zamanında tanınan bir hükümdardı.

378-İmam Kulu Sultan

Birinci Şah abbas döneminde Horasan'a bağlı Esferani'nin emiriydi.

379-Mecdüddin

Cezeri İnbnülesir'le tanınan **Ebu'l Kerem**'in oğludur. 1 Rebin 544 Hicri (M.1150) tarihinde Ömer Ceziresi'nde doğdu. Burada büyüdükten sonra Musul'a gitti. **Ezzeyti Abdullah El Hadım**'ın oğlu **Emir Mücahiddin Kaymaz**'ın hizmetine

girdi. Mücahiddin ölümünden sonra oğlu **Nureddin Erselanşah**'ın hizmetine girdi. Burada ağır bir hastalığa yakalanarak uzun süre yatakta kaldı. El ve ayakları tutmaz oldu. Mecdüddin, görüş ve düşüncelerinden yararlanmaları için, dönemin emir ve büyükleri tarafından sık sık ziyaret edildi. Mecdüddin, Musul yakınlarında büyük bir tekke yaptırdı. H.606 (M.1210) yılı Zilhace ayının beşinci günü ölünce, cenazesi bu tekkede toprağa verildi.

Musul'da iken Mahf ilmini Dehan oğlu Mubare, Mubarek oğlu Muhammed Sait'ten aldı. Ömrünün son dönemlerinde hadis konusunda araştırmalar yaptı. Ancak bu alanda ciddi bir ilerleme kayd edemedi. Çok uzun Risale ve Harip Tasnifatları yazdı.

Mecdüddin'in eserlerinden başlıcaları şunlardır:

1-Cemiyü'l Üsul
2-Kitabü'l Nihayet fi Garibü'l Hadis
3-Kitabü'l İnsaf fi Tefsirü'l Kur'an
4-Kitabü'l Mustefa ve'l Muhtar fil Udiyeti ve'l Efkar
5-Divan-ı Resail ve Kitab-ı Şafii'dir.

380-Oğuz Bey

Soran bölgesinin emiri olan Oğuz Bey, Ali Bey'in oğludur. Bey lakabını Büyük Oğuz Bey'den aldı. İmaret merkezini Kalifan'dan alarak Revandiz'e nakletti. İmaretinin çevresini genişletip, etki alanını Seyitkan, Haridan, Sehridiyana ve Hıristiyan aşiretlerin oturduğu bölgelere kadar yaydı.

381-Oğuz Bey

Soran emiri Büyük Oğuz Bey'in torunu ve Ahmet Bey'in oğludur. H.1225 (M.1225) yılında hükümdarlığı eline aldı. Oğlu Mustafa Bey'den çok sıkıntı çekti. Küçük Oğuz adıyla tanınan Oğuz Bey, imaretine büyük hizmetler yaptı; sınırlarını genişletti.

382-Oğuz Han

Küçük Lur hakimi **Şah Rüstem**'in oğludur. H.940 (M.1534) yılında **Şah Tahmasp** tarafından İran Ordusu'nun Baş komtanlığı'na atandı. Mevera ü Nehir Savaşı'nın yönetimi ona tevdi edildi Oğuz Han, bu savaş esnasında kardeşi olan Cihangir'i Lur ülkesine vekil olarak bıraktı. **Abdullah Han Özbey**'i yendikten sonra Lur'a geri döndü. Kardeşi Cihangir'in ülkeyi tamamen ele geçirdiğini görünce aralarında savaş çıktı. Oğuz Han, bu savaş esnasında öldürüldü.

383-Oğlan Budak

Çengeni aşiretine mensup emirler arasında yer alan Budak Bey, Birinci Şah Abbas'ın komutanı ve Horasan'a bağlı Hebuşan'ın hakimiydi.

384-Peşenk

Şemseddin lakabıyla tanınan Peşenk, **II. Şah Yusuf**un oğludur. Büyük Loristan'a atabey oldu. Atabek **Nurulvedut**'un halefiydi. H.780 (M.1378) yılına kadar hükümdarlık yaptı. Ülkesi, Muzafferiye ailesinden ve Fars olan emirlerin arasında çıkan savaşlarda olumsuz bir şekilde etkilendi. Peşenk, **Muzafer Şah Mensur**'un kardeşi olan **Şah Şücca**'nın yardımıyla uzun bir süre Şah Mansur'a karşı çıktı.

385-Peyale Paşa

Kürt emirlerinin en meşhurlarındandır. Meşhurluğu, İran'la yaptığı savaşladaki kahramanlığından gelmektedir. **Peyale Paşa**, bir süre elçilik yaptı. H.989 (M.1581) yılında kendisine Rakka şehrinin beylerbeyi ünvanı verildi. Bundan sonra Eskişehir'e gönderildi. H.1001 (M.1593) yılında Musul şehrinin beylerbeyliğini yaptı. **Sultan Murat**'ın son zamanlarında vefat eden Peyale Paşa, cesur ve akıllı bir insandı.

386-Pir Ahmet (Melik Pir Ahmet)

Şemseddin Peşenk'ten sonra Büyük Lur'un Atabeyi oldu. Pir Ahmet'in Peşenk Nurulvedut'un oğlu olduğu söylenmektedir. **Timurlenk** Büyük Lur'a geldiği zaman Pir Ahmet onun ziyaretine gitti. Timurlenk'in Şiraz gitmesiyle tekrar ziyeret eden Pir Ahmet, Timurlenk'ten saygı ve takdir gördü. Timurlenk tarafından Lur hakimliğine atandı. **Şah Mensur** tarafından kovulan 200 aileyi ülkelerine geri gönderdi. Timurlenk, Lur'i terkederken Pir Ahmet'in kardeşi **Efrasyap**'ı rehin olarak beraberinde Semerkand'a kadar götürdü. Daha sonra büyük Loristan'ı Pir Ahmet ile kardeşi Efrasyap arasında paylaştırdı. Timurlenk'in ölümünden sonra H.811 (M.1408) yılında Pir Ahmet, Koğandiz'de **Mirza Pir Muhammed**'in eline esir düştü. Ancak bir süre sonra kurtulmayı başardı.

387-Pir Bedir

Piran hakimi olan Musa'nın oğludur. Babasının ölümünden sonra emir oldu. Ekil Kalesi'ni işgal etti. Burada yeni bir imaret kurarak, Murdas aşiretini kendisine bağladı. Bi süre sonra Ekil Kalesi Selçukluların eline geçince, Pir Bedir

Meyafarkin hakimi olan **Emir Hüsameddin**'e misafir oldu. Emir Ertek burayı işgal edince, ortadan kayboldu.

388-Pir Budak

Bu adla tanınan iki emir vardır. Bunlardan ilki, Birinci Bebe Devleti'nin kurucusu ve **Emir Abdal**'ın oğludur. Pir Budak, eşi bulunmayan cesaretiyle güçlü bir emirdi. Şerefname'nin yazarı **Şerefhan** tarafından övülmüş, cömertlik ve ikramı zikr edilmiştir.

İlk hükümdarlığında Soran bölgesi, Şevi, Maşyakürt ve Saldüz bölgelerini işgal etti. Bununla birlikte Mükri ve Bane vilayetleri de onun hükümdarlığını kabul ettiler. Erdelan hükümdarlarından **Şenrebazar**'ı aldı. Kerkük'ü işgal etti. Tarihi büyüten büyük bin memleket meydana getirdi. Kendisinde özgü gelenek ve kuralları olan Pir Budak, uğradığı ihanetten dolayı kardeşini hiç tereddüt etmeden öldürdü. Sorani **Şah Ali**'nin oğlu **Emir Seyidi**'ye baskı yaptı. Ancak bu Soran Emiri, düşmanına hile yapmak için fırsat kolluyordu. Bunu da başardı. Birgün Pir Budak ava çıkarken, Emir Seyidi tarafından öldürüldü. Pir Budak Kürtlerin büyük emerleri arasında sayılırdı. Onun zamanında yaşayan şairler, onun savaş ve kahramanlıkları hakkında kaside ve şiirler kaleme almışlardır.

389-Pir Budak

Bu adla anılan ikinci kişi sie, Soran Hakimi Şah Ali'nin oğludur. Kardeşi **İsa Bey**'den sonra ve babasının zamanında Herber hakimi oldu. Sumaklak nahiyesini İranlılardan aldı. Birkaç yıl hükümdarlık yaptıktan sonra burada öldü.

390-Pir Hüseyin

Çemişkezek Emiri Hacı Rüstem Bey'in oğludur. Babasını öldürttüğü için **Sultan Yavuz**'a karşı korkmadan yürüdü. Sultan, bu emirin cesaretinden hayrete düştü. Bu cesaretini takdir ederek, Çemişkezek'in imaretini ona verdi. Onunla birlikte Fırka Komutanı **Beykuli Muhammed Ali Paşa**'yı fırkasıyla birlikte Çemişkezek'e gönderdi. Ali Paşa, Hüseyin Paşa'dan önce imaretin merkezine vardı. Kabilesinin yardımıyla Kızılbaş hakimi olan **Nurali**'nin üzerine yürüdü ve onu öldürdü. Bu süretle imaretinin merkezini güçlendirdi. Pir Hüseyin, ölünceye kadar Osmanlı Devleti'ne halis bir hizmetçi gibi çalışarak, İmaretini iyi bir şekilde yönetti.

391-Pir Mansur

Şerefname'de belirtildiğine göre Pir Mansur, Hakkari vilayetinden Ekil'e bağlı Piran Kalesi'ne geldi. Burada ibadet, irşat ve takvaya döndü. Buradaki halkın saygısını kazanarak, onları kendisine tabi kıldı.

392-Pir Recep

Hasan Zibari'nin oğludur. İlim ve takvada büyük bir ün kazandı. Fransa'nın Mısır'ı işgal etme teşebusunde bulunduğu dönemde Kürt mücahitleriyle birlikte Mısır'a gitti. Burada başbakan **Yusuf Paşa**'nın ikramıyla karşılaştı. Savaştan sonra ülkesine geri döndü. H.1217 (M.1802) yılında Bağdat Valisi **Ali Paşa**'nın bayrağı altında Sencar savaşına iştirak etti.

393-Pir Musa

Pir Mansur'un oğludur. Ölümünden sonra babasının yolunu takip etti. Piran camisinde ibadet ve irşada döndü. İbadete aşık olan Mirdas ailelerinin şeyhliğini yaptı. Günden güne halk üzerindeki etkisi arttı. Bunun sonucunda Mirdas imaretini kurdu. Bu imaret, uzun yıllar Pir Musa'nın torunları tarafından yönetildi.

394-Pir Nazar

Bu adla anılan iki emir vardır. Bunlardan ilki Baram'ın oğludur. Pir Nazar, Bebe hükümetinin kurucusu olan Pir Budak'ın önemli adamları arasında yer aldı. Budak Bey'in kardeşinin oğlu olan Pir Budak'ın ölümünden sonra imaretin idaresine el koydu. Uzun bir süre hükümdarlık yapan Pir Nazar, iyi bir yönetim anlayışıyla ülkesini idare etti.

395-Pir Nazar

Bu lakabla anılan ikinci Pir Nazar ise, Denabile emirlerindendir. Sultan Ali'nin oğlu olan Pir Nazar. H.835 (M.1432) yılında vefat etmiştir.

396-Pîremêrd (Hacı Tevfik Bey)

Ali Müsrif ile ünlü olan **Hamza Ağa**'nın torunu, **Mahmut Ağa**'nın da oğludur. Müsrif lakabıyla tanındı. Baban emirlerinin en sonuncusu olan **Ahmet Paşa**'nın başbakanıydı. Rumiye tarihine göre 1286 (M.1869) yılında Süleymaniye'de doğmuştur. Kuran'ı ve bazı risaleleri **El Kuçe Mola Hüseyin**, daha sonra **Zelzele**

Mola Sait'in yanında okudu. Bu dönemde şiir yazmaya başladı. At sporunu çok seven iyi bir biniciydi. Rumi 1217 (M.1802) yılında **Berzenci Şeyh Sait** ile birlikte İstanbul'a gitti. Bir yıl sonra yine Şeyh ile birlikte Hicaz'a gitti. Osmanlı Devleti kendisine Begevey lakabını taktı. Bundan sonra Sultan'ın yüksek meclisine tayin edildi. Sonra hukuk fakültesine girdi; buradan hukuk diplomasını aldı. H.1324-1327 (M.1906-1909) yılları arasında avukatlık yaptı. Ardından Türkçe bir dergi çıkardı. Sonra Şemdinanlı **Şey Ubeydullah**'ın oğlu **Şeyh Abdulkadir**'in etkisiyle Kürt cemiyetine katıldı. Kürtçe bir gazete çıkardı. Bir süre sonra devlet hizmetine geri döndü. Rumi 1339 (M.1930) yılına kadar Amasya'da mutasarrıflık yaptı. Irak Devleti'nin kuruluşundan sonra Türkiye'yi terkederek, Halep yoluyla Irak'a gitti. Irak'ta Kürt edebiyatının canlandırılması için çalışmalar başlattı. Tevfik Bey'in edip, fesih, şair ve parlak bir yaradılışı vardı. Derin bir düşünceye sahipti. Kürtçe risale ve kitapları belağat ve fesehatta bir alamet idi. Fars ve Türk edebiyatında üstün bir yere sahip olan Tevfik Bey, aşağıda adları geçen Türkçe kitapları yazmıştır.

1-Ruhî Mewlewî, iki cilt

2-Mem û Zin, öykü

3-Dwanzde Swarey Merîwan (Merîvanlı Oniki Atlı) öykü

4-Mahmûd Axay Şîwekelî (Şivekeli Mahmut Ağa) öykü

5-Dünyayı Gezen Bir Sanatkar (Almancadan Türkçe'ye, Türkçe'den Kürtçe'ye çevirmiştir.)

6-Kürt Darbı Meselleri (Bu atasözlerinin sayısı şimdiye kadar 4800'e ulaşmıştır.)

Tevfik Bey'in Süleymaniye'de bilim ve sosyoloji konusunda bir çok programı vardı. "**Zanistî**" adlı eğitim derneğine üye, daha sonra sekreterlik ve uzun sürede başkanlık yaptı.

Tevfik Bey, bu çalışmalarıyla halkına iyi bir şekilde hizmet etmeye çalıştı. Bu nedenle onun yazmış olduğu şiirlerle bu kitabı biraz süslemek istiyorum. Ancak şiirleri arasında tercih yapmak oldukça zor olmasına rağmen, anadiliyle yazmış olduğu bir gazelini seçtim. Adı **Mın ve Estêrekan**. Yani Ben ve Yıldızlar. Bu gazel Kürtçe'nin Sorani lehçesiyle yazıldığı için Türkçe'ye çevirmeden aynen alıyorum.

Estêreberzekan edrewşênewe be şew

Wek min be daxewen ne srewtiyan heye ne xew

Çen sal e aşnayî şewî bêdarî yektirîn

Wek serserîn şewê ser nakene ser serîn

Min xwar û jûr le destçûwekey bê wilatş ewan

Wek xêlî xwarûjûrkerî kurd wêlî asman

Şew şewnimî ewan eş çemen aw exwatewe

Roj helmî çawî min eş serî exatewe

Dwê şew berî beyan bû egiryan be ser mina

Minyan kesas ebînî le naw dost û dujmina

Dilsozî wam nedîbû ke bom bigrî wek xeşîm

Firmêskekey ewan bû be awingî têgeyîm

Bam raspard bilê ke xefet boç exon ewan

Wek ême nîn nizîktirî layî baregay Xwan

Raspêriyan nûsîbû be şewnim le ser giya:

"Ta asman pirîşkî be dî êwe helpija"

Hawarî kurdekanî serû geyîye asman

Bew dûkelî henaseye ye aw dê le dîdeman

397-Peyke Bey

Erdelan'ın hakimi olan Peyke Bey, Memun Bey'in oğludur. H.900 (M.1495) yılında babasından sonra yönetimi eline aldı. Ancak devletinin büyük kısmı, kardeşleri olan **Serhab Bey** ile **Mahmut Bey**'in elindeydi. **Yavuz Sultan Selim** döneminde hükümdarlık yaptı.

398-Pilten Bey

Pir Hüseyin Bey'in oğludur. Mücenkert livasının hakimi olan Pilten Bey, Osmanlı Devleti'ne sadakatten bağlıydı. Sultan **III. Murat** döneminde hükümdarlık yaptı.

399-Rafet Muhammed Efendi

Süleymaniyeli olan Rafet Bey, İstanbul'da Farsça öğretmenliğini yaptı. İlginç bir şair olan Rafet Efendi, **Sultan Aziz**'in hükümdarlığı sırasında öldü. (Sicil-i Osmani)

400-Raşit Muhammed Efendi

Malatyalı Mustafa Efendi'nin oğludur. H.1142 (M.1729) yılında Halep'te öğretmenlik yaparken, kendisine Mekke payesi verildi. Aynı yıl iran'a elçi olarak atandı. H.1143 (M.1730) yılında bu görevinden azl edildi. H.1147 (M.1734) yılında ise askeri hakim olarak tayin edildi. H.1148 (M.1735) yılında da vefat etti. Raşit Efendi, ilim ve edebiyat konusunda önemli bir yere sahipti. **Telefi** adıyla bilinen bir tarih kitabı ile bir şiir divanı yazdı. (Sicil-i Osmani)

401-Ragıp Efendi (Diyarbakırlı Ragıp Efendi)

Diyarbakırlı Ebubekir'in torunu olan Ragıp Efendi, büyük bir bilgindi. Yaşamını eğitim ve kitap yazmakla geçirdi. Tefsir, tarih ve akide üzerine çalışmalar yaptı. Bu konularla ilgili 13 kitap ve üç dilde şiirler yazdı.

402-Rebip Mustafa Efendi

H.1060 (M.1650) yılında Tebriz'de ahlak ve vaizden bahs eden **Cemiyül Ezher** ve **Letaifi el-Ehber** adlı kitabının yazımını bitirdi. H.1087 (M.1676) yılında ise, **Elvesilet el-Ahmediye** ve **Zeriet Es Sermediye** adlı kitaplarını yazdı. Darulhadis ad yla me hur oldu.

403-Rüstem (Etabek Rüstem)

Küçük Lur'un hakimi **Nureddin Muhammed**'in oğlu olan Rüstem, Seyfeddin lakabıyla tanınıyordu. Amcası **Şücaeddin** öldükten sonra H.621 (M.1224) yılında emir oldu. Halkına duyduğu sevgi ve adaletiyle meşhur oldu. Ancak, onun dönemiyle ilgilil birçok hikaye ve rivayetler söylendi. Onun zamanında yol kesen kalmadı. Halkı, onun adalet ve medeni düşüncelerinden hoşlanmadı. Halkın bir kısmı kardeşi olan Şerafeddin Ebubekir'in et rafında toplandı. Bir gün hamamda yıkanırken saldırıya uğrayan Rüstem kaçmak istedi. Fakat kardeşi Ebubekir ile amcasının oğlu Emir Ali, onu yakalayıp öldürdüler.

404-Rüstem (Şah Rüstem)

Bu adla bilinen iki emir vardır. Bunlardan biri, Melik İzzeddin'in torunu, Şah Hüseyin'in de oğludur. Babasının ölümünden sonra Küçük Lur'un hakimi oldu. Bu esnada **Şah İsmail**, Bağdat fethinden sonra Hüveyzet'e gitti. Orada Şah Rüstem ile savaşmak üzere bir ordu gönderdi. Şah Rüstem, ülkesinin dağlık kesiminde ordusunu güçlendirip iyi bir savunma yaptı. Ancak Şah İsmail ordusu tarafından sıkıştırılınca teslim olmak zorunda kaldı. Şah İsmail'in yanına gidince Şah, onu af ederek eski makamına iade etti. (Tarihi Alem Ara-yı)

405-Rüstem (Şah Rüstem)

Bu adla anılan diğer emir ise, Cihangir'in oğludur. Cihangir'de **I.Şah Rüstem**'in oğludur. **Şah Tahmasp**, Şah Rüstem'in hükümdarlığını kimi nedenlerden dolayı kabul etmek zorunda kaldı. Şah Rüstem'in ne yapacağını bilemeyen Şah Tahmasp, emirlerinden birisinin vasıtasıyla ona hile yapmak istedi. Şah Rüstem'i Bağdat'a çağırıp hapse attı. Bir süre sonra Şah Rüstem'e benzeyen birisi ortaya çıkarak, hapiste olan gerçek Şah Rüstem'in yerine geçti. Şah bu olayı işitince Şah Rüstem'i serbest bıraktı. Küçük Lur'un yönetiminin fermanını vererek onu vilayetine gönderdi. Şah Rüstem, yerini işgal eden kişiyi tutuklayarak öldürdü. Şah Rüstem'in gelişinden sonra kardeşi Muhammed kendisinden mülk istedi. Bazı emirlerin yardımıyla Loristan'dan bir parça Muhammed'e verildi. Ancak Birbirine yardım etmeyen iki kardeşin aralarındaki ilişki oldukça kötüydü.

Bunun üzerine Şah Rüstem, birgün kardeşini yemeğe davet etti. Yemek esnasında kardeşi ve kardeşinin yanında yer alan komutanlarını tutuklayıp hapse attı. Bunun üzerine Muhammed'in çocukları, amcaları olan Şah Rüstem'e karşı çıkıp, ülkesinde sorun yaratmaya başladılar. Küçük Lur'un egemenliğini ellerine geçerine kadar da bu faaliyetlerini sürdürdüler.

406-Rüstem Bey (Hacı Rüstem Bey)

Çemişkezek emiri Serhap Bey'in oğludur. Babasının ölümünden sonra emir oldu. **Şah İsmail** zamanında hükümdarlık yaptı. Şah, **Nur Ali Halife**'nin komutasındaki bir orduyu Rüstem Bey'in üzerine gönderdi. Hacı Rüstem, savaşta yarar göremeyeceğini anlayınca, Çemişkezek bölgesini Nur Ali Halife'ye teslim edip, Şah'ın yanına sığındı. Şah, Irak'ta kendisine bir bölge verince Çemişkezek'de Nur Ali Halife'ye kaldı. Ali Halife halk üzerinde kötü bir şekilde baskı yaptı. Bu durum karşısında bölge halkı, Rüstem Bey'in geri dönmesini istedi. Ancak Rüstem Bey, Şah'a isyan etmek istemediği için bunu kabul etmedi. Hacı Rüstem, Çaldıran savaşında Yavuz Selim tarafından esir alınarak öldürüldü.

407-Rüstem Bey

Bu adla bilinen üç Kürt emiri vardır. Bunlardan ilki, Çemişkezek'in emiri **Pir Hüseyin Bey**'in oğludur. **Kanuni Sultan Süleyman**'ın emriyle Çemişkezek'e bağlı Burtuk (Pertek) bölgesine emir oldu.

408-Rüstem Bey

İkincisi de, Mikis emiri Hasan Bey'in oğludur. Mahmudi Kumandanı Mustafa Paşa'nın yardımıyla Karkar hakimi oldu. Burada bir süre hükümdarlık yaptı.

409-Rüstem Bey

Bu adla anılan üçüncü Rüstem Bey ise, Bazuki emiri Çolak Halit Bey'in oğludur. Babasının ölümünden sonra Yavuz Selim tarafından kendisine Muşekohan bölgesi verildi. Bir süre sonra Bitlis hakimi **Şerefhan** ile savaştı ve bu savaşta öldürüldü.

410-Rüstem (Emir Rüstem)

Denabile emirlerinden **Behlul Bey**'in oğludur. Şah Vendi Bey adıyla tanınan Emir Rüstem henüz on bir yaşındayken Denabile emiri oldu. H.898 (M.1493) yılında **Sultan Haydar** ile Dağıstanlılar arasındaki savaşta yenildi. Savaş meydanına yakın bir nehirde boğularak öldürüldü.

411-Resul (Kürdi Resul)

Kürdi Resul, Şafii mezhebine mensup olan Hakkarili Abdullah Zeyn'in oğludur. Babası Kahire'de ikamet ederken, H.803 (M.1401) yılında doğan Kürdi Resul, burada etimini tamamladıktan sonra Halep'e gitti. Halep'ten İstanbul'a, buradan da Kahire'ye geçti. Kahire'deki Kamiliye Medresesi'ne imam oldu.

Dindar, mütevazi ve inançlı bir insan olan Kürdi Resul, H.853 (M.1449) yılında koleradan öldü. (Dev'u Lami)

412-Resul Paşa

Soran Emiri Kör **Muhammed Paşa**'nın kardeşidir. Muhammed Paşa'nın ölümünden sonra İmadiye'yi terk ederek, Süleyman ve Ahmet Bey'in kötü idaresinden dolayı Revandiz'e gitmek zorunda kaldı. Soran bölgesinde yedi yıl boyunca hükümdarlık yaptı. Osmanlı Devleti'ne verilmekte olan senelik dört bin lirayı veremeyince, saldırıya uğradı. Osmanlı Devleti'yle girdiği birkaç savaştan sonra yenildi. İran'a giderek Eşnevi'de beş yıl kaldı. **Namık Paşa** döneminde af edilince Bağdat'a geri döndü. Daha sonra Bağdat merkezinin mutasarrıfı olarak tayin edildi. Bir süre sonra İstanbul'a gitti. H.1276 (M.1861) yılında Van'a vali olarak tayin edildi. Birkaç yıl sonra aynı rütbeyle Erzurum'a atandı. Bu görevini sürdürürken öldü.

413-Resulê Mıtê Efendi

Halepçe ilçesine bağlı Varmava köyünden Mahmut Bey'in oğludur. H.1281 (M.1866) yılında Şehrizor'a bağlı Seravi köyünde doğdu. Hanet Suret Enstitü-

sü'nü okudu. Horama ve Sene'de iyi bir eğitim gördü. Mela Hati Revanduzi'den diploma aldı. Bu şehirdeyken **Teşrihil İdrak fi Teşriki el-Eflak ve İspati Vacibin** adlı kitabını yazdı. Bu çalışmasından dolayı Revandiz hakimi tarafından ödüllendirildi. Buradan İstanbul'a gidip Mülkiye okulunu bitirdi. Bu dönemde fizik ile ilgili bir kitap yazarak, bu kitabı Milli Eğitim Bakanı **Abdurrahman Sami Paşa** aracılığıyla **Sultan Abdulaziz**'e takdim etti. Sultan Abdulaziz, ona mukafat olarak 150 kuruş maaş bağladı. Bir yıl sonra milli eğitim bakanlığına bağlı çocukların eğitimi için öğretmen oldu. Beş yıl sonra ilk okul öğretmeni olarak, Musul'a atandı. İki yıl sonra Kerkük'e, oradan da Basra'ya gönderildi. Basra'da kısa bir süre kaldıktan sonra İstanbul'a geri döndü. Burada Abdurrahman Paşa'nın çocuklarına ders verdi. Dört yıl sonra milli eğitim müfettişi olarak Van'a tayin edildi. Oradan da Musul'daki öğretmenler odasına müdür oldu. İki yıl sonra 2500 kuruş maaşla Musul Milli Eğitim Müdürü oldu. Bu görevde yedi yıl kaldı. Bu sırada su çekme makinesini icat etti.. Ancak, onun bu buluşu gereken takdiri bulamadı. Bu nedenle Mısır'a giderek bulşunu **Hadevi Abbas Hilmi Paşa**'ya arz etti. Ayrıca bir bilim heyetinin huzurunda yazdığı kitabın doğruluğunu ıspatlamaya çalıştı. Buna rağmen bazı nedenlerden dolayı kendisine bir imtiyaz tanınmadı. Çok zeki olan Resulê Mistê Efendi, Fransızca'yı öğretmensiz olarak öğrendi. Ana dili olan Kürtçe'nin yanısıra Farsça, Arapça ve Türkçe'yi de iyi biliyordu. Bu dillerde yazılmış birçok şiir ve eserleri vardı.

Dört aylık bir Avrupa seyhatinden sonra H.1319 (M.1901) yılında **Süper Zelzele** adlı eserini yazdı. Bu kitabını İstanbul'da bastırdı. H.1290 (M.1873) yılında da **Havadisi Anasır** adlı kitabı devlet tarafından Amire Matbaası'nda basılmıştı. Bu kitapların dışında üç eseri daha vardır.

Yüksek bir ahlak sahibi olan Resulê Mistê Efendi, 1908 yılında Meşrutiyet'in ilan edildiği sıralarda İstanbul'da öldü. Cenazesi İstanbul'da toprağa verilen Resûlê Mistê'nın çocukları şimdi Süleymaniye'de oturuyorlar.

414-Resul Zeki

Bilginlerin bilgini diye bilinen Resul Zeki, parlak bir zeka ve güçlü bir hafızaya sahipti. Bu nedenle hocaları tarafından Zeki lakabıyla tanınıyordu. Eğitimini son olarak Maveran okulunda büyük bilgin olan **I. Haydar**'ın yanında tamamladı. Ondan icazet alarak Serdeşt civarında doğum yeri olan Kelo'ya döndü. Burada ders vermeye başladı. Yaşamı boyunca bilginin yayılmasına çılıştı. **Tuhfetul Muhtaç Şerhil Minhaç fil Fikhi Eşşafii** üzerine açıklamalar yaptı. Zeki adını almasına neden olan hikaye ise şöyledir: Bir gün öğretmeni, meşhur bir Fars bilginiyle tartışır. Fars aliminin sorusuna öğretmeni cevap veremeyince, Resul Zeki soruyu cevaplar. Bu durum karşısında şaşıran bilgin, "***Bu çocuk çok zekidir***" der. Bu tarihten itibaren adı Zeki olarak kalır.

415-Rıza (Şeyh Rıza)

Talabanilerin büyüklerinden **Şeyh Abdurrahman**'ın oğludur. Baziyan ilçesinde doğan Şeyh Rıza, Kerkük'te de büyüdü. Hac ziyaretinden son ra İstanbul'a geçen Şeyh Rıza, burada **Namık Kemal** ile buluştu. Namık Kemal, Şeyh Rıza'nın zeka ve siyasetine hayran kaldı. Şiirlerini dört dille (Kürtçe,Türkçe, Arapça ve Farsça) yazan Şeyh Rıza'nın belagat, tabiat ve zihin parlaklığında ve garip nüktelerinde eşsiz bir şairdi. Eleştirilerini çok şiddetli ve acımasız, övgülerini ise çok şevkatli ve ılımlı bir biçimde yapıyordu.

Şeyh Rıza, ömürünün son dönemlerinde Bağdat'a gitti. Ölüm tarihi olan H.1328 (M.1910) yılı Muharrem ayının birinci gününe kadar Bağdat'a kaldı. Geylani mezarlığında toprağa verildi.

Yazmış olduğu kitaptan alınan bu iki beyit, mezar taşına kazıldı.

Ey Allah'ın elçisi ne olur eshabıkehf köpeği gibi
Senin sehabelerin cemaatinde cennete girem

O köpek cennete gitsin, bende cehenneme gitsem nasıl caizdir
O köpek eshabıkehfin köpeğidir, bende senin eshabıköpeğiyim

Aşağıdaki beyitlerle de fani dünyayı anlatmıştır:

Kesranın kasrında gördüğünüz çatlamayı
Bir ağızdır, diyorki kimseye beka yoktur

Baban ailesi hakkında Soran lehçesiyle bir şiir yazmıştır. Soranca olduğu için şiiri tercüme etmeden yayınlıyoruz.

Le fikrim dê Silêmanî ke Dar ul Mulkî Baban bû
Ne mehkûmî Ecem, ne suxrekêşî Alî Osman bû
Le ber qapîy sera sefyan debest şêx û mela û zahîd
Metabî Ka'be bo erbabî hacet Girdî Seywan bû
Le ber tabûrî esker rê nebû bo meclîsî Paşa
Sedayî mosîqî ew ta neqare ta eywanî keywan bû
Dirêx bo ew zemane, ew deme, ew 'esre, ew roje
Ke meydanî cirîdbazî le deştî Kanî Askan bû
Be zerbî hemleyek Bexda-şî girt û têy helda
Silêmanî zeman rast e ewî bawkî Silêman bû
Ke Ebdulla Paşa leşkirî Walîyî Sineyî şer kird
Riza ew weqte 'umrî pênc û şeş tiflî debistan bû.

416-Rıza

Iran'ın ünlü şairlerinden olan Rıza, Savuçbulak'a bağlı Lahican'da oturuyordu. Doğum ve ölüm tarihi konusunda bilgi sahibi olmadığımız Rıza'nın çok sayıda şiir yazdığı bilinmektedir. Şiirinden bir mısra şöyle:

Çöl dikensiz olamaz, çünkü faidesi her kese dokunmuştur

417-Reşit Paş

Vanlı olan Reşit Paşa, Osmanlı Devleti'nde birçok görevlerde bulundu. H.1295 (M.1878) yılında Başkent'in sekreteri oldu. Bu görevinden sonra Dersim Valiliği'ne atandı. H.1306 (M.1788) yılında Musul Valisi olan **Reşit Paşa**, aynı yılın Ramazan ayında vefat etti.

418-Rıfat Abdurrahman Bey

Harput vilayetinden Husnumansu (Adıyaman) halkından Derviş Beyzade Mustafa Bey'in oğludur. H.1203 (M.1789) yılında doğan Rıfat Bey, Bektaşi tarikatına mensuptu. Tüm yaşamını seyahat ile geçirmiş; Sultan Abdulmecit'in hükümdarlığının son dönemlerinde ölmüştür. Açık görüşlü bir şair olan Rıfat Bey'in ilginç bir şiir divanı vardır. (Sicil-i Osmani)

419-Refi Efendi

Diyarbakırlı olan Refi Efendi, dönemin ünlü şairleri arasında yer aldı. Aynı dönemde yaşayan şair **Sururi**'ye sürekli söverdi. Aynı zaman da meşhur emirler arasında yer alan Refi Efendi, H.1122 (M.1710) yılında vefat etmiştir.

420-Rıza Kulu (Sultan Rıza Kulu)

Birinci **Şah Abbas** döneminde Siyah Mensur aşiretinin emiriydi. Şah tarafından Best Zemini Kalesi'ne emir tayin edildi. (Tarihi Alem Ara-yı)

421-Rıza Kulihan

Nakam lakabıyla tanınan **II.Husrev Han**'ın oğludur. H.1250 (M.1836) yılında Erdelan hakimi oldu. Hükümdarlığının ilk yıllarında Eredelan reisleri arasında huzursuzluk çıkınca İran Şah'ı, Rıza Kulihan'ı çağırarak onu İran'da hapse attı. H.1266 (M.1851) yılına kadar hapiste kalan Kuli Han, Muhammed Han'ın ölümüyle hapisten çıktı. Fakat aynı yıl vefat etti.

422-Salim Muhammed Paşa

Harputlu olan Salim Paşa, Mirimiran rütbesiyle Bosna ve Silistre'de valilik yaptı. (Sicil-i)

423-Sübhan Bey

Sultan Ahmet Bey'in oğlu olan Sübhan Bey, Sevidi aşiretinin emiriydi. Çaldıran Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti'ne yanaştı. Çabakçur, Açıkkale, Zak ve Menşekevik kalelerini işgal etti. Ancak bir süre sonra Osmanlı Devleti'nin arzusu ve kardeşi Ahmet Bey'in hilesiyle öldürüldü.

424-Sübhan Verdi Han

Bebe hükümetinin yıkılması sırasında **Nadirşah** tarafından Erdelan valisi olarak tayin edildi. **Baban Süleyman Paşa** ile savaştı. Ülkesini bir süre kaybetti. Ancak kısa bir süre sonra geri almayı başardı. Süleyman Paşa, bir yıl sonra tekrar Erdelan'a gelerek, **Kerim Han**'ın yardımıyla Sene'yi işgal etti. Kerim Han'dan sonra Sübhan Verdi Han, Sene'yi yeniden geri aldı. Verdi Han, H.1168 (M.1755) yılında vefat etti..

425-Serhap Bey

Bu adla bilinen üç Kürt emiri vardır. Bunlardan ilki, Birinci **Mem'un Bey**'in oğludur. H.944 (M1537) yılında II. Me'mun İstanbul'da hapis edilince, Erdelan'ın tümü Serhap Bey'in eline geçti. Osmanlı Devleti, H.956 (M.1549) yılında **Osman Paşa**'nın komutası altındaki orduyu Serhap Bey'in üzerine gönderdi. Osmanlı Ordusu, onu Zelem Kalesi'nde muhasaraya aldı. Kısa bir süre sonra Bağdat Valisi Meşhur **Baltacı Mehmet Paşa** ile Serhap Bey'in ilişkileri düzeldi. Bunun üzerine Serhap Bey kaleyi terk etti. Uzun süre sonra Serhap Bey, İran'ın himayesi altında Şehrizor'u istila etti. Serhap Bey, İran'da seçkin bir yere sahipti. Oğlu Baran Bey, Revandiz hakimiydi. Daha sonra İran'ın himayesinden çıkarak imaretini bağımsız hale getirdi. Birkaç yıl sonra Başbakan **Rüstem Paşa**, Kürt emirlerinden oluşan bir ordunun başında Erdelan'a gelerek, Zelem Ka lesi'ni iki yıl boyunca muhasaraya aldı. Başbakan, kastettiği hedefe ulaşamadığından ümitsiz olarak burayı terk etti. Rüstem Paşa ölünce yerine **Baltacı Muhammed Paşa** geçti. Rüstem Paşa, Şehrizor'u istila edince Serhap Bey, H.961 (M.1554) yılında iki bin kişiyle birlikte Osmanlı Devleti'nin himayesine girdi. Doktor Erdelan, bu kişinin Erdelan hükümdarlarının büyüğü olduğunu belirtiyor. (Gülşen-i Helefe)

426-Serhap Bey

Bu adla anılan ikinci kişiyse, Enan (Enas) oğlu Beni Enaz imaretinin kurucusu Ebulfetih Muhammed'in kardeşidir. Kardeşinin zamanında **Ebuşevk** ile **Alauddevle** arasındaki kargaşadan yararlanarak Dakuka'yı istila etti. Bir süre Bendencin (Mendeli) hakimi oldu. Bir savaşta Ebuşevk'in oğlunu esir alarak tutukladı. Bu olaydan sonra babası olan Ebu Asker'le araları bozulunca İbrahim Yenal, Enas'ı tutukladı. H.443 (M.1052) yılında Enas'ın iki gözünü çıkarak öldürdü.

427-Serhap Bey

Bu adla anılan üçüncü kişi ise, **Mehelmel Bedir**'in oğludur. Künyesi Ebulfevaris olan Serhap Bey, Selçuklular tarafından Karmesin ve Şehrizor illerine Vali olarak tayin edildi. Burada uzun bir süre görevyaptı.

428-Sadullah Sadi Efendi

Diyarbakırlı olan Sadi Efendi, devletin çeşitli kademelerinde görev yaptı. H.1247 (M.1831) yılında Mısır'da öldü. İyi bir ozan olan Sadi Efendi'nin nazım ile yazılmış bazı kitapları vardır. (Sicil-i Osmani)

429-Sadi (Emir Sadi)

Ebuşevk'in oğlu olan Sadi, H.437 (M.1046) yılında babasının ölümünden sonra Benienaz emiri oldu. Amcası Mehelmel, demir bir yumrukla İmareti elinden aldı. Ancak Sadi susmadı. Hilvan'a gitti. **İbrahim Neyal**'ın yar dımı ile Hilvan'ı istila etti. Fakat onu koruyamadı. Bir süre amcaları ile çekişti. Hatta amcası Serhap Bey tarafından tutuklandı. Ancak, esirlerin arasından kaçarak, Hilvanı geri aldı. Aradan uzun bir süre geçmeden **Sultan Tuğrul** tarafından imareti istila edildi.

430-Gorani Kadı Sait

Halep'te yaşayan meşhur Goran ailesine mensuptur. Bu ailenin dedesi ve Behram'ın torunu Muhammed, Hicri 7. yüzyılda Halep'e gelerek, orada oturdu. Faziletli, bilgin ve ozan olan Sadi, H.983 (M.1575) yılında Halep'te öldü. Aşağıdaki beyitler, sevgilisine yazmış olduğu şiirinden alınmıştır.

Şiirle başkalarını öven kişiden daha hayırlı dostum

Kitabı yazan ve okuyanlardan en güzel dostum

Eğer dostum beni öldürmek için uzaklaşmayı kast ederse

Ben ruhumla onu istiyorum, şeriatımız kabul etse de etmese de

Sonra kendi sevgilisinin diliyle kendisine şöyle cevap veriyor.

Ben sevginin hükmü ile mutlu oldum ey tatlı kişi

Eğer sevgili bir şey alırsa ona ulaş

Ben sevgilimin vasıtası ile bir şey istemiyorum

Her an ona ulaşmayı istiyorum

431-Sait Paşa

Sait Paşa, Diyarbakır'da doğup, büyüdü. Burada bir süre postacılık yaptıktan sonra, Diyarbakır'a bağlı bir ile mutasarrıf tayin edildi. H.1304 (M.1888) yılında Rumeli Beylerbeyi makamına ulaştı. Aynı yılın ikinci Rebinin 28. günü Mardin'de mutasarrıf iken vefat etti.

Sait Paşa, bilgi ve edebiyat alanında büyük bir yere sahipti. Ayrıca **Tarih-i Cevdet** adıyla bilinen 12 ciltten oluşan önemli bir kitap yazdı. Kozmografya, Soy ve Coğrafya hakkında da yazmış olduğu bazı kitapları vardır. (Sicil-i)

432-Sait Paşa

Süleymaniyeli Hüseyin Paşa'nın oğludur. Hüseyin Paşa'nın Bebe emirlerinin sonuncusu olan **Ahmet Paşa** ile iyi ilişkileri vardı. Bu imaret, ortadan kaldırıldıktan sonra Ahmet Paşa ile birlikte İstanbul'a gitti. Küçük oğlu Sait'i orada okula gönderdi. Sait okulu bitirdikten sonra devlet idaresinde görev aldı. Süratle yüksek makamlara ulaştı. H.1302 (M.1886) yılında dışişleri bakanı oldu. Bir süre sonra Türkiye'nin Berlin Büyükelçisi oldu. Birkaç yıl sonra yeniden dışişleri bakanı oldu. Bir süre de şura meclisi'nde vekillik yaptı. **Halil Rıfat Paşa**'dan sonra reis oldu. Bu görevini sürdürürken H.1324 (M.1906) yılında vefat etti. Birkaç dili çok iyi bilen Sait Paşa, alim ve tecrübeli bir kişiydi. Halkını, fakirleri ve dostlarını seviyor, onların sorunlarıyla ilgileniyordu. (Sicil-i Osmani)

433-Sait Efendi (Şeyh Sait Efendi)

Keldar köyünden **Şeyh Mahmut**'un oğludur. H.1285 (M.1868) yılında doğdu. Palu'da İrşat'a başladı. Nakşi Tarikatı'nın liderliğini Şehrizorlu **Mevlana Halit**'ten aldı. Şiir ruhuna sahip olan Şeyh Sait Kürtçe, Farsça ve Arapça dilleriyle etkili kasideler yazdı. 1925 yılında Kürt Ulusal Mücadelesi'nin başında yeralarak, aynı yılın mart ayında isyanı başlattı. Türk Devleti, Şeyh Sait'in takriben bir hafta önce isyana başlayacağını biliyordu. Ona göre hazırlık yaptı. Bu isyanda galip ge-

len Türk Devleti, Şeyh Sait ile adamlarını ablukaya aldı. Takviye kuvvetlerin de gelmesiyle Kürtler dağlara geri çekilmek zorunda kaldılar. Dağlara çekilip savunma yapmaya başladılar. Ancak bu savunmaları da bir yarar sağlamadı. Başkaldırının liderleri Türk kuvvetleri tarafından tutuklanıp öldürüldüler. Şeyh Sait ile diğer bir kısımını da esir alıp kısa süren bir yargılamadan sonra idam ettiler.

434-Sait (Gorani Sait)

Kürdi adıyla meşhur Gorani Ebubekir'in torunu, Mahmut'un da oğludur. Gorani Sait, Mekke'de oturdu. Burada tanınmış salihler arasında yer aldı. H.872 (M.1468) y l nda Medine'yi M never'de ld (Devi Lami: C:1)

435-Sait (Kadı Sait)

Künyesi Fahrettin olan Kadı Sait, Şehrizorlu Kasım'ın torunu, Abdullah'ın da oğludur. Çağının büyük bilginleri arasında yer aldı. Tanınmış Şeddat'ın oğlu Kadi'nin öğretmeniyken Musul'da öldü. (İbni Halikan)

436-Sait Paşa

Bahdinan emirlerinden olan Sait Paşa İmadiye'de emir iken H.1249 (M.1833) yılında Revanduzlu **Muhammed Paşa** tarafından bu kaleye emir olarak tayin edildi.

437-Sait (Emir Sait)

Beni Mervan emirlerinden Nasruddevle Ahmet'in oğludur. Babası daha sağ iken Diyarbakır hakimi oldu. Kardeşi Nasır, kendisiyle sevaştıysa da başarılı olamadı. Hükümdarlığı kısa bir süre devam eden Emir Sait, H.457 (M.1065) yılında da vefat etti.

438-Selim Paşa

Kızılbekir Bey'in oğludur.[38] **Nadirşah**, Bebe ülkesinin merkezi olan Şehrebazar'a gelidiği zaman Selim Bey ona yaklaştı. Nadirşah tarafından **Halit Paşa'nın** yerine Bebe hakimi olarak tayin edildi. H.1160 (M.1747) yılında Bağdat valisi **Ahmet Paşa** onunla savaşmak için bir ordu gönderdi. Selim, Serucek Kalesi'ne, kardeşi Şir Bey ise Kamçuhe Kalesi'ne çekilip savunma hazırlığına girdiler. Bağdat ordusu Kamçuhe'ye gelerek, onları kolaylıkla yendi. Buradan da Surucek Kalesi'ne yöneldi. Selim Bey oğlunu Ahmet Paşa'nın yanına gönderek, on-

dan barış yapmasını istedi. Ahmet Paşa ise, barış yapması için İran'la olan ilişkilerine son vermelerini istedi. Ve hakimiyetini tastik ettirdi. Vali Ahmet Paşa, Deli Abbas'a varmadan öldü. Yerine ünlü **Süleyman Paşa** geçti. Süleyman Paşa'da Selim Paşa'dan İran 'la varolan ilişkilerini kesmesini istedi. Ancak Selim Paşa onu da dinlemedi. Kevi ve Harir hakimi ile bağlantı kurmaya çalıştı. Bunlarla anlaşıp Zengebat'ın üzerine saldırdı. Bu olay üzerine Süleyman Paşa'da büyük bir orduyla Bebe vilayetine yürüdü. Bağdat'tan dört fersah uzak bir yerde Selim Paşa'nın ordusuyla karşılaştı. Kanlı bir savaştan sonra yenilen Selim Paşa, İran'a kaçtı. Süleyman Paşa'nın oğlu Halit Bey ise, Bebe ülkesine hakim oldu. İran'da iki yıl kalan Selim Paşa, bu süre içerisinde ülkesini almaya fırsat bulamadı.

Bir rivayete göre, **Zendi Kerim Han**, 12 bin savaşçıyı Selim Paşa'nın emirne verdi. Selim Paşa bu ordu ile vilayetine geldi; ancak başarılı olamadı. Fakat H.1171 (M.1758) yılında İran'daki bazı kabilelerin yardımıyla Süleyman Paşa'nın üzerine yürüdü. Ancak bu kez de Kızılca'da kötü bir şekilde mağlup oldu. Bir süre sonra Bağdat'a gelerek, Süleyman Paşa'dan af diledi. Bundan da bir yarar göremeyip ümitsiz kalan Süleyman Paşa, öldü veya öldürüldü.

439-Selim Paşa

Muş vilayetinin emirlerinden olan Selim Paşa, Mirimiran ve Muş mutasarrıflık makamına ulaştı. İran ile yapılan savaş esnasında ihanetle suçlandı. H.1242 (M.1826) yılında öldürüldü. (Sicil)

440-Süleyman (Emir Süleyman)

Eyubi Şahinşah'ın torunu, **Takyeddin Ömer**'in de oğludur. H.611 (M.1214) yılı Muharrem ayının 12.günü Emir Nasır Eyup'un ölümünden sonra Yemen imaretinin idaresini ele geçirmeyi düşündü. Taze'ye yerleşti. Sofu iradeli bir kişi olan Süleyman, Hamza'nın oğulları olan İmam Mansur Abdullah San'a ve Zemar'a saldırdı. Bunların ülkelerini işgal etti. **Melik Kamil**'in oğlu **Mesut Selahaddin Yusuf** bir orduyla Emir Süleyman'a saldırdı. Onu Taze'de tutuklayıp, Mısır'a gönderdi.

441-Süleyman (Erbilli Süleyman)

Tanınmış edip ve büyük şair olan Süleyman, Süleymaniyeli Şerafeddin Erbilli Ebulşeyş'in torunu, Beliman'ın da oğludur. H.686 (M.1287) yılında Şam'da ölmüş olan Süleyman'ın çok sayıda şiirleri vardır. Şiirlerinden bir tanesi şöyledir:

Dostum şevkatsız insana ne kadar şikayet edeceğim
Dilekçemi pis insanlara arz ediyorum

Zilletin eteğini sizin evlerin içinden çekiyorum
Meclisinizde pişman kişinin dişini vuruyorum

Beni af edin sizin üzerinizde bir hakkım yoktur
İnsaniyet için sizde hiç bir kıpırdama yoktur

Güzel ahlaklar size misafir olmamış
Ben mahrumiyete sayılmış kişi olmuşum

442-Süleyman (Eyubi Süleyman)

Bir rivayete göre Eyubi Süleyman, Gazi'nin oğludur. Gazi Muhammed'in, Muhammed Ebubekir'in, Ebubekir Eyub'un, Eyup ise Şadi'nin oğludur. Başka bir rivayete göre ise, Eyubi Süleyman Abdullah'ıh oğludur. Abdullah Turan Şah'ın, Turanşah Şah Eyub'un, Eyup Muhammed'in, Muhammed ise Selahaddin'in kardeşi Melik Adil Ebubekir'in oğludur. Eyubi Süleyman, babasının ölümünden sonra Hasankeyf emiri oldu. Hükümdarlığı 50 yıl devam etti. İyi ahlaklı, fazilet sahibi ve yetenekli bir şairdi. H.820 (M.1417) yılında Vefat edince yerine oğlu Eşref Ahmet geçti. Çok sayıda şiir yazdı. Şiirlerinden bir bölüm şöyledir:

Ey gençliğin ilki, benden senin üzerine
Sabah yeli estiği sürece selam olsun

Benim keyfim ve zevkim senin zamanla beraber uzaklaştı
Yanımda bundan sonra devamlı bir aşk vardı

Senin o geçmiş gecelerin kalbimden ayrılmasın
Siz on dört gecelik ay dınız, o gecede benim dostlarım vardı

Çiçekle şarkı söylüyordu, onun yüzü
Işıklıydı, ve dişi düzenli bir mercandı

Bu şiir Mikrizi'nin kasidelerinde daha uzundur. Kasidenin aslında sadece bu kısmını almakla yetindik. (Devu Lami. Cilt:3)

443-Süleyman Paşa

Halit Paşa'nın oğlu olan Süleyman Paşa, Bebe ailesinin ünlü emirlerindendir. Bağdat ordusuna karşı Selim Paşa'nın yenilmesi üzerine Bebe emiri oldu. Kevi, Harir ve Zengebat onun yönetimi altındaydı. İlerici, dindar ve cesur bir insandı. Bağdat Valisi Ebuleyle, Süleyman Paşa'yı daima kendisine düşman olarak görüyordu. Bu nedenle Süleyman Paşa'dan sürekli korkuyordu. (Erbe Usur el-Ahiret fil Irak) Selim Paşa, İran ordusuyla birlikte Süleyman Paşa'ya iki kez saldırdı. Ancak başarılı olamadı. Bir rivayete göre Mervanili 12 kahramanın bu savaşların birinde yer aldıkları belirtiliyor.[39] H.1174 (M.1760) yılında **Hanê Paşa**'nın oğlu olan Muhammed Bey, İran ordusunun başında yer alarak Bebe vilayetini istila etmek istedi. Oradan da Bağdat'a yöneldi. Ancak, müttefiği olan Bağdat ordusuyla Süleyman Paşa'nın odusu Çeminarin'de Muhammed Bey'in ordusuyla karşılaştılar. Muhammed Bey kötü bir şekilde yenilerek, bazı emirlerle birlikte Süleyman Paşa'ya esir düştü. Süleyman Paşa'nın askerleri, bu esirleri sorgusuz bir ekilde ld rd ler. [40] H.1175 (M.1761) y l nda Ba dat valisi olan S - leyman Paşa ölünce, yeni vali olan **Ali Paşa** ile Süleyman Paşa'nın ilişkileri bozuldu. Süleyman Paşa, valiyi ikna etmeye çalıştı; ancak vali, onu dinlemedi. Süleyman Paşa, sonunda Keferi yakınlarında Bağdat ordusuyla savaşmak zorunda kaldı; yenilince İran'a kaçtı. İran'da Zendi **Kerim Han**'a yaklaştı. Kerim Han ise, onu Erdelan hakimliğine atadı. Ordusu ile bu yöreye gelerek, Erdelan'ın yönetimini **Subhan Verdihan**'dan teslim aldı. Süleyman Paşa'nın kardeşi Ahmet Paşa, Bağdat Valisi'ne yardım etmek için Bağdat'a gidince Süleyman Paşa, Erdelan'da vekil olarak oğlunu bıraktı. Ordusuyla Bebe vilayetine yönelerek, burayı istila etti. Ancak, Ahmet Paşa uzun süre Bağdat ordusuna karşı duramayınca, vilayeti terk etmek zorunda kaldı. Bağdat valisi olan Ali Paşa öldükten sonra yerine geçen Ömer Paşa, Bebe, Kevi, Harir, Altınköprü, Zengebat, Karahasan ve Bedrevecan vilayetlerinin hakimiyetini bir madalya ile Süleyman Paşa'ya verdi. Süleyman Paşa'nın hükümdarlığı uzun sürmedi. Süleyman Paşa, H.1179 (M.1765) yılında Faik İbrahim adı ile tanınan bir kişi tarafından öldürüldü.

444-Süleyman Paşa

Süleymaniye şehrinin kurucusu olan Süleyman Paşa, **İbrahim Paşa**'nın oğludur. Abdurrahman Paşa, H.1223 (M.1808) yılında meydana gelen İkinci Derbent savaşından sonra İran'a gitti. Süleyman Paşa Bebe, Kevi ve Harir hakimi oldu. Ardından **Abdurrahman Paşa** İran ordusuyla birlikte Bebe vilayetine geldi. Bağdat valisi bu haberi duyunca Süleyman Paşa'yı Bağdat'a getirerek, Bebe yönetimini Abdurrahman Paşa'ya bıraktı. Süleyman Paşa, **Mahmut Paşa** zamanında bir süre Kavi hakimliğini yaptı. Oradan azl edilince İran'a geçti. H.1239 (M.1823) yılında Kermanşah'ta öldü.

445-Süleyman Paşa

Süleyman Paşa, Abdurrahman Paşa'nın oğludur. Mahmut Paşa, Revanduzlu Muhammed Paşa ile savaşırken Süleyman Paşa ordunun bir kısmını ikna etmeye çalıştı. Onlarla Süleymaniye'ye döndü; imaretini kardeşinden geri aldı. Mahmut Paşa ise, İran ordusuyla birlikte gelip imaretini geri almak istedi. İkinci kez Süleyman Paşa'yı kovarak ülkesini geri aldı. Bu olaydan sonra Süleyman Paşa, Bağdat ordusuyla birlikte kardeşine savaş açtı. Karagöl'de kardeşini yenerek, yeniden hükümdarlığı eline aldı. Mahmut Paşa ise, kabilelerin yardımıyla bir kez daha Süleyman Paşa'ya saldırdı. Ancak bir yarar sağlayamadı. Mahmut Paşa, H.1246 (M.1830) yılında İran ordusu ile birlikte saldırınca Süleyman Paşa kaçmak zorunda kaldı. Süleyman Paşa, kısa bir süre sonra Bağdat ordusuyla birlikte tekrar Mahmut Paşa'ya saldırdı; onu birkez daha ülkesinden kovdu. Meyanduvap mıntıkasına kadar onu takip etti. Bundan sonra Mahmut Paşa, İran ordusuyla birkez daha saldırdı. H.1247 (M.1831) yılında Talparis'de Süleyman Paşa'yı yendi. Süleyman Paşa, Bağdat ordusuyla birlikte tekrar saldırdı. Mahmut Paşa bu saldırı karşısında kaçmak zorunda kaldı. Ali Paşa'nın Bağdat valiliği döneminde Revanduzlu Muhammed Paşa, Süleyman Paşa ile savaştı. Bağdat ve İran ordusu ittifak yapıp Süleyman Paşa'nın yardımına gittiler. Muhammed Paşa, Surdaşt'ta yenildi. Bu savaştan sonra barış yapıldı. Süleyman Paşa, H.1252 (M.1836) yılında Hemundi Muhammed Şerif'in başkaldırısıyla karşılaştı; H.1254 (M.1838) yılında öldü.

446-Süleyman (Melik Süleyman)

Hasankeyf'te bu adla anılan iki Kürt emiri vardır. Bunlardan ilki, Şerefname'de belirtildiğine göre Melik Süleyman, Hama'daki Eyubilerin soyundandır. Melik Süleyman Kürdistan'a gelerek, Hasankeyf'i imar etti. Mardin emiri buna karşı çıktı. **Cengizhan**'ın zamanında yaşamış olan Melik Süleyman, H.736 (M.1336) yılında öldü.

447-Süleyman (Melik Süleyman)

Bu adla anılan diğer Melik Süleyman ise, **Melik Halil**'in oğludur. Babası Tebriz'de **Şah İsmail**'in yanında hapiste iken hakim oldu. Babası öldükten sonra Diyarbakır Beylerbeyi olan **Hüsrev Paşa**'nın yardımıyla Hasankeyf emiri oldu. Emir olduktan kısa bir süre sonra kardeşlerinin hilesiyle karşılaştı. Bunun üzerine Melik Süleyman, imaretini terk ederek Diyarbakır'a gitti. Ölünceye kadar orada yaşadı.

448-Süleyman (Melik Sultan Süleyman)

Ruha ve Arapkir hakimi olan Melik Muhammed'in oğludur. Şerefhan ile çağdaş olan Melik Süleyman, babasının ölümünden sonra imaretin yönetimini eline aldı.

449-Süleyman Han (Dümbili Süleyman Han)

Subaşı lakabıyla ünlü olan Süleyman Han, büyük Şah Abbas'ın emiri, Cores ve Salmas'ın hakimiydi.

450-Süleyman

Süleyman, Davut'un oğludur. Davut ise Esedüdin lakabı ile tanınmış Hezebaniler'in büyük emiri İzzeddin'in torunu olan emir Esedüdin Musek'in oğludur. H.600 (M.1203) yılında Kudüs'ta doğmuş; H.667 (M.1210) yılında da ölmüştür. Süleyman, faziletli, iyi bir edebiyatçı ve bilginlerin meclisinde yeralan zahit bir insandı. Babası, Adil'in oğlu Eşref'in en yakın emirlerindendi. Dedesi **Musek İzzeddin** ise, Sultan Selahaddin'in dayısının oğludur. Aşağıdaki beyitler, şiirlerinden alınmıştır.

Sevgi ancak bir ateş parçası ve aşktır

Sakın o sevgiden dolayı eleştiri senden ayrılmayacaktır

Aşk aşıklara ateştir, o ateşin sıcaklığı

Aşıkların ciğerlerinin üzerine soğuk ve selamettir

O aşkta aşıkların kirpikleri uyumamakla lezzet olur

Onların bedenlerine hastalıklar şifadır

Onlar için ve sevgileri için bakışlarını

Pezevenklerin korkusu için mektuplardır ve konuşmadır

451-Süleyman (Emir Süleyman)

Bu adla anılan on emir vardı. Bunlardan ilki, Soran emiri Şah Ali Paşa'nın oğludur. Emir Süleyman, **Kanuni**'in zamanında yaşamıştır.

452-Süleyman (Emir Süleyman)

İkinci kişi ise, Sorani Kulu Bey'in oğludur. Emaretini kardeşi Budak Bey'den zorla aldı. Akıllı ve halkını seven bir kişiydi. Bir süre Zerza aşiretini yola getirmekle meşgul oldu. Üç bin savaşçıya yakın bir güçle Zerzalılar'ın üzerine saldırarak, onların kökünü kesti. Oradan da İran vilayetine geçti. İran vilayetinin birçok bölgelerine saldırdı. Girdiği yerlerde öldürme ve talana başvurdu. H.994 (M.1586) yılında büyük bir şöhret kazandı. Birkaç yıl hükümdarlık yaptıktan sonra öldü.

453-Süleyman (Emir Süleyman)

Denabile emiri olan Emir Süleyman, Emir Ahmet'in oğuludur. Emir Süleyman, insanları irşat ve islamiyete çağırmakla meşgul oldu. Hükümdarlığı Kürdistan, Azerbaycan ve Şam'a kadar yayıldı. Bir çok kale yaptırıp, ülkesinin imarıyla ilgilendi. Sencar Dağı'nda Süleyman Sarayı adıyla güzel bir saray yaptırdı. Ülkesinde Kürtçe eğitim yapmaları için çok sayıda öğretmen görevlendirdi. Birkaç kitap yazdı. H.410 (M.1020) yılında öldü. Cenazesi Serxebad'ta toprağa verildi. Meşariki'l Enver'in yazarı olan **Bensi Şeyh Recep**, yakın dostlarından biriydi. (Asarı Eşşie el-imamiye)

454-Süleyman (Emir Süleyman)

Palu emiri Hüseyin Canbek'in yeğenidir. Serdar **Kara Mustafa Paşa**'nın yardımıyla amcasından sonra emir oldu. Hükümdarlığı süresince, görevden alınmasını isteyen kardeşi ve yeğenleriyle uğraştı. Buna rağmen imaretini korumayı başardı.

455-Süleyman (Emir Süleyman)

Sason emiri Muhammed Bey'in oğludur. H.937 (M.1531) yılında babası ölünce, **Kanuni Sultan Süleyman** tarafından Sason emirliğine atandı.

456-Süleyman (Emir Süleyman)

Mirze Bey'in oğlu olan Emir Süleyman, kardeşinin ölümünden sonra Bane'de 20 yıl hükümdarlık yaptı. Adil ve mütteki bir insan olan Emir Süleyman, ömrünün son dönemlerinde imaretini terk ederek, Haca gitti. Mekke'de ölen Emir Süleyman, Şerefhan'nın çağdaşıydı.

457-Süleyman (Emir Süleyman)

Sevedi emiri Murat Bey'in oğludur. Bitlisli Şerefhan'ın çağdaşı olan Emir Süleyman, Şerefname'de çok övülmüştür. Emir Süleyman Bağdat ve Arap ülkelerini gezdi. İmarı seven bir kişiydi. **Asi Badilli Alus** ile çok savaştı. Girdiği savaşların tümünde galip geldi. **Serdar Mustafa Paşa**'nın yakını ve dostuydu.

458-Süleyman (Emir Süleyman)

Han Ahmet Han'dan sonra Erdelan valisi oldu. Bebe imaretinin kurucusu olan **Süleyman Paşa**'nın saldırılarına maruz kaldı. Ülkesinin bir kısmını bu saldırılar esnasında kayb etti.

459-Süleyman (Emir Süleyman)

Mervani Ahmet Melik Nasreddin'in veliahtı olan Emir Süleyman, Ebulharp (Savaş Babası) ünvanıyla tanınıyordu. Gez aşiretlerinin Kürdistan'a gelişleri sırasında Cizre hakimiydi. Süleyman Bey, hile yapmak amacıyla Gez aşiretinin ileri gelenlerini yemeğe davet etti. Bunların reislerini tutuklayıp, aşiretin dağılmasını sağladı. H.441 (M.1050) yılında babasının emriyle Hamidi aşiretlerinin reisi İskanlı **Emir Ebul Hasan**'la birlikte Musul hakimi olan **Kervaş** ile savaşmak için Musul'a gitti. Bu savaşta galip gelerek, Kervas'ı esir alarak, devlet başkanı olan kardeşine teslim etti. H.446 (M.1054) yılında Erbil hakimi ve Buhti aşiretinin reisi olan Muski Emir Ebul Hasan ile savaştı.

Başnavi Ebu Tahir'in kızıyla evli olan Emir Süleyman, Ebul Hasan'ı tutukladı. Ebul Hasan, ölünceye kadar hapiste kaldı. Ebu Tahir bu duruma sitem edince Ebulharp, kayınpederi olan Ebu Tahir'i zehir içmeye zorladı. Ancak Emir Süleyman, Ebu Tahir'in oğlu tarafından öldürüldü.

460-Süleyman (Emir Süleyman)

Bu adla anılan emirlerin en sonuncusu, Bebe **Pir Budak Bey**'in en yakın arkadışıydı. **Pir Nazar**'dan sonra Bebe ülkesinin bir kısımına hükümdarlık yaptı. Diğer kısmı ise Emir İbrahim'in elinde kaldı. Bir süre sonra Emir İbrahim'den kurtuldu. İkinci Babaniye imaretini kurdu. Merge hakimi olan Hıdır Bey, emir Süleyman'ın yeğenidir.

461-Sencari

Sencar'da doğmuş olan birçok ünlü bilginin lakabdır. Bunlardan birisinin gerçek adı Abudullah'tır. Hadis ilminde İbane adı ile yazılmış Erbilli Sait'in oğludur. Sencari, H.440 (M.1049) yılında ölmüştür.

462-Sencari

Gerçek adı ise, Ebu Sait Ahmet'tir. Yıldızlar hakkında **Ah Kamil İşarat ve İhtibarat** adlı kitapları yazan **Abdulcelil Muhammed**'in oğludur.

463-Sencari

Bu adla anılan üçüncü kişi ise, Zahir İbrahim'in oğludur. Tıp ilminde **Elidahli Biniyeti Esselah** adlı kitabın yazarıdır.

464-Suzi Osman Dede

Mardin reislerinden birisinin oğludur. H.1085 (M.1764) yılında ölen Osman Dede, Mevlevi tarikatına mensuptu. Ayrıca dönemin ünlü şairleri arasında yeralıyordu.

465-Suli Bey

H.1049 (M.1639) yılında Maraş Emiriliğini yaptı. (Sicil-i)

466-Sehrap Bey

Dertenk aşiretinin kurucusu olan Sehrap Bey, cesaret ve akıllılığıyla ünlüydü. Bave, Baske ve Zermameki bölgelerini işgal etti.

467-Seydi Han

Bahdinan ailesine mensup **Kubat Bey**'in oğludur. Amcası Baran Bey'in **Ferhat Paşa**'nın yanına gitmesinden sonra emir oldu. Uzun süre hükümdarlık yaptı. H.994 (M.1586) yılında Erzurum'da idam edildi.

468-Seyfeddin (Emir Seyfeddin)

Bu lakap üç Kürt emirin ismidir. Bunlardan birincisi, Pir Budak Bey'in oğludur. Emir Seyfeddin, babasının ölümünden sonra Soran emiri oldu. Uzun süre hükümdarlık yapamadan vefat etti.

469-Seyfeddin (Emir Seyfeddin)

Emir Hüseyin'in oğludur. Babasının ölümünden sonra Soran imaretinin yönetimini eline aldı. İmareti bir süre sonra Osmanlı Devleti tarafından Dasni Hüse-

yin Bey'e teslim edildi. Emir Seyfeddin, Hüseyin Bey ile savaştı. Osmanlı Devleti, Dasni Hüseyin Bey'in yanında yer alınca, Emir Seyfeddin de Erdelan Emiri Bige Bey'e iltica etti. Ancak Bige Bey ona yardım elini uzatmadı. Bu durum karşısında zorunlu olarak Soran vilayetine döndü. Aşiretlerden kuvvet alarak Hüseyin Bey ile tekrar savaştı. Çetin bir savaştan sonra Hüseyin Bey'e galip gelerek, Dasni aşiretinden beş bin kişiyi öldürdü. Atalarının mülkü olan Soran imaretini geri aldı. Hüseyin Bey ise, tekrar Soran'ı işgal etmek için girişimde bulundu. Ama başarılı olamadı. Sonunda İstanbul'a çağrıldı; orada öldü.

Osmanlı Devleti bir süre sonra Bahdinan ordusuyla birlikte Kürt imaretlerinden bir ordu toplayarak, Emir Seyfeddin ile savaşa gönderdi. Ancak bu ordu da başarılı olamadı. Daha sonra Bradostlu Gazi Kara Yusuf Bey, Emir Seyfeddin'i İstanbul'a göndermek için ikna etti. Emir Seyfeddin İstanbul'a ulaşınca **Kanuni Sultan Süleyman** sözünde durmayarak, onu öldürüldü.

470-Seyfeddin (Emir Seyfeddin)

Bu adla anılan üçüncü kişi ise, Mukri imaretinin kurucusudur. Emir Seyfeddin, akıl ve cesaretiyle ünlüydü. Türkmen hükümetlerinin son durumundan yararlanma girişiminde bulundu. Kürt aşiretlerini topladı. Başta Debas nahiyesini Çelepkelu aşiretinden aldı. Sonra Dolebarik, Aktacı, Eyletemur ve Saldüz'a yürüdü. Buraları işgal ettikten sonra yavaş yavaş Şehrizor ve Erdelan üzerine saldırdı. Buraları da hükümdarlığı altına aldı. Böylece Mukri adı altında güçlü imaret kurdu. Akılcı siyasetiyle ömrünün sonuna kadar rahat yaşayan Emir Seyfeddin'in ölüm tarihi ise, bilinmiyor.

471-Seyfeddin (Diyarbakırlı Seyfeddin)

İsiminden de anlaşıldığı gibi Diyarbakırlı olan Seyfeddin, faziletli bir insandı. Birkaç kitap yazdı. H.630 (M.1233) yılında öldü.

472-Seyfeddin İsmail Efendi

Emir Hüseyin'in oğludur. Babasının ölümünden sonra Soran imaretinin yönetimini eline aldı. İmareti bir süre sonra Osmanlı Devleti tarafından Dasni Hüseyin Bey'e teslim edildi. Emir Seyfeddin, Hüseyin Bey ile savaştı. Osmanlı Devleti, Dasni Hüseyin Bey'in yanında yer alınca, Emir Seyfeddin de Erdelan Emiri Bige Bey'e iltica etti. Ancak Bige Bey ona yardım elini uzatmadı. Bu durum karşısında zorunlu olarak Soran vilayetine döndü. Aşiretlerden kuvvet alarak Hüseyin Bey ile tekrar savaştı. Çetin bir savaştan sonra Hüseyin Bey'e galip gelerek, Dasni aşiretinden beş bin kişiyi öldürdü. Atalarının mülkü olan Soran

imaretini geri aldı. Hüseyin Bey ise, tekrar Soran'ı işgal etmek için girişimde bulundu. Ama başarılı olamadı. Sonunda İstanbul'a çağrıldı; orada öldü. Osmanlı Devleti bir süre sonra Bahdinan ordusuyla birlikte Kürt imaretlerinden bir ordu toplayarak, Emir Seyfeddin ile savaşa gönderdi. Ancak bu ordu da başarılı olamadı. Daha sonra Bradostlu Gazi Kara Yusuf Bey, Emir Seyfeddin'i İstanbul'a göndermek için ikna etti. Emir Seyfeddin İstanbul'a ulaşınca **Kanuni Sultan Süleyman** sözünde durmayarak, onu öldürüldü.

473-Seyfeddin İsmail Efendi

Harput doğumlu olan İsmail Efendi, ünlü bilginler arasında yer aldı. H.1286 (M.1869) yılında Şurayi Devlet'e üye oldu. Bir süre sonra kendisine İstanbul Payesi makamı verildi. Üç yıl aradan sonra İstanbul hakimliğine atandı. Ayrıca adliye mahkemesinin şura üyeliğine seçildi. H.1291 (M.1874) yılında bu mahkemenin başkanı oldu. Mecelleyi Şeriye'nin komisyonu başkanlığı gibi, önemli görevlerde bulundu. H.1330 (M.1910) yılı, Sefer ayının 17. günü öldü. Seyfeddin İsmail Efendi, büyük bir ilim ve hitabet sahibiydi. (Sicil-i Osmani)

474-Sarım Bey

Mükri Emir Seyfeddin'in oğludur. Babasının ölümünden sonra Mükri hakimliğine atandı. Safavi **Şah İsmail**'in saldırılarına karşılık savunma yaptı. Onu öldürmek için hertürlü çareye başvuran Şah, H.912 (M.1506) yılında büyük bir orduyla Sarım Bey'e saldırdı. Ancak Sarım Bey, bu saldırı karşısında da başarı bir savunma yaparak İran ordusunu bir kez daha geri gönderdi. İmaretini Safavilerin saldırılarından korumak amacıyla Osmanlılarla ilişki kurmaya çalıştı. Bunun için İstanbul'a geldi. İtaat ve vilayetini **Sultan Süleyman**'a takdim etti. Kısa bir süre sonra öldü.

475-Saruhan Bey

Kardeşi Süleyman Bey'in ölümünden sonra **Sultan II. Selim** tarafından Sason emirliğine atandı. Osmanlı Devleti'ne beş yıl hizmet etmisinin karşılığı olarak imaretinin hükümdarlığı kendisine verildi. H.986 (M.1578) yılında Çaldıran Savaşı sırasında şehit düştü.

476-Sadık Han

Şikaki aşiretinin reisidir. Zendiler'in imhası ve Kacar hükümetinin kurulmasında büyük bir çaba harcadı. H.1211 (M.1796) yılında **Ağa Muhammed Han**'ın halifesi olan **Fethi Ali Şah** üzerine saldırdı. (Tarih-i İran)

477-Sadık Han

Zend Padişahlarının sonuncusu ve Lütfi Han'ın amcasıdır. Bu ailenin devamını sürdürmek için çok çaba harcadı. Ancak başarılı olamadı. Zendi alesininin imareti yıkılınca tek emir olarak Sadık Han kaldı.

478-Sadık Muhammed Efendi

Ebu Mesut Muhammed Efendi'nin oğludur. H.1030 (M.1621) yılında doğan Muhammed Efendi, dönemin en faziletli kişileri arasında yeraldı. H.1070 (M.1660) yılında İstanbul Kadılığı'na atandı. H.1082 (M.1671) yılında da öldü. Cenazesi dedesi olan ünlü Ebu Sait'in yanında toprağa verildi. (Sicil-i Osmani)

479-Salih Ahî

Bilgin ve şair olan Salih Ahî, Süleymaniyeli olmasına rağmen Köysancak'ta yaşadı. Soranice şiirler yazdı. Şiirlerinden bir bölüm şöyle:

Xuda helnagerê çawim emende şêt û şeyda bim
Le mabeynî xelayiq da weha mehtûk û ruswa bim

Gelê def'e delêm ba dil bigorim xom le wî ladim
Le dûrî da xerîk mawim belam wa çake yek ra bim

Debê Ahî le cejnî weslî dîlber da be qurban
Qedî barîk û lêwî al û çawî mest û şehla bim

480-Salih Zeki Bey

Hüseyin Bey'in oğludur. Hüseyin Bey Davut Bey'in, Davut Bey de Sahib Kıran Mahmut Bey'in oğludur. Zeki Bey, H.886 (M.1881) yılında Halepçe'de doğdu, babası öldükten sonra Süleymaniye'deki amcası Osman Bey'in yanına geldi. Rüştiye medresesinde okudu. 1899 yılında Bağdat'ta askeri liseye geçti. Üç yıl sonra İstanbul'daki Harbiye okuluna girdi. 1906 yılında harbiye okulunda mezun olduktan sonra Bağdat'a geri döndü. Birinci Dünya Savaşı'nda Irak ordusunda görev yaptı. Halk hamlesinin komutan yardımcısı oldu. Savaşta yaralandı. 1921 yılında Yüzbaşı iken Osmanlı ordusunu terk ederek Irak'a döndü. Bir yıl sonra Akra Kaymakamlığı'na tayin edildi. Kısa bir süre sonra bu görevinden ayrılarak **Şeyh Mahmut Berzenci**'nin yanında yeraldı. 1924 yılına kadar devam eden bu isyanın başarılı olması için mücadele etti. İsyandan sonra iki yıl işsiz kaldı. **Diyar-i Kürdistan** adlı bir dergi çıkararak, onu Arapça, Türkçe ve Kürtçe dilleriyle yayımladı. Daha sonra Nahiye müdürü olarak devlet hizmetine girdi. Ardından Şehreban Kaymakamlığı'na atandı. Sonra Afek Kaymakamı, oradan da Çemçemal Kaymakamı oldu. Buradan da İçişleri Genel Müdürlüğü'de 1. yardımcı ola-

rak görev yaptı. 1933 yılında Köysancak Kaymakamlığı'na atandı. Buradan da İmadiye Kaymakamı oldu. 1935 yılında ise Süleymaniye Mutasarrıflığı'na atandı. Bir buçuk yıl sonra Deyali livasına nakl edildi. Burada tasfiye başkanı oldu. Bu görevini 1939 yılına kadar sürdürdü. Bundan sonra Erbil Mutasarrıfı oldu. Bu göravini iki yıl sürdürdükten sonra Bağdat'a idari müfetiş olarak tayin edildi. 1944 yılı Ocak ayının 13 günü ölen Zeki Bey, yüksek ahlak sahibiydi. Yumuşak huylu, cömert bir insan olan Zeki Bey, şiir ve edebiyat alanında da yetenekli bir insandı. Ana dili olan Kürtçe'nin yanısıra Türkçe, Arapça, Farsça ve Fıransızca da biilyordu.

481-Salih Muhammed Hilmi Efendi

Kürdi Kasım'ın oğlu ve Şair olan Hilmi Efendi, Yenişehir'de yaşamını sürdürdü. Burada hocalık ve yazı yazmakla meşgul oldu. H.1071 (M.1661) yılında vefat etti. (Sicil-i Osmani)

482-Sebğetullah (Kürdi Sebğetullah)

Ziyaretli Kürdi Mustafa'nın oğludur.[41] Bağdat'ta yaşadı. Dönemin bilginleri arasında yeraldı. **Davut Paşa**'ya Meani, Bedi, Usul ve Tefsirül Beydavi konularında hocalık yaparak, ona icaze verdi. Baban **Abdurrahman Paşa**'nın saygısın kazandı. (Metaki Suut)

483-Sadreddin

Abdulmelik'in oğlu, Kürdi Dırbas'ın torunudur. H.566 (M.1171) yılında **Sultan Selahaddin** tarafından Kahire'ye ilk tayin edilen Kadı dır. Bilgi ve takva ile meşgul olan Sadreddin, H.596 (M.1200) yılında **Melik Adil** döneminde Mısır'da Şeyhler Şeyhi oldu. (Miratül Zaman)

484-Sıddık (Erbilli Şeyh Sıddık)

Erbil Kürtlerinden Bedir'in oğludur. Mekke'de oturdu. Melik Kamil'in oğlu **Melik Mesut**, ölümünden bir süre önce yaptığı vasiyette Şeyh Sıddık tarafından yıkanıp defin edilmesini istemişti. Melik Kamil, bu vasiyeti duyunca Şeyh'ten Mesut'un vasiyetini yerine getirmesi için ricada bulundu. Hatta kendisine bağlı emirlerinde bu hususta ricada bulunmalarını emretti. Şeyh Sıddık bu isteği kabul ederek, Melik Mesut'un vasiyetini yerine getirdi. (Vefiyatıl Ayan)

485-Sefaeddin İsa (Kadiri Sefaeddin İsa)

Nakşi tarikatına bağlı olan Sefaeddin İsa, **Cemiyül Envarr fi Menakibi el-Ehyar** adlı kitabı elyazmasıyla Türkçe yazmış; H.1077 (M.1666) yılında ölmüştür. (Dairetü'l Mearif El İslamiye)

486-Seyfeddin (Erbilli Seyfeddin)

Müberek'in oğlu, Mustefa'nında kardeşidir. Seyfeddin, Fazilet sahibi bir insandı.

Nasihetül Mülk adlı kitabı Farsça'dan Arapça'ya çevirmiştir. Bu kitabın İmami Gazali'ye ait olduğu tahmin edilmektedir. Kitabın asıl adı ise, **Yusrul Amilin Mafi Dareyin**'dir.

487-Selahaddin (Kadı Selahaddin)

Halebi Gorani adıyla tanınan Selahaddin, Seyit Muhammed Muhyeddin'in oğludur. Edebiyatın Şeyhi ve meşhur şairlerdendir. Aşağıdaki şiiri, babasının ölümü üzerine yazmıştır.

Ey üzüm ağacı, sana ne oldu bu kadar meyveli
Neşe ile ve ülkeyi koruyan lidere üzülmuyorsun

Onun mezarı üzerine senin yaprağın savinçle sallanıyor
Uzanan her dal ona yöneliyor

Acaba bu keyfin alameti midir ortaya çıkmıştır
Yoksa üzüntüdür, o üzüntünün yanında kan ağlıyorsun

Kadı Seyfeddin, H.1049 (M.1639) yılında vefat etmiştir.

(Kitabü Hulasatül Eser)

488-Selahaddin (Emir Selahaddin)

Sultan Selahaddin'in oğlu olan Melik Zahir'in oğludur. H.600 (M.1203) yılında Halep'te doğdu. Babasının ölümünden sonra Antep, kendisine verildi. Annesi cariye olduğu için babasının yerine geçemedi. H.651 (M.1253) yılında Antep'te öldü.

490-Sunullah Mustafa Efendi

İmadiyeli Cafer Efendi'nin oğludur. Bursa ve Edirne'de kadılık yaptı. H.1000 (M.1592) yılında İstanbul'da bilginlerin makamına ulaştı. Anadolu, ardından da Rumeli Askeri Kadılığı'na atandı. H.1008 (M.1599) yılında Şeyhulislam oldu. Bu görevinden iki yıl sonra ayrıldı. H.1011 (M.1603) yılında kendisine ikinci kez Şeyhulislam görevi verildi. Bir yıl bu görevde kaldı. Bu görev, **Sultan III. Mehmet** döneminde kendisine dört kez verildi. Emekliye ayrıldıktan sonra Hacca gitti. Fazilet sahibi olan Mustafa Efendi, bazı kitaplara açıklamalar yaptı. Devlete karşı suç işlediğinden dolayı Moldavya bölgesinin emiri olan Mikail'in öldürülmesi için fetva çıkardı. (Hamamet Kitap, 42)

489-Şemseddin Mahmut

Küçük Lur'un Atabeyi ve Kersaşep'in oğludur. Hüsameddin Ömer'den sonra Atabey oldu. Bütün zamanını iç karagaşalıkla geçirdi. H.659 (M.1261) yılında Gazanhan'ın emriyle öldürüldü.

491-Şadi

Mervan oğlu Kürt Revadi aşiretine mensup, **Sultan Selahaddin**'in dedesidir. Devin'de[42] oturuyordu.[43] Ravadi aşireti, Hezebani aşiretinin bir koludur. Şadi, Selçukluların çocuklarına öğretmenlik yapan mücahit Cemaleddin adıyla ünlü **Rumi Behruz**'un dostudur. Bir kötü olaydan dolayı Devini terk ederek, Bağdat'a gitti. Bilgi ve yetenekleri sayesinde Bağdat'ta çok hızlı bir şekilde meşhur oldu. **Melik Şah**'ın oğlu **Sultan Mesut**'un emriyle Bağdat muhafızı oldu. Sultan Mesut, bu ilerlemeden sonra Şadi'ye bir mektup yazarak, kendisini Bağdat'a çağırdı. Tikrit Behruz'un ülkesi dahilinde iken Şadi'yi vekil olarak tayin etti. Şadi birkaç yıl sonra Tikrit'te öldü ve orada da toprağa verildi.

492-Şadi Eyubi

Melik el-Evhat Takyeddin Şadi, Sultan Selahaddin'in amcası olan **Şirguh**'un torunlarındandır. Mısır'daki Türk Sultanları döneminde Şam emirileri arasındaydı. H.709 (M.1310) yılında Şam'da öldü.

493-Şaku Efendi

İstanbul'da Enderuni Humayun'da öğretmenlik yaptı. Bilgi ve edebiyat alanında önemli bir yere sahip olan Şaku Efendi, H.1280 (M.1863) yılında öldü.

494-Şani Abdulkerim Efendi

Diyarbakırlı olan Şani Efendi, Enderuni Humayun'da yazarlık yaptı. H.1087 (M.1676) yılında hac ibadetini yerine getirirken vefat eden Şani Efendi dönemin tanınmış şairleri arasında yer aldı. (Sicil-i Osmani)

495-Şaver

Şeddadi padişahlarından iki kişinin adıdır. Ebul Esvar künyesiyle tanınan Şaver, **Şeddadi Fadıl**'ın oğludur. **Nuşirevan**'dan sonra Şeddadi hakimi oldu. H.446 (M.1054) yılında Seçuklu **Sultan Tefrel**'in Genç'e gelmesi üzerine Ebul Esvar onu ziyaret etti. H.446 (M.1054) yılında öldü. **Kabusname**'nin yazarı **Şair Katran**'ın dostu ve çağdaşıdır. Şair Katran, bu kitabında kendisinden övgüyle bahsetmektedir. (Münecimu'l Umran)

496-Şaver

İkinci Şaver ise, Ebul Esvar adıyla tanınıyordu. Gürcü Padişahı Davit ordusuyla Ani'ye geldiği sırada, Şaver Ani hakimiydi. H.518 (M.1123) yılında dişi kırıldı.

497-Şah Bendehan

Eyuphan'ın oğlu Şah Bendehan, babasının ölümünden sonra H.994 (M.1586) yılında Denabile emiri oldu.

498-Şah Pertev (Hakkarili Şah Pertev)

Hicri 13.yüzyılda yaşadı. Faziletli ve iyi bir şair olan Şah Pertev, şiir divanını H.1221 (M.1806) yılında tamamladı.

499-Şah Kulu Bey

Derzeni emiri Muhammed Bey'in oğludur. Kardeşi Ali Bey'den sonra H.941 (M.1534) yılında hükümdar oldu. Bu görevi 8 yıl sürdürdü. Kürtkani **Nasır Bey** tarafından öldürüldü.

500-Şahin Paşa

Genç lakabıyla bilinen Şahin Paşa, Kürt Ali Ağa'nın oğludur. Şahin Paşa, Mehmet Ali Paşa zamanında babası ve kardeşi Şahin Bey ile birlikte Mısır'a git-

ti. Mısır'da Şahin adındaki oğlunu askeri okula verdi. Burayı üstün bir dereceyle bitirdikten sonra Paris'teki Sensir okuluna gitti. Mısır ordusu, Vahabileri yola getirmek amacıyla sefere çıkarken, Şahin Bey Paris'ten gelerek orduya katıldı. Hicaz'daki Sahra ortasına yürüdü. Bu sırada üstün bir başarı göstererek, **Abbas Paşa** ile **Sait Paşa** zamanında mesleğinde yavaş yavaş ilerledi. İsmail Paşa döneminde Maraşal rütbesine ulaştı. Daha sonra ikinci bölge komutanı oldu. Bu dönemde Nuri Paşa hükümetini devirmek için yapılan çalışmalar içerisinde yer aldı. Şerif Paşa'nın kurduğu hükümette savunma bakanı oldu. Hadavi İsmail Paşa azl edildikten sonra Şahin Bey ile birlikte Napoli'ye gitti. 1884 yılında Napoli'de öldü. Cenazesi Mısır'a getirilip burada toprağa verildi.

501-Şahin Paşa

Yeniçeri saflarında büyüdü. Silahtar Ağası oldu. 1907 yılında Sancak Beyi olduktan sonra vefat etti. (Sicil-i)

502-Şibli Paşa

Sultan Abdulaziz döneminde görev yapan bir Kürt emiridir. Sırasıyla Hille, Divaniye ve Musul mutasarrıfı oldu. Rumeli payesi makamını aldı. **Sultan Abudulaziz** döneminde öldü. (Sicil-i Osmani)

503-Şeddadıl Cezeri

Künyesi Ebu Necip, lakabı Tahir olan Şeddadıl Cezeri, İbarihim'in oğludur. Behevilerin döneminde yaşadığı belirtilen ve şair olan Cezeri, Muiziddevle'nin bakanlığını yapan Mehlebi'yi öven bir kaside yazdı. H.400 (M.1010) yılında vefat etti. Aşağıdaki beyitler ona aittir. (Fevatıl Vefiyat)

Tasavuf neslini en pis nesil olarak görüyorum
Onlara deki Hulul en kötü bir şeydir

Allah mı dedi, siz onu sevdiğinizde
Hayvanların etini yiyin ve oynayın

504-Şeref Bey

Bu adla, yada Şeref adıyla bilinen yedi emir vardır. Bunlardan biri, Aziziye emiri İbrahim Bey'in oğludur. Şeref Bey iki yıl hükümdarlık yapmıştır.

505-Şeref Bey

Aziziye emirlerinden olan Şeref Bey, Emir Aziz'den Ömer Ceziresini istila etti. Osmanlı Devleti'nin baskısı nedeniyle birinci kez başarılı olamadı. Ancak Osmanlılar döndükten sonra ikinci kez burayı işgal etti. Emir Aziz'i öldürdü. Bunun üzerine Osmanlı ordusu, **Boşnak Paşa**'nın komutası altında Şeref Bey'e saldırdı. Osmanlı ordusu karşısında savunma yapamayan Şeref Bey, şehri kardeşine teslim etti. Ancak, Şeref Bey birkez daha Cizre'yi işgal etti. Osmanlı Devleti onu resmen tanıyınca, H.1005 (M.1597) yılında Cizre emiri oldu.

506-Şeref Bey

İspayerd emiri olan Şeref Bey, Ağakis hakimliğini yaptı. Hükümdarlığı **Kanuni Sultan Süleyman**'nın dönemine rastlamaktadır.

507-Şeref Bey

Hacı Şeref Bey, Bitlis hükümdarlarındandır. Şeref Bey, H.796 (M.1394) yılında Sıvas'tan Muş'a gelen **Timurlenk**'i ziyaret ederek, ona itiatını sundu. Bunun karşılığında Yasip ve Malazgirt kendisine verildi. Ancak, bir süre sonra Ayik Sofi Özbek'in ihbarı üzerine Bitlis'te haps edilerek öldürüldü.

508-Şeref Bey

Bitlis hakimi **Şemseddin Veli**'nin oğludur. Babasının ardından emir olduktan bir süre sonra öldürüldü.

509-Şeref Bey

Bitlis imaretinin emirlerinden olan Şeref Bey, **Emir İbrahim Paşa** döneminde Muş hakimliğini yaptı. Emir İbrahim ile ilişkileri bozulunca aralarında savaş çıktı. Bölgede yaşayan kabileler Şeref Bey'in yanında yeralmaları ona ciddi bir güç kattı. İbrahim Bey, Bitlis'e kaçmak zorunda kaldı. Emir Şeref onu takip ederek Bitlis'i işgal etti. Bitlis emiri olduktan yedi yıl sonra **Şah İsmail** ile girdiği savaşta esir düştü. Bu olaydan sekiz yıl sonra Şah'ın emriyle Bitlis'e gönderildi. Şah İsmail, birkez daha Emir Şeref ile diğer Kürt emirlerini Hoy'a çağırdı. Hoy'a gelen emirlerin tümünü hapse attı. Emir Şeref bir süre sonra burdan kaçarak, Hakkari'ye geldi. Ünlü Kürt büyüğü **İdris-i Bidlisi**'nin nasihatı sonucu Osmanlı Devleti'nin himayesine girdi. Çaldıran Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti'nin himayesine giren diğer Kürt emirleri gibi o da **Yavuz Sultan Selim**'e bağlandı. Bitlis'e dönerek, imaretini yeniden inşa etti. İltica eden Ulema'nin karşılanması için Şeref Bey, Sultan'ın emriyle Van'a gönderildi. Onu karşılayıp Sultan Selim'e

gönderdi. İstanbul'a ulaşan Ulema , ilk iş olarak Osmanlı Devleti'ni Şeref Bey'e karşı kışkırttı. Bu çabalarında başarılı oldu. Osmanlı ordusunun başına geçerek, Bitlis'e yürüdü. Bitlis'i ablukaya aldı. Şah Tahmasp'ın Bitlis'e gelmesi üzerine burayı terk eden Ulema, İstanbul'a geri döndü. Emir Şeref ise, Ahlat'ta Şah'ın onuruna büyük bir ziyafet verdi; ona kıymetli hediyeler sundu. Buna karşılık Şah'ta ona Han lakabını verdi; Onu Kürdistan emirlerinin emiri yaptı. H.939 (M.1533) yılında Şerefhan'ın oğlu Şemseddin'i Şah'ın himayesine verdi. **Şah Tahmasp**, Horasan tarafına gidince Ulema, büyük bir orduyla tekrar Bitlis'e geri döndü.Tatik Kalesi yakınında Şeref Han ile savaştı. H.940 (M.1534) yılında çıkan bu savaşta Şeref Han öldürüldü.

510-Şeref Bey

Cizre emiri olan Şeref Bey, H.1013 (M.1604) yılında İran saldırısı sırasında Cefaletin'in oğlu **Sinan Paşa** ile birlikteydi. Sonra kendisine beylerbeyi lakabı verilerek Rakka Hakimliği'ne atandı. H.1027 (M.1618) yılında vefat etti.

511-Şerefhan

Bitlis hakimi Emir Şemseddin'in oğludur. H.944 (M.1537) yılı Zilkade ayının 20. günü Kum kentine yakın bir yer olan Kerut'ta doğdu.[44] Şah'ın sarayında büyüdü. On iki yaşındayken Kürtlerin emiri oldu. Bu görevini üç yıl sürdürdü. Bu esnada Geylan vilayetini imar etti. İkinci **Şah İsmail**'in yanında yer aldı. Ancak kısa bir süre sonra dile getirilen dedikodular nedeniyle Şah tarafından Nahcivan hakimliğine atandı. Osmanlılarla savaşması için emrine büyük bir ordu verildi. H.986 yılında Kumandan **Mustafa Paşa** ile barış anlaşması yaptı. **Sultan III. Murat**, onu yanına çekerek, kendisine Bitlis'in hakimiyet fermanını gönderdi. Şerefhan, Bitlis'e gelerek atalarının makamına oturdu. H.991 (M.1578) yılında Muş livası'da kendisine bağlandı.

H.1005 (M.1597) yılında ise, ünlü Tarihi Kitabı olan **Şerefname**'yi tamamlamak için görevini oğlu Şemseddin Bey'e bıraktı. Farsça yazdığı bu kitabını H.1005 (M.1597) yılında bitirdi. Bu eşsiz tarihi eser, aşağıdaki konulardan bahsedmektedir.

1-Kürt hükümetlerinden (Mervani, Hasnevi, Fedlevi ve Eyubi)
2-Kürt olmadıkları halde Kürtler'den yönetimi alan hükümdarlardan,
3-Kürt hükümdarlarından (Para ve Hutbelerden)
4-Bitlis hükümetinden

Şerefhan, kitabının ikinci ve üçüncü bölümlerinde birer açıklama yapmıştır. Bu açıklamalarında şöyle diyor: "*Bitlis imareti kendi başına bağımsızdı. Diğer imaretler, buranın içişlerine karışmıyorlardı. Coğrafik olarak bu imaretler kendi aralarında bir federasyon şeklinde ortak bir idare oluşturup, Cizreyi kendilerine merkez yapmak şartıyla birleşik bir hükümet kurmuş olsalardı, bugün devam eden ayrılık ve parçalanmışlık devam etmeyecekti.*" Gerçekten de Kürt emirleri bu öneriye kulak verselerdi, kolay kolay varlıklarını yitirmeyeceklerdi. Bu gün tek bir Kürt devleti ve tek bir Kürt siyaseti olacak; herkes buna uyacaktı.

Şerefname, H.1078 (M.1667) yılında Şami tarafından Türkçe'ye cevrildi. **Vilyan Minof** ise, onu Rusça'ya, **Karkevi**'de Fıransızca'ya çevirdi.

512-Şerif Paşa

Bu adla anılan iki kişi vardır. Bunlardan biri, Muş halkının ileri gelenlerindendir. Şerif Paşa, Osmanlı Devlet yönetiminde mirimiran rübesine ulaştı. H.1284 (M.1867) yılında Şurayi Devlet Meclisi'ne üye oldu. Bir süre sonra vefat etti. (Sicil-i)

513-Şerif Paşa

Diğeri ise, Sait Paşa'nın oğludur. İstanbul'da okudu. Eğitimini bitirdikten sonra hariciye mesleğinde yüksek makamlarda görev yaptı. Stokholm ve benzeri yerlerde elçilik yaptı. Meşrutiyet'in ilanından sonra görevini terk ederek Paris'e yerleşti. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra 1918'de yapılan barış konferansında Kürtleri temsil etti.

514-Şerifhan

Hakkari'de doğan Şerifhan, H.1101-1161 (M.1690-1748) yılları arasında yaşamıştır. Bitlis hakiminin ailesine mensuptur. Kurmanci lehçesiyle şiir ve gazeller yazan Şerifhan, Kürt sorununu konu alan Farsça yazılar yazmıştır.

515-Şerifi Kürdi (Kürt Şerif)

Gerçek adı Ali olan Şerif, Halep'te oturan Mahmut'un oğludur. H.811 (M.1408) yılında doğdu. H.834 (M.1431) yılında ilk eğitimini tamaladıktan sonra Kahire'ye gitti. Burada Taberisiye'de Tasavvuf İlmi ile meşgul oldu. Buradan da Hacca gitti. H.844-847 (M.1440-1443) yılları arasında Rodos çıkartmasına katıldı. Bir süre sonra Eşref Kaytibay'ın yakınında yer alarak, ona vekaleten Halep valisi oldu. Kahire'ye dönünce itibarı yükseldi. H.882 yılında öldü. Kürt Şerif cesu ve faziletli bir kişiydi. (Dev'i Lami)

516-Şerif (Hemundi Şerif)

Çemçal bölgesinde tanınmış Hemund aşiretine mensuptur. Baban **Ab durrahman Paşa**'nın oğlu olduğu iddia edilmektedir. Kardeşi Süleyman Paşa'nın üzerine yürüdü. Süleymaniye'de çıkan savaşta öldürüldü.

517-Şaban Kamil Efendi (Diyarbakırlı Şaban Kamil Efendi)

Döneminin faziletli insanları arasında yer aldı. Eğitiminden sonra öğretmenlik diploması aldı. H.1301 (M.1883) yılında öldü. Müzik alanında üstün yeteneklere sahipti. İki adet Arapça yazılı mevlut ve İsa peygamber ile Havarileri hakkında kitap yazmıştır. Bu kitaplardan bazıları Münşaat, Reddi Protestan, Divan, Fatihi Müşkilat ve Kasidetün Kamisiyet. Fatihi Müşkilat adlı kitabının bir nushasını **Sultan Abdulaziz**'e sunmuştur. İki mevlut ve divanı da basılmıştır. (Osmanlı Müelifleri)

518-Şükrü Bey

Kürtlerin ünlü emirlerinden olan Şükrü Bey, **Kanuni Sultan Süleyman**'ın Belgrat seferlerine katıldı. Kanuni zamanında ölen Şükrü Bey, Sultan Selim'in fütühatlarını ve kendi şiirlerini büyük bir kitapta toplamakla bunları ebedileştirdi.

519- Şekeli Bey

Soran emirlerinden Şekeli Bey, Bebe emirlerinin saldırılarından korkarak merkezini Devin'den Harir'e aldı. Şaklava (Şekliava) köyünü kurdu. Şaklava ismi, tahrifata uğrayarak bu günkü Şaklava ismini aldı.

520-Şinasi Ali Efendi

Bitlisli olan Şinasi Bey, İstanbul'da oturuyordu. Bir süre Paris'te öğretmenlik yaptı. İstanbul'a dönünce milli eğitim meclis üyeliğine seçildi. Bu görevinden ayrıldıktan sonra **Tasvir-i Efkar** adlı gazeteyi çıkardı. Sonra Paris'e döndü. Birkaç yıl sonra tekrar İstanbul'a geldi.H.1228'de (M.1813) öldü. Edebiyatla ilgilenen Şinasi Bey'in Lugat adında bir kitabı vardır.

521-Şemseddin (Emir Şemseddin)

Bu adla anılan altı Kürt emiri vardır. Bunlardan ilki, Bedriye emirlerinden Emir Hacı Muhammed'in oğludur.

522-Şemseddin (Emir Şemseddin)

İkincisi, Emir Seyit Ahmet'in kardeşinin oğludur. **Yavuz Sultan Selim** zamanında Kürkil imaretinin hükümdarlığını yaptı.

523-Şemseddin (Emir Şemseddin)

Üçüncüsü ise, Rozki aşiretinin emiridir. Babası Hacı Şeref Bey öldükten sonra **Timurlenk** tarafından aşiretiyle birlikte İran'a gönderilerek, vali ünvanıyla ödüllendirildi.

Şerefname'de belirtildiğine göre, Şinasi Ali Efendi, Bitlise giderek, imaretini demir bir yumrukla yönetmiştir. Ayrıca, Karakoyunlu **Kara Yusuf**, Mısır emirinden korkarak, ona iltica ettiği belirtilmektedir. Emir Şemseddin, Kara Yusuf'u kabul ederek kızını onunla evlendirdi. Yasin ve Evnik kalelerini ona bıraktı. Kara Yusuf, ülkesini yavaş yavaş genişleterek Marend, Şerur ve Maku'yu işgal etti. Bundan sonra **Mirza Miranşah**'a galip gelerek Tatar ordusunu ortadan kaldırdı. Bu süretle bütün Azerbaycan H.810 (M.1406) yılında onun idaresi altına girince, Karakoyunlu hükümetini kurdu. Bitlis imaretide onun himayesi altına girdi. Emir Şemseddin ile iyi bir ilişki kurdu. Ona Ahlat, Muş ve Hınıs'ı verdi. Ancak bir süre sonra Kara Yusuf'un oğlu tarafından öldürüldü.

524-Şemseddin (Emir Şemseddin)

Veli Emir Şemseddin'in oğludur. Küçük yaşta babasını yitiren Emir Şemseddin'nin yerine Bitlisi, kardeşi Seyit Ahmet ile Şah Hatun idare ettiler. Bir süre sonra Seyit Ahmet, Şemseddin'in korkusundan kaçınca Bahti kabileleri arasında savaş başladı.

Şemseddin Bey, H.835 (M.1432) yılında koleraya yakalanarak öldü.

525-Şemseddin (Emir Şemseddin)

Bitlis emiri olan İbrahim Bey'in kardeşidir. Uzun Hasan'ın emriyle kardeşi haps edilince Oroh Kalesi'ne çekildi. Orada Bahti aşiretlerinin reisi emir Muhammed'in kızı ile evlendi. Bir süre bu aşiretin içinde kaldı. Bitlis imareti uzun bir süre emirsiz kalınca Akkoyunluların emri altına girdi. Daha sonra Rozki aşiretlerinin bir reisi, Kelhuki ve Bitlis hakimler ailesinden iyi niyetli olan Muhammed Ağa geldi. Onu yanına alarak Bitlis'e yakın Türkmen aşiretinin reisi Muhammed Şalevi ile savaşırken öldürüldü.

526-Şemseddin (Emir Şemseddin)

Emir Şeref, Şerefhan'ın oğludur. H.939 (M.1533) yılında babası onu **Şah Tahmasp**'ın himayesi altına verdi. H.940 (M.1534) yılında babası öldürüldükten sonra halk tarafından Bitlis emirliğine seçildi. Ancak Osmanlı Devleti bunu onaylamadı. Emir Şemseddin mecbur kalarak inzivaya çekildi. H.941 (M.1535) yılında **Sultan Süleyman**'ın emriyle, Başbakan **İbrahim Paşa** tarafından İran savaşına gönderildi. Emir Şemseddin, Sadrazam'ın yanına giderek ona hediyeler vererek, sefere iştirak etti. Bundan sonra Sultan onu Malatya hakimi olarak tayin etti. Ancak o gitmeyerek, ikinci kez Şah Tahmasp'a iltica etti. Şah Tahmasp tarafından Han lakabıyla ödüllendirildi. Seram ve Marağa hakimi oldu. Bir süre sonra tekrar inzivaya çekilerek İsfehan'da kaldı. Birkaç yıl sonra İkinci **Şah İsmail** tarafından çağrılarak, kendisinden hizmet etmesi istenildi. O tarihte 75 yaşında olan Emir Şemseddin, Kazvin'e ulaşmadan yolda öldü.

527-Şemseddin

Ahmet lakabıyla tanınan Şemseddin, Kadıların kadısı, İslam delili **Ebul Abbas Halil**'in oğludur. Hoy kasabasında doğdu. Daha sonra Şam'a giderek, burada **Melik el-Adil**'in oğlu Büyük Padişah İsa'nın sevgi ve saygısını kazandı. Uzun süre Şam'da öğretmenlik yaptı. Kadıların kadısı olarak tayin edildi. H.637 (M.1240) yılında öldü.

Dönemin ünlü bilginleri arasında yeralan Şemseddin, Hocası Hatip oğlu Fahreddin'in **Tefsiri Şerif** adıyla bilinen ve yarım kalan kitabını tamamladı. Şemseddin, Nahv, İslam Hukuku ve felsefe konusunda iki kitap yazmıştır. (Kamusü'l Alem)

528-Şemseddin

Gerçek adı Alpergun olan Şemseddin, Büyük Lur'un Atabeyi'ydi. Kardeşi öldürüldükten sonra **Hülagu**'nun emriyle atabey oldu. Moğol ordusundan Loristan'ın boşaltılmasını istedi. Moğol askerleri tarafından talan, yağma ve yıkıma uğramasına rağmen imaretinin refahını düzeltmeye çalıştı. Hükümdarlığı 15 yıl devam etti.

529-Şemseddin Peşenk

Lur'un Atabey'i ve **II. Yusuf Şah**'ın oğludur. Nurulvedut'tan sonra hükümdarlık yaptı. Hükümdarlığı H.780 (M.1378) yılına kadar devam eden Şemseddin, Şiraz hakimi olan Muzaffer Bey ile sürekli savaş halindeydi.

530-Şemseddin (Burahani Şeyh Şemseddin)

Gerçek adı Yusuf olan Şeyh Şemseddin, Savuçbulak'ın doğusuna düşen Burhan köyünde doğdu. İlk tahsilini kendi bölgesinde yaptı. Sofilik yoluna girdi. Uzun süre Şeyh Osman'ın yanında ders aldı. Ondan icaze alarak memleketine geri döndü. Kendi çabasıyla büyük bir servet edindi. Şerefkent köyüne yakın bir yerde tekke yaptırarak, köyün tüm gelirini bu tekkeye vakfetti.

Halkı için yol gösterici ve salih bir insan olan Şeyh Şemseddin, iyi işler yapmaları için insanları çalışmaya teşvik ederdi. Onlara, kötü hurafe ve geleneklerden uzak durmalarını tavsiye ederdi.

531-Şemseddin Ahmet

Ünlü müftü **Ebu Suut**'un oğludur. Babasının yanısıra bir çok bilginin yanında eğitim gördü. Eğitimini bitirdiğinde henüz 17 yaşındaydı. Sadrazam Rüstem Paşa okulunda öğretmenliğe başladı. Bu görevi 13 yıl boyunca devam ettirdi.

H.970 (M.1563) yılı 1. Cemaz'da ölen Şemseddin Ahmet, çok sayıda şiir yazdı. Aşağıdaki beyiti babası için yazmıştır. (Elektil el-Menzum)

Bu kasır kimin kasrıdır, onun temelleri yıkılmıştır
Onun tahtı üzerine duvarları yıkılmıştır

532-Şems Bey

Kürdi Şems Bey adıyla ünlüydü. Ahmet Bey'in oğlu ve İtaki imaretinin emiriydi. Çaldıran Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti'nin himayesine girerek, Tercil Kalesi'ni ele geçirdi. (Kürtler)

533-Şuri Hasan Efendi

Diyarbakırlı olan Şuri Hasan, Yeniçeri sınıfına mensuptu. Dönemin şairleri arasında yeraldı. H.1060 (M.1605) yılında öldü. (Sicili Osmani)

534-Şahabeddin Emir

Sevedi (Siverek) emiri olan Şahabeddin, Barmeki ailesine mensuptur. Ailesinin başından geçen musibetten sonra iki kardeşiyle birlikte Kürdistan'a geldi. Yavaş yavaş Sevedi imaretini kurdu.

535-Şahabeddin (Gazi Şahabeddin)

Eyubi Melik Adil'in oğlu Melik Muzaffer'dir. Silvan ve Ahlat'ın hakimi olan Gazi Şahabeddin, H.645 (M.1247) yılında öldü. Yetenekli, cesur, iyi yazı yazan ve şiire ilgi duyan bir insandı. Bir şiiri şöyledir:

Eğer sen mutluluğunu istiyorsan ol

Kişinin elindeki olan mutluluğa dayan

Bir iş yaptığında Allah'ın emrine teslim et

Yıldızın ne sözü ile, nede işi ile bir emirle ilgisi yoktur

536-Şehabeddin (İmadi Şehabeddin)

Hicri11.yüzyılda Şam'da yaşadı. Edebiyat alanında önemli bir yere sahip olan Şahabeddin, H.1098 (M.1687) yılında vefat etti.

537-Şehap (Kürdi Şehap)

Faziletli bir sofu olan Kürdi Şehap, üç önemli eser bıraktı. Birinci kitabını H.1091 (M.1680) yılında yazmıştır. Bunlar:

1-Tahkiki Telif el-Meşrebi Ehli Keşfi ve Şuhut,
2-Tebihi el-Lukul el-Tenzili Sofiye
3-Celail Enzar Bi Tehriri el-Cit ve'l İktibar

538-Şöhreti Haydar (Çelebi Şöhreti Haydar)

Diyarbakırlı olan Çelebi, Şam defterdarlığını yaptı. Aynı zamanda şair olan Çelebi, H.1014 (M.1605) yılında Şam'da öldü.

539-Şehbaz Han

Bu adla anılan üç Kürt emiri vardır. Bunların ilki, Birinci **Kuluhan Mürteda**'nın oğludur. H.1122 (M.1710) yılında Denabile emiri oldu. **Şah Süleyman** ile **Şah Sultan Hüseyin** döneminde inzivaya çekilerek, irşatla uğraştı. Hoy Kalesi'ni Osmanlı komutanı **Abdullah Paşa**'ya karşı kahramanca savundu. Ancak uzun süren kuşatmadan sonra kale düşünce, Şehbaz Han 38 akrabasıyla birlikte öldürüldü. (Assari Eşşie el-İmamiye)

540-Şehbaz Han

İkincisi de Kuluhan Mürteza'nın oğludur. Şiraz'da emirlerin emiri olarak görev yaptı. **Nevap Mahmut Han**'ın tarihine göre Şehbaz Han, H.1125 (M.1713) yılında Azerbaycan'daki bütün Kürtlerin emiriydi. **Fethi Alihan Avşar** ile birlikte Zendi **Kerimhan**'a karşı girdiği savaşta esir düştü. Ancak Kerimhan ona çok saygı gösterek, kızını onun oğlu **Ebulfetih Han**'a vererek kendisiyle barıştı.

541-Şehbaz Han

Üçüncüsü ise, Mahmut Han'ın oğludur. Liva emiri rütbesine ulaştı. Daha sonra İstanbul Beylerbeyi görevine atandı. Ünlü şair **Enveri**'nin divanına benzer bir şiir divanı yayınladı. Birçok konuda bilgi sahibi olan Şehbaz Han, H.1260 (M.1844) yılında öldü. (Assari Eşşie el-İmamiye)

542-Şehrezori

Birçok bilgin ve fazilet ehlinin mensup olduğu ünlü bir ailedir. Bu aileye mensup olanlar Musul'da oturuyo; yazarlık ve öğretmenlikle uğraşıyorlardı. İslam Hukuku'na çok büyük hizmet yapan bu ailenin bazı bireyleri ise, şiir ve edebiyat alanında şöhret sahibi oldular. Bu ailenin en büyüğü, **Ebul Ahmet Kasım**'dı. **Sepki**, **İbini Halikan** ve **Tarihi Musul**'un rivayetine göre bu ailenin soyu bellidir. Kürdi Şemseddin zamanından, H.675 (M.1277) yılında yaşamış Melik Zahir dönemine kadar bilinmektedir. Bu aileye mensup olan bazı kişileri aşağıda anlatacağız.

1-Ebu Ahmet el-Kasım: Bir süre Erbil ve Sencar'da kadılık yaptı. Bu ailenin en büyük dedesidir. H.489 yılında (M.1095) Musul'da öldü.

2-Ebubekir Muhammed: Ebu Ahmet el-Kasım'ın oğlu olan Ebubekir, Kadıyi el-Hafikin adıyla ünlüydü. Birçok yerde kadılık yaptı. H.454 yada 455 (M.1062-1063) yılında Erbil'de öğmuş olan Muhammed, H.538 (M.1144) yılında Bağdat'ta öldü. Çok sayıda şiir yazan Ebubekir Muhammed'in bir şiiri şöyledir:

Benim himmetim sevgilimin yanında gölge veya haşarattır
Onun çabası çok yüksektir, bana yaklaşmıyor
Buraya kadar ben yorgunum
Günler bizi yok edecekler veya biz kendi kendimizi yok edeceğiz

3-Mürteda Abdullah: Ebu Ahmet veya Ebu Kadı Kemaleddin'in oğludur. Künyesi Ebu Muhammed'tir. Bilgin, fazilet sahibi ve hadislere rivayet eden şair bir insandı. Bir dönem Musul kadılığını yaptı. H.465 (M.1073) yılının Şaban ayında doğan Abdullah, H.511 (M.1118) yılında vefat etti. Semani'ye göre ise, H.522 (M.1128) yılında Musul'da ölmüştür.

Çok sayıda şiir ve kasideleryazan Mürteda Abdullah'ın sofu tarikatı hakkında yazmış olduğu şiiri çok ünlüdür.

Gece karanlık iken onların ateşi alevlendi

Deveci üzüldü, delil hayrete düştü

Ben onu düşündüm, ortadaki fikrim hasta

Gözümün bakışı yorgun

Kalbim o manalı kalptir

Aşkım o içimdeki aşktır

Sonra onunla karşılaştık ve arkadaşıma söyledim

Bu ateş Leyla'nın ateşidir, mühlet verin

Onlar o tarafa sıhhatli bir bakış attılar

Onların gözleri yorgun, bakışları şaşiye döndü

Sonra onlar eleştiriye yöneldiler ve dediler

Senin gördüğün rüyamıydı yoksa hayalmi

Ben onlardan uzaklaştım, ona yöneldim

Aşk benim bineğimdir, şevk arkadaşımdır

4-Ebul Fadıl Muhammed Kemaleddin: Mürteda Abdullah'ın oğludur. H.492 (M.1099) yılında Musul'da doğdu. Eğitimini tamamladıktan sonra Bağdat'ta ders vermeye başladı. Bir süre Musul'da kadılık yaparak, orada tanınmış ünlü medresesini yaptırdı. **Zengi İmadeddin**, Ceber Kalesi'nde öldüğü sırada Ebulfadil'da bu ordunun içindeydi. Musul'a döndü. İmadeddin'in vekili olan **Seyfeddin Gazi**, devletin tüm işlerini Kemaladdin ve kardeşi Taceddin'e teslim etti. Ancak Seyfeddin, H.542 (M.1148) yılında kardeşiyle birlikte Kemaleddin'in hapse atılmasını emredince, Kemaladdin'in amcası olan Necmeddin'i de Musul kadılığına atadı. Daha sonra Bağdat halifesinin ricası üzerine Emir Seyfeddin, bunları af etti. Nureddin Bey, H.550 (M.1155) yılında Şam hakimi olurken, bunlarda Şam'a gittiler.

Ebulfadıl Kemaleddin H.555 (M.1160) yılının Sefer ayında Şam kadısı, kısa bir süre sonra da vezir oldu. **Sultan Nureddin** öldükten sonra hükümdar olan **Sultan Selahaddin** döneminde de bu görevini sürdürdü. H.572 (M.1177) yılının Muharrem ayında 80 yaşındayken Şam'da vefat eden Kemaleddin, Kasyon Dağı'nda toprağa verildi. Bilgin, fazilet sahibi, tatlı sözlu ve çesur bir insandı.

Bu aileden hiç bir kişi, Kemaleddin'in ulaştığı mertebeye ulaşmamıştır. Şiirle de iligisi olan Kemaleddin, aşagıdaki beyitleri yazmıştır.

Yıldızlar mevzilerde beklerken sana geldim
Doğunun kalbinde yıldız bir tahmindir
Korkulu durumlarda en büyük korkuya bindim
Seni sevmek için her müsibete bindim, olurki karşılaşırız

5-Ebu Hamit Muhammed: Lakabı Muhyeddin olan Hamit Muhammed, Kemaleddin'in oğludur. H.510 (M.1113) yılında doğdu. Babasının zamanında Halep kadılığını yaptı. Babasından sonra Birinci Rey'in sahibi oldu. Nureddin'in oğlu olan Melik Salih İsmail'in müdürlüğünü üstlendi. Bir süre sonra azl edilince Musul'a dönerek, burada kadılık yaptı. Babasının medresesinde ders verdi. Musul hakimi İzzeddin Mesud'un güvendiği kişiler arasında yeraldı. Ebu Hamit Muhammed durust, bilginleri, edebiyatçıları ve hayır yapanları seven bir insandı. Çok latif şiirler yazdı. Aşağıdaki iki şiirriyle benzetme yapmıştır.

Beyazlıkta zamanın başı ihtiyarlandığı zaman
Şerefli insanların eleştirilmesinin şiddetli soğuk çekmek için
Ruzgar kalktı o ihtiyarlığı zamanın başından attı
Dünyayı saran o karı savurdu

Hamit Muhammed, H.586 (M.1190) yılı Cemaziyülevvel ayının 14.günü Musul'da öldü. Cenazesi Meydan kapısının arkasında ve Kadı Bilban mezarlığı na yakın bir yerde toprağa verildi.

6-Abdullah Oğlu Seed: Şarezuri Kemaleddin'in yeğenidir. H.506 (M.1113) yılında doğmuş, H.576 (M.1181) yılında Musul'da ölmüştür. Son derece bilgilve fazilet sahibi bir insandı. (Miratül Zaman Cilt:3)

Bu ailede bunlardan başka ünlüler de vardır. Örneğin Ebu Ahmet Kemaleddin'in oğlu Cemaleddin, Kemaleddin'in kardeşi Ebu Tahir Taceddin, Şam Kadısı Şeyh Diyaeddin ve Ebu Hasan Bahaeddin bunlardan birkaçıdır. Birde Kemaleddin'in diğer oğlu Necmeddin Ebu Ali. Ancak bunların yaşamları hakkında fazla bilgi sahibi değiliz.

543- Şeyhsuvar Bey

Zulkadiriye imaretinin hükümdarı Muhammed Hame'nin oğlu ve Zulkadiriye imaretinin 8. emiridir. Babası öldükten sonra H.874 (M.1443) yılında Osmanlı Devleti'ne iltica etti.

Miras yoluyla kendisine intikal eden Maraş Livası'na hakim olarak tayin edildi. Mısır ordusunun salıdırısına kadar burada hükümdarlık yaptı. H.888 (M.1483) yılında Mısırlılarla girdiği savaşta şehit düştü. (Sicil-i)

544-Şahinşah

Nuridevlet lakabıyla bilinen Şahinşah, **Sultan Selahaddin**'in kardeşi, kılıç ve kalemiyle ünlü Ebulfeda'nın da büyük dedesidir. Haçlı ordularının Şam'a saldırması üzerine kahramanca bir savunma yaparak, oları yenmeyi başardı. Ancak, H.543 (M.1149) yılının Rebin ayında şehit düştü.

545-Şuhudi

Lahican'da yaşamış olan Şuhudi tanınmış bir şairdir. **Sultan Yakup** döneminde yaşamış, şiirlerini bir divanda toplamıştır. (Kamusü'l Alem)

Aşağıdaki şiir, onun divanından alınmıştır.

Gönül gam ateşi kendi başının üzerine dökülme gördü
Senin köyünde yüz binlerce kan dökme gördü

Aşık yerleşmeyi bulmak için senin zülfünün ortasına girdi
Orada kendisi gibi iki bin asılı gördü

546-Şir Bey

Bu adla bilinen iki emir vardır. Bunlardan birincisi, Hasan Bey'in oğlu ve Maku imareteinin emiridir. Şerefname'nin yazarı Şerefhan'ın çağdaşı olan Şir Bey, halkını seven bir kişiydi.

547-Şir Bey

Bu adla anılan ikincisi ise, Mükri imaretinin emirlerindendir. Şir Bey, H.1019 (M.1611) yılındaki katliamdan sonra **Şah Abbas** tarafından Mükri aşiretinin reisi olarak tayin edildi.

548-Şirguh

Ebulharp lakabı ve Melik Mansur Esedüdin ünvanıyla meşhurdu. **Mervan**'ın torunu, **Şadi**'nin oğlu ve **Sultan Selahaddin**'in ise amcasıdır. Cemalüdevlet Behruz tarafından Tikrit'e vekil tayin edilirken babası da Ebulharp ile birlikteydi. Babası öldükten sonra kardeşi Necmeddin ile birlikte kaldı. Bir kadından bahseden Sulçuklu komutanlarından birisini öldürünce, kardeşi tarafından hapse atlıdı. Behruz tarafından azl edildikten sonra Musul'a gitti.

Tikrit Savaşı'ndan sonra Musul sahibine yaptıkları yardımlardan dolayı Musul hükümdarı **İmadeddin**, bu iki kardeşe çok değer vererek onları maaşa bağladı; her kisine de birer görev verdi. Şirguh, Musul hükümdarına iyi niyetle hizmet ederek aldığı görevlerin tümünde başarılı oldu ve günden güne yükseldi. İmadeddin'in ölümünden sonra oğlu Nureddin, Şirguh'a hizmet yaptı. Hımıs ve Rahbet işgal edildikten sonra Nureddin ordu komutanı oldu. H.558 (M.1163) yılında Şam'ı feth ettiklerinde Fatımi halifesinin bakanı **Şaver** Şam'a gelerek, **Sultan Nureddin**'den Mısır'ın korunması için yardım istedi. Bunun üzerine Sultan Nureddin, Şirguh'un komutası altındaki bir orduyu Mısır'a gönderdi. Şirguh'un kardeşinin oğlu Sultan Selahaddin'de bu ordunun içinde görev yapıyordu. Şirguh, Mısır'a ulaşınca Belbis'te Dergam ordusu ile savaştı. Bu savaşta galip gelerek Festat, Şirguh'un eline geçti. Kahire'de onları ablukaya alarak, hepsini teslim aldı. Dergam'ı öldürdü. Bunun üzerine Şaver, Şirguh'la olan dostluğunu bozarak Kahire'ye girmesini engeledi. Bu durum karşısında Şirguh, Emir Selahaddin'i Belbis ve Şarkiyatı işgal etmesi için gönderdi. Şaver bu haberi alır almaz Kudüs Meliki **El Melik**'e haber göndererek, ondan yardım istedi. Güçlü bir orduyla Belbis'e saldıran Şaver'in karşısında Şirguh, Belbis'i üç ay kahramanca savundu. Sultan Nureddin'in sıkıştırması ile Kudüs Meliki, Şirguh'la barışmak zorunda kaldı. Her iki komutan da H.558 (M.1163) yılının Zilhace ayında Mısır'ı terk ettiler. Şirguh, ordusuyla birlikte Şam'a geri döndü. Ancak Kudüs ordusu, Şahver'in hilesiyle anlaşmanın şartlarına muhalefet ederek Mısır'da kaldı. Bunun üzerine Sultan Nureddin ile Şirguh, Mısır'ın işgaline tekrar karar verdiler. Şirguh, birinci hamleden üç yıl sonra H.562 (M.1167) yılında iki bin savaşçıyla Mısır'ın üzerine yürüdü. Karşılaştıkları birçok zorluktan sonra Kahire'den kırk mil uzakta olan Elfeh'e ulaşarak, buradan Cizet'e geçti. Nil Nehri'nin sol kıyısında Kudüs ordusu ile karşılaşt. Kudüs ordusunun ani saldırısı karşısında Şirguh, tüm yeteneklerini sergileyerek savaşmayı kabul etmedi. Ordusuyla birlikte Sait denilen yere yöneldi. Bir süre sonra Kudüs ordusuyla Babin denilen bir yerde karşılaştı. Burada çıkan savaşta Şirguh galip gelerek İskenderiye'ye yöneldi. Burayı işgal ettikten sonra ordunun bir kısımını Emir Selahaddin'in komutası altında burada bıraktı. Diğer kısmıyla Sait'e yöneldi. Kudüs Meliki ise, aldığı yenilgiden sonra Kahire'ye geri dönmek zorunda kaldı. Burada yanına aldığı Mısır ordusuyla birlikte İskenderiye'yi abluka altına aldı. Ablukayı güçlendirmek için bir taraftan da denize filolarını indirdi. Emir Selahaddin, deniz ve kara kuvvetlerine karşı eşi görülmemiş bir savunma yaptı. Şirguh ise, ordusunun geri kalan kısmıyla Kahire'ye saldırdı. Kahire'yi ablukaya aldı. Şirguh'un yetenği ile Selahaddin'in kahramanlığı, düşmanlarının kalplerine korku saldı. Onları barış yapmak zorunda bıraktı. Şirguh, her iki tarafın Mısır'dan geri çekilmesi karşılığında barış yapmayı kabul etti. Bunun üzerine Mısır boşaltan Şirguh, Şam'a geri döndü. Ancak kısa bir süre sonra Kudüs Meliki, Mısır'ı istila etmek amacıyla Belbis'e bir ordu gönderdi. Fatımi Devleti, Kudüs ordusunun yaptığı kötülükleri tasvir eden bir tabloyu Sultan Nureddin'e gönderdi. Sultan Nureddin bu durum kar-

şısında büyük bir orduyu Şirguh'un emrine vererek, onları Mısır'a gönderdi. Şam ordusunun geliş haberini alan Kudüs Meliki akıbetinden korkarak, H.564 (M.1169) yılının İkinci Rebinde Kudüs'a döndü. Kahire'ye ulaşan Şirguh, halk tarafından sıcak bir şekilde karşılandı. Halktan sevgi ve saygı gördü. Ancak Şahver'in hazırladığı bir tezgahtan kılpayı kurtulan Şirguh, H.564 (M.1169) yılında Melik Mansur adıyla halifeye bakan oldu. Ancak bu görevinde uzun süre kalmadan H.564 (M.1169) yılı Cemaziyülahir ayının 22. günü öldü. Cenazesi önce Kahire'de defin edildi. Vasiyeti üzerine daha sonra buradan alınarak Medine'ye nakil edildi. Şirguh'un **Nasırüddin Muhammed** adıyla bilinen tek bir çocuğu vardı. Nasırüddin Muhammed, bir süre Hams hakimliğini yaptı.

549-Şirguh

Nısırüddin Muhammed'in oğlu ve Esedüddin Şirguh'un torunudur. Gerçek adı İbrahim'dir. Babasının ölümünden sonra H.581 (M.1185) yılında Humus hakimi oldu. Ölünceye kadar bu görevini sürdürdü. Rahbet, Tedemür ve Maksin bunun imaretine bağlıydı. H.630 (M.1233) yılın Recep ayında ölen Şirguh, cesurluğunun yanısıra, iyi bir idareciydi. Ordusuna bizzat kendisi komuta ediyordu. Onun Haçılalar karşısındaki kahramanlığı bir çok romana konu oldu.[45] (Muratül Zaman)

550-Taceddin (Kürt Taceddin)

Osmanlı Sultanı **Orhan Gazi** döneminde yaşayan Kürt Taceddin, dönemin en büyük alimlerindendir. Metali sahibi büyük alim El Ermevi'den ders aldı. Akli ve nakli bilimlerde meşhur oldu. Sultan Orhan tarafından Ünlü Eznik Medresesi'ne atandı. (Tecatü'l Tevarik)

551-Taceddin Şah

Küçük Lur emiri **Hüsameddin Halil**'in oğludur. Amcası Bedreddin'in ölümünden sonra miras paylaşımı nedeniyle amcasının çocuklarıyla arası açıldı. Ancak **Eylehanlı** (Ebkahan), Bederddin'in çocuklarını öldürerek, Küçük Lur'un yönetimini Taceddin Şah'a teslim etti. Taceddin burada 17 yıl hükümdarlık yaptı. İmaretini adil bir şekilde yönetti. H.677 (M.1278) yılında Eylehanlılar tarfından öldürüldü.

552-Talip Efendi

Kürdi lakabıyla tanınan Talip Efendi, bir süre Erzurum'da öğretmenlik yaptı. H.1117 (M.1705) yılında öldü. Şair ve bilgin bir insan olan Talip Efendi'nin değerli bir şiir divanı vardır. (Sicil-i Osmani)

553-Tahir (Hasnevi Tahir)

Ebinecim Bedir'in torunu, **Hila**'nın da oğludur. Kardeşi öldükten sonra hükümdarlığı ele geçirmek istedi. Bunun için Şemsüddevle ile tartışmaya girdi. Başaramayınca tutuklanıp hapse atıldı. H.406 (M.1016) yılında serbest bırakılınca Bedirhani bölgesine hükümdar oldu. Sonra Benienaz emiri olan **Ebuşevk** ile tartışmaya girerek, aralarında çıkan savaşta galip geldi. Ebuşevk'in kardeşini öldürdü. Bir süre sonra birbirleriyle barışmaları üzerine Tahir, Ebuşevk'in kızkardeşiyle evlendi. Ancak Ebuşevk, kardeşinin ölümünü unutmadı. Bir gün hazırladığı komployla Hasnevi Tahir'i acımasız bir şekilde öldürdü. (Kürtler)

554-Tahir Bey (Caf Tahir Bey)

Caf Osman Paşa'nın oğludur. Kürt annesi akkıllı bir hanımdı. H.1295 (M.1878) yılında Halepçe'de doğdu. H.1327 (M.1909) yılında öldü. Farsça, Türkçe ve Arapça dillerini çok iyi kullanıyordu. Fransızca'yı da normal bir şekilde bilen Tahir Bey, yetenekli bir şairdi.

Şiirleri halk arasında yaygın bir şekilde biliniyordu. Şiirlerinden bir tanesi şöyledir:

Her wekû qews û qezeh bades le gerden danîşin
Tobe sexmeyî alûse w zûmen be rengî zerdewe

Naheq niye ger werbigrê berdî tehemmul
Sîrwanî suruşkem ke eka haje le serda

555-Tuğtekin

Sultan Selahaddin'in kardeşi Zahireddin Seyfülislam Ebulfevarıs'tır. **Turanşah**, H.577 (M.1182) yılında Yemenden dönünce yerine gönderilen Tuğtekin azimli ve cesur bir insandı. H.593 (M.1197) yılının Şeval ayında Yemen'deki Mensuret şehrinde öldü. (Tarihül Yemen)

556-Tefi Ahmet Efendi

Kerkük'te doğup, büyüdü. Gençliğini burada geçirdi. Kerkük'ten ayrıldıktan sonra devlet idaresinde resmi görevler aldı. Efdan ve Buğdan bölgesinde divan efendisi oldu. **Sultan Mahmut**'un hükümdarlığı sırasında ölen Ahmet Efendi zeki, fazilet sahibi ve edebiyatçı bir kişiydi.

557-Tosun Paşa

Harputlu olan Tosun Paşa, birçok görevlerde bulundu. Üsküdar muhafızlığı, Kozan, Erzincan ve başka illerin mutasarrıflığını yaptı. H.1299 (M.1882) yılında Maraş'ta öldü. (Sicil-i Osmani)

558-Taha (Senevi Şeyh Taha)

Senendeçli **Gorani Şeyh Muhammed Kasım**'ın oğlu, **Şeyh Ahmet**'in de torunudur. Babası Şeyh Rafet'e göre mantıkın şerhi olan **Tehzip** adlı kitapa göre nesilleri **Merduk** ile **Meşhur Pir Muhammed**'e ulaşır. Yirmi yedinci dedesinde Velit'in torunu Süleyman'a ulaşır. Ancak ben bu nesebin doğruluğuna inanmıyorum. Çünkü Halit'in oğlu Süleyman'ın nesli kalmadı. Velit'in oğlu Halit'in nesli böylece kesildi. **Hulasatu Tarihi Kürt ve Kürdıstan** adlı kitapta belirtildiği gibi Şeyh Taha Bağdat'ta doğmuş ve büyüdükten sonra orada ders vererek büyük bir alim olmuştur. Bağdat'ta bulunan Senevilerin dedesi ve Nakşibendi Tarikatı'nın büyük şeyhlerindendir. Şeyh Taha çok sayıda eser bıraktı. Bunların başlıcaları şunlardır:

Şerhu Tehzip el-Mantık,
Er Risalet el-Fikhiye Ala Mezhebi Şafiiye,
Reddün Esara,
Leali el-Mündedeti,
Mekatibin Arabiyetin,
Şerhu Tehzip el-Kelam,
Hüdenazırin ve Şerhi Menar.
Nazım ve Şerhi Munteser El Menar (Bi kitap yayınlanmamıştır)

Son kitabını nazım şeklinde yazmış ve buna bir açıklama yapmıştır.

Oğlu Şeyh Rıfat'ın H.1311 (M.1893) yılında kendi el yazısıyla yazmış olduğu **Tehzibil Mektup** adlı kitabın başlığında onun bir kasidesi yer almaktadır. Şeyh Taha, bu kasideyi H.1299 (M.1882) yılında Sultan'ı övmek için Farsça yazmıştır. Musul'da kadıyken Arapça şiirler yazmıştır. (Hüdenazirin) Bundan anlaşılıyorki Şeyh Taha bilgi ve edebiyatta büyük bir yere sa hiptir. Musul'da ölen Şeyh Taha'nın kardeşleri olan Şeyh Abudulfettah ve Şeyh Cafer ile oğulları Şeyh Rıfat ve Şeyh Abdulmecit'te meşhur bilginler arasındaydılar. (Osmanlı Müellifleri)

559-Taha (Erbilli Taha)

İbrahim'in oğlu olan Taha, dönemin şairleri arasında yer almış ve birçok şiir yazmıştır. Şiirlerinden bir örnek şöyledir:

Yıldızı gözümün yaşaması için terk et
Doğru bir azimle kalk ey padişah

Peygamber ve arkadaşları yasak etmişler
Yıldızdan, ben onların ne kazandığını gözümle gördüm

560-Tekihan

Zend Padişahı **Sadık Han**'ın oğludur. Ordu emiriyken **Ali Murat Han** ile savaşarak, onu yendi. Aralarında çıkan ikinci savaşta ise, Ali Murat Han'a yenildi. Bunun üzerine Şiraz'a kaçtı. Ancak 1781 yılında Ali Murat Han tarafından Şiraz'da babasıyla birlikte öldürüldü.

561-Turan Şah

Şemsuddevlet lakabıyla tanınan Turan Şah, **Sultan Selahaddin**'in kardeşidir. Turan Şah, yetenekli bir emir, cesur bir komutandı. Sultan Selahaddin'in ard arda gelen zaferlerinde Turan Şah'ın büyük katkısı vardı. Bilhasa devrim yapmak isteyen hilafet emiri Cevdet komutasındaki Sudan Ordusu'na karşı, tezgahlanan hile ve komploları cesaret ve tedbirleriyle bertaraf etmeyi başardı. Asillere şiddetli bir muamele yaparak, onları Nevbet ülkesine kadar kovaladı. H.567 (M.1172) yılında Sultan Selahaddin tarafından durumu yerinden teftiş etmesi için Sudan'a gönderildi. Babasının ölümünden sonra Sultan Selahaddin, onu Yemen'e gönderdi. H.569 (M.1174) yılında Yemen'i Aden ile birlikte istila etti. İki yıl sonra kardeşini görmek amacıyla Şam'a geldi. Bir süre Sultan ile birlikte kaldı. Sultan Selahaddin'in sefere çıkması üzerine Şam'da kalıp Sultan'a vekalet eden Turan Şah, Fransızlar'ın saldırılarına maruz kaldı. Bir süre Baalbek'te kaldı. Baalbek ve Yemen'e karşılık olarak Sultan'dan İskenderiye'yi kendisine vermesini istedi. Sultan bu isteği kabul edince Turan Şah, H.576 (M.1181) yılında ölünceye kadar burada kaldı. Kardeşi **Satışam** onun toprak olan cesedini alarak Şam'a götürdü. Kendisinin yaptırmış olduğu medreseye defin etti. Turan Şah, ünlü olması kadar cömert ve hayırsever bir emirdi. Mısır büyüklerinden İbni el-Heymi, Turah Şah hakkında şöyle diyor:

"Turan Şah öldükten sonra, onu rüyamda gördüm. Karşısında durup iki şiir ile kendisini övdüm. Ben şiir okurken O, mukafat olarak kefenini parçalayıp bana attı. Benim karşımda durarak, şu şiiri okudu:

Ancak ben dünyadan çıktım benimle bir şey yoktu
Padişahlık yaptığım hiç bir şey bana kafi gelmedi, kefenimden başka"

Turan Şah vefat ederken iki yüz bin altın borcu vardı. Bu borç, ölümünden sonra Sultan Selahaddin tarafından ödendi. (Vefiyatü'l Ayan)

562-Turan Şah

Eyubi aliseniden olan ve **Melik el-Muazzam** lakabıyla tanınan bu Turan Şah ise, **Sultan Selahaddin**'in oğludur. H.577 (M.1182) yılında Şam'da doğdu. Tahsilini burada tamamladı. Şam'da tanınan bilginlerin ön sıralarında yeraldı. Annesi **Defyet Hanım** ile birlikte yeğeni **Melik el-Nasır**'ın yanında saygın bir yer edindi. Kendisi de ünlü bir komutan, cesur ve tedbirli bir insandı. Halep Ordusu'nun komutanıyken **Havarzemiler**'le savaştı. Bu savaş esnasında onların eline esir düştü. Ancak ellerinden kaçmayı başardı. **Tatarlar**'ın Halep'e saldırmaları sırasında ordu komutanıydı. Tatarlar'ın karşısında kahramanca bir savunma yaptı. Başaramayacağını anlayınca teslim oldu. H.658 (M.1260) yılında çıkan bu savaşta 80 yaşındayken ölen Turan Şah'ın cenazesi Halep'te toprağa verildi. (El- Amil Nübela)

563-Timavi Bey

Timur Paşa'nın torunu ve Milli Aşireti'nin reisiydi. Osmanlı Devleti ile Mısırlıların savaşı sırasında Timavi Bey, Mısır kumandanı **İbrahim Bey**'e kısmen yardım etti. Mardin'i istila ederek, etki alanını Cizre'nin kuzeyine kadar genişletti. Ancak Mısır Ordusu dönmeden önce çıkan bir savaşta öldürüldü.

564-Timur Paşa

Bu adla tanınan iki Kürt emiri vardır. Bunlardan ilki, faziletli bir Kürt ailesine mensuptur. Timur Paşa bir süre İstanbul'da kaldı. Burada birçok görevlerde bulundu. Bir süre sonra devlet nezdinde itibarının zayıfladığını görünce, İstanbul'u terk etti. Milli aşiretinin yanına gelerek onlara reis oldu. Onların üzerindeki etkisini artırdı. Cizre'nin kuzeyini kendisine bağladı. Bunun üzerine Halep ve Diyarbakır valileri kendisinden korkmaya başladılar. Bağdat Valisi Kürt ve Türkler'den bir ordu oluşturarak, H.1206 (M.1791) yılında Timur Paşa'nın üzerine gönderdi. Bu ordu karşısında yenilen Timur Paşa, üç yıl inzivaya çekildi. Daha sonra **Süleyman Paşa**'dan affını istedi. Süleyman Paşa, onu af ederek Rakka'ya vali olarak atadı. Oradan da Sıvas'a tayin edildi. Bu görevini sürdürürken vefat etti.

565-Timur Paşa

Bu adla anılan ikinci Timur Paşa ise, Şehrizor'un Muhafızlığını yaptı.. Daha sonra Van Muhafızı oldu. H.1196 (M.1782) yılında bakan rütbesiyle Erzurum'a

vali olarak atandı. Buradan Musul'a, Musul'dan da Kerman'a göndarildi. H.1205 (M.1790) yılında öldü. (Sicil-i Osmani)

566-Timur Paşa

Bebe **Ahmet Paşa** zamanında Harir hakimiydi. Bebe **Muhammed Paşa**'nın yanında yer alarak, Ahmet Paşa ile savaştı. Jajile savaşında kötü bir şekilde yenildi. Muhammed Paşa ile birlikte Ahmet Paşa'ya esir düştü. H.1192 (M.1778) yılında idam edildi.

567-Timurtaş

Emir Budak'ın torunu olan **Emir Muhammed**'in oğludur. Palu imaretinin kurucusu olan Timurtaş, babasının döneminde Palu bölgesinin hakimliğini yaptı. Daha sonra bağımsızlığını ilan ederek, Palu imaretini kurdu. Etkili bir emir olan Timurtaş, hükümdarlığı süresince önemli bir olayla karşılaşmadı. Akkoyunlular döneminde ülkesini yönetti.

568-Teymurhan Bey

Faki Ahmet'in oğlu, Bebe imaretinin kurucusu **Baba Süleyman**'ın da kardeşidir. H.1111 (M.1699) yılında kardeşi esir düştükten sonra, Bebe Devleti'ne dört yıl hükümdarlık yaptı. H.1115 (M.1703) yılında öldü.

569-Timurhan

Ben-i Erdelan emirlerinden **Serhap Bey**'in torunu, **Sultan Ali**'nin de oğludur. Babası öldükten sonra amcası **Besap Bey**'e karşı mücadele etti. Osmanlı Devleti'nin yardımıyla amcasını yenerek, İmaretin yönetimini eline aldı. Bir süre sonra Şehrizor imaretini istila etti. Osmanlı Devleti tarafından mirimiran rütbesiyle ödüllendirildi. Çocukları olan Budak Bey, Sultan Ali, Murat Bey ve Bedirhan'ı sancak emiri yaptı. Timurhan, H.998 (M.1590) yılında öldürüldü. (Hülasatü Tarihi Kürd ve Kürdistan)

570-Zahir Bey

Yar Ahmet Bey'in oğlu ve Caf aşiretinin reislerindendir. H.1150 (M.1737) yılında kardeşi Tahir Bey ile birlikte yaban ülkesine göç etti. Salahiye ilçesine yereleşen Zahir Bey, H.1165 (M.1752) yılında öldü.

571-Zülfikar Bey

Bu adla bilinen iki Kürt emiri vardır. Bunlardan biri, İtak emiri Ahmet Bey'in torunu, Şahem Bey'in de oğludur. Zülfikar Bey, Halep Beylerbeyi **İbrahim Paşa**'ya yılda 40 bin Kelorin verince, İtak emiri oldu. Türk olan İbrahim Paşa, Kürt imaretlerini adeta müzayedeye koymuştu. Kim fazla para verirse, imareti ona veriyordu. Bu neden zalim İbrahim Paşa diye anılıyordu. İbrahim Paşa, **Sultan Muhammed** döneminde görevinden alınarak idam edilince Zülfikar Bey, otomatikmen azl edildi.

572-Zülfikar Bey

Bu ise Uveyis Bey'in oğludur. Bazuki emirliğini yaptı. Hasankeyf hakimi Dürzi tarafından babası öldürülünce kardeşi Kılıç Bey ile birlikte Şah Tahmasp'a sığındı. Gence'ye bağlı Zelam bölgesi Şah Tahmasp tarafından Kılıç Bey'e verildi. Kılıç Bey'in ölümünden sonra burası Zülfikar'a kaldı. Ancak kısa bir süre sonra Zülfikar'da vefat etti.

573-Zülfikar Han

Nehvet Sultan'ın oğlu ve Kelhor hakiminin yeğenidir. Zülfikar Han, bazı nedenlerden dolayı Kelhor hakimine karşı çıktı. Kendisine yardım edenlerle birlikte aniden Bağdat'a gitti. Bağdat Emiri İbrahim Sultan ordusuyla birlikteydi. Zülfikar Han bu fırsattan yararlanmak için adamlarıyla birlikte askerlerin içinden çıkıp Emir'in bulunduğu çadıra saldırarak, İbrah'im Sultan'ı öldürdü. Bu olaydan sonra Kemune Seyit Bey, Bağdat eşrafıyla birlikte gelip, Zülfikar Bey'e itiat edeceklerini bildirdiler. Kısa süre içerisinde bütün Irak Zülfikar Han'ın yönetimine girdi.

Tarihi Alemi Arayi Abbas Ehseneti Varih adlı kitaba göre ise, H.934 (M.1528) yılında Kelhor hakimi Zülfikar Han ile Bağdat Hakimi olan Amcası İbrahim Han'ın ilişkileri bozulur. İbrahim Bey, Mahideşt düzlüğünde çadır kurarken Zülfikar Bey, İbrahim Bey'in bulunduğu çadıra saldırarak onu öldürür. Kemune Seyit Bey dört yüz askeriyle birlikte gelerek Zülfikar Bey'e bağlılığını bildirir. Zülfikar Bey Seyit Bey ile birlikte Bağdat'a gidip orayı işgal ederler.

El Erbe Usur el-Ahiret Fil Irak adlı kitap ise, bu olayı başka bir şekilde izah ediyor. Buna göre, "Emir Zülfikar sınırda oturan Lur aşiretine mensuptur. Kelhur aşireti ona yardım ederek bağlılığını bildirir. Bağdat Hakimi Şah'ın yanına giderken, Zülfikar Bey onların konakladığı yeri gece yarısı ablukaya alır. İbrahim Bey öldürdükten sonra beraberindekilerle birlikte Bağdat'a gider. Kendisine karşı çıkmayan iç kaleyi ele geçirir. Bu ağır darbeyle Bağdat ve Irak'ın tamamı, bağımsız olan bu emirin eline geçer." Ancak, o günkü koşullarda bu küçük ima-

retin Bağdat üzerine egemenlik kurması olanaklı değil. Zülfikar'da bunu biliyordu. Bu nedenle **Kanuni Sultan Süleyman**'ın adını kendi adından önce Hutbede okunmasını; yine paranın üzerinde kendi adının üstünde yer almasını emretti. Osmanıl Devleti'nin himayesine girdiğini İstanbul'a bildirdi. İstanbu ise, bu isteği kabul ettiğini Zülfikar Bey'e iletti. Zülfikar Bey, hükümdarlığın 6. yılında daha 16 yaşındaydı. **Şah Tahmasp** bu haberi duyunca H.937 (M.1531) yılında Kermanşah yoluyla Bağdat'a hareket etti.[46] Bağdat'ı ablukaya alan Şah'ın ordularına karşı Zülfikar Bey, kahramanca bir savunma yaptı. Ancak Savefi Devleti'nin bir geleneği olan durum burda da yaşandı. Şah Tahmasp kuvvetle başarılı olamayacağını anlayınca, hileye başvurdu. Zülfikar Han'ın kardeşlerini kandırıp, kendi tarafına geçmelerini sağladı.[47] Sonunda kardeşleri ani bir saldırıyla Zülfikar'ı öldürüp, H.940 (M.1534) yılında Zülfikar'ın kesilen başı ile birlikte Bağdat Kalesi'nin anahtarını Şah Tahmasp'a götürdüler.

574-Zülfikar Paşa

Zülkadiriye aşiretine mensup ve bu aşiretin ileri gelenlerindendir. Osmanlı Devleti'ne emirlik yaptı. Sadrazam **Kuyucu Murat Paşa**'nın yanında 40 bin Kürt ile birlikte, Emir Ali'nin oğlu Canpolat Zade ile savaştı. H.1016 (M.1607) yılında yapılan bu savaşta yenilmesi, onun hükümdarlığının sona ermesine neden oldu.

575-Zay Ali Efendi

Mardinli olan Ali Efendi, Sultan **III. Mustafa** döneminin tanınmış şairlerindendir. (Sicil-i Osmani)

576-Zahit Bey

Hakkari emirlerinden **Melik İzzeddin Şir**'in oğludur. Kendi iradesiyle **Şah İsmail**'in himayesine girdi. Yaklaşık 60 yıl hükümdarlık yaptı. Ülkesini çocukları arasında paylaşmakla batağa düştü.

577-Zekeriya Bey

Hakkari emiri Zeynel Bey'in oğludur. Babasının yönetiminde bulunan Bosna'nın bir bölgesine hakim olarak atandı. Babasının ölüdürülmesinden sonra Hakkari emiri oldu. Osmanlı Devleti'yle ilişkileri bozulunca, Bahdinan emiri **Seyit Han**'ın yanına gitti. Seyit Han'ın aracılığıyla başbakan kendisini af edince, birkez daha emir oldu. H.1005 (M.1597) yılına kadar imaret merkezi olan Kerdeler'de yaşadı.

578-Zamani

Savuçbulak vilayetine bağlı Lahican halkındandır. İran'da tanınmış bir şair olan Zamani'nin doğum ve ölüm tarihi bilinmiyor. Aşağıdaki beyit onun bir şiirinden alınmıştır. (Kamusü'l Alem)

Şahidin dudağını kırıyor, göğsünü yarıyor
Tuz yiyorlar ve tuzluğu kırıyorlar

579-Zehavi

Gerçek adı Zehavi Muhammed Fevzi Efendi'dir. Emir Ahmet'in oğludur. Emir Ahmet Hasan'ın, Hasan Rüstem'in, Rüstem Keyhusrev'in, Keyhusrev ise Baba Süleyman'ın oğludur. Zehavi'nin kökü Baban aşiretine dayanmaktadır. Dedesi Hasan Bey, yada Babası Ahmet Bey, Emir Süleyman Paşa'dan duyduğu rahatsızlık nedeniyle Mela Ahmet Zehab'ın yanına göç etti.[48] Zehav adı, bu şehirde doğduğu için kendisine verilmiştir. Büyük bir ihtimalle H.1250 (M.1834) yılında doğmuştur.

Süleymaniye'de **Resul Zeki** ve **Şeyh Maruf Nudi**'nin yanında eğitim gördü. Savuçbulak'ta Resul'un oğlu Muhammed'in yanında eğitimini bitirerek, ondan icaze aldı. Daha sonra Süleymaniye'ye döndü. Abdurrahman Paşa Camisi'nde ve Babıali okulunda ders vermeye başladı. Bir ara Baban emiri **Süleyman Paşa** ile arası açıldı.[49] Kerkük'e giderek buradaki Bekler okulunda ders verdi. Kerkük mütesellimini af ettirmesi için Kerkük'ten Bağdat'a giden heyetin başkanlığını yaptı. Bu vazifesini yerine getirdikten sonra Bağdat'ta kalarak, ders vermeye başladı.

H.1250 (M.1834) yılında öğretmenler başkanı oldu. H.1270 (M.1854) yılından sonra Kahya **Hacı Emin Efendi**[50] Zend'in yerine Bağdat Müftülüğü'ne atandı. H.1308 (M.1890) yılında ölünceye kadar bu görevini sürdürdü. Onun ilmi makamı Harem, Mekke ve Medine Payeti'ydi. Yaklaşık altı bin öğrenciye ders verdi. Marin **Şeyhi Abdulkadir, Mela Hüseyin Peşderi, Şeyh Abdulvahap En Naip** ve **Şeyh Abdurrahmani Kavadağı** onun öğrencileriydiler.

Zehavi, edebiyat konusunda da iyi bir yere sahipti. Farsça, Türkçe ve Kürtçe yazılmış şiirler yazdı. Şiirlerinden bazı beyitler şöyledir:

İhtiyaçta ne aslanı nede Şahin'i bırak
Allah rebindir, ona kimseyi ortak koşma
Ey Şeyh, irfan dünyasında sen teksin
Bu makamı sen kendi elinle getirmişsin

Yazıktır O irfan senin başının sargısı olsun
Lazımdır ki sen irfanın baş sargısı olasın

Edebi nüktelerinden bir tanesi şöyledir:

Dostum benimle kerem etti, rakibim olan düşmanıma hakkını verdi
Güneş doğarken köpek dilini çıkarır

Mektup yazmadım, gönlümdeki sıralardan haberi olmasın
İki yüzlü kimsenin yüzü kalem ucu gibi siyahtır ey kalem

Şu beyit ise, Sorani lehçesiyle yazılmıştır:

Xwa hêşta eger daîma to bidxene ser çaw
Lem aleme da 'eynî durûbe wekû 'eynik

Kendisine; Niçin telif yapmadın? Sorusuna şu karşılığı vermiştir.

Verdiğini dersler yazmaya engel olmuş, ancak
Ben Allah'ın ihsanından müteesir değilim

Ben öğrencilerimden kitap yazmışım
Bu kitabın her bir satırı zamanda bir kitaptır

Abdulbaki Emeri onu şu kasideyle övmüştür.
Bana dedilerki sen gittiğinde şiir söyle
Her yüzyılın başında bir müceddid gödüğünde

Zevrade Numa'nın mezhebini
İmamı Şafii Muhammed fetva vermiş

Zehavi'nin 13 çocuğu vardı. Bunlardan bazıları Abdulhakim, Muhammed Reşit Paşa, Muhammed Sait, Abdulğani ve Cemil Sıtkı'dır.

Cemil Sıtkı Zehavi: Kitabın C harfinde adı geçen ünlüler arasında kendisinden bahsedilmektedir.

Abdulhakim Bey: H.1256 (M.1840) yılında Süleymaniye'de doğdu. Irak'ta mecburi askerlik kanununun uygulanmasıyla babası tarafından askeri meseleğe verildi. Askerliğini yaparak, subay rütbesine terfi etti. Meşhur **Mithat Paşa**'nın yaveri oldu. Birçok görevlerde bulundu. Albay olduktan sonra emekliye ayrıldı.

Akıllı ve edebiyatçı bir kişiliğe sahip olan Abdulhakim Bey, ömrünün son dönemlerinde Bağdat Valisi **Süleyman Nazif Bey** ile ilişkiye geçti. Nazif Bey'in saygı ve takdirini kazandı. 1939 yılında Bağdat'ta öldü.

Muhammed Sait Efendi: H.1268 (M.1852) yılında doğan Sait Efendi, Zahit ve bilgin bir insandı. Babası öldükten sonra Bağdat fetva makamına geçti. Bilginin en yüksek makamına ulaştı. Osmanlı Devleti'nin Haremeyn Payeliğine atandı. Muhammed Sait Efendi, Irak'ın Osmanlı Devleti'nden ayrılmasından sonra Evkaf Genel Müdürü olarak tayin edildi. 1921 yılında Bağdat'a vefat etti.

Abdulğani Efendi: Muhammed Fevzi Efendi'nin oğlu ve Cemil Sıtkı'nın büyük kardeşidir. H.1277 (M.1860) yılı Şeval ayının 25. günü doğmuştur.

Faziletli ve Fars dili konusunda uzman bir insandı. H.1315 (M.1897) yılında İstanbul'a giderken kendisiyle buluştum. Üstün yeteneklere sahip ve iyi bir ozan olduğunu gözlerimle gördüm. Abdulğani Efendi de, H.1323 (M.1905) yılında Bağdat'ta vefat etti.

Reşit Paşa: H.1264 (M.1850) yılı Sefer ayının 20. günü doğdu. Irak ve Suriye'de birkaç ilçenin kaymakamlığını yaptı. Uzun süre Bağdat'ta İstinaf Mahkemesi'nin üyeliğini yaptı. Kerbela mutasarrıfının vekilliğini yapan Reşit Paşa, faziletli ve zeki bir insandı. Reşit paşa, H.1327 (M.1909) yılında vefat etti.

580-Zeynel Abidin Şirvani

Araştarmacı olan Zeynel Abidin Şirvani, **Bostanı Siyahet** adında bir kitap yazdı. Bu kitap, H.1315 (M.1897) yılında Tahran'da yayınlandı.

581-Zeyneddin Bey

Nasır Bey'in oğlu Şirek ölümünden sonra Tergor hakimi oldu. Tebriz'in fethinde Osmanlı Devleti'ne yardım etmek için kendi askerleriyle bu savaşa katıldı. Savaş esnasında şehit düştü.

582-Zeynel Abidin (Eyubi Zeynel Abidin)

Eyubi **Adil Süleyman**'ın torunlarından Ali'nin oğludur. Ali ise Mahmut Bey'in oğludur. Hasankeyf'in son hükümdarı olan Beni Eyutan H.866 (M.1462) yılında öldürüldü. (Devi Lami Cilt:3)

583-Zeynel Bey

Hakkari emiri Melik Bey'in oğludur. Babasına karşı isyan ederek Bay Emiri oldu. Ancak babası hapisten kaçarak, kardeşi Mahmut Bey'in yanına sığındı. Zeynel Bey'in kardeşleri kendisine karşı çıkıp ülkeyi kargaşalığa sürüklediler. Kardeşleriyle arasında çıkan savaşta Zeynel Bey, kötü bir şekilde yenildi. Bah-

dinan emirinin vasıtasıyla Osmanlı Devleti ile ilişkilerini düzeltti. Sonunda amcasını öldürmeyi planlayarak, Hakkari imaretinin yönetimini tamamen ele geçirdi. Hükümdarlığı döneminde Kızılbaşların etkisini azalttı. Zeynel Bey, kırk yıl hükümdarlık yaptıktan sonra Kızılbaşlarla girdiği bir savaşta öldürüldü.

584-Zeynel Bey

Şirvan emiri olan Zeynel Bey, Abdal Bey'in oğludur. Kardeşi Mahmut Bey öldükten sonra İstanbul'a gitti. Katıldığı bir savaşta Osmanlılar arasında meşhur oldu. **Sinan Paşa** vasıtasıyla Küfre hakimi oldu. Şerefname, 30 yıl hükümdarlık yapan Zeynel Bey'den övgüyle bahsetmektedir.

585-Ziyaeddin (Emir Ziyaeddin)

Süleymani ailesinden emir İzzetin'in oğludur. Babasından sonra emir oldu. **Şah İsmail** zamanında Diyarbakır Valisi **Ostaclu**'nun oğlu Han Muhammed ile dostluk kurdu. Ostaclu'nun kızı Beykes hanımla evlendi.

Dulkadiriye emiri **Alaeddin Bey**'in komutanı olan **Sarı Kaplan Bey**'in ordusu Diyarbakır'a saldırınca, Süleymani Kabileleri Han Muhammed'e yardım için hazırlık yaptılar. Savaş esnasındaki tecrübe ve kahramanlıklarıyla düşmanı hayrette düşürdüler. Çıkan bu savaş esnasında Sarı Kaplan öldürülünce ordusu dağıldı. Bunun üzerine Emir Diyadden'in rütbesi de iyice arttı. (Adı geçen Diyaeddin'in Şah'ın yanında yer alan Diyaeddin ile aynı kişi olma ihtimali çok yüksektir.) Emir Ziyaeddin seksen yaşındayken vefat etti.

İkinci cilt için önsöz

Yiğit ve yüce insanların özgeçmişleri, mensup oldukları milletin tarih ve edebiyatında önemli bir yer tutarlar. Bu şahsiyetlerin hayatlarını zikretmek, yeni nesillerde milli duyguları besler; onların doğruları görüp o yolu izlemelerini, yanlışlıklardan ders alıp tekrarlamamalarını sağlar. Bilinen bir gerçektir ki, Kürt halkının çeşitli dönemlerde İslam'a yapmış olduğu hizmeti çok az kişi bilmektedir. Kürtler, Arap kültürüne ve İslam Dini'ne büyük bir özveriyle hizmet sunmuşlardır. İslam tarihine baktığımızda Kürt halkının, İslam Dini'nin doğuşunda ve ondan sonraki dönemlerde birçok yönüyle katkı ve hizmet yaptığı görülmektedir.

Burada Abbasi Devleti'nin kurulmasında Kürtler'in rolünü genişçe zikretmeye olanak yok. Ancak onların Fars, Irak ve Kürdistan'da etkili güç olduklarını, büyük önder ve Abbasi Devleti'nin kurucusu **Ebu Müslim el-Horasani**'yi zikretmek yeterlidir. Kürt olan bu büyük önderin sayesinde İslam devletinin görüntüsü değişti.

El Melik Nasır el-Devle (Ahmet bin Mervan el-Kürdi) ki buda Diyarbakır eyaletindeki (Meyafarkin) Kürt Mervani Devleti'nin kurucusu ve İslam Halifesi'nin otoritesini en iyi şekilde savunan hükümdardır. Türk güçlerinin nüfuzuna karşı mukavemet etmiş, Abbasi Halifesi **El Kadirbillah** kendisine Nasır el-Devle lakabı ile güven vermiştir. Bu devlet, Diyarbakır (Meyafarkin), Mardin, Hasankeyf ve Kürdistan'ın diğer bölgelerinde islam medeniyetinde övünülecek çok sayıda eser bırakmıştır.

Arap tarihi de yüce Kürt büyüklerine yer vererek, bunların bilhasa Arapça yazılmış islam ve diğer ilim alanlarıyla ilgili eserlerinin Bağdat, Kahire, Haremeyin, İsfehan, Murağa, Amed, İmadiye, Musul, Şam, Halep, Şehrezur ve diğer başkentlerde okutulduğunu belirtmektedir.

Kürdistan, Abbasi Halifeliği'nin Rum saldırılarına karşı en sağlam kalkanıydı. Çünkü Rumlar'ın İslam Devleti'ne Fırat'ın kuzeyden, batıdan ise Birecik'e kadar Kürdistan ile sınırı vardı. Bugünkü Kürt bölgesinin batı tarafına sınır şehirleri denilmekteydi. Bu nedenle Kürt bölgelerinde birçok kale yapılmış; bunlar bugüne kadar gelmişlerdir. Güncel deyimle o günkü yapılanmasıyla Kürdistan'a islamın öncü kalesi demek, yanıltıcı olmayacaktır.

Tüm bu açıklamalar bir yana, yüce Kürt Eyubi Devleti'nin bayrakları Mısır, Şam, Kürdistan, Hicaz, Yemen ve diğer bölgelerde uzun süre dalgalandı. Yeni ve eski tarihçiler yazılarında, bu devletin siyasi ve askeri yönündeki başarılarının hakkını vermişlerdir. Bu nedenle bizim bu konuda fazla açıklama yapmamıza

gerek yok. Çeşitli dönemlerde Kürtlerin bilimsel çabalarına ve siyasi hayatlarına göz atan okurlarımız, kimi yazarların değişik kitaplarda bazı Kürt şahsiyetlerinden Türk veya Fars olarak bahsetmelerinin ne kadar yanlış olduğunu ve Kürtlerin yakın tarihe kadar İslam dininin ve medeniyetinin kurumlaşmasında ve gelişmesinde ne kadar etkeleyici rol oynadıklarını rahatlıkla göreceklerdir.

Bu nedenle Irak'ta bakanlık ve meclis-i ayan üyeliği yapmış olan büyük bilgin **Mehmet Emin Zeki**, anadili olan Kürtçe ile bir dizi tarih kitap yazdı. Bu satırların yazarına ise, bu eserlerin incelenmesi ve daha geniş kitlelere faydalı olması için Arapça'ya çevirmek düştü.

Bu kitabın birinci cildi 1939 yılında basıldı. İkinci cildini ise Arapça'ya çevirdikten sonra yayına hazırladım. Mehmet Emin Zeki Bey'in kızı **Anise Hanım**'da babası gibi Arapça yazmıştı. Kitabın birinci cildinin basımı 1945 yılında Bağdat'ta tamamlandı. Şimdi bazı kişilerin biyografilerini kısa ve tekrarlamaya rağmen kitabın ikinci cildiyle birlikte yeniden okurlara sunuyorum. Bazı kişilerin biyografilerinin tekrarının sebebi şudur: Farklı kaynaklarda adları birbirine benzediği için bunların lakapları ve künyelerinin bir kısmı birbirine karıştırılmıştır. Bununla birlikte bu kitap, kendi alanında ilk çalışmadır. Bu nedenle değerli bir kitap sayılmaktadır. Kürtlerin hükümdarları, komutanları, üyeleri, meşayihleri ve ozanları; kadın ve erkek ayırımını yapmaksızın hepsini kapsıyor.

Kitabın yazarı büyük bir çaba ile bu bilgilerin toplanmasına ve tertiplenmesine emek vermiştir. Bu çabaları, onun sağlığına bile etki yapmıştır. Cenabı Allah ona şifalar versin. Kürtler tarafından güzel ödüllerle ödüllenderilsin.

Kızı Anise de kitabın Arapça'ya çevrilmesinde gücü oranında çaba sarf etmiştir. Bu işi temiz bir kalp ile yapmaya çalışmıştır. Allah, onun ve babasının hayrını kabul etsin. İkisine de kendi ülkelerinde iyi şeyler nasip etsin.

Allah'u Taala işitir ve bu duaları kabul eder.

Kahire, 10 Mayıs 1947
Muhammed Ali Avni

I-ALFABETİK SIRAYA GÖRE KÜRT ÜNLÜLERİ

1-**Adil** (Melik el-Adil)

Eyubi ailesine mensup Kral **Muhammed el-Eyubi**'nin oğludur. H.788-796 (M.1386-1394) yılları arasında Türkiye Kürdistanı'nın başkenti olan Diyarbakır Kalesi ve Hasankeyf emirliğini yaptı. **Timurlenk**'in saldırılarının başlangıcında vefat etti.

2-**Aşur Han**

Kürt Çekni aşiretinin prenslerinden olan Aşur Han, **Şah Abbas el-Savafi** döneminde İran'ın El Meru ve El Şehican eyaletlerinin hükümdarıydı.

3-**Abbas el-Eyubi** (El Emir Abbas el-Eyubi)

El Melik el-Adil (Adil Kral) Ebubekir Muhammed bin Eyub'un oğlu, El Melik Emced Takyeddin Ebu el-Fadıl Abbas'tır. **El Nucum el-Zahire** adlı kitapta belirtildiğine göre bu prens, El Melik el-Adil'in en son ölen oğludur. Emir Abbas, H.669 (M.1271) yılında Dimaşk (Şam)'da vefat etmiştir.

4-**Abbas Han**

İran Kürdistanı'nda hüküm süren Erdelan ailesinin önde gelen hükümdarıydı. Serdar Raşit lakabıyla tanınıyordu. Bir süre İran Kürdistanı'nın hükümdarlığını yaptı. Ülkesini kaybettikten sonra tekrar ele geçirmeye çalıştıysa da başarılı olamadı.

5-**Abdülhamit Paşa**

Vanlı Hacı Mustafa Paşa'nın akrabalarından Ahmet el-Kürdi'nin oğlu olan Abdülhamit Paşa, 12. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin ünlü kişeleri arasında yeraldı. Devletin yönetiminde görevler aldı. En son Van Valiliği'ne atandı. Bu görevini iki yıl sürdürdükten sonra H.1302 (M.1885) yılında vefat etti. (Fi Abdi Sahibi Sicil-i Osmani)

6-Abdül Hay

Şam'da oturan ve seçkin bilginler arasında yer alan Yusuf el-Kürdi Kürt Yusuf'un oğludur. Abdül Hay, **Üveys Paşa** ile bağlantı kurarak yanında çalışmaya başladı. Üveys Paşa, Osmanlı Devleti tarafından Mısır Valiliği'ne atandıktan sonra Abdül Hay da Mısır Kadısı oldu. Bir süre sonra Şam'a dönerek El Mainiye'de eğitimle uğraştı. Ahmet Paşa'nın Şam Valiliği'ne atanmasından sonra Abdül Hay Şam Kadılığı'na getirildi. Bu görevinden ayrıldıktan sonra H.1025 (M.1616) yılında Şam'da Cemadi el-Aher'de vefat etti. (Hulasatül Eser)

7-Abdurrahman Paşa el-Yusuf

Miladi 1870 yılında Şam'da doğdu. Ahmet Paşa'nın torunu, Muhammed Paşa'nın da oğludur. Ailesi, Abdurrahman Paşa'nın doğumundan yaklaşık 200 yıl önce Diyarbakır'dan Şam'a göç etmişti. 1860 yılında Şam'da meydana gelen olaylarda süküneti sağlayıp Hristıyanları katliamdan kurtarması ve onlara merhametli davranması nedeniyle dedesi olan Ahmet Paşa'ya Osmanlı Devleti tarafından Perensler Perensi ünvanı verildi. Abdurrahman Paşa ilk eğitimini evde yaptı. Daha sonra özel okullarda eğitimini tamamlayıp 1888 yılında El Medrese el-Zahiriye'den mezun oldu. Bir süre sonra Osmanlı Devleti tarafından Hac Perensliği'ne atandı. Bu görevini başarıyla yürüttü. Bedeviler arasında saygın bir yer edindi. Onların arasındaki anlaşmazlıkları çözmeye çalıştı. 1909 yılında Suriye İdare Meclisi'ne üye olarak atandı. Hicaz'la hükümet arasında gerginlik başlayınca Hac emirliğinden ayrıldı. 1913 yılında Osmanlı Meclis-i Ayan'a üye oldu; bu görevini dört yıl sürdürdükten sonra İstanbul'da Şurayi Devlet'e başkan tayin edildi. 1918'de Suriye'nin itilaf kuvvetleri tarafından işgal edilmesinden sonra Fransa ile Suriye hükümetleri arasında arabuluculuk yaptı. Ancak, bu konuda başarılı olamadı.

Abdurrahman Paşa, Meyselun Savaşı'nın ardından **Kral Faysal**, Şam'ın güneyindeki El Kusve köyüne gitmesinden sonra da Kral ile işgal güçleri arasında arabuluculuk yapmaya devam etti. Çünkü Kral Faysal, El Kusve'ye çekildikten sonra Şam'ın idaresini Abdurrahman Paşa'ya bırakmıştı. O dönemde şehir çok kötü durumdaydı. Her türlü kötülüğün başgöstermesi için uygun bir zemin mevcuttu. Ancak Abdurrahman Paşa, Kürtler'in yardımıyla asayişi sağlayıp, Hrıstiyanların can ve mal güvenliğini, Bedevileri şehirden çıkarıp uzaklaştırarak sağlayabildi.

El Horan halkının ayaklanacağını sezen Abdurrahman Paşa, Suriyeli bir heyete başkanlık ederek, Horasan'a gitti. Yanında Şam'ın önde gelenlerinden **Abdülkadir el-Eyubi**, **Aladdin el-Durubi** ve **Abudülkadir el-Hatip** bulunmaktaydı. Bindikleri trende Senegalli askerler de yolculuk yapıyordu. Tren Harba el-Gazi köyünün yakınlarına vardığında çatışma çıktı. Çatışma esnasında Abdurrahman

Paşa hayatını yitirdi. Cenazesi 1921 yılının Ağustos ayında Şam'daki El Dehdah mezarlığında toprağa verildi. Yüksek meziyet ve karektere sahip olan Abdurrahman Paşa, milletine sadakatle hizmet etti. Hicaz demiryolunun inşaatı Abdurrahman Paşa zamanında yapıldı. Tarımın ilerleyip gelişmesinde büyük katkıları oldu. Bugün Suriye'nin güneyinde bulunan eserler de ona aittir.

Alman İmparatoru **II.Galyum**, Şam'a geldiğinde Abdurrahman Paşa'nın konuğu oldu. Abdurrahman Paşa'ya eğitim yapması için oğlunu Avrupa'ya göndermesini önerdi. Bunun üzerine Abdurrahman Paşa'nın oğlu **Said Bey** önce Viyana'ya oradan da Londra'ya geçti.

8-Abdurrahman el-Kürdi

Gerçek adı, Abdurrahman bin Hüseyin bin İbrahim Zeyneddin el-Kürdi'dir. 17 Zilkide 808 Hicri (M.1406) tarihinde doğdu. Eğitim için H.835 (M.1432) yılında Kahire'ye gitti. Burada ünlü hocalardan ders aldı. Daha sonra İskenderiye ve Dimyat'a geçti. Beytül Haram'a gidip hacı olduktan sonra Medine'yi ziyeret etti. 18 Rabiülevvel 1883 tarihinde Bimaristan'da vefat etti. Ezher Camisi'nde namazı kılanan El Kürdi, birçok eser bıraktı.

9-Abdurrahman el-Kürdi (El Şeyh Abdurrahman el-Kürdi)

Asıl adı, El Şeyh Abdurrahman bin Üveys'tir. Şafii mezhebine mensup olan El Kürdi, Şam'da ikamet etmekteydi. Burada Vezir **Hasan Paşa bin Sinan Paşa**'nın çocuklarına özel hocalık yaptı. **Hasan el-Burini**'nin ölümünden sonra, El Medrese el-Mustansıriye'de tedrisatı tek başına üstlendi. Bir süre sonra **Şehabeddin el-Amadi**'yi yanına alarak, onunla birlikte bu işi yürüttü. Haca gitti. Kuran'ı ezberleyerek, hafız oldu. Defalarca Mısır'ı ziyaret edip, ilim alanında büyük bir yer edinen Şeyh, H.1063 (M.1653) yılında vefat etti. Cenazesi Şam'daki El Feredis Mezarlığı'nda toprağa verildi. (El Hulasa)

10-Abdurrahman Bey (Salim)

Ünlü Kürt şairlerinden olan Abdurrahman Bey'in H.1220 (M.1805) yılında Süleymaniye'de dünyaya geldiği ve ünlü Sahipkıran ailesine mensup olduğu söylenmektedir. Mahmut Bey Karacehennem bin Ahmed Bey, Sahipkıran'ın oğludur. Kürdi lakabıyla tanınan ünlü Kürt şairi **Mustafa Bey**'in amcasının oğludur. Mustafa Bey ile aynı dönemde yaşayan Abdurrahman Bey, Baban Emirliği (Prensliği) çöktükten sonra Süleymaniye'yi terk edip İran'a geçti. Daha sonra kendi vatanına dönerek, orada vefat etti. Şiir dîvanı, 1933 yılında Bağdat'ta basıldı. Gazel türünde Kürtçe yazdığı şiirlerinden bir tanesi şöyledir:

Yara bakma zamanı geldi
Ey kalp kanımın akma zamanı geldi

Her zaman göğsüm kan dolu bir leğendir
Zira yarin kirpikleri neşter gibi

Sevgilinin bir öpüşünün fidyesi ruh ile baş
Onun terazisinde beraberdir

Herhangi bir kimsenin sevgilisinin sohbeti olmazsa
Her iki dünyanın hulasası başın hastalığıdır

Ben dua ile bir kimsenin buluşmasını isterim
Onunla buluşmak cennettir, ayrılmak cehennemdir

11-Abdurrahman Efendi el-Kürdi

İran Kürtler'inden Tahranlı İbrahim'in (İbrahim el-Tahrani) oğludur. Ünlü ve faziletli bir devlet adamıydı. Matematik alanında üne kavuşan Abdurrahman Efendi'nin bu meyanda değerli eserleri vardır. Cemadiyel-Ahir 1065 Hicri (M.1655) tarihinde vefat etmiştir. (Sicil-i Osmani)

12-Abdurrahman Paşa Ruşvanzade

Kürdistan'da, özellikle Suriye'nin kuzey bölgesinde ünlü Kürt aşireti Ruşvanlar'dan Ruşvanzade lakabıyla bilinen **Ömer Paşa'nın** torunudur. H.12. yüzyılın sonlarında Osmanlı Devleti'nde yüksek görevlerde bulundu. En son Mirimiran (Prensler Prensi) ünvanıyla bir eyaletin valiliğini yaptı. Çalışmalarında ciddi, tedbirli ve ülkesine sadakatle bağlıydı. (Sici)

13-Abdurrahman Efendi el-Diyarbekri

Diyarbakırlı olan Abdurrahman Efendi, uzun yıllar öğretmenlik yaptı. Diyarbakır'dan İstanbul'a giderek, mesleğini burada da sürdürdü. H.1065 (M.1655) yılında Yenişehir'e kadı olarak atandı. Bu göreve giderken H.1065 (M.1655) yılının Şubat ayında yolda vefat etti. (Sicil)

14-Abdurrahman Bin Yusuf bin el-Hüseyin

Şafii olan El Hüseyin'in künyesi, Şamlı Kürt Zeyn'dir. Küçüklüğünde Tembih adlı kitabı ezberlemiş, Şerişi oğlu Şeref'e ders vermiştir. Panayır için çalışıp,

pazarını burada sergilemekle halkın beğenisini kazandı. Bu durumu kırk yıl boyunca sürdürdü. Dindarlığı ve çok okumasıyla birlikte birçok kişinin adını hadis ve tefsir ile ezberlemişti. Ancak fıkıh konusunda fazla bir bilgiye sahip değildi. Kendisine sorulan sorulara hemen cevap vermesiyle de bilinen El Hüseyin, H.819 (M.1416) yılında koleraya yakalanarak öldü. Babasının anlatıldığı bölümde kendisinden de bahsedilecektir. (Sh.160, Cilt: Dev)

15-Abdurrahman Efendi (Kürt Hoca)

Türkler arasında Kürt Hoca lakabıyla meşhur olan Abdurrahman Efendi, Kürdistan'ın güneyinde bulunan Şehrizor bölgesindeki ünlü Berzenci aşiretinin seyitlerindendir. Oğlu **Mustafa Tevfik** ise, ilim dergahı ve ilmi sadare rütbesi verilen bir kişidir. Harput ilinin ünlü alimleri arasında yer alan Kürt Hoca, H.1270 (M.1854) yılında vefat edince İstanbul'daki Eyup mezarlığında toprağa verildi. (Sicil-i Osmani)

16-Abdurrahman Paşa Baban

Muhammed Paşa bin Halit Paşa'nın oğludur. Kürt Baban emirliğinden İbrahim Paşa ayrıldıktan sonra H.1204 (M.1790) yılında emirliğin hükümdarlığını eline aldı ve emirliğini sekiz yıl idare etti. Bu görevinden azl edilince, Bağdat'a yerleşti. H.1217 (M.1802) yılında İbrahim Paşa'nın ölümünden sonra tekrar emirliğe döndü. H.1219 (M.1804) yılında El İhsa'daki Vahabi isyanını bastırmada Osmanlılara yardımcı oldu. Bu ayaklanma sırasında aşırı sıcaklık ve susuzluktan dolayı adamlarının büyük bir kısmı öldü; bir kısmı da kör oldular. Erbil şehrinin doğusundaki Harir eyaletinin hükümdarı olan Muhammed Paşa'yı öldürmesinden dolayı Bağdat valisiyle arası açıldı. Bunun üzerine Altınköprü'ye saldırdı. İbrahim Paşa'nın oğlu Halit Bey, Behdinan ordusunun komutanıydı. Bu çatışma sonunda Halit Bey'in ordusu dağıldı. Olayı öğrenen vali, büyük bir orduyla Kerkük'e hareket etti. Halit Bey, **Baban Süleyman Bey** ve **Ali Paşa**'nın ordusu Çemçemal ilçesinin doğsundaki Derbendi Baziyan bölgesinde Abdurrahman Paşa'nın ordusuyla büyük bir çatışmaya girerek, onu yendiler. Abdurrahman Paşa önce Süleymaniye'ye çekildi, oradanda İran'a geçerek, Sankur bölgesini kendisine mekan seçti. Abdurrahman Paşa, İran hükümeti ve İran'daki Erdelan Kürt Emirliği ile ittifak yaparak, büyük bir orduyla Süleymaniye'deki Türkler'in üzerine birkez daha saldırdı. Buna karşılık Osmanlı Devleti ise, Bağdat Valisi **Halit Paşa**'nın yeğeni Süleyman Bey komutasındaki orduya büyük ölçüde destek verdi. Bu ordu Süleymaniye'nin doğusundaki Merivan (Mehrevan)'a gönderildi. İki ordu, İran-Irak sınırının on mil ötesinde bulunan Pencivin nahiyesinin doğusundaki Zerinbar gölünün yakınlarında çarpıştılar. Abdurrahman Paşa'nın ordusu galip gelip, Süleyman Bey'i esir alınca, Bağdat Valisi barış istemek zorunda kal-

dı. Baban emirliğini Abdurrahman Paşa'ya bıraktı. Bu esnada Bağdat'ta başgösteren ayaklanmalar sırasında Bağdat Valisi öldürüldü. Bu olay üzerine Osmanlı Devleti, **Laz Süleyman Paşa**'yı Bağdat'a vali olarak atadı. Yeni valiyi ziyaret etmek bir gelenek haline gelmesine rağmen, Osmanlı Devleti'ne duyduğu güvensizlik nedeniyle Abdurrahman Paşa valinin ziyaretine gitmedi. Bağdat Valisi, Abdurrahman Paşa'nın bu davranışını otoritesine ve saltanatına saygısızlık olarak niteledi. Büyük bir ordu hazırlayarak Kürt emirliklerine saldırmaya başladı. Abdurrahman Paşa'nın ordusuyla Osmanlı ordusu Baziyan boğazında çatışmaya girdiler. Abdurrahman Paşa ilk etapta direndiyse de sonunda İran'a çekilip, İran hükümetinin yardımıyla tekrar Baban emirliğine geri döndü. Bağdat Valisi, H.1223 (M.1808) yılında bu emirliği tanımak zorunda kaldı. Bu arada Laz Süleyman Paşa, devlete karşı isyan etti. Bunun üzerine Abdurrahman Paşa, devletin desteğindeki büyük bir orduyla Bağdat'a yürüdü; çıkan çatışmalarda Bağdat Valisi öldürüldü. Yerine Abdurrahman Paşa'nın isyanda koruduğu Abdullah Paşa atandı. Abdurrahman Paşa, H.1225 yılında Bağdat'ta asayişi sağladıktan sonra tekrar Süleymaniye'ye geri döndü. Bu dönemde İran Prensi **Muhammed Ali Mirza** çok güçlü bir orduyla Baban Emirliği'ne karşı saldırıya geçti. Abdurrahman Paşa ilk başta bu saldırıya karşı koyabildiyse de, Halit Paşa'nın ihaneti üzerine Köysancak'a çekilmek zorunda kaldı. Burada savunmaya geçti. İran Devleti'yle barış yapana kadar burada kaldı. Barış yaptıktan sonra Süleymaniye'ye dönünce Bağdat Valisi Abdurrahman Paşa'nın Baban emirliğini onayladı. Ancak, H.1226 (M.1811) yılında Osmanlılar Abdurrahman Paşa'nın bu emirlikten uzaklaştırılmasını istediler. Bunun için Bağdat'ta oluşturdukları bir orduyla bu bölgeyi ele geçirmeye çalıştılar. Abdurrhman Paşa'da ordusuyla bu saldırıya karşı koymak için harakete geçti. Abdurrahman Paşa'nın komutasındaki Kürtler, Kifri (Salahiyye) bölgesinde sayıları az olmasına rağmen kahramanlıklarıyla Osmanlı ordusu karşısında uzun bir süre üstünlük sağladılar. Ancak Osmanlıların takviye olarak topçu birliklerini Bağdat'a getirmeleri üzerine, Abdurrahman Paşa çareyi İran'a geri çekilmekte buldu. İranlılar ise bu kez Abdurrahman Paşa'yı sıkıştırıp, H.1227 (M.1812) yılında emirliğinin başına geçmesini sağladılar.

Abdurrahman Paşa son kez emirliğin başına geçti. Bir yıl aradan sonra H.1228 (M.1813) yılında vefat etti.

17-Abdurrahman Paşa el-Celili

Türkiye Kürdistanı'nın Muş bölgesinde yaşayan ünlü Abdulcelilzade ailesinden **Murat Paşa**'nın oğludur. Osmanlı Devleti'nde önemli görevler üstlendi. H.1237 (M.1822) yılında Musul Valisi oldu. Daha sonra bakan olan El-Celili, H.1328 (M.1823) yılında vefat etti.

18-Abdurrahman bin Muhammed el-Amadi

Irak Kürdistanı'nın Amadiye ilçesinde yaşayan Amadi'nin gerçek adı Zeyneddin'dir. Dönemin ünlü alimleri arasında yer aldı. Halep'te Şafii Kadısı oldu. Mısır ve Anadolu'da ilimle uğraştı. Sultan Beyazıt zamanında gönüllü mücahit olarak iki kez savaşa katıldı. H.897 (M.1492) yılında Halep'te vefat edince, El Salih mezarlığında toprağa verildi. (El Amenü Bela)

19-Abdurrahman el-Kürdi

Künyesi, **El Mustafa Fi İlm el-Hadis** kitabının yazarı ve **İbn el-Salah** lakabıyla tanınan İmam Ebu Emru Osman'ın babası Ebul Kasım Selahaddin Abdurrahman el-Kürdi el-Şehrezuri'dir. Süleymaniye'nin Şehrizur bölgesinde yaşayan Kürt aşiretlerine mensuptur. H.539 (M.1145) yılında dünyaya gelen El-Kürdi, H.618 (M.1221)'de Halep'te vefat etti. **Esededdin Şerko**'nun Halep'te kurduğu El Medrese el-Esediye'de hocalık yaptı. Dini bilgisiyle de ünlüydü. (Elam el-Nübela)

20-Abdurrahman el-Karadağı (Şeyh Abdurrahman el-Karadağı)

H.1253 (M.1833) yılında Süleymaniye'ye yakın Karadağ bölgesinde dünyaya geldi. İlim tahsilini Irak Kürdistanı'nın ünlü alimlerinden olan babası **El Şeyh Molla Muhammed el-Karadağ**i'nin yanında yaptı. Daha 21 yaşındayken eğitimini tamamladı. Arapça ve fıkıh derslerini verebileceğine dair babasından diploma aldı. H.1275 (M.1858) yılında Bağdat'a giderek Bağdat Müftüsü **Muhammed el-Zehavi**'nin yanında eğitim görerek, ondan da diploma (icazet) aldı. H.1276 (M.1859) yılında ise Karadağ'a geri döndü. Burada **El Şeyh Osman Seraceddin el-Taveyli el-Nakşibendi**'nin yanında tasavuf tarikatlarına katıldı. Ondan da Mürşitlik icazesini aldı. H.1299 (M.1882) yılında ders vermeye başladı. Kerkük'e giderek bir yıl eğitim gördükten sonra tekrar Karadağ'a döndü. Valinin isteği üzerine H.1303 (M.1886) yılında Bağdat'a giderek, oraya yerleşti. Burada ömrünü öğretmenliğe adadı. Arapça ve dini bilgi alanında birçok öğrenci yetiştirerek, onlara diploma verdi. Çok sayıda kitap yazdı.

Gramer konusunda yazdığı kitaplar:

Dakakik el-Hakayik, El İkaz,

Mevahip Errahman,

Mülahas el-Akval Fi Halk el-Aamal,

Esne el-Matalip Fi İlim el-Vacip,

El Tahkik el-Ali Fi Şerh Kasidet el-Emali,

Tuhfet el-Lebip.

Fıkıh konusunda yazdığı kitaplar:

El Ecvibe el-Behiyye fi Cevap el-Esile el-Hindiyye,

Tenbih el-Asdıka Fi Beyan el-Taklid,

El-İçtihad,

El İfta ve El İstifta.

Ayrıca manıtık konusunda, *Fehm el-Vusul Fi Şerh Minhac el-Usul adlı* kitabı yazdı. *El Beydavi, Tuhfa İbn el-Hacar el-Hitemi* ve *Abdurrahman el-Hakim el-Siyal Kuti* adlı tefsirler hakkında da özel araştırma vardır.

H.1335 (M.1917) yılında Bağdat'ta vefat eden Şeyh, Kerkük'teki Baba Gurgur tekkiyesinde defnedildi.

21-Abdurrahman el-Pêncwînî (Molla Abdurrahman el-Pêncwînî)

H.1244 (M.1828) yılında Süleymaniye'nin Pêncwîn ilçesinde doğdu. Babası Molla Muhammed, Şeyh el-Marin köyünden Şeyh Nuri el-Brifkani'nin torunlarındandır. Arapça ve din eğitimini Pêncwîn ve Süleymaniye'de dönemin en ünlü bilginlerinden sayılan **Molla Ali el-Kızlıcı**'dan alarak icazet sahibi oldu. Daha sonra Pêncwin'e dönerek ders vermeye başladı. Hayatını kitap yazmakla geçirdi. Kırk yıl sonra Süleymaniye şehrindeki büyük bir camide ilim tahsil etti. H.1319 (M.1901) yılında vefat etti.

22-Abdurrahman Halis el-Talabani (Şeyh Abdurrahman Halis el-Talabani)

Kerkük şehrinin ünlü Kadiri şeyhlerindendir. H.1275 (M.1858) yılında vefat eden Şeyh'in birçok eseri yayınlandı. Kendisine ait şiir divanı, Mesnevi'nin çevirisi, **Behcetül Esrar**'ın Türkçe'ye çevirisi bunlardan bir kaçıdır. Çok güzel kasideler yazan ve Fuzuli'nin bir kısım kasidelerini başlık yapan Şeyh'in Mesnevi şerhinden iki beyit şöyledir:

Senin aşkının cilvesi güle düştü
Senin aşkının derdi bülbüle düştü

Senin aşkının gölgesi dünyaya düştü
Senin aşkının sermayesi ademe düştü

23-Abdurrahman el-Kürdi el-Sahari
(El Şeyh Abdurrahman el-Kürdi el-Sahari)

Diyarbakır'da yaşayan alimlerden Sahari'nin açık ismi, Şeyh Abdurrahman bin İbrahim el-Kürdi el-Sahari'dir. İlim icazetnamesini **Molla Çelebi el-Ciziri el-Kürdi**'den aldı. Bir çok esere imzasını atan Şeyh'in yaklaşık kırk risalesi bulunmaktadır. **Risale Fi Suret Yasin** bunlardan bir tanesidir. H.1064 veya 1065 (M.1654-1655) yılında Diyarbakır'da vefat eden Şeyh'in Farsça bir kasidesi vardır. Bu kasidede tahsilinin başlangıç tarihi yer almaktadır. (Sahari Sorani - Hulasatül Eser)

Kainatın efendisi hicretinde 1025 yılında
Sonra bir gramer hıcasına köle oldum

1044 yılının ikinci ayında
Allah'a şükürler olsun hocalık makamı aldım

24-Abdurrahman (El Şeyh Abdurrahman)

Siirt Müftüsü **Molla Hüseyin bin Mustafa**'nın oğludur. Dönemin ünlü bilginleri arasında yer alan Şeyh, Siirt'te yaşamasından dolayı edebiyat ve ilim alanında şanslı sayılırdı. Çünkü Siirt, Hicri 13 ve 14. yüzyıllarda ilim merkezi olan bir Kürt şehriydi. **El Hediyye el-Hamidiye Fi el-Lugat el-Kurdiye** adlı kitabına bir manzume düzenliyerek, bunu H.1310 (M.1894) yılında İstanbul'da bastırdı.

Onun güzel ahlakı yazılıyordu
Güzel bir şekilde bütün güzel ahlakları kazanan bir efendiden
O efendi Ziyaeddin Yusuf Paşa bir kişi ydi ki
Onun gelmesi ile bütün musibetler çözüldü
Kudüs'ün yerinde bir güneşiydi ahlakı o güneşin nuruydu
O güneşten o bölge hep ışıklandı
Bizce vaciptir ki onun övünmelerini açıklamak
Günün her sabah ve akşamında

25-Abdurrahman el-Amadi (El Şeyh Abdurrahman el-Amadi)

Şam Müftüsü olan Amadi'nin açık adı, El Şeyh Abdurrahman bin Muhammed İbn İmadeddin el-Amadi el-Dimaşk'tır. İlim sahibi olan Şeyh'in Tefsir el-Kaşifi hakkında bir kitabı bulunmaktadır. Eserleri arasında ayrıca **El Mustafa-yı Min el-Zad, Kitab el-Hediyye**; fıkıh konusunda da **El Revazatul Riya Fimen Dufine Bidariya** adlı kitapları bulunmaktadır.

Yedi yaşındayken babasını kaybeden Şeyh, ilk derslerini büyük bir çaba sonucu **Hasan el-Buruni**'den, daha sonra halasının oğlu olan **Muhammed bin Mu-**

hebeddin'den aldı. H.1041 (M.1631) yılında hacca giderek, Medine'de **El Seyyid Sabgatullah**'tan Nakşibendi tarikatından icazet aldı. Şam'a dönüşünde öğretmenlik yapmaya başladı. Rum alimi **El Mevla Asadi**'yi öven bir kaside yazdı. H.1031 (M.1621) yılında Mekke'ye gittiğinde 33 yaşındaydı. Orada çok büyük şöhrete kavuştu. Şeyhülislam Zekeriya'nın oğlu Yahya, bazı konularda kendisinden bilgi alıyordu. Onun haberleri ve faziletleri bütün cemaatleri doldurmuştu. Şeyh Abdurrahman el-Amadi, birçok şair tarafından övüldü. Kendisi de çok sayıda şiir yazdı. Bunlardan bir tanesi şöyledir:

Korkumdan göz yaşlarımı engelliyorum ve gizliyorum
Halkından, kalbindeki gizli daha büyüktür

Onlardan göz yaşını gizlemek bana yeter kuvvetle
İçimdeki ateşin sıcağının üzerinden kuvvetle tahamül ediyorum

Zaif olan beden o cisme bakanın gözünden gizlenir mi?
Şerefli olan nefsin zilleti inkar edilir mi?

H.978 (M.1570) yılı Rebiyülahir'in 14. günü dünyaya gelen Şeyh, 1051 (M.1641) yılı Cemaziyülevvel'in 17..günü vefat etti. Cenazesi El Bab Eseğir mezarlığında babasının yanında toprağa verildi. (Hulasatül Eser)

26-Abdurrahman Efendi Sabri

Mardin'in batısında yaşayan ilim ve din alimleriyle ünlü Meşkini Kürt aşiretine mensup olan Abudrrahman Efendi'nin açık adı, İbn Bekir Ömer el-Mardini el-Meşkini'dir. Babası kereste ticaretiyle uğraşan Abdurrahman Efendi, H.1292 (M.1875) yılında dünyaya geldi. El Şehidiye Medresesi'ni bitirdi. Arapça ve dini eğitimini amcası **Molla Taha el-Meşkini** ve Mardin'in diğer alimlerinden aldı. Bir süre sonra medreseden ayrılarak evinde tahsiline devam etti. Kuran'ın yarısını ezbere bilen Abdurrahman Efendi, amcasına bağlılığı ve amcasının ona gösterdiği sevgi, halk arasında Mola Taha'nın oğlu olarak anılmasına yol açmıştı.

Eğitimini bitirdikten sonra vergi dairesinde katiplik yaptı. Bu görevinde birinci katipliğe yükseldi. Otuz beş yıllık hizmetinden sonra yeni kurulan Türk Hükümeti'nin İslami örf ve adetlerden uzaklaşması nedeniyle Mustafa Kemal'e istifasını sundu.

Anadili Kürtçe'den başka Arapça, Farsça ve Türkçe'yi de çok iyi bilen Abdurrahman Efendi, hükümet tarafından yapılan ev arama ve baskınlardan yeterince nasibini aldı. Mardin yöresinde yaşayan tüm aşiretlerle, özellikle Keykaı aşiretinin kolu olan El Remake aşiretiyle güçlü ilişkiler geliştirdi. Emekliye ayrıldıktan sonra evinde ibadetle uğraştı.

Alçak gönüllü, hayırsever ve dindar bir insan olan Abdurrahman Efendi, H.1351 (M.1392) yılında vefat etti. Abdurrahman Efendi, El Ezher Cami Vakfı'nın bugünkü müdürü olan **El Şeyh Ömer Vecdi**'nin babasıdır. (Ennaşir M.Avni)

27-Abdurrahman Bin Hasan

İbn el-Hasan lakabıyla anılan Abdurrahman bin Hasan'ın gerçek adı, Zeyeneddin Ebu Hureyre el-Kürdi el-Halebi'dir. Eğitimini **El Bedir el-Siyufi Eş Şafii**'nin yanında tamamlıdıktan sonra Halep'te öğretmenlik yaptı. H.942 (M.1535) yılında vefat etti. (Şezerat)

28-Abdurrahman bin Muslim (Eba Muslim el-Horasani)

İbni Halikan'ın eserinde kendisinden çok genişçe bahsedilmektedir. Fakat **Hayreddin el-Zerkeli, El Alam** adlı kitapta daha geniş bilgi vermektedir.

Abdurrahman bin Muslim, Abbasi Devleti'nin kurucusu ve büyük bir komutanıydı. İran Kürdistanı'nın Asbahan karşısındaki Basra bölgesinde akrabası **İbni İdris el-İcli**'nin oğlulları İsa ve Makal'ın yanında dünyaya geldi. Büyüdükten sonra Abbasi oğullarından **İbrahim bin El İmam Muhammed** ile ilişkiye geçti. İbrahim tarafından Horasan'a vali olarak gönderildi. Burada halkın sevgisini ve desteğini kazanarak, Nişabur Valisi **İbn el-Kırmani**'ye saldırdı. Onu öldürdükten sonra Nişabur'u ele geçirdi. Kan dökmekten zevk alan Abbasi Halifesi **Abdullah bin Muhammed** adına halka hutbe okudu. Daha sonra Ümeyye oğullarının son krallarından **Mervan bin Muhammed**'e saldırdı. İki ordu Musul ve Erbil arasındaki Zab bölgesinde karşılaştılar. Ordusunun hezimete uğraması nedeniyle Mervan, Şam'a ve oradan da Mısır'a kaçtı. Ancak Basuri'de öldürüldü. Abdullah bin Muhammed ise, bu olaydan kısa bir süre sonra öldü. Kardeşi El Mansur idareyi ele aldıktan sonra kırallığına göz dikeceğinden korktuğu için **Ebu Muslim**'i öldürttü. Ebu Muslim, H.100-137 (M.719-755) yılları arasında yaşadı. Kısa ömrüne rağmen dünyadaki ünlüler arasında yeraldı. Halife El Mamun, "*Dünyada üç ünlü kral vardır. Bunlar El İskender, Erdeşir ve Ebu Muslim el-Horasani'dir*" demiştir.

Arapça ve Farsça'yı çok iyi bilen Ebu Muslim, iş bilen, ilerici, siyaset alanında dahi ve şiiri rivayet eden bir kişiydi. İbni Halikan'da Ebu Muslim'in öldürülmesi üzerine Mensur'un bir şiir yazdığı belirtilmeketdir.

Şiir şöyle:

Ben tahmin ediyordum din bitmiyor
Eba Muslim'i öldüren şahıs hakkı ile günah kazanmıştır

Kadeh ile içiyorum, sende onunla içiyordun
O içilen boğazında zehirden daha acıdır

İbni Halikan, Ebu Muslim'in soyunun ihtilaflı olduğunu söylemektedir. Kimi tarihçiler Arap, kimileri de Acem olduğundan bahsetmektedirler. Bazı tarihçiler ise, onun Kürt olduğunu söylemektedirler. **Ebu Dülame** ise Ebu Muslim hakkında şöyle demektedir:

Ey Eba Mücrim, Cenabı Allah nimeti değiştirmiyor
Kendi abdi üzerine, taki o abd o nimeti değiştirinceye kadar

Acaba sen Eba Mansur devletinde hileye mi giriştin
Hile ehli senin Kürt babalarındır

Eba Mücrim, öldürülme beni korkuttu ve atladı
Senin üzerine nasıllki bir aslan gelir gibi

(Avni)

29-Abdurrahman Bin el-Şıhna

Açık adı, Abdurrahman bin Muhammed bin Mahmut bin Gazi bin Eyyup bin Mahmut bin Hatlu bin Abdullah'tır. H.753 (M.1346) yılında doğdu. Eğitimini **El Zahir Bin el-Acemi** ve **El Kemal Bin Habip** ve ayrıca babası ve kardeşi **Sırac el-Hindi**'den aldı. Bir süre kardeşinin vekili olarak Haleb'in El Hanife ilçesinde kaldı. **İbni el-Hatip el-Nasıriyye**'nin dediğine göre -ki kendisiyle birlikte bir süre kalmıştır- yiğit ve haşmetli bir insandı.

Haleb'i Şehba tarihinin Elai Nübela'da Sahavi'nin dediğine göre, H.830 (M.1427) yılında vefat etmiştir. H.809 (M.1406) yılında vefat eden kadıların kadısı **Ebul Fadıl Muhammed bin Muhammed**, Bin Şahane ibni Şahane'nin yazdığı Kürtçe beytinden bahs etmiştir. (Avni)

30-Abdurrahman bin Hasan bin Musa (El Banevi el-Kürdi) [1]

Bana'da (İran Kürdistanı'nın da bir şehir) doğdu. Şam'da büyüdükten sonra buradaki ünlü alim ve mutassavıf şeyhleri arasında yeraldı. Yüksek ahlakı ve dürüstlüğü sayesinde halkın sevgi ve saygısını kazandı. H.1148 (M.1755) yılında babasını kaybetti. Babası, ölümünden önce **Şeyh Muhiddin bin Arabi**'nin **Fasus el-Hukum** adlı eserini okumaktaydı. Bunun üzerine babasının talebeleri toplanıp Abdurrahman bin Hasan'ı hocalarının yerine oturtarak, okudukları kitaba devam etmesini istediler. Bazı talebeler ise, bu teklifi bir alay mahiyetinde söylediler; çünkü bu işi beceremeyeceğini düşünüyorlardı. Abdurrahman bu teklifi kabul ederek, babasının kaldığı yerden kitabı okumaya başladı. Eseri bitirdikten sonra,

El Futuhat gibi kitapları da okuyup ders verdi. Tüm öğrencilerin kendisine hayranlık duymasını sağladı. Bu çalışmalarını ölünceye kadar sürdürdü. H.1195 (M.1781) yılı Sefer ayının 2.günü vefat edince, cenazesi Bab el-Faradis'te kendisi tarafından yaptırılan zaviyede toprağa verildi. **İbn el-Gaza** adıyla tanınan ünlü El Kemal Muhammed bin Muhammed, divanında Abdurrahman bin Hasan bin Musa'ya bir kasideyle mersiye yazdı. Türkçesi şöyle:

Acı bir musibet ve musibettin kötülüğü geldi
Yüksekliğin zirvesinin temeli sarsıldı ve yıkıldı

Arapçası:

Hutabun elem ve suilhutabu kad hama ve inhedde
Ruknu zera Alya-ı ve inhedeme

31-Abdurrahman el-Zuki el-Ezheri

Gerçek adı, Abdurrahman bin Ahmet bin Muhammed el-Zuki el-Kürdi'dir. El Zuki lakabını Türkiye Kürdistanı'nındaki Bitlis vilayetinin Zuk nahiyesinden almıştır. H.1277 (M.1860) yılında dünyaya gelen El Zuki, aynı nahiyede büyüdü; buradaki alimlerden ilim tahsil etti. Yirmibeş yaşındayken eğitimini tamamlamak amacıyla Mısır'daki El Ezher Medreresi'ne gitti. Ancak El Ezher'deki Kürt Ravakı'nın Şeyhi, Hanefi Mezhebi'ne mensup olmasından dolayı Abdurrahman'ı kabul etmedi. Çünkü Şeyh'e göre Kürtler Şafii Mezhebi'ne mensuptu. Bunun üzerine 11 yıllık mücadele sonunda 25 Rabiyelahir 1313 Hicri (M.1895) tarihinde El Ezher'deki Kürt Ravakı'na, yani Kürtlere mahsus olan bölüme dahil edildi ve kendisinden sonra tüm Kürtler için bu kapının açık olmasını sağladı. Burada büyük alimlerden ders alarak, kendisini iyi bir şekilde yetiştirdi. Salih olması, emin, dürüst ve ibadetle ilgilenmesinden dolayı Ezher Müftüsü **El İmam el-Şeyh Muhammed Abduhu** tarafından El Ezher içindeki Kürtler, Bağdatlılar, Hintliler ve Yemenliler'e ait bölümün altındaki Abbasiler'e özgü kısmın imamlığına atandı. Süleymaniye doğumlu olan Abbasi Ravakı'nın şeyhi olan **El Şeyh Muhammed Ebul Vefa-ı bin Mustafa el-Savucbulagi**'nin vefatından sonra Abdurrahman, bu bölümün (Ravakın) şeyhliğini ve vakıf işlerini Şerii Mahkeme kararıyla üstlendi.Ancak daha sonra vakıf idaresini Mısır Vakıflar Bakanlığı'na bıraktı. Çünkü bu vakfın tarihi 300 yıl öncesine dayanıyordu. Bu nedenle vakıftaki eserlerin çoğu yarı enkaz halinde yıpranmış durumundaydı. Ayrıca bu vakıf Türk Ravakı'nın vakfıyla müşterekti. Bakımı sadakalarla sağlanan bu vakfa katkı yapanların çoğu Osmanlıydı. Bu ravakalara en son olarak Osmanlı Devlet adamlarından, Milli Kürt aşiretinden Urfalı General **İbrahim Ethem Paşa** katıldı. Bu ravakın kütüphanesinde çok değerli ve çeşitli ilimlere ait kitaplar mevcuttu. Hayırsevenler tarafından Kürt öğrencilere vakfedilen bu kitaplar, daha sonra 1897 yılında El Ezher'in kütüphanesine aktarıldı.

Şeyh Abudrrahman H.1360 (M.1941) yılı Zilkade ayının 8 günü vefat etti. 83 yıllık ömrünü ilme hizmet ederek, ibadetle ugraşarak geçirdi. Ayrıca Mısır Hükümeti'ne hizmet eden dürüst evlatlar yetiştirdi.

H.1280 (M.1863) yılından önce düzenlenen sicillere göre El Ezher'deki Kürt ravakının şeyhliğini üstlenenlerden bazıları şunlardır: Kürdistan'ın Hevler-Erbil vilayetinden **Şeyh Abdullah bin Süleyman**, H.1299 (M.1882) yılında Süleymaniyeli **El Şey Mahmut bin El Molla Hasrev el-Süleymani** ve ayrıca **Şeyh Mahmut Ebulvefa-ı bin Mustafa el-Süleymani** ise, 1304 (M.1836) yılında bu göreve getirilenlerdendir. Şeyh Mahmut, 30 Ramazan 1335 (M.1917) tarihinde vefat edince yerine Şey Abdurrahman el-Zuki geçti. (Avni)

32-Abdurrahman bin el-Hasan bin Abdurrahman bin Ebubekir bin İbrahim

El Devu Lami adlı esere göre Iraklı bir veli olan Cuveyriye ve Zeyneb'in babaları El Zeydin Ebulfazıl el-Kürdi el-Raznani el-Asıl (Raznani asıllı) el Mehrani el-Mısri el-Şafii'dir. 21 Cemadiyel-Ula 725 Hicri (M.1325) tarihinde doğmuş, H.806 (M.1404) yılının Şaban ayında 85 yaşındayken Kahire'de vefat etmiştir. Oğlunun söylediklerine göre Iraklı lakabını almasının nedeni, büyük bir Arap diyarı almasından kaynaklanmaktadır. Ancak kendisi Kürt olup atalarının Erbil şehrinin kasabası olan Raznan'da oturdukları bilinmektedir. (Ebu Mahasi'nin tezkeresindeki dipnotta Raziyan olarak geçer.) Küçük yaşta akrabalarıyla birlikte Mısır'a yerleşti. Eyl Sahavi adlı eserinde, ilim ve dinden bahsetmektedir. (Avni)

33- Abdurrahim Faiz Efendi

Esadzade olarak bilinen bu şahıs, **El Tefsir** adlı eserin yazarı olan bilgin **Şeyhülislam Ebu Suud Efendi**'nin oğludur. Babası ve dönemin alimlerinden ders aldı; yargı alanında yükselerek, Mısır Kadısı oldu. Aynı yılın yani H.1138 (M.1726) yılı Cemadiyül Ula ayının 25. günü vefat etti. İyi bir yazar olan merhumun Türkçe yazılmış bir şiir divanı vardır. (Es Sicil)

34-Abdurrahman Paşa

Türkiye Kürdistanı'nın Erzurum vilayetinden olan Abdurrahman Paşa, Osmanlı Devlet idaresinde önemli görevlerde bulundu. Kapıcıbaşı rütbesini aldıktan sonra Mirimiran (Prensler Prensi) lakabıyla birlikte paşa ünvanını aldı. H.1223 (M.1808) yılında Belgrad Kalesi'nin muhafızlığına atandı. Vezirlik makamına erişene kadar birçok mevkide görev yaptı. Bosna'ya tayin edildi. H.1244 (M.1828)yılında Karadeniz kalelerinin muhafızlığı ve aynı yılın Cemadiyül Ahir

ayında Anadolu'nun Karahisar ve Menteşe eyaletlerine muhafız vali olarak atandı. (El Sicil)

35-Abdurrahim bin Sadaka bin Eyup

Şafii Mezhebi'ne mensup olan bu zatın adı, Kahireli el-Zeyn bin Feth el-Din bin el-Şeref'tir. İbn Sadaka olarak tanındı. Daha sonra yeralacak olan Abdulkadir ve Yunus'un kardeşleridir. İbni Sadaka, H.844 (M.1441) yılında Kahire'de doğdu; burada büyüdükten sonra ilimle uğraştı. Bir çok alim ve hadisçinin yanında eğitim gördü. **Zeyd Zekeriya**'nın yanında kaldığı için onunla tanınıyordu. Küçük talebeleri okuttu. Birkaç kez Mekke ve Medine'ye gitti. Oğlu Ebulfetih ile birlikte Mekke'de kaldı. Oğlu burada halka vaız vedi. Deniz yoluyla gelmek için Yenbu'da bir süre kalan Abdurrahman bin Sadaka, iyi ahlaklı ve dürüst bir insandı. (Devu Lami)

36-Abdurrahim el-Amedi el-Kava

Abdurrahim bin Abdulkerim bin Şeref el-Din el-Amedi el-Hanefi el-sofi el-Halveti olarak bilinen bu şahıs, yüz yıllık bir yaşamdan sonra H.963 (M.1556) yılında vefat etti. (Alem el-Nebula)

37-Abdurrahim (Molla Abdurrahim (Mevlevi)

Nakşibendi Tarikatı'nın ünlü mutassavıf, şair, alim ve edebiyatçılardandır. Irak Kürdistanı'nın Süleymaniye şehrine bağlı Halepçe ilşesinde oturan Caf aşiretinin Tau Kozi koluna mensuptur. Merivan'ın Çorê köyünden **Seyyid Pir Hızır el-Şaho**'nun torunudur. Şiirlerinde Madum takma adını kullanan Molla Abdurrahman, Taveylili **Murşid el-Şeyh Osman Seraceddin el-Taveyli**'nin halifesiydi. H.1222 (M.1807) yılında doğan Molla Abdurrahim, 14. yüzyılın başlarında vefat etti. Edebiyat ve şiir alanında takva ve salih olacak kadar ünlüydü. Şiirde büyük yaratacılığa sahipti. Kemale erenlerden sayılan ve kendisine özgü uslubu olan şairin, şiir ve rubailerinde ünlü Kürt mutassavıf şairi **Baba Tahir el-Hamadani**'nin şiir ve rubayileriyle ortak bir özellik görülmektedir. Ancak bu özellik, taklitten ziyade, olayları değerlendirişinden kaynaklanan bir benzerliktir. Çünkü Baba Tahir'in eserlerini incelemediği bilinmektedir. Tüm şiir ve gazellerinde ilahi aşkın hislerindeki gerçek yansımasını bulabilmekteyiz.

Kahire'de rahmetli **Şeyh Muhiddin Sabri el-Kani Mişkani**'nin yayınlamış olduğu Mevlevi'nin **El Akide el-Marziye** adlı Kürtçe kitabı, ünlü şairin dini duygularını ve ilahi vecdinin Halis Allah için olduğunun en güzel örneğidir. Şairin özel şivesiyle yazılmış olan bu kitabın 43 tezden bazıları Farsça ve Arapça yazıl-

mış asılları H.1308 (M.1890) yılında **Molla Resul** tarafından kopya edilmiştir. Bir başka eseri olan **El Akide el-Farisiye** adlı Farsça yazılmış kitabı ise dini konuları, akide ve nuhuvet vasıflarını içermektedir. Bunlardan başka iki eseri daha vardır. Bunlardan biri Arapça yazılmış olan **El Akide el-Merziye**, diğeri ise Kürtçe yazılmış olan **İman ve Baveri**'dir. Kürtçe olan kitap, Havramani ve Süleymaniye şivelerinin bir karışımıdır. Bu onun uslubunu ebedileştiren bir unsurdur. Bugünkü şairlerin üstadı ve Süleymaniyeli şairlerin şeyhi **Piremerd** lakabıyla tanınan **Hacı Tevfik Bey,** Mevlevi'nin tüm şiirlerini toplu olarak **Divanı Mevlevi** adıyla yayımladı ve H.1354 (1930) yılında da tüm şiirlerini Hevrami şivesinden Süleymaniye şivesine çevirdi. (Avni)

38-Abdurrezak (Molla Abdurrezak)

Hicri 11. yüzyılın ünlü şairlerindendir. Şiir dünyasına Feyaz lakabıyla tanınan şair, İran'daki Kürt Cumhuriyeti'nin başkenti olan Mehabad vilayetinin Lahican bölgesindendir. **II. Şah Abbas**'a atfen **Gavhe Murad** adlı bir kitap yazdı. (Kamusü'll-Alem)

39-Abdurrezak Bey el-Dünbeli

Emir Dünbeli[2], Dünbeli Prensi **Necef Kuli Han**'ın oğludur. H.1243 (M.1827) yılında vefat etti. Şiirlerinde Meftun mahlasını kullandı. **Abbas Kuli el-Kacarı**'nin önde gelen adamları arasında yer aldı.

Çok sayıda eser bıraktı. Bunlardan Tahran'da basılan **Measir Sultan-ı Der Halatı Salatini Kacar ez-Bedi** ve **Tesis Tasene 1241**'dir. (H.1241 (M.1825) yılına kadar Kacar Sultanlarının yaşamı) En son kitabı ise, **Tarih el-Denabile**'dir. Bu kitap şimdi Şahinşehi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Diğer eserleri **Tezkereder Şiir** ve **Şuara ile Riyazul Cenne**'dir. Son eser, Savefiler'in döneminden ve onların katıldığı savaşlardan bahsetmektedir. (Asar el-Şia el-İmamiye)

40-Abdulsemi el-Kürdi (El Şeyh Abdulsemi el-Kürdi)

Irak Kürdistanı'ndaki Süleymaniye şehrine bağlı Halepçe ilçesinin Çınara köyünden **Şeyh Ahmet el-Berzenci**'nin oğludur. Dini bilgisini Biyareli **Şeyh Abdulkadir el-Biyare**'den, astronami bilgisini ise **Molla Küçük el-Erbilli**'den aldı. H.1315 (M.1897) yılında Halep'e giderek öğretmenlik yaptı. İyi derecede Kürtçe dilbilgisine sahipti. **Aalem el-Nubela Bitarih Halep el-Şehpa** adlı kitabın yazarı olan **El-Hac Muhammed Ragıp Efendi el-Tabbah Şeyh Abdusseme**'den mantık ve astronomi konusunda ders aldı. Daha sonra Kürtlere ait olan El Medrese el-Ahmediye'de **Şeyh Hüseyin el-Kürdi**'nin ölümünden sonra hocalığa başladı.

Ölünceye kadar bu görevini sürdürdü. H.1338 (M.1820) yılının Muharrem ayında Halep'te vefat eden Şeyh Abdulsemi'nin cenazesi, El Şeyh Salep Mezarlığı'nda defin edildi. (El-Nubela)

41-Abdulaziz Bey (Baban)

Birinci Ahmet Paşa'nın oğludur. Kardeşi İbrahim Paşa zamanında Karadağ bölgesinin hükümdarlığını yaptı. H.1204 (M.1789) yılında kardeşinin görevden uzaklaştırılması nedeniyle Gilazerde civarında Abdurrahman Paşa'nın oğlu Selim Bey'le çataşmaya girerek, yaralandı. Bağdat'a gönderilirken yolda vefat etti.

42-Abdulaziz el-Hakkari el-Kürdi

İbni Hatip el-Eşmonin adıyla bilinen **Ahmet bin Osman**'ın oğludur. Gerçek adı, Şeyh İmadeddin Ebul İz'dir. H.727 (M.1327) yılında Kahire'de vefat eden Abdulaziz, şiir ve edebiyat alanında bir çok eser bıraktı. (Şezaretül-Zeheb)

43-Abdulaziz el-Amadi

Lebib lakabıyla ünlenen Abdulaziz'in çok sayıda eseri vardır. Bunlardan **Risale Fil Usul**, **Risale Fissiyase** ve **Telikat Ala El Beydavi** ile şiir divanı, eserlerinden en önemlileridir. H.1182 (M.1768) yılında Türkiye Kürdistanı'nın başkenti olan Diyarbakır'da vefat etti. (Osmanlı Müellifleri)

44-Abdulgafur el -Kadi

Lokman el-Kürdi (Kürt Lokman)'ın oğludur. Taceddin adıyla tanınan Abdulgafur, ünlü alimler arasında yeraldı. Şerii hükümlerin (kanunların) uygulanmasında katı davranışlarıyla tanınıyordu. Halep Kadısı iken **Sultan Nureddin bin İmadi el-Din Zengi**'yle önemli proplemler yaşadı.

45-Abdulgani bin Musa

Kahire'de yaşamış olan Abdulgani'nin künyesi, El İmad el-Cezri el-Omari el-Şafii'dir. İlim ve fen eğitimini **El Şirvani**'den aldı. Şeyhlerden de önemli ölçüde bilgi edindi. **Abdullah el-Gorani** ile arkadaşlık yaptı. El Bani'nin huzuruna çıkarak, El Minhaç ve El Havi'yi okudu. H.883 (M.1478) yılında Arapça ve mantık konusundaki eğitimini tamamladı. Oğlunun evlenmesinden sonra aile nüfusunun artmasıyla sıkıntılar çekerek, ağır koşullar altında yaşadı. H.895 (M.1490) yılında bir hanım adına ücretli olarak Haca gitti. Sultan, Sefer ayının ilk günü

Abdulgani'ye Sait el-Şueda şeyhliğini verdi. H.825 (M.1422) yılın Şeval ayında doğmuş olan Abdulgani, Kahire'de **Ebu Zur**'dan ilim tahsili ettikten sonra H.847 (M.1443) ılında Halep'e gitti. Burada da **Yusuf Kürdi** ve **Ebi Zer**'den ders aldı. Berbereste ve Kamiliye şeyhimizden ilim aldı. Kayatinin (Keşaplı) yanında bulunmuş olan Zeya Tahir, onun yanında okuyordu. **Belkini**'nin yanında da kalan Abdulgani, Venain ile buluşmaya fırsat bulamadı. Çünkü Kahire'ye gelerek, orada yaşamaya başladı. (Ed Devu Lami)

46-Abdulfettah Paşa

İran ve Irak sınırında yaşayan Bacilan Kürt aşiretinin emirlerindendir. H.1225 (M.1810) yılında **Abdurrahman Paşa Baban** ile birlikte Bağdat'ta başgösteren bir ayaklanmayı bastırmak için yardım etmeyince görevinden uzaklaştırıldı.

47-Abdulfettah Paşa el-Babani

Babanlı Kürt ailesinin ünlü kişilerindendir. Osmanlı Devleti'nde önemli görevler aldı. Mirimiran ve Paşa rütbelerine ulaşarak H.1199 (M.1785) yılında Köysancak'a vali olarak atandı. Bir süre sonra görevden uzaklaştırılan Abdulfettah'ın H.1201 (M.1787) yılında vefat ettiği söylenmektedir.

48-Abdulkadir Paşa el-Babani

Baban ailesine mensup ünlü kişilerdendir. Sicili Osmani'de, Abdulkadir Paşa'nın Irak Kürdistanı'nda Derne ve Bacalan vilayetlerine, bir önceki maddede adı geçen Abdulfettah Paşa'dan sonra vali olarak atandı. Irak Kürdistanı'nın Koy ve Harir bölgelerinde vallik yaptıktan sonra öldü.

49-Abdulkadir el-Meragi

Dönemin büyük müzisyenleri arasında yeraldı. Bu alanda birçok eser yazarak meşhur oldu. Bazı eserlerini Farsça yazdı. Irak Kralı **Hüseyin el-Celayir** ile kardeşi **Sultan Ahmet**'in müzisyenliğini yaptı. Celayirler'in hükümdarlığı sona erdikten sonra Timurlular'dan **Miranşah**'a yaklaşarak, ona müzisyenlik yaptı.

H.838 (M.1435) yılında veba hastalığına yakalanarak vefat eden Abdulkadir el-Meragi çok sayıda eser bıraktı. (Mecelet Alem el-İslami)

Eserlerinden bazıları şunlardır:

1-Camiyul Elhan, Farsça

2-Kitab-ı el-Musika

3-Zubdet el-Edvar

4-Şerh el-Edvar

50-Abdulkadir el-Kürdi (El Şeyh Abdulkadir el-Kürdi)

Halepli Şafi Kürt **Şeyh Yusuf**'un oğludur. Fıkıh ilmini **Şeyh Osman el-Kürdi**'den, diğer ilimlerle ilgili bilgiyi ise, dönemin ünlü alimlerinden aldı. Bir süre eğitimle uğraştıktan sonra Hacca gitti. Kahire'ye döndükten sonra H.896 (M.1491) yılında vefat etti. El Kürdi, faziletli ve ünlü bir bilgindi.

51-Abdulkadir bin Abdullah bin İsmail el-Abdelani

Silk el-Durar adlı esere göre Dimaşk (Şam)'da ikamet eden El Abadani'nin künyesi, El Fakih el-Şafii el-Abdelani[3] el-Kürdi el-Kadiri'dir. Faziletli, zahit, itaatkar ve ibadetle uğraşan alim şeyhlerdendi.

Abdulkadir bin Abdullah, H.1143 (M.1730) yılında Abdelan'da doğdu. Zahiri ve batini ilimlerini doğum yeri olan Abdelan'da aldı. H.1164 (M.1733) yılında Halep'e gitti. Buradan da Şam'a giderek, oraya yerleşti. Dimaşk'ta oturan, babasının öğrencisi ve kendisinin de şeyhi olan **Şeyh Mahmut el-Kürdi**'nin küçük yaştaki kızıyla evlendi. Mısır ve Arabistan'a giderek, oradaki alimlerden icazetname (Diploma) aldı. Şam'da oturan **Hasan el-Kürdi el-Salih**'in belirtiğine göre Abdulkadir'in 32 veya 33 kardeşi vardır.

Otuzu aşkın eser bırakan Abdulkadir, Şam Kürtleri arasında fazilet sahibi ve zahit alimlerden biriydi. H.1178 (M.1764) yılı Zilhace ayının 16. günü vefat etti. Cenazesi, Şam'daki Salihiye semtinde Kasiyun Dağı'nın eteklerinde toprağa verildi.

52-Abdulkadir Efendi Avni el-Sivereki
(El Hac Abdulkadir Efendi Avni el-Sivereki)

Osmanlı ordusunda çalışkanlığı ve cidiyetiyle Delelbaşı rütbesini alan, Lalac Hani diye tanınan ve büyük toprak ağalarından **Muhammed Ali Ağa**'nın oğludur. H.1265 (M.1849) yılında Siverek'te doğdu. H.1311 (M.1894) yılında 73 yaşındayken vefat etti.

Hacı Abdulkadir Efendi, ömrünü ilim öğrenmek ve öğretmekle geçirdi. Arapça, Türkçe, Farsça ve ana dili olan Kürtçe ile vaizlik ve müşitlik yaptı. Türkiye Kürdistanı'nın kuzey batısındaki bölgelerde konuşulan Kurmanci ve Zazaki şivelerini çok iyi konuşuyordu. Fıkıh konusunda da iyi bir alim ve iyi bir hatipti. Yüksek mevkilerdeki devlet adamlarından uzak durmaya çalışırdı. Bu nedenle kendisine önerilen vilayetin idare meclisinde üyelik makamıyla müftülük görevlerini reddetti. Çünkü idari ve dünyevi işler'le Şer-i ve Dini kanısıyla bazen ters düşebilir düşüncesindeydi. Siverek'te tek okul olan El Medrese el-Feyziyye'de uzun süre ders verdi. Arap diliyle Şer-i ilimlerde, Türkçe ve Farsça ile çok sayıda alim ve edebiyatçı yetiştirdi. Ergani, Çermik, Maden, Amed, Ruha ve Viranşehir'den çok sayıda öğrenci bu medresede eğitim görüyordu. Hanefi Mezhebi'ne mensup olan Hacı Abdulkadir, Kadiri Tarikatı'na bağlıydı. Merasim yerine gitmediysede, bir süre sonra Nakşibendi Tarikatı'na girdi. Yaşamı mutasavuf alimlerin yaşantısı gibi geçti. Halktan uzak, çarşıya ve kalabalık yerlere sadece cuma ve cemaat namazını kılmak için giderdi. Bunun dışında tüm vaktini zikir ve ibadetle geçirdi. Sadık bir sofi ve haktan yana olduğu için gerek Hıristiyan, gerekse Müslüman olan Kürt, Türk ve Türkmen'lerin sevgi ve saygısını kazanmıştı. Osmanlı Devleti, dini okulların tanzim ve tevhidi için yasa çıkarıp, bu okullarda öğretmenlik yapanlara maaş bağlanacağını hükme bağlayınca, Hacı Abdulkadir, Çermik ilçesine iki veya üç yıllık bir süre için genel öğretmen olarak atandı. Daha sonra Siverek'e dönerek, aynı görevini burada sürdürdü.

Abdulkadir Efendi, çok sayıda alim yetiştiren Siverek ilçesinin Bab nahiyesindeki Zaza aşiretinin başkanı ve bu bir kaç satırı yazan *ve kitabın 2.* bölümünü yayınlayan **Muhammed Ali Avni bin el-Hac Abdulkadir Avni bin Muhammed Ali**'nin babasıdır.

53-Abdulkadir Kemal el-Din

Erbil'in ünlü eşraflarındandır. H.1315 (M.1897) yılında Urfa'da vefat eden Abdulkadir'in çok sayıda yazılı eserleri vardır. Bunlardan bazıları şunlardır:

Hacetül Zakirin Fi Red Ala el-Münkerim
Tasrih el-Hatır Fi Menakip Abudulkadir.

Yayımlanmış olan eserleri ise;

El Tarika el-Rahmaniye Fil Rucu-i ve'l Usul ila el-Hazra el-Aliyye,
El İlhamiyet el-İlahiyye Fi Marifet el-Hakika el-İnsaniye,
Mirat el-Şuhut Fi Beyan Vahdet el-Vucud,
Hadikatül Ezhar Fi el-Hukum ve'l Eser ve El Durer el-Mutebere Fi Şerh el-Edyan el-Semaniye Aşere min Mukaddemet el-Mesnevi el-Şerif

54-Abdulkadir el-Amadi

Şam'da yaşayan ve Hicri 13.yüzyılın alimleri arasında yeralan Abdulkadir el-Amadi, H.1228 (M.1813) yılında vefat etmiştir.

55-Abdulkerim Efendi

Muhammed bin El Müfti Ebu Suud el-İmadi'nin oğludur. Dedesi Ebu Suud'un rivayetiyle büyüdü; birçok şehirdeki okullarda hocalık yaptı. En son olarak Sultan Süleyman okulunda görev yaptı. H.981 (M.1573) yılında 30 yaşındayken vefat etti. (El Akd el-Manzum ve El Sicil)

56-Abdulkerim el-Şahvi bin El Alim el-Veli Ebubekir

El Musannif adıyla ünlüdür. **El Seyyit Hidayetullah el-Hüseyni el-Gorani el-Şahvi**'nin oğludur. İlk eğitimini babasından aldıktan sonra **Molla Ahmet el-Kürdi el-Muculli**'nin yanına gitti. Muculli kimine göre bir Kürt kabilesidir, kimine göre ise Mucullan öğrenci olan Mirzacan el-Şirazi ile ünlü **Molla Habibullah**'ın, **Cemaleddin Mahmut el-Şirazi** ve **Celaladdin Muhammed el-Davani**'nin köyüdür. Abdulkerim, Molla Ahmet'in yanında İspat el-Vucud, Şerh Hikmet el-Ayn, Şerh Muhtasar İbn el-Hacip Lil kadı Azedin'i okudu. Bu eğtimi alıdktan sonra memleketine dönerek, ilim yaymakla uğraştı. Burada Kuran-ı Kerim ile ilgili tefsirler yazdı. Nahil süresini üç ciltte tefsir etti. Vaız içeren bir kitap yazdı. H.1050 (M.1640) yılında vefat eden Abdulkerim'in bu eserinden Medine'de oturan büyük imam ve alim **Molla İbrahim bin Hasan El Kürdi**'de yararlanırdı. (Hulasatül Eser)

57-Abdulkerim el-Halidi (Molla Abdulkerim el-Halidi)

Diyorne[4] ve Senende'de kadılık yapan Molla Süleyman bin Mustafa bin Hasan bin Abdulvahap el-Kürdi el-Halidi el-Şafii'nin oğludur. Dimaşk (Şam)'da ikamet eden büyük abit ve zahit olan alimlerdendir. Eğitimini, ülkesindeki büyük alim ve şeyhlerden aldı. Hadis derslerini amcası **Muhammed ve Mirza Muhammed el-Gorani**'den aldı. Gorani'de bunu babası **Abdullatif ve El Teshil Ala el-Avamil** adlı eserin yazarı Gorani'nin Kalat bölgesinden olan **Molla İlyas**'tan, Molla İlyas ise, ispatlarıyla ünlü **El Hafız bin Hacar el-Aklani**'den almıştır. Fıkıh ilmini ise Molla **Ahmet el-Omer Abadi**'den aldı. Bu ise molla **İlyas el-Bani el-Brozi**'den almıştır. Tefsir ilmini de **Molla Yusuf el-Gorani**'den aldı. Gorani ise, **Şeyh Abdulkadir el-Şehrezuri el-Kerkederi**, buda yukarıda bahsedilen Molla İlyas'tan almıştır. Beydavi tefsirini de **Molla Muhsin bin Molla Süleyman el-Deşani** ki, buda **Seyyit Mirza İbrahim el-Hemedani** ve Mirza'nın öğrencisi olan **Molla Ahmet el-Muculli**'den aldı. El Faraiz ilmini **Kazi Şukrullah el-Şekari**'den (Şaka-

ri, belkide İran Kürdistanı'nda bulunan Goran bölgesinin beldelerinden Sakız'ın karşılığıdır. Avni), buda **Şeyh Bedreddin el-Tai**, bu ise El Mevla İlyas'tan almıştır. Nuhuv (Gramer derslerini de Goran köylerinden Mucuşlu **Molla Abdulsamet el-Mucişi**'den aldı. Üstün bir bilgin olarak kendisini yetiştirdi. (El Hulasa)

58-Abdal (Mir Abdal)

Bu adla anılan altı Kürt emiri (Prensi) vardır. Bunlardan ilki **Yavuz Sultan** zamanında Mukus emirliğini yapan Mir Abdal'dır.

59-Abdal (Mir Abdal)

Kanuni Sultan Süleyman zamanında Mukus emiri iken Hakkarili Zeynel Bey'in kızıyla evlendi. Kendisine Karkar-Kerker sancağı verildi.

60-Abdal (Mir Abdal bin Mir Şah Muhammed)

Babasının ölümünden sonra Şirvan eyaletinin (Siirt) emiri oldu. Bu görevini birkaç yıl sürdürdü.

61-Abdal (Mir Abdal)

Mahmut Bey el-Şirvani'nin kardeşidir. Babasının ölümünden sonra **Kanuni Sultan Süleyman** zamanında Şirvan bölgesinin hükümdarı oldu. Bu görevini hükümdarlığın merkezi olan Kefre-Şirvan'da 13 yıl sürdürdü.

62-Abdal (Mir Abdal Bin Muhammed Bey)

Babasının ölümünden sonra **Sultan Muhammed Han**'ın emriyle Şirvan emirliğine atandı. **Şerefhan**'ın çağdaşı olan Mir Abdal, Şerefname'de iyi bir idareci olarak geçmektedir.

63-Abdal (Mir Abdal bin Muhammed el-Suveyda)

Amcası Prens Fahreddin'in ölümünden sonra Suveyda emirliğini yaptı. Türkmen aşiretleriyle uzun yıllar savaştı. Onların güçlerini kırdıktan birkaç yıl sonra vefat etti.

64-Abdal Han el-Bitlisi (El Emir Abdal Han el-Bitlisi)

Şerefname adlı eserin yazarı olan **Şerefhan**'ın yeğeni ve Bitlis hükümdarıdır. H.1065 (M.1655) yılında Bağdat Valisi **Melik Ahmet Paşa** büyük bir orduyla Emir Abdal'a saldırdı. Bu saldırıya karşı duramayacağını anlayan Emir Abdal, aile efradıyla birlikte götürebileceği kadar mal ve mülkünü alarak Bitlis'i terketti. Bu saldırıyı görüp yaşayanlardan bir tanesi de **Evliya Çelebi**'dir. Çünkü oda Ahmet Paşa ile birlikteydi. Ahmet Paşa'nın Emir Abdal ile etrafındakilere yapmış olduğu baskıyı gözleriyle görmüş olan Evliya Çelebi bu konuda şöyle demektedir: "*Emir Abdal'ın götüremediği eşyaları arasında kendi eseri olan 76 kitap ve el yazmasıyla yüzü aşkın risaleleri ve ayrıca Dağ Dili ve din ile ilgili çok zengin kütüphanesi bulunmaktaydı. Çok yiğit bir prens ve fazilet sahibi bir insandı. Ahmet Paşa'nın bu saldırıyı yapmasının nedeni ise, Emir Abdal'ın servetine göz dikmiş olmasıydı.*" (Evliya Çelebi)

65-Abdullatif

Ünlü Şehrezuri ailesinden Abdullatif bin Ahmet bin Abdullah el-Kasım el-Şehrezuri'dir. H.543 (M.1149) yılı Rebiyulevvel ayının 22. günü doğdu. Büyüdükten sonra fıkıh eğitimini aldı. Musul ilçesinde bir süre valilik yaptı. H.614 (M.1217) yılı Cemadiyül Ahir ayının 8. günü vefat etti.

66-Abdullatif el-Gorani

Gerçek adı Abdullatif bin Ahmet el-Gorani el-Hanefi'dir. Bir süre Halep Müftülüğü yapan Abdullatif faziletli bir insan, edebiyatçı ve iyi bir şairdi. Çok güzel kasideler yazan El Gorani, H.1150 (M.1737) yılında vefat etti. (Aalem el-Nubela Cilt:6, Shf.506)

67-Abdullah Musiyb Paşa Baban

H.1264 (M.1848) yılında kardeşinden sonra mirimiran rütbesiyle Süleymaniye valiliğine atandı. Dört yıl sonra bu görevinden uzaklaştırılarak, İstanbul'a gönderildi. (El Sicil S.399)

68-Abdullah el-Bituşi (El Molla Abdullah el-Bituşi)

İran Kürdistanı'nın Serdeşt bölgesine bağlı Bituş köyünde dünyaya gelen Molla Abdullah'ın açık adı, El Muhammed Abdullah bin Muhammed el-Kürdi'dir. H.1160 (M.1747) yılında doğdu. Ünlü alim ve şairler arasında yeraldı. Arapça yazılmış dini ilimler alanında kitaplar yazdı. **El Hafaya Fi Şerh el-Kifa-**

ya[5] adlı eserinde köyü olan Bituş'u çok güzel kafiyelerle övmektedir. Bu eserinden bir beyit şöyledir:

Beytuş köyü ve çevresi yaşasın
O köyün serabı avcıları andırıyor

Bir diğer eserinde **Huruf el-Meani**'yi Arapça birkaç beyitle açıklıyor.
Ve badu fealem enneni Hadani
Şevkun Linuzum ahruf el-Meani

Vekaneli İz zaka şuğlun şağilu
Mabeyne iklalin ve Hale hailin

Ve Cefvuetin min kuli Hallin vasıfu
Ve Nebvetin min musidin ve musrifi

Yeduseni biriclihi Devşelhaza
Dehri Keeni fi cufunihi Keza
***
Bilki beni harekete getirdi
Meani harflerinin nazmı için bir şevk

O vakit beni meşgul eden bir iş vardı
Yokluk ve engelleyen halin arasındaydı

Bütün ünlü dostlarından eziyet vardı
Yardım eden ve muhtaç kişiden haber vardı

Ayakabının basması ile beni ayağı ile basıyordu
Zaman, sanki ben onun gözünde bir atılmış çöp gibiyim

Aşağıdaki beyit başka bir şiirinden alınmıştır.
Edebe hilaf bir şey bulduğund
Kürdi tabiatlıdır buda Arabidir

Molla Abdullah, H.1221 (M.1806) yılında Basra'da vefat etti. **Aalem el-Zerkli** adlı esere göre El İhsai'te vefat etmiştir. Şerh el-Fakihi Ala el-Kater ve Kifayet el-Meani Manzume ve Serhi gibi birçok kitap yazdı. (Avni)

69-Abdullah Han

Aama Budak Han'ın oğlu olan Abudullah Han, uzak görüşlü ve azimli bir insandı. Dibegri aşiretinin şefi Abbas Ağa'nın mal ve mülkünün çoğalması nede-

niyle Abdullah Han'la rekabete geçti. Mukri aşiretlerine düşmanlık besledi. Bu nedenle Mukri aşiretleri arasında huzursuzluk başgösterdi. Çünkü Abbas Ağa bir taraftan bu aşiretin arasında fesatlık yaparken, diğer taraftan da İran Hükümeti'ne Budak Han'ın Süleymaniye'de Baban emirleri ve Revanduz emiri Muhammed Bey Kevir ile anlaşmalara girdiğini söyler. Bunun üzerine İran hükümeti Mirza Takiyeddin Han'ın komutası altındaki büyük bir orduyu Revanduz'a gönderir. Revanduzlu **Muhammed Paşa el-Revanduzi**'nin sorunu haledildikten sonra, Mukri bölgesinde de sukunet sağlanınca İran ordusu geri çekilir. Bu olay üzerine sinirlenen Abdullah Han, H.1256 (M.1836) yılında Abbas Ağa'nın hükümet binasında idam edilmesini emreder. Abbas Ağa'nın görevini bu kez oğlu Kadir üstlenir. Etraftaki aşiretlerden yardım alarak, büyük bir birlikle Savuçbulak (Sablah)'ı kuşattı. Başarılı olamayınca İran hükümetine teslim oldu. Çünkü babasının idam edilmesinin nedeni, İran devletine bağlı olmasıydı. İran'daki çabaları da babasını idamdan kurtaramadı. Aynı yıl Abdullah ile oğlu Kerimhan vefat ettiler. Diğer oğlu Mecit Han ise bölgenin hükümdarı oldu. Aynı dönemde İran'da iktidar değişikliği oldu. Kadir Ağa, Tahran'da tahta geçen **Nasır el-Dinşah**'ı ikna ederek, Mukri'ye saldırmasını sağladı. Nasır Şah, Mukri üzerine bir ordu göndererek, Mecit Han'ın azl edilmesini ve ailesiyle birlikte bölgeden uzuklaştırılmasını emretti. Bunu duyan Mecit Han derhal Şah'ın yanına giderek, Şah'ı ikna etmeye çalıştı. Bu çabalarında başarılı olunca Şah, Mecit Han'ın hükümdarlığını onaylayarak, tüm haklarını geri verdi. Mecit Han Mukri'ye muzzafer olarak geri döndü. Hicri 13. yüz yılın sonlarına doğru vefat edince, İran Hükümeti tarafından hükümdarlık bu sulaleden alındı.

70-Abdullah el-Kürdi (Şeyh Abdullah el-Kürdi)

Hicri 8. yüzyılın ünlü alimlerindendir. H.720 (M.1320) yılında Sincar'da seyyah olan ve **Şeyh Abdullah** ile görüşen **İbni Batutayla**, onun zahitliğini ve ilmini över. Ancak hayatından fazla bahsetmemiştir.

71-Abdullah (El Melik el-Avhet Abdullah)

Melik el-Kamil el-Eyubi'nin torunu , **Melik el Muazzam Turanşah**'ın da oğludur. H.647 (M.1249) yılında babası Mısır Kralı iken kendisi de Hasankeyf eyaletinin hükümdarıydı.[6] Bu hükümdarlık, Tatarların islam topraklarına saldırmalarına kadar sürdü.

72-Abdullah Bin Mustafa bin Hasan el-Zêbari[7]

H.12. yüzyılın başlarında Halep'te vefat eden El Zibari hakkında fazla bilgi olmamakla birlikte, şair ve edebiyatçı olduğu belitilmektedir. H.1102 (M.1691)

yılında **Şeyh Muhammed bin el-Şeyh Muhammed bin Nizameddin el-Kayseri**'ye bir şiir yazmıştır. Bu şiir şöyledir:

Le umruk el-Dünya li-ebnevha zuhrun
Vela kinha daül fenai biha el-Husnu

Kemarete Ekdarin emaden kurbetin
Habalete Atamin biha yeksibu el-Vezra

Fetebdu bilezat ve Ayşun muzaherefu
Ve ma indaha illa el-Hadiatü ve el-Makru

Türkçesi şöyle:
Ömrüne yemin olsun ki bu dünya insanları için kalıcı değil
Dolayısıyla yokoluş hastalığıyla üzüntülerin

Karardır ve dertlerin kaymak yeridir
Günahların ipidir o halat ile günah kazanılır

Lezzetleri ve saçma hayatları gösterir
Ancak dünyanın yanında dalavere ve hileler vardır

Büyük bilgin Ahmet Efendi H.1105 (M.1694) yılında Kurban Bayramı nedeniyle bir kaside ile tebrik ediyordu. (Alamün Nübela)

73-Abdullah el-Sincari

Diyarbakır'ın Sur (Savur) Kadısı Ali bin Ömer El-Sincari el-Hanefi'nin oğludur. H.702 (M.1303) yılında doğdu. Fıkıh eğitimini Sincar, Mardin, Musul ve Erbil'de yaptı. Mısıra göç etti. Buradan Şam'a gelerek Beytül Mal'ın vekaletini üstlendi. Salihiye'de okudu.İyi bir şair olan El Sincari'nin şiirlerinden bir beyit şöyledir:

Li kuli ilri in mina el-Dehri şagilin
Vema şugli ma iştu illa el-Mesaili

Türkeçesi:

Dünyada herbirimizin bir uğraşı vardır
Benim uğraşımda yaşamımdaki proplemlerdir
Abdullah El Sincari H. 799 yılında Şam'da vefat etti.

74-Abdullah el-Reytki (El Şeyh Abdullah el-Reytki)

H.1060 (M.1650) yılında Reytki'de doğdu. El Müderris lakabıyla meşhur oldu. Ömrünü yazmakla geçirdi. **Nehic el-Menhec Fi Fıkıh el-Şafiiye** ve **Muhtar el-Zevac Fi Şerhi el-Minhac** adlı kitabları yazdı. Kasideleriylede meşhur olan Şeyh Abdullah, H.1159 (M.1746) yılında vefat etti.

75-Abdullah Paşa Baban

Mahmut Paşa'nın oğlu, Baban Abdurrahman Paşa'nın da kardeşidir. Yeğeni Mahmut Paşa ile birlikte muhalefet yaptı. Bağdat Valisi tarafından Baban hükümdarlığını atandıysa da Mahmut Paşa'nın muhalefeti nedeniyle bu görevi kabul etmedi. Vali Davut Paşa zamanında bir süre Koy ve Harir bölgelerini yönetti. Daha sonra kendisine yardım etmeleri için İran'a gitti. Buradan aldığı destek sonucunda büyük bir orduyla geri dönerek, Mahmut Paşa ile Bağdat Valisi'nin ordularıyla savaştı. Karagölde çıkan çatışmada galip gelerek, Süleymaniye'ye kadar ilerledi. Bir süre sonra Bağdat Valisi ile İran Devleti arasında yapılan barış anlaşmasına göre Abdullah Paşa Baban'ın hüküdarlığı tanındı. Ancak bir süre sonra Mahmut Paşa Bağdat ve Diyarbakır'dan topladığı askerlerle Abdullah Paşa'ya saldırdı. Bu saldırı karşısında Abudllah Paşa Süleymaniye'yi terkederek İran'a gitti. Orada Erdelan emirlerinden yardım alarak, Süleymaniye'ye geri döndü. Mahmut Paşa'nın Süleymaniye'den ayrılmasını sağladıktan sonra Abdullah Paşa Koy ve Harir'e hükümdarlığına atandı. (El Sicil)

76-Abdullah Han el-Zendi

Talihsizliğiyle tanınan Lütfi Ali Han'ın amcasıdır. Lütfi Han'a çok sadık olan Abdullah Han, amcasının ölümünden sonra kayıplara karıştı. Bir daha da görünmedi.

77-Abdullah Mısbaheddin

Baban imaretinin kurucularından Ahmet bin Rüstem bin Baba Ömer bin Seyfeddin Bey'in oğludur. Misbaheddin (Misbah Divan) lakabıyla tanınıyordu. Ailesi Mukriyanlı Bab Mir lakabıyla meşhurdu. İran Kürdistanı'nın Savuçbulag (Mehabad) kentinde doğduğu söylenen Abdullah, burada büyüdükten sonra doğa, matematik, geometri, resamlık ve müzik konularında eğitim gördü. Matematik konusunda yazmış olduğu eseri Tahran'da yayınlandı. Bir şiir divanına da sahip olan Abdullah, ömrünün sonlarına doğru felç oldu.

1914-18 yılları arasında meydana gelen Birinci Dünya Savaşı'nda Mahabad'ın Rus ve Osmanlılar'ın saldırısına uğraması esnasında, birçok eseri kaybol-

du. Ancak edebiyat aşıklarından **Beşir Muşir** adlı bir Kürt, Bağdat'ta yapmış olduğu yoğun çalışmadan sonra Abdullah Musbaheddin'e ait şiir divanının 800 beytini bir araya getirmeyi başardı. Bu divan, 1939 yılında Bağdat'ta yayımlandı. Bu beyitlerden bazıları şöyledir:

Rumetit bedrî munîr e perçemit wekû mûşkî nab
Le xecelma avtab we lem şika qedrî kilab

Eşqî to demsaze bo me ger firaqe ger wisal
Nutqî to canbexş e bo me ger xitabe ger itab

Dil rûbabî mîhrî to roj û şewî tare edeb
Ba wicûd lutfî to ger dozex e ne'am el me'ab

Türkçesi:

Senin yüzün ondörtlük ay gibidir,
Senin kokun halis misk gibidir

Senin yüzüne karşı güneş utanıyor,
Senin yanağın yumuşaklığına su bile kendinden şikayet ediyor

Senin aşkın eğer buluşmak, eğer ayrılma hikaye olmuş
Senin konuşman eğer övmek ve eleştirmek can vericidir

Edep gece, gündüz senin aşkın ile gönül almıştır
Senin lütfün ile beraber eğer cehennemde olsa güzel bir yerdir

78-Abdullah Ubeyd (Molla Abdullah Ubeyd)

Zaho Müftüsü olan Molla Ahmet el-Birkani el-Şafii'nin oğludur. H.1210 (M.1793) yılında vefat eden büyük alim ve yazar olan Ubeyd'in çok sayıda fen ve dini kitapları vardır.

79-Abdullah Paşa

Osmanlı Devleti'nde Ankara Beylerbeyi makamına ulaşan ve büyük Kürt büyükleri arasında yer alan Abdullah Paşa, H.1061 (M.1651) yılında vefat etti. (El Sicil)

80-Abdullah Efendi

Osmanlı Devleti'nde değişik görevler aldı. En son olarak Medineyi Münevvere'nin Kadılığı'na atandı. Büyük alim ve araştırmacı olan Abdullah Efendi, çok sayıda eser bıraktı. Bu eserlerinden en önemlisi **Tefsir el-Beydavi** hakkındaki izlenimleridir. Abdullah Efendi, H.1064 (M.1654) yılında vefat etti.

81-Abdullah Paşa

Kerküklü Hasan Paşa'nın oğludur. Boynu Eğri lakabıyla ünlü olan Abdullap Paşa, İstanbul'daki Sultan Sarayı olan Enderuni Humayun okulunda büyüdü. Eğitimini bitirdikten sonra Kapıcılar Kethudası oldu. H.1151 (M.1738) yılında Mir Ahur'luğa, H.1158 (M.1745) yılında da vezirlik makamına yükseldi. İki kez Kıbrıs Valiliği'ni yaptı. H.1160 (M.1747) yılında Sadrazamlığa getirildi. Daha sonra bu görevinden ayrılarak, Rodos Valiliği'ne atandı. H.1164 (M.1751) yılıda Diyarbakır, ardında da Halep Valisi oldu.

Cömert, dürüst ve iyilikseverliğiyle tanınan Abdullah Paşa, H.1174 (M.1760) yılında vefat etti. (El Sicil)

82-Abdullah Paşa

Cenece lakabıyla ün yapan Abdullah Paşa, Osmanlı Devleti'nde yiğitliğiyle meşhur olan Kürtler'dendi. Diyarbakır'ın Çermik ilçesinde doğup, büyüdü. Eğitimini tamamladıktan sonra bazı bakanlarla ilişkiye geçti. Ordu komutanı olduktan sonra girdiği savaşların birinde sergilediği kahramanlık sayesinde, kendisine mirimiran rütbesi verildi. H.1151 (M.1738) yılında sırasıyla Sıvas, Diyarbakır ve El Rakka beylerbeyliğini yaptı. Bu görevinden sonra vezirlik makamına yükseldi. H.1157 (M.1744) yılında Diyarbakır, H.1159 (M.1746) yılında da Adana Valisi oldu.

H.1184 (M.1770) yılında vefat eden Abdullah Paşa, Kürdistan ve Anadolu'nun birçok ilinde görev yaptı. İdareciliğinin yanısıra iyi bir hattat ve yazardı. (El Sicil)

83-Abdullah Efendi (Abdi)

Yaşadığı dönemde Kürdistan'ın en iyi alimleri arasında yeraldı. Yamalı lakabıyla meşhur olan Abdullah Efendi, Neblus Kadısı iken H.969 (M.1756) yılında vefat etti. (El Sicil)

84-Abdullah el-Kürdi (El Şeyh Abdullah el-Kürdi)

Açık adı, Abdullah el-Kürdi el-Bağdadi el-Dimaşki'dir. Hal vakti iyi olmadığı için yazmakta olduğu eserleri bırakarak tarikata girdi. Buradaki çalışmaları sonucu El-Aliyye mertebesine kadar yükseldi. Şam'da ikamet ederken, Şam Valisi ile yakınlık kurdu. Şam halkı tarafından defalarca ziyaret edilen ve kerametinden bahsedilen Buzat Şeyhi Abdullah el-Kürdi', H.1003 (M.1562) yılında Şam'da vefat etti. (Hulasatül Eser Cilt 3, Shf.85)

85-Abdullah el-Kürdi

Açık adı, Allame İman Abdullah el Kürdi el-Şafii'dir. Eğitimini Şam'da **El Bedir el-Gazi**'nin yanında yaptı. Büyük icazetini (El İcaze el-Kubra) tarikata giridikten sonra **Ebi Vefa İbni Şeyh Alvan el-Hamavi**'den aldı. Bir kaç kez Hacca gitti. Bir süre Şam'da kaldıktan sonra ülkesine geri döndü. H.1006 (M.1598) yılında vefat etti. (Hulasatül Eser Cilt 3, Shf.85.)

86-Abdullah Pirebab

İran Kürdistanı'nın Mahabad (Savucbulak) yakınlarındaki Duhbıkır köyünde dünyaya geldi. O yörenin faziletli alimleri arasında yeraldı. Uzun süre çeşitli ülkelerde öğretmenlik yaptı. En son Mahabad'daki Abbas Ağa okulunda ders vererek, yaşamını sürdürdü. Abdullah Pirebab, geometri, topografya ve cebir alanında geniş bir bilgiye sahipti. Geometri'deki ispatlar konusunda yorumlar yaptı. İklidisin yöntemleri hakkında görüşlerini içeren yazılar yazdı. **Bahaeddin el Amili**'nin **El Bercendi** adlı kitabı ile **El Kazvini** hakkında çok iyi bir uslupla eleştirilerini yapan Abdullah Pirebad, H.1318 (M.1900) yılında vefat etti.

87-Abdullah el-Esem

Erbil'de dünyaya gelen El Esem, Hicri12.yüzyılın alim ve edebiyatçıları arasında yeraldı. Övgülü kasideler yazdı. Bu kasidelerinden birisi, harici olayların övülmesiyle ilgilidir.

88-Doktor Abdullah Cevdet

Sultan Abdulhamit'in zulmünden bıkan ünlü Kürt filozof ve düşünürüdür.[8] Düşüncelerinden dolayı Trablus'a sürgün edildi. 1908 yılında Meşrutiyet'in ilanıyla geri döndü. Yaşam öyküsü hakkında fazla bilgi sahibi olmadığımız Abdullah Cevdet, çok sayıda eser bıraktı.

Eserlerinden bazıları şunlardır:

1-Şilon Mehbusi (Tercüme)
2-Hükümdar ve Edebiyat (Tercüme)
3-İki Emel (Telif)
4-Fünün ve Felsefe Sanehaleri (Telif)
5-Kahriyyat (Şiir, Telif)
6-Ruh el-İkdam (Tercüme)
7-Uyanınız Uyanınız (Telif)
8-Rüya ve Magosa Mektupları (Telif)
9-Makbit (Tercüme)
10-Keyyumtel (Tercüme)
11-Hafız Sıhbat Dimag ve Melekatı Akliyye (Tercüme)
12-İngiliz Kavmi (Tercüme)
13-Zol Sezar (Jül Sezar) (Tercüme)
14-İstibdat (Tercüme)

Bu kitaplar, kendisinin idare ettiği kitapevi tarafından önce Mısır'da daha sonra da İstanbul'da yayımlandı.

89-Abdullah bin Müslim el-Dineweri

Açık adı, Ebu Muhammed Abdullah bin Müslim bin Kuteybe el-Dineweri'dir. Bağdat'ta yaşayan büyük bilginler arasında yeralan El Dineweri, İshak bin Raho gibi alimlerle iyi ilişkiler içerisindeydi. El Dineweri hakkında oğlu Ahmet ile İbni Derstoyê el-Farisi tarafından yazılan çok rivayetler vardır. H.213 (M.890) ılında doğup H.276 (M.829) yılında vefat eden El Dinari çok sayıda eser bıraktı. Bunlardan bazıları şunlardı:

El Maarif,
Garip el-Kuran,
Garip el-Hadis,
Uyun el-Ahbar,
Müşkil el-Kuran,
Müşkil el-Hadis,
Tabakat el-Şuara-ı,
El Eşribe,
İslah el-Galat,
Kitap el-Tevkih,
Kitap el-Hayil,
Kitab İ-irab el-Kuran,
Kitap el-Envar,
Kitap el-Mesail vel Cevabat,
Kitap el-Meyser vel Kaddah.

90-Abdullah Feyzi (El Şeyh Abdullah Feyzi)

Türkiye Kürdistanı'na bağlı Muş vilayetinde doğdu. İstanbul'da ikamet eden **Şeyh Abdullah**, Hicri 14.yüzyılın ilk yarısında yaşadı. Nakşbendi tarikatının önde gelen alimlerinden olan Abdullah Feyzi, Arapca ve Kürtçe'ye hakim bir edebiyatçıydı.

Aşağıdaki Kütrçe yazılmış beyitler, **El Hediyye el-Hamidiye Fil Lugat el-Kurdiyye** adlı kitabından alınmıştır.

Wexta me dî ev xezela xweş Mela
Aşiqê şîrîn suxnet bûm hela

Kuştiyê wê bûm, wê rewaya çira
Lewra bi wê wesıl dıbe encıla

Türkçesi:
Ey mela biz bu güzel gazeli gördüğümüzde
O anda tatlı sözüne aşık oldum

Ben onun öldürüleniyim, niçin gitti
Çünkü onunla buluşma oluyor

Bir başka şiri de şöyle:
Feyzê bêçare çawan fehm ket
Derdê derê alî degîşte zemîn

Türkçesi:
Çaresiz Fezvi nasıl anlayacak
Yüksek kapıdaki hastalık göğe yetişti

91-Abdullah el-Zewzani

Açık adı, İbn Muhammed bin Yusuf Ebu Muhammed el-Zewzani'dir.[9] Şair, hatip, bilgili, yumuşak huylu, cana yakın, espirili ve hazır cevaplılığıyla ünlüydü.

Horasan Kralları tarafından sürekli saraya çağrılan El Zewzani, H.431 (M.1040) yılında vefat etti. Yazdığı şiirlerden bir tanesi şöyledir:

Lema raeytu el-zemane neksan
Ve leyse fil sohbetu intifau

Kulu reisin bihi melelun
Ve kulli reisin bihi sudaru

Ve kulli nezlin lehu irtifau
Ve Kulli hurrun bihi ittizau

Lezemtu beyti vesaltu arzan
Bihi an el-zilleti imtinau

Eşrebu mima edhartu rahan
Leha ala rahati şuaun

Li min kavariruha nedama
Ve mın karakiruha simau

Ve ecteni min simari kavmin
Kad efkarat minhum el-Bikau

Türkçesi:
Zamanın boşa geçtiğini görünce
Sohbetlerin hiç bir faydası olmayınca

Her başkanda bıkkınlık
Ve her başta bir ağrı

Her piçin yükseldiği
Ve her hürrün düşüşü

Bu zillete karşı
Evime kapanıp

Doyasıya depo ettiğim içkiden
İçip rahatıma bakardım

Şişelerin benim için birer nedime
Sesleri ise tesellimdi

Yeryüzünde nesli tükenmiş
Bir kavmin ektiğini biçiyorum
(Fevat el-Vefiyyat)

92-Abdullah bin İsa bin Abdullah

Cemal el-Kürdi adıyla ünlüydü. Şafii olan Abdullah Kahire'de oturrdu. Burada İbn Esed ve Cafer'in öğrencileri olan El Celal el-Mercuşi'nin usulubuyla Kuran'ı okuyan İsa bin Abdullah, uşur uslubuyla da meşhurdu.

93-Abdullah bin Muhammed bin Hızır İbn İbrahim

El Gorani adıyla tanınan Abdullah, H.818 (M.1415) yılında doğdu. İlk çalışması Cizre'de El-Celal'ın öğrencisi olan Nasır el-Din el-Marinosi ile olduğu söylenmektedir. El Marinosi ile Anadolu'ya geldi. Şeyhi, bazı nedenlerden dolayı geri döndü. Kendisi ise, Bursa'da kaldı. Burada **Gaysa el-Din Hamit**'in yanında **El-Metali, Haşiyet el-Şerif ve Şerhey el-Miftah** hakkında bilgi edindi. Daha sonra Kahire'ye geri döndü. Orada El Keşaf ve El Mevakıf gibi eserlerdeki bilgisini de **El Şems el-Şirvani**'den aldı. Şeyhin beğenisini kazanan Abudllah, çalışma yoğunluğu ve zekası bakımından Semerkant'te emsali bulunmaz bir ün yaptı. Öğrencilere Tefsir ve Usul el-Din gibi dersleri verdi.

H.894 (M.1489) yılının Şaban ayında vefat eden El Gorani'nin cenazesi, El Sadiyye türbesinde toprağa verildi. (El Zawi Cilt 5, Shf.48)

94-Abdullah bin Muhammed bin Halil

El Şems bin Birem (Beyrem?) el-Hanbeli'nin babasıdır. Kürt asıllı İbni Bektut bin Birem bin Bektut el-Kahiri el-Hüseyni, H.787 (M.1385) yılının Ramazan ayında Bana'da doğdu. Kuranı ezberlediğini ve farizalar hakkında geniş bir bilgiye sahip olduğunu söylerdi. **İbni el-Zarif el-Hakem**'in yeğeni ile evliliğinden bir kız çocuğu oldu. H.866 (M.1462) yılında vefat etti. (El Zawi, Cilt 5, Shf.49)

95-Abdullah bin Abdurrahman bin Asfahan

El Şezerat'ta belirtildiğine göre Abdullah, Bizeynî kabilesine mensup Abdullah el-Bizeynî el-Kürdi el-Şafii'dir. Fıkıhçı ve yazar olan babasından sarf derslerini aldı. Gramer dersini Semerkant'ta oturan **Mevlana Hüseyin el-Amadi**'den, Mantık dersini **Molla Nasır el-Estrabadi**'den, Kelam dersini **Molla Ali el-Kürdi el-Hewêzî**'den aldı. Kırk dokuz yaşındayken **İbni Hanbeli**'den belağa ilmini öğrendi. Hanbeli, Abdullah'ın fazilet sahibi, zeki ve **Molla Abdurrahman el-Cami**'nin tefsirini yazıp okuduğunu söylemektedir. Abdullah'ın H.962 (M.1555) yılında El Kasır beldesinde bıçaklanarak öldürüldüğü söylenmektedir. (Avni)

96-Abdullah bin El-Hüseyni el-Kürdi el-Erbilli

Dimaşk (Şam) Kadısı **Şehabeddin bin el-Mecd**'in babası olan El Erbilli'nin açık adı, Mecd el-Din Ebu Muhammed Abdullah bin El-Hüseyin el-Kürdi el-Erbili el-Şafii'dir. Mezhepler hakkında geniş bir bilgisiyle hayırsever, dindar, ibadet sahibi ve Kuran okuma yeteneğine sahipti. İyi ahlaklı olan El-Erbilli, öğrendiğini ve duyduğunu başkalarıyla paylaşırdı. H.677 (M.1278) yılının Zilkade ayında vefat etti. (El Şezeret)

97-Abdulmecit Mirza

Melik el-Kelam adıyla tanınan Mirza'nın kısa adı Mecidi'dir. H.1268 (M.1852) yılında İran Kürdistanı'nın başkenti olan Sine'nin batısındaki Sakız şehrinde dünyaya geldi. Babası Mirza Kerim bu şehrin ileri gelenlerindendi. Mirza, Kürt ve Fars edebiyatında yaptığı şöhretle İran Şahı tarafından mukafatlandırıldı. Kendisine Melik el-Kelam ünvanını verdi. Bu ödülden sonra ünü daha fazla yayılmaya başladı. H.1297 (M.1880) yılında Sine'den Hicaz ülkelerine gitti; orada büyük bilgin ve Mürşidi Kamil olan tarikat sahibi **Hacı Şükrullah** ile görüştü. Şeyhin ruhani aleminden etkilenerek, uzun süre burada kaldı. H.1305 (M.1887) yılında ailesiyle birlikte Hicaz'a gitti. Hac ziyaretini yaptıktan sonra ülkesi olan Sine'ye geri döndü. Burada 34 yıl yaşadıktan sonra Tahran'a gitti. Burada altı bin beyitlik şiir divanını bir araya getirmek için çalıştı.

Anadili olan Kürtçe şiirler de yazan Mirza, Bağdat'ta yayınlanan **Gelawêj** adlı magazin dergisinde yazılar yazdı. H.1344 (M.1925) yılında vefat etti.

98-Abdulmelik bin Dırbas (Kadı Abdulmelik bin Dırbas)

Ziyaeddin Osman'ın kardeşi olan Ebul Kasım Sadreddin Abdulmelik bin Dırbas el-Marani'dir. Mısır'da kadılık yapan Abdulmelik, uzun süre Kahire'de görev yaptı. Faziletli ve yüce kişiliğiyle tanındı. **İbni Halikan**'da belirtildiğine göre H.516 (M.1121) yılında doğmuş, H.605 (M.1209) yılı Recep ayının 5.günüde vefat etmiştir.

99-Abdulmelik bin Sait bin el-Hasan

Nizameddin el-Derbendi el-Kürdi el-Bağdadi el-Şafii adıyla tanındı. **El Nur Abdurrahman el-Bağdadi**'nin dostları arasında yeralan El-Hasan, H.749 (M.1348) yılının Şubat ayında doğdu. Şeyhlik icazetnamesini H.823 (M.1420) yılında **El Afifi el-Cerhi**'den aldı. El-Cerhi kendisine İbn Fehd Derbend lakabını taktı. Şam'a giden Abdulmelik, birkaç kez de Mekke'ye gitti. Burada bir süre kaldıktan sonra Yemen'e geçti. Allah'a inanan, hayırsever ve salih bir alim olan Abdulmelik, fıkıh ve tasavuf konusunda da bilgi sahibiydi. H.824 (M.1421) yılı Cemadiyül Ula ayının 23. günü vefat edince, cenazesi El Mualla'da toprağa verildi. (El-Zawi)

100-Abdu el-Kasiri (Şeyh Abdu el-Kasiri)

Aalem el-Nubela'da belirtilidiğine göre açık adı, Abdu bin Süleyman el-Kürdi el-Kasiri el-Şafii el-Halveti'dir. Kasıri'ye bağlı Hino köyünde doğmuş olan El Kasiri, defalarca Halep'e gelerek, burada **Şeyhimiz El Burhan el-Amadi**'nin ko-

nuğu olmuştur. Doğduğu köyü terkederek El Akra Dağı'ndaki Harbe köyüne yerleşti. Burada kendisine bir ev yaparak uzlete çekildi. Oğlu **Şeyh Ahmet** kendisinden özür dileyerek elini öptükten sonra bu yaşantısına son verdi. Tövbe etmesi üzerine Şeyh Ahmet'i kendisine halef seçerek, ibadetle uğraşmaya devam etti. H.944 (M.1537) yılında memleketinde vefat eden El-Kasiri, ibadet alanındaki mücahitlerdendi. Kendisiyle birlikte müritleride siyah takke ve tac giyerlerdi. Müritlerinin sayısı çok olmasına rağmen, oğlu Şeyh Ahmet'in müritler onunkinden daha fazlaydı. Zahiri ilimler konusunda da oğluyla yarışamazdı. (Avni)

101-Arap Bey

Kilis ve Halep'teki Kürtler'in emiri olan **Mend Bey**'in oğludur. Kısa sürede de olsa ağır şartlar altında emirliğin başkanlığını üstlendi. Babası gibi ciddi ve uzak görüşlü olmasıyla ünlüydü. Kendisinden sonra oğlu Cemal emir oldu. Daha sonra Eyubiler'in son zamanlarında torunu Ahmet Bey emirliğin idaresini üstlendi. **Şerefname** ve **Telhis** adlı kitapları Türkçe'ye çeviren **İbni Arabo** adıyla tanınmış Canpolat Bey'in babasının dedesidir. (Alamı Nubela- Avni)

102-Aziz Bey Baban

Baban Abdurrahman Paşa'nın oğludur. Baban emirliğinin kalkınması için çok çaba harcadı. Hamavend aşiretinden yardım gördü. Kerpiçne ve Derbendi Baziyan mevkilerinde Bağdat yönünden gelen Osmanlı birlikleriyle çetin çarpışmalara girdi. Ancak gücü yetmediği için başarılı olamadı. Babanların vefalı ve ünlü şairi **Abdurrahman Bey**, Salim Aziz Bey'i öven; uğradığı musibetleri ve emirliğini geri almak için verdiği mücadele ve çektiği acıları anlatan bir şiir yazmıştı.

103-Aziz el-Eyubi (El Melik el-Aziz el-Eyubi)

El Melik el-Zahir Gıyaseddin'in oğlu olan El Aziz, H.610 (M.1214) yılı Zilhacce ayının 5.günü doğdu. Babasının ölümünden sonra Halep emiri oldu. Ölüm tarihi olan 14 Rebiyulevvel 634 Hicri (M.1237) tarihine kadar bu görevini sürdürdü. Cenazesi Halep'te toprağa verildi.

104-Aziz Han (Serdar Gel)

İran Kürdistanı'ndaki Mukri bölgesine hakim olan Hani ailesinin emirlerinden birisinin hizmetçisiydi. Emiriyle Tahran'a giderken, oradaki büyük prensler onun yiğitliğini ve zekasını keşfettiler. Bu meziyetleri Şah **Nasır el-Dini**'nin ku-

lağına ulaşınca, Şah Nasır onu kendisine yaklaştırdı. Burada okuma yazma öğrendi. Devlet idaresi konusunda da eğitilen Aziz Han, Şah tarafından vezirliğe atandı. İranlılar Zincan'daki Babiyye ayaklanması karşısında başedemeyeceklerini gören Şah bizzat Aziz Han'ın gitmesini emretti. Çok azimli bir şekilde bölgeye giden Aziz Han, isyanı bastırdı. Bu olaydan sonra Azerbaycan valiliğine atandı. Yaşamı boyunca yüksek kademelerde görev yapan Aziz Han, daha hayatta iken oğlu Ali Han'ın ölümünü yaşadı. Seyfeddin adlı ve Serdar Mukri lakabıyla bilinen oğlu ise, Muki bölgesinin hakimiydi. Serdar Mukri'nin ölümünden sonra oğlu Muhammed Hüseyin Han babasının yerine emir oldu. Hüseyin Han tarihi bilen, zeki ve her şeye hakim bir insandı. Birinci Dünya Savaşı sırasında İran-Irak sınırındaki sorumluğu üstlenmişti. H.1334 (M.1916) yılında Türkler tarafından Marağa beldesinde kurşuna dizilerek öldürüldü.

105-Alaaddin Bey

İkinci Aksıkır'ın torunu ve Felekeddin'in oğlu olduğu tahmin edilmektedir. H.603 (M.1207) yılında Azerbaycan Hükümdarı Ebubekir'e karşı Erbil Emiri Muzafereddin Kokberi ile ittifak yaptı. İbni Esir tarafından kendisine Kara Sungur lakabı verilen Alaaddin Bey, H.604 (M.1208) yılında vefat etti. Şair **Nizami Heft Peker** adlı kitabında Alaaddin Bey'i övmektedir.

106-Alaaddin el-Erbilli

Ünlü bir doktor olan El Erbilli'nin babasının adı, Velieddin'dir. Tüm yaşamını Halep'te tababatle geçirdi. Tıp ilmini **El Hakim Ebubekir Şah**'tan aldı. H.926 yılında vefat etti.

107-Alaaddin El-Kürdi

Melik el-Eşref döneminde Şam'da Başkadılık görevini yapan Alaaddin el-Kürdi faziletli ve bir çok bilim dalına vakıf bir insandı.(Mirat el-Zaman)

108-Ali el-Erbilli

Ünlü şair ve Mutasavuf Emin el-Din el-Süleymani el-Sufi el-Erbilli'nin torunu, edebiyatçı Emin el-Ali bin Osman'dır. H.602 (M.1206) yılında doğdu; H.670 (M.1272) yılında Mısır'ın Feyyum şehrinde vefat etti. Şair ve iyi bir edebiyatçı olan Ali Erbilli, Şam'ın hükümdarı **Melik el-Nasır Selahaddin Yusuf**'un zamanında yaşayan ünlü şairler arasında yeraldı. Asker kökenli olmasına rağmen, bu görevinden istifa ederek sofuluğu seçti. Şiirlerinden bir tanesi şöyledir:

Hediyete Abdin Muhlusin fi velauhu
Leha şehiden minha ala Adem el-malu

Ve leyse ala kadri vela kadri Maliki
Ve lakinneha caet ala Kadri el-Halu

Türkçesi:
Bağımlılığında muhlis bir kulun paras olmadığı
Ve fakir olduğuna dair hediyesi şahittir

Hernekadar benim gücümün üstünde ve
Sahibine göre değilsede, ama madi gücümün sınırıdır

(El Nucum el-Zahire -Fevat el-Vefiyat)

109-Ali el-Hakkari (El Emir Ali el-Hakkari)

Açık adı, El Emir Nureddin Ebul Hasan Ali bin Ömer bin Muhki el-Hakkari'dir. Yüce bir emir olan El Emir, Haleb'in veklliğini yaptı. Bu görevinden ayrıldıktan sonra H.679 (M.1280) yılında Rabiyul Ahir'de vefat etti. İyi bir geçmişe sahip, himmetli ve yiğit bir insan olan El Emir'in cenazesi Halep'te toprağa verildi.

110-Ali el-Erbilli

Lakabı Bahaeddin bin İsa olan Ali, Emir Fahreddin'in torunlarındandır. Yazar ve şairliğinin yanısıra Erbil Mütevelli Kütüphanesi'nin Müdürlüğü'nü yaptı. **Sahip el-Divan Alaaddin** zamanında Bağdat'ta Divanül İnşa'da hizmet yaptı. H.692 (M.1293) yılında vefat etti. **Risaletül Tayf** ve **El Makametül Erbaa** adlı kitapları olan El Erbilli'nin bir şiiri şöyledir:

Eya haciri min gayri curmin ceneytuhu
Ve min deibehu zulmi ve hecri fedeytuhu

Eccirni raakallahu min Nari cefuvetin
Ve hurr garamin filbuadi asleytehu
Ve kun musifi fima ulaki min el-esa
Fehecreke ya kullül muna ma neveytehu

Türkçesi:
Ey hiç bir suçum olmayıp beni bırakan
Fedası olurum zülmuma uğrayıp beni bırakan

Allah seni korusun, beni cefa ateşinden çekip çıkar
Hicranda aşk ateşinde kavruldum

Çektiğim eziyetten benim kurtarıcım ol
Hicranın ey tüm ümidim ben istemedim

111-Ali Murat Han

Baba Ali Gencevi'nin oğlu olan Murat Han, Şah Abbas zamanında ünlü emirler arasında yeraldı. Han lakabı, babasının ölümünden sonra kendisine verildi. Kandahara hakim olarak atanan Murat Han'ın önceki lakabı Baba el-Sani'ydi.

112-Ali Murat Han el-Bahtiyari

İran'da yaşayan ünlü Bahtiyari aşiretinin başkanı ve **Nadirşah** ile **Tahmasp**'ın ünlü komutanıydı. H.1164 (M.1751) yılında Asfahan'ı ele geçirdi. Nadirşah'ın ölümünden sonra **Kerim Han el-Zendi** ile anlaşarak, küçük olmasına rağmen **İsmail Şah**'a taç giydirerek, memleketin idaresini ele geçirdiler. Zalimce davranışları nedeniyle Kerim Han ile araları açıldı. H.1160 (M.1747) yılında meydana gelen bir savaş esnasında öldürüldü.

113-Ali Sultan Han

Kanuni Sultan Süleyman'ın Van Kalesi'ni kuşatması sırasında Van valisiydi. Kürt Cekni aşiretinin emiri olan Sultan Han, H.955 (M.1548) yılında kalenin düşmesi üzerine esir düştü.

114-Ali (Sultan Ali)

Zaza (Dunbuli) emiri Hacı Bey'in oğludur. H.822 (M.1419) yılında emir oldu. 13 yıl emirlik yaptıktan sonra H.835 (M.1432) yılında vefat etti. Hükümdarlığı sırasında bölgesinde emniyet ve sessizlik egemendi.

115-Ali Han el-Denbeli

Dünbüli emirlerinden **Behroz Bey**'in oğludur. Safi Kuli Han adıyla ünlüydü. Hakkari dağlarında Osmanlı komutanı **Ferhat Paşa**'ya karşı yiğitçe savaştı. Azerbaycan seferi sırasında Ahmet Paşa ile anlaşarak, ölünceye kadar emirliğin başında kaldı.

116-Ali bin el-Cezri

Dimaşklı İbn el-Cezri adıyla tanınan Ali bin el-Cezri, H.748 (M.1347) yılında doğdu. Dedesıı El Cezri adıyla anılan Ali bin el-Cezri, bir çok bilim dalıyla ilgilendi. Timur döneminde bir çok proplemle karşılaştı. H.813 (M.1410) yılında vefat etti.

117-Ali Bey (Şah Ali Bey)

Emir İsa'nın oğlu ve Soran emirliğinin ikinci emiridir. Yiğitliğiyle tanınan Ali Bey, babasının intikamını almak için Baban bölgesinin hükümdarı **Pir Budak Bey** ile çarpıştı. Onu öldürene kadar bu mücadelesini sürdürdü. Etki alanını Musul, Kerkük ve Erbil'e kadar genişletti. Emirliğini sağlam temeller üzerine kurdu. (Şerefname)

118-Ali el-İmadi

Hicri 12. yüzyılda Şam'da yaşayan ünlü edebiyatçılar arasında yeraldı. H.1111 (M.1699)'de vefat etti. (Hitat el-Şam)

119-Ali Bey el-Sorani

Sorani Süleyman Bey'in oğludur. Babanlıların sürekli saldırıları nedeniyle emirliğinin merkezini H.1192 (M.1778) yılında Revanduz'dan Halifan'a taşıdı. Revanduz geçitiyle Geli Ali Bey geçitini her iki taraftan koruma altına aldı. Serşeme ile Serderya kalelerini de bu amaçla inşa etti. Bunların yanısıra Revanduz vadisiyle Balgiyan vadisinin birliştiği yerde de sağlam bir kale yaptırdı.

120-Ali Kuli Han el-Ardalani

İran Kürdistanı'ndaki Ardalan ailesinin emirlerindendir. H.1143 (M.1730 yılında **Hane Paşa Baban**'ın Erdelan'a yürümesi sırasında kan dökmemek amacıyla teslim oldu.

121-Ali El Hariri [10]

Şemdinan bölgesinde yaşayan ünlü Kürt şairlerindendir. H.400-471 (M.1010-1079) yılları arasında yaşayan Hariri, **Şahname**'nin yazarı **Firdevsi**'nin çağdaşıdır. Kürtçe yazılmış küçük bir şiir divanı olan Hariri'nin şiirlerinden bir tanesi şöyledir:

Ey av û av, ey av û av
Lazim te mehbûbek hebî

Ma tu bi eşq û suhbet î
Yan meyl û mensûbek hebî

Türkçesi:
Ey su, ey su, ey su, ey su
Sana bir sevgili gerekmektedir

Senin bir sevgili ve arkadaşın var
Yoksa meyil ve nisbet edilecek şahısmı var

122-Ali Galip Paşa Baban

Süleyman Paşa'nın oğlu olan Galip Paşa, İstanbul'da Osmanlı askeri okulunun topçu bölümünü okudu. Emir Liva rütbesine kadar yükseldi. H.1307 (M.1889) yılında 60 yaşındayken vefat etti. (El Sicil)

123-Ali bin Ahmet el-Hakkari

H.409 (M.1019) yılında doğan Şeyhülislam Ebul Hasan Ali Bin Ahmet'tir. İhsan ve ibadet sahibi olan Ali Bin Ahmet, ülkeyi gezerek alim ve şeyhlerle görüşüp, onlardan dini bilgiler aldı. Vatanına döndükten sonra **Baba Ala-ı El-Muarri** ile sık sık görüşüp, onun dediğini yapardı. Çocuklarından alim, fakih ve emirler yetiştirdi. H.486 (M.1093) yılının Muharrem ayında vefat eden Ali Bin Ahmet, Musul'un kuzeydoğusunda bulunan ve büyük alimlerin yetiştiği Hakkari bölgesindendi.

124-Ali Küçük (El Emir Ali Küçük)

Muzafereddin Zeyneldin Kokberi'nin babasıdır. Türkmen asıllı olmasına rağmen Kürtlerin önde gelen emirleri arasında yeraldı. H.563 (M.1168) yılında Erbil hariç tüm mal mülkünü oğlu Kutbeddin Mevdud'e bıraktı. Bu şehirler Sincar, Harran, El Hamidiye, Akır Kalesi, Hakkari kaleleri, Tikrit ve Şehrezuri'ydi. Arapça kitaplarda kendisinde çokça bahsedilmektedir. **Esededdin Şerko bin Şadi** ile H.555 (M.1160) yılında Hacca gitti. Yüz yaşına geldiğinde gözlerini kaybeden Emir Ali, H.563 (M.1168) yılı Zilkide ayının 11. günü Erbil'de vefat etti.

125-Ali bin Ahmet bin Canbulad
(El Emir Ali bin Ahmet bin Canbulad)

Açık adı, El Emir Ali bin Ahmet bin Canbulad bin Kasım el-Kürdi el-Kasıri'dir. Dedesi olan Canbolad Halep'teki Kürtlerin emiriydi. El Maarre, Kilis ve

Elazığ vilayetlerinin hükümdarlığını üstlendi. Büyük şöhrete kavuşan bu emirin adı her tarafta duyulmaktaydı.

Emir Ali, El Aziziye (Kilis'in yanındaki Elaziz olabilir) hükümetinin başındayken amcası Hüseyin Paşa devlete destek vermediğinden dolayı Van'da vezirlik yapan **Çağal Sinan Paşa** tarafından öldürülünce, Emir Ali hükümete karşı isyan başlattı. On binden fazla asker topladı. Bunu duyan Akkar ve Trablus hükümdarı Emir Yusuf bin Seyfa, ayaklanmayı bastırmak için Şam'daki ordunun komutanlığını üstlenmek istedi. Bu isteği kabul edilince Emir Yusuf ile Emir Ali'nin orduları Hama yakınlarında karşılaştılar. Bu savaşta Emir Yusuf yenilgiye uğrayarak, kendisine yakın dört adamıyla birlikte Şam'a kaçtı. Emir Ali Şam'ı ele geçirmek amacıyla Derviş bin Habip bin Canbolad'ı Şam'a gönderdi. Bu ordu Baalbek'e ilerleyerek, herhangi bir savunmayla karşılanmaksızın şehre girdi. H.1016 (M.1607) yılında Şam ordusuyla ikinci kez çarpışarak, buradaki Kürt bölgesine yerleşti.

Bu sırada Yusuf Paşa ile barışan Emir Ali, Yusuf Paşa'nın kızıyla evlendi. Halep bölgesine giderken, Humus'u Yusuf Paşa'ya bıraktı. Osmanlı komutanı Murat Paşa'nın büyük bir orduyla buraya saldırı düzenlemesine kadar, bu bölge Osmanlı Develiti'nin otoritesinden bağımsız bir şekilde yönetildi.

Emir Ali ile Murat Paşa arasında yaşanan üç günlük çatışmadan sonra Emir Ali yenilerek, Halep'e kaçtı. Ailesini Halep Kalesi'ne yerleştirdikten sonra yandaşlarıyla birlikte Malatya'ya geri döndü. Ancak Murat Paşa peşini bırakmayarak, onu izlemeye ve adamlarını tek tek öl dürmeye başladı. Murat Paşa Halep'e yetişip halka güven verdikten sonra şehrin tamamını ele geçirdi. Burada Emir Ali'nin mallarına el koyarak, Canbolad ailesine mensup olan herkesi öldürdü. Emir Ali ise Bursa'ya giderek, hükümdara teslim oldu. Buradan da istanbul'a gidip Sultan'la görüştü. Sultan kendisini af ederek, onu H.1020 (M.1611) yılında Tamşuvar'a vali olarak atadı. (Hulasatül Eser Shf.135)

126-Ali Bey (Mir Şah Ali Bey)

Bedirhan ailesinin atası ve El-Aziziye emirliğinin hükümdarı Emir Şeref'in oğludur. **Şah İsmail** Savafi'nin Kürdistan seferi sırasında Şah'a iyi bir karşılama töreni yaparak, ona itaatlerini bildirdi. Ancak bu çabasına rağmen diğer Kürt emirleriyle hapsedilmekten kurtulamadı. Cezaevinden kaçıp kurtulduktan sonra **Emir Şeref el-Bitlisi**'nin vasıtasıyla **Yavuz Selim**'e müraccat ederek, emirliğini geri aldı.

127-Ali Paşa

Diyarbakırlı Kürt Muhammed Paşa'nın kardeşidir. Goranlızade lakabıyla meşhur oldu. H.1236 (M.1821) yılında vezir rütbesiyle Diyarbakır'a vali olarak

atandı. Daha sonra bu görevinden uzaklaştırılan Ali Paşa, H.1242 (M.1827) yılında vefat etti. (El Sicil)

128-Ali el-Kızılci

Kürt alimleri arasında yeralan, derin bilgisi ve güçlü hafızasıyla tanınıyordu. Arapça, soyut ve somut dallarında etkinliği olan El Kızılci Savuçbulak'taki Nurul Nisa Hanım'ın inşa ettiği Tercan okulunda 40 yıl ders verdi. İlmi kitaplara ait fikir ve görüşlerini içeren bazı kitapları basıldı. H.1290 (M.1873) yılında vefat etti.

129-Ali Termuki

Hakkari ile Mako arasındaki köylerde yaşayan bir aileden olan Ali Termuki, Kürt edebiyatçıların en önde geleniydi. Kürtçe Gramer kitabını yazdı. Birçok ülkeyi dolaşıp, iyi bir seyahatname hazırladı. Hicri 4. yüzyılın Şeyhül Şuara (Şairler Piri) sayılan Ali Termuki'nin Kürt edebiyatına önemli katkıları oldu.

1937 yılında Paris'te **Kamuran Ali Bedirxan** ile **Luis Paul Margret**'in ortaklaşa yazdıkları ata sözleri kitabında Ali Termuki'nin bazı kasideleri Fransızca'ya çevrilerek basılmıştır. Kasidelerine bakıldığında, Termuki'nin yüksek edebiyat zevkini, hayal ufkunun geniş olduğunu görmek mümkündür.

Kelime-i Vahide, Ibn el Weten (Vatan oğulları), **Uked el-Yakut** (Yakut Döğümleri) ve İn **Kanet el-Hayat Nevmen** (Hayat Bir Uyku ise) adlı kasideleri birer edebiyat harikası ve derin ulusal duygu taşımaktadırlar. (Muhit el-Maarif el-İslamiye ve Hulasat Tarih el-Kurd)

130-Ali el-Lokeri

İslami dönemin en eski Kürt şairlerindendir. Açık adı, Ebul Hasan Ali bin Muhammed el-Gazvani el-Lokri'dir.[11] H.287-289 (M.900-901) yılları arasında Samanilerin döneminde yaşadı. Samani Veziri **Abdullah bin Muhammed el-Beti**'ye intisap etmişti. Samanilerin başkenti olan Buhara'da bir süre vezirle birlikte yaşadı. Daha sonra memleketine dönüp vezir için Farsça özür dilemek anlamında bir şiir yazdı. Bu kasidenin üç beyti aşağıdaki gibidir.

Şekil olarak sen insansın, manen Allah nurusun
Daima ışık veriyorsun ve o nurla dolusun

Buhara Loker'den güzeldir, sen bilim ve iyilik sahibisin
Ancak Kürt yabancılık hilesinden kurtulamadı

Samani Padişahı **Nur bin Mansur** H.365-387 (M.976-997) yılları arasında hükümdarlık yaptı. Şu kasideyi yazmıştır.

Benim sevgilim o Kürt ki başı cevherdir
Onun ayaktan başa kadar süs ve güzelliktir

(Reşid Yasmi'nin Kürt kitabından)

131-Ali Efendi el-Abdalani

Abdullah bin Ahmet bin İsmail el-Kürdi'nin oğludur. H.1074 (M.1663) yılında Süleymaniye vilayetinin Halepçe ilçesine bağlı Adalan köyünde doğdu. Eğitimini tamamladıktan sonra İslam ülkelerine seyahat etmeye başladı. Dindar ve mutakki olan Ali Efendi, **Sultan Mustafa** tarafından İstanbul'a davet edilerek, saygı ve takdirle karşılandı. Sultan kendisine ayda 1000 kuruş maaş bağlanmasını emretti. Ancak O, bunu redderek Şam'a gitti. H.1179 (M.1765) yılında Şam'da vefat etti. (Silk el-Durer)

132-Ali Han el-Gencevi (Baba Ali Han el-Gencevi)

Afganistan'da yaşayan Kürt Hırat aşiretinin kollarından Zeyk aşiretinin başkanıdır. Horasan'da meydana gelen Zeybek Savaşı'nda büyük rol oynayan Baba Ali Han, **Şah Abbas** döneminde Kandahar Beylerbeyi oldu. Savaşta gösterdiği yiğitlik nedeniyle Şah, kendisine Baba ve Han lakaplarını taktı. Kandahar'dan başka Kirman vilayeti de hükümdarlığına bağlandı. Hükümdarlığını 30 yıl boyunca adil bir şekilde sürdürdü. H.1034 (M.1625) yılında kaza ve kaderle vefat etti. Cenazesi Meşhet'te toprağa verildi. (Tarih el-Aalem)

133-Ali bin Hışnam (Şeyhülislam Ali bin Hışnam)

Aalem el-Nubela'da belirtildiğine göre açık adı, Şeyhülislam Ali bin İbrahim bin Hışnam bin Ahmet el-Halebi'dir. H.658 (M.1260) yılında Halep vakasında öldürüldü. El-Menhe eserinde ise, Ali bin İbrahim Hışnam Şeyh el-İslam Cemaleddin Ebu Hasan el-Hamidi el-Kürdi el-Hanefi olarak geçmektedir. Ali bin Hışnam İyi bir imam ve müftüydü. Müftülük yaptığı yıllarda, bir çok öğrenci kendisinden fıkıh dersi aldı. Dönemin Hanefi Mezhebi'nin başkanı sayılırdı. **El Dimyatıy ve El Bedir Muhammed El Tennuri** gibi alimler bu zattan çokça bahsetmektedirler.

134-Ali Efendi (El Hac Ali Efendi)

Erzurumlu Hacı Hasan'ın oğludur. Erzurum'daki Kürt alimlerin önde gelenlerindendir. Kendi memleketinde ilim alanında yetiştikten sonra İstanbul'a gitti.

H.1098 (M.1687) yılında müderrislik derecesini aldı. Daha sonra Meke el-Müküreme'nin kadılığına atandı. Bu görevini hakkıyla yerine getirdi. H.1198 (M.1784) yılının Zilhace ayında vefat etti. (El Sicil)

135-Ali bin Muhammed

Açık adı, El Ala-ı bin el-Şems el-Kürdi'dir. Şafii Mezhebi'ne mensuptur. Halep'e yerleşen Temrizkan'ın imamı olan öğrencisi El Cemal Yusuf bin el-Naki Ebubekir el-Halebi'ye icazet verdi. İmam, alim, şeyh ve halkı için çalışan , cami yapan, kitaplarını öğrencileri için vakfeden bir insan olduğu, bir öğrencisi tarafından bana anlatıldı. H.896 (M.1491) yılının Ramazan ayında kendisine bir mektup gönderdiği söyledi. (El Zawi)

136-El Vezir Ali bin Salar

Melik el-Adil Ebu Hasan olarak bilinen Mısır Hükümdarı **El Zafir el-Ubeydi**'nin veziri **İbni Sala**r diye tanınıyordu. İran'da yaşayan Kürt Zarzai aşiretine mensuptur. Kahire'de köşkte büyüdü. H.543 (M.1149) yılının Recep ayında El Zafir'in veziri oldu. Denildiğine göre El Zafir, önce Necmeddin Ebulfetih Selim bin Muhammed bin Misali'yi vezir yapar. Daha sonra El Adi Seyfeddin'le girdiği savaşta yenilip İbni Salar'ın İskenderiye vilayetinden vezirlik isteğiyle yetiştiğini duyunca, Necmeddin'i bir heyetle Cezire'ye gönderdi. 15 Şaban 544 Hicri (M.1150) tarihinde Kahire'ye giren İbni Salar kendisine, ordular Emiri El Adil diye hitap edildiğini gördü. Bunun üzerine memleket işlerinin tedbirini ele aldı. El Adil, Farslılar'dan topladığı insanlarla bir ordu oluşturan İbni Misal diye tanınan Necmeddin'in üzerine yürüdü. Ordusunu dağıttıktan sonra kellesini uçurdu. Aynı yılın 13 zilkade ayında Kahire'ye girdi. 6 Muharrem 548 Hicri (M.1153) tarihinde Nasır bin Abbas adındaki uvey oğlu ve Hanımı **Um Abbas**'ın oğlu tarafından öldürüldü. El Adil, Babası Salar ile Kudüs'ün sorumlusu Bin Ertekin'in oğlu olan Sukman'la birlikteydi. Ordular emiri El Erdal Kudüs'ü ele geçirdiğinde Sukman'ın ordusundaki bazı askerler kendisine katıldılar. Bunların arasında Salar ile oğlu da vardı. Salar'a ikramda bulunarak, kendisine Seyf el-Devle adı verildi. Oğlunu da köşkte yetiştirdi. Daha sonra İskenderiye'ye vali olarak atandı. Yiğit ve ceur olan Salar, ilim sahipleriyle sohbet etmeyi çok severdi. Kahire'de çok sayıda cami inşa etti. Şafiiler için İskenderiye'de bir medrese yaptırdı. (Vefiyat el-Aayan ve Şezerat el-Zehap)

137-Ali el-Gorani (Molla Ali el-Gorani)

Musul'da bulunan Nebi Cercis (Cercis Peygamber) mescidinin imamı Molla Ali El Şafii'dir. İyi bir araştırmacı olan El Gorani, çok değerli eserler bıraktı.

Bunlardan bazıları, **Şerh el-Şemsiye Lil Kutup** ve **Şerh Akaid el Nesefi Liltefta-zani**'dir. H.1094 (M.1683) yılında vefet edince, aynı camide toprağa verildi.

138-Ali el-Meştup (El Emir Ali el-Meştup)

El Meştup lakabıyla ünlü Ebu El Hasan Seyfeddin Ali bin Ahmet bin Ebi el-Halil bin Mırzıban el-Hakkari'dir. **Sultan Selahaddin**'in ünlü komutanları arasında yeraldı. **Eseddin Şirgo**'nun üçüncü savaşında Sultan'la beraber katıldı. Daha sonra bazı komutanlarla birlikte Mısır'a giderek, Sultan'a karşı gelenler arasına katıldı. Ancak Fakif İsa el-Hakkari'nin araya girmesiyle El Meştup saf değiştirerek, tüm savaşlarda Sultan'la birlikte yeraldı. İhlas ve özveriyle Sultana hizmet etti. Askeri dehası, yiğitliği ve cesaretinden bahs etmeye gerek yok. Çünkü O, bir memleket kralıydı. H.586 (M.1190) yılında küçük bir orduyla Akka Kalesi'ni bir yıl boyunca Haçlılar'a karşı yiğitçe savundu. Ancak yardımın gelmemesi, ordusunda açlık ve hastalığın başgöstermesi nedeniyle Fransa Kralı **Flip Ogest**'e bir mektup gönderdi. Mektubunda, "***Bildiğiniz gibi şehirlerinizi ele geçirdiğimizde, orada yaşayanlara dokunmuyorduk. Emniyet ve selamet istediklerinde, onlara mutlaka özgürlük tanırdık. Şimdi bu kalenin teslimi karşılığında aynı şeyi sizden bekliyoruz***" demişti.

Fransa Kralı ise, "***Her kim memleketini bize teslim ettiyse, bize kul oldu. Bugün de siz olacaksınız. Size hiçbir söz vermiyorum***" şeklinde cevap vermişti.

Bunu duyan Emir, yıldırım gibi bağırarak, "***Ölüme dek karşınızda savaşacağız; bire karşı beş öldüreceğiz***" demiştir. Gerçekten de uzun süre karşı koyarak kaleyi Haçlılar'a karşı savundu. H.587 (M.1191) yılı Cemadiyül Ahir ayının 17.günü Akka Kalesi düşman tarafından işgal edildi. Emirle birlikte kalede bulunan herkes esir alındı. H.588 (M.1192) yılında esaretten kaçarak Kudüs'e gitti.

Sultan Selahaddin bunu duyunca çok sevinip, kendisine iyi bir karşılama töreni hazırladı. Onu Neblüs'e hakim olarak atadı. H.588 (M.1192) yılı Şeval ayının 26.günü eceliyle vefat edince Neblüs'te toprağa verildi. **Bahaddin bin Reşit, Siret Selahaddin** adlı kitabında Emir'in H.588 yılı Şeval ayının 23. günü Kudüs'te vefat ettiğini yazmaktadır. **Vefiyat el-Aayan**'da İbn Halikan, seviyesine ve rütbesine hiç bir Eyubi emirinin ulaşmadığını; Ona El Emir el-Kebir (Büyük Prens) dediklerini yazmaktadır. Ayrıca Kürt emiri ve büyüğü Emir Seyfeddin el-Meştup'un ölüm haberini içeren Kadı'nın yazasını gördüğünü yazar. Emir esaretten kurtulduğunda oğullarından birinin saçlarını uzatıp ve Türk kıyafeti giydiğini görünce sinirlenerek, "***Niye Kürt kıyafetlerini, örf ve adetlerini uygulamıyorsun?***" diyerek, saçlarını kesmesini ve giysilerini değiştirmesini emreder.[12]

139-Ali Bey Baban

Babanlı Hanê Paşa'nın oğludur. Babasından sonra Erdelan bölgesinin emiri oldu.

140-Ali Bey (Şah Ali Bey)

Çermik (Çermuk) Emiri Veled Bey'in oğludur. Emirliğini çok iyi bir şekilde idare ederek, kendisine bağlı aşiretleri tanzim etti.

141-Ali Bin Mahmut bin Muhammed bin Ebubekir bin El Cuneyt bin Şibli

H.811 (M.1408) yılında doğdu. Şeyh Hıdır bin Abdülmelik bin Osman Nureddin'in oğludur. Kendisine Alaaddin el-Kürdi el-Bıkabırsi'de denildi. Haleb'in yakınındaki Bıkarbıs'a mensup olmasından dolayı bu adla anıldı. Ayrıca kendisine Halebi el-Kasiri el-Şafii'de deniliyordu. El Şerif el-Kürdi diye de tanınırdı. Kahire'ye gelen bu zat çok yoksuldu. El Vena-i ile bir süre birlikte kaldı. Şeyhimizden ders aldı. El Sehavi tercümesinde bu zatı çok övmektedir. El Eşref zamanında yüksek mevkilere geldiğini, Halep Kalesi'nin vekili ve cömert, yiğit ve dürüst olduğunu yazar. (El Zawi)

142- Ali Bin El Kazi Mirza Ebi el-Kasım

Savuçbulak (Mahabad) şehrinde yaşayan bilginler camiasının önde gelen ve onlarca yıl kadılık görevini sürdüren bir ailedendir. H.1279 (M.1862) yılının Muharrem ayında doğdu. Edebiyat ve ilimle içiçe büyüdü. Yüksek tahsilini Mahabad'daki Mescidi el-Kazi'de, Kürdistan'ın ünlü alimi **Şeyh Mella Abdullah Pire Bab**'tan aldı. El Aliye el-Sufiye el-Burhaniye Tarikatı'nı **Mela Muhammed Hasan el-Burhani**'den aldı. Cömert, bilgin, iyi bir hatip, yazar, hoş sohbetli ve açık zihinli bir insandı. Kırk yılını ilim öğretmekle, irşat ve tevcihle geçirdi. Kadılık görevini üstün bir kabiliyetle sürdürdü. İran Kürdistanı'nın önde gelen alim ve eşraları arasında yeraldı. Sofrası herkese ve özellikle alim ve bilginlere açıktı. Kürt toplumunun kalkınmasında büyük bir rol oynadı. Anayasal düzene geçiş ve millet meclisinin kurulmasında büyük bir çaba harcadı. Bunun için İran'da dört kez tutuklanıp hapse atıldı. Arapça birçok dini ve ilmi eserler bıraktıysa da, neyazık ki bunlar Birinci Dünya Savaşı'nda Mahabad'ın harabeye çevrilmesi nedeniyle buradaki kütüphanede telef oldular. Bunlardan yalnızca Farsça yazılmış ünlü **Banet Suadi** kasidesinin şerhi kaldı. H.1350 (M.1931) yılında 72 yaşındayken vefat etti.

İki oğlu ile birkaç kızı olan El-Kasım'ın büyük oğlu Kürdistan'ın tek lideri ve İran'daki Mahabad Kürt Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı **Kadı Muhammed**, ikinci oğlu ise, eski miletvekillerinden **Ebi el-Kasım Sadri Kazı**'dır. Halen Tahran'da bulunan İran Yugoslav Kültür Merkezi'nin meclis üyesi ve İran'ın önde gelen siyasetçilerindendir. Kazı Ali'nin vefatı İran Kürdistanı'nda halkı derin bir hüzne sokarak, büyük bir yankı uyandırdı. Onun için üç dilde mersiyeler yazıldı. Bunlardan birkaç tanesi şöyledir:

Kardeşim bu fani alem ve dünyadan ne istiyorsun
Eğer irfan ehli isen gel marifet gözü ile bak

Senin gördüğün o şerefli arkadaş ve dostlar masaya gittiler
Şah'ta olsan, Sultan'da olsan akibet sende gidekceksin

Bu şekilde devam ederek aşağıdaki şiiri söylemiştir.
Mevla Ali Gazi faziletli, temiz bir kişiydi
Bilginlerin başı ve rihani kişilerin merkeziydi
Hint ve Rum okyanusunda dalgıçlar görmüyorlar
Umman denizinin en derin yerinde kaptanlarda görmüyorlar

Üstün kabiliyet ve eşsiz padişahlığında
Bedihşan yakutlarından sadeleri ağladılar onun için

Onun güzel özelliklerinden kalem kısa, dil kısadır
İnsanları terbiye eden kişinin vasfı adetlere nasıl yerleşir

Kadehlerdeki "kulli nefsin halinin illa" suyundan onu içecekler
Bu padişahın içmesi cisimlerin bir birinden ayrılmasıdır

Kaza divanından "Kullu men alaylıa fan"
Rahmani rahmetgah dergahından onun adı ile geldi

Allahın çağrısına, onun temiz sullar; lebheyke ile cevap verdi
Allahın hayrına, ölüm hanıma sevinçli bir misali oldu.

Onun ölüm tarihini istediğinde ses geldi
Söyle (hepsine mağfur) Allahın feyzinden bu ses geldi

Onun veliahtı Muhammed Ebul Kasım kafi geldi
Herbirisi diyorki ben birinciyim, ikincim yoktur

Ey Rabbim kadavet bağındaki çiçekleri
Sonbaharın fitnesinden ve ruhu almasından koru

Bu kasideler, 1 Gelawêj (22 Temmuz) 1946 yılında **Kürdistan** adıyla yayınlanan gazetenin 70. sayısından özet olarak alınmıştır. (Avni)

143-Ali bin İsa el-Erbilli

Edebiyatçı, şair, alim ve eğitimci olan Bahaaddin Ali bin el-Fahr İsa el-Erbili'nin iyi risaleleri ve makamatlerin tasnifleri vardır. Ali bin İsa el-Erbilli'nin şiirlerinde bir örnek şöyledir:

Ey uzrin ve kad tebeda el-azaran
Senani tecelüdün ve estabar

Fe ekalen in Şituma ev Fezide
Leyse li an hava el-Melahu kararun

Hel Mucirun min el-Garami ve heyhate
Esirul garami leyse bi cari

Ya bediuccemali kad kesuret
Fike el-Levahi ve kallet el-Ensaru

Türkçesi:

Sevgili yanaklarını gösterdiğinde daha ne eleştiri
Benim ondan vazgeçmem çok zor ve güç bir sabırdır

İsterse azaltın isterse arttırın
O güzelin aşkından kararım yoktur
Hiç kimse aşka düşen kişiyi koruyor mu
Uzaktır, aşkın esirini kimse koruyamaz

Ey güzelliği garip sevgilim, senin hakkında
Beni eleştiren çok, yardım eden az

Aşağıdaki şiir de yine El Erbili'ye aittir.
Hayat ancak beş şeydir, altısı yoktur
İnsanlara, gerçi ömürler bu beş şey ile de kısa olsa

Baharın zamanı, çocukluk günlerinin açıklaması
Kadeh, sevgili ve para

Ali bir İsa el-Erbilli, H.683 (yılında vefat etmiştir.[13] (Şerazetül Zehep)

144-Faris Ebulşevk

Açık adı, Ebulşevk Muhammed Husam el-Devle'dir.[14] Beni Anaz'ın ikinci emiri ve Halvan hükümdarıydı. Emirliği H.401 (M.1011) yılından 437 (M.1046) yılına kadar sürdü. Bu süre içerisinde komşu emirliklerle birçok kez savaşmak zorunda kaldı. Kürt Anaz emirlerinin Hille'de Arap el-Mezidiye emirleriyle ilk çatışmalarında büyük rolleri vardı. Ancak sonuçta Ebulşevk'in kızkardeşinin **İbn el-Mezid** ile evlenmesi, aralarında çatışmaların barışla sonuçlanmasına neden oldu.

İkinci çatışma da **Emir Tahir bin Hilal el-Hasnevi el-Kürdi** ile oldu. Uzun süren bu çatışma, H.407 (M.1017) yılında emirin ölmesiyle son buldu. H.421 (M.1030) yılında Dakuka şehrini Musullu Beni Akil hükümetinden geri almasını başardı. H.430 (M.1039) yılında ise, Karamasin ile Holincan'ı ele geçirdi.

H.431 (M.1040) yılında yeğeni **Mehelhel** ile Dinor hükümdarı olan oğlu Ebulfetih arasında Şehrezur mıntıkasında çatışma çıktı. Çatışma sonunda Ebulfeth, Mehelhel tarafından esir alındı. Ebulşevk ayaklanarak Mehelhel'i Şehrezur'da sıkıştırdı. Bunun üzerine Ala-ı el-Devle'nin saldırılarına karşı gelebildiyse de, sonunda Dinor'u terketmek zorunda kaldı. Ancak daha sonra Selçuklulların saldırılarına uğrayan Ebulşevk, topraklarının büyük bir bölümünü kaybetti. Geri kalan kesimler ise harabeye çevrildi. Halvan şehri H.437 (M.1046) yılında yakıldı. Bu olaylar karşısında Ebulşevk kardeşi Mehelhel'e barış elini uzatmak zorunda kaldı.

Çok tehlikeli ve karışıklıklarla geçen bir yaşamdan sonra vefat etti. Vefatı sırasında Silvan Kalesi'nde kargaşalık başladı.

145-Fami İsmail Efendi

Diyarbakırlı olan İsmail Efendi, Osmanlılar döneminde yaşayan ünlü Kürt edebiyatçılarındandır. Diyarbakır'da doğup büyüdükten sonra İstanbul'a gitti. Bir süre sonra Diyarbakır mahkemesine başkatip olarak atandı. Ömrünün sonuna kadar bu görevini sürdürdü. İlim ve edebiyatta derin bir bilgiye sahip olan Fami İsmail Efendi, Türkçe **El Faraiz** adlı kitabı yazdı. H.1105 (M.1596) yı lında vefat eden Fami'nin üç bin beyit civarında şiirleri vardı. (El Sicil el-Osmani)

146-Fettah el-Cebari (El-Seyid Fettah el-Cebari)

Irak'ta yaşayan ünlü Kürt şairi **Maruf el-Rısafi**'nin mensubu olduğu ve Kerkük'teki Cebari aşiretine mensuptur. H. 14. yüzyılın ilk yarısında yaşayan Fettah'ın birçok şiir ve kasideleri vardı. Bunlardan bir tanesi şöyledir:

Şîrîn tate kird, şîrîn tate kird
Ta tuxray tomar zîriş tate kird

Nemez pence we pay xo merî hena kird
Yan honî (xûnî) surx cergî mela kird

Türkçesi:
Tatlı tatlı tel be tel yaptı
Onun altın olan saçını tura yaptı

Ayağına kına yaptı
Yani kırmızı kanı melaya pay yaptı

(Gelawêj)

147-Fethali Han

İran'daki Kacari ailesinin köşk şairlerinin emiriydi. (Emirul Şuara-ı) Dunbuli aşiretinin kolu olan Zarabi ailesine mensuptur.

148-Fethullah el-Sîîrdî(Mela Fethullah el-Sîîrdî)

Hicri 14.yüzyılın önde gelen ünlü alimlerindendir. Siirt'te uzun süre öğretmenlik yaptı. Şiir ve edebiyatla ilgilendi. El Hediye el-Hamidiye Fil Luğa el-Kurdiye adlı kitaba Kürtçe bir kaside yazdı. Kasidenin başlangıcı şöyleydir:

Jı heywanat xwedê başqe çêkır wi new'i insani
Ku dayê eqlêki kamil jı wê tê ilmu irfani

Mearif roj bı roj zêda dıbın hatta lı nav Kurdan
Dıkın telif hemi kes, tê dımini şaş ve heyrani

Türkçesi:
Allah insan türlerini hayvanlardan başka yaratmış
Zira ona tam bir akıl vermiş o akıldan bilim ve kaarif geliyor

Kürtlerin içinde günbegün bilimler artıyor
Herkes kitap yazıyor, sen şaşırıp hayran kalıyorsun

(El Hediye el-Hamidiye)

149-Fahreddin (El Emir Fahreddin)

El Emir Fahreddin, Şerefname'de genişçe yer verilen El Suveydi emirlerinden Emir Muhammed'in oğludur. Babasından sonra El Suveydi emirliğinin yönetimini eline geçirdi. Şerefname'de iyi bir idareciliği ve adaletiyle anılmaktadır.

150-Fahreddin (El Emir Fahreddin)

El Suveydi emirlerinden Emir Hasan'ın oğludur. Babasının ölümünden sonra kardeşi olan Emir Muhammed ile uzun süre çarpıştı. Bu çatışmaların birinde öldürüldü. (Şerefname)

151-Fereh Şah el-Eyubi

Balbek hükümdarı ve Selahaddin Eyubi'nin kardeşi olan Fereh'in açık adı, Melik el-Emced Fereh Şah bin Şems el-Devle el-Muazzam Turan Şah'tır. Emirliği Şam Hükümeti'ne bağlıydı.

Yiğitliği ve zekasıyla tanınan Ferehşah, şair ve alim bir hükümdardı. Yazmış olduğu rubailerinden bir tanesi şöyledir:

Dimaşk Sekakullahu sovbe Gamameddin
Fema Gaibun anha leda Reşidu

Asa el -Saduyetiin eteyhe biraziha
Ala Enneni lev Sahha li lesaidu

Türkçesi:
Ey Şam Allah seni yağmur bulutu ile sulandırsın
Haruni Reşit'in yanında o kayıp değildir

Sen eger Şam'a gelirsen, olurki mutlulukta gelecek
Eğer bu doğru ise bende mutluyum

(Miratül Zaman)

152-Ferihşah Bey

Kuzey Kürdistan'daki Micinkird emirlerinden Pir Hüseyin'in oğludur. Kardeşi Muhammed Bey'den sonra **Kanuni Sultan Süleyman** tarafından bir fermanla emirliğe atandı.

Şerefname'de iyi bir idareci ve adil olarak anılan Ferihşah, kardeşleri tarafından düzenlenen komplolardan kurtulamayarak, öldürüldü,

153-Ferhat Bey Baban

Baban emirlerinden ünlü Hanê Paşa'nın oğludur. Kardeşine vekaletten bir süre Baban Emirliği'nin idaresini üstlendi.

154-Ferit Han

İkinci **Şah Tahmasp**'ın komutanlarından olan Ferit Han, H.1135 (M.1723) yılında Asfahan'ı ele geçirmek için gönderilen orduya komutanlık yaptı.

155-Feridun (El Emir Feridun)

Kılıç Emir diye tanınan Dunbuli Kürt emirlerindendir. Cihan Numa'nın yazarına göre Pir Nazar'dan sonra Azerbaycan emiri oldu. Ermeniye ve Hakkari bölgeleri hükümdarlığına bağlıydı. H.860 (M.1456) yılında vefat eden Emir Feridun'un cenazesi, Hoy şehrinde toprağa verildi.

156-Fedai

Lahican Kürtleri'nden olan Fedai, Şiraz'da doğup, büyüdü. Şeyhzade Fedai bin Şemseddin Muhammed adıyla meşhur oldu. Şah tarafından Türkistan ve Havarzem Hükümdarı **Sultan Muhammed el-Seybani**'ye elçi olarak gönderildi. Bu görevini başarıyla yerine getirince Şah'ın yanında saygınlık kazandı. Görevinden ayrıldıktan sonra tüm zamanını ibadetle geçirdi. Edebiyat ve şiirle uğraşan Fedai'nin şiirlerinden bir tanesi şöyle:

Ez indari beka fetade der dari azap
Adem beher kındem we ma beher şarap
Merğan beheştım acap nıst eger
Ew ez pe dane reft we ma ez pe ab

Türkçesi:
O ebedi hanedan azaphaneye düştü
Buğday için Adem, bir de şarap için

Biz cennet kuşuyuz, hayret değil eger
O kuş buğday tanesi için gitti, bende su için gittim

(Kamus el-E'lam)

157-Fazlun (Emir Fazlun)

Sıbıh Salar adıyla ünlü olan Fazlun, Fars Eyaleti'nde yaşayan Kürt Şuvankare aşiretinin kolu olan Ramani emiri Ali bin Hasan bin Eyub'un oğludur. Sıbıh Salar lakabı, Buveyhiler tarafından kendisine verildi. El Sahip Adil'in ölümünden sonra ayaklanarak, H.448 (M.1056) yılında Şiraz'a saldırdı. Fars Kralı'nı esir al-

dıktan sonra bu eyalette bağımsızlığını ilan etti. Ancak bir süre sonra Alparslan'ın kardeşi Emir Kavurt'la çarpışarak Fars vilayetinde kalmasına razı oldu. İkinci kez ayaklandı. Ancak Horasan Kalesi'nde kuşatmaya alındı. H.464 (M.1072) yılında vefat etti.

158-Fazlun el-Kürdi

Azerbaycan eyaletinin büyük bir bölümüne hükümdarlık yaptı. Cesaret ve yiğitliği nedeniyle Azerbaycan'ın tamamını ele geçirdi. H.421 (M.1030) yılında İslam ülkelerine saldıran Hazariler'e yönelik geniş çaplı bir saldırıya geçerek, bunların çoğunu öldürdü. Azerbaycan'a savaş ganimeti ile geri döndü. (El Kamil,)

159-Fazlun (El Emir Fazlun)

H.360 (M.971) yılında Gence (Cenze) eyaletinin emiri olan Emir Fazlun, muhtemelen Arivan ve çevresinde kurulan Kürt Şeddadi Hükümeti'nin kurucusu Muhammed bin Şeddad'ın kardeşidir.

160-Fazıl (El Emir Fazıl)

Muhammed bin Şeddad'ın oğludur. Kardeşi Mezreban'ın öldürülmesinden sonra Şeddadi Kürt Hükümeti'nin idaresini ele geçirdi. Aras Nehri üzerinde çok sağlam bir köprü yaptırdı. Kırkyedi yıl boyunca imaretini en iyi şekilde yöneten Emir Fazıl, H.422 (M.1031) yılında da vefat etti.

161-Fazl Menuceher (El Emir Fazl Menuceher)

Ebi el-Esvar el-Şeddadi'nin oğludur. Babasının ölümünden sonra H.456 (M.1064) yılında emirliğin idaresini eline aldı. **Kabusname** kitabının yazarı olan **Katran** adlı şair, H.461 (M.1069) yılında bu yüce emirin yiğitliğini överek, onun için bu kitabı yazdı. Onun emirliği bugünkü Ermenistan Cumhuriyeti'nin sınırları içinde bulunan Gence, Ani ve Duvin bölgelerini kapsamaktaydı.

162-Fazlun (El Emir Fazlun)

Fazl Menuceher'in oğludur. H.481 (M.1088) yılında Selçukluların Gence'yi ele geçirdikleri sırada, Emir Fazlun bu bölgenin hükümdarıydı.

163-Fağfur (El Emir Fağfur)

Kürt Lahican bölgesinin seyidlerindendir. İran'da tanınmış şairler arasında yeraldı. Şiirlerini Resmi lakabıyla yazıyordu. Hindistan'a giden **Emir Sultan Selim**'in oğlu **Sultan Beruz**'a katıldı. Bu tarihten sonra la kabını Fağfur diye değiştirdi. H.1028(M.1619) yılında vefat eden Fağfur'un Farsça yazmış olduğu bir şiiri şöyledir:

Keman reften can, mera yekin ke tu refti
Nauzubillah eger can rud çinin ke tu refti

Türkçesi:
Senin gidişinde bize gerçek oldu ki ruhumuzda gidecek
Allah'a sığınıyorsun, sen nasıl gittinse ruhta öyle gitsin
(Kamus el-Aalem)

164-Faki Ahmet Baban

Baban emirliğinin kurucularındandır. Babasının adı tam olarak bilinmemesine rağmen, Merge (Merce) Hükümdarı Kake Şeyh'in oğlu olduğu söylenmektedir. Kake Şeyh ise, Budak Bey'in oğludur. **Mr. Rich**'in 1820 yılında Süleymaniye'de yaptığı araştırmaya göre Faki Ahmed'in Hıdır adında bir kardeşinin varolduğu da bilinmektedir. İki kardeş Belbas aşiretinin baskılarına dayanamayıp, İstanbul'a giderler. Burada Osmanlı ordusuna katılırlar. Osmanlılarla Frenkler arasında yapılan kılıç mubarezelerinin birinde Frenkli bir yiğitle yarışan Faki Ahmet, rakibini yener. Kılıcıyla vurduğunda, rakibinin **Keyğa** adında bir kız olduğunu görüp, kendisine evlenme teklifinde bulunur. Kızın bu teklifi kabul etmesi üzerine evlenirler. Bu yiğitliği ve mertliği karşılığında, kendisine Darişmane köyü ile çevresi hediye edilir. Bir süre sonra Pişdere geri dönen Faki Ahmet, Belbas aşiretini kendi egemenliği altına alarak, nüfuzunu genişletip, Pişder'in tümünü ele geçirir. Keyğa'dan Han Budak adında bir erkek çocuğu oldu. Han Budak, babasından sonra emirliğin sınırlarını genişleterek, Mavet ve Serdeşt'i de içine aldı. Ayrıca İran'daki Bana nahiyesi ve yakınında bulunan tüm köyleri İhtiyareddin ailesinden alarak emirliğine kattı. H.1071 (M.1661) yılında Mavet'te vefat etti. Han Budak, Baban ailesinin kurucusu olan ünlü Baba Süleyman'ın babasıdır.

165-Feqiyê Teyran

Hicri 707-777 (M.1307-1375) yılları arasında yaşayan Feqiyê Teyran M.H. lakabıyla tanınıyordu. Makolu olan Feqi'nin gerçek adı, Muhammed'tir. Meşhur Kürt şairleri arasında yeralan Feqiyê Teyran'ın dağınık olarak yazdığı çok sayıda şiirleri vardır. **Hikayyet el-Şeyh Sin'an** (Şeyh Sin'an Hikayeleri) ve **Qewlê Hespê Reş** (Siyah Atın Sözleri) adlı iki ünlü eseri vardır. (Dairetul Maarif el-İslamiye)

166-Felekeddin (El Emir Felekeddin)

Küçük Lur atabeylerinden Emir Bedreddin Mesud'un oğludur. Moğol Ebkahan tarafından kardeşi İzeddin ile birlikte Lur Hükümdarlığı'na atandı. H.692 (M.1293) yılında vefat eden iki kardeşin hükümdarlıkları adalet ve asayiş içerisinde geçti.

167-El Emir Felakeddin el-Murağı

H.570 (M.1175) yılında El Ruvadiye Kürt Emirliği'nden Murağa hükümdarı Aksenger II. Ahmet'in torunudur. **Pehlevan bin Ayyıldız**, Murağa ve Rıveyindız (Ruveyin Kalesi)'ne saldırdığında Felekeddin, Tebriz'i Ayyıldız ailesine bırakmak şartıyla barış istedi. Bu da Tebriz'in o güne kadar Ruvadiye emirliğine bağlı olduğunu göstermektedir. Emirliğinin sınırları Semend Dağı'na kadar uzanıyordu.

168-Feyzi Salih Efendi

Vanlı olan Salih Efendi, Şair Deri Ahmet Efendi'nin kardeşidir. Dönemin önde gelen insanları arasında yeralan Salih efendi, Osmanlı sarayının katipliğini yaptı. H.1127 (M.1715) yılında vefat etti. (Sicil)

169-Gazi Bey

Kürt bölgesi Salmas'ın hakimi olan Gazi Bey, hükümdarlığı babası Emir Han'dan devraldı. **Şah Abbas** zamanında geniş bir alanda sözü geçen bir emirdi. Bir ara Osmanlı Devleti'ne iltica ettiysede, kısa bir aradan sonra tekrar İran'a döndü. (El Sicil)

170-Gazi Han

Şah Abbas zamanında emirlik yapan Gazi Han, **Koçi Bey**'in kardeşidir. İki kardeş de ünlü Kürt emirler arasında yeraldılar.

171-Gazi el-Eyup (Melik el-Muzaffer Gazi el-Eyup)

Meyafarkin hükümdarı olan Gazi Bey, Melik Adil el-Eyubi'nin oğludur. Barzemilerin memleketine saldırmaları sırasında anlaşma yoluna giderek, halkını onların şerinden kurtardı. Hükümdarlığı, Tatarların son saldırılarına kadar sürdü.

172-Gazi el-Eyubi (Ebulfeth Gıyaseddin Gazi el-Eyubi)

Açık adı, Melik el-Mansur el-Zahir Gazi bin el-Sultan Selahaddin'dir. H.568 (M.1173) yılının Ramazan ayında doğdu. Henüz 14 yaşındayken Halep hükümdarı oldu. Babasının ölümünden sonra H.589 (M.1193) yılında kardeşi **Melik el-Aziz** Şam'a saldırdı. Ebulfeth El-Melik el-Adil, Hama Hükümdarı **Nasreddin Muhammed** ve Humus Hükümdarı **Esededdin Şerko bin Muhammed** ile birlikte Melik el-Afdal'ni yardımına koştular. Bunun üzerine Melik el-Aziz ordusunu geri çekmek zorunda kaldı. Abdülaziz'in ölümünden sonra El Melik el-Afdal ile birlikte Şam'ı kuşatmaya gitti. Ancak aralarında ihtilaf düşünce, geri döndü. Hutbe ve para basımı Melik el-Adil'in adına yapılıyordu. H.577 yılında Menbec, Efamiye ve Kelatülnecim (Yıldız Kalesi)'ini ele geçirerek, Melik el-Afdal ile ikinci kez Şam'a yürüdü. Yine iki kardeş arasında ihtilaf çıkınca ikinci kez geri döndüler.

Aynı yıl Melik el-Adil Halepçe'ye oradan da Hama'ya girdi. Bunun üzerine Melik el-Zahir Hama'yı kendisine bırakarak onunla anlaştı. Melik el-Afdal'a da Kelatülnecmi verdi. Melik el-Zahir, bazı kaleleri Melik el-Afdal'dan geri aldı. Böylece büyük kardeşini topraksız bıraktı. H.599 (M.1217) yılında Ermeni hükümdarı **İbni Liyon**'un Adana bölgesindeki saldırılarına karşı koymaya hazırlandı. Uzun süren çarpışmalardan sonra Ermenilerin saldırılarını durdurabildi. H.613 (M.1203) yılı Cemadiyülahir ayının 20. günü vefat eden El Melik el-Zahir, ilimsever ve adil bir hükümdardı.

173-Gulam Hasan Han

Serdar Muhteşem Bahtiyari diye tanınan Hasan Han'ın 1865 yılında doğduğu tahmin edilmektedir. 1916 yılında İran'da meydana gelen olaylarda büyük bir rol oynadı. 1911-1918 yılları arasında Samsam el-Saltana Veziri'nin savunma bakanıydı. Bundan öncede Kirman ve Asfahan'da valilik yaptı. 1916-17 yılında Kabil emirliğini üstlendi.

İran'ın kuzey ve güneyinde geniş eyaletlere hükmeden Hasan Han sonunda nüfuzunu Kürt Bahtiyari aşiretlerine kaptırdı.

174-Gıyaseddin bin Kavus

Büyük Lur emirlerinden **Emir Huşeng**'in oğludur. H.827 (M.1424) yılında Atabey Şah Hüseyin'den hükümdarlığı zorla aldı. Bunu duyan **Sultan İbrahim bin Şaherh Mirza** büyük bir orduyla Gıyaseddin'in kurduğu El Fazlaviye Devleti'ni ortadan kaldırdı.

175-Gayyas Bey el-Dünbeli

Gayyas Bey, Ali Han el-Dünbeli'nin oğludur. Kardeşinden sonra Kürt Dünbelilerin (Zazaların) emiri oldu. Şah Abbas tarafından çok sevilen bir emir olan Gayyas Bey, Kandahar'ı kuşatmak istedi, ancak çok kayıp verince aşiretine geri dönmek zorunda kaldı. Şah Abbas, Kaçan ve civarındaki köyleri ona bırakınca, Zarabi aşireti burada onun soyundan meydana geldi.

176-Gaybullah Bey

Kürt Galhar Emirliğinin Pelinken grubunun tanınan ilk emiridir. **Şah Abbas**'ın taraftarı olan Gaybullah Bey, yardımsever ve takva sahibi bir insandı.

177-Hezar Esp (Ebu Kalbicar Tac el-Müluk el-Kürdi)

Gerçek adı Hezaresp bin Tenker bin İyaz'dır. Selçuklu Sultanı **Alparslan**'la Asfahan'da görüştü. Daha sonra Hozistan'a döndü. Harenda bölgesine yerleşerek, Alparslan'ın kızkardeşiyle evlendi. Bu bölgede zorbalık ve diktatörlük yaptı. Bir hastalığa yakalanarak öldü. (Avni)

178-Helo Han

İran'daki Erdelanoğullarına mensup olan Helo Han, H.998 (M.1590) yılında kardeşi **Timurhan**'dan sonra emir oldu. **Sultan Murat Han**'a ve Osmanlı Hilafeti'ne bağlılık gösterdi. Aynı zamanda İran Hükümeti'ne olan bağlılığını devam edip, uzun bir süre emirliğini korudu.

179-Helo Paşa

Şam'da oturan bir Kürt ailesinin başkanıydı. Birçok ilçelerde kaymakamlık yaptı. Bir süre sonra Suriye Valiliği'ne atandı. H.1294 (M.1877) yılında Mirimiran ve Beylerbeyi rütbesiyle Hac emiri oldu. Bir süre sonra bu görevinden ayrıldı. H.1313 (M.1895) yılında vefat eden Helo Paşa, **Sultan II. Abdulhamit** döneminde ikinci başkatip olan **Ahmet İzzet Paşa**'nın babasıdır. (Es Sicil)

180-İzeddin Mosk (El Emir İzeddin Mosk)

Sultan Selahaddin'in emirlerinden Çeko'nun oğludur. Sultan'ın tüm savaşlarına katıldı. Kudüs'ün yakınlarındaki El Harrube mevkinde 15 Şaban 585 Hicri (M.1189) tarihinde vefat etti. Ünlü bilgin İbn el-Hacib'in babası bu prensin yardımcısıydı.

181-İzeddin el-Luri (El Emir İzeddin el-Luri)

Bedereddin Mesud'un oğlu olan El Luri, Küçük Lur'un hükümdarlığını kardeşi Felekeddin ile birlikte 15 yıl sürdürdü. Bu sürede Lur ordusunu kurdu. 17 bin kişilik bir orduyla Beya aşiretini Loristan'dan çıkardı. Ülkesinin sınırlarını Şişter, Hamedan, İsfahan, Arap ve Irak'a kadar genişletti. Bu iki kardeş farklı davranışlara sahip olmalarına rağmen, ülkelerini barış içerisinde idare ettiler. El Luri, H.692 (M.1293) yılında vefat etti. (Tarih Guzide)

182-İzeddin Ömer

Kürtler'in ünlü emirlerindendir. Eyubi Kralı Melik el-Adil'in oğlu Melik el Eşref'in ordusunda komutanlık yaptı. **Celaleddin Harzemşah** aleyhine Selçuklular adına Rum Sultanı ile anlaşan **Melik el-Eşref**'in ordusunun başında komutan olarak görev yapıyordu. H.627 (M.1230) yılında çıkan savaşta Havarzemşah'ı yenilgiye uğrattı.

183-İzeddin el-Erbilli

Felsefe ve dini bilgilerde üstün bir şöhrete sahip olan El Hasan bin Muhammed'dir. Şam'daki evinde felsefe okumak isteyenlere ders vermekle meşgul oldu.

Bazı kasideler de yazan, halkın sevgi ve saygısını kazanan İzeddin Bey, H.660 (M.1262) yılında vefat etti. (Fevat el-Vfiyat)

184-İzeddin Ferihşah el-Eyubi

Sultan Selahaddin'in komutanı ve yeğeni Ebu Sait el-Melik el-Mansur'dur. H.574 (M.1171) yılında amcası tarafından Filistin'e gönderilen ordunun başına geçti. **Dördüncü Beldivin**'e karşı çetin bir savaşa girdi. Beldvin'in ordusunu darmadağın ederek, az daha onu esir alacaktı. Daha sonra Şam hükümdarlığını da yapan El Mansur, H.578 (M.1183) yılının Cemadiyel ayında vefat etti.

185-İzeddin el-Luri (Melik el-İzeddin el-Luri)

Küçük Lur Atabeyi ve **Şucaeddin Mahmud**'un oğludur. Muzefferzadelerden olan **Şah Şuca-ı** ve Irak Hükümdarı **Sultan Ahmet el-Celayır** ile dostluk ve akrabalık bağları vardı.

Timurlenk'in Loristan'daki Firizko dağlarını geçip saldırıya geçmesi ve erkeklerin öldürülüp , tüm malların talan edilmesi emrini vermesi üzerine, ülkesin-

de iç kargaşalık başladı. Bu sırada Melik el-İzeddin tutuklanarak Semerkant'e sürgüne gönderildi.

186-İzeddin Şir el-Ceziri[15]

Bedirhan ailesiyle akrabalığı olan El Ceziri, Cezire'nin emirlerindendir. Bedirhan Bey Urmiye cephesinde savaşırken El Ceziri emirlik merkezini terkederek, Osmanlı komutanı **Osman Paşa**'nın yanına gitti. Osman Paşa ile anlaşarak emirliğin merkezini ele geçirmeye çalışarak, akrabası olan Bedirhan Bey'e ihanet etti. Bunun üzerine cephedeki harekatı durdurup Cezire'ye gelen Bedirhan Bey emirliğinin merkezini ele geçirdiyse de, gücü önemli ölçüde sarsıldı. Atak (İntah veya El Hetah) Kalesi'nde Osmanlılar tarafından kuşatılınca, H.1263 (M.1847) yılında Osman Paşa'ya teslim olmak zorunda kaldı.[16]

187-İzeddin (El Emir İzeddin)

Timurlenk zamanında Cezire emirliğini yapan Emir İzeddin, şimidiki Bedirhan ailesinin ataları olan Aziziye ailesine mensuptur. Timurlenk Mardine varınca Emir İzeddin onu karşılayanlar arasında yeraldı. Ancak bir süre sonra isyan edince Timurlenk büyük bir orduyla Cezire'ye saldırdı. Her yeri yakıp yıktı. Bu olaydan sonra Emir İzeddin ise, ölene dek Aruhi aşiretinin yanında gizli bir şekilde yaşamını sürdürdü. (Şerefname)

188-İzeddin Şir el-Hakkari (El Emir İzeddin Şir el-Hakkari)

İzeddin Şir el-Hakkari, Hakkarili Emir Esad el-Din Zerincenk'in oğludur. İzeddin Şir'in Timur ve Akkoyunlular döneminde emirlik yaptığı söylenmektedir. (Şerefname)

189-İzeddin Ahmet

Sımsameddin'den sonra yaşı küçük olmasına rağmen Küçük Lur emirliğini yapan Emir İzeddin bin el-Emin Muhammed'dir. Amcası **Bedreddin Mesud** kendisine karşı isyan edip ayrılınca, hükümdarlığı altında sadece İho bölgesi kaldı. Ancak amcasının ölümünden sonra emirliğin tümünü tekrar egemenliği altına aldı.

190-İzeddin Hüseyin

Küçük Lur'un Atabeyi olan Hüseyin'in hükümdarlığı 15 yıl devam etti. Emirliği Sultan Abu Sait tarafından tanındı.

191-İzeddin bin Yusuf el-Kürdi

Aalem el-Nubela-ı Fi Tarih Halep el Şuhaba-i'de belirtildiğine göre son Çerkez Devleti ve Osmanlı Devleti'nin başlangıcında İzeddin bin Yusuf el-Kürdi el-Adevi, Halep Kürtleri'nin emiriydi. Şeyh Udey bin Musafire mensup koldan ve yılan sokmasına karşı kuru ekmeği tükürüğüyle ıslatıp yedirdiği kimselerin iyileştirilmesiyle ünlü olan **Şeyh Mend** ailesine mensuptur. Hernekadar içki içip insanları katlettiyse de kimi özellikleri abartılarak Şeyh İzeddin lakabı almıştı. O bölgedeki Kürtlere, "*Sen İzeddin'in Kürtlerinden misin*?" sorusu sorulduğunda, "*Rabbimiz İzeddin'in Kürtleriyiz*" derlerdi.

Yaşlı olan bu Şeyh İzeddin, sakalını sürekli siyaha boyardı. Çerkez Devleti'nin zon dönemlerinde Haleb'in sorumlusu Bihneyri Bey ile iyi ilişkisi vardı. Emir İzeddin ile Emir Habip İbni Arbo soyundan gelen -El Kasiri'in mutuber emirlerinden- ve Halep Kalesi'nin altında yerleşen topluluk olan Arbo oğulları arasında düşmanlık vardı. Bu düşmanlık, dini ve dünyevi bir düşmanlıktı. Çünkü Arbo ailesi ehli Sünnet ve cemaatte mensuptu. Şeyh Mend ailesi ise, Yezidi (Adevi)'ydi. Her fırsatta onlara karşı gaddar davranarak, eziyet ederlerdi. Hatta Emir Habip ile kardeşi Emir Kasım'ı öldürme teşebüsünde bile bulundular. Bu baskılar, Selimiye devrindeki Osmanlı Devleti'nin Halep'te bulunan ilk paşası olarak bilinen Karaca Paşa adıyla tanınmış Ahmet yardımıyla yapılıyordu. Emir İzeddin'in hileleriyle bu paşa, bir arada olmak şartıyla 9 hanımla evliydi. Emir İzeddin, Ağyol içindeki büyük Medfen'i kendisinin inşa ettiğini ve onarılması için babasından kalma helal parayla yaptığını söylerdi. Emir İzeddin, H.948 (M.1550) yılında vefat etti. (Avni)

192-İzzet Muhammed Efendi el-Vani (Vanlı)

Salih ve mütakkiliğiyle ünlü şair ve edebiyatçıydı. Türkiye Kürdistanı'nın Van vilayetinden olan Muhammed Efendi, H.1105 (M.1694) yılında İstanbul'da vefat etmiştir. (El Sicil)

193-İzzet Bey

İzzet Bey, Süleymaniye Kürtlerinden Devlet Şura Başkanı **Sait Paşa**'nın kardeşi ve **Hüseyin Paşa**'nın oğludur. İstanbul'da büyüdü ve devlet bir çok kademelerinde görev alarak yükseldi. Divanı Humayun'da ikinci mütercim olarak çalıştı. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra **Ferit Paşa**'nın vezirliği sırasında Aydın Valisi olarak görev yaptı. 1921 yılında Yunanlılar'ın İzmir'i işgal etmeleri üzerine istifa etti.

194-İmadeddin el-Luri

Savafi dönemindeki Kürt şairlerden olup, Savfilerin başkenti olan Asfahan'da ikamet ediyordu. Kürt halkı arasında mümtaz şairlerden sayılırdı. Farsça çok değerli şiirleri olan İmadeddin el-Lur, babasının ölümünden sonra kız kardeşinin önünde okuduğu şiir, en iyi şiirlerinden birisidir.

195-İmadeddin el-İmadi

Şam'daki Hanefi müftüsü İmadeddin bin Muhammed el-İmadi'dir. Babası da Şam'ın müftüsüydü. H.1004 (M.1598) yılında doğan El İmadi, fazilet sahibi ve değerli bir alimdi. Babasından ve El Hasan El Borini gibi diğer alimlerden çeşitli konularda ders aldı. Babasının ölümünden sonra müftülük görevi kendisine verildi. Bu görevde18 yıl kaldı. Şam'da görev yapan birçok devlet adamı, keramet sahibi olan El Luri'yi sürekli ziyaret ediyorlardı. H.1068 (M.1658) yılı Recep ayının 15. günü vefat etti. Cenazesi Bab el-Sagir de dedesi ile babasının yanında toprağa verildi.

196-İmadeddin el-Erbili

Gerçek adı, Ebu Hamit Muhammed bin el-Şeyh Yunus'tur. Zamanın en faziletli insanlarından olan İmadeddin, H.535 (M.1141) yılında doğdu. Musul, Bağdat ve Şam'da eğitim gördü. Daha sonra Musul'a dönerek, eğtimle uğraştı. **Birinci Nureddin Arsalan Şah**'ın döneminde yaşayan **Halife El Kadir**'e defalarca gönderildi. Bir dönem Musul Kadısı oldu. Eserlerinde **Kitap el-Muhit Fil Cemi Beyne el-Mezhep** ve **El Vasıf ve El Veciz**'in şerhini yaptı. İbni Halikan'ın belirtiğine göre İmadeddin el-Erbilli, H.608 (M.1212) yılında vefat etmiştir.

197-İsmet Efendi

Diyarbakırlı olan İsmet Efendi, H.1231 (M.1817) yılında Mısır'a gitti. Osmanlı Devleti'nin memuru olarak 20 yılı aşkın Anadolu'nun çeşitli yörelerinde görev yaptı. İyi bir edebiyatçı ve şair bir insandı. (Es Sicil)

198-İzzet Paşa

H.1294 (M.1877) yılında Hac Emiri ve Beylerbeyi ünvan ve makamını aldı., H.1313 (M.1895) yılında Şam'da ölen ve Hakkında fazla bilgiye sahip olmadığımız İzzet Paşa, **Sultan Abdulhamit**'in ikinci katibi ve yetkili bir memuruydu.

199-İsa (El Emir İsa)

Kamil el-Kürdi el-Hakkari'nin torunlarından El Emir Şerefeddin Ebu Muhammed İsa bin Muhammed'dir. Emirler arasında yiğitlik ve atılganlığıyla tanınırdı. Mısır Sultanı **Melik el-Zahir Bibrs**'in yanında saygın bir yere sahipti. H.593 (M.1197) yılında Kudüs'te doğan Emir İsa, H.669 (M.1271) yılında da Şam'da vefat etti. Şiir ve edebiyat alanındada iyi bir yer edinen Emir İsa'nın şiirlerinden bir örnek şöyledir:

Ey ahbabina in gibtu ankum ve kan li
İla gayri magnakum merahu ve isamu

Fema an rızan kanet Selimi Bediletun
Bileyli ve lakin luzarureti Ahkamu

Türkçesi:

Ey dostlarım eğer ben sizden ayrılırsam ve bana olursa
Sizden başkalarına gidersem bana rahat ve huzur gelmez

Selma'nın Leyla'nın yerine geçmesi aşkın rızası ile değildi
Ancak mecburiyette çok hükümler vardır

(En Nücum el-Zahire)

200-İsa el-Hamidi (El Emir İsa el-Hamidi)

İmadiye ve Erbil bölgesinde ünlü Hamidiye Kürt aşiretinin başkanlığını yaptı. H.528 (M.1134) yılında Musul kuşatmasında Abbasi Halifesi **El Musterşid Billah**'a yardım etmesi nedeniyle kendisine kızan **İmadeddin Zengi**'nin saldırılarına maruz kaldı.

201-İsa el-Hakkari (El Emir İsa el-Hakkari)

Eyubi Devleti'nin emirlerinden Ebu Muhammed Ziyaeddin İsa bin Muhammed'dir. Halep'teki El Medrese El Zucaciye'de fıkıhla uğraştı. **Sultan Selahaddin**'in amcası **Emir El Esededdin Şerko** ile ilişkiye geçerek, ona imamlık şaptı. Mısır'a giderek Şerko'nun yanında yeraldı. Şerko'nun ölümünden sonra **İsa el-Hakkari** ile **Bahaeddin Karakuş** anlaşarak, onu Şerko'nun yerine getirmeyi başardılar. Sultan Selahaddin vezir olduktan sonra Emir İsa'ya olan güvenini sürdürdü. Buda halkın bir çoğunun işlerini kolaylaştırıcı bir etki yaptı. Emir İsa, H.585 (M.1189) yılı Zülkade ayının 9. günü Akka'nın yakınlarında bulunan El Huzu-

be'deki çadırda vefat etti. Cenazesi Kudüs'e taşınarak, burada toprağa verildi. (Vefiyat el-Aayan)

202-İsa bin Ali bin Şehriyar el-Kürdi

Nurlu bir ihtiyar ve iyi ahlaklı bir insandı. Kudüs'te **İbni Mace Zeytavi** 'den ders aldı. Kahire'deki Şahabıl Cevheriye'de ders verdi. Bu sırada bizim şeyhimize de ders veriyordu. Büyük bir cemaate icaze verdi. Ben Ali Baha bin Ukeyl Iraklı Kürt Zey'in okuması ile okuyordu. Filzurna üzerine bir tekkesi vardı. O tekkede beş veya altı yıl kaldıktan sonra H.805 (M.1403) yılında vefat etti. Halk onun duasından faydalanıyordu.

203- İsa (El Emir İsa)

Emir Yahya'nın oğlu olan Emir İsa, Selahaddin el-Kürdi adıyla ünlüydü. Babasından sonra Zazaların emiri oldu. Azerbaycan ve Gohistan'a 100 bin Yezidi Kürt ailesini götürdü. Emirliğinin merkezi Tebriz olan Emir İsa, bir süre **Harun el-Reşid**'in vezirliğini yaptı. (Aşar el-Şia el-İmamiye)

204-İsa (El Emir İsa)

Kolas'un[18] oğlu olan Emir İsa, Kürt Sorani emirliğinin kurucusudur. Avan Kalesi'ni ele geçirdikten sonra bölgesinin sınırlarını genişletti. Şerefname'de Avan Kalesi diye geçen isim Şimdiki Revanduz'dur. (Avni)

205- İsa bin Devletşah (El Emir İsa bin Devletşah)

Kuzey Kürdistan'daki Diyarbıkır Devletşah'ının Emiri Ekil Bey'in oğludur. Babasından sonra emirliğin yönetimini üstlendi. Şehrin kalkınması için büyük çaba harcadı. (Şerefname)

206-Şerafeddin İsa (El Emir Şerafeddin İsa)

Melik el-Muazzam (Yüce Kral) Şerafeddin İsa bin el-Melik el-Adil el-Eyubi'dir. Şam'ın hakimi olan Şerafeddin Bey Kahire'de doğdu. **El Melik el-Kamil** zamanında Haçlılar'ın Dimyat'a saldırırları sırasında Cezire'de hakim olan kardeşinin yardımına gitmedi. Ancak EL Emir Şerafeddin onu ikna etmek için büyük bir çaba harcadı. Sonunda Melik el-Kamil'le barışmak için büyük bir orduyla Mısır'a gitti. Ancak **El Melik el-Eşref**'in Dimyat'a yetiştiği gün, Melik el-Kamil şehri geri almayı başarmıştı. Himmetli ve yiğit olan El Emir el-Eşref birlik ol-

mayı severdi. Emirliğinin sınırı ise, Honustan el-Arişe kadar uzanmıştı. H.624 (M.1227) yılı Zilkade ayının 30. günü Şam'da vefat etti. Bu değerli aileye mahsus Cebel el-Salihiye dağındaki El Muazamiye mezarlığında toprağa verildi. (El Şezerat Cilt:)

207-Kadir el-Koyi (Hacı Kadir el-Koyi)

Kerkük şehrinin güneyinde yaşayan Zengene aşiretine mensuptur. H.1232 (M.1817) yılında Kor Karc köyünde dünyaya geldi. Köysancak kasabasında büyüdükten sonra, burada ilim tahsil etti. Koyi lakabını da buradan almaktadır. Küçüklüğünden itibaren halkına, vatanına ve milletine delicesine aşıktı. Eğitim amacıyla İstanbul'a gidip, burada Kürtler'in önde gelenlerinden **Bedirhan Paşa**'nın çocuklarına hocalık yaptı. Yazdığı şiirlerde milli duyguyu uyandıran coşku nedeniyle Kürt kökenli bilgin ve düşünürler arasında adı duyulmaya başladı. Divanını İstanbul'da bastırabilmek için yazdığı şiirlerini **Abdülrezak Bey Bedirhan**'a teslim etti. Ancak Abdülrezak Bey'in İttihatçılar tarafından tutuklanıp, öldürülmesiyle bu kıymetli eser Bedirhan Bey'in değerli mücevherleriyle birlikte ortadan kayboldu. Bu olay üzerine Kürt yurtseverlerinden **Abdurrahman Said Bey** bu şairin şiirlerini oradan buradan toplayarak, bunları 1925 yılında Bağdat'taki Darülselam matbaasında basımını gerçekleştirdi. H.1314 (M.1896) yılında vefat eden Haci Kadir 80 yaşındaydı. Şiirlerinde halkının geri kalmışlığını ve aralarındaki ihtilafın kendisne verdiği acı ve sancıları dile getirdi. Şiirlerinden birisi şöyledir:

Temelî karî hîz û bê xêr e
Destî mandû le ser zikî têr e

Ehlîcennet ne şiwan û gawan e
Sahıbî fen û ilm û irfan e

Faideyi ger bıdaya zıkr û dua
Debıne Qarûn gedayî ser rêga

Ewî bê behre ye le kesb û kemal
Ebine derwêş û suwalker û hemal

Türkçesi:

Tembellik hayırsız ve ibnenin işidir
Yorgun eli doymuş karnın üzerindedir

Cennet ehli ne nahırcı ve nede çobandır
Fen ilim ve irfan sahibidir

Zikirle duanın faydası olsaydı
Karun olurdu sokaktaki fakirler

O ki kesbi kemalda yeteneksizse
Derviş, dilenci ve hamal olur

Aşağıdaki şiirde, Kürtçe'nin kullanılmamasından şikayet edeyor.

Kurdî axir bilê çi ye eybî
Her kelamî *heqqe* niye eybî

Lefzî Kurdî bilaw nebû gird bû
We le mabeynî ême da têk ç
Türçesi:
Söylesene Kürtçe'nin ne ayıbı var
Her kelimesi haktır, yoktur ayıbı

Kürtçe lafzi yayılmamış, eğer yayılsaydı
Kendi aramızda bozuldu

Bir başka şiirinde de şöyle der:
Kitêb û defter û tarîx û kaxez
Be kurdî ger binûsraya zimanî

Mela û pîr û şêx û padîşaman
Heta mahşer dema naw û nîşanî

*Be zidd*î pir û *paşaman birrawe*
Were ba bêne ser rêy mihrebanî

Türkçesi:
Kitap, defter, tarih ve kağıt
Kürt diliyle yazılsaydı

Molla, pir, şeyh ve padişahlarımız
Mahşer gününe dek adı ve sanı kalırdı

Pir ve paşamızın karşısına geçilmiştir
Gelgelelim doğru ve aydınlık yola

208-Kadir Paşa Baban

Süleyman Paş bin İbrahim Paşa'nın oğludur. Ahmet Paşa'nın İstanbul'a gitmesinden sonra Bağdat Valisi **Necip Paşa** tarafından Baban bölgesinin hükümdarı olarak atandı. Ancak Ahmet Paşa'nın kardeşi Abdullah Bey'in karşı çıkması üzerine H.1260 (M.1844) yılında Bağdat'a geri döndü.

209-Kasım el-Kürdi (Mela Kasım el-Kürdi)

Fazilet sahibi ve Şam'da ikamet eden El Kürdi'nin açık adı, Mela Kasım bin Ahmet el-Kürdi'dir. Dimaşk Kalesi'nin karşısındaki El Medrese el-Ahmediye'de ders verdi. **Vezir Ahmet Paşa el-Sağır** (Küçük Ahmet Paşa) Şam'a vali olunca, Mela Kasım'ı kendisine imam yaptı. Aynı zamanda efendimiz **Yahya bin Zekerya** (Aleyhüselam) vakfının müdürlüğünü yürüttü. Daha sonra Balbek'teki Ahmet Paşa Vakfını kiralayarak, bunun kalkınmasıyla uğraştı.

Mela Kasım çok cömert ve iyi bir insandı. H.1068 (M.1658) yılı Muharrem ayının 6. günü vefat edince, cenazesi Bab el-Sağır mezarlığında toprağa verildi. (Hulasatül Eser)

210-Kasım el-Kürdi

Sinan Paşa Vakfı'nın Müdürü ve Şam'da oturan Kasım bin Abdullah el-Kürdi'dir. Vezir **Sinan Paşa** ile oğlu **Mahmut Paşa**'ya bağlıydı. Ancak Mahmut Paşa tüm mal varlığına el koyunca, Şam'ı terketmek zorunda kaldı. Buradan Anadolu'ya geçti. İki kez hacca giden Kasım el-Kürdi, Şam milletvekilerinin vekilliğini yaptı. Resulullah (S.A.S)'in sahabeerinden Said bin İbade'nin mezarını onararak üzerine kubbe, yanında da bir mescit inşa etti. H.1057 (M.1647) yılında vefat edince, Babul Sağır mezarlı ğında toprağa verildi. İlerde kendisinden bahsedeceğimiz Mustafa adında bir çocuğu vardı. (Hulasatül Eser)

211-Kasım el-Kürdi (Mela Kasım el-Kürdi)

Hicri 11.yüzyılın alimlerinden olan Mela Kasım, **Sultan 4. Murat**'ın döneminde Edirne ve İstanbul kadılık yaptı. H.1048 (M.1638) yılında vefat etti. (Tarih-i Naima, Cilt 3)

212-Kasım Ebu Nasır

Kral Nasreddin Ahmet Mervani'nin oğlu Ebu Nasır Kasım'dır. Babasının ölümünden sonra H.452 (M.1060) yılında Diyarbakır'daki Kürt Mervaniye Krallı-

ğı'na hükümdar oldu. Kardeşi Ebu Said'in ayaklanması sonucu aralarında çatışma çıktı. Nasır'ın galip gelmesi üzerine Ebu Said, Diyarbakır'ı terketti. Ebu Nasır, H.457 (M.1065) yılında hükümdarlık alanını genişleterek, Harran ve Suveyda bugünkü adıyla Siverek'i de aldı. Hükümdarlığı H.472 (M.1080) yılına kadar sürdü. Halife tarafından kendisine Nizam-ı El Devle lakabı verildi.

213-Kasım Bey el-Ekini

Kürt Ekiniye emirliğinin ünlü emiri Şah Muhammed el-Ekini'nin oğludur. Babasının ölümünden sonra emir oldu. Komşu olan emirliklerle iyi ilişkiler içine girdi. Akkoyunlu Devleti ile dostluk bağı kurdu. **Şah İsmail** Diyarbakır'a saldırdığında, Kasım Bey Şah'a itaat etmeyerek, İran serdarı olan **Han Muhammed**'in saldırılarına uğradı. Hükümdarlık merkezi olan Ekini'nin düşmesi üzerine **Yavuz Sultan Selim**'e iltica etti. Sultan kendisine yardım ederek, ünlü Çaldıran Savaşı'ndan sonra Ekini tekrar ona bıraktı. Bunun üzerine Kasım Bey, Osmanlı Devleti'ne bağlılığını ve sadakatini hep korudu. (Şerefname)

214-Kasım Bey bin Ahmet Bey bin Cemal Bey bin Arap Bey bin Mend

Halep ve Şam'da yaşayan ünlü Canpolat ailesinin başkanı, Canpolat Bey'in babası ve Kilis emiridir. Kardeşi Habip Bey'den sonra hükümdar oldu. Mısır'daki Çerkezlere karşı savaştı. Sultan el-Gori karşısına iki ordu gönderdi; ancak her ikisinde de galip geldi. **Yavuz Sultan Selim**'in Mısır'a saldırdığı sırada Kasım Bey ordusunun başındaydı. Mısır'ın fethinden sonra oğlu Canpolat Bey ile birlikte İstanbul'a gitti. Ancak burada huzur bulamadı. Zira **Şeyh İzeddin el-Yezidi,** Sultan'ın yakınları yanında Kasım Bey hakkında gerçek olmayan şeyler söylemişti. Halep Hükümdarı **Karaca Paşa**, Sultan'a Kasım Bey aleyhinde mektup yazarak, Sultan'ın Kasım Bey'den şüphelenmesini başardı. Bunun üzerine Sultan, Kasım Bey'in ölüm kararını verdi.

215-Kasım Bey Emin

Mısır'ın ünlü düşünürlerinden olan Kasım Bey, Emin Bey bin El-Emir'in oğludur. Babası Süleymaniye'deki Kürt emirlerindendir. Osmanlı Hükümeti'nin emriyle İstanbul'a atandı. Daha sonra Mısır'a gitti. **Hudeyvi İsmail** döneminde askerlik mesleğini seçti. Miralay rütbesine kadar yükselen Kasım Bey, babasının büyük oğluydu. 1860 yılında Mısır'da doğdu. Mısır'daki tahsilini bitirdikten sonra hükümet tarafından hukuk eğitimi için Fransa'ya gönderildi. Tahsilini 1880

yılında bitirince geri döndü. Düşünce ve fikir özgürlüğünden yana olan Kasım Bey, toplumun sosyal ilerleyişine vesile olmak amacıyla kadın hakları ve kadının toplumdaki yerini yükseltmek için bir çok kitap yazdı. Fransızca tez yazan Kasım Bey, 23 yıllık hizmeti sırasında adalet, edebi cesaret ve nezahat örneğiydi. **Kadının Kurtuluşu** ve **Yeni Kadın** adlarında iki eseri olan Kasım Bey, 1903 yılında 43 yaşındayken kalp enfaktüsü geçirerek vefat etti.

216-Kasım Gubari Efendi

Fazilet sahibi olan Kasım Efendi, Diyarbakır'ın önde gelen öğretmenlerindendi. H.1027 (M.1618) yılında Eşraf Cemiyeti'nin başkanlığını yaptı. İlmi kadar mesleğinde de ilerlemer kaydetti. Mekke-i Mükerrem'in Kadısı olan Kasım Efendi, daha sonra İstanbul Kadısı oldu. Tatlı dilli, iyi huylu ve çok iyi bir hattat olan Kasım Efendi, özellikle Celi stilinde ünlü Sultan Ahmet Camii'nin tüm yazılarını yazdı. Gubari hat sanatını icat ettiği de söylenmektedir. Lakabının Gubari oluşu, bunu doğrulamaktadır. Kasım Efendi, H.1024 (M.1615) yılında vefat etti. (Atai Zeyl el-Şakaik)

217-Kali (El Kali)

Gerçek adı Ebu Ali bin el-Kasım'dır. Yaşadığı dönemin en ünlü şair ve ediplerindendir. Kuvvetli bir dil bilgisine sahipti. H.288 (M.901) yılında Diyarbakır'ın Menazcirt (Malazgirt) bölgesinde doğup, büyüdü. İki yıl Musul'da kalarak, İlmul Hadis (Hadis Bilgisi) konusundaki eğitimini **Ebi Yali**'den aldı. H.305 (M.918) yılında Bağdat'a giderek oradaki büyük alimlerden ders aldı. H.328 (M.940) yılına kadar Bağdat'ta kaldı. Birçok ülkeyi gezdi. H.330 (M.942) yılında Kurtuba'ya gidip, orada tedrisat ve telifle uğraştı. H.356 (M.967) yılında vefat eden El Kal, İlim El Luga (Dil Bilgisi) hakkında **El Bar-ı** adlı on bin sayfalık bir kitap yazdı. Bundan başka **El Amali, El Maksur ve El Memdud, El İbil ve Nitaceha** (Deve ve Ürettikleri), **Hula el-İnsan, El Hayl ve Şiyaneha** (İnsanın ve Atın Zinet Eşyaları), **Faaltu ve Efaltu** (Yaptım ve Yaptırdım), **Mukatil el-Fursan** (Suvarilerle Savaşan) ve **Şerh el-Kasaid ve'l-Mualekat** adlı kitapları yazdı. Bağdat'a geldiğinde kendisiyle Kaliklali tuccarlar vardı. Bu nedenle Kali adını aldı. (Vefiyat el-Aayan)

218-Kayi Sultan

H. 595 (M.1199) yılında Ani'ye hükümdarı oldu. Kürt Şeddadi Devleti'nin en ünlü devlet adamlarındandı. Mahmut bin Şavur bin Minachır el-Şeddadi'nin oğludur.

219-Kubat Bey

Bu isimle anılan altı emir vardır. Bunlardan ilki, babasının ölümünden sonra Bahdinen bugünkü Amadiye'de emir oldu. Sultan Hüseyin'in oğlu olan Kubat Bey, Emir olduktan sonra kardeşi Baramı Bey kendisine karşı ayaklandı. Ancak başarılı olamayınca İran'a kaçtı. Daha sonra Kürt Muzuri aşiretleri ayaklanarak, amcasının oğlu Süleyman Bey'i Bahdinan'ın emiri olarak ilan ettiler. Kubat Bey, bu durum karşısında Sincar'a geri çekilmek zorunda kaldı. Oradan Zaho'ya, daha sonra da İstanbul'a gitti. Sadrazam **Siyavuş Paşa** durumu öğrenince Kubat Bey'in emirliğine geri dönmesi için ferman çıkarttı. Bunun üzerine Kubat Bey, Duhok'a geri döndü. Süleyman Bey bunu duyunca H.984 (M.1576) yılında Duhok'u kuşatıp, ele geçirdi. Burada çıkan çatışmada öldürüldü.

220-Kubat Bey

Bahdinan emirlerindendir. **Sultan Murat**'ın Bağdat'ı kuşatması esnasında Kubat Bey'de onunla birlikteydi.

221-Kubat Bey

Bahdinan emirlerinden olan Kubat Bey, H.1113 (M.1701) yılında emirliğin idaresini eline aldı. Diyarbakır ve Musul ordularıyla birlikte El Muntefik ayaklanmasını bastırmaya çalıştı. Kubat Bey'in yönetimi döneminde Bahdinan emirliği oldukça güçlendi. Kendisine bağlı sekiz bin civarında piyade ve suvari gücü vardı.

222-Kubat Bey

Kubat Bey, H.1217 (M.1802) yılında Bağdat Valisi **Ali Paşa** tarafından Bahdinan emirliğine getirildi.

223-Kubat Bey

Kubat Bey, adıyla anılan bu emirin gerçek adı, Şeyh Haydar bin Emir Paşa el-Mukri'dir. **Şah Abbas** tarafından Mukri emirliğine atandı. Ancak H.1019 (M.1610) yılında Şah tarafından gönderilen büyük bir ordu, Mukri eyaletini darmadağın etti. Kubat Bey ise, buradan Marağa'ya getirelerek idam edildi.

224-Kubat Bey

Kubat Bey, Gelhur emirlerinden Ömer Bey'in oğludur. Emirliğinin sınırlarını Dinor ile Bağdat sınırına kadar genişletti. İdareciliğini ve politik yeteneğini öven **Şerefname** kitabının yazarı olan **Şerefhan** zamanında yaşadı. (Şerefname)

225-Kılıç Bey

Bu adla anılan üç Kürt emiri evardır. Bunlardan birincisi, **Şah Abbas** döneminde Cihur Sait emiri ve Kürt Bazuki aşiretinin başkanıdır.

İkincisi de Süleymaniye aşiretinin emiri Sultan Hüseyin'in oğludur. H.993 (M.1585) yılında Tebriz savaşında babası ölünce, kardeşini yenerek emirliğin idaresini ele geçirdi. Ancak bir süre sonra aşireti tarafından öldürüldü.

Üçüncüsü ise, Gence'ye yakın Bazuki aşiretinin emiri Uveyis Bey'in oğludur. Babasının ölümünden sonra **Şah Tahmasp** tarafından Bazuki bölgesine emir olarak atandı. Emirliği 9 yıl sürdü. Şah Tahmasp'la birlikte Gürcistan seferine katıldı. Döndükten sonra vefat etti. (Şerefname)

226-Kudsi Muhammed Efendi

Halimzade diye tanınan ve Ruha (Urfa)'daki ilim adamları arasında yeralan Kudsi Muhammed Efendi, Hasan Efendi'nin oğludur. Fen ve ilim konusunda çalışmalar yapan Muhammed Efendi birkaç kez İstanbul'a gidip, orada ikamet etti. Daha sonra Urfa Müftüsü oldu. Ancak bir süre sonra buradaki idareci ve şehrin önde gelenlerin yanısıra kendisine rakip olanlarla uyum sağlayamadığı için Rum Kalesi'ne (Kürdistan'ın Güneybatısında Fırat Nehri'nin üzerindedir) gönderilerek, buradan uzaklaştırıldı. O bölgeden geçen **Selim Sırrı Paşa,** Kudsi Efendi ile görüşerek, kendisine hayran kaldı. Onu beraberinde götürüp İstanbul Müftülüğü'ne atadı. Buradan da İzmir Müftülüğü'netayin edildi. Bu görevinin yanısıra İzmir Kadılığına ve Eşraf Cemiyeti'nin başına getirildi. H.1215 (M.1800) yılında Erzurum Kadısı oldu. Bu görevdeyken 5 bin kişilik bir orduya komutanlık yaparak, Osmanlı Ordusu ile birlikte Mısır'ı Fransızlar'ın elinden kurtarmak için çalıştı. Mısır kurtarıldıktan sonra, burada kadı olarak görev yaptı. Ancak Şeyhülislam bu atamayı uygun görmeyince, H.1221 (M.1806) yılının Muharrem ayında Mekke Kadılığı'na atandı. Aynı yılın sonlarında İstanbul'a geldi. Burada hastalanarak, vefat etti. Cenazesi Sultan Beyazıt mezarlığında toprağa verildi. Üç dil bilen Kudsi Efendi, şair ve alim bir insandı. (El Sicil-i Osmani)

227-Kalender Sultan (Gelegir)

Gelegeyr adıyla tanınan Kalender Sultan, İran hükümdarı **Şah Abbas** döneminde Azerbaycan Kürtlerinin emiri ve Kürt Gelegeyr aşiretinin de başkanıydı.

228-Kuli Bey el-Sorani

Emir Süleyman el-Sorani'nin oğludur. Sultan Süleyman, emirliğini Yezidi Kürt olan Hüseyin Bey el-Dasni'nin nüfuzuna girmesini emredince Kuli Bey, mülkünü geri almak için Şaht Tahmasp'a iltica etti. Daha sonra Sultanla barışarak, kendisini Semave'ye hakim olarak atadı. Mir Seyfeddin'in öldürülmesinden sonra Soran bölgesinin ahalisi Kuli Bey'i kendi bölgelerine davet edip, kendilerine emir olmasını istediler. Bunun üzerine emirliğine geri dönen Kuli Bey, Harir bölgesini de alarak, 20 yıl boyunca burada hükümdarlığını sürdürdü.

229-Koçi Han

Şah Abbas döneminin ünlü Kürt emirlerinden Gazi Han'ın oğludur. İran Hükümeti ile ihtilafa düşünce, Osmanlı Devleti'ne iltihak etti. H.1014 (M.1605) yılında Şah Abbas ile Sadrazam **Çiğalezade Sinan Paşa** arasındaki Tebriz Savaşı'na katıldı. Savaş esnasında oğullarıyla birlikte İranlılara esir düştü. Kahkaha Kalesi'ne hapsedildi. H.1018 (M.1609) yılında muhafızları öldürüp, kaleyi ele geçirmelerine rağmen daha sonra yakalanıp, İranlılar tarafından öldürüldüler.

230-Kak Ahmet el-Şeyh (Hacı Kak Ahmet el-Şeyh)

Şeyh Maruf el-Nudi'nin oğludur. İran Kürdistanı'ndaki Kadiri Tarikatı'nın önde gelenlerindendir. H.1207 (M.1792) yılında Süleymaniye'de doğdu. Babasının yanında eğitim gördü. Takva, zühüt ve dini bilgisiyle ün yaptı. **Sultan Abdulhamit** tarafından İstanbul'a davet edildi; ancak gidemedi. H.1292-93 (M.1874-75)yılında müridlerinden oluşan gönülülleri, halefi olan Şeyh Said'in komutasında cihad için Kafkasya'ya gönderdi. Tefsir, hadis ve fıkıh ile ilgili Farsça yazılmış çok sayıda eser bıraktı. H.1305 yılında 98 yaşındayken Süleymaniye'de vefat etti. Cenazesi Camiyülkebir (Büyük Cami)'nin yanıda kendisine ait özel mezarlıkta toprağa verildi.

231-Kake Kazvini

Şair olan Kazvini, Şah Tahmasp zamanında yaşadı. Yazdığı şiirlerden iki beyit şöyledir:

Vaadey katlim be ferda an piri peyker dehed
Leyek mitersem ke ferda vaadey diğer dehed

Çun ketmi bitakati suveym kem endazd nazar
Her ke bed mesti kuned saki miş kemtir dehed
Türkçesi:
O peri tabiatlı sevgilim, yarim beni öldürme sözünü verdi
Ancak korkuyorsun ki yarim başka söz verecek
Ben yetim, güçsüz ve az görüşlü bir inssanım
Kim sarhoşluktan kötülük yaparsa, saki ona şarabı az veriyor
(Tarih-i Alem Ara-i Abbasi)

232-Kami

Lahican Kürtlerinden olan Kami, İran'ın ünlü şairleri arasında yeraldı. Farsça yazdığı şiirlerinden bir beyit şöyledir:

Dılhay esiran şüde ferşi herm ew

Ey eşk, rean şu ke nesuz de kadem ew

Türkçesi:

Kölelerin gönülleri onun harem sarayının halısı olmuş

Ey göz yaşım ak, ayağımın yanına mazi için ak

233-Kürdi Muhammed Efendi

İlim ve faizelitiyle ünlü olan Muhammed Efendi, eğitimini tamamladıktan sonra İstanbul'a giderek, Enderuni Hümayun Medresesi'nde öğretmenlik yaptı. Daha sonra Bursa'ya gönderildi, buradaki Büyük Camii'de ders vermeye başladı. H.1084 (M.1673) yılında vefat etti. Eserlerinden bazıları, **Haşiye Ala el-Üsam, Şerh el-Adap, Şerhul Kaside el Bürdiye, El Tarika el-Muhammediye lil Bergeriye Şerh**'dir. (Osmanlı Müellifleri)

234-Kelabi Bey

Batı Kürdistanı'nın başkenti sayılan Dersim (Çemişkezek) emirlerinden Pir Hüseyin Bey'in oğludur. Çaldıran Savaşı'nda Sadrazam **Mustafa Paşa** ile birlikte şehid oldu.

235-Kelp Alihan

Dunbuli (Zaza) Kürtlerinin emiri olan Alihan, H.1240 yılında Ruslar'ın ele geçir dikleri Azerbaycan'a hükümdar olarak atandı. Kelp Ali burada üç yıl görev

yaptı. Osmanlı-Rus barış anlaşması yapıldıktan sonra Erzurum hükümdarlığına atandı. Daha sonra Ruslar tarafından Tepe ve Dağıstan eyaletlerine hükümdar olarak gönderildi.

236-Kelul Bey

Keykubat Bey'in kardeşi olan Kelul Bey, Tünceli emirliğini yaptı.

237-Kemal Salar

El Hasan Ömer bin Sait el-Erbili'nin oğludur. Büyük bir alim olan Kemal Salar, Şam Müftülüğü'nü yaptı. Birçok ilim dallarında eserler bırakan Kemal Salar, H.670 (M.1272) yılında vefat etti. (El Nucum el-Zahire)

238-Kürd Uzun

Kürdistan'da doğdu. Tıp eğitimini bitirdikten sonra Osmanlı **Çelebi Sultan I. Muhammed**'in özel doktorluğunu yaptı. H.833 (M.1430) yılında Veli Ahdin gelmesine dek Sultan'ın ölümünü gizlemesiyle meşhur oldu. Ancak hakkında fazla bir bilgiye sahip olmadığımız bu zatla ilgili bilgiler de Hamer Tarihi'nden alınmıştır. (Hamer Tarihi)

239-Keyhusrev Bey

Harput vilayetine bağlı Burtok (Pertek) emirliği ile Sukman (Sığman) hükümdarlığını yapan Pir Hüseyin Bey'in oğludur.

240-Keykavus Bey

Keykubat Bey'in kardeşi olan Keykavus Bey, Türkiye Kürdistanı'ndaki Çemişkezek bölgesinin emirliğini yaptı.

241-Kirşaseb

Kirşaseb, Küçük Lur emirlerdinden Şerafeddin Ebubekir'in kardeşi, İzeddin'dir. Hüsameddin **Halil bin Bedir** hükümdarlığı elinden almak için Kirşaseb ile rekabete girdi. Sonunda emirliği Halil bin Bedir'e devretmek zorunda kaldı.

242-Kolani

Kolani, Gedayi Sultan diye tanındı. **Şah Abbas** dönemindeki Kürt emirlerinden olan Gedayi, Azerbaycan'ın Zencan bölgesinde hükümdarlık yaptı.

243-Lebip Hüseyin Efendi

Diyarbakırlı olan Hüseyin Efendi, kadı ve ünlü bir şairdi. H.1182 (M.1768) yılında Diyarbakır'da vefat etti. (El Sicil)

244-Lebip Abdülgafur Efendi

Lebip Abdülgafur Efendi, Diyarbakırlı Meşhur Hami Efendi'nin öğrencisiydi. Eğitimini tamamladıktan sonra Diyarbakır'da 20 yıl müftülük yaptı. Edebiyat alanında geniş bir bilgiye sahip olan Abdülgafur, H.1185 (M.1771) yılında vefat etti. (El Sicil)

245-Lütfü Efendi

Diyarbakırlı olan Lütfü Efendi, eğitimini tamamladıktan sonra burada müftülük yaptı. Daha sonra aynı ilin nüfuz müdürü oldu. Dönemin önde gelen şairleri arasında yeraldı. H.1263 (M.1847) yılında vefat etti. (Sicil-i)

246-Memun Bey

Hicri 9. yüzyılda Erdelan'ın ünlü emirlerindedir. Dairetül Maarif el-İslamiye'ye göre Erdelanlı Baylo Bey'in oğludur. Ataları döneminde Celayiri Hükümeti tarafından gasp edilen Erdelan'ın bazı eyaletlerini geri almakta başarılı oldu. Emirliğinin sınırlarını Büyük Zap Nehri'ne kadar genişletti. Tarihçi Ali Ekber'e[19] göre Memnun Bey, H.882-90 (M.1477-85) yılları arasında hükümdarlık yapmıştır.

247-Memun Bey

Kanuni Sultan Süleyman zamanında Erdelan Emiri Beyke Bey'in oğludur. İsmen Savafi Hükümeti'ne bağlıydı. Emirliğin sınırlarını genişletmek için çok uğraştı. Bunun için Osmanlılar Kerkük'te bir askeri birlik bulundurmak zorunda kaldılar. Osmanlılar, 1538 yılında **Hüseyin Paşa** komutasında bir ordu gönderip, Memun Bey'in nüfuzunu kırmak istediler. İmadiye emiri komutasında ilerleyen Osmanlı ordusuna Behdinanlı Kürt Beyleri'de katılıp, Hüseyin Paşa'nın yanında

yeraldılar. Osmanlı ordusu Merivan'a ilerleyerek, Erdelan'a sızabildi. Memun Bey ise kahramanca bir savunma yaptı; ancak güçlü olan Osmanlı ordusunun karşısında ünlü Zalem Kalesi'ne çekilmek zorunda kaldı. Osmanlı ordusu kaleyi kuşatma altına alınca, Memun Bey başaramayacağını anlayıp teslim olmak zorunda kaldı. Buradan İstanbul'a göndeilen Memun Bey, İstanbul'da hapse atıldı. Amcası Serhap döneminde serbest bırakılarak, İrak'ın Hille'ye hakim olarak tayin edildi. Kardeşi İsmail Bey ise, Serucek hakimliğine atandı.

248-Mübariz

Fars ülkesindeki Şenkare Kürt Emirliği'nin hükümdarı olan Mübariz'in gerçek adı Kutbeddin'dir. Selçuklula'ın çöküşünden sonra topraklarını El-Gez saldırılarına karşı savundu. Kardeşi Muhammed ile birlikte H.597 (M.1201) yılında Berdesid'i ele geçirdi. Kirman bölgesini emirliğine kattı. Bir süre sonra Fars Hükümdarı'yla arası açılınca Kirman'ı terkederek, buranın ideresini kendisine vekil olarak bir valiye bırakmak zorunda kaldı. **Hülagu** ile girdiği savaşların birinde öldürüldü.

249-Mecdeddin El-Erbili

İbn el-Zahir diye meşhur olan Ebu Abdullah Muhammed bin Ahmet'tir. H.602 (M.1206) yılında Erbil'de doğdu. Dönemin ünlü şairleri arasında yeraldı. Birçok ülkeleri gezdi. Şam'ın büyük alimlerinden **Ebubekir bin el-Hazin**, **El Kaşgiri** ve **El Sahavi**'den ilim tahsil etti. El Medrese el-Kaymaziya'da ders verdi. Hanefi fıkıhında çağ hizmetlerini aşmıştı. H.697 (M.1298) yılında vefat eden Mecdeddin'in 2 ciltlik şiir divanı vardı. Şiirlerinden iki beyit şöyledir:

Gazalun lehu min uhtuhu el buud ve el sena
Ve liyse leha dirulkalaidi vel sağru

Ağarat ala esrari ervahi sıbeha
Ve inkazet el efrahu min kabzatilesru

Türkçesi:
Geyik idi, bacısı tarafından ona uzak ve yükseklik vardı
Bacısının gerdanının çehresi yoktu

Bacısı ruhunun sırrına hücum etti ve sevindi
Bacısı yavrularını esaret elinden kurtardı

(Kamus el-Aalem, Fevat el Vefiyat)

250-Mecdeddin Buri[20]

Sultan Selahaddin'in kardeşi, Mecdeddin Buri'nin gerçek adı, Ebu Sait Tacülmülk'tur. H.556 (M.1161) yılında doğdu. Kardeşiyle birlikte Halep kuşatmasına katıldı. Bu savaş esnasında dizinden yaralandı. H.579 (M.1183) yılında bu yaradan dolayı vefat etti. Özel bir divanı olan Mecdeddin, Edebiyat alanında iyi bir yere sahipti. Şiirlerinden bir örnek şöyle:

Ekbelu men e aşakuhi Rakiben
Min canip El-Garbu ala eşhebu

Fe kuthu subhaneke ya zelula
Eşraktel Şemse min el-Meğribi

Türkçesi:
Suvari olarak onu seven kişi geldi
Beyaz bir at üzerinde batıdan geldi

Dedimki Ey Ulu Allah sen ortaklardan münezehsin
Batıdan güneş çıktı

251-Mecdeddin Nişabi

Meşur şairlerden olan Nişabi, Erbil hükümdarının hizmetinde krallara elçi olarak gönderildi. Abbasi Halifesi olan **El Muntasır**'a gidince, aşağıdaki şiiri kendisine sundu.

Celaletu heybetu haza el makam
Tehiyyete alimin alim el-kelam

Ke enne el-münaci bihi kaimen
Yünaci el-Nebi Aleyhül selam

Türkçesi:
Bu makamın heybetinin büyüklüğü
Kelam ilminin alimini eşsiz kişi yapıyor

O makamda müracaat yapan kişi
Peygamber (S.A.) efendimize müracaat ediyor

(Kamus el-Aalem)

252-Muhip Mustafa Efendi

Diyarbakırlı olan Mustafa Efendi, İstanbul'a yerleşti. H.1257 yılından itibaren adı heryerde duyuldu. **Sultan Abdülmecid** döneminin sonlarına doğru vefat etti. Şiir ve edebiyat alanında saygın bir yere sahipti. (El-Sicil)

253-Muhsin

Larlı olan Muhsin, İran şairleri arasında yer aldı. Farsça yazdığı şiirlerinden bir tanesi şöyledir:

Berhene pay mine berzemin ke ez her su
Ber hakeza retu dılhaçu ahkır eftad set

Türkçesi:
Yarin üstüne kolayca ayağını koyma zira her tarafta
Senin geçtiğin yollarda ateş parçası gibi çok gönüller düşmüş

(Kamusü'l-Aalem)

254-Muhabbeti

İran'da yaşayan Kürtlerden olan Muhabbeti, Lar kentinde yaşadı. Farsça şiirler yazdı. Şiirlerinden bir örnek şöyledir:

Cismi poşide tuvan kırdsefer
Çe kader rah fena hamu erast

Türkçesi:
Örtülmüş ceset yolculuğa muktedirdir
Ölüm yolda onunla beraberdir

255-Muhammed Efendi el-Şehrezuri

Abdulkadir el-Şehrezuri'nin oğludur. H.698 (M.1299) yılında doğdu. Fazilet sahibi olan Muhammed Efendi, Musul'da öğretmenlik yaptı. H.738 (M.1338) yılında Şam'a gitti. Burada ikamet ederek, şiir ve edebiyatla ilgilendi. (Minhel el-Evliya)

256-Muhammed Efendi Ebu el-Suud

Meşhur müftü Mustafa Efendi İbni Ebi el-Suud Efendi'nin oğludur. H.997 (M.1598) yılında doğdu. Bursa ve Selanik'te öğretmenlik yaptı. Faziletli bir kişiliğe sahip olan Muhammed Efendi, H.1048 (M.1638) yılında Diyarbakır'da vefat etti. (El-Sicil)

257-Muhammed Efendi Meyli İbn el-Müfti

H.931 (M.1525) yılında doğan Muhammed Efendi, İstanbul'daki okullarda öğretmenlik yaptı. Meyli lakabıyla tanındı. Şam ve Halep'te kadılık yaptı. Önemli tarih incelemeleri yapan ve Türkçe, Farsça ve Arapçayı çok iyi bilen Muhammed Efendi, H.971 (M.1564) yılında vefat etti. Üç dilde de şiirler yazdı. Şiirlerinden bir örnek şöyledir:

Be ayeni vefa besti miyanra ya hayal perestin
Çinin nazık hayali ke tuvan bestin mahalestin

Zı balay tu hayran ni şukur sırfu gulistan hem
Acep şirin şemail kamet biiti dalestin

Nehan şud aftabu mah no hoştır nemi ayed
Zı ruyit an hacalu za abrayit der infialest in

Mekin aybem eger mın nalem ez nar gam hicran
Gam hicran meger sad kune enduwe ve melalest in
Zuhal meyli bê sabır dıl her kez netır siydi
Niyamed hiç ez ev yadet nemi danem çı halest in

Türkçesi:

Vefalı bir tarzda kemerini bağlamışsın veya bu bir hayaldir
Böyle nazik hayalin bağlanması nasıl mümkündür, bu mahalde

Senin boynundan şeker kamışı ve bahçenin kavağı hayrandır
Çok tatlı bir tabiat ve düzgün bir boydur

Güneş ile ay kendilerini gizlediler,
Ayda senin kaşından etkileniyor

Eğer senden ayrılmanın ateşinden inlersem bana ayıp görme
Çünkü hicranın dertleri yüz çeşit gam ve eleştiri getiriyor

Sabırsız hocanın halinden hiç korkmuyorsun
O hiç senin hatırına gelmiyor bilmiyorsun bu ne haldir

(El Sicil el-Akid el-Manzum)

258-Muhammed Efendi el-Berzenci

H.1040 (M.1630) yılı Rebiyulevvel ayının 12. günü Şehrezur'da doğdu. Açık adı, Muhammed bin Abdulresul bin Abdulseyid el-Berzenci'dir. Babasından başka **Molla Şerif el-Gorani** ve **Molla İbrahim el-Gorani**'den ilim tahsil etti. Hayatını Hamedan, Bağdat, Şam, İstanbul ve Mısır'da geçirdi. Dini bilgiler içeren sekiz kitap yazdı. Bunlardan ikisi **Kadh el-Zend Fi Red Cehalet Ehil Serhend** ve **El İşaa Fi Eşrat el-Saa**'dır. Bu son eserinin elyazmaları Bağdat'taki Yakup Efendi Serkis Kütüphanesi'nde mevcuttur. Farsça'dan Arapça'ya **El Canip el-Garbi Fi Hal Müşkilat İbn el-Arabi** adlı kitabı tercüme etti. Bu kitabın el yazmasından bir nüsha İstanbul Ragıp Paşa kütüphanesinde mevcuttur. El Berzenci 4 Muharrem 1103 H. (M.1692) tarihinde Medine'de öldü. (Osmanlı Müellifleri)

259-Muhammed (El Şeyh Muhammed)

Sine'de Fahrul Ulama lakabıyla tanınan Şeyh Muhammed, İran Kürdistanı'ndaki meşhur alimlerdendir. Şiir ve edebiyat konusunda yetenekli bir insan olan Şeyh Muhammed'in Hicri 13.yüzyılda yaşadığı tahmin edilmektedir.(Mukadimeti Divani Mesture)

260-Muhammed Efendi el-Şehrezuri

H.1073 (M.1662) yılında Mekke'de Kürdistan hakkında el yazmasıyla yazmış olduğu kitap, halen El **Methaf el-Biritani** (Britanya Müzesi)'nde bulunmaktadır.

261-Muhammed Efendi

İmadiye'de doğup, büyüyen Muhammed Efendi'nin açık adı, Muhammed bin İbrahim bin Abdurrahman'dır. Şairliği ve alimliğiyle meşhur oldu. H.1135 (M.1723) yılının Cemadiyül-Ula ayında vefat etti. Cenazesi Baba el-Sağır mezarlığında toprağa verilen Muhammed Efendi'nin yazmış olduğu şiirlerinden bir beyit şöyledir:

Hel lıkalbın kad hame fi ki garaman
Rahatun mın cefake teşfi el-Sekama

Türkçesi:

Senin aşkından şaşıran kalbin için
Senin cefandan bu hastalığa şifa eden bir rahat varmı

262-Muhammed Efendi

Erbil vilayetinin Şaklava ilçesinden Ebubekir'in oğludur. İlim ve faziletiyle meşhur oldu. Şam'da ikamet etti. H.1189 (M.1775) yılında vefat eden Muhammed Efendi, El Salihiye mezarlığında toprağa verildi.

263-Muhammed Efendi el-Vani

Van'ın Hoşap kasabasında doğdu. Osmanlı ordusunun Viyana kuşatması sırasında ordu vaızlığını yaptı. Bursa civarındaki Kesteile sürgün edildikten sonra H.1096 (M.1685) yılında orada vefat etti. Cami ve okul yaptırmak gibi hayırlı işler yaptı. Eserlerinden bazıları şunlardır: **Arais Kuran**, **Risalet el-Mebde ve El Muad ve A-ımal el-Yevm ve El-Leyl**. Münşeat adlı eserinin el yazmasıyla yazılan bir nüshası ise, İstanbul'daki Ayasofya Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. İstanbul'un Boğaziçi sahilinde bulunan Vaniköy, onun adından alınmıştır. (Osmanlı Müellifleri)

264-Muhammed bin Mustafa (Vankuli)

Fazilet sahibi bir alim olan Mustafa Efendi, birçok kişiye ders verdi. H.1000 (M.1592) yılında Medine'de vefat etti. Arkasından bırçok eser bıraktı. Eserlerinden bazıları şunlardır. **Haşiyat el-Durer** ve **Tercih el-Beyinat.** Politika ve edebiyat konularında da eserleri olan Mustafa Efendi, İmam **Gazali**'nin **El Sıhah el-Cevheri** ve **Kimya-ı el-Saade** adlı eserlerini Türkçe'ye cevirmiştir. (Tarihi Naima ve Osmanlı Müellifleri)

265-Muhammed Hüseyin Han Serdar

Hicri 20. yüzyılın başlarında Kürt Mukri aşiretinin liderliğini yaptı. Dünya savaşının başlangıcında **İbrahim el-Bitlisi** (Bitlisli İbrahim) ile **Hilmi el-Kastamoni** komutasındaki Osmanlı ordusu Sablah'a ilerlerken, Hüseyin Han Sablaha'da yaşıyordu. Orada bunlara hizmet edip, ikramda bulundu. Ancak Osmanlı ordusunun Tebriz harekatı başarısızlıkla sonunçlanıca, mal ve servetine göz diken bu komutanlar Muhammed Hüseyin Han ile birlikte Bana lideri Ahmet Han ve Sakız lideri Seyfeddin Han'ı öldürdüler. Türkler'in masum Kürt insanları hunharca öldürdüklerini gören Mukrili şairlerden biri Kürtçe bir şiir yazdı. Şiirin son iki beyti şöyle:

Haşr û waweyla ye emro Kerbela ye şarî ma
Kuştın û talan û yexsir e ke wa dên û deben

Ey Xweda, ekrad yexsiri hamû mıllet bûn
Dey Ali ta çak ne fawtawn bılê fikrê bıken

Türkçesi:
Haşirdir veveyladır bugün, kerbeladır şehrimiz
Öldürme, talan etme uşaklıktır böyle gelip götürme

Ya rab, Kürtler her milletin uşağı oldular
Hadi Ali tam yok olmamışken bir fikir söyle de yaşalım

266-Muhammed bin Ahmet

İmadiyeli alimlerden olan Muhammed bin Ahmet, Çorlulu Ali Paşa'ya Arapça yazdığı **Umdet el-Amilin Limarzat Rabul Alemin** adlı kitabını, **Sultan III. Ahmet Han**'a ise, Türkçe yazdığı **Kevakib el-Envar el-Amediye Fi Esrar el-Mucizat el-Muhamediye** kitabını takdim etti. Her iki kitabın da el yazmalı birer nushaları halen İstanbul'daki Çorlulu Ali Paşa kütüphanesinde bulunmaktadır. (Osmanlı Müellifleri)

267-Muhammed Efendi İbn Yasin el-Gorani

Halepli olan El-Gorani, H.1238 (M.1822) yılında doğdu. **İbrahim Pa şa el-Mısri**'nin kabinesinde önemli görevler üstlendi. H.1291 (M.1874) yılında vefat etti.

268-Muhammed Ağa Derbend Fıkre

Süleymaniye yakınlarındaki Derbend Fıkre köyünde doğdu. Köy şairi olan Muhammed Ağa'nın bir kıza delicesine aşık olduğu söylenir. Bu durumu bilmesine rağmen Abdurrahman Paşa Baban bu kızın desti izdivacına talip olur ve kendisiyle evlenir. Bunu duyan şair Abdurrahman Paşa'yı hicveden bir kaside yazar. Kasidesinde Abdurrahman Paşa'dan sevgilisini geri vermesini ister. Bunun üzerine Abdurrahman Paşa, Muhammed Ağa'ya acıyarak, aldığı tüm elbise ve mücevherleriyle birlikte kızı kendisine iade eder.

H.1210 (M.1795) yılında yazılan ve 50 beyitten oluşan bu ünlü hiciv kasedesinden iki beyit şöyledir:

Mirzam tuarê-i, mirzam tuarê-i
Şirvani Bazêtir lan tuarê-i

Şarta bê dua nekêşim nefes
Ta sebebkar yar nebu qaqnes

269-Muhammed Ağa (Çebeci Başı Muhammed Ağa)

Osmanlı Devleti'ne hizmet eden Muhammed Ağa, Cebeci Başa (Silah ve Mühimat Başkanı) görevini yaptı. H.1197 (M.1783) yılında birkaç kez Bozcaada'ya sürgün edildi. H.1201 (M.1787) yılında İstanbul'da vefat eden Muhammed Ağa'nın cenazesi, İstanbul'daki Ayasofya mezarlığında toprağa verildi.

270-Muhammed bin Muhammed bin Ali bin Yusuf el-Cizri

25 Ramazan 751 Hicri (M.1350) tarihinde El Cizri diye tanınan Dimaşk'ta doğdu. Burada büyüdükten sonra Kahire'ye giderek, **Fahr bin El-Neccari**, **El-Dimyati**, **İbn el-Demamini** ve **El Esnevi** gibi büyük alimlerden ilim tahsil etti. Buradan da H.798 (M.1396) yılında Rum diyarına geçip, **Sultan Beyazıt**'la ilişkiye geçti. Sultan'dan büyük bir ilgi gördü. Kırat ilmi ve hadis bilgilerini yaymaya başladı.

H.805 (M.1403) yılında Osmanlı topraklarına giren **Timurlenk**, Muhammed'i Semerkand'a götürerek, ondan ilim yayması nı istedi. H.807 yılında Timurlenk vefat edince Semerkand'dan ayrılan Muhammed Horasan'a gidip, oradan sırasıyla Hırat, Yezd, Asfahan ve Şiraz'a geçti. Uğradığı bu kentlerde yararlı çalışmalar yaptı. Şiraz Sultanı'nın kadılık teklifini redederek, Basra'ya gitti. H.823 (M.1420) yılında Hicaz'a gidip, burada bir süre kaldıktan sonra H.827 (M.1424) yılında Dimaşk'a, oradan da Kahire'ye geçti. Burada **Sultan El Eşref** ile tanıştı. Sultan tarafından takdir görünce bir süre Dimaşk'ta kaldı. Daha sonra Mekke'ye, buradan tekrar Kahire'ye döndü. Bir süre sonra Şiraz'a geçti. 5 Rebiyulevvel 833 Hicri (M.1430) tarihinde vefat etti. Cenazesi, kendisinin inşa ettiği Darul Kurra-ı (Okurlarevi)'inde toprağa verildi. El Cizri'nin eserlerinden bazıları şunlardır:

1-El Neyşir Filkıraat el-Uşur, 2 Cilt
2-El Tembih Fil Tecvid
3-İthaf el-Muhre Fi Tetimmet el-Aşere
4-İanet el-Muhre Fil Ziyade Alalaleşere
5-Tayyip el-Neşir Filkıraat el-Uşur, 1000 Beyitlik Manzume
6-El Mukkadime Fima ala Kariihi En Yalamuh, Manzume
7-El Tauzih Fi Şerhi El Masabih
8-El Bidaye Min Ulum El Rivaye Vel Hidaye, Hadis ilmiyle ilgili
9-Tabakat el-Kurra-ı
10-Gayat el-Nihalet Fi Esmai Rical el-Kıraat
11-El Husun El Hasin Min Kelam Seyid el-Murselin
12-Udet el-Husun el-Hasin
13-Cennet el-Husun el-Hasin
14-El Tarif Bilmevlid el-Şerif
15-Ukd el-Leali Min El -Ehadis el-Meselsele el-Gavali
16-El Musned el-Ahmed Fima Yeteallak Bimusned Ahmed
17-El Kasıd el-Ahmed Fi Ricali Musnedi Ahmet
18-El Maksad el-Ahmet Fi Hatim Musned Ahmet
19-Esna el-Menakib Fi Fazıl Ali Bin Ebutalip
20-El Cevhere, Gramerle ilgili

Hızır Bey bin Celal el-Rubai, İbni El-Cezri için aşağıdaki şiiri yazmıştır.

Lev kan fi babahu lilnuzmi mefharetun
Elleftu fi medhuhu elfen min el kutubi

Lakinehu el bahru fi kullilfununi fema
İhdau durrin ila bahri min el-edebi

Türkçesi:
Eğer nazım babında ona bir övgü olsaydı
Onun övülmesine bir kitap yazardım

Ancak bütün fevlerde bir deniz idi
Edebiyat bir denize bir cevher hediye edilmesinedir

Muhammed el-Cezri'de Arapça olarak ona şu şiirle cevap vemiştir.

Fi durri nuzmuke bahrulfazli zu lecebi
Ve duru nuzumke ukdun fi hulaledebi

El Durru filbari mahudun tekevunuhu
Velbahru fildurri yubdi gayetel acebi

Türkçesi:
Senin nazmının cevherinde dalgalı bir fazilet denizi vardır
Edebiyat süsünde senin nazmının cevheri bir gerdanlıktır

Denizdeki cevherin oluşu bellidir
Deniz cevherde şaşırsa bir şey açıklıyor

Muhammed el-Cezri'nin üçü kız beş çocuğu vardı. Bunlar Muhammed, Muhammed Ahmet, İsmail ve İshak. Kızları ise Fatma, Ayşe ve Selma'dır. İlim sahibi olan çocukları içerisinde Muhammed ile Muhammed Ahmet daha çok meşhur oldular.

Büyük oğlu **Muhammed** H.777 (M.1375) yılında Dimaşk'ta doğdu. Burada büyü dükten sonra tahsilini tamamlamak amacıyla Mısır'a gitti. Oradaki ünlü alimlerden ders aldı. **Burhaneddin el-Enbaşi**'den fetva ve tedrisat icazetnamesini aldı. Şam'a döndükten sonra öğretmenlik yaptı. H.814 (M.1411) yılında da vefat etti.

İkinci oğlu **Muhammed Ahmet** ise, H.789 (M.1387) yılında Dimaşk'ta doğup, büyüdü. Mısır'a gidip, oradaki alimlerden ders aldı. Eğitimini tamamladıktan sonra ülkesine geri döndü. Bir süre sonra Rum diyarına giderek, orada ilim

tahsil ettikten sonra Kış'a gitti. Buradan Şiraz'a geçip, yüksek tahsilini tamamladı.

Üçüncü oğlu **Ahmet**'te H.780 (M.1378) yılında Dimaşk'ta doğup, büyüdü. Buradaki şeyhlerden icazetname aldıktan sonra Rum Diyarı'na giderek, Bursa'da öğretmenlik yaptı. El Camiyul Ekber (Büyük Cami)'den sorumlu oldu. **Timurlenk**'in buraları istala etmesi sırasında Ahmed'i **Sultan el-Nasır**'a elçi olarak gönderdi. Ahmet, Diyari Rum'da yaklaşık 20 yıl kaldıktan sonra, Mısır'a gitti. H.829 (M.1426) yılında **Melik el-Eşref Persbay**,ın kardeşine öğretmenlik yaptı. (El Bedir el-Talı ve el-Şekaik)

271-Muhammed Selim el-Erdelani

(El Şeyh Muhammed Selim el-Erdelani)

Kürdistan'ın alimlerinden ve **Allame Sabgatullah el-Hayderi** ile Musul alimlerinden aldığı ilimle yetişti. Alanında büyük bir ilerleme kaydetti. Musul'daki El Umeri Camii'nde ikamet ederek çok sayıda öğrenci yetiştirdi. Birçok kral ve emirin ziyaret ettiği Erdelani, H.1203 (M.1789) yılında Musul'da vefat etti. (Minhel el-Evliya-İ Risadat el-Musul el-Hadba-ı)

272-Muhammed El Kürdi (Molla Muhammed El Kürdi)

Osmanlı **Sultanı 4. Muhammed** döneminde yaşayan büyük alimlerdendir. Düşüncelerini ve itikadi fikirlerini çekinmeden çok açık ve cesaretle söyleyen bir insandı. H.1063 (M.1653) yılında yaygın olan El Muhamediye Tarikatı ile ilgili Berkeyli Muhammed Efendi'nin yazdıklarına karşı çıkınca, birçok alimle karşı karşıya geldi. **Şeyh el-İslam Bahai Efendi**'nin sayesinde birkaç kez ölümden döndü. Zira Şeyh el-İslam, onun yaptığı çalışmaları takdir ediyordu. (Hamamer, Cilt: 10)

273-Muhammed Efendi el-Koyi

(Molla Muhammed Efendi el-Koyi)

Köysancak'taki meşhur olan Celizade ailesinden Hacı Abdullah'ın oğludur. H.1298 (M.1881) yılında Köysancak'ta doğdu. Babasının yanında eğitim göerek, 18 yaşında babasından öğretmenlik diplomasını aldı. Babasının ölümünden sonra H.1334 (M.1916) yılında Reis el-Ulema-ı (Alimler Başkanı) unvanını aldı. H.1334 (M.1916) yılında Musul Vilayet Meclisi'ne üye oldu. Köysancak'ta kadılık ve müftülük yaptı. Irak'ın Kurucu Meclis üyeliğine seçildi. 1928'de görevinden istifa ederek, tüm zamanını kitap yazmaya ayırdı.

Aşağıdaki eserleri Arapça yazdı.

1-El Makuf fi ilm el-Usul
2-El Kelam el-Cedid
3-El Kaid Fil Akaid
4-Ebhalmearip Fi İspat el-Vacip
5-Keşif el-Estar Fi Meselet el-İhtiyar
6-Ziyaan Aziman
7-El Ale Veltabia vel Akil ve Nubuvve
8-El Meşahid (Ala Tıraz el-Makasıd vel Mevakif)
9-Risale Fi Hakikat el-İslam ve Uhra Fi Hakikat el-İman
10-El Mucizat vel Keramat
11-El Eşhas el-Sitte
12-El Hudus Süllem el-İrtika
13-Harab el-Alem
14-Gayeti ve Emeli Fi İlmi ve Ameli

Kürtçe yazmış olduğu eserler ise şunlardır:

1-Akideyi İslami
2-Feri Feri Kal Feri
3-Muceddid
4-Tefsiri Kuran
5-Divaneki Şiir
6-Hikayet Hawın ve Keramet

Bu eserlerinden çoğu basılmamış. Sadece Diyari Mela Koyi adı altındaki şiiri basılmış bulunmaktadır. 12 Teşrinilevvel 1943 (12 Ekim 1943)'te Köysancak'ta vefat etti.

Büyük mücahitlerden olan Muhammed Efendi, çok değerli vasiyetlerde bulundu. Sürekli olarak, Kürtlerin ilerleme ve birleşmelerini öğütledi. Vatanına ve milletine aşıktı. Bu meyanda selefi Hacı Kadiri Koyi'nin yolunda ve izindeydi.

Em Xake Daykî To ye, (Bu toprak senin anandır) adlı ünlü kasidesinde şöyle diyor:

Demaxî mindalekan pirr ken le hubbî weten
Terbîyetyan baş biden millîyetyan fêr biken

Her çî serxoşî bide, meyxon û meyxonewe
Êwe le eql û le malî zor feqîr in û bê newa

Be qisey cahîlî nefam *be mekrî şêxî cadû*
Le rêgay rast la meden rêyek e w nabê be dû

Türkçesi:

Çocukların beyinlerini vatan sevgisiyle doldurun
Terbiyelerini iyi verin milletlerini öğrensinler

Sarhoş eden her şeyi ne için, nede okuyun
Siz akıl ile malda çok yoksul ve çekirdeksizsiniz

Bilgisiz, cahil ve seh hilelerine kanmayın
Sapmayan, doğruyol birdir iki olmaz

274-Muhammed el-Cizri

El Tarih el-Kebir'in sahibi olan İbrahim bin Abdülaziz'in oğludur. El Ciziri, H.739 (M.1339) yılında vefat etti.

275-Muhammed el-Hallati

Ali bin El-Hüseyin el-Hallati el-Fakih Ebulfazıl el-Kazi'nin oğludur. **Kavaid el-Şerh ve Zavabıt el-Asıl Velferi** adlı bir kitabı ve Müsannafatı vardır. Bağdat'ta **Şeyh Şehabeddin el-Sehreverdi**, Şam'da ise **Ebu Munca**'dan ilim aldıktan sonra Kahire'ye geçti. Orada kadılık yaptı. Muhammed el-Hallati, H.675 (M.1277) yılının Ramazan ayında Kahire'de vefat etti. (Tabakat el-Şafiiye)

276-Muhammed el-Selmasi (El Şeyh Muhammed el-Selmasi)

Şeyh Muhammed bin Hibetullah bin Abdullah el-Selmasi'dir. O dönemin imamı olan Selmasi, bir çok alanda üstün niteliklere sahipti. Irak'ta El Şerif tarikatını yaydı. çok sayıda alim ve hoca yetiştirdi.

Çok iyi bir fetvacı olan El Selmasi, H.574 (M.1179) yılının Şaban ayında Bağdat'ta vefat etti. (Tabakat el-Şafiiye)

277-Muhammed el-Sardi

Bu adla anılan iki şair vardır. Bunlardan ilki **El Melik el-Nasır**'ın önde gelen büyük şairlerindendir. Muhammed bin Abdulazaz bin Abdülsamet bin Rüstem'in oğludur. **Selafet el-Zercun Fil Hillati vel Mecum** adlı şiir divanı vardır. Bu divan'da tüm güldürülerini toplayan El Sardi, H.656 (M.1258) yılında vefat etti. Şiirinden bir bölüm şöyledir:

Velaket beleytu bişadin in lümtehu

Min kubhu ma yetihu leyse binafii

Mubtezelun fi hissin ve cehaletin

Ve mecacatin keşuhudu babil camii

Türkçesi:

Ben bir geyik ile belaya düştüm eger ona kast edersen

Yaptığı kötülüklerden bir faide etmez

Kendisini kötülük ve cehalete atmış

Cami kapısında olursan acılar gelir

Bu isimle anılan diğer kişi ise, **El Melik el-Mansur el-Eyubi**'ye hizmet eden yiğit asker, iyi huylu ve büyük bir şairdir. Yakup bin Ali Mucireddin bin Temim el-Esardi'nin oğludur. Hama'da ikamet eden El Sardi, H.689 (M.1290) yılındaburada vefat etti.

Yazdığı rubailerinden biri şöyle:

Utaliu kulli divanin erahu
Velem ezcur aniltazmini tayri

Azmunu kulli beytin fihi maanan
Fe şiiri nisfahu min şiiri gayri
Türkçesi:
Gördüğüm tüm divanları okuyorum
Sorumluluğundan kendimi geri alıyorum

Beytte gördüğüm her anlamın sorumluluğunu alıyorum
Benim şiirimin yarısı diğerlerin şiirindendir

Ben kadeh ile ona fayda verdim, eğer ona hak verirseniz
Onun güzelliğinin öpmesini genişletiyorsunuz

Bir kırmızı kadehle ona fayda verdim, o kadehin üzerinde çiğler vardır
O çiğler o kadehin başına bir çiçek çelengi olur

(Fevatül Vefiyat)

278-Muhammed İbn İbrahim el-Kürdi

Muhammed bin İbrahim bin Abdullah el-Şems el-Kürdi el-Mukadderi el-Kahiri H.747 (M.1346) yılında Beytül Mukaddes'te doğdu. Büyüdükten sonra tasavuf'a yöneldi. Salih ve alimlerle dost oldu. Edebiyatçı ve şair olan El Kürdi, bir şiirinde şöyle diyor:

Lem yezel el-Tamiu fi zilleti
Kad şebbehtu indi bi zilhlil kilabu

Veleyse yemtazu aleyhum siva
Bi vechihi el-Kalihu sümme el-Siyabu

Türkçesi:
Zillette tama olanlar hala
Kendimce köpeklerin zilletine benzetirim

Onlardan hiçbir farkları yoktu
Sadece yüzleri ve elbiseleri farklıdır

Takva ile ünlü olan Muhammed bin İbrahim el-Kürdi, H.811 (M.1408) yılında Mekke'de vefat etti.

279-Muhammed el-Kürdi Saim el-Dehr

Faziletli ve salih bir şeyhti. Büyük alimlerden ders aldı. Bir süre Mekke'de kaldıktan sonra Şam'a gitti. Burada kırk yıldan fazla kaldı. Çok ibadet eden ve yalnız kalmayı çok seven El Dehr, H.1014 (M.1605) yılında Şam'da vefat etti. (Hulasatül Eser)

280-Muhammed el-Kürdi el-Medeni

H.1127 (M.1715) yılında Şam'da doğdu. Açık adı Muhammed bin Süleyman el-Kürdi el-Medeni el-Şafii'dir. Bir yaşındayken Mekke'ye götürüldü. Orada bulunan büyük alimlerden ders alarak yetişti. H.1194 yılında vefat eden El Şafii, **Şerh Faraız el-Tuhfa** adlı kitabı yazdı. **İbni Hacar el-Haytemi**'nin **El Hazramiye Şerhi**'ne biri uzun olmak üzere iki makale yazdı. Daha sonra bu iki makaleyi özetleyerek, ortaya üçüncü bir haşiye (makale) çıkardı. **El Hatibi'in El Gaya** adlı şerhine de bir makale yazdı. Ayrıca **El Fevaid el-Medeniye fi men Yufta bi Kavlihi Min el-Şafiiye, Fetih el Fettah bil Hayır fi Marifet Şırut el-Hac an el-Gayır, Şerh Manzumet el-Nasih vel Mensuh** ve **Zehir el-Riba fi Beyan Ahkam el-Riba** ile iki büyük ciltlik **Fetavi** (Fetvalar) adlı eserleri vardır. El Medeni, H.1194 (M.1780) yılında vefat etti. (Silk el-Durar)

281-Muhammed bin Bektut

Açık adı, Muhammed bin Abdullah bin Muhammed Halil bin Bektut bin Beyrem el-Şems el-Kürdi el-Asıl el-Kahiri Sabt el-Şems el-Gazveli el-Hanbeli'dir. İbni Beyrem diye tanınıyordu. Ataları **Sultan Selahaddin** ile gelip El Buhara'da Melik el-Umara (Emirler Kralı) oldu. 11 Şaban 842 Hicri (M.1438) yılında doğan Beyrem el-Şems el-Kürdi, ilimle uğraştı. H.896 (M.1491) yılında hacca gitti. Beyrem, Hanbeliler'in en büyük temsilcileriydi. (El Zaullami)

282-Muhammed el-Gorani (El Kazi Muhammed el-Gorani)

Muhammed bin Behram el-Gorani'nin oğludur. Şemseddin el-Şafii adıyla meşhur oldu. Şam'a gitti. Buradan da Haleb'e giderek, orada bir süre kadılık yaptı. El Gorani'nin hayatı öğretmek, hutbe ve fetva vermekle geçti. H.705 (M.1306) yılında vefat etti. Halep'teki El Gorani'ye ailesi, bu alimin torunlarıdır.

283-Muhammed bin Ömer Kürdi

Muhammed bin Ömer bin Muhammed el-Tac el-Kürdi'nin aslı Kahireli'dir. Kürdi adı ile tanınan Kemal Muhammed'in babasıdır. İslam hukuku ve Arapça bilgisini **Hasanül Kudsi el-Bedir**'den aldı. Bilgin bir kişi olan Ömer Kürdi, H.888 (M.1483) yılında vefat etti. (El Dev el-Lammı)

284-Muhammed el-Gorani (Molla Muhammed el-Gorani)

Hicri 12. yüzyılın faziletli insanları arasında yeraldı. Baban hükümetinin merkezi olan Kalaçolan'da öğretmenlik yaptı. Daha sonra Mukri hükümdarı, Sablah'taki Medreset el-Cammi el-Ahmar (Kırmızı Cami Okulu)'nda ders vermesini istedi. Bu teklifi kabul ederek, burada Ali Zeki ile birlikte ders verdi. İlmi araştırmalar yaparak, birçok konuyu inceledi. Nadirşah, büyük alimlerden oluşan Mezhep Tartışmaları ve İslam Kelimesinin Birliği Heyeti'ne üye olması için kendisini birkazç kez davet etti.

285-Muhammed el-Meyahani

Ahmet bin el-Hüseyni'nin oğludur. Ebubekir el-Şaşi olarak tanınan bu büyük imam, H.429 (M.1038) yılında Meyafarkin'de doğdu. Şeyh el-Kazreni'nin ölümünden önce Irak'a gidip, Bağdat'ta **Şeyh Ebu İshak el-Şirazi** ve diğer büyük alimlerden ders alarak, kendisini yetiştirdi. Ebu Genaim Medresesi'nde ders verdi. Burada çok değerli eserler yazdı. **Halife el-Mustazhır Billah** adına yazdığı **Hulyet el-Ulema**, **El Mutemed**, **El Terğib Fil Mezhep** ve **El Şafi fi Şerh Muhta-**

sar el-Mezni gibi birçok eser bırakan ve İslamın medari iftiharı olan Eşaşi, 15 Şevval 507 Hicri (M.1114) tarihinde Bağdat'ta vefat etti. (Tabakatul Şafiiye)

286-Muhammed El Bani (Molla Muhammed El Bani)

Mukri Hükümdarı Abdullah Han'ın zamanında **Allame İbn el-Resul** 'den sonra 'den sonra Medreset el-Cami el-Ahmar'da ders vermeye başladı. Dönemin büyük alimleri arasında yeraldı. Dini proplemlerin çözümünde ve fetva verilmesinde herkesin danışabileceği bir merci haline geldi. Bir ara Mukri hükümdarıyla arası açıldı. Bu diyarı terkederek, Süleymaniye'deki Baban Emirliği'ne gitti. Burada saygı ve sevgi görerek, ders vermeye başladı. Mukri hükümdarı, Baban emirinden Molla Muhammed'in geri dönmesini sağlaması için ricada bulundu. Bunun üzerine Molla Muhammed Sablah'a geri dönüp, ilmi çalaşmalarını burada sürdürürken, H.1260 (M.1844) yılında vefat etti.

287-Muhammed Emin Efendi el-Zendi

Kerkük vilayetine bağlı Kifri (El Salahiya) ilçesinde yaşayan Zend aşiretine mensuptur. H.1226 (M.1811) yılında Bağdat'ta dünyaya geldi. Babasından aldığı eğitimle yetişti. Bağdat'taki Şer-i Mahkemesi'nde Kadı yardımcısı olarak görev yaptı. Kısa bir süre sonra Büyük alim ve **El Tefsir** adlı eserin yazarı **Seyid Mahmut el-Alusi**'nin Bağdat Müftülüğü'nden ayrılmasından sonra bu göreve atandı. Görevi sırasında **Tarih el-Kırmani** adlı meşhur eserini yazdı. Bunu Bağdat'taki Hariciye Matbaası'nda bastırdı. Ancak aradan fazla zaman geçmeden **Namık Paşa**'nın Bağdat'a vali olmasından sonra, bu görevini **Mahmut Efendi el-Zahavi**'ye devredip, Namık Paşa'nın yardımcılığına atandı. Bu görevini uzun süre sürdürdü. Emin Efendi, El-Kahya adıyla meşhur oldu. Rumi 1293 (M.1876) yılında Kanuni Esasi'nin ilanı ve Osmanlı tarihinde ilkez Millet Meclisi'nin kurulmasıyla Bağdat'ı temsilen İstanbul'a gitti. **Sultan Abdulhamit** bu meclisi fesh edince, Muhammed Efendi Devlet'in Şura Meclisi'ne üye olarak atandı. H.1321 (M.1903) yılında vefat edene kadar bu görevini sürdürdü. Fakih ve alim olan bu zatın Osmanlı Devleti'ne büyük hizmetleri oldu. **Mecilet el-Ahkam el-Adliye** (Adili Ahkam Dergisi) **Cemiyeti**'ne katılmasıyla bu dergide çok sayıda yazıları yayınladı. İyi bir idareci ve hayırseverliğiyle tanınan Emin Efendi, Bağdat'taki Kahya Camisi'ne bir çok mülkünü vakfetti. Ana dili olan Kürtçe'den başka Türkçe ve Farsça'ya da hakim olan Emin Efendi'nin İstanbul'da halen yaşayan torunları vardır.

288-Muhammed bin Memun Bey

Babası ve amcasının ölümlerinden sonra hükümdarlığı ele geçiren Memun Bey, Erdelan emirlerindendir. Hükümdarlığı sırasında memleketinin sınırlarını

genişletti. Hükümdarlığının onaylanıp, tanınması için İstanbul'a gitti. Ancak bu çabasında başarılı olamadı. **Sadrazam Rüstem Paşa** komutasındaki Osmanlı ordusu tarafından Zalım Kalesi'nde kuşatmaya alındı. İki yıl süren kuşatma, Memun Bey'in ölümüyle sonuçlandı.

289-Muhammed Bey Emiri beni Enaz

Beni Enaz (Ennan, Ayyar) Emirliği'nin kurucusu Ebulfeth Muhammed Bey'dir. Hilvan bölgesinde bulunan Şadnican vilayeti emirliğinin merkeziydi. Yirmi yıl boyunca hükümdarlık yapan Muhammed Bey, H.401 (M.1011) yılında vefat etti. (Şerefname)

290-Muhammed Bey İbn el-Emir İbrahim Bey

Babasının ölümünden sonra çok kısa bir süre için Diyarbakır'a bağlı Ekil bölgesinin hükümdarlığını yapan Muhammed Bey, Emir İbrahim'in oğludur. (Şerefname)

291-Muhammed Bey Ebi el-Emir İsa

Babasının ölümünden sonra **Şah İsmail** döneminde emirlik yaptı. Şah Muhammed Bey lakabıyla tanındı.

292-Muhammed Emin el-Kürdi el-Nakşibendi

(El Şeyh Muhammed Emin el-Kürdi el-Nakşibendi)

Şeyh Fethullahzade el-Erbilli'nin oğludur. Tahsilini Erbil'deki alimlerin yanında yaptı. Nakşibendi Tarikatı'nı **Şeyh Ömer İbn el-Şeyh Osman El-Kürdi el-Teveyli**'den devraldı. Hac, ibadet ve nefisle cihad etmek için Mekke'ye gitti. Buradan Medine'ye geçip, Türkçe'yi öğrendikten sonra, El Medrese el-Mahmudiye'ye intisap etti. Zira o medreseye girmek için Türkçe bilmek şarttı. Buradan faydalanarak, Mescidi Nebe vi'de ders vermeye başladı. Hicaz'da yirmi yıl kaldıktan sonra Mısır'a gidip, oradaki el Ezher Camii'ndeki Kürt grubuna katıldı. Bu ravakın (Bölümün) vekilliğine atandı. İlmi kitapları okuyup, yazmaya başladı. Buradayken 16 eser yazdı. Çoğu fıkıh, tasavuf ve ahlakla ilgili olan bu eserlerinin 12'si basıldı. Ayrıca **İmamı Gazali**'nin **Hulasat el-Tasnif** adlı eserini Farsça'dan Arapça'ya çevirdi. Bunun yanısıra dini irşad ve Allah'a davet ve Nakşibendi Tarikatı'nı yaymaya çalıştı. Gerçekten de davetine birçok fazilet sahibi alim, talebe, tuccar, çiftçi ve diğer meslek gruplarına mensup kişi katıldı.

Şeyh Muhammed Efendi, dünyayla ilgilenmeyen bir zahidiydi. Kerametleri vardı. Halk tarafından, sanki Cenab-ı Hak bu zatı başkasına hizmet etmesi için yaratmış gibi görünürdü. Bir çok alim ve şairler tarafından methedildi. **Şeyh Süleyman İbn Ali Bin Yunus el-Cehni**'nin yazdığı methiye şiiri şöyledir:

Hel sarefte zimam el-kom telefteha
Sovbe el hamamu bizakel hayyi veltanabu
Sovbelimam takkiyül kalbi tahiruhu
Turulhudati şeriful asli vel nesebi

Muhammed el-Nakşibendiul eminu vemen
Sadel mekarimu bil ihlası vel hasebi

Türkçesi:
Sen niçin hizmetinin dizginini çevirdin, onu telef ettin
O kabile ve o çadırın tarafına

Faziletli bir insan idi, temiz ve mütteki gönülüydü
Hidayetin gelişmesiydi, soylu, mesafeli bir kişiydi

Emin Muhammed Nakşibendi
Ahlak ve şerefle bütün güzel ahlaklara sahipti

Onun neferleri masum bir kişi olduğunu haber veriyorlar bize
İstekte Seyfeddin herkesin önündeydi

Bizim Kürt büyüklerimiz yaşasın, gerçek onlar
Kahramanların büyük ve temiz insanları bize yol gösterdiler

Mısır ve Mısır halkları onların hükümdarlığıyla şereflendiler
Zevk ve sevinç bahçesinde onların bereketleriyle ulaştılar

Doğum tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte Irak Kürdistanı'ndaki Erbil şehrinde Hicri 13.yüzyılın ikinci yarısında dünyaya geldiği bilinir. 12 Rabiyulevvel 1332 Hicri (M.1914) tarihinde vefet etmiştir. Cenazesi Mısır'daki Karafat el-Mucavirin'de toprağa verildi. Mısır Hükümeti buraya Sahra el- Şeyh el-Kürdi (Kürt Şeyhi'nin Çölü) adını verdi. Mezarı halk tarafından sürekli ziyaret edilmektedir. Kendisinin ikisi erkek olmak üzere çok sayıda çocukları vardı. Büyük oğlu Şeyh Ahmet, 1919 yılında İngilizler'e karşı Mısır ayaklanmasında şehit düştü. Küçük oğlu Şeyh Necmeddin ise El Ezher'd ki en iyi alimlerin yanında ilim tahsil etti. Şeyh Ahmet, bugüne kadar babasının çizmiş olduğu çerçevede halkı irşad ve tarikata davet etmektedir. Gerçekten hayırlı selefin hayırlı halefi-

dir. Nakşibendi tarikatını yaymak için kendisinden sonra gelecek değerli ve fazilet sahibi alimler yetiştirdi. Bunlardan **Şeyh Selame bin Hindi el-Uzami** ki, **Tenvir el-Kulup Fi Muamelet Allam el-Guyup** adlı eserinde Şeyh'in hayatını ele almıştır. Bu eser Mısır'da onlarca kez basılmıştır. (Omer Vecdi)

293-Muhammed bin Ömer bin Şahinşah bin Eyup

Hama Hükümdarı olan Şahinşah bin Eyub'un açık adı, Sultan el-Melik el-Mansur ibni el-Melik el-Muzaffer Takyeddin ibn el-Emir Nureddin'dir. Şahinşah bin Eyup, alim ve faziletli insanları seven yiğit bir hüküdardı. Tarih yazılarını birkaç ciltte topladı.

Şahabeddin el-Kausi'nin belirttiğine göre Mızmar **Sır el-Hakaik ve Siyer el-Halaik** adlı kitapta, bu zatın iyilikleri hakkında yazılan yazılar vardır.

Ayrıca kendisinin yazmış olduğu **Tabakatul Şuara-ı** ve **Durar el-Adap ve Mahasin Zevil el-Bab** adlı kitapları olan Şahinşah bin Eyub'un hizmetinde ikiyüzü aşan alim, edebiyatçı, heykel traş ve fakih olan insan vardı. Cisir el-Merakib'i (El Merakip Köprüsü) Hama'da inşa etti. Bugünkü adı Cisir el-Seraya (Seraya Köprüsü)'dır.

Diğer eserleri ise şunlardır: **Suk el-Mansuriye** (Mansuriye Çarşısı) ve **Hamam el-Sultan** (Sultan Hamamı)'dır.

Değişik rivayetlere göre Şahinşah bin Eyub'un 30 yıl hükümdarlık yaptıktan sonra H.610 veya 617 (M.1214 veya 1220) yılında Ha ma Kalesi'nde vefat ettiği belirtilmektedir. (Fevat el-Vefiyat ve El Aalan Lil Zerkeli)

294-Muhammed Bey İbn el-Seyid Zahir Bey

(El Seyid Muhammed Bey İbn el-Seyid Zahir Bey)

Hakkari Emiri'dir. Emirliğinin merkezi Van bölgesindeki Vastan kasabasıydı. Emir el-Umara-ı (Prensler Prensi) **İskender Paşa**'nın planladığı desiselerle kerdeşi Zeynel Bey'le aralarında şiddetli çarpışmalar çıktı. Osmanlılar tarafından tutuklanarak, oğluyla birlikte idam edildi.

295-Muhammed Bey Emir Çemişkezk

El Melik lakabıyla tanındı. Babası **Melik Şah**'tan sonra emirliğin yönetimini üstlendi. Şerefname'de bu emirin azimetinden ve uzak görüşlu idareciliğinden bahsedilmektedir.

296-Muhammed Bey İbn Gaybullah Bey

Kelhur Kürtleri'nin kolu olan Plinkan emirlerindendir. Şerefname'de iyi idareciliği ve kalkınmayı seven biri olarak methedilen Gaybullah Bey, **Şah Tahmasp**'ın himayesindeydi. Plinkan'da birçok cami ve okul inşa etti. Alimler tarafından çok sevilen Muhammed Bey, Şah Tahmasp'ın kızıyla evlendi; bu nedenle büyük nüfuz sahibi oldu. Yaşlılığında, mülkünü dört oğlu arasında paylaştırdı.

297-Muhammed Paşa

Adanalı Baranı Bey el-Kürdi'nin oğludur. Osmanlı idaresinde görev alarak, kısa süre içerisinde yüksek makamlara ulaştı. Adana Beylerbeyliği'nin ardından kendisine vezir rütbesi verildi. H.1112 (M.1700) yılında Hac Emiri, buradan da Kudüs ve Şam'da valilik yaptı. En sonunuda ordu komutanı olan Muhammed Paşa, H.1123 (M.1711) yılında vefat etti.

298-Muhammed Paşa el-Vani

Vanlı olan Muhammed Paşa, H.1113 (M.1701) yılında Bosna'ya vezir rütbesiyle vali olarak atandı. Daha sonra Selanik Valisi oldu. Rumeli'de imar işlerinden sorumlu olarak görev yaptı. Ardından Rumeli Valisi oldu. Buradan da Mura Valiliği'ne atandı. H.1123 (M.1711) yılında vefat etti. (El Sicil-i Osmani)

299-Muhammed Paşa el-Revanduzi

H.1198 (M.17847 yılında Revanduz kasabasında doğdu. İlk eğitimini burada yaptı. El Emir el-Kebir (Büyük emir-Paşa Gewre) lakabıyla meşhur oldu. Babası Mustafa Bey'in son dönemlerinde ve onun rızasıyla H.1229 (M.1814) yılında Soran bölgesine emir oldu. Hükümdarlığını sağlamlaştırmak için güç kullanmaya başvurdu. Bunun için başkalarına ders olsun diye amcaları olan Timurhan ile Yahya Bey'i tutuklayarak, darağacında idam ettirdi. Etrafındaki aşiretleri egemenliği altına aldı. Erbil vilayetine yürüyerek, oradaki Dizayi aşiretinin ayaklanmasını bastırıp, Erbil'i ele geçirdi. Daha sonra güneye doğru ilerleyerek, Altın Köprü ile Köysancak'ı ele geçirdi. Küçük Zap Nehri'nin kendisiyle Baban Emirliği arasında sınır olmasını sağladı. Bağdat Valisi **Ali Rıza Paşa**, bu emirin yaptıklarını görüp, gücünü ölçtükten sonra hükümetini tanımaktan ve kendisine Paşa rütbesini vermekten başka çare bulamadı. **Musa Paşa el-Behdinani**'nin teşvikiyle Behdinan'a bir ordu göndererek, H.1249 (M.1833) yılında Akra ve İmadiye'yi ele geçirdi. Behdinan Prensi **Sait Paşa**'yı esir aldı. Buradan Başika'ya yönelerek, buradaki Yezidiler'i öldürdü. Cezire İbni Ömer, Mardin ve Nusaybin'e yürüdü. Mahalli emirler üzerinde büyük bir etkiye sahip oldu. Gücünün büyümesi ve nüfuzunun bölgede artması üzerine Osmanlılar için de büyük bir tehlike haline geldi. Bunun üzerine **Sultan Mahmut**, Sadrazam **Muhammed Reşit Paşa** komutasın-

daki bir orduyu Irak sınırına göndererek, burada emniyet ve asyayişin sağlanmasını istedi. Aynı anda Bağdat Valisi Ali Rıza Paşa'ya bağlı olan bir ordu da kuzeye doğru hareket etti. Ali Rıza Paşa'nın ordusu Sadrazam'ın ordusuyla birlikte Muhammed Paşa'ya saldırdı. Bunu gören Muhammed Paşa Revanduz'a geri çekilip, savunma için hazırlık yapmaya başladı. Muhammed Reşit Paşa'nın ordusu Behdinan'a gelip, kuzeyden Revanduz'a yöneldi. Bağdat Valisi ise Erbil'e yetişerek, Revanduz'a güneyden saldırmak için hazırlık yaptı. Muhammed Reşit Paşa Diyana vadisinde, Ali Rıza Paşa ise Harir mevkiinde mevzilendiler. Muhammed Paşa ise, Geli Ali Bek geçitinde çok iyi bir şekilde mevzilenmişti. Bunun üzerine Sadrazam Muhammed Reşid Paşa, Emir Muhammed Paşa ile görüşerek, İslam halifesiyle savaşmaması için kendisini uyardı. Kendisine garanti verip, teslim olmasını istedi. Bu arada Sadrazam Revanduz alimlerini de yola getirmişti. Özellikle **Molla Muhammed el-Hatti** ki, büyük bir nüfuza sahipti. Molla Muhammed burada bir fetva çıkardı. Fetvanın içeriği şöyleydi:

"Kim ki İslam Halifesi'nin ordusuyla savaşırsa mümin sayılmaz; karısından boşanmış sayılır." Bu fetvanın etkisiyle Emir Muhammed Paşa'nın etrafındaki askerlerin çoğu savaşmaktan vazgeçtiler. Bunun üzerine Muhammed Paşa, Sadrazam Reşit Paşa'ya teslim olmak zorunda kaldı. Buradan İstanbul'a gönderildi. Sultan tarafından af edildikten sonra hükümdarlığına geri dönmesi sağlandı. Ancak Bağdat Valisi Emir'in dönüşünden sonra olabileceklerden korktuğu için Babı Ali'nin dikkatini çekti. Bunun üzerine Osmanlı Sultanı, Muhammed Paşa'nın arkasından bir cellat göndererek, H.1253 (M.1837) yılında onu Trapzon'da öldürdü. Bu olaylardan hareketle Muhammed Paşa eğer olayın dini yanını değerlendirdiği gibi siyasi yanını da değerlendirebilseydi, durumu lehine çevirip güçlü ve bağımsız bir milli devleti kurabilirdi. Zira durum onun lehine gelişiyordu. Mısırlılar, **Muhammed Ali el-Kebir**'le Suriye ve Adana'yı ele geçirmişlerdi ki, Onun bu emirle çok iyi ilişkileri vardı. (Avni)

300-Muhammed Paşa

Osmanlı ordusuna hizmet eden Kürtler'den olan Muhammed Paşa, general rütbesine kadar yükseldi. Irak savaşında çok sayıda yara aldı. Başka savaşlara da katılarak, üstün cesaret ve yiğitlik gösterdi. Emekliye ayrıldıktan sonra H.1285 (M.1868) yılında vefat etti. (Sicil-i Osmani)

301-Muhammed Paşa el-Gorani

Ali Paşa'nın kardeşi olan Muhammed Paşa, Goranlızade lakabıyla ün yaptı. H.1238 (M.1822) yılında Diyarbakır Valisi oldu. Bu görevi sürdürürken vefat etti. (Sicil-i Osmani)

302-Mirza Muhammed Han (Nusaybi)

Kermanşah Kürtlerinden Musa Bey'in oğludur. İran Kralı **Fethi Ali Şah** tarafından kendisine Fahr el-Şuara (Şairlerin İftiharı) lakabı verildi. Gazieddin Haydar zamanında Hindistan'a gidip, Lekinhuveyh'te yaşadı. H.1260 (M.1844) yılında vefat etti.

303-Mirza Muhammed Paşa el-Kürdi

Kürdistan'ın yüce insanlarından biridir. H.1128 (M.1716) yılında Erzurum Valiliği'ne atandı. Daha sonra Avzi ve Hotin kalelerinin muhafızlığını yaptı. Bu görevinden sonra sırasıyla Selanik, Sıvas ve Kandiye'ye vali oldu. H.1138 (M.1726) yılında **Safiye Sultan**'la evlendi. Abdurrahman adında bir erkek çocuğu oldu. Alçak gönüllü, adil ve fazilet sahibi olan Paşa, H.1140 (M.1727) yılında vefat etti. (Sicil-i Osmani)

304-Muhammed Paşa Baban

Baban Halit Paşa'nın oğludur. Babasıyla anlaşarak Bağdat Valisi **Davut Paşa** ile **Mahmut Paşa** arasındaki çatışmada Davut Paşa'nın yanında yeraldı. Bunun üzerine İnayetullah Ağa el-Kahya komutasındaki Bağdat ordusu H.1235 (M.1820) yılında Baban bölgesine ilerlerken, Muhammed Paşa ile babası da bu orduya katıldılar. Barış antlaşması yapıldıktan sonra Kerkük'te kalan Muhammed Paşa, bir süre sonra Davut Paşa tarafından hapse atıldı. Ancak buradan kaçmayı başaran Muhammed Paşa, İran'a iltica etti. Bu sırada babasının Davut Paşa tarafından hapse atıldığını duyunca, derhal Bağdat'a gidip babasının salı verilmesi için ricada bulundu. Tekrar Kerkük'e geri döndü. H.1236 (M.1821) yılında birkez daha İran'a kaçıp, Bağdat'a geri döndü. Bu sırada Davut Paşa'nın teşvikiyle Baban emirliği ele geçirildi. Ancak Mahmut Paşa kısa bir süre sonra bir saldırı düzenleyerek, emirliğini geri almayı başardı.

305-Muhammed Paşa (Baban Muhammed Paşa)

Birinci Halit Paşa'nın oğludur. Kardeşi Süleyman Paşa'nın öldürülmesinden sonra emir oldu. Baban Emirliği'nin başına geçişinin ikinci yılında Osmanlı Hükümeti kendisinden El Hızali ayaklanmasını bastırmasını istedi. Bunun üzerine iki bin süvariyle yola çıktı. Ayaklanmayı bastırarak, merkezi olan Kalaçolan'a geri döndü. Bağdat Valisi **Ömer Paşa**'dan kardeşi Ahmet Paşa Baban'ın geri dönmesini istedi. Bu nedenle memleketine geri dönen Ahmet Paşa'yı Köysancak ve Karadağ'a hakim olarak atadı. Bu iki kardeş, sekiz yıl boyunca aralarında hiç bir proplem çıkmadan yaşadılar. Ancak Ahmet Paşa hükümdarlığı ele geçirmek için

fırsat kolluyordu. Veba hastalığının yayılması üzerine Mu hammed Paşa'nın Köysancak'ı denetlemeye gitmesini fırsat bilen Ahmet Paşa, bir ordu kurup duruma hakim olmak istedi. Ancak bu sırada havanın çok yağmurlu oluşu, Büyük Zap suyunun taşmasına yol açmıştı. Bu nedenle Ahmet Paşa Köysancak'a varmak için karşı tarafa geçemedi. Bunu duyan Muhammed Paşa derhal bir ordu oluşturdu. Kardeşine saldırmaya hazırlanırken, bölgenin önde gelen seyit ve alimlerin araya girmesi üzerine iki kardeş arasında yeniden barış sağlandı. Muhammed Paşa kardeşine güvenmediği için, onu idari bir iş için yanına çağırdı. Ahmet Paşa gelince, onu Seruçek Kalesi'nde hapse attı. Diğer kardeşi Mahmut Paşa ise, Bağdat Valisi'ne giderek yardım istedi. Bunu duyan Vali, Muhammed Paşa'yı görevden alarak, yerine Mahmut Paşa'yı atadı. Muhammed Paşa da İran Kralı **Kerim Hen el-Zendi**'ye haber verip, kendisine işbirliği yapmayı önerdi. İran Kürdistanı'nın başkenti olan Sine'ye gitmek zorunda kaldı. Kerim Han, Muhammed Paşa'ya yardım etmek için bir ordu gönderdi. Ancak bu ordu Baban ordusunun karşısında yenilgiye uğradı. Daha sonra Kerim Han, Şefii Han komutasında bir ordu göndererek, Mahmut Paşa'ya bağlı Baban ordusunu yenilgiye uğratarak, Muhammed Paşa'nın tekrar göreve gelmesini sağladı. Kısa bir süre sonra Osmanlı Devleti'yle İran arasında savaş başladı. Muhammed Paşa bu savaşta Bağdat ordusuna yardım etmek zorunda kaldı. Erdelanlılarla çatışmaya giren Hüsrev Han, El Erdelani'yi büyük bir yenilgiye uğrattı. Bu kez kardeşi Ahmet Paşa İranlılarla anlaşarak, yanına aldığı büyük bir orduyla Muhammed Paşa'yı yendi. Muhammed Paşa ise, tekrar Köysancak'a gidip Ahmet Paşa'ya saldırdı. Bu kez Muhammed Paşa, Ahmet Paşa'ya esir düştü. H.1192 (M.1778) yılında Ahmet Paşa tarafından Muhammed Paşa'nın gözleri çıkarıldı.

306-Muhammed Hazin El-Halidi el-Kırsafi

Kuzey Kürdistan'ın önde gelen alim ve dini şairleri arasında yeraldı. Hayatıyla ilgili bilgi edinemedik. Ancak **El Hediye el-Hamidiye Fi Lugat el-Kurdiye** adlı kitapta, Kırmanci şivesiyle yazdığı kasidelerine rastladık. Birinde kalb rahatlığına teşvik, diğerinde kalb temizliği ve tanınması için müritleri teşvik etmektedir.

Kasideler şöyle:

Ey, insan tu cahil î, zerbî xu hem xafil î
Ji gunehan tobe bıke tu ji bo welayet qabil î

Türkçesi:

Ey, insan sen cahilsin, sen Allah'ımdan gafilsin
Günahlardan Allah'a yalvar, sen veli olmak için kabilsin

Diğeri de şöyle:
Tu qelbê xwe naske û tu tobe bike
Ji xewatirê şeytan paqij bike

We îsmê celal têda neqşî bike
Hewasê di xemse, li ser carî ke
Türkçesi:
Sen gönlünü bil, Allah'a yalvar
Şeytan'ın vesveselerinden kalbini temiz tut
Allah'ın adını kalbine nakış yap
Beş duyguyu onun üzerine uygula

307-Muhammed Çelebi (Molla Muhammed Çelebi)

Molla Çelebi El-Kürdi adıyla meşhurdu. Şam'da kadılar kadısı ve muhakkiki zaman ve üstadların üstadıydı. İlmini kendi memleketindeki alimlerden aldı. Rum diyarına gittikten sonra, oradaki çalışmalarıyla şöhreti her tarafa yayıldı. Toplam 1070 alim kendisinden faydalandı. Bunlardan biri askeri kadı **El Şeyh Muhammed İzzet** ve **İshakzade**'dir. Çok sayıda kitap yazdı. Bunlardan **El Ummuzeç**, değişik ilimden yedi araştırma içermeketeydi. Tefsir konusunda da adı duyulan Molla Muhammed, H.1065 (M.1655) yılında **El Şeyh Muhammed İzeddin**'den sonra Şam Kadısı oldu. H.1066 (M.1656) yılında vefat etti. Cenazesi El Senaya mezarlığında toprağga verildi. (Hulasatül Eser)

308-Muhammed bin Hasan el-Kürdi

Muhammed bin Hasan bin Ahmet bin Muhammed el-Şems Ebu Abdullah el-Kürdi el-Makdesi'dir. Mekke'de ikamet eden Hasan el-Kürdi, İbn El-Kürdiye adıyla tanınıyordu.

Muhammed bin Hasan el-Kürdi, H.781 (M.1379) yılında Kürt diyarında doğdu. Ebeveyni ile birlikte Beyt el-Mukkades'e giderek, orada aşama aşama yirmi yıl ilim tahsil etti. Babasının vefatından sonra annesini yanına alıp, Mekke'ye gitti. Burada da büyük alimlerden yararlandı. Tıp dalında okumak istediği için, bu konuda çalışmalar yaparak sonunda bu isteğini gerçekleştirdi. 13 Şaban 843 Hicri (M.1439) tarihinde vefat edince, cenazesi El Mualla'da defnedildi. (El Zaulami)

309-Muhammed bin Resul

Resul el-Zeki'nin sülalesinden ikinci Resul'un oğludur. Ünlü bir yenilikçi olan Resul Efendi, oğlu Muhammed'i çok iyi bir terbiye ile yetiştirdi. Dini ilimlerde iyi bir fikir ve görüşe sahip oldu. Ünü her tarafa yayıldı. Kendisinden ilim

almak için birçok kişi yanına geldi. Budak Han El-Aama (Kör Budak Han) döneminde Sablah'taki El Camii el-Ahmar (Kırmızı Cami'de) ders vermeye başladı.

El Ceğmini Şerhine adıyla bilinen ve çok iyi düşünceler içeren bir eseri vardı. Ayrıca **El Bercendi, Şerh el-Hesap, Eşkal el-Teesis Fil Hendese** hakkında da notları vardır. Cebir ile Mukabele konusunda ise çok değerli bir risale yazan Muhammed Resul, **Davut Paşa** tarafından Bağdat'ta davet edildi. Kendisinden Bağdat'ta kalıp ilim yayması istendi. Ancak kendi memleketindeki okullarda ders vermeyi düşünen Muhammed Efendi, bu isteği geri çevirdi.

Muhammed bin Resul, Bağdat'ta kaldığı süre içinde Abdülhakim ve Hayali'nin **İlm el Kelam'ı** üzerine not ve düşüncelerini yazdı. Bu notlar daha sonra İstanbul'da yayınlandı. Memleketine döndüğünde büyük ilgi ve saygıyla karşılandı.

H.1246 (M.1830) yılında yakalandığı veba hastalığından kurtulamayıp vefat eden Muhammed Efendi, çok sayıda alim yetiştirdi.

Bunlardan biri "*Matematik ilmi İbni Resul üstadımızın elinde bir top gibidir; istediği gibi oynatır*" diyen Bağdat Müftüsü **Muhammed Fevzi el-Zehavi**'dir.

310-Muhammed bin el-Emir Ali

(El Emir Muhammed bin el-Emir Ali)

Cömertliğiyle ünlü Trablusşam hükümdarlarından ve Kürt Seyfaoğullarının emirlerinden Emir Muhammed bin el-Emir Ali el-Trablusi'dir. **Yusuf Paşa el-Savfi**'den sonra Trablus hükümetinin başına geçti. Şairleri sayıp sevdiği için, yardımlarını onlardan esirgemezdi. Muhammed bin Mella el-Akkari ise, onun özel şairiydi.

Muhammed bin el-Emir Ali, **El Emir Fahreddin İbn Man**'la birkaç kez savaştı. H.1032 (M.1623) yılında İstanbul'a giderken Konya'da zehirlenerek vefat etti. El-Cezri Emir Ali için iki beyitlik bir mersiye yazdı.

Mersiye şöyle:

Lemma ihtevet eydi El Menaya Muhammed
El Emir bin Seyfeddin Taehir El Ruhi vel bedeni

Taacebtu keyfe yeğmidu filsera ve keyfe
Yuvara El-Bahru fi Tayetilkefenu

Türkçesi:

Ölümün elleri Muhammed'i sardığı zaman
Emir Seyf'in oğlu temiz ruh ve bedenli

Şaşırdım kılıç nasıl toprağa giriyor
Deniz nasıl kefenin içine örtülür

Bu şairin Emir hakkında yazmış olduğu diğer bir şiiri de şöyledir:

Vehakkuka meterektuke an melelin
Ve sehven Eyuhal emir

Velakin muz elefte El-Huzne kademen
Enefte muvatınan fiha sururi[21]

Türkçesi:
Senin hakkına yemin ederimki rahatsızlıktan seni terk etmedim
Ve gafletten, ey büyük emir

Ancak önce üzüntüyü gördüğümde
Zevkli insanların içinde bulunmaktan nefret ettim

311-Mela Hamdun (Hamdi Mela Hamdun)

Ama olarak Süleymaniye'de doğdu. Kuran-ı Kerim'i ezberledi. Farsça ve Kürtçe dillerinde mümtaz şiir yeteneği ve üstün zekası vardı. İstanbul'a gittiğinde orada Türkçe'yi öğrendi. İstanbul'da kalarak H.1335(M.1917) yı lında vefat etti. Divanı, muntazam bir şekilde yazılmamış. Ancak 1914-18 yılları arasında Birinci Dünya Savaşı'ndaki seferberlik esnasında yazmış olduğu şiirini gördüm. Şiir Kürtçe şöyle başlıyordu:

Em roje çi rojêk e ke dunya şilejawe
Her kes be çexarê cigerî qîme kirawe

Şiir aşağıdaki iki beyitlede sona eriyor.
Let let bûwe bem çekûşe seadetî dilî alem
Reqqas û çer û zember *ke* çerxî siwawe

Hemdî dilî yexsîrî ferhengî xem e emro
Berbûnî be berbûnî ke rûyî Besra wû Fawe

312-Muhammed Hamdi Paşa Baban

Baban Emirliği'nin çöküşünü gözleriyle gören Hamdi Paşa, 1846 yılında Süleymaniye'de doğdu. Halit Paşa'nın torunu Hüseyin Bey'inde oğludur. Süleymaniye'de eğitimini tamamladıktan sonra Bağdat'a gidip vilayet divanında göreve

başladı. Yasalar konusunda tecrübeli olduğu için adliye bölümüne geçti. Bu görevinden sonra sırasıyla Beyrut'ta savcı, Bağdat, Basra ve Musul'da genel müfettişlik yaptı. Kendisine Rumeli Beylerbeyi rütbesi verildi. Bir süre sonra Hadide, Amara ve Muntefik'e vali olarak atandı. Görevinden ayrıldıktan sona 1922 yılında vefat etti.

313-Muhammed Reşit Paşa (Baban)

Süleyman Paşa Baban'ın oğludur. H.1237 (M.1822) yılında doğdu. Bağdat'ta önemli görevler üstlendi. Sırasıyla Hille, Müntefik, Taiz ve Deyrezur'da valilik yaptı. H.1299 (M.1882) yılında Bitlis Valiliği'ne atandı. H.1303 (M.1886)yılında emekliye ayrılan Muhammed Reşit Paşa, 4 Recep 1313 Hicri (M.1895) tarihinde İstanbul'da vefat etti. Cenazesi Beşiktaş'taki Yahya Efendi mezarlığında toprağa verildi.

314-Muhammed Sultan

Şah Abbas el-Savefi döneminde Cengeni aşiretinin reisi ve emiri ve bugünkü Azerbaycan'daki Karabağ bölgesinin de hükümdarıydı.

315-Muhammed el-Sorani (El Şeyh Muhammed el-Sorani)

Sorani Kürtleri'nden olan El Sorani'nin hakkında fazla bir bilgiye sahip değiliz. Ancak Halep şehrinin eşraflarından olan El Sorani'nin H.1231 (M.1816) yılında vefat ettiği söylenmektedir. Cenazesi El Senabile mezarlığında defnedilen El Sorani, Kadiri tarikatının büyük şeyhlerinden ve Dicle Nehri'nin doğusundan gelen Kürt öğrencilerine mahsus El Ahmediye okulunun da öğretmeniydi.

316-Muhammed Şerif el-Gorani

Ünlü alimler arasında yeralan El Gorani'nin açık adı, Molla Muhammed Şerif bin Molla Yusuf el-Gorani el-Şafii'dir. Babasının yanısıra bölgede yaşayan ünlü alimlerin yanında eğitim gördü. **Tusi**'nin yazdığı **Şerh el-İrşadet** hakkında düşünce ve notlarının yanısıra, **İmam el-Razi** ile arasındaki muhakemeleri yazıya döktü. H.1055 (M.1645) yılında Bağdat yoluyla Hacca giderek, burada iki yıl kaldı. Memleketine geri döndükten sonra ikinci kez hacca gitti. Daha sonra Yemen'i ziyaret eden Molla Muhammed, H.1078 (M.1667) yılı Sefer ayında vefat etti. (Hulasatül Eser)

317-Muhammed Sadık Han

Azerbaycan'ın emirler emiri Hüseyin Kuli Han el-Dünbeli (Zaza)'nın oğludur. İran Kralı **Fethi Ali Şah**'ın ölümünden sonra emirlikten istifa etti.

318-Muhammed bin Şirges (El Melik Muhammed bin Şirges)

El Melik el-Kahır Nasreddin Muhammed Şehrini adıyla tanınıdı. Babası daha hayatta iken **Sultan Nureddin el-Şehid**, Humus ilini kendisine verildi. Babasının ölümünden sonra bu şehir elinden alındı. **Sultan Selahaddin** Humus'u istila edince, Muhammed bin Şirge'yi buraya vali olarak atadı. Ölünceye dek bu görevini sürdürdü. Aynı zamanda Sultan Selahaddin'in amcasının oğlu ve damadı olan Muhammed bin Şirge, H.581 (M.1185) yılında vefat edince, eşi **Sit el-Şam**'ın inşa ettiği medresede toprağa verildi.

319-Muhammed Abdal Han

Merind'i ele geçirmek için 1728 yılında **Köprülüzade Abdullah Paşa** tarafından görevlendirilen Abdal Han, bu görevini başarıyla yerine getirdi. Abdal Han bir süre Bitlis emirliğini yaptı. (Dairetül Maarif el-İslamiye)

320-Muhammed Abduhu[22] (El Şeyh Muhammed Abduhu)

Şeyh Hayrullah el-Kürdi'nin oğludur. Mısır'da doğdu. Ancak doğum tarahi beli değildir.[23] Muhallet Nasır adlı köyde Kuran okuduktan sonra Tanta'ya geçip orada ilim tahsil etti. Daha sonra El Ezher'e geçip, oradaki alimlerden ders aldı. Mısır'a gelen **Cemaleddin el Efgani** ile ilişkiye geçerek, onun ilminden, aklından ve dirayetliliğinden faydalandı. Onun iyi bir öğrencisi ve sadık bir dostu oldu. Gazete çıkarmasına yardım etti.

Ata binmeyi ve silah kullanmayı çok seven Şeyh, fasih bir katip ve iyi bir edebiyatçıydı. İslam aleminin sosyal ve politik yönden islahını isteyen bir insandı. Özbeöz Kürt olan Kasım Emin ile samimi arkadaşlığı onun Kürt olmasından kaynaklanıyordu. Arapça ve Farsça'nın yanısıra Fransızca'yı da çok iyi bilen Şeyh Muhammed'in yazdığı ilk eser, Tasavuf hakkındaki kitabı olan **Risalet el-Varidat**'tı. Bu eserinden sonra **Şerh el-Azdiye Fi Tevhid** adlı kitap hakkındaki görüşlerini yazdı. H.1294 (M.1877) yılında Camiyul Ezher tarafından kendisine uluslararası ödül verilen Şeyh, Mısır gazetelerinde çok değerli makalalar yazmıştır. Darul Ulum ve El Elsun el-Hudeyviye okullarında öğretmenlik yaptı. Kurtuluşçu ve yenilikçi düşüncelerinden dolayı işine son verilerek, M.1879 yılında sürgün edildi. Bir süre sonra af edilince, **El Vakai el-Mısıriye Gazetesi**'nin yazı işleri başkanı oldu.

El Urabiye ayaklanmasını fikren desteklemesi nedeniyle Mısır'ın dışına sürgün edildi. Bu olaydan sonra Suriye'ye geçti. Buradan hocası olan **Cemaleddin el-Efgani**'nin Pariste çıkardığı **El Urva el-Vuska** adlı Gazeteye katkı yapması için Paris'e gitti. H.1301 (M.1884) yılında Beyrut'a dönen Şeyh, El Medrese el-Sultaniye'de hocalık yaptı. **Risalet el-Tevhid** adlı eserini yazıp yayımladı. **Cemaleddin**'in **Risalet el-Red Ala el-Dehriyin** adlı eserini Farsça'dan Arapça'ya çevirdi. Ayrıca **Nehcül Belağa** ve **Sediyül Zaman el-Hemedani**'nin **El Makamat** adlı eserlerinin şerhlerini konu alan iki kitap yazıp, yayımladı. Üç yıl üç ay olan sürgün süresinin bitiminde Mısır'a döndü. El Mahakim el-Ehliye (Sivil Mahkeme)'de kadı olarak görev aldı. Daha sonra İstinaf Mahkemesi'nin müsteşarlığına getirildi. Bu görevinden sonra Camiyüll Ezher'in idare meclisine, 1317 (M.1899) yılında da müftülüğü'ne atandı. Bu görevini H.1321 (M.1903) yılında vefat edene kadar sürdürdü.

Cuzi Amma ve Kuran-ı Kerim'deki diğer ayetlerin tefsirlerini yaptı. **El İslam ve El Nasraniye Maa el-İlm** ve **El Medeniye** (İslam ve Hıristiyanlık ile Birlikte İlim ve Medeniyet) adlı katabı yazıp yayımladı. İslamın kalkınması ve dinin reformu için çok değerli çalışmalar yaptı. Bu çalışmalarındaki amaç şuydu:

1-Akli ve mantıki deliller tüm akidelerin ve inançların direğidir. Dolayısıyla akla ve mantığa karşı olan hiç bir şeye inanılmaz.

2-Beşeriyetin mutluluğu için din ile ilmin paralel olması gerekir.

3-Mezheplerin çıkışından önceki selefi salihlerin yolundan gidilmesi,

İyi bir hatip, değerli bir alim, edip ve mücahit olan Şeyh'in meclisi, edip ve alimlerle dolup taşardı. Sonunda ciğer kanserine yakalandı. H.1321 (M.1903) yılında vefat edince, cenazesi Kahire'de toprağa verildi. Ölümünden önce aşağıdaki iyi beyitlik şiiri yazmıştı. Şiir şöyle:

Ve lestu ubali en yukal Muhammed'den
Bel em iktazat aleyhul meatini

Velakin dünya kad eredtu islahuhu
Ehaziru en tekzi aleyhulamainu

Türkçesi:
Muhammed hakkında söylenen söze aldırış etmiyorum
Muhammed belalımıdır, yoksa üzerine musibetler gelmiştir

Ancak dindir, ben onu islah etmeye çalıştım
Korkuyorum ki sargılar onu yok edecekler

321-Muhammed El Karadağı (Molla Muhammed El Karadağı)

H.1213 (M.1798) yılında Süleymaniye'ye bağlı Karadağ kasabasında dünyaya geldi. İlim ilkelerini burada okudu. Daha sonra Mertege köyünde mantık, edebiyat ve gramer ilkelerini ünlü alim **Molla Abdulgafur el-Mortgeyi**'den öğrendi. **Şeyh Abdulatif el-Berzenci**'den fıkıh ilmi, fıkıh usulu ve tefsir öğrendi. Halepçe'ye gidip, orada Belaga, kelam ve hikmet ilimleriyle ilgili bilgiyi **Şeyh Abdullah el-Hırbani**'den aldı. Ayrıca burada bu ilimlerle ilgili ders verebilme icazetnamesini de aldı. Süleymaniye'deki El Aliye Tarikatı'nın Şeyhi olan **Mevlana el-Şeyh Halit**'ten tasavuf ilmi ve tarikatı hakkında bilgi ve icazetname aldı. Karadağ'a geri dönünce, H.1266 (M.1850) yılında Süleyman Paşa Baban kendisi için burada bir okul ile cami yaptırdı. Ömrünün sonuna kadar bu okulda tedrisat ile uğraştı. Çok sayıda eser yazan El Karadağı'nin eserlerinden bazıları şunlardır.

Şerh el-İrab (Gramer)
Serh Risalet el-Adap (Edebiyat)
Talikat ala Haşiyet Abdulhekim ve el-Hayali (Belağ)
Talikat Ala Şerh el-Şemsiye (Mantık)
Talikat Ala İslamuddin (Vaız)
Talikat Ala Tefsir el-Beydavi (Tefsir)
Talikat Ala Tefsir İbn Hacar el-Heysemi (Şafii Fıkıhı)
Talikat Ala Risalet Behaeddin el-Amili (Matematik)

H.1281 (M.1864) yılında Karadağ'da vefet eden Karadağı, aynı yerde toprağa verildi.

322-Muhammed Bey Kürdi Ali

Şam'daki çağdaş alimler arasında yeralan Kürt Ali, Hıtat el-Şam adlı kitabının 6. cildinde hayatından bahsetmektedir. Buna göre Süleymaniyeli olan dedesinin Eyubi sülalesinden geldiğini söylemektedir. Dedesi önce Şam'a, oradan da ticaret için hicaz gitmiştir. Hac Emiri hakkında dedikodu yapması üzerine dedesinin mal ve mülküne el konulur. Kürt Ali H.1293 yılının S(M.1886) efer ayında Şam'da doğdu. Kafil Sibay okulunda okudu. Askeri Rüştiye okuluna girerek, burada ortaokul diplomasını aldı. Daha sonra üç yıl özel olarak bir hocanın yanında Fransızca eğitim gördü. Bunun yanısıra Türkçe ve Farsça'yı da öğrendi. Eğitimini tamamladıktan sonra Yabani İşleri Şubesi'nde memur olarak görev yaptı. Bu görevini altı yıl sürdürdü. Bu süre içerisinde Arap Edebiyatı, sosyoloji, tarih, fıkıh, tefsir ve felsefe okudu. H.1315 (M.1897) yılında **El Şam Gazetesi**'nde yazarlık yaptı. Daha sonra Mısır'da çıkan **El Muktalif Dergisi**'ne yazı yazdı. 1901 yılında ise **El Raid el-Mısri Gazetesi**'nde yazmaya başladı. Bu sırada **Şeyh Muhammed Abduhu** ile ilişkiye geçip, onun bilgilerinden yararlandı. Şam'a döndükten sonra Türk Hükümeti tarafından evi aranarak, hakkında dava açıldı. Ancak sonunda beraat etti. **Emir Şekip Erselan** bu konuyla ilgili kendisini çok güzel bir kaside ile övdü.

Casuslar tarafından izlendiğini hisseden Muhammed Bey Mısır'a giderek, orada **El Muktebes** adında bir gazete çakırmaya başladı. Başka gazetelerde de yazılar yazdı. İttihatçılar döneminde Şam'a geri döndü. Burada gericilikle itham edildi. Bunun üzerine Fransa'ya gitmek zorunda kaldı. Fransa'da gördüklerini **Garaip el-Garp** adlı kitabında topladı. Üç yıl sonra İstanbul'a geldi. Ancak bu kez de bazı ithamlar nedeniyle Türk Hükümeti tarafından kardeşi tutuklandı. Bunun üzerine tekrar Mısır'a gitti. 1913 yılında İtalya, İsviçre, Fransa ve Macaristan gibi ülkeleri gezdi. Dünya savaşı sırasında İttihatçıların baskıları sonucu, onların istekleri doğrultusunda El Muktebes Gazetesi'ni çıkarmak zorunda kaldı. Şam'ın düşmesinden sonra İstanbul'dan Şam'a dönerek, burada Maarif Divanı'nın Başkanlığı'nı yaptı. Arap Bilimsel Kurumu'nu kurdu. Daha sonra Suriye Eğitim Bakanı oldu. 7 Eylül 1920 tarihinde Avrupa'da bilimsel bir geziye katıldı. Döndükten sonra **Garaip el-Arap** adlı eserini yazdı. Bakanlıktan istifa ederek, Bilimsel Kurum'un Başkanlığı'na seçildi. Bu sırada **Hutat el-Şam** adlı eserinin telifiyle uğraştı. 1928 yılında tekrar Eğitim Bakanlığı'na atandı. Aynı yılın ortalarında Oxsfort'ta düzenlenen 7. Musteşrikler (Doğu Dilleri ve Edebiyat Uzmanları) Kongresi'nde Suriye'yi ve Bilimsel Kurum'u temsilen katıldı. Çok sayıda eser yazdı. Basılmış eserleri şunlardır:

1-Yetimetül Zaman (Hiciri 1314 / M.1896)
2-Mecellet el-Muktebes (Muktebes Dergisi, 8 Cilt)
3-Resail el-Buleğa-ı
4-Garaib el-Garp (Batının Gariplikleri)
5-Gabir el-Endelüs ve Hazıriha (Endülüsün Geçmişi ve Bugünü)
6-Tarihul Hazara (Medeniyet Tarihi)
7-El Kadim ve'l Hadis (Eski ve Yeni)
8-Rüvayet el-Mucrin el-Beri (Suçsuz ve Suçlunun Hikayesi)
9-Kısat el-Fazile ve'l Rezile
10-Hıtat el-Şam (Altı Cilt)

Hıtat el-Şam onun son eseridir. Bunların yanısıra basılmamış eserleri de vardır. **Hurriyet el-Vicdan**, **El Hurriye el-Diniye**, **El Hürriye el-Siyasiye**, **Kınuz el-Ecdad**, **Mukteşefat el-Ahfad**, **Umeraul İnşa-ı** ve **Ehlak el-Muasırin**. Bu kitapların kaynakları bin iki yüze yakındır.

323-Muhammed Mehwi (Molla Muhammed Mehwi)

Ünlü bir şair olan Mela Muhammed, Şeyh Osman el-Balhi'nin oğludur. Balh, Süleymaniye iline bağlı Mavet Nahiyesi'nde bir köy adıdır. Nakşibendi Tarikatı'na bağlı olan Mehavi ilk eğitimini babası ve **El Müfti el-Zehavi**'den aldı. Daha sonra Hicaz'a, oradan da İstanbul'a gitti. Kendisine bağlı çok sayıda müritleri vardı. **Sultan Abdulhamit** ona Süleymaniye'de bir Hanaka (Dergah) açtı. Kendisine maaş bağlanmasını emretti.

Molla Muhammed 5 Ramazan 1327 Hicri (M.1909) tarihinde 75 yaşındayken Süleymaniye'de vefat etti. Fars, Türk ve Kürt edebiyatı konusunda bilgi sahibi olan Mehavi, her üç dili de çok iyi biliyordu. Ali Kemal Bey tarafından 1922 yılında basılan Kürtçe yazılmış bir şiir divanı vardır. Bu kitapta yer alan rubailerden birisi şöyledir:

Binûse, pîrî dilim emrî kird, îtaam kird
Le îptîdawe du beytî munasibî dîwan
Qedayêkî wekû Mehwî qelenderêkî kurd
Şêxî hemû hendêkî deda wa'z û nesîhet
Ew qur be serey dabûwe ber fehş û fezîhet
Xoş hate cewab û witî to heqqî feqet min
Qit'aî terîqim nekû qit'aî terîqet

Türkçesi:
Yaz yaşlı gönlüm emretti, ona itaat ettim
Başlangıçta iki munasip divan beytini
Muhavi gibi Kürt kalenderi verdi
Hemaven'deki şeyh vaaz ve nasihat verdi
Onuru olmadan kötülüğe baş vurulur
Cevap güzel geldi, sen haklısın yalnız ben
Yol kesiciyim tarikat kesici değilim

324-Muhammed Muzaffer el-Berzenci

Şey Meki adıyla tanınan El Berzenci, **Yavuz Sultan Selim**'in emriyle **El Canip el-Garbi fi Hal Müşkilat el-Arebi** (Arap Sorunlarının Çözümünde Batı Yönü) adlı kitabını yazdı. **Muhammed Abdulresul el-Berzenci** ise, bu kitabı Arapça'ya çevirdi. (Osmanlı Müellifleri)

325-Muhammed el-Melik el-Efdal

Hama'daki Eyubiler'in son emirlerinden ünlü tarihçi Emir Ebilfida'nın oğludur. Babasının ölümünden sonra Mısır Hükümeti tarafından üzerine büyük bir ordu gönderildi. Bu saldırıyla emirlikten uzaklaştırılan El Efdal, H.742 (M.1342) yılında Şam'da vefat etti.

326-Muhammed bin Nahız el-Kürdi

H.757 (M.1356) yılında Halep'te doğdu. Kahire'nin El Çemaliye semtinde yaşadı. Edebiyatı seven Nahız el-Kürdi, oradaki Aayanı metheederek, çok sayıda

şiir yazdı. 11 Şaban 841 Hicri (M.1438) tarihinde vefat eden El Kürdi'nin şiirlerinden bir tanesi şöyledir:

Kem devletin bifununul zulmi kad feniyet
Ve raha asaruhun min aksihim ve mahu

Ve cae mın baduhum men yefrahun biha
Ve kale subhanehu hatta iza ferihu
Türkçesi:
Kaç devlet çeşitli zulümlerden yok olup gitti
Arkada hiç bir eserleri kalmayıp yokolup gitti

Arkalarından gelenlerden sevinen oldu
Cevabı hakkın dediği sevinseler bile

327-Muhammed bin Vehban

Meşhur hadisçilerden olan Vehban, Kürt Dünbeli (Zaza) aşiretine mensuptur. **Kumeyl bin Ziyad el-Nehi**'nin Hz. Ali bin Ebu Talip'ten rivayet ettiği hadisleri anlatıp söylerdi.

328-Muhammed Hezarmırd

Abdullah Hezarmırd'ın oğlu olan Muhammed, H.262 (M.876) yılında **Yakup El Safar**'a karşı isyan etti. Abbasi Halifesi'ne karşı yapılan bu isyan tam üç yıl sürdü. (El Kamil Li İbnül Esir)

329-Muhammed bin Hilal (Mir Muhammed bin Hilal)

Meşhur Hezebani aşiretlerinin başkanıdır. H.293 (M.906) yılında geniş çaplı bir ayaklanma başlatarak, Musul'u ele geçirdi. Musul hükümdarı **Ebi el-Heyca Abdullah el-Hamdani** ile Hazır Nehri'nde çetin bir çatışmaya girdi. Bu çatışmada yenilen Ebulheyca, Abbasi Halifesi **El Muktefibillah**'tan yardım istedi. Halifeden aldığı askeri güç sayesinde Emir Muhammed'i yenip, onu aşiretiyle birlkite Azerbaycan'a sürdü. Aralarındaki çatışma üç yıl sürdü. Sonunda Emir Muha Musul'a gelerek, barış talebinde bulundu. (El Kamil Li İbnül Esir)

330-Muhammed el-Erbilli

Edebiyatçı Şakir el-Erbili'nin torunu Allame Mecdeddin Ebu Abdullah Muhammed bin Ahmet bin Ömer'dir. H.602 (M.1206) yılında Erbil ilinde doğdu.

Birçok ilim dalında eğitim gördü. Bağdat ve Dimaşk'ta eğitimle uğraştı.

Rebiyül Ahir 697 Hicri (M.1298) tarihinde vefat eden Muhammed'in çok ünlü bir şiir divanı vardı. **Fevat el-Vefiya**'da bahsedilen mersiyesinde şöyle der:

Tenekere leyli ve itmaanet kavakibuhu
Ve sedet ala subhil gudatu mezahibuhu
Bekethu mealihu velem yera kalbehn
Kerimun maza vel mukarremati nevadihu

Vela garve en tebki el maali bi şecviha
Alalmecdi iz evda vehnu savabihimi
Feyi imamun filneda vefilhuda
Tumasiluhu adabuhn ve meadibuhu

Etanna irtakalsehabu ve innehu
Ala fevkahu festenzelethu mehalibehu

Türkçesi:
Benim gecem huysuz oldu, gecenin yıldızları mutmain oldular
Kuşluk sabahı bütün yolları üzerime kapattı

Onun güzel ahlakı ona ağlıyor, ondan önce görülmemiş
Geçmiş bir cömerdin gitmesi ve onun güzel ahlakı ona meclis oldu

Şüphe yok ki onun üzüntüsü ile güzel ahlakı ağlasın
Cömertliğin üzerine ağlasın, zira arkadaşlarının direkleri yok oldu

Hangi imamdır sehavet ve doğrulukta
Onun ahlakından ve çömertliğinden ona eş olsun

Bulutların atmacası yükseldi ve onun
Üzerine çıktı ve onu pençesiyle indirdi

(Şezerat el-Zehep)

331-Muhammed el-Emir

Melik el-Melik el-Muzaffer Ebu Maali Nasreddin Muhammed ibn el-Melik el-Muzaffer Gazi bin Ebubekir Muhammed el-Melik el-Adil'dir. H.645 (M.1247) yılında babasının ölümünden sonra Meyafarkin emirliğini üstlendi. Tatarların gelişiyle emirliği iki yıl kuşatma altına alındı. H.658 (M.1260) yılında 80 yaşındayken şehit düştu. (El Nucum el-Zahire)

332- Muhammed (El Emir Muhammed)

Savafiler dönemindeki Lur emirlerinden olan Emir Muhammed, **Şah Abbas** zamanında Hurremabad hükümdarlığını yaptı.

333-Muhammed bin Yusuf el-Cizri

Muhammed bin Yusuf bin Mahmut el-Cizri Sume el-Mısri (Cizreli sonra Mısırlı)'dır. H. 637 (M.1240) yılında İbni Ömer el-Ceziresi (Adası) veya Cezira Botan'da doğdu. Tıp, beyan, nahu (Gramer), mantık ve fıkıh alanında büyük bir imamdı. Mısır'da El Muazziye, Kahire'de ise El Şerifiye'de ders verdi. El Beydavi'nin fıkıh usulundaki Minhac adlı eseri şerhetti. Tahsil'de de **Seraceddin'in Esilet el-Kudsi** adlı eserini açıkladı. 6 Zilkadde 711 Hiciri (M.1311) tarihinde vefat etti. (Hulasatül Eser)

334-Muhammed Ağa el-Vanlı

Sancak adıyla ünlü olan Muhammed Ağa, Kürdistan'ın meşhur illerinden biri olan Van'da H.1222 (M1807) yılında doğdu. Açak adı Muhammed bin El Şeyh Ubeydullah'tır. Babasının Türk Hükümeti'ne karşı başlattığı ayaklanmada Muhammed Ağa'ya kötülük gelmesin diye H.1314 (M.1895) yılında annesi tarafından Mısır'a götürüldü. Burada Muhammed Ali'nin komutanlarından biri olan amcası **Haco Bey**'in yanında kaldı. Ancak Mısır'a gittikleri sırada amcası askeri bir görev nedeniyle Sudan'a gitme hazırlığındaydı. Muhammed Ağa'nın küçük olması nedeniyle El Bıkara kabilesinin şeyhine bırakıldı. Amcası 1825 yılında dönünce, Muhammed Ağa'nın büyüyüp, ok atma, kılıç kullanma ve ata binmeyi öğrendiğini görünce, onu ordusuna katıp Kahire'ye götürdü. Aynı dönemde **Muhammed Ali Paşa** ise Yunanistan'daki Mura ayaklanmasını basıtrmak için hazırlık yapıyordu. Babı Ali'nin isteği üzerine Muhammed Ali Paşa'nın Haco Bey'in ordusuyla gitmesi gerekiyordu. Muhammed Ağa 25 yaşında olmasına rağmen bu orduda amcasının yardımcısıydı. Böylece muhammed Ağa, Muhammed Ali Paşa'nın ordusuyla birlikte tüm savaşlara katıldı. 1839 yılında Nizip mevkindeki çatışma bunların sonuncusuydu. 1854 yılında Birinci Abbas Paşa Kıfır el-Davvar'daki El Aarab ayaklanmasını bastırma görevini Muhhamet Ağa'ya verdi. Zira bu ayaklanma hükümetin 1854 yılındaki demiryolları inşaatına karşı başlatılmıştı. Muhammed Ağa ile bazı sancaklar **Abbas Paşa**'ya vekaletten, bu görevlerini en iyi şekilde yerine getirdiler.

Mısır'ın nüfuzunu genişletmek için gözünü Sudan'a diken **Hudeyvi İsmail Paşa**, Muhammed Ağa'yı büyük bir askeri hamle yapması için Sudan'a gönderdi. Muhammed Ağa orduya iştirak edenleri bizzat kendisi seçerek, büyük oğlu olan Hilmi'yi de yardımcılığına getirdi. Muhammed Ağa'nın Halim, İsmail, Muhammed ve Tahir adlarında dört erkek çocuğu vardı. Hepsinin meslekleri askeriye olduğu için babalarının katıldığı tüm savaşlara onlar da eşlik ettiler. Bu Hudeyviye ordusu **İsmail Eyup Paşa** komutasında Darfur beldesine, Hudeyvi İsmail Paşa'nın güvenmediği Rahmetullah El Zuber Paşa'dan önce girdiler. Bir süre

sonra bu ordu Kesla, Akik sonra da Umderman'a girdi. Orada ordunun komutan yardımcısı olan **Halim Paşa** vefat etti. Onun yerine Muhammed Ağa'nın ikinci oğlu İsmail atandı. H.1271 (M.1854) yılında **Gordon Paşa** Sudan'a gelip, oradaki kalkınmamış ülkelerde darbe yapmayı planlıyordu. Sancak istifa ederek, 1873 yılında emlaklerini idare etmeye yöneldi. Bu görevini 1896 yılında vefat edene kadar sürdürdü. Ardından oğlu İsmail Bey ile birlikte iki kız çocuk bıraktı. Bugün İsmail'den olan torunları **Seyf Vanlı** ve **İbrahim Vanlı** İskenderiyeliler tarafından iyi tanınmaktadırlar. İkiside buranın ünlü resamları arasında yeralıyorlar. İskenderiye ve Mısır'daki yerli ve yabancı gazete ve dergiler, bu iki kardeşin resim ve diğer sanat dallarında ne kadar dahi olduklarını yazarlar.

Memlukler'in Mısır'daki anarşisini bastırmak ve devletin kurulmasında Muhammed Ali'nin sağ kolu olan yiğit Kürt komutanı Haco Bey'in özet hayatı ise şöyledir: Doğum yeri olan Van'da daha 15 yaşındayken **Sultan III. Selim** tarafından tüm eyalet hükümdarlarından bölgelerindeki erkek çocuklarını İstanbul'a göndermeleri ve burada savaş tekniklerini öğrenmeleri istenir. Haco'da bu karar üzerine İstanbul'a, oradan da Edirne'ye gidip, yeni ve düzenli orduya katıldı. Haco'nun çocukluk arkadaşı olan Ubeydullah bu ayrılığa çok üzüldü. Dolayısıyla arkadaşının ailesine Haco'dan dolayı doğan boşluğu doldurmak için yardım etmeye kara verir. Haco'nun kızkardeşiyle evlenir. Haco okulu bitirip suvari yüzbaşı olarak göreve başlarken, Van'ı ziyaret etmek için başvuruda bulunur. O sırada Yeniçeri Askerleri ile düzenli ordu askerleri arasında başgösteren hoşnutsuzlukları, hilafet bünyesinde ve idarenin birçok kademesinde ortaya çıkan bu durumu arkadaşı Ubeydullah'a söyler. O da bu durumun sadece eyaletlerde değil, tüm ülkeyi sardığını ve başkentte bunların katkat daha fazla olduğunu öğrenince üzülür.

Hal böyleyken Fransızlar'ın Mısır'ı işgal etmeleriyle ilgili haber, islam alemine yıldırım gibi düşer. Bunun üzerine yüzbaşı olan Haco'ya Kürtlerden bir ordu toplama ve bunlarla Fransızları Mısır'dan çıkarma görevi verilerek, **Sadrazam Yusuf Paşa**'nın ordusuna katılmaları teklif edilir. Ancak Haco Bey Kürt gençlerinden oluşan bin mücahidi toplayarak, beybaşı olarak bu düzensiz ordunun başına geçti. Nasuh Paşa'nın ordusuna katıldı. Haco, Mısır'daki Türk ve Fransız askerleri arasında çıkan tüm çatışmalara katıldı. 2 Mayıs 1800 yılında Türk Ordusu, **Kliber** komutasındaki Fransız ordusunun karşısında El Hanke bölgesinde geriledi. Bu sırada arkadan koruma görevi Haco'ya verilmişti. Bundan sonra Haco'nun adı hiç geçmedi. Ancak Muhammed Ali döneminin başlangıcında tekrar ortaya çıktı. M. Ali, Haco'nun yiğitliğini ve idareciliğini çok beğendiği için kendisine Yıldırım Haco diyordu. Bu bilgiler daha önce zikredilen Sancak Muhammed Vanlı'nın torunu olan ustad **İbrahim Ethem**'in **Tarih el-Ceberti** adlı kitabından alınmıştır.

335-Muhammed İbn el-Şuhne

(Ebulfadl Muhammed İbn el-Şuhne)

Aalem el-Nubela Fi Tarih Halep el-Şehba-ı adlı kitaba göre açık adı, Kadı el-Kudat el-Muhip Ebulfadıl Muhammed İbn el-Muhip Ebi el-Velid Muhammed İbn el-Kemal Ebilfadıl Muhammed İbn el-Şems Ebi Abdullah Muhammed ibn El-Şahab Gazi bin Eyup İbn Hüsameddin Mahmut Şahne Halep İbn el-Hatlu bin Abdullah el-Halebi el-Hanefi'dir. İbn el-Şuhne diye tanınıyordu. H.804 (M.1402) yılının Recep ayında doğdu. Mey adlı annesi Halep hacibiydi. Mey, orada okul inşa eden daha sonra El Biyra ve Rum Kalesi'nden milletvekili olan, H.750 yılında El Biyra'da vefat eden Musa'nın çocuklarındandır. El Muhip Ebulfadıl Halep'te yetişti. El Şems el-Gazi'nin yanında Kuran okudu. Babasıyla birlikte Mısır'a gitti. Daha 20 yaşındayken Dimaşk'ta **Şehap el-Babi**'den, Kahire'de ise **El Berdi ni**'den ders aldı. Daha sonra Halep'e dönerek, Ala-ı el-Kelzi'den Kuran'ın okumasını tamamladı. **Umdet el-Nesfi**'den de Usul el-Dini ezberledi.

Ebulfadıl'ın aklından zeka fışkırıyordu. Ancak İbni Arabiye meftundu. Ölmeden önce akıl hastalığına yakalandı. Hadis fenlerinden **Burhan Hafız**'ın yanında okudu. İlk vazifesi kardeşi Abdullatif ile birlikte, babasının isteği üzerine Eşkatmeriye, Cerdekiyet, Halaviyet ve Şazibahtiyet derslerini vermekle meşgul oldu. H.820(M.1417) yılında bu görevinden istifa etti. Şeyhi olan **İbni Selamet Bedir,** onun hakkında bir şiir yazmıştır. Şiir şöyledir:

Yemin ederim eğer çalışsaydı ve zamanda uzansaydı
Dünya onun zengin denizinden tam susuzluğunu giderecekti

Önce faziletle gidenlere deki
Öncelikler sondakilere çok şey bırakmışlar

İbni Hafız Tac'ın isteği ve Sultan'ın imzasıyla kendi şehrinde askeri kadı olarak görev yaptı. Halep'e gidince, Halep Kadısı **Yusuf el-Kufi**'nin oğlundan sonra Şazibahtiye öğretimini yaptı. H.836 (M.1433) yılında Hanefiye kadılığına atandı. Bu görevi Eşref'in emriyle yerine getirdi. Bundan sonra **Haleb'in Sırrı**'nı yazdı. Bu eser Haleb'in askeri yapısını, kalesini ve Nuri Kebir adlı camisi hakkında bilgi veriyor. Haleviyet, Cevadiyet ve Tesdiriyet dersini Camedi verdi. Halk, onun hitabetini damadı olan İbn Hatip el-Nasriye'den aldı. Öyle bir hale geldiki Haleb'in bütün işleri onun işaret ve velayeti ile olurdu. Riyaseti çok yükseldi. Her açıdan ün kazandı. Bütün diller onu konuşuyordu. En sonunda onun şöhreti her tarafa yayıldı. Ona mukavemet eden bir kişi bile kalmadı. Özellikle bu imkanı kayınpederi olan **Melik Zahir**'den aldı. Şeyh Bedir onun tercümeyi halini uzatıp gitmiştir. Hadiste, Usulu Fıkıh ve İslam Hukuku ve diğer ilimler hakkında ders verip, mücadele ederek kitaplar yazmıştır. **Şerhil Hidayet** adlı kitabı, yıkanma faslına kadar olan kısmını beş ciltte toplamıştır. Adını ise **Nihayetil Nihaye** olarak koymuştur. El yazmasının bir nushası Musul'un doğusundaki Kürtler'e ait Medreseyi Ahmediye Kütüphanesi'nde ve Halep Şehba Dicle Kütüphanesi'ndedir.

Özetlemiş olarak Usulul Kelam, Usulul Fıkıh ve Ulumu Hadis'e ait çok sayıda açıklamaları vardır. Bunları **El Mücidil Müğis** adlı bir kitapta toplamıştır. Onun nemaniyet menakipleri de vardır. Babasının Elfiye sinden (Bin Beyitlik) Myetil Ferait (Yüz Feraiz Şerhi) vardır. Sahabelerin adı üzerine İbnül Beşkeval'ın mübhematı tertiplenmiştir. Hanefiye mertebelerini birkaç ciltte toplamıştır. Bundan başka hem düzyazı, hemde nazım şeklinde kitaplar yazmıştır. İmam-ı Hanbeli **Darülhübette** onun bu kitabını tercüme etmiştir. Şemseddin İbni Eca'nın zikir ettiğine göre anne tarafından İmam-ı Hanbeli'nin dedesidir.

Şemseddin İbni Hacer **İnba** adındaki eserinde onun nesebini zikir ettikten sonra şöyle demiştir: "*Birinci Mahmut onun dedesidir. Gazi'nin oğlu değildir. Dünyayaya gelişinde Birinci Hetlo'nun oğludur.*"

Ebulfadıl babasının üzerine yazdığı mersiyede ise şöyle demiş: "*Şahmet benim babamın dedesinin, dedesinin, dedesinin sıfatıdır. Onun çocukları hep bu Şehne sıfatı ile tanındılar.*"

Şehne sözlüğe göre kafi kaipten ibarettir. Onun için Ali Bini Ebi Talib'e Şehnetül Necep denilir. Sultan tarafından bu Şehne zaptının ne olduğu şehirde mevcuttur. Sahip Kemaleddin İbni Adem'den şöyle nakil edilmiş. Ebulfadıl'ın yaşamı hakkında şöyle demiştir: "*El Emir Hüsameddin Şehneti Halep, delikanlılık çağında Halep'teki Şehnekiye'nin milletvekiliydi. Ondan sonra Zengi'nin oğlu Melik Salih İsmail zamanında istifa etti.*" Ondan sonra Ebi Hanefiye bir medrese yaptı. Müellifil Elam'ın dediğine göre bu medrese, batı tarafından kalenin altındaydi. O medresenin yanında birde mescit vardı. köleleri azat etmek ve sadaka vermek için birde vakıf kurmuştu. Yüz yıl yaşadığı belirtilen Ebulfadıl'ın katibi onun yerine bir kitap yazıp, okuması için kendisine vermiştir. Kitabı ele aldığı zaman ellerinin titrediği belirtilmektedir. Yanında oturan Mürşit oğlu Üsamet'e yani Şizar kaymakamına bir şiir söylemiş.

Şiir şöyledir:

Ben o kitabı almakta emilin zayıflığına şaşırdım, çok
Aslanların yelesine çok oklar vuruyordum

Zamanın uzanmasını isteyen kişiye deki
Zamanın ve müdettin uzanmasının sonu budur

Şehne'nin anlamını bildiğimden şu anlaşılıyor. Şehnet şimdi yaşadığımız zamanda ziraat mahsulunu kontrol etmek için gönderilen memura denilir. Demek ki onun sanatı şehne olduğu için kendisine bu ad verilmiştir. Ancak Beni Şehnet bu anlamı taşıdığı için söylenmemiştir. Bazı şairler ise bu kelimeyi şiirlerinde şöyle yorumlamışlardır:

Şehna atlara benzeyen kişilere deki
Sizin atınız yeni doğan tay gibidir

Eger o şehba atınız tay gibi olmasaydı
Şahna'nın emri altına girmezdi

Ben Ebi Zer'in tarihinde şeyhin yazısı ile şunu okudum. İbni Cevzi, "Şehne (Ş)'nin isresi ile okunur. Cahil insanlar esresi ile şehne okunur. Bu yanlıştır" demiştir. Bizim Şeyhimiz ise, Sultan'ın ailesini korumak için şehirde kalan askerlere şehne denildiğini söylemiştir. Bu ne emir nede komutan ismidir.

Ebulfadıl H.804 (M.1402) yılında Halep'te doğunca, doğum müjdesini alan babası şu şiiri söylemiştir:

Sen beni bir oğulla müjdeledin, güzel yüzlü, güleçli
Dedin ki bana baş sağlığı ve tebri etme, Şeyhin oğlu yetimdir

Seyit Mansur'un yazısını okudum. Onun yazısını da Şeyhi olan Ebuzer yazmıştır. **Erbil Tarihi**'nde yazıldığına göre, çocuğunun doğum müjdesini alan babası şu şiiri söylemiştir:

Bana denildiki sana bir nesil gelmiş, azametli ve güleçli bir çocuk
Benim yokluğum ile ona baş sağlığı edin,Şeyhin veledi yetimdir

Nezhetün Nevazır Fi Revdül Menazır adlı tarihte şöyle denmiş. H.870 (M.1446) yılında Eşref Kayitibey onu Kudüs'e sürgün ettikten sonra H.890 (M.1485) yılında Kahire'de vefat etmiştir. Aşağıdaki beyitler ona aittir:

Ey malik padişahlıkta senden önce kimse yoktur
Bütün padişahların üzerine senin öncülüğün vardır

Allah için insanlardan bir millet vardır rahm ederler ve onlar
İlmin hizmetçisidirler, derste onlarda öncülük vardı

Azametli kişilerden bir cemaatın hataları
Nefis ile denilir, çünkü ayağı kaymış

Bu iki çelişkili vasıf bir kişide nasıl olur
Düşmanlar bunu ona iftira etmişler

Aşağıdaki şiirin de ona ait olduğu söylenmektedir. Şiir şöyle:

Erkeklerin gizliliklerinden gönlünüzü çekin
Bu tanıklardır, rüşveti kabul etmiyorlar

O gizliliklerini gözlerinden sormayın, çok defa
Gözler içindeki olmayan şeylere işaret ediyor

Alami Nubela'nın sahibi ise şöyle demiştir: "Ben H.854 (M.1450) yılında yazılmış olan mütercimin vakfiyesi üzerine rastladım. Benim Mevkuun yanındaydı. H.877 (M.1472) yılında bu vakfı artırdı. Eğer bu vakıfların hepsini anlatırsak

çok uzun bir şerh olacak. Çünkü Şehba (Halep)'in içinde ve dışında çok sayıda vakıf vardır. O vakıfların geliratı binlerce Dinar'a ulaşır." diyor.Şam, Mısır ve Haleb'in kadılık ve riyasetini üstlenen ve üne kavuşan bu faziletli aileye mensup olanların adlarını aşağıda zikredeceğim. Hafız Şemseddin Muhammed bin Tolon'un **Zehair el-Kasır Fi Nubela-ı el-Asır** adlı eserinde bu ailenin Kürt olduğu belirtilmektedir. Bu eser Kahire'deki El Teymuriye Kütüphanesi'nde mevcuttur. Aile mensupları şunlardır:

1-El Kemal Muhammed İbn el-Şems Muhammed İbn el-Şuhne el-Halebi el-Hanefi. H.776 (M.1374) yılında vefat etmiştir.

2-El Muhip Ebul Velid Muhammed İbn el-Kemal Muhammed İbn el-Şuhne el-Halebi el-Hanefi. H.810 (M.1407)yılında vefat etmiştir.

3-El Fetih Abdurrahman İbn el-Kemal Muhammed İbn el-Şuhne El-Halebi el-Maliki. H.830 (M.1427) yılında vefat etmiştir.

4-El Ala-ı Ali İbn el-Kemal Muhammed İbn el-Şuhne el-Halebi el-Hanefi. H.831 (M.1428) yılında vefat etmiştir.

5-El Evhad Abdullatif İbn el-Muhib. H.823 (M.1423) yılında vefat eden bu şahıstan ilerde bahsedilecektir.

6-El Muhib Muhammed Ebilfadıl el-Ani'nin torunu Lisaneddin Ahmet el-Halebi el-Hanefi. H.882 (M.1477) yılında vefat etmiştir.

7-El Muhib Ebulfadl Muhammed Bin el-Muhib Ebil Velid Muhammed el-Halebi el-Hanefi. H.890 (M.1485) yılında vefat etmiştir.

8-El Celal Ebulbeka-ı Muhammed İbn Esireddin Muhammed İbn el-Muhib Ebilfadıl el-Halebi el-Şafii. H.892 (M.1487) yılında vefat etmiştir.

9-Esireddin Ebulyemen İbn el-Muhib Ebilfadıl Muhammed İbn el-Şuhne el-Halebi el-Hanefi. H.898 (M.1493) yılında vefat etmiştir.

10-El Zeki el-Fadıl el-Muhib Ebulfadıl Abdulbasit İbni Kadı el-Kudat Esireddin el-Kahiri el-Hanefi. H.903 (M.1498) yılında ölmüştür.

11-Hüseyin bin Esireddin Ebilyemen Muhammed Bin el-Muhib Ebilfadıl el-Halebi el-Şafii. H.916 (M.1510) yılında vefat etmiştir.

12-Sıraceddin Ebulberekat Abdulbır İbni Ebilfadıl Muhibeddin el-Halebi el-Kahiri el-Hanefi. H.921 (M.1515) yılında vefat etmiştir.

13-Ebubekir İbn Sıraceddin Ebilberekat Abdulbir İbn el-Şuhne. Halep asıllı, Mısır doğumlu olan bu şahıs H.921 (M.1515) yılında vefat etmiştir.

14-Halle asıllı ve Ebubekir'in kardeşi olan Muhammed Bin Abdulbır Kadı el-Kudat el-Mısri ise, H.823 (M.1517) yılında vefat etmiştir.

15-Ahmet bin Muhammed bin İbrahim bin el-Feth Abdurrahman İbn el-Şuhne el-Halebi. H.936 (M.1530) yılında vefat etmiştir.

16-Esireddin Muhammed bin Hüseyin bin Esireddin Muhammed İbn el-Şuhne el-Şafii. H.936 y(M.1530) ılında vefat etmiştir.

17-Kadılar Kadısı Esireddin Muhammed İbn el-Şuhne'nin kızı Şair Boran. H.938 (M.1532) yılında vefat etmiştir.

18-Muhammed bin Abudulbır Sıraceddin Ebil Berekat İbn el-Şuhne el-Halebi el-Mısri el-Hanefi. H.951 (M.1544) yılında vefat etmiştir.

Burada zikredilen şahısların hakkında daha fazla bilgi almak isteyenler, Sehavi'nin **El-Zaulami** ve Hacı Ragıp El-Tabbah'ın **Aalem el-Nubela** adlı eserlerine müracaat edebilirler. (Avni)

336-Muhammed Muhiddin el-İskilibi

(El Şeyh Muhammed Muhiddin el-İskilibi)

Yavsi[24] adıyla tanınan Muhammed bin Mustafa el-İskilibi İbn Muhammed Efendi el-İmadi, Mufesir Ebu Suud'un babasıdır. El Şekaik adlı kitabta belirtildiğine göre rahmetli Şeyh ilim taliplerinden olup, **Mevla Alaeddin Ali bin Muhammed el-Kavuşçi**'nin hizmetindeydi. Bunun ölümünden sonra sofilik yolunu seçerek, ilkin Şeyh Musliheddin el-Kabuçi'nin yanında, daha sonra El Arif'in hizmetine girdi. Daha sonra El Şeyh İbrahim el-Kaysar'ın yanında bulunarak Sofi tarikatından İrşad, İlim ve Amel'de başkanlık icazetnamesini aldı. Bu arada **Sultan Beyazıt Han** Amasya'da Emir iken Şeyh Hacca gitmeye niyetlendi.

Sultan Beyazıt Han'ı Amasya'da görünce ona, ***"Hicaz'dan döndüğümde seni saltanat tahtında oturmuş görürüm"*** demesi ve bunun gerçekleşmesi üzerine Sultan'ın sevgisini kazandı. Halk arasında Sultan'ın Şeyhi diye tanınmaya başladı. Sultan, Şeyh için İstanbul'da zaviye inşa etti. Bu zaviye hergün Şeyh'in ziyaretçileriyle dolup taştı. Bu ziyaretçiler arasında yüksek mevkilerde görev yapanlar da vardı. Büyük bir mevki sahibi olan Şeyh hiçbir şekilde zühtünden ve takvasından taviz vermedi. İlim konusunda çok ileri düzeyde olduğu için diğer tüm alimler kendisinden çekinirlerdi. Ayrıca bir çok keramete de sahipti. H.920 (M.1514) yılında İskilip'te vefat etti. **Ala-i** adlı eserin -ki buda **Şakaik** adlı eserin Türkçsi'dir- Şeyhi çok iyi bir şekilde methetmiş ve ölüm tarihini H.922 (M.1516) diye yazmıştır. Şeyh'in oğlu Şeyhülislam **Ebi Suud el-İmadi**, Şakaik adlı eserin Arapçası olan **El-Akid el-Manzum** adlı eserde, babasının şeriat ve tarikatı bir arada toplayıp, ilim ve din de çok iyi yetişmiş ve beşeri kederlerden kendisini arındırdığını söylemektedir.

Vefiyat ve Şezerat el-Zehep adlı eserde İmad el-Hanbeli H.983 (M.1575) yılında yanlışlıkla şöyle demiştir. "*İskilip'te doğan Şeyh Muhyeddin el-İskilibi el-Hanefi burada da ilim alarak yetişti. Rum, Acem ve Arap dillerini geçip oradaki ayan ve alimlerle görüşüp, ilim, mantık ve mefhum alanında iyice yükseldi. Daha sonra Şeyh İbrahim el-Kaysari'nin diğer seyitleri Sofi tarikatına girdiler. İskilip'te vefet etti*" diye yazar.

Ancak ben diyorum ki İskilip Anadolu'nun kuzeybatısındaki Kastamonu vilayetindeki Kürt merkezlerinden biriydi. Çok eskiden bugünkü Irak'ın kuzeyindeki Musul'a bağlı İmadiye bölgesinden birçok Kürt gelip, Kastamonu'nun İskilip kasabasına yerleşmiştir. İşte bundan dolayıdır ki kendisinin El İmadi, babasının da el İskilibi lakabının almaları bundandır. Oğluda Allame Şeyhülislam Ebu Suud'da El İmadi lakabını almıştır. Bir asırdan fazla Osmanlı Devleti'ne hizmet eden bu değerli ailenin Kürt olmasına, yukardaki dilden başka coğrafi delilde vardır. H.1061 (M.1651) yılında vefat eden İstanbul'da basılan ünlü Türk Tarihçisi **İbrahim Peçevi**'i tarih kitabının 2.cilt, 55. sayfasında şöyle der,"*Huyu ve mizacı sert olan müftü Ebu Suud Kürt asıllıdır.*"

El Nur el-Safir adlı eserin yazarı da Allame Ebi Suud el-Mufessir'in ölüm tarihinin H.952 (M.1545) olduğunu yazmıştır. Ancak gerçek ölüm tarihi H.982 (M.1574) yılıdır. Bu değerli Kürt ailesinin bireyleri hakkındaki bilgiler Arapça ve Türkçe eserlerde de vardır. Bunlar, El Şakaik el-Numaniye Fi Ulema el-Devle el-Osmaniye, El Akdül Manzum Fi Efazıl el-Rum, El Sekaik'in eski olan Akai, Hadikat el-Cevami, Sicili Osmani ve Osmanlı Müellifleri'dir. Bunlandan son dördü Türkçe basılmıştır. Bu ailedeki değerli Allamelerin adları ölüm tarihlerine göre aşağıdaki gibi düzenlenmiştir.

1-El Mevla Abdülnebi bin Mustafa el-İskilibi (Ebu Suud'un amcası)

2-El Mevla el-Şems Ahmet İbn Ebi Suud, H.970 (M.1563) yılında vefat etmiştir.

3-El Mevla Muhammed Çelebi (Milli) İbn Ebi Suud el-Müfessir, ölüm tarihi H.971 (M.1564) .

4-El Mevla Nasreddin bin Muhiddin (Ebu Suud el-Müfessir'in kardeşi) ölüm tarihi H.974 (M.1567)

5-El Mevla Lutfullah bin Abdülnebi (Ebu Suud el-Müfessir'in amcasının oğlu), ölüm tarihi H.976 (M.1569)

6-El Mevla Cafer bin Abdülnebi (Ebu Suud el-Müfessir'in amcasının oğlu), ölüm tarihi H.978 (M.1570) .

7-El Mevla Abdulfettah bin Nasreddin (Ebu Suud el-Müfessir'in yeğeni), ölüm tarihi H.977 (M.1569)

8-El Mevla Abdulkerim bin Muhammed (Ebu Suud'un yeğeni) ölüm tarihi 22 Şeval 981 Hicri (M.1573)

9-El Mevla Muhammed Ebu Suud el-Müfessir, ölüm tarihi H.982 (M.1574)

10-El Mevla Abdulvasi bin Muhammed (Ebu Suud'un torunu), ölüm tarihi H?990 (M.1582)

11-Mustafa İbn Ebu Suud el-Müfessir, ölüm tarihi H.1008 (M.1599) ,

12-Sunullah bin Cafer (Ebu Suud'un amcasının oğlu), ölüm tarihi H.1017 (M.1608)

337-Muhammed Timur

El Kaşif adıyla tanınan Timur'un açık adı, Muhammed bin İsmail bin Ali el-Kürdi'dir.[25] Sert bir karektere sahip olduğundan dolayı kendisine demir anlamına gelen Timur adı verilmiştir. Musul'un kuzeydoğusunda bulunan dağlık bölgede yaşayan Kürtlere mensuptur. Hicri13. yüzyılın başlarında Mısır'a gittiğinde, o bölgedeki kültürün çoğunu taşıyordu. Anadili olan Kürtçe'yi, edebiyat dili olan Farsça'yı ve Irak, Şam ve Mısır'da Osmanlı Devleti'nin kurumlarında kullanılan Türkçe'yi çok iyi derecede biliyordu. Kültürünün etkisi oğlu **İsmail Rüşdü** ve kızı **Ayşe İsmet** üzerinde belirgindi. Bunlar da edebiyat kültürüyle büyüdüler. Şark edebiyatında iyi bir mevkiye geldiler.

Muhammed Timur, Mısır Kralık ailesinin başkanı olan Büyük **Muhammed Ali Paşa** ile ilişki kurup, onun en yakın adamları arasında yeraldı. Yaklaşık 40 yıl boyunca Mısır Kralı'na hizmet etti. Mısır'da ve Hicaz'da çeşitli idari ve askeri makamlarda en yüksek düzeyde görev aldı. Muhammed Ali Paşa ve oğullarının o bölgedeki savaşlarının tümüne Muhammed Timur katılıp, bu savaşlarda üstün cesaret ve yiğitliğiyle örnek oldu. H.1253 (M.1837) yılındaki son görevi Medineyi Münevvere'nin Valiliği oldu. Ayrıca Mısır'da bir idari görevi de Kaşif el-Şarkiye'ye müdür olmasıydı. Timur Kaşif ismi buradan gelmektedir. **İsmail Rüşdü Paşa**'nın yazdığı ve Kahire'deki imam Şafii aile mezarlığında bulunan mezartaşı üzerine işlenen mersiyede, H.1264 (M.1848) yılında 80 yaşındayken vefat etttiği belirtilmektedir. Muhammed Timur, Allame Ahmet Timur Paşa ile Ayşe İsmet'in babaları olan İsmail Rüşdü Timur Paşa'yı bıraktı. (Avni)

338-Muhammed bin Ahmet

İbni Barzan adıyla tanınan Ahmet, Irak'ın kuzeydoğusunda ki meşhur Barzan Kürtler'ine mensuptur. Ailesi Kürdistan'dan Anadolu'nun bazı bölgelerine yapılan göçler esnasında İskilip'e yerleşti. Muhammed bin Ahmet'de burada doğdu. Şezeret el-Zehep adlı eserde Ahmet'in İskilipte doğup büyüdüğünü, buradaki

alimlerden ders aldığını ve H.983 (M.1575) yılında vefat ettiğini yazmaktadır. **El Mevla Ebu Suud**'dan ayrılmayan Ahmet, okuldan okula geçerek fetva izni aldı. Arapça diline iyice hakim olduktan sonra edebiyat alanında ileri bir düzeye geldi. H.983 yılında İstanbul'da vefat etti. (Avni)

339-Mahmut (Emir Mahmut)

Bu adla anılan iki emir vardır. İlki, Şah Mansur el-Dünbeli'nin oğludur. Babasından sonra emir oldu. **Beyazıt** tarafından sevilip sayılan biriydi. Van'da Mahmudi kasabasını inşa etti. H.820 (M.1417) yılında vefat etti.

340-Mahmut (Emir Mahmut)

Ömer bin Şahinşah'ın torunlarından El-Melik el-Muzaffer Takiyeddin Mahmut ibn el-Melik el-Mansur'dur. 11 Zilkade 998 Hicri (M.1590) tarihinde vefat eden Emir Mahmut, Hama vilayetinin hükümdarlarındandır. (Şezerat el-Zehep)

341-Mahmut el-Kadı (Mirza Mahmut el-Kadı)

İran Kürdistanı'nın alimlerindendir. Hicri 12.yüzyılın sonlarında kendisine Mukri Kadılığı verildi. Usul ve Fıkıh konusunda büyük bir otorite olan Mahmut el-Kadı, **Tuhfet el-Muhtaç Fi Serh el-Minhaç** adlı kitabın büyük bir bölümünü Farsça'ya çevirdi. Çok iyi bir hattat olduğu için Serdar Hoş Nevisan adıyla da anılıyordu.

342-Mahmut Bey el-Melli

Fırat Ceziresi'ndeki Melli Kürt aşiretinin Emiri Timavi Bey'in oğludur. Mısırlı **İbrahim Paşa**'nın Anadolu'dan dönmesiyle emirliğin başına geçti. Viranşehir Kalesi'ni onardı. Diyarbakır Valisi **Ömer Paşa** ile arasında çıkan çatışmada yakalanıp, hapse atıldı. Uzun bir süre hapiste kaldıktan sonra **Sultan Abdulaziz** ile **Hudeyvi İsmail**'e ricada bulunan oğlu İbrahim Bey, babasının serbest bırakılmasını sağladı. Zira Hudeyvi İsmail bu köklü Kürt ailesinin Büyük Muhammed Ali ile olan ilişkileri ve kendisi de sevip saydığı için İbrahim Bey'in ricasını kırmadı.

343-Mahmut Paşa el-Caf

Süleymaniye bölgesinde tanınmış Caf aşiretinin başkanıdır. H.1262 (M.1846) yılında doğdu. H.1308 (M.1890) yılında babasının ölümünden sonra aşiret başkanı oldu. Bir süre Halepça Kaymakamlığı'nı yaptı. Bu görevinin ar-

dından Urfa Valiliği'ne atandı. Bu görevinden sonra İstanbul'a giderek, burada üç yıl kaldı. Rusya ve İran seyhatine çıktı. Şehrezur'a ulaştıktan sonra iki yıl hükümdarlıktan uzaklaştırıldı. Osmanlı Hükümeti kenidisden İstanbul'a gitmesini istedi. İstanbul'da uzun süre kaldıktan sonra afedilerek, kendisine beylerbeyi rütbesi verildi. Aynı zamanda paşa lakabını aldı. Zira beylerbeyi olan paşa lakabınıda alıyordu. Caf aşiretinin başına geçtikten sonra İran Hükümeti kendisiyle iyi geçinmeye başladı. Hatta aynı dönemde İran Şahı, Mahmut Paşa'ya mücevherlerle süslenmiş birçok kılıç ve madalya hediye ederek, kendisine han lakabı verildi. Edebiyat eserlerini seven Mahmut Paşa, şair ve edebiyatçıları takdir ederdi. Sonunda milliyetçi sorunlarla itham edilerek, etrafında siyasi şüpheler uyandırdı. İngilizlerin Irak'ı işgal etmeleriyle her şeyden uzuklaştı. Hayırsever olan Mahmut Paşa, 6 Şaban 1339 Hicri (M.1920) tarihnde vefat ederken 78 yaşındaydı.

344-Mahmut Paşa bin Halit Paşa Baban

H.1192 yılında kardeşi Ahmet Paşa'nın ölümünden sonra emirliğin başına geçti. Emir olduktan 9 gün sonra Bağdat'ın etrafında ortaya çıkan ayaklanmayı bastırmak için ordunun başına getirildi. Bağdat'a gönderildikten sonra burada isyan edenlerin birçoğunu öldürerek, ayaklanmayı bastırdı. Bağdat Valiliği'ne atanan **Süleyman Paşa**, Bağdat'ın etrafında meydana gelen ayaklanmaları bastırması için Mahmut Paşa'nın gelmesini tekrar istedi. Mahmut Paşa oğlu Osman Bey'i 500 kişilik seçkin bir ordunun başına getirerek, ayaklanmayı bastırdı. H.1193 (M.1779) yılında cereyan eden bu olay esnasında Mahmut Paşa'nın görev almamasına sinirlenen Süleyman Paşa, ordusunun başına geçerek Baban Emirliği'ne saldırdı. Böyle bir nedenle kan dökülmesini istemeyen Mahmut Paşa ise, İran'a çekildi. Mahmut Paşa'ya yakın olan **Ali Murat Han el-Zendi** bu olayı çok iyi biliyordu. İran'da Kürt Mukri Emirliği'nin merkezi olan Sablah'ta hükümdar olarak atandı. Ancak buranın eski hükümdarı olan Budak Han, bu atamayı kabul etmeyerek, Mahmut Paşa ile arasında çıkan çetin bir çatışmayı başlattı. Mahmut Paşa'nın ordusu galip gelmesine rağmen, çatışma esnasında yaralandı; H.1198 (M.1784) yılında vefat etti.

345-Mahmut Paşa İbn Abdurrahman Paşa Baban

Babasının ölümünden sonra H.1128 (M.1716) yılında Baban Eyaleti, Köysancak ve Harir bölgelerinin hükümdarı oldu. Bir süre sonra Köysancak ile Harir bölgelerini **Süleyman Paşa bin İbrahim Paşa**'ya terk etti. H.1130 (M.1718) yılında **Sait Paşa** tarafından hükümdarlıktan uzaklaştırılınca, İran'dan yardım istedi. Diyale (Bacalan) ordusuyla birlikte Abdullah Paşa'nın ordularını yenerek eyaletine geri döndü. Bir yıl sonra Bağdat Hükümeti'ne başkaldıran Defterdar **Davut Efendi** (Meşhur Davut Paşa) yüksek dereceli devlet adamlarıyla birlikte

kendisine sığındılar. Mahmut Paşa Baban eyaletiyle Köşsancak ve Harir bölgelerinden topladığı orduyla Bağdat'a yürüdü. Kan dökmeden Bağdat'ı ele geçirdi. Bunun üzerine Bağdat'ın yeni valisi Davut Paşa'yı eski görevine iade etmeyi kabul etti. Bu olayla Davut Paşa ile Mahmut Paşa arasında dostluk ve samimi ilişkiler gelişti. Ayrıca İran Hükümeti'yle ilişkilerini kesmek şartıyla Köysancak ve Harir'e kadar olan hükümdarlığı tanındı. Davut Paşa'ya tam olarak güvenmediği için İran'la olan ilişkilerini kesmedi. Bu durum Mahmut Paşa ile Davut Paşa arasında var olan ilişkilerin bozulmasına neden oldu. Davut Paşa Köysancak ile Harir bölgelerinin Mahmut Paşa'dan geri alınması emrini verdi. Bu olayla ilişkiler kopunca, Mahmut Paşa Bağdat Hükümeti'ne olan itaatine son verdi. Mahmut Ali Han el-Şerefbeylani komutasındaki İran Ordusu Mahmut Paşa'nın yardımına geldi. İran'ın bu desteğiyle güçlenen Mahmut Paşa, Kerkük'e doğru ilerledi. Davut Paşa durumun ciddiyetini görünce İran Hükümeti ile barış anlaşması yapıp, Mahmut Paşa'nın emirliğini tanıdı. H.1237 (M.1822) yılında İran Hükümeti ile Osmanlılar arasındaki ilişkilerin bozulup savaşın patlak vermesiyle Abdullah Paşa İran ordusuyla Baban Emirliği'ne saldırdı. Abdullah Paşa, Mahmut Paşa ile birlikte olan Bağdat ordusuyla Karagöl mevkiinde çatışmaya girdi. Bu çatışma sırasında Bağdat ordusu İran ordusuna katılınca, Mahmut Paşa Kerkük'e geri çekilmek zorunda kaldı. Bu kez Osmanlılar Diyarbakır'dan gönderdikleri ordu birlikleriyle Mahmut Paşa'nın yardımına koştullar. Bu orduyla Mahmut Paşa saldırıya geçerek, Abdullah Paşa komutasındaki İran ordusunu Osmanlı topraklarından çıkararak, 11 Şaban 1237 Hicri (M.1822) tarihinde Süleymaniye'yi ele geçirdi. Ancak Abdullah Paşa İran'da büyük bir ordu oluşturarak, Süleymaniye ilini tekrar ele geçirmeyi başardı. Bu durum üzerine Bağdat Hükümeti de kendisini tanımak zorunda kaldı. Bu kez Mahmut Paşa İranlı **Emir Abbas Mirza**'dan yardım alarak Süleymaniye'ye saldırdı; H.1238 (M.1823) yılında Abdullah Paşa'yı buradan çıkardı.

Mahmut Paşa H.1242 (M.1826) yılında da Surdaş bölgesinde **Muhammed Paşa el-Revanduzi** ile çatışmaya girdi. Bu esnada kardeşi Süleyman Paşa kendisine isyan edip, Süleymaniye ilini ele geçirmesi üzerine Mahmut Paşa İran'a geri çekilmek zorunda kaldı. Bu olaydan sonra bu iki kardeş arasında sürekli çatışma çıktı. Süleyman Paşa H.1247 (M.1831) yılında yaralanmasına rağmen Mahmut Paşa'yı yenip, kendisini Süleymaniye'den çıkardı. Mahmut Paşa bu olaydan sonra Tebriz, Tahran ve buradan da İstanbul'a gitti. H.1254 (M.1838) yılında Ahmet Paşa döneminde topraklarını geri almak için çok çaba harcadı. Ancak hiçbirinde başarılı sonuç elde edemedi.

346-Mahmut Paşa

Osmanlı Kürtleri'nin önde gelenlerinden olan Mahmut Paşa, askeri hayata atıldıktan sonra mesleğinde kademeli olarak Ferik (General) rütbesine kadar

yükseldi. Vezir olduktan sonra Yemen Valiliği'ne atandı. Bu görevinden emekliye ayrıldı. Ancak bir süre sonra Diyarbakır ve Cidde valiliklerini yaptı. H.1275 (M.1858) yılının Cemadiyulahir ayında vefat etti.

347-Mahmut Paşa

Köysancak ve Harir hükümdarlığını yaptı. Mahmut Paşa bin Abdurrahman Paşa Baban ile arasında anlaşmazlık çıktı. Mahmut Paşa Baban bir ordu göndererek, Mahmut Paşa'yı oradan çıkarttı. Ancak Bağdat Valisi Süleyman Paşa'nın yardımıyla Mahmut Paşa, H.1128 (M.1716) yılında tekrar bu bölgenin hükümdarlığına getirildi.

348- Mahmut Hınısi (El Şeyh Mahmut Hınısi)

Kuzey Kürdistan'ın önde gelen faziletli mürşitlerinden olan Şeyh Mahmut, 1925 yılında Türkiye'deki ulusal ayaklanmanın liderliğini yapan rahmetli Şeyh Sait el-Nakşibendi'nin babasıdır. Şeyh Mahmut, H.1316 (M.1898) yılında Van Gölü'nün kuzeyindeki Hınıs beldesinde vefat etti.

349-Mahmut (El Şeyh Mahmut)

El Mahmudiye Emirliği'nin kurucusudur. Cezire İbni Ömer (Cizre)'den (Diğer rivayetlere göre Şam'dan) aşiretiyle birlikte Azerbaycan'a göç etti. Azerbaycan'da Akkoyunlu **Yusuf Bey** kendisine Aşut Kalesi'ni vererek, **Kara Yusuf**'un hizmetine girmesini sağladı. Daha sonra Hoşab Kalesi'ni de emirliğine dahil ederek, müstakil bir Kürt emirliğini kurdu.

350-Mahmut el-Kürdi (El Şeyh Mahmut el-Kürdi)

Hicri 12.yüzyılın önde gelen alimlerindendir. Musul Kürtlerinden olan Şeyh Mahmut, Şam'a göç ederek orada ikamet etti. Edebiyata vakıf bir insandı.

351-Mahmut Efendi (Şeyh Mahmut Efendi Hamzevi el-Tılloyi)

Siirt'teki El Halidiye sülalesinden olan Şeyh Mahmut, Siirt'teki Büyük Camii'de hocalık yaptı. El **Hediye el-Hamidiye Fillugat el-Kürdiye** adlı kitaba bir takriz yazdı.[27] Takrizine şu kasideyle başladı.

Ufiyte mın mucibatulsui ve'l kemedi
Ve işte ya ibn kiramil Kudsi fi reğedi

İz kumte tenşiru envarel maarifi bade
Bastikel adlu fi etrafi vel beledi

Türkçesi:

Kötülükten ve kederden korunasın
Ey Kudüs'ün cömert oğlu mutlulukta yaşayasın

Beldede ve etrafında adaleti sağladıktan sonra
Kalkıp ilim ve marifet nuru saçmağa

352-Mahmut Han el-Dünbeli

Zaza Kürt Emirlerinden **Şahbaz Han**'ın oğludur. İran Kralı **Nasreddin Şah** döneminde Asfahan'a Beylerbeyi rütbesiyle emir oldu. İyi bir şair olan Mahmut Han, edebiyat dünyasında yazdığı şiir ve kasidelerle Fars şairi **Enveri**'ye rakip olacak kadar yetenekliydi. Diğer bilim dallarına da vakıf olan Mahmut Han, H.1260 (M.1840) yılında vefat etti.

353-Mahmut el-Şirazi (Sultan Mahmut el-Şirazi)

Fars diyarındaki Kürt aşiret reislerindendir. İran Kralı **Şah Abbas** döneminde yaşadı. (Tarih-i Alem Ara)

354-Mahmut el-Kürdi (Molla Mahmut el-Kürdi)

Dimaşk'ta yaşayan Molla Mahmut, alimlerin alimiydi. Dönemin dahileri arasında eşine rastlanmamış kuvvetli bir hafızaya sahipti. Okuduğu kitapların çoğunu ezbere biliyordu. Bazen kendisine tashih edilen bir kitap getirdiklerinde, kitabın aslına bakmadan, ezbere tashih ederdi. Dimaşk'ta kendisiyle birlikte araştırmacılık yaygınlaştı.

Salih ve zahit bir alim olan Molla Muhammed el-Kürdi, Dimaşk'a geldiğinde Halhali ve diğer ilim dallarında derya gibi olan ustadların seviyesindeydi. Şam'ın Kadılar Kadısı **El Mevla el-Muhakkik** (araştırmacı) ve **Molla Çelebi** adıyla meşhur **Muhammed el-Kürdi**'nin rivayet ettiğine göre, başta araştırmacılar arasında kendisini hiç belli etmedi.

Diğerleri gibi kendisi de Molla Çelebi'den faydalandı. H.1074 (M.1663) yılında 125 yıl yaşındayken vefat eden Molla Mahmut"un cenazesi, Bab el-Faradis mezarlığında toprağa verilmiştir. (Hulasatül Eser)

355-Mahmut (Derviş Mahmut)

Geleçiri diye tanınan Derviş Mahmut, Rozki Kürt aşiretine mensuptur. İyi bir şair olan Mahmut, uslubunda **Mevlana Hakimeddin İdirisi el-Bidlisi**'yi taklid ederdi. Bitlis Emiri Şeref Bey'in yanında kaldı. Emirin ölümünden sonra İstanbul'a gidip, Sadrazam **Rüstem Paşa**'ya yaklaştı. Buradaki Kürdistan emirlerinin mercii oldu. (Şerefname)

356-Mahmut (Mela Mahmut)

İmadiye'deki büyük alimlerden olan Mela Mahmut, aynı zamanda buranın müftülüğünü de yapıyordu. Kelimeler üzerine nokta koymadan Fatiha Süresi'ni bir ciltte tefsir etti. H.1202 (M.1788) yılında vefat etti. (Gerayilül Eser)

357-Muhiddin el-Gorani (Kadı Muhiddin el-Gorani)

Halep'teki Gorani ailesinin büyük alim ve edebiyatçılarındandır. H.982 (M.1574) yılında vefat etti. (Goran Diyarbakır vilayetinin kuzeyinde bir bölgedir.) Halk dilinde Deşta Goran diye meşhurdur. Öyle görünüyor ki Goran, Kürt milletinin Kırmanç, Lur ve Kelhur gruplarının ana yurdudur; Kürtler buradan yayılmışlardır. (Avni)

358-Murat Bey

Erdelan emirlerinden Timur Han'ın oğludur. İran'daki Sine vilayetine bağlı Mehreban (Merivan) bölgesinin hükümdarlığını yaptı.

359-Murat bey

Emir İsa'nın oğludur. **Kanuni Sultan Süleyman** tarafından Ekin'e emir olarak atandı. Ünlü Kürt tarihçisi **Şerefhan el-Bitlisi**'nin döneminde yaşadığı için, Şerefhan hizmetleri ve ahlakı bakımından kendisini övmüştür.

360-Murat Paşa el-Aavar

Kürt olan Murat Paşa, Osmanlı ordusuna katıldı. Birçok görevde buluduktan sonra Sancak ve Yemen'in yarısına, daha sonra da tümüne vali oldu. H.975 (M.1567) yılında öldürüldü. (Sicil-i Osmani)

361-Murat Paşa

Kürdistan'ın Muş ilinde yaşayan tanınmış Abdülcelil ailesine mensuptur. H.1215 (M.1800) yılında Muş Valiliği'ne, H.1222 (M.1807) yılında da Diyarbakır Valiliği'ne atandı. Aynı yıl vefat eden Murat Paşa, daha önce bahsedilen Abdurrahman Paşa el-Celil'in babasıdır. (Sicil-i Osmani)

362-Murat Han el-Beyazidi

H.115-1190 (M.1737-1776) yılları arasında yaşayan ve iyi bir şair olan Murat Han, Kürtçe'nin Kımancı şivesiyle etkili mersiye, gazel ve şiir yazdı.

363-Murtaza Kuli Han

İsfehan'da uzun süre **İkinci Şah Abbas**'ın yanında kalan Zaza emirlerinden **Ali Han**'ın oğludur. Şah Abbas'ın tahta geçmesinde önemli ölçüde katkısı olan Murtaza Kuli Han, Şah'ın yanında saygın bir yere sahipti.

364-Müştak Mustafa Efendi

Bitlisli olan Müştak Efendi, İstanbul'a gidip orada şeyhlik tekkesini idare etti. Memleketine döndükten sonra H.1247 (M.1831) yılında şehit oldu. Çalışkanlığıyla tanınan Müştak Efendi'nin bir de şiir divanı vardı. (El Sicil)

365-Mustafa Paşa el-Kürdi

Açık adı Mustafa İbni İbrahim Paşa el-Kürdi'dir. H.1176 (M.1762) yılında Kapucubaşı olarak görev yaptı. Sultan tarafından kendisine mirimiran rütbesi verildi. Resmu'de ve Tamşuvar'da valilik yaptı. Katıldığı tüm savaşlarda yiğitlik ve cesaret göstermesi üzerine kendisine vezirlik rütbesi verildi. Ancak bu rütbeyi alamadan Yunanistan'ın Baliye vilayetinde vali iken vefat etti. (El Sicil)

366 Mustafa Bey (El Emir Mustafa Bey)

Kürt Mahmudiye aşiretinin emirlerindendir. Bu gün Azerbaycan sınırları arasında bulunan Mako Kalesi'ni **Şah Abbas**'ın saldırılarından koruyarak, burayı yiğitçe savundu. H.1013 (M.1604) yılında vefat edene kadar kaleyi teslim etmedi.

367-Mustafa Bey

Soran emirlerinden Oğuz Bey İbni Ahmet Bey'in oğludur. Hicri 13.yüzyılın başlarında babasının ölümünden sonra emirliğin idaresini eline aldı. Baban ordularını yendi. İki emirlik arasındaki husumetin ortadan kaldırılması için kızkardeşini Mahmut Paşa Baban'la evlendirdi. Emirliğinin gelişmesi için çok çaba harcadı. Daha sonra emirliğinin idaresini büyük oğlu Muhammed Bey (Muhammed Paşa)'ya bıraktı. H.1242 (M.1826) yılında vefat etti.[26]

368-Mustafa Bey el-Kürdi

Kürdi lakabıyla ünlü olan ve Süleymaniye'de yaşayan büyük şair ve Sahibqiran ailesinden Mahmut Bey İbni Ahmet'in oğludur. Kürt şairi **Abdurrahman Salim Bey** ile aile bağları vardı. H.1227 (M.1812) yılında Süleymaniye'de doğduğu söylenmektedir.

Mustafa Bey, birçok kez İran'a seyahat yaptı. İrticalen çok güzel ve etkileyici kasideler okuduğu belirtilen Mustafa Bey, ünlü şair **Haci Kadir Koyi** tarafından iki beyitlik bir şiirle övülmüştür. Şiir şöyle:

Şehsuwarî belexatîKurdan
Yeke tazey fesahetî Baban

Mustafa ye texellûsî Kurdî
Xezelî kirde ber betî Kurdî

Türkçesi:

Kürtlerin belagatından bir şah idi
Baban açıklığında yeni bir kişi idi

Kürtlerin en halisi Mustafa'dır
Kürt maşukun üyesine gazel söyledi

İran'a ilk gidişinde, oradaki şairlerle tanışıp, edebiyatçılar cemiyetine üye oldu. Daha sonra Kürdi lakabı yerine Heceri lakabını kasidelerinde kullanmaya başladı. H.1267 (M.1851) yılında Süleymaniye'de vefat ettiği söylenir.

Kürtçe yazdığı şiirlerinden bir tanesi şöyle:

Çawekem zanîwte bo çî xew le çawim nakewê
Çunke min pêş xizmetim pêş xizmetan naniwin şewê

Roj û şew daîm le ber dîdey xeyalim hazir î
Sa çi ferqêkî heye bo min êre w ewê

Bes nîye lêre dewêrim car be car basit bikem
Nemdewêra qet le ber exyar nawit bem le wê

Dil le ber zamî firaqit daîma zarî eka
Zû be zû men'î ekem bazderdî sexte w nasrewê

Aql û hoşim dawe pêt lêşî detorê malwêran
Dewletêkî muft û bêsahib e bo çî natewê

Ger muxeyyer bim le mabeynî beheşt û weslî to
Weslî to bo min cehennem pir le cennet namewê

Ey reqîb, wêlim le destit lêre bo lêm nagerêy
Bawkekuştit nîm erê hey bedmezhep çît lêm ewê

Her wekû kêwî demawend e serım pır şorışe
Qet temî hîcran û xem satê le dewrînarewê

Gerdinî Kurdî le kêwî bêstûn muhkentir e
Çunkî sed sal e le jêr barî xema ew nanewê

Türkçesi:

Gözüm, biliyormusun neden gözüme uyku girmiyor
Çünkü ben hizmet öncüsüyüm, bunlar gece uyumazlar

Gece gündüz daima gözümün hayalindesin
Ne farkeder benim için orasıyla burası

Hiç değilse burada arasıra senden bahs edebiliyorum
Oradaysa kıskançlıklar yüzünden hiç adını anmıyorum

Gönül ayrılık acısından daima inlemektedir
Sık sık kendisini zorlarım, acıyı atlatmak zordur, rahat olamıyor

Aklımla fikrimi hep sana vermişim ocağı tütesi hala ona kızıyorsun
Sahipsiz bir devletin heyetidir gönlüm sana gelmiş niye istemiyorsun

Sana kavuşma yada cenneti seçmekte bana hak tanınsa
Sana kavuşmak cehennem ise de cenneti istemem

369-Mustafa Paşa

Bedirhan Bey'in oğullarından olan Mustafa Paşa, Babı Ali'de yetişti. Sırasıyla Çankırı, Kırşehir ve El Hadide'de valilik yaptı. Kendisine mirimiran ve beylerbeyi rütbesi verildi. H.1315 (M.1897) yılında Şam'da vefet eden Mustafa Paşa, Kürtçe, Türkçe'nin yanısıra başka diller de biliyordu.

370-Mustafa Paşa el-Reşvani

Urfa ve Birecik dolaylarındaki Kürt Reşvan (Reşa) aşiretine mensuptur. Osmanlı Devleti'nin bırçok idari makamlarında bulundu. H.1008 (M.1599) yılında kendisine beylerbeyi rütbesi verildi. H.1028 (M.1619) yılında da Şam'a vali olarak atandı. Bu görevini sürdürürken vefat etti.

371-Mustafa Paşa Canpolatzade

Canpolat ailesinden Ali Paşa'nın oğludur. Anderun-i Humayun'de yetişti.[28] H.1039 (M.1630) yılında Ahur Emiri oldu. H.1040 (M.1631) yılında vezir rütbesini alan Mustafa Paşa'ya Kabudan makamı verildi. H.1046 (M.1636) yılında idam edilen Mustafa Paşa, **Prenses Ayşe** ile evliydi.

372-Mustafa Paşa

Kazım adıyla ünlü olan Mustafa Paşa, H.1229 (M.1814) yılında vezirlik rütbesine ulaştı. Bursa ve İzmit'te valilik yaptı. H.1230 (M.1815) yılında vezirlik rütbesi elinden alınarak, Midilli Adası'na sürgün edildi. Af edildikten sonra Akdeniz Buğazı (Derdenil)'e vali olarak atandı. H.1243 (M.1827) yılında Selanik, ardından da Kavala'da valilik yaptı. Bu görevini sürdürürken vefat etti. (El Sicil)

373-Mustafa Asım (Molla Mustafa Asım)

Siirt'teki El Medrese el-Salihiye'nin İmamı Şeyh Hasan Efendi'nin oğludur. Kuzey Kürdistan'da ilim ve edebiyat çalışmalarıyla ün yaptı. **Ziyaeddin Paşa el-Halidi**'nin El Hediye el-Hamidiye Fil Lugat el-Kürdiye adlı kitabına yazdığı bir manzumede şöyle demektedir:

Yervi lugat El Ekradi yakşifu sırraha
Bibeđiu nuzmin likavaidi mahidu

Velkullu yeşkuru fil hakikati himmetin
Lileliu Seyfullahi hazreti Halidu

Yusuf Ziyaeddin Paşa El Şehmu
Veresel mafahiru maciden an macidu

Türkçesi:
Kürt dilinden bahsedip sırrını açıklıyor
Çok güzel gramer sistemini hazırlıyor

Herkes gerçekte himmetine şükrediyor
Seyfullah (Allah'ın Kılıcı) hazreti Halit için

Yigit Yusuf Ziyaeddin Paşa'ya
Atalarından varis olmuş bu ihtişam

374-Mustafa Bisarani (Molla Mustafa Bisarani)

Süleymaniye vilayetindeki Bisaran köyünde doğmuş; şiirlerine bu maslahı kullanmıştır. Molla Mustafa, Hicri 13.yüzyılda yaşadı. Kürtçe yazılmış değerli bir şiir divanı bıraktı. Şiirlerinden biri şöyledir.

Giyana le pirxey xewî xawim da
Pê binê we ban herdû çawim da
Melê birjangit tîj e wek çiqil
Eçeqête pêy nasikî wek gul
Be birjangî tîj boye xoşhal im
Xakî ber dergay toy pê demalim
her çend tîjîş bê bo pêy to nerm e
Bo têhelsûnî ber pêt dilgerm e
Sa fermû pê binê ser dîdem
Ew dîdeyî bê to hîç kes nedîdem
Eger neqşêkî xeyrî toyî tîyabê
Tu xwa kwêrî ke ba nabîna bê
Ke pêt helbirî seyr ke çe ciwan e
Be xwênî dîdem xenebendane
(Tarihi Süleymani)

375-Mustafa Zihni Paşa

Hüseyin Bey İbni Muhammed Paşa İbni Halit Paşa'nın oğlu olan Zihni Paşa, 1850 yılında Süleymaniye'de doğdu. Buradaki tanınmış hocalardan ders aldı. **Mithat Paşa** döneminde Bağdat'ta göreve başladı. Zihni Paşa'nın özverili, ihlaslı çalışması ve üstün zekası Bağdat Valisi'nin dikatini çekti. Bu yüzden devlet memuriyetinde ilerlemeye başladı. Sırasıyla Adana, Raniye ve Hicaz'da valilik yaptı. Daha sonra İstanbul'a yerleşerek, kendisine teklif edilen makamları kabul et-

medi.

Fazilet sahibi bir alim ve Türkçe yazılmış çok sayıda eserleri olan Zihni Paşa, 1926 yılında İstanbul'da vefat etti.

376-Mustafa Efendi Akif

Van'daki Karamüftü ailesine mensuptur. H.1252 (M.1836) yılında Van vilayetinin müftülüğünü yaptı. Bu görevi on yıl yaptıktan sonra İstanbul'a nakledildi. Bir yıl sonra buradan Bingazi Kaymakamlığı'nan atandı.

En son Maraş Kaymakamlığı'nı yapan Akif Efendi, şiir ve edebiyat konusunda derin bir bilgiye sahipti. Türkçe yazmış olduğu beyitlerinden birisi şöy ledir:

Akife af-u hata boşuna mağrur olarak
Böyle tastir eyle (sırala) perçermu hatardır hamem

377-Mustafa el-Hoşnavi (El Şeyh Mustafa el-Hoşnavi)

Hicri 12.yüzyılın büyük alimlerindendir. Musul'da tedrisatla uğraştı. Çok sayıda kişi onun ilminden ve yeteneklerinden faydalandı.

378-Mustafa el-Gorani

Aslen Goranlı olan El Gorani, H.1147 (M.1734) yılında Halep'te doğdu. Açık adı Mustafa bin Ebubekir İbn Taceddin olan El Gorani, H.1198 (M.1784) yılında da vefat etti. Fazilet sahibi ve alim olan Gorani'nin yazılmış birçok şiiri vardır. (Aalem el-Nubela)

379-Mustafa el-Gorani (El Şeyh Mustafa el-Gorani)

Açık adı Şeyh Mustafa bin Ebubekir el-Gorani'dir. Faziletli ve şair olan bu zatın hayatı hakkında fazla bir bilgiye sahip değiliz. Ancak H.1265 (M.1849) yılında Halep'te vefat ettiği; Peygamber efendimizi öven ünlü bir kaside ve göz vasfıyla ilgili şiirler yazdığı söylenmektedir. Göz ile ilgili yazdığı kasidesi şöyle:

İhfız ehi sıfatulayni vel basari
Ve kun bihifzi hima fil ilmi za basari

Felvasiu el ayni min husni yakumu biha
Yedibihi encelül el hazi vel nazari

Türkçesi:

Gözün ve görmenin sıfatlarını koru kardeşim
Bilgide o ikisinin korunmasına dikkat et

Gözün genişliği o güzel sıfatlardandır
Bakış ve yan bakışı da o gözün oralıdır

380-Muzaffer Kokbori

Lakabı El Melik el-Muazzam olan Kokbori'nin künyesi de Ebu Sait ibni Zeynel Abidin Ali Küçük'tür. Bu zat aslen Türkmen olmasına rağmen, Kürtleşmiş'tir. 27 Muharrem 549 Hicri (M.1154) tarihinde doğan Kokbori, Kürdistan'ın ünlü kişileri arasında yeraldı. Babasının ölümünden sonra görevini devralırken, henüz 14 yaşındaydı. Kısa bir süre sonra Atabey olan Kaymaz kendisine sinirlenerek, onu görevinden uzaklaştırdı. Bunun üzerine oda Bağdat'a gitti. Oradan da Musul'a geçip, Emir Seyfeddin ile kontak kurarak, kendisinin hizmetine girdi. Emir ise ona Harran vilayetini verdi. Daha sonra **Sultan Selahaddin**'e bağlandı. Sultan kendisine Rıha, El Rıkka ve Sımsat'ı verdi. Ayrıca Sultan'ın kızkardeşi **Rebia Hatun** ile evlendi. Tüm savaşlarda, özellikle Hatın Savaşı'nda yiğitliğiyle dikkatleri çekti. H.586 (M.1190) yılında kardeşi Zeyneddin Yusuf'un El Nasıra'da vefat etmesinden sonra Sultan'ın emriyle Erbil ve Şehrezur hükümdarlığına atandı. Bunun üzerine 18 Ramazan 630 Hicri (M.1267) tarihnde Erbil'e giderek, ölünceye dek burada krallar gibi yaşadı. Mekke-i Mukerreme'ye görevli olarak gönderildi; ancak oraya varmadan vefat eden Kokbori, Kufe'de toprağa verildi. Muzaffer Kokbori, yüksek meziyetli, cesur, yiğit ve hayırsever bir insandı. Fakirlere yardım edip, onlara şefkat gösterirdi. İlmi çalışmaları sever, alimleri özendirirdi. Ülkesinde çok sayıda cami, dul kadınlar, kimsesiz çocuklar ve özürlüler için yuvalar inşa etti. Sayfaları dolduracak kadar hayırlı olan işler yaptı. Ölümünden sonra Erbil Kalesi'ni Abbasi Halifesine bıraktı.

381-Maruf el-Resafi

Iraklı Kürt şairi olan Maruf, **Tezkeret el-Nüfus el-Osmaniye**'de belirtildiğine göre H.1291 (M.1875) yılında Bağdat'ta doğmuştur. Adı ise, Maruf bin Abdulgani'dir. Babası Kerkük vileyetinin güneyinde yaşayan Kürt Cabari aşiretine mensuptur. Kasım'ın kızı olan annesi Fatma ise, Türk oldukları söylenen Karagöl aşiretine mensuptur. Okuma ve yazmayı Katatip'te (Mahalle Mekteplerinde) öğrendi. Bugünkü ordu evinin karşısında bulunan Necmeddin Mescidi'nde okduğu son kitap ise, **Hasan el-Afgani**'nin kitabıydı. Bu okulu bitirdikten sonra Askeri Rüşdiye okulunun birinci sınıfına başladı. O zaman bu okulda eğitim Türkçe idi. Ancak Maruf Arapça'dan başka bir dil bilmiyordu. Üçüncü sınıfa kadar okumasına rağmen, 12 veya 13 yaşındayken okulu bırakmak zorunda kaldı. Bağdat'taki dini bilgiler okuluna gitmeye karar verdi. O dönemin ünlü alimleri olan **Mahmut Şükri el-Alusi** Haydarhane Camii'nin okulunda hocalık yapıyordu. Başına beyaz sargı sarıp, bu okula giden Resafi burada 12 yıl boyunca rahmetli Şükri Alusi'nin derslerini dinledi. Arasıra diğer alimlere uğrayıp, onlardan da bilgi alıyordu.

Ekonomik durumu kötü olan Resafi'ye Bağdat Maarif Müdürü rahmetli **Abdülvahap Efendi el-Naib** yardım ediyordu. Abdulvahap Efendi, onu Raşidiye köyüne ilkokul öğretmeni olarak atadı. Bir süre sonra maarif müdürlüğü tarafından Bağdat merkezindeki bir ilk okulda yüz eli kuruş maaşla görevlendirildi. Daha

sonra 600 kuruş maaşla El Medrese el-İdadiye el-Melekiye okuluna Arapça öğretmeni olarak atandı. Ancak atama emri İstanbul'dan gelinceye kadar bu maaşın üçte ikisini aldı. Yaklaşık iki yıl bekledi. Fakat karar gelmeden meşrutiyet ilan edildi.

O sırada İstanbul'da Arapça **İkdam Gazetesi**'ni çıkarmaya soyundu. Bu konuda rahmetli **Cemil el-Zehavi** ile konuştu. Bunu kabul eden El Zehavi, bu konu için El Resafi'nin Bağdat'tan İstanbul'a gelmesini şart koştu. Bağdat'ta milletvekili seçimi bitince El Resafi yola çıktı. Ancak İkdam Gazetesi'nin sahibinin şansı yaver gitmediği için bu fikrinden vazgeçti. Yolculuğundan dolayı uğradığı maddi zararını gidermek için El Risafi'ye bir miktar para verdi. Bunu kabul eden El Risafi, bir süre İstanbul'da kaldıktan sonra Bağdat'a döndü. Dönüşünün üzerinden henüz iki ay geçmeden İstanbul'a çağrılarak, El Medrese el-Melekiye el-Şahaniye'de 1000 Kuruş maaşla Arapça ders hocası olarak tayin edildi. Bu işinin yanısıra gayri resmi olarak'ta 1000 Kuruş karşılığında **El İrşad** adlı magazin gazetesini çıkarıp, bu gazetenin yazıişleri müdürlüğünü üstlendi. Dolayısıyla İstanbul'a gelen El-Risafi, adı geçen okulda Arapça eğitime başladı. İzmir Milletvekili **Ubeydullah Efendi**'nin çıkardığı **Ceridet el-Arap** (Arap Gazetesi'nin) yazıişlerine baktı. Bu görevde El Muntefik vilayetinden milletvekili seçilinceye kadar İstanbul'da kaldı. Meclisin açılışı ve ilk toplantının bitiminden sonra El Resafi Bağdat'a döndü. Bağdat'ta bulunduğu süre içerisinde Osmanlı Hükümeti seferberlik ilan etmeden El Resafi İstanbul'a döndü. Bu sırada Medrese el-Melekiye el-Şahaniye'yi Evkaf Vezareti (Vakıflar Bakanlığı) din adamlarıyla ilgili reformları yapmak için ilmi okullar açmaya başladığından dolayı bu okulu kapatmıştı. Bu okullardan biri de Medresetül Vaizin'di. El Resafi'nin burada hitabet dersi vermesi istendi. Verdiği dersleri **El Hitaba vel Hatip** (Hatip ve Hitabet) adı altında bir kitapta topladı. Bu kitap Evkaf Matbaası tarafından İstanbul'da basıldı. Bu kitap, satıştan ziyede öğrencilere bedava dağıtılması için sadece 500 adet basılmıştı. El Risafi, 1. Dünyü Savaşı'ndan sonra barış yapılıncaya kadar İtanbul'da kaldı.

İrak'a dönen El Resafi yolların tehlikeli olmasından dolayı bir süre Şam'da kaldı. O dönemde **Emir Faysal Şam**'da bir Arap devletini kurmuş ve Arap devrimine katılan Iraklılar'ın bir çoğu bu hükümetin emrinde memur olarak çalışıyorlardı.

El Resafi Şam'da 7 ay kaldıktan sonra Kudüs'teki hükümet yetkilileri tarafından kendisine bir teklif yapıldı. Darül Muallimin (Öğretmen Okulu)'da Arapça edebiyat öğretmeni olması için, iaşe ve ibate hariç 25 bin Mısır Dinarı vermeyi teklif ettiler. Bu teklifi kabul eden El Resafi, istediği an işi terketme şartını koyarak görevi kabul etti. Bu şartlarla Kudüs'e doğru yola çıktı.

1921 yılında İrak Hükümeti Filistin Hükümeti'nden istemesi üzerine, El Resafi Bağdat'a geri döndü. 16 Mart 1945 yılında 72 yaşındayken Allah'ın rahmetine kavuştu.

EL Resafi'nin Eserleri:

1-Defil Hecne Fi İrtidağil Ekne

Bu risale Türkçe yazılarda kullanılan tüm Arapça kelimeleri içeriyor. Ayrıca bu kelimelerin asıl anlamından saptırılmış ve bazılarının da ters manada kullanıldığını ve bunların her Arap edebiyatçısının bilmesi gerektiğini vurguluyor. Arabi hesabına İstanbul'da **Ahmet İzzet el-Azami**'nin çıkardığı **Lisan el-Arab Dergisi**'nde yayınlandı.

2-El Ale ve el İdare Kitabı

Bugüne kadar basılmayan bu eser, iki yüz sayfadan oluşmaktadır. Lugatla ilgili olan bu kitaba bugünkü insanların bile çok ihtiyacı vardır.

3-Risale Fil Edeb el-Arabi

Maarif bakanlığında Arap Dili müfettişi iken öğretmenlere Arapça Dili ve Edebiyat Tarihi hakkında verdiği bir dizi seminerlerden oluşuyor. Risale şeklinde olan bu kitap, Bağdat'taki Irak Matbaası tarafından basıdı.

4-Ara-ı Ebil Ula-ı

Ebil Ala-ı el-Maari'nin felsefe fikirlerini özetle açıklamasını içeren ve 39 meseleyi ele alan bir risale şeklindedir. Herbiri bilginleri ve edebiyatçıları ilgilendiren konulardır. Ancak bu eser de bugüne kadar basılamadı.

5-Hal el-Luğız el-Mukaddes

Ölümünden dört yıl önce bu eseri yazdı. Ancak bitiremeden vefat eden El Resafi, bu eserinde ilmi bir şekilde **El Şahsiye el-Muhammediye** (Muhammed'in Karekteri)'ni kendi hava ve hevesinden uzak bir şekilde analiz ediyor. Kitabın bir kısmını Lübnanlı meşhur yazar **Emin el-Reyhani** görmüş ve bazı alıntılarını **Kalp el-Irak** adlı kitabında yayınlamıştır.

6-Divan el-Resafi

Bu eser, söylediği şiirlerin bir kısmını içeren ve iki ciltten ibarettir. 1908 yılında Beyrut'ta basıldı. 1931 yılında da 1.ciltle birlikte 2. cildi de Beyrut'ta basıldı. Ancak bazı şiirlerinin yasaklanabileceğini düşünnen yayımcılar, bu basımında tüm şiirlerine yer vermediler. Şiirlerinin son bölümü ise, 3. ciltte yeralıyor. Ancak bu cilt henüz basılmamıştır.

7-El Tıflül Harem

Yukarıda söz edilen eserlerin yanısıra, Irak Hükümeti ve devlet görevlerinde yeralan şahsiyetlerin iyi ve kötü yönleri hakkında risaleler yazmaya çalışyordu. Bu eser, kendisinden sonra gelenlere yapabileceği son hizmetiydi.

382-Maruf el-Nudhi (El Şeyh Maruf el-Nudhi)

Maruf lakabıyla bilinen El Şeyh El Seyid Muhammed, salih ve takvası ile ünlü ve ender görünen bir zekaya sahipti. H.1166 (M.1753) yılında Süleymaniye'nin Şehrizur ilçesine bağlı Nudi köyünde doğdu. El Şeyh el-Seyid Mustafa bin El Seyid el-Şeyh Ahmet'in oğlu olan El Nudhi'nin nesebi İmam **Musa el-Kazım Hazretleri**'ne dayanır. 13. atası Şehribazar'a göç edip, orada ikamet eden **El Seyid İsa el-Berzenci İbn el-Seyid Baba Ali el-Hamedani**'dir.

Şeyh Maruf, ilk öğrenimini Kalaçolan'daki El-Gaziye Medresesi'nde yaptı. Daha sonra Hazermerd'e taşınarak, orada ünlü alim **Molla Muhammed el-Haci**'den ders aldı. Ayrıca ünlü bilgin **Molla Abdullah el-Bituşi** ile tanışarak, şiir ve edebiyat alanındaki eserlerini inceledi. Ondan etkilenerek kendi şiirlerinde karza eğildi. **El Berdiye Kasidesi**'ne bir tahmis yazdı.[29] El Nudhi, İlim, araşatırma ve telifle uğraşarak, 54 civarında eser yazdı. Bunların 31'i ilim ve din hakkında, 20'si ise edebiyat ve şiirle ilgiliydi. Risalelerinden biri de El Ahmediye adına yazılmıştı. Sözlük şeklinde olan bu kitabı Kürtçe ve Arapça yazılmıştı. Farsça yazılmış bir manzumesi ve Berzenci seyidlerinin neseblerini içeren **Ensab el-Sade el-Berzenciye** adlı kitabı vardır.

Dolpmo bölgesinin seyidlerinden olan **El Şeyh Ali**'den Kadiri Tarikatı'nın icazetnamesini alarak, bu tarikata girdi. El Kaside el-Berdiye'den bir tahmisi şöyledir:

Lemma alimtu bitarfin minke munsecimu
Zanantu fike garamen gayri munsecimu

Fekultu kul li birabil beyti vel haremi
Emen tezkuru ciralni bizi selemi

Mezectu deman cera min mukleti bidemi
Em laha zehrun ala ercai fatihatun

Em faha zehrun ala enfasi nasimetun
Em naha verakka bilelhani mulaimetun

Em hebbet el rihu min tilkai kazimetun
Ve aumaza elberku fil zulumati men ezana

Türkçesi:

Senin gözünde bir intizam bildiğimden
İnandımki sen de kesilmeyen bir aşk var
Dedimsana Kabeye ve haremin rabbine yemin ederimki bana söyle
Ziselemde bulunan komşunun anılması için mi?

Gözden gelen gözyaşı ile kanı karıştırmışsın
Yoksa fatihetin etrafının üzerine çiçek ortaya çıkmıştır

Yoksa nasimetin nefislerinin üzerine çiçek kokmuştur
Yoksa Mela Sinem'in bahçeleri ile gül yaprağı sesli yar

Yoksa kasimet tarafından rüzgar esiyor
Ademden karanlıkta ışık parladı

Şafi adlı kasidesine de şöyle başlıyor:
Yamen lehu kulli avalimi tahzau
Yamen yahibul afua ammen yercau
Yamen bihi erculnecate ve atmau
Yamen yara mafil zamiri ve yasmau
Entelmuid likuli ma yutavakkau

Türkçesi:
Ey alemleri denetimi altına alan
Ey hatalarından döneni af edip seven
Ey kendisinde kurtuluşu gördüğüm
Ey vicdanlardakileri görüp duyan
Sen her olacak olanı hazırlayıp sunansın

H.1254 (M.1838) yılında Süleymaniye'de vefat eden Şeyh Maruf, Gırdi Şeyh Maruf (Şeyh Maruf Tepesi) mezarlığında toprağa verildi. Bu gün hala mezarı birçok kişi tarafından ziyaret edilmektedir.

383-Mani (Ma'nî)

İran Kürdistanı'nın Urmiye etrafındaki Lahican bölgesinden olan Mani, Meşhur Muhammed Hazin el-Lahicani'nin amcasıdır. Dönemin ünlü şairlerinden birisi olan Mani, bir şiirinde şöyle demektedir:

Nemek zi şor cunun reft û bîdî ma xem kerd
Siyahi ez ser daxem futad û daxem kerd

Türkçesi:
Tuzluktan deli gitti, sevdiğim kişide gam etti
Başta siyahlık bir kızgın şiş koydu beni dağladı

384-Muin

İran Loristanı'nın başkenti olan Hurremabad'taki tanınmış şairlerinden Mela Melik'tir. Bir şirinde şöyle demektedir:

Ruid zetir bitem gulu badem ta bıhaşıd
Ber hakem erfed neka iltifat tu
Türkçesi:
Benim kabrimden gül bitecek ve daima parlak olacak
Eğer senin iltifatın kabrimin toprağının üzerine düşerse

385-Maksut Efendi el-Kürdistani

Osmanlıların son dönemlerdeki güçlü alimlerinden olan Maksut Efendi, Erzurum'da yaşamasına rağmen Süleymaniye'liydi. **El Beydevi** tefsiri ve **Şerh el-Şafiiye** ile **Şerh Kelimet el-Tevhid** hakkında haşiyeler yazdı. (Osmanlı Muellifleri)

386-Maksut Bey

İran'da yaşayan Mukri ailesine mensuptur. **Şah Abbas** döneminde yaşayan Kürtlerin mümtaz emirleri arasında yeraldı.

387-Melayê Batê

Orta Kürdistan'ın Hakkari bölgesindeki Batê köyünden olan Mela'nın gerçek adı Ahmet'tir. H.820-900 (M.1417-1495) yılları arasında yaşadı. Bir şiir divanı olan Mela Ahmed'in bir de Kürtçe'nin Kırmanci şivesiyle yazılmış Mevlidi Nebeviyi anlatan bir manzumesi vardır. Şark Tarihçisi **Von Lolok**, bu eserin fotoğrafını çekip, yayımladı.[30]

388-Mela Gorani

Mela Şemseddin el-Gorani diye ünlü olan Gorani'nin gerçek adı Ahmet bin İsmail'dir. Şehrizurlu olan Mela, dönemin ünlü alimleri arasında yeraldı. İlk öğrenimini memleketinde bitirdi. Daha sonra Mısır'a giderek, buradaki ünlü alim ve din adamlarının yanında eğitim gördü. Dini ilimlerde ilerleyerek, **İbni Hacar el-Hüseyni**'den dini ve ilmi icazetnamesini aldı. Daha sonra Bursa'ya giderek, orada **Sultan II.Murat**'la temasa geçti. Hudavendigar ve Beyazıt Medreseleri'ne öğretmen olarak atandı. Daha sonra Prenses **Fatih Sultan Mehmet**'in hocalığını yaptı. Derse fazla rağbet etmeyen Fatih'i zor kullanarak eğitti. Fatih tahta geçtikten sonra hocası olan Gorani'nin vezir olmasını istedi. Bunu kabul etmeyen Gorani, önce Asker bölgesine, daha sonra da Bursa'ya kadı olarak atandı. Bu görevinden sonra da Saltanat Vakfı'nın mütevelliğine atandı.

Sultan birgün Mela Şemseddin'e şeriata aykırı bir yazı gönderir. Yazıyı alan mela buna sinirlenerek yırtar. Bunu duyan Sultan, Mela Şemseddin'i (Akşemseddin) görevinden alır. Bunun üzerine Mela Şemseddin Mısır'a gider. Burada **Sultan Kaytbay** tarafından sevgi ve saygıyla karşılanır. Kendisine hediyeler verilir; para tahsis edilip ikramda bulunulur. Daha sonra Fatih Sultan Mehmet bu yaptıklarından pişman olunca, Mısır Sultanı'na ricada bulunarak, Mela Şemseddin'in İstanbul'a gönderilmesini ister. Mısır Sultanı her nekadar onu göndermek istemediyse de, Mela Şemseddin'in Fatih'e duyduğu sevgi ve baba şevkatiyle beslediği duygularından dolayı İstanbul'a geri dönmesini sağlar. Mela Şemseddin İstanbul'a geri döndükten sonra Fatih Sultan tarafından H.862 (M.1458) yılında tekrar Bursa Kadılığı'na atandı. Bir süre sonra müftülük makamına yükseldi.[31] Bu makam için kendisine günde iki yüz ve ayda 20 bin, yılda 50 bin Dirhem verilmiştir. Bunun yanısıra arada bir Sultan'ın hediye ve tahsisatı da yeralıyordu.Bu dö-

nemde Zemehşeri ve El Beydavi'nin sözlerine itiraz mahiyetinde **Gayet el-Emani Fi Tefsir el-Sebulmesani** adlı tefsirini telif etti. Ayrıca El Buhari için **El Kavser el-Cariala Riyzulbuhari** adlı bir açıklama telif etti. Bunların yanısıra **Tuhfet İbni Hacar el-Heytey Ali el-Kırmani** hakkında çok değerli haşiyeleri olan Mela Şemseddin'in Sultan Fatih hakkında da **El Şafiiye** adlı 6 yüz beyitlik bir manzume yazmıştır. Diğer eserleri ise, **El Durel Lami Ala Cemulcevami** ve Kuran-ı Kerim ilmiyle ilgili **Fevaid el-Durer Fi Şerh Levamiul Gurar** adlı kitapları vardır.

Rahmetli birçok ilim tefsirlerinin mercii ve kaynağıydı. Çok sayıda alim yetiştirdi. Çok heybetli bir gövdesi vardı. Sultan ve vezirleri, o dönemin örf ve adetlerin tersine sade isimleri ile hitap eder; hatta Sultan'a gittiğinde, onunla tokalaşarak hal, hatır sorardı. Sultan Fatih'e sürekli, "*Yediğin içtiğin ve giydiğin sana haramdır*" deyip, nasihatta bulunurdu. Bir keresinde Sultan'la birlikte yemek yerken Sultan kendisine, "*Baksana sende haram yiyorsun*" der. Buna karşılık Mela Şemseddin, "*Senin önüne düşen haram, benim önüme düşen helaldir*" şeklinde cevap verir. Bunun üzerine Sultan sofrayı çevirerek, kendi önündekini onun önüne getirir. Mela yemeğe devam edince, "*Sen benim yediğim yerden yediğine göre, haram yiyorsun*" der. Mela buna karşılık ta, "*Sen haram olan yeri bitirerek yedin; bende helal yeri bitirerek yedim*" şeklinde yanıt verir. Mela daima muazzez ve mükerrem yaşadı. H.892 yılında İstanbul'da vefat etti.(32) Cenaze namazını **Sultan Beyazıt** kıldı. Toprağa verilişinde hazır bulunan Sultan Mehmet, rahmetlinin 180 bin borcunu hak sahiplerine ödedi. Ölümü İstanbul'da herkesi hüzün ve kedere boğdu. (El Şakaik el-Numaniye)

389-Melayê Cıziri

Gerçek adı Şeyh Ahmet olan Melayê Cıziri, Kürtler arasında Cızira Botan adıyla bilenen Ceziret İbni Ömer'den gelmektedir. Kökeni Bohti Kürtlerine dayanır. Hicri 6.yüzyılın son yarısında ve İmaduddin adlı emirin döneminde yaşadığı söylenmektedir.(33) Kürtçe'nin Kırmanci şevesiyle değerli şiirler yazarak, bunları bir divan da topladı. **Hartmann** adlı şark edebiyatçısı bu divanın fotoğrafını çekerek, 1904 yılında **Divan el-Şeyh Ahmet el-Kürdi** adı altında Berlin'de yayımladı. Şeyh Ahmet Divanı'nda H.898 (M.1493) yılında vefat etmiş olan ünlü şair **Cami**'ye değiniyor. Bu da Şeyh Ahmet'in Cami'den sonra dünyaya geldiğini göstermektedir. O dönemdeki Horasan hükümdarlarından daha büyük olan ve hükümdarlığı tüm Kürdistan'ı kapsayan ve Tebriz'de oturan **Han Hanan**'a bu divanı hediye etmiştir. Şeyh Ahmet'in bu divanının bir nushası Bağdat'taki Peder Anestas el-Kermeli Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Kitabı birkaç kez okuyarak, içinden bazı beyitleri aldım. Bu beyitlerin Kürtçesi şöyle:

Mın rê ji serabê bi şerabê bir û munkîr
Hetta bi ebed teşneceger ma di serabê

Türkçesi:

Ben yolumu şaraptan suya götürdüm
Sonsuza dek ciğeri susuz serapta kaldı

Da weqtê lîqayê bıte hey bın dibiqayê
Mın neqdî dıl u can dı fenayê bı selem da

Türkçesi:

Kıyamet gününde senin vasıtan ile ebedi yaşamak için
Dünyada ruh ve gönül parasını selef verdi

Tu hudusê u we mebîn qenc nezer di carek
Lı esasê qedemê daniye diwarê hudus

Türkçesi:

Yeni oluşumu görme bir kere iyi bak
Allah bu yeni oluşumun duasını ezeli bir temelin üzerine kurmuştur

390-Mend Bey Münteşa

Canpolat ailesinin büyük atası ve Eyubi Hükümeti dönemindeki Kilis Emirliği'nin kurucusudur. Mısır Sultanı tarafından o bölgedeki aşiretlerin emirliğine atandı. Yakınındaki Yezidi aşiretleriyle çatışarak, onları nüfuzu altına aldı

391-Mansur (Şah Mansur)

Kürtlerin Zaza emirlerinden olan Emir Behlul'un oğludur. H.760 (M.1359) yılında emir oldu. Bu görevini H.795 (M.1393) yılına kadar sürdürdü.

392-Musa Kemaleddin (Ebulfetih Musa Kemaleddin)

Erbilli Şeyh Yunus Rızaeddin'nin oğlu ve İmadeddin'in kardeşidir. H.651 (M.1253) yılında Erbil'de doğdu. Babasının yanında ilim tahsil etti. Aynı amaç için Bağdat'a gidip resmi okula girdi. Dönemin yüce alimlerinden sayılan Ebulfetih, 24 ilim dalında söz sahibiydi. Hayatı eğitimle geçen, Matematik konusunda bir derya olan Ebulfetih, Musul'da vefat etti. (İbni Halikan)

393-Muzaffereddin Musa (Melik el-Eşref Muzaffereddin Musa)

Eyubilerin son emirlerinden olan Musa, **Şirgu Esededdin**'in torunu ve Nasreddin'in de oğludur. H.617 (M.1220) yılında dünyaya geldi. Babasının vefatından sonra H.644 (M.1246) yılında hükümdar oldu. Halep Emiri **Nasır el-Eyubi**

kendisine Mısır Hükümdarı **El Melik el-Salih** ile olan çatışmasında yardımcı oldu. Suriye Moğolların istilasına uğrayınca Mısır Sultanı **Memluk Kotız**, Musa'nın emirlikte kalmasını onayladı. B vefat ettikten sonra vefat eden Musa'nın cenazesi, Humus'ta dedesi Esededdin Şergu'nun mezarı yanında toprağa verildi. Ölümünden sonra emirliği Mısırlı Sultan ve Memlukler'in nüfuzu altına girince, Eyubi Emirliğ böylece tarih sahnesinden silinmiş oldu. (Vefiyatul Aayan)

394-Musa (El Melik el-Eşref Musa)

Yemen'deki son Eyubi emirlerinin torunu ve Yusuf'un oğludur. Mısır'ı ele geçiren **Memluklu Eybek,** H.648 (M.1250) yılında henüz altı yaşındayken göstermelik olarak bu zatı Mısır hükümdarlığına atadı. İki yıl görevde kalan Musa'nın sonraki hayatı hakkında fazla bir bilgimiz yoktur.

395-Musa bin Hasan el-Lalani

Halep'te yaşayan Şafii mezhebine mensup Mela Musa el-Kürdi el-Lalani adıyla tanınan alim, zahid ve şey olan bu zatın asıl adı Musa Bin el-Hüseyin'dir. Memlekitinde **Mela Muhammed el-Habisi** gibi bir çok alimlerle çalıştı. Hama'da yaşayan **El Şems el-Bazili**'den ilim tahsil etti. Mekke'de El Beydevi tefsirini El Hovaca Ubeyd el-Nakşibendi'nin müridlerinden olan **Mela İsmail el-Şirvani**'den öğrendi. Antakya'da ise **El Şahap Ahmet Bin Kelef**'ten El Tecrid ile Haşiyesi ve El Ceğmini metnini öğrendi. Daha sonra Haleb'e gidip, orada ilmi kitapları istinsah etti. **El Şeyh Abdulkerim el-Hafi** zaviyesinde tedrisatla uğraştı. Talebelerine cömertlik ve sabır öğretti. Belağa ilmini kendisinden öğrenenler arasında **İbni Hanbeli**'de vardı. Hasan el-Lalani, H.930 (M.1524) yılında Halep'te bıçakla narak öldürüldü. Evlad Müluk türbesine defnedildi. (Avni)

396-Musa Bin el-Hüseyin İbni Müsafir el-Kürdi

El Şezerat'te belirtildiğine göre, Şafii mezhebine mensup olan El Kürdi, Halep'in El Lalani nahiyesinin El Sersori köyünde doğmuştur. Gerçek adı Musa bin Hüseyin'dir. **Bebir Kali** adıyla tanınan Mela Muhammed gibi birçok alimden ilim tahsil etti. O dönemde Amadiye'de bir okul inşa ederek, orada öğdretmenlik yaptı. Daha sonra tasavufa eğilerek, buradan Hama'ya gitti. Hama'da **Şeyh Alvan** ve diğer alimlerden faydalandı. Daha sonra hastalığının tedavisi için Halep'e gitti. Burada El Medrese el-Şarkiye'ye yerleşti. İbni Hanbeli, belagat ilmini ondan aldığını söylemektedir. Hama'ya tekrar gittikten sonra Şeyh Alvan'ın ölümü üzerine yeniden Halebe'e döndü. Buradaki El Zeynebiye şeyhliğine yerleşerek, mürit yetiştirmekle uğraştı. Gelenlere hatıralarından ve güzel konulardan söz edip, ikramda bulundu. Hadis, tefsir ve tasavufla ilgili çok güzel anlamlı cümlelerle ve

yumuşak sözlerle bilgi verirdi. H.939 (M.1533) yılında bıçaklanarak vefat eden Musa Bin Hüseyin, vasiyeti üzerine El Salih'in mezarlığında toprağa verildi. (Avni)

397-Muhelhel

Annaz (Annan) Oğulları emirlerinden Emir Muhammed'in oğludur. Yeğeni olan Ebilfetih ile aralarında çok şiddetli çarpışlar çıktı. Ebilfetih'e esir düşünce, tüm mülküne el konuldu. Ancak daha sonra aralarında barış sağlanınca Ebuşevk'in ölümünden sonra, H.437 (M.1046) yılında Amanoğulların'ın emiri oldu. Bu arada Ebilfetih'in oğlu olan Sadi'nin isyan etmesi üzerine aralarında yeniden çatışma çıktı. Uzun süren bu çatışma H.446 (M.1054) yılında emirliğinin yıkılışına neden oldu. (Mirat el-İbar)

398-Mimun el-Kürdi

Resulullah (S.A.V)'in sahabelerinden Meymun bin Caban el-Kürdi'dir. Ruh el-Meani adlı tefsirinde rahmetli **Mahmut el-Alusi** bu zattan ve babasından bahsetmiştir

399-Mevhub el-Cezri

H.570 (M.1175) yılında Cezire'de doğan Mevhub'un gerçek adı Mevhub bin Emru bin Mevhub bin İbrahim el-Cezri el-Kazi Sadreddin'dir. Şam'a gelip orada fıkıh dersi aldı. Edebi ve usuli yönden çok iyi bir fakih oldu. Kahire'ye geçerek orada kadılık yaptı. 9 Recep 665 Hicri (M.1267) tarihinde aniden vefat etti. (Tabakat el-Şafiiye)

400-Muhammed Efendi (Enver Muhammed Efendi)

İshakzade adıyla ünlü olan Enver Efendi, Kürt İshak Efendi'nin oğludur. Eğitimle ilgilenen Muhammed Efendi, Yenişehir, Bursa ve Mekke-i Mukerreme'nin kadılığını yaptı. H.1141 (M.1728) yılında İstanbul'un kadılığına getirildi. Bir yıl sonra İstanbul'da vefat eden bu zatın çocukları, devletin yüksek kademelerinde görev aldılar. (El Sicil)

401-Nabi Yusuf Efendi

El Sicil el-Osmani'de yazıldığına göre, Ünlü Kürt şairi olan **Nabi Yusuf** Urfalıdır. **Sultan 4. Mehmet** döneminde İstanbul'a geldi. Buradaki devlet adamlarından ve yüksek mevkilerdeki insanlardan sevgi ve saygı gördü. Emin el-Hazra el-

Aliye el-Sultaniye olan **Mustafa Paşa** ile görüştü. Onun güvenini kazandı. Mustafa Paşa'nın emriyle Kethuda oldu. Mustafa Paşa'nın ölümünden sonra Hacca gitti. Dönüşte Haleb'e yerleşti. O sırada Halep Valisi olan **Baltacı Mehmet Paşa** ile görüşerek, onun güvenini kazandı. H.1122 (M.1710) yılında Baltacı Paşa Osmanlı Devleti'nin sadaretine getirilince, O da Nabi'yi İstanbul'a çağırdı. Kendisine üstadlık rütbesini verip, Anadolu Mühasibi görevine atadı. Bundan başka birçok görevlerde bulunan Nabi, 3 Rabiyulevvel 1124 Hicri (M.1712) tarihinde vefat etti. Üsküdar'daki Miskinler mezarlığında toprağa verildi.

Nabi, iyi bir yazar ve şairdi. Her üç doğu diline de hakimdi. Hoş sohbet, zeki ve külfetsiz bir insandı. Doksan yıldan fazla yaşamış olan bu zatın Türkçe yazılmış ünlü eserleri vardır. Bunlar, **Zeylun Ala Seyir Veysi, Kamance Gazanamesi, Tühfatül Haremeyin, Hayriye, Haber Abad Münşaat ve Divan-ı Nabi** gibi.

Türkçe yazmış olduğu bir beyitte şöyle der:

Nabiye Nabi eden hüsnü nazar
Urfa Kürdünde zarafet ne gezer

Türk şairi **Sabri Efendi**'de bu şairin vefatında şu beyti yazmıştır.

Züleyhayı cihandan çekti damane
Dünya Züleyhasından Nabi Yusufun eteğini çekti

Sabit Efendi H.1124 (M.1712) yılında vefat edince, bazı şairler kendisi için şöyle dediler.

Kalmadı Sabit günde Nabi

Nabi'nin Hayri adındaki oğlu Sadri Ali Katipliği'ne getirildi. **Silk el-Durar** adlı eserin yazarı **(Y)** harfinde Nabi'yi zikretmiştir.

Meşhur bir şair ve fazilet sahibi, bilgin ve devletin baş üstadlarından biri olan Nabi'nin Arapça bir şiiri şöyle:

Lena habibun vefi kulli carihetin
Muna cirahun biseyfi el-Lahzi velmukali

Takulu vecnetehu bin tahte şametuhu
Li usvetin bi intihati el-Şemsi an zuhali

Türkçesi:

Bizim bir sevgilimiz vardır her yarada
Onun yan bakışın kılıcı ve gözünden bana yara var

Benim altımdaki yamağı diyorki
Güneşin zuhal altındaki bunalıma tabi olmuşum

402-Nasır Çelebi

Bakizade adıyla ünlü olan Nasır Çelebi hakkında Aalem el-Nubela'da şöyle denilmektedir. Bakizade ailesi Haleb'in ünlü ailelerindendir. Bunların o dönemdeki başkanları Süreya Bey bin Hasan Bey'di.

Nasır Çelebi'nin H.1175 (M.1761) yılında vefat ettiğini yazan bu kaynağa göre, bu ailenin Eyubi ailesine bağlı olduğunu, İslam kahramanı, Şam ve Mısır'daki Eyubi Devleti'nin kurucusu olan **Selahaddin Yusuf bin Eyub**'e dayandığını belirtmiktedir. (Avni)

403-Nasır Bey

Bu adla tanının dört emir vardır. Bunlardan ilki,Kurdukan emiridir. Nasır Bey ile **Şah Kuli Bey el-Derzeni** arasında düşmanlık vardı. Nasır Bey, Şah Kuli'yi öldürdükten sonra, kendisi de Osmanlı Sultanı'nın emriyle Bolu'da öldürüldü.

404-Nasır Bey

Terkever emirlerinden Şir Bey bin Şey Hasan'in oğludur. Hakkari emiri Zeynel Bey'le düşmanlığı nedeniyle memleketinden ayrılıp **Şah Tahmasp**'ın yanına gitti. Bir süre sonra tekrar emirliğine dönüp, orada bir süre hükümdarlık yaptı.

405-Nasır Bey

Mir Nasır'ın torunu olan Nasır Bey, babasının öldürülmesinden sonra emir oldu.

406-Nasır Bey

El Cezire'nin emirlerinden olan Nasır Bey, Şah Ali Bey'in oğludur. H.991 (M.1583) yılında **Kanuni Sultan Süleyman**'ın emriyle Nasır Beyş'in yerine kardeşi Bedreddin Bey emirliğin başına getirildi. Ancak emirliği sadece birkaç yıl sürdü. (Şerefname)

407-Nasır Han

Lakabı serdar Cenk Bahtiyari'dir. 1869 yılında doğdu. 1912-15 yılları arasında İl Hanı'ydı. Bir süre sonra Yezd Hükümdarı oldu. İdareciliği ile ünlü olan Na-

sır Han aynı zamanda El Bahtiyari aşiretlerinden olan Heftek aşiretlerinin başkanlığını yaptı.

Nasır Han, El Muhammare Şeyliği'nin rakibiydi. 1918 yılına kadar değerli hizmetler sunarak, emsali arasında en iyi İl Han'ı olduğunu kanıtladı.

408-Nasır Han

Fars'ta bulunan ve şu anda Belucistan'da varlıklarını sürdüren Bırahoyi emirliğinin emirlerindendi. Babası Abdullah Han döneminde **Nadir Şah**'ın yanında rehin olarak tutuluyordu. Şah'ın ölümünden sonra Afganistan Hükümeti'nin koruması altında emirliğinin başına geçti.

Emirliğin idaresini tanzim edip, beli bir düzene koyduktan sonra Afgan Hükümeti'ni dikate almamaya başladı. Bunun üzerine Afganlarla savaşınca Kelat Kalesi'nde kuşatmaya alındı. Ancak Afgan Kralı **Ahmet Han** bu kaleyi ele geçiremeyince, Nasır Bey ile barış antlaşması yapmak zorunda. Nasır Han, bu olaydan birkaç yıl sonra H.1210 (M.1795) yılında vefat etti.

409-Necip Muhammed Paşa

Cizre Kürt emirliğinin Cezire Botan Emiri Merhum **Bedirhan Paşa**'nın ikinci torunudur. Yüksek yasama meclisinde (El Meclis el-Teşrii el-Eala) da yetişti. H.1302 (M.1885) yılında Mirimiran ve beylerbeyi rütbesine yükseldi. Ayrıca kaymakamlık ve valilik gibi birçok il ve ilçelerde idari görevlerde bulundu. Bir süre İstanbul'da gümrük ve vergi meclisinde üyelik yaptı. Daha sonra Trablus'a gidip, burada H.1314 (M.1897) yılına kadar Humus Valisi oldu. Altmış yaşındayken vefat etti.

Necip Muhammed Paşa tam anlamıyla iyi bir insandı. Büyük oğlu **Abdurezzak Bey** halen hariciyede teşrifat muavinidir. (El Sicil Sahibinin Zamanında-Avni)

410-Necef Kuli Han

Lakabı Semsan el-Saltana el-Bahtiyariye olan Kuli Han, bu aşiretin önde gelen hanedanlarındandı. 1908 yılında Asfahan istilasında aşiretinin başında yeraldı. Tahran'ın politikasında yüksek düzeyde rol oynadı. Birkaç kez başbakanlık yapan Kuli Han, aşiretinin idaresini oğlu Murtaza Kuli Han'a bıraktı.

411-Nazar Han

Sultan Ali'nin oğlu olan Nazar Han, babasının ölümünden sonra Dünbüli Emiri oldu. **Ferhad Paşa** tarafından Erivan feth edildikten sonra Osmanlı hüküm-

darlığının himayesine girdi. Erzurum'da Ferhad Paşa ile görüştükten sonra Nazar Han ile kardeşi Kılıç Bey'e Çaldıran, Süleyman Saray ve Semkın Abadi verildi. Ancak Mansur Bey el-Mahmudi, Sımkını kendisine teslim etmediği için Nazar Han ile çatıştı. Bu çatışmada Nazar Han öldürüldü.

412-Nimetullah (El Şeyh Nimetullah)

Şeyh Abdulkerim el-Merduhi'nin oğludur. Merduhi İran Kürdistanı'nda birçok alim ve bilgin veren Kürt ailesidir. 1860 yılında İran Kürdistanı'nın başkenti Sine'nin Hazar Kaniyan köyünde doğdu. İlk eğitimini babasının yanında yaptı. Babasının vefatından sonra **Reis el-Ulema Şeyh Abdukadir**'in himayesine geçti. O sırada Kuranı Kerim'i ezberledi. Emanullah Han'ın inşa ettiği Darül İhsan Mescidi'nde Fıkıh ile ilgili kitaplar okudu. Daha sonra Ardalanı terkederek, amcasıyla birlikte Süleymaniye'ye yerleşti. Amcasının ölümünden sonra İstanbul'a gidip, orada Hakani Defter Nazırı **Ali Paşa** aracılığıyla kendisine münasip bir maaş bağlandı. Süleymaniye'ye döndükten bir süre sonra Erbil'e geçti. Burasını ikinci vatanı olarak seçti. İstanbul'a ikinci kez gitti. Ancak kendisine iyi bir görev verilmesine rağmen bunu kabul etmeyip, Erbil'e geri döndü. Uzun bir süre evinde eğitimle uğraştı. 1915 yılında 55 yaşındayken vefat etti. Devletin üst düzeyindeki görevlilerin yanında saygın bir yeri olan Şeyh Nimetullah, Gelenbevi, Mantık ve Adap gibi birçok eser hakkında eleştiri ve şerh kitabı yazdı. Ayrıca Astroloji, Gramer ve El Sarf hakkında risaleleri vardır.

413-Nefi Ömer Bey

Osmanlı Hica şairi olan Nefi, Erzurum vilayetinin Hasankale ilçesinde yaşan Kürtlere mensuptur. **Evraki Perişan** adlı kitapta, Osmanlı şairi **Namık Kemal** ile **Nefi** ve **Nabi**'nin Kürt olduklarını yazmaktadır. El Sicil el-Osmani'de Erzurumlu olan Nefi'nin İstanbul'a gelip El İktaat Katibi, Maden ve Kömür Ocakları İktaat Başkanı ve Cizye Muhasibi gibi birçok görevde çalıştığını yazmaktadır.

Kuvvetli bir hiciv şairi olan Nefi, yazdığı hiciv şiirleri nedeniyle devlet tarafından uyarıldığı da olmuştur. Bu uyarılara rağmen Bayram Paşa'yı hicv etmiş ve H.1044 (M.1634) yılının Şaban ayında hakkında ölüm emri çıkarılmıştır. Türkçe ve Farsça yazılmış değerli şiir divanı olan Nefi, **Sihami Haza** adında yazdığı hicivde, başına gelen olayları anlatmaktadır. (Avni)

Gökten nazire indi Siham kazasına
Nefi diliyle uğradı hakkın belasına

414-Nurs Efendi

Kerküklü olan Nurs Efendi, Nurs Abdurezzak Efendi adıyla ünlüydü. İstanbul'a gelip, burada müderris rütbesini aldı. H.1159 (M.1746) yılında Bosna Kadılığı'na atandı. Bir süre sonra Kutahya'ya sürgün edildi. H.1175 (M.1761) yılında vefat eden, ilim ve edebiyatla ilgilienen Nurs Efendi'nin kendisine ait özel bir şiir divanı da vardır. (El Sicil)

415-Nurullah Muhammed Bey

Hakkari'nin en son Kürt emirlerindendir. Osmanlıların baskıları sonucu emirliği Osmanlı idaresinin altına girdi. Kendisi de İstanbul'da zorunlu ikamete tabi tutuldu. H.1277 (M.1860) yılında vefat edince, Nurullah Muhammed takyesinde defnedildi. (El Sicil)

416-Nevşirvan

El Reis vadisinde kurulan Şeddadi Hükümeti'nin Kralı Ali Bin Musa'nın oğludur. Nevşirvan, H.440 (M.1049) yılında vefat etti.

417-Niyaz Bey

Şah Tahmasp'ın himayesi altında bulunan El Şıkırd ve Pazuki emirliğinin hükümdarı olan Niyaz Bey, Pazuki Yadigar Bey'in oğludur. Niyaz Bey, hükümdar olduktan kısa bir süre sonra görevinden uzaklaştırıldı.

418-Osman el-Cozkani

Kürt Cozkan aşiretine mensup olan El-Cozkan'ın açık adı, Ebu Amru Minhac el-Din Osman bin Seraceddin'dir. Osman el-Cozkani'nin Sebketkini (Gaznevi) hükümetinden bahseden **Tabakat Nasır** adlı Farsça yazılmış bir kitabı vardır. Çok değerli olan bu kitap, H.658 (M.1260) yılı Rebiyülsani ayının 5.günü tamamlanmıştır.

419-Osman bin el-Adil Ebubekir Bin Eyup

Banyas, Tebnin ve Huni'nin sahibi **El Melik el-Muazzam**'ın kardeşi El Melik el-Aziz Osman'dır. Bu memleketin arasında küçücük köşkünü inşa eden Ebubekir Eyup, H.630 (M.1232) yılında Şam'ın Salihiye bölgesinde vefat etti. Çok zeki ve sakin bir insan olduğu söylenmektedir. (El Şezerat)

420-Osman Esat Efendi

Ahalisi Zaza (Dünbeli) olan ve ilim öğrenmekle ünlü Siverek[34] ilçesinin Bab nahiyesinden ve buranın eski müftüsü **Hacı Eyup Efendi**'nin oğludur. İlim ve risaletle uğraştı. İyi davranışlarından dolayı halkın sevgi ve saygısını kazandı. Kendi milleti ve mensup olduğu aşiretin içerisinde bulunan anlaşmazlıkları çözmek için çok çaba harcadı. Hükümet ile aşireti arasında oluşan düşmanlık duygularını, kendisine duyulan güvenden ötürü ortadan kaldırdı. Esat Efendi heybetli, ağır başlı ve üstün zeka sahibiydi. Bir rivayete göre Türkçe'yi iyi bilen ve alim olan rakiplerinden birisinin İstanbul'da bastırdığı Mevlidi Nebevi hakkındaki bir risalenin toplumda çok övgü ile propogandasının yapılmaya başlanması üzerine, Esat Efendi bir hafta evine çekilerek, Mevlidi Nebevi hakkında çok güzel bir manzume yazdı. Kürtçe'nin Siverek'te konuşulan Zaza lehçesiyle yazılan ve böylesine güzel bir manzumeye birdaha rastlanmamıştır.

Bu manzumedeki yenilik ve derin hayal gücünü gören Kürt edebiyatçı, alim ve Şam'da yayınlanan Hawar gazetesinin sahibi **Celadet Ali Bedirxan**'ın beğenip takdire şayan görmesi üzerine H.1353 (M.1934) yılında bu manzumeye bir önsöz ekleyerek, onun Kürt şiveleri içindeki yerini anlatan hikayesini yayınladı. (Avni)

421-Osman bin Ömer bin Ebubekir bin Yunus

(Ebu Omru Osman bin Ömer bin Ebubekir bin Yunus)

H.570 (M.1175) yılının sonlarında Mısır'ın Esna bölgesinde dünyaya geldi. Arapça ve El Usul konusunda tanınan büyük bir alimdi. Kürt maliki fakihlerinden İbni el-Hacip diye tanınan Ebubekir'in lakabı Cemaleddin'di. İbni Halikan'da merdisi hakkında şöyle denmektedir: Babası Prens **İzeddin Mosk el-Selahi**'nin haciplerindendir.

Ebu Omru Kahire'de küçüklüğünden itibaren Kuran'ı Kerim ile ilgilenerek büyüdü. Daha sonra Şam'a gidip Maliki zaviyesinde ders aldı. İlim alanındaki çalışmalarında çok büyük ilerlemer kaydetti. Arapça üzerine yaptığı çalışmalarıyla çok başarılı oldu. Mezhebiyle ilgili bir özet tasnif, gramer konusunda **El Kafiye**, Tasrif konusunda da **El Şafiye** adlı kısa birer kitap yazdı.

Çok iyi bir ifade tarzı kullanarak tasnif (sınıflandırma) yapan Ebubekir, **Usul el-Fıkıh**'ı da tasnif etti. H.646 (M.1248) yılında hakkın rahmetine kavuştu. Vefiyyat el-Aayan, Şezerat el-Zehep ve Aalem el-Zerki'de yazılarına ve tasniflerine geniş bir yer verilmiştir. Müellif tarafından **Dairetül Maarif el-İslamiye**'den alınan ve 1. Ciltte yeralan bilgi yanlıştır. Gerçeği yansıtmaz. Bu konuya dikkatlerin çekilmesi lazım. (Avni)

422-Osman bin Abdurrahman

(Ebu Omru Osman bin Abdurrahman)

Fıkıh, hadis ve tefsir konusunda bilgi sahibi ve İbni el-Salah adıyla tanınan İbni Osman el-Şehrezuri el-Serhani'dir. H.577 (M.1182) yılında Şehrezur yakınlarında Erbil'e bağlı Serhan'da doğdu. H.643 (M.1246) yılında vefat etti. İbni Halikan'da Osman bin Abdurrahman'dan çok bahsedilmektedir. Yazar bu kitabın birinci cildin (A) harfinde kendisinden kısaca bahsettiği için tekrarında yarar görmüş. Bu nedenle Allah kendisinden razı olsun. (Avni)

423-Osman Paşa el-Caf

Tanınmış Kürt aşireti olan Caf'ın lideri Osman Paşa bin Muhammed bin Keyhüsrev Bey'dir. H.1263 (M.1847) yılında doğdu. H.1290 (M.1873) yılında Cuvanru ve Zehap hakimliğine atandı. Babasının Osmanlı Devleti'yle barışması üzerine aşiretiyle birlikte Irak topraklarına geri döndü. Halepçe Kaymakamlığı sırasında idari işlerinde babasına çok yardımcı oldu. Kardeşi olan Mahmut Paşa, H.1299 (M.1882) yılında Halepçe'nin Kaymakamlığı'na getirildiğinde babasından Caf aşiretinin başkanlığını devraldı. H.1306 (M.1888) yılında Mahmut Paşa Urfa Valiliği'ne atanınca, Osman Paşa Caf aşiretinin başkanlığına ve Halepçe Kaymakamlığı'na getirildi. Bu görevini 20 yıl boyunca sürdürdü. Dindar olan Osman Paşa, tatlı dilli, güzel huylu ve çömert bir insandı. Halepçe'ye çok hizmetler yaptı. Bu günkü eserlerin çoğu onun bu alandaki çalışmalarının sonucudur. Osmanlı Develiti bu çalışmalarından dolayı kendisine Mirimiran rütbesini verdi. İran Hükümeti ise kendisine çok değerli hediyeler takdim etti. Süleymani Baban ve Erdelan bölgesinde çok büyük nüfuz ve söz sahibiydi. H.1327 (M.1909) yılında Halepçe'de vefat eden Osman Paşa'nın eşi **Adile Hanım**, ünlü Kürt kadınlarındandı.[35]

424-Osman Paşa

Diyarbakırlı olan Osman Paşa Bağdat'ta yaşadı. Şeyhzade adıyla tanındı. Vali Ali Rıza Paşa'nın maiyetinde kendisine mirimiran rütbesi verildi. H.1246 (M.1830) yılından itibaren Rakka, Kars, Mardin ve Muş illerinin valiliklerini yaptı. H.1270 (M.1854) yılında vefat eden Osman Paşa şair ve edebiyatçıydı. Kendisinin yazdığı özel bir şiir divanı vardır. (El Sicil)

425-Osman el-Kürdi (Şeyh Osman el-Kürdi)

Halil el-Cizeyri el-Halebi el-Şafii'nin torunlarından Şeyh Osman bin Süleyman'dır. H.829 (M.1426) yılında Urumiye (Rizaiye'de) doğdu. Daha sonra Şam'a

geçti. Birkaç kez Hacca gitti. Burada ders vermeyip, ibadet yapmakla hayatını geçirdi. Ömürünün sonlarında memleketine döndü. H.898 (M.1493) yılında vefat etti. (El Zawi)

426-Şeyh Osman el-Kürdi el-Hamidi

Muhammed bin Muhammed bin Ebi Ali Kürdi el-Hamidi'nin oğludur. Musul'da fıkıh okudu. Daha sonra **Ebi Sait bin Ebi Asrun**'un yanına giderek, ondan da fıkıh derslerini aldı. Mısır'a gittikten sonra Dimyat ilinin kadılığına atandı. Burada görev yaparken kadılar kadısı **Abdulmelik el-Marani**'ye vekalet etti. El Medrese el-Seyfiyye ve El Akmar Camii'nde ders verdi. H.626 yılında vefet eden Şeyh, en son olarak Hacca giderek, Resülullah'ı ziyaret etti. (El Tabakat el-Şafiiye)

427-Osman bin Dırbas el-Kürdi[36]

(Ziyauddin Osman bin Dırbas el-Kürdi)

El Marani diye bilenen Ebu Omru Ziyauddin Osman bin İsa Dırbas el-Hizbani el-Kürdi'dir. İmam Şafii Mezhebi'nin en fakih alimlerinden olan ve Mısır'da hakimlik yapan **Kadı Sadreddin Ebilkasım Abdulmelik**'in kardeşidir. Bir süre kardeşine vekalet etmek için Kahire'de kaldı. Çocukluğunda ise, Erbil'de çalışmıştı. Daha sonra Şam'a taşındı. Burada **Şeyh Ebi Sait Abdullah bin Ebi Asrun**'dan ders aldı. Usuli Fıkıh'ta ilerledi. El Mezheb'iyi eşine rastlanmayacak şekilde 20 ciltte şerh etti. Adını da **El İstiksa-ı Limezahib el-Fukaha-ı** koydu. **Şeyh Ebi İshak el-Şirazi**'nin Usul el-Fıkıh alanında yazdığı **El-Lem-ı** adlı eseri eksik bırakmadan iki ciltte mükemmel bir şekilde şerh etti. Bunların yanısıra bir çok eseri tasnif etti. Kardeşinin ölümünden önce vekaletinden ayrıldı. **Emir Celaladdin Cisran el-Hakkari**'nin Mısır'daki köşkte vakıf olarak inşa ettiği okulda ölüm tarihi olan 12 Zilkade 602 Hicri (M.1206) yılına kadar ders verdi. H.517 (M.1123) yılında doğmuş olan Ziyauddin doksan yaşında vefat etti.

428-Osman Paşa Baban

Birinci Mahmut Paşa'nın oğludur. H.1201 (M.1781) yılında Baban bölgesinin hükümdarı olan Osman Paşa, aynı yıl Basra'da **Şeyh Tuveyhi** ayaklanmasını bastırmak için ordusuyla birlikte Bağdat Valisi'nin yardımına gitti. Ayaklanmayı bastırarak, Basra'yı geri aldı. Basra'yı alan Mustafa Ağa, Bağdat Valisi Süleyman Paşa'ya darbe yapmak istedi. Çünkü Bağdat Valisi çok sinirli ve Baban emirlerine karşı havalı bir insandı. Buda Baban emirlerinin hoşuna gitmeyen bir davranıştı. Bunun için Osman Paşa'da valiye karşı yapılacak darbe planını destekliyordu. Mustafa Ağa, Hacı Süleyman Bey el-Şaviye bir mektup yazarak, bu harekete katılmasını teklif etti. Bu palanın amacı Irak'ı bölmekti.[37] Basra'da

ayaklanmayı bastıran Osman Paşa Süleymaniye'ye geri döndü. Bu sırada Süleyman Bey, darbe planını içeren Mustafa Ağa'nın mektubunu valiye göstererek, kendisini haberdar etti. Bu durum üzerine vali, Osman Paşa'dan çekindiği için çok ihtiyatlı davranmaya başladı. Osman Paşa'yı Bağdat'a çağırıp birlikte Basra'ya gittiler. Mustafa Ağa Basra'dan kaçınca, Vali 1789 yılında kan dökmeden şehre girdi. Bağdat'a geri geldiğinde Osman Paşa'ya zehirli kahve verilmesini emretti. Görüşme esnasında Osman Paşa'ya Mustafa Ağa'nın mektubunu gösterdi. Zehirlenerek öldürülen Osman Paşa'nın cenazesi İmam-ı Azam Camii'nde toprağa verildi.

429-Osman Paşa

Baban emirliğinin son dönemlerinde meşhur olan Süleyman Bey'in oğludur. Osmanlı Devleti'nin bir çok kademelerinde görev yaptı. Musul vilayetinin jandarma komutanlığı görevinde bulundu. Daha sonra Akdeniz üzerindeki Cezayir vilayetinin merkezi olan Rads'te, burdan da aynı görevle Bağdat'a gitti. Bağdat'ta üç yıl görev yaptıktan sonra H.1314 (M.1896) yılında vefat etti.

430-Osman Paşa el-Bedirhani

Cezire'nin son emiri ve ünlü Bedirhan ailesinin şefi olan **Bedirhan Paşa**'nın oğludur. 1877-78 yıllarındaki Osmanlı-Rus savaşında bağımsız Kürt Devleti kurmak için kardeşi **Kenan Paşa**'nın yardımıyla Cezire'yi ele geçirdi. Burada bağımsızlığını ilan etti. Osmanlı ordusuyla girdiği savaşta galip gelerek, etki alanını genişletti. Çölemerik, Amadiye, Zaho, Mardin ve Nusaybin'i ele geçirdi. Sultan Abdulhamit vaad ve hilelerle onu İstanbul'a getirterek, hükümet gözetiminde zorunlu ikamete tabi tuttu.

431-Osman Paşa el-Kürdi

El Sicil'de belirtildiğine göre, ciddiyeti ve yiğitliğiyle bugünkü Romanya'da Hasan Paşa el-Cezayiri komutasındaki Osmanlı ordusunda gösterdiği başarı nedeniyle mirimiran rütbesini aldı. İsakçı Kalesi'ne vali olarak tayin edildi. H.1202 (M.1788) yılında Selanik Valiliği'ne, H.1204 (M.1790) yılında da vezir rütbesine yükselerek, Osmanlı öncü birliklerinin komutanlığına getirildi. Daha sonra Balkanlar'da yüksek idari görevlerde bulundu. H.1213 (M.1798) yılının Sefer ayında Silistre'ye vali olarak atandı. Aynı yılın Cemadiyul Ula ayında Basban oğlu ayaklanmasının bastırılmasına iştirak etti. Burada çıkan çatışmalarda öldü. Kapucubaşı rütbesini alan oğlu İsmail Bey, H.1250 (M.1834) yılına kadar yaşadı.

432-Osman Paşa

Osmanlı Devleti'ne çalışan Osman Paşa, Padişah'ın özehl birliklerindeki Liva rütbesinde görev yapan bir subaydı. H.1262 (M.1846) yılında Ferik rütbesine yükselerek, özel kalem müdürü oldu. H.1280 (M.1863) yılında emekli olan Osman Paşa, 6 yıl sonra vefat edince Üsküdar'da toprağa verildi. (Sicil)

433-Osman Paşa (Babanlı Osman Paşa)

Timur Paşa ile Hüseyin Bey'in babaları ve İbrahim Bey ile Süleyman Bey'in de kardeşidir. Süleymaniye vilayetinin emirliğini yaptı. Osmanlı siciline göre Osman paşa, H.1146 (M.1733) yılında vefat etmiştir.

434--Osman Paşa (Babanlı Osman Paşa)

Babasının yerine Süleymaniye emirliğinin başına geçen **Mahmut Paşa bin Halit Paşa**'nın oğludur. Amcasının oğlu olan İbrahim Paşa'yı H.1202 (M.1788) yılında görevden aldı. Ancak kısa bir süre sonra aynı görevine iade etti. Osman Paşa, H.1203 (M.1789) yılında vefat etti. (Sicil)

435-Osman Paşa

Köysancak'ın hükümdarı iken H.1168 (M.1755) yılında ayaklandı. Bağdat Valisi Süleyman Paşa'nın ordusu tarafından Ava Kürt dağında bulunan kalesi kuşatıldı. Kaleye giren vali tarafından öldürüldü.

436-Ömer El Kürdi el-Bekani el-Banyasi

El Zawi El Lamı'de belirtildiğine göre Banyaslı'nın açık adı, Babani el-Kürdi ve'l Kahiri el-Şafii Ömer bin İbrahim bin Ebubekir'dir. Banyaslı, kendi memleketinde yetişti ve Kuranı ezberledi. H.840 (M.1437) yılında Kahire'ye geldi. **Sait el-Suada**'nın sofuluğuna girdi. Bunu çok çekici bularak, yazın her namazda, kışın ise gusul abdestini soğuk suda alarak, beş vakit namaza devam etti. Bir süre sonra Kahire'de bulunan El Nasıri Halici üzerindeki Kaydan Camisi'ne yerleşti. Halkın sürekli olarak İmadeddin'i ziyaret etmesi üzerine bölge, günden güne kalkındı. Sait el-Suada birkaç kez yanına gittiğini, herseferinde kendilerine yemek ikramında bulunduğunu ve konuşmalarında lezet duyduklarını belirtmektedir.

İmadeddin, H.868 (M.1464) yılının Sefer ayında aynı camide vefat etti. Cenaze namazı çok kalabalık bir topluluk tarafından kılındı. Toprağa verilecek yer uzak olmasına rağmen, cenazesi uzun süre omuzlarda taşındı. Kubetül Nasır daki El Zahir Haşkadem türbesinde toprağa verildi. (Avni)

437-Ömer Paşa Rüşvanzade

Süleyman Paşa'nın oğludur. H.1190 yılında Osmanlı Devleti'nde mirimiran rütbesini aldı. **Birinci Sultan Abdülhamit**'in hükümdarlığının son dönemlerinde vefat etti.(El Sicil)

438-Ömer Efendi

Adilcevaz Kürtlerinden olan Ömer Efendi, kendi memleketinde ilimle yetişti. Müderris (Öğretmen) diplomasını aldı. H.1064 (M.1776) yılının Muherrem ayında vefat etti. (El Sicil)

439-Ömer Paşa Rüşvanzade (Seyit Ömer Paşa Rüşvanzade)

Halil Paşa'nın oğludur. H.1135 (M.1723) yılında mirimiran rütbesine terfi etti. Daha sonra Çorum Valiliği'ne atandı. Kısa bir süre sonra görevinden ayrıldı. Aradan fazla zaman geçmeden vefat etti.

440-Ömer el-Eyubi (Melik el-Muzaffer Ömer el-Eyubi)

Şahinşah devletinin nuru olan Takyeddin Ömer bin Nur el-Devle Şahinşa, **Sultan Selahaddin**'nin kardeşidir. Haçlı savaşlarında amcasının yanında yeraldı. Çok cesur ve yiğit olmasından ötürü, H.575 (M.1180) yılında Sultan Selahaddin tarafından 800 kişilik bir süvari ordunun başında Konya Hükümdarı **Kılıçarslan**'ın saldırılarına karşı koyması için görevlendirildi. Düşman, ordusuna yaklaştığında gece çadırda istirahate çekildi. Gece yarısı süvarileriyle birlikte savaş davullarını çalmalarını emretti. İlk saldırıda 300 kişilik düşman ordusunu darmadağın ederek, savaşı kazandı. Askerlerin çoğunu esir alarak, mallarını da ganimet olarak aldı. Kudüs'ün fethinden sonra Kürt mücahitlerini toplamak için Kürdistan'a gitti. Süveyda ve Hani'yi ele geçirdi.[17]

Ömer el-Eyubi, bir kısmı Atabeyliler'in elinde olan Kürdistan'ın merkezine yöneldi. Burayı da ele geçirdikten sonra Malazgirt'i kuşattı. Bu kuşatmada Erzurum Hükümdarı ve Selduk'un kızı olan **Mama Hatun**'dan büyük yardım gördü.

H.587 (M.1191) yılı Ramazan ayının 19. günü hastalanarak vefat etti. Oğlu **Nasreddin Muhammed**, babasının ölümünü Malazgirt'i ele geçirinceye kadar gizli tuttu. Melik el-Muzaffer'in cenazesi ise, Hama'da toprağa verildi.

441-Ömer bin Halil el-Kürdi

Kahireli şafiilerden olan Ömer, El-Maştup adıyla tanınırdı. Çünkü yüzünde şatıp (cizgi) vardı. H.800 (M.1398) yılında doğan Ömer, burada büyüdü. Öğret-

menlikle meşgul oldu. İlminden bir çok öğrencisi faydalandı. H.888 (M.1483) yılında vefat etti. (El Zawi el-Lam-ı)

442-Ömer el-Şehrezuri

Şahabeddin lakabıyla tanınan Ömer, H.539 (M.1145) yılında Şehrezur'da doğdu. İyi bir vaızcı olan Ömer, Bağdat Halifesi'nin temsilcisi olarak birçok kez El Melik El-Adil Ebubekir bin Eyub'un yanına gitti. H.630 (M.1267) yılında vefat etti. (Mirat el-Zaman)

443-Ömer el-Hakkari

Emir İsa Ziyaeddin'in kardeşi Ebu Hafız Mecdeddin Ömer el-Hakkari'dir. H.568 (M.1173) yılında doğdu; H.630 (M.1267) yılında Kahire'de vefat etti. (Vefiyat el-Aayan)

444-Ömer Efendi el-Amedi

Diyarbakırlı olan Ömer Efendi, Osmanlı Sultanı'nın divan katipliğini yaptı. H.1072 (M.1662) yılında vefat etti. Aynı zamanda edebiyatçı olan Ömer Efendi'nin bir şiir divanı da vardır. (El Sicil)

445-Ömer Paşa el-Kürdi

H.1140 (M.1727) yılında Kilis'te valilik yaptı. Daha öncede Üsküp valisiydi. Ünlü devlet adamları arasında yeralan Ömer Paşa, Osmanlı Devlet idaresinde mirimiran rütbesine kadar yükseldi.

446-Ömer el-Eyubi (El Emir Ömer el-Eyubi)

El Kerk'in Hükümdarı Melik el-Adil Ebubekir Muhammed bin el-Melik el-Kalil'in oğlu, Melik el-Mugis Fetheddin Ebulfetih Ömer'dir. Bahriyeli Memluklerle birlikte kendisine iltica eden **El Emir Bibris el-Bendedkari** ile Mısır'a saldırmak için anlaştı. Mısır ordusuyla Rem'le de karşılaştılar. H.655 (M.1257) yılında meydana gelen bu savaşta yenilmesi üzerine Kerk'e geri çekilmek zorunda kaldı. Aynı yıl Gazze'de Şam ordusuna galip gelerek, Şam'a girdi. Ancak Şam'da **Melik el-Nasır Yusuf**'un karşısında direnemeyince, buradan da Kerk'e geri dönmek isterken, **Melik el-Nasır** tarafından kuşatılarak barış anlaşmasını imzalamak zorunda kaldı.

Emir Ömer, Kahire'de yetim olarak doğdu. Halalarının yanında büyüdü. Kerk Kralı olan amcası **Melik el-Salih Necmeddin** ölünce, H.661 (M.1263) yılında Kahire'ye gitti. Melik el-Zahir Bibrs'in emriyle tutuklandı; aynı yıl hapishanede öldürüldü. (El Nucum el-Zahire)

447-Ömer Efendi

Osmanlı Kürtlerinden olan Ömer Efendi fazilet sahibi bir insandı. Osmanlı Devleti'nin bir çok kademelerinde görev yaptı. Müderris rütbesine ulaştı. H.1144 (M.1731) yılında Selanik Kadısı oldu. Edirne Kadısı iken H.1150 (M.1737) yılında vefat etti. (Sicil)

448-Ubeyd bin Muhammed el-Esiri

El Şezeret'a göre El Esiri, Kahire'de yerleşen El Sika el-Hafız'dır. Ashabı Harc ve El-Selefilin konusunda eğitim gördü. H.962 (M.1555) yılında vefat etti. El Aalem'de belirtildiğine göre ise, asıl adı Abulkasım Ubeyd bin Muhammed bin Abbas'tır. Siirt'te doğmuş, Kahire'de vefat etmiştir.

449-Ubeydullah el-Nehri (Şey Ubeydullah el-Nehri)

Şemdinan bölgesinde Nehre-i (Nere-i) beldesinde yaşayan Seydan ailesinden **Seyit Taha bin Ahmet Şehabeddin**'dir. H.1247 (M.1831) yılında Nehre-i **Mevlana Halit Nakşibendi**'nin halefiydi.[38] 1877-78 yıllarında çıkan Osmanlı-Rus savaşında Erzurum cephesinde Osmanlıların yanında yeraldı. Daha sonra Kürdistan'ın iç işlerinde bağımsız olması için talepte bulundu. Ancak bu talebi Osmanlı Devleti tarafından reddedildi. Bundan dolayı 1880 yılında bu hedefine ulaşmak için geniş çaplı bir isyan başlattı. Şemdinan ve Hakkari bölgelerini ele geçirdi. Ayrıca İran sınırları içerisinde bulunan Savuçbulak (Mahabad)'ı bunlara ekledi. Marağa ve Tebriz'de yaşayanlar korkuya kapıldıklarından dolayı Osmanlı ve İran hükümetleri anlaşarak, bu isyanın bastırılması için birlikte hareket ettiler. Öte yandan Ruslar'da Kafkasya'daki sınırlarını kapattılar. Bu durum karşısında direnemeyen Şey, Şemdinan'a geri çekilerek, Osmanlılalar'a teslim olmak zorunda kaldı. Tutuklandıktan sonra İstanbul'a gönderilen Şeyh, burada bir süre kaldıktan sonra kaçmayı başararak, tekrar geri döndü. Osmanlı Devleti çıkabilecek bir isyanı önlemek amacıyla bölgeye asker gönderdi. Şeyh bu durum karşısında teslim olarak, Hicaz'a gitme talebinde bulundu. Bu talebi kabul edilerek Taife gönderilmesi sağlandı. Osmanlı Sicili'ne göre Şeyh Ubeydullah, 1900 yılında vefat etmiştir.

450-Vesim (Ey Şeyh Vesim)

İran Kürdistanı'nın merkezi olan Sine'de oturuyordu. Şeyh Vesim Bezuk (Büyük Şeyh Vesim) lakabıyla ünlüydü. Yaşamı hakkında elimizde fazla bilgi olmamakla birlikte, büyük alim, edebiyatçı ve şair olduğu söylenmektedir. Övüt ve irşad ile ilgili birçok kasidesi olan Şey Vesim'in Hicri 13.yüzyılda yaşadığı söylenmektedir. (Divanı Mesture)

451-Veli Divane (Welî el Mecnûn)

Caf Aşiretinin Kemaleli boyundan olan Veli Divane ümmi şairlerdendir. Hayat hikayesi Leyla ile Mecnun'a benzemektedir. Hayatını çöllerde ve dağlarda geçirerek, Şem adlı sevgilisi ile olan ayrılığını mırıldamakla geçirdi. Hicri 13.yüzyılda yaşayan Veli Divane'nin Kürtçe bir şiiri şöyledir:

Yaran le cergım yaran le cergım
Tîrî Şem em şew dira le cergim

Ewe şehîd e kewte bê nawê
Ewe şehîd e kifnî pê nawê

Bew tîre geyîme akamî mergim
Şehîd im kifn mekin be bergim

Her wa be xwênî zamî cergewe
Bimxene jêr xak xwênîn bergewe

Türkçesi:

Dostlar ciğerim, dostlar ciğerim
Bu gece Şem'in okuyla vurulmuş ciğerim

O şehittir düşmüştür adı yoktur
O şehittir kefen istemez

O okla yetiştim ölüm olan amacıma
Ben şehidim kefeni elbisem etmeyin
Ciğerimdeki yaradan akan kanla ve
Üzerindeki elbisemle beni toprağa verin

452-Veli Bey

Dünbüli emirlerinden olan Veli Bey, Mansur Bey'in oğludur. Şerefname yazarının zamanında yaşamıştır.

453-Vahsudan

Bu adla anılan iki emir vardır.

Bunlardan birincisi, **Muhammed el-Revadi**'nin oğlu ve **Merzeban**'ın kardeşidir. Kardeşinin ölümünden sonra Revadi Hükümeti'ni ele geçirdi. Yeğenlerinin rekabetinden faydalanarak iki tanesini öldürdü. Ancak **İbrahim Salar** adındaki üçüncü yeğeni, Buveyhilerin yardımıyla amcasını yenerek, hükümdarlığını elinden aldı. (Tecraib el-Umen)

454-Vahsudan

Bu adla anılan ikinci kişi ise, Revadi Hükümeti'nin emirlerinden olan Vahsudan'dır. Vahsudan H.420 (M.1029) yılında emirliğin yönetimini eline geçirdi.

H.429 (M.1038) yılında El Gazler Kürt diyarını ele geçirerek, Kürt Revadiye Emirliği'nin merkezi olan Murağa'da çeşitli işkence ve zulüm politikalarıyla orayı harabeye çevirdi. Bu olay, Revadiye'deki Kürt aşiretlerinin birbirleriyle anlaşmalarını sağladı.

Bu durumdan korkan El Gazlılar, El Rey bölgesine kaçtılar. Ancak Kürtlerle girdikleri çatışmalarda çok sayıda zayiat verdiler. Sonunda Gazlıların başkanlarını yakalayan Vahsudan, onu korkunç bir şekilde öldürdü.

455-Veysi (El Şey Veysi)

Şeyh Veysi, Zend hükümdarlırından **Ali Murat Han**'ın oğludur. Mazendaran'ı istila eden ve **Ağa Muhammed Han**'ı yenerek, onu Istırabad'a kovalıyan ordunun komutanı ve emiriydi. Ancak babasının ölümünden sonra **Cafer Bey** tarafından kandırılarak tutuklanan Şeyh Veysi'nin gözleri oyuldu. (Hulasat Tarih el-Kurd)

456-Yadigar Bey

Pazuki emirlerinden Mansur Bey'in oğludur. Şah'ın emriyle Üveys Bey'in uzaklaştırılmasından sonra emir oldu. Hükümdarlığı 15 yıl sürdü.

457-Yahya el-Haskefi

El Hatip el-Haskefi adıyla tanınan Yahya bin Selame Bin el-Hüseyin'dir. Künyesi ise, Ebulfazıl'dır. Tenze (Beşiri)'de doğdu. Bugünkü adı Şırnak olan Hasankeyf'te büyüdü. Bağdat'a giderek, **El Hatip Ebu Zekeriya el-Tebrizi**'inin yanında edebiyatla uğraştı. Fıkıh okuyarak, bu alanda da kendisini yetiştirdikten

sonra memleketine dönerek Silvan'a yerleşti. Burada hatiplik yaptı. Halk, fetva verme yetkisine de sahip olan Yadigar Bey'den ilim öğrendi; sohbetlerinden faydalandı. İlmiyle dönemin alimi sayılan Haskefi'nin Arapça yazdığı bir şiiri şöyle:

Eşku illelahi mın nareyin vahidetin
Vecneteyhi ve uhra minhu fi kebedi

Vemin sukameyin sukmun kad ehalle demi
Min el cufuni ve sukmun halle fi cesedi

Vemin nomeyni demi hine ezkuruh
Yezi u sırrı ve vaşe minhu bilrasedi

Vemin zaifeyni sabri hine evkuruh
Ve vudduh ve yarahulnasu tava yedi

Muhefhifun raka hatta kultu min acebin
E hasrahu hunsuri em cilduhu cildi

Türkçesi:

İki ateşten Allah'a şikayet ediyorum, birisi
Sevgilinin iki yanağındadır, öteki ondan benim ciğerimdedir

İki hastalığında da birisi kanıma girmiş
Onun gözünden, öteki hastalık benim bedenimdedir

Ve iki fesatlıktan da, birisi gözyaşım sevgilimi andığım zaman
O benim esrarımı yayıyor, diğeride mergide bekleyen fesat

İki zaafımdan da birisi sabır onu andığımda
Diğeri de onu sevmek, halk bunu benim kuvvetimde olduğunu biliyor

Beli incedir, cildi yumuşaktır, taki hayretten bunu söyledim
Onun beli acaba benim kılıç parmağımdır, derisi derim gibidir

H.460 (M.1068) yılında doğan Yahya el-Haskefi'nin ölümü ise, H.551 veya 553 (M.1156 veya 58) yılıdır. (Vefiyatül Ayan)

458-Yahya Bey (Emir Yahya Bey)

Dünbüli emirlerinden olan Yahya Bey, Şerefname'de belirtildiğine göre Dünbüli emirliğinin yanısıra 30 bin Hıristiyan ailesinin de hükümdarıydı. Şam, Azer-

baycan ve Gohistan (Kürdistan olsa gerek)'da iki binden fazla tekye inşa etti. H.477 (M.1085) yılında vefat etti.

459-Yahya el-Muzuri (Mela Yahya el-Muzuri)

İlim ve takva ile ünlü olan Kürt alimlerindendir. Musul'a gidip, orada yerleştikten sonra Hacı Zekeriya Medresesi'nde tedrisatla uğraştı. Daha sonra Hicaz'a gidip, hac görevini yerine getirdikten sonra Musul'a döndü. Burada Darül Hadis Medresesi'nde öğretmenlik yaptı. İmadiye Valisi'nin daveti üzerine oraya gidip ders vermeye başladı. Sultan Hüseyin'in oğlu Kubat Bey'in amcasının oğlu **Murat Han Paşa**'nın itiatından çıkınca, memlekette fesatlık yayılmaya başladı. Mela Yahya'da Kürt Muzuri aşiretinin yaşadığı bölgeye gitti. H.1219 (M.1804) yılında huzursuzluğun artaması nedeniyle Musul'a gidip, ölünceye kadar orada hocalık yaptı.

460-Yakup Bey

Kardeşi Şah Kuli Bey'in ölümünden sonra H.949 (M.1542) yılında Kürt Merzukiye aşiretinin emiri oldu. Faziletli alimlerden olan Yakup Bey, edebiyat ve şiir alanında meşhur oldu. Birçok şiirini Kürtçe yazdı.

Hükümdarlığı 25 yıl devam eden Yakup Bey, kendi isteğiyle emirliğinn yönetimini oğlu Dudeman Bey'e bıraktı. Bundan üç yıl sonra vefat etti.

461-Yekup Bey el-Şehrezuri

Bahaeddin lakabıyla ünlü olan Yakup Bey, askeri disiplinle yetişti. Hicri 7.yüzyılın sonlarına doğru Mısır'a gidip, **Sultan Muzaffer Kıtız**'ın Kerekler'in Tatarlar'a yönelik saldırılarına katıldı. Mısır Hükümeti'ne uzun süre hizmet ettikten sonra H.707 (M.1308) yılında hakkın vefat etti.

462-Yumna Süleyman Efendi

H.1217 (M.1802) yılında Şehrezur'da doğup, büyüdükten sonra Süleymaniye'ye gitti. Orada Baban emirlerinin yanında katiplik yaptı. İyi yetişmiş bir şair olan Yumna Efendi, Ahmet Paşa ile İstanbul'a gitti. İstanbul'da iken Sultan Abdülaziz zamanında öldü. (Sicil-i Osmani)

463-Yusuf Bey

Kürtleri'in İtak el-Hetah emirlerinden olan Yusuf Bey, emirliğinin idaresini **Kanuni Sultan Süleyman**'ın Azerbaycan'a gitmesiyle ele aldı. Hükümdarlığı iki yıl sürdü.

464-Yusuf bin Baba

El Cemal el-Kürdani olarak bilinen Yusuf Baba'nın gerçek adı, Yusuf bin Baba bin Ömer bin Rüstem'dir. Şafii Kürt olan Yusuf Baba, Mekke ve Medine'de benimle birlikteydi. Benden çok şeyler öğrendi. Ayrıca icazetnamesini benden alan bu zat, şimdi Medine'de yaşamakta ve her yıl hacca gitmektedir. (Avni)

465-Yusuf bin Ahmet el-Eyubi

Açık adı, Yusuf bin Ahmet bin Gazi bin Muhammed bin Ebubekir bin Abdullah bin Turanşah bin Eyup bin Muhammed bin Ebubekir bin Eyup bin Şadi bin Mervan'dır. Şeyhimiz onu kitabında El Melik el-Celil Selahaddin bin el-Nasır bin el-Adil bin Mucahid bin el-Kamil bin el-Muvahid bin el-Muazam bin el-Salih bin el-Kamil bin el-Adil bin el-Eyip diye zikretmektedir. Yetmişli yıllarında Mekke'de doğdu; cesur ve yiğit olarak yetişti. İlimle uğraştı, birçok alanda meşhur oldu. Çok iyi şiirler yazdı. Dünya işleriyle uğraşmayı bir tarafa bırakıp, ahiret için zuht ile takva yolunu benimsedi. Nerede küfür düzeni varsa oraya gidip cihat yaptı. (Avni)

466-El Melik el-Mesud Yusuf

Yemen Hükümdarı Selahaddin bin Muhammed el-Kamil bin el-Melik el-Adil bin Eyup'tur. Aalem adlı eserinde El Zirkli şöyle der: "*Dedesi olan El Adil çok yiğit ve cesur olan Yusuf'u H.612 (M.1215) yılında Yemen'e gönderdi. Yusuf, Zubeyda'ya girip, buradaki huzuru sağladıktan sonra Ali bin Resuloğulları'ndan Nureddin bin Ali'yi vekaletten hükümdarlığa atadı. H.620 y(M.1223) ılında Mısır'a döndü. Bir süre sonra Yemen'deki Resuloğulları'nın idaresinin iyi gitmediğini öğrenince, Yemen'e gidip hepsini tutukladı. Sadece Nureddin'i bunların dışında bıraktı. Çünkü ona çok güveniyordu.*"

El Ukud el-Luluiye Fi el-Devle el-Resuliye'de belirtildiği gibi Yemen'den Mekke'ye döndü. H.626 (M.1229) yılında 27 yaşındayken vefat etti. Ölümüyle birlikte Yemen'deki Kürt Eyupoğulları'nın hükümdarlığı sona erdi. Bu emirliğin yönetimi Türkmen Resuloğulları'na geçti. (Avni)

467-Yusuf (El Şeyh Yusuf)

Hamza el-Şehrezuri'nin oğlu olan Şeyh Yusuf, ilmiyle ve eserleriyle ünlüydü. **El Zehap el-Muzap Fi Mezhep el-Nehhat el-Earab** adlı eserin bir nüshası İstanbul'daki Atıf Bey Kütüphanesi'nde mevcuttur. Bu eserden başka Şeyh Yusuf'un sekiz eseri daha vardır.(Osmanlı Müellifleri)

468-Yusuf Şah

Bu adla anılan iki emir vardı. İlki **Alpargo**'nun oğlu olup, Loristan'da **Abkahan bin Hulagu**'nun emriyle atabey oldu. Emirliğin idaresini birkaç yardımcısıyla sürdüden Yusuf Şah, zamanının büyük bir bölümünü Abkahan ile geçirdi. H.684 (M.1285) yılında Kuvakloya köyünde vefat etti.

469-Yusuf Şah

Nasreddin Ahmet'in oğludur. Babasından sonra Loristan emirliğinin başına geçti. Hükümdarlığı 6 yıl sürdü. H.740 (M.1340) yılında vefat etti.

470-Yusuf Ziya Efendi

Siirt Müftüsü Şeyh Hüseyin bin Mustafa'nın oğludur. İlim ve edebiyatla uğraştı. Siirt'teki El Fahriye Medresesi'nde hocalık yaptı. **El Hediye el-Hamidiye Fillugat el-Kürdiye** adlı kitaba bir takriz yazdı. Bu takrizde şöyle demektedir:

Ahla kitabun fi lugal ekradi kad
Cema el-Cemi vekad sema tertiba

Ve hava el-Usul el-garri gayri muğadirin
Filkeşfi efraden vela terkiba

Muz teme imlau El-Hediyeti erhat
Emli El-Kitabe ibn El-Halil ediben

Türkçesi:

Kürtlerin dilinde en güzel kitap gerçek
Hediye kitabı hepsini toplamış ve üstün bir şekilde tertip etmiş

En yüksek usulleri kapsıyor, terk etmemiş
Açıklamada ne tekleri nede birleşikleri

Hidayetin yazımı tamamlanınca tarih yaptı
En güzel edip İbni Halil tarihi attı

471-Yusuf Han

Hicri 11.yüzyılın ilk yarısında Behdinan Emirliği'nin emirlerindendir. Kral **Ahmet Paşa** bu emirliği ele geçirince Yusuf Han'ı uzun bir süre Diyarbakır'da hapsetti. Daha sonra büyük bir miktarda ceza ödeyerek, serbest bırakıldı ve emirliğinin başına geçti.

472-Yusuf el-Hazebani el-Kürdi

Emir Cemaleddin adıyla ünlü olan Yusuf, Kürtlerin en eski emirlerindendir. H.704 (M.1305) yılında doğdu. Mısır Kralı **Nasır Muhammed bin Kalavun** döneminde birçok vilayette emirlik yaptı. Son olarak El Zahir'in ölmünde Kale vekiliydi. (El Zavu)

473-Yusuf El Kürdi

Ömer El Kürdi'nin torunudur. Yusuf bin Şeref'in oğlu olan Yusuf, H.800 (M.1398) yılında Selh'te doğdu. Orada uzun süre çalıştıktan sonra Haleb'e gelerek ders vermeye başladı. Fazilet sahibi ve fetva verme yetkisine sahip olan Yusuf, H.851 (M.1447) yılında vefat etti. (El Zavu-Lami)

474-Yusuf Bin Yakup

El Cemal el-Kürdi diye tanınan ve Beytul Mukkades'e gelip yerleşenlerdendir. Müsbet ilimlerle uğraştı; birçok kişiye yardımı dokundu. Faziletli bir insan olan Yusuf Bey, birkaç kez Kahire'yi ziyaret etti. Uzun süren bir ömürden sonra H.888 (M.1483) yılında vefat etti. (El Zavu-Lami)

475-Yusuf el-Naib (El Şeyh Yusuf el-Naib)

Musul'un ünlü alimlerinden olan Şeyh Yusuf, müftünün damadı ve yargı konusunda da yardımcısıydı. Musul'daki El Cercisi'ye Medresesi'nde hocalık yaptı. Matematik, faraiz, usul ve fıkıh konusunda derin bir bilgiye sahipti. Hicri 12. yüzyılda yaşadı. (Münhel el-Evliye)

476-Yusuf el-Esam el-Sehrani el-Kürdi

Sehran (Soran) bölgesinin önde gelen muhakkiklerinden olan Yusuf el-Esem, buradaki bircok alimden ilim tahsil etti. Kürt diyarında kendi eseri olan ve o bölgede bilinen çok değerli Kuran-ı Kerim tefsiri, Fıkıh'ta ise **El Mesail ve'l Delai** adlı eseri yazan Yusuf el-Esem'in **Haşiyetül İsam Ala El Cami, Haşiyet el-Şerh el-Kutup lil Şemsiye Karadavut, Haşiye el-Fenari Likavl Ahmet ve Şerh el-İnmuzec Li Saadallah** gibi birçok eseri vardır.

Hulasatül Eser adlı kitapta Yusuf el-Esem'le ilgili şöyle denilemktetir: "Bir seferinde kitap okurken, yanından bir sürü suvari asker geçer. Elbisesi atların yürüyüşünden dolayı kirlenir. Bunun farkına varmadığı için kendisine Esem adı verilir." Yusuf el-Esem, Hicri bin yılının sonlarına doğru vefat etti.

477-Yusuf el-Eyubi (Selahaddin Yusuf el-Eyubi)

El melik el-Adil Süleyman'ın yeğenidir. **El Burhan el-Bekai**'de bu zatın zahit, zeki bir alim ve salih bir insan olduğu söylenmektedir. Şeyhimizin dediğine göre ise, eşi ve benzeri olmayan bir insandır. Dünyevi işleri bırakıp, Kahire'ye gider. Orada ilimle uğraşır. Ayrıca nerede cihat yapılmışsa, orada yeralmış; H.819 (M.1416) yılında vefat etmiştir. (Avni)

478-Yusuf Bin Hüseyin el-Kürdi

Yusuf bin Hüseyin Şam'da oturan Şafii Kürtlere mensuptur. İtikat sahibi, salih bir bilgin ve fıkıh konusunda meşhurdu. **Şahabeddin el-Melkavi** bu zat hakkında şöyle der:

"Hicri 764 (M.1363)yılında Haleb'e geldiğimde, büyümüştü. Onu parmaklarımızla işaret ediyorduk. Ehli sünette meyiliydi. Kürtleri inkar ediyordu. (Kastedilen Yezidi Kürtler'dir.) Çünkü onların örf, adet ve itikatlarından hoşlanmıyordu. Fıkhi Ahkam'da bazı ilginç görüşleri vardı. Örneğin çorabını kesinlikle mesh ederdi."

Yusuf'un Hadis içerikli bir eseri, Babası ve dedesi olmayan küçük bir kızın evlendirilmesiyle ilgilidir. Haci'nin belirtiğine göre, Yusuf Bin Hüseyin İbni Teymiye'nin Furu ve Usul'da söylediklerini doğru buluyor; onunla oturup sohbet ediyordu.

Yusuf bin Hüseyin, El Salihiye Hanakası'nın Faki Molla Yurdu'nun Şeyhliği'ni üstlendi. Oğlu Şeyh Zeyneddin Abdurrahman El Vaiz ile arasında akide yönünde anlaşmazlık çıktı. Ancak Timurlenk'in yaymaya çalıştığı huzursuzluk ortaya çıkınca, araları açılmış olmasına rağmen barıştılar. Şahitler huzurunda oğlu tarafından kendisine yardım edildi. H.804 (M.1402) yılının Şeval ayında vefat etti. (Avni)

479-Yusuf bin Ahmet

İbni Geç adıyla ünlüydü. El Kadı Ebul Kasım Yusuf Bin Ahmet bin Geç el-Dinori soyadını dedesinden almıştır. **El İmam el-Hüseyin İbn el-Kattan**'ın dostu olan Yusuf, El Variki ve ülkesinde kendi mezhebinin başkanı olan **El Kadı Ebi Hamit el-Mezuri**'nin meclisinde bulundu. Mezhebinin hafızı olan Ebi Hamid'in yanına çok sayıda ziyaretçi gelip, kendisinden ilim alırlardı. Ancak El Samani'nin rivayetine göre **Şeyh Eba Ali Sebhi Şeyh Ebi Hami,** Yusuf bin Ahmet ile tanışıp, Yusuf'a şöyle demiş: *"Ey üstad ad, Ebi Hamid'in ancak ilim ve irfan ise senindir. Bağdat her nekadar bunu (Ebi Hamid'i) yükseltmişse, Dinor'da gerçeği gördüm."*

El Ayariler tarafından 27 Ramazan'da öldürüldü. Şafii mezhebinin hafızlarından olan Yusuf, halk tarafından örnek bir insan olarak gösteriliyordu. El Mühim adındaki eserlerinden biri olan El Tecrid kitabının çok uzun olduğunu söylemiştir. El Rafii bu eseri okuyanlardandır. (Avni)

480-Yusuf Paşa Genç

Genç adıyla meşhur Vezir Yusuf Paşa'dır. Şam Valiliği ile Hac emirliği görevlerinde bulundu. H.1222 (M.1807) yılında Vehabilerin ayaklanmasının bastırılması görevi kendisine verildi. Şam'da İsmail el-Delilbaş'ın yanıda yetişen Yusuf Paşa Kürtler'in Milli aşiretine mensuptur. Kendisine verilen görevi en iyi şekilde yaptığı için, yiğitlik ve cesaretiyle **Abdullah Paşa Al Azm**'ın dikatini çekti. Abdullah Paşa, Haca giderken onu Şam'da Hac emirliğine atadı. H.1225 (M.1810) yılında Vehabiler'in ayaklanmasını bastıramayınca, Mısır Valisi olan arkadaşı **Muhammed Ali Paşa**'ya sığınarak, orada saygın bir şekilde yaşamını sürdürdü.

Yusuf Paşa, H.1231 (M.1816) yılının Zilkade ayında vefat edene kadar Mısır'da kaldı. **Tarih el-Cebberti** adlı kitapta bu zatın hayatı genişçe yer almaktadır. Ölümünden üç yıl önce Mısır'a gidip iltica etmiş olan Yusuf Bin Ahmet, Dügerli Kürtlerlerdendir. Nesebi ise, Milli aşiretine dayanmaktadır. Şam'a vali olarak atandığında hükümlerinde adalet, davranışlarında dürüstlük örneğiydi. Şeriatın kurallarını uyguladı. Şeriatın yasakladığı şeyleri yasakladı. H.1231 yılında vefat edince Muhammed Ali Paşa'nın Hay el-İmam semtinde ailesi için hazırladığı mezarlıkta defnedildi.

481-Yunus Han

Bana emiri olan Yunus Han, Ehterdin ailesinin son emiri Kerim Han'ın öldürülmesinin ardından emirliğin tümünü ele geçirdi. Uzun süre hükümdarlık yaptı. Hicri 14. yüzyılın başlarında yeğeni tarafından öldürüldü.

482-Yunus (El Melik el-Cevad Muzaffereddin Yunus)

Amcası El Melik el-Kamil'in hizmetinde yeraldı. Ancak aralarında anlaşmazlık çıkınca, diğer amcasının yanına gitti. Bir süre sonra tekrar Mısır'a dönüp El Kamil ile barıştı. El Eşref'in ölümü üzerine El Kamil ile birlikte Şam'a gitti. Yardımsever ve iyilik sahibi olan bu zatın etrafı, ne yazık ki kötü insanlarla doluyudu. Salih ve fakir insanları seven El Cevadi'nin işleri ters gidip Şam'ı idare etmekte zorluk çekince **El Salih Necmeddin Eyup**'ten yardım talebinde bulundu. Bunun üzerine gelen Necmeddin Eyup Şam'ı kendisinden teslim aldı. Bunun yerine kendisine Sincar ve Ane'yi verdi. Ancak işleri daha rayına oturmadan Sincar'da elinden alındı. Sadece Ane bölgesi elinde kaldı. Bu nedenle Bağdat'a giderek, Halife ile görüştü. Burada İzzet ve ikram gördü. Ane'yi ise altın karşılığında Halife'ye sattı. Daha sonra Mısır'a amcası **El Salih**'in yanına gitti. Amcasının kendisini tutuklamak istemisi nedeniyle El Kerek'teki **El Melik el-Nasır Davut'un** yanına gitti. Burada tutuklandı. Daha sonra kaçmayı başarınca, Şam hükümdarı **El Salih İsmail**'in yanına gitti. Ancak bunada fazla güvenmediği için, bir süre sonra Sayda ve Beyrut'ta bulunan Frenk Kralı'na giderek, orada saygı ve hürmetle karşılandı.

Frerklerle bin müslümanın ölümüne neden olan Kelensuvat muharebesi'ne iştirak etti. **El Salih el-Emir Nasreddin bin Yağmur** bir komplo hazırlayarak, kendisini davet etti. İbn Yağmur'un bu davette El Salih İsmail'in yakalanması için kendisiyle anlaştığı belirtilmektedir. Anck daha sonra El Salih İsmail ikisini yakalayarak, Yağmur'u Şam'da, El Cevad'ı ise Gazne'de hapse attı. Bunun üzerine Frenkler, El Cevad'ı ısrarla istemeleri üzerine, El Salih İsmail kendilerine El Cevad'ın öldüğünü söyler.

Bir rivayete göre El Cevad, H.641 (M.1244) yılında boğularak öldürüldükten sonra hapisten alınıp, Kasiyun'daki El Muazzam Türbesi'nde defnedilmiştir. El Cevat'ın annesinin Frenk olduğu söylenmektedir. (Fevatül Vefiyat, Avni)

Hatime

Kitabın sonuna geldiğimiz için Doğu ve İslam Kahramanı **Selahaddin Yusuf bin Eyub**'un hayatını içeren ve Darul Ulum'de hocalık yapan değerli üstad Abdulgani El Menşavi'nin yazmış olduğu kasideden birkaç satır aktarmayı uygun gördük.

Haza makamul ula velfahru vel galebu
Fegani bilnasri ya sanacatül Arab

Tarrip lena vemle-i El Dünya bihi nefhen
Ve helle minhu sudurul suhufi ve'l kütubi

Ve hezze bil fahri atfilşerki fi acebi
Kem fi hayatu Selahaddin-i mın acebi

Yatalama imtihante bilhemmi himmetuhu
Fema işteka fisebilillahi mın nesebin

El sabru mirasuhu vel sabru unsuruh
Sabru İbn Eyub fi lehmi vefi asabi

Türkçesi:

Kurtuluş türküleri söyleyin ey asil Araplar
Sevinç ve neşemiz oldu dünyayı doldurdu

Her kitap ve gazeteye konu oldu
Selahaddin'in hayatında ne maceralar var

Hayranlık ve iftiharla doğunun sevgisini kazandı
Himmet ve gayretin, birçok sınavlarından geçti

Etmedi Allah yolunda gördüğü eziyetten şikayet
Sabır mirası idi, sabır sermayesiydi

Yeni Eyub'un sabrı hem ette,
Hmde damarda vardı

Kasidenin devamı şöyle:

Ebaheke el Dinu lema sıntehu lekaben
Feehnetehul ya Selahaddin'i billakabi

Bayazte bil Kürdi vechel Kürdi felteku
Kevakiben fi semailmecdi velhasebi

Reddu el hayate alal islami vebtehecu
Bilmevti muhteseben fi ısri muhtesebi

Eya cihaduke kavlen ebtanu haseden
Ve ezharu aceben eda ilelücebi

E yansuruddinu Kürdiyün fekul lehum
E dinu lillahi la lil Kürdi vel Arabi

Türkçesi:

Koruduğun şeyler için din sana bu lakabı mubah kıldı
Tebrikler olsun El Selahaddin lakaplı

Gökyüzünde bir yıldız oldular
Kürtlüğünle Kürtlerin yüzlerini ak ettin

İslama yeni hayat verdiler, ölmediler seve seve gittiler
Cihatlarınla milletin kıskançlığını götürdün

Eşi görülmemiş yiğitlikler sergiledin, dini Kürdi destekler mi!
Onlara deki din Allah'ındır, ne Kürdün nede Arabın

Bu kaside H.1353 (1934) yılında Kahire'de risale olarak yayımlandı.

(Avni)

NOTLAR

Birinci Cilt:

1. Behram Çubine, Sasani Devleti döneminde yaşayan bir kahramandır. Kendisi Nuşirevan zamanında yaşamıştır. Nuşirevan'ın oğlu Hürmüz'dür. Torunu ise Kesra Hüsrev Pirviz'dir. Nuşirevan oniki bin askeriyle Türk Sultanına saldırdı. Galip gelince Türk sultanını öldürdü. Hürmüz, yaptığı talan nedeniyle onun hakkında kötü düşündü. Ona karşı çıkarak Medayin'e gitti. Bu sırada Hürmüz veliahtlıktan atıldı; oğlu olan Kesra'nın adamları tarafından öldürüldü. Behram bu fırsattan yararlanarak Medayin'i istila ederek yönetimi ele geçirdi. Azerbaycan'da Roma ordusunun komutanı olan Kesra ile karşı karşıya geldi. Birkaç gün süren savaştan sonra Kesra'nın dayısı olan Bendeviye'nin hilesiyle Behram'ın askerleri Behram'a ihanet edip karşı tarafa geçtiler. Behram'ın yanında sadece dört bin savaşçısı kaldı. Bu nedenle Behram geri dönüp Türk Sultanına iltica etti. Burada çıkan savaşta Behram komutanını öldürttü. Bir süre sonra Behram, Kesra'nın vezirinin teşvikiyle öldürüldü. Behramı'ın kardeşi olan Kürdi, Kesra'nın adamıydı. Onun etkisiyle kıskardeşi Kürdiye, Kesra ile evlenerek İran'a kraliçe oldu. (Kitabü'l-Ahbarü'l-Düvel Sh.81-104)

2. Sultan Selahaddin'in soyunu kendilerine ulaştıran bazı kişiler Haresli İmran oğlu, Garibin oğlu Hasan'dır. Bu, Selahaddin Eyubi'nin soyunu Adnan'a, bundan da Ademe kadar ulaştırmıştır. (Vefiyatü'l Ayan Cilt:2)

3. Hulasatu Tarih Kurd ve'l Kurdistan C:2, Shf:194

4. Bu olaydan sonra Muhammed Hüseyin Han'ın oğulları Türkistan'a yürüdüler. Fakat dört yıl sonra geri dönüp Kerimhan'dan af dilediler. Kerimhan onlara saygı göstererek Şiraz'da oturmalarına izin verdi. Muhammed Hüseyin Han'ın iyiliği sevmeyen oğlu Ağa Muhammed Han'da bunların içindeydi. Ağa Muhammed Han, Zendi ailesine hile yaparak onları ortadan kaldırdı. Kerimhan'ın toprak olan cesedini bile kabirden çıkardı.

5. Kerimhan Şiraz mezarlığında gömülüdür. Ancak Kacari Devleti ortaya çıktıktan sonra Ağa Muhammed Han, bu iyi idarecinin mezardaki toprağını çıkarıp, Nadirşah'ın kalan kemikleri ile birlikte kendi sarayının kapısının altına gömdü. Onun amacı şuydu: Hergün cesedine basarak üzerinden geçmekti.

6. Hapiste olan bu komutan, Kazurunili Haci Ali Kuli Han'dı. Eski Şiraz Valisi Seyit Murat Han'da komployu hazırlayanlar arasındaydı.

7. Hacı İbrahim Hacı Haşem'in oğludur. Babasının ölümünden sonra aile fertlerinin çokluğu nedeniyle zor duruma düştü. Kerimhan ona şefkat göstererek,

kendisini babasının yerine atadı. Ali Murat Han, Hacı İbrahim'i Şiraz Belediye Başkanı yaptı. Sonunda Cafer Han onu Kelanter yani Fars valiliğine atadı. Zend padişahlarının zamanında Hacı İbrahim'in etkisi artmaya başladı.

8. Ağa Muhammed Han, padişahlığı döneminde şu sözü söylemiştir: "Burada üç şey vardır. İran'ın bu üç şeyi bilmesi gerekiyor: Hacı İbrahim'in idaresini ve siyasetini, Lütfu Ali Han'ın cesaret ve kuvvetini, Benim istikrarlı ve normal davranışımı.

Hacı İbrahim ehli sanat korumalarından bin kişiyle uzun bir süre Şiraz'ı elinde tuttu. Lütfu Ali Han, dört yüz kişlik bir savaşçı grubuyla 35 bin kişilik orduma saldırdı. Bu güçlü orduyu dağttı. Benim ordumun bozguna uğraması ve düşman saldırısına rağmen ben çadırımdan dışarı çıkmadım. Sonunda dileğime ulaştım." (Sir Cun Malkolem)

9. Bu olay açık bir şekilde **Tarihi Kürt ve Kürdistan** adlı kitabın ikinci cildinde yeralmaktadır.

10. El Kamil ve Tecarib el-Umem

11. İslam Ansiklopedisi'ne göre Hazaresb, H.655 (M.1257) yılında ölmüştür. Burada bir yalnışlık olması gerekir. Çünkü Hazaresp'in yüz yıl hükümdarlık yapmış olması mümkün değil. Hatta onun oğlu Tikle, ölümünden birkaç yıl sonra Hülagu'ya gitti. Onunla birlikte H.656 (M.1258) yılında Bağdat olayına katıldı.

12. İslam Maarif Dairesi adlı kitaba göre 74 yaşındayken ölmüştür.

13. İslam Maarif Dairesi Tecarib El Umem, El Kamil

14. Sıveyit, Süveyda ile Süverek Ev Seyürek kast ediliyor.

15. Destani Leşkeri'de Hanzad'ın Kerkük'e gidip, orada zehirlenerek öldüğü söylenmektedir.

16. Şehiratülnisa adlı eserde Safiye Hatun hakkında şöyle denilmektedir: Babasının çok değerli misafirinin olduğu bir dönemde kendisine kızının doğum haberi verilir. Bunun üzerine kendisine Dayfe adı takılır. Dayfe, Arapça'da misafir demektir.

17. Arapça anlamı değil, örf ve adetlere göre üvey kardeşidir.(Avni)

18. Hıtat el-Şam adlı eserde İbni Halikan, Azra Hatun'nun Sultan Selahaddin'in kızı olduğunu söylemektedir.

19. Arap kaynaklarında Kürtlerin kökeninin Arap olduğunu belirtmelerinden dolayı bu sözü söylemiştir.

20. Anne annesi bir Rum kızıydı. Mısır ordusunun eline esir düştü. Mure'den Mısır'a getirildi. Efendisi İbrahim Paşa'nın yanında saygın bir yeri vardı. Sonra

kendisini azat etti. Niğdeli Mehmet Paşa ile evlendirdi. Hedevi İsmail Paşa'nın özel bakanı olan Ahmet Bey ölünce, İsmail Paşa onun maaşını karısına verdi. (Ahmet Şevki'nin anneanesi) Adı ise Halimet hanımdı.

21. Ahmet Paşa hakkında başka bir rivayet de vardır. Elusur el Erbeet el Ehiret Fil Irak adlı kitaba göre, Vali Necmi Paşa kendisine karşı çıkarak, yanına aldığı bir kuvvetle Köysancak'a gider. Burada Ahmet Paşa'nın kardeşi Abudullah ile birleşir. Bunun üzerine Ahmet Paşa bunlara savaş açar. İki ordu karşılaştıklarında Ahmet Paşa'nın karagahında bir silah sesi duyulur. Bunun üzerine kendilerine saldırı yapıldığını zanneden askerleri arasında çarpışma çıkar. Daha güneş doğmadan Ahmet Paşa'nın ordusu dağılır. Ahmet Paşa ise, Süleymaniye'ye döner. Necip Paşa Süleymaniye'ye bir ordu gönderince, Ahmet Paşa gücünü toplamak amacıyla Süleymaniye'yi terkedederk, Şehrizor'a hareket eder. Şehrizor'un Bağdat ordusunun eline geçitğini görünce, buradan da Tahran'a geçer. Türk Büyükelçisi Ahmet Paşa'yı af etmesi için Necip Paşa'ya ricada bulunur. Bunun üzerine Ahmet Paşa İstanbul'a gönderilir.

22. Baba Süleyman'ın seceresi (Soy kağıdı) Osmanlı sicilinde şöyle yazılmıştır: "Baba Süleyman Mir Ahmet'in oğludur. Mir Ahmet Süleymkan'ın, Süleyman Hüseyin'in, Hüseyin Osman'ın, Osman Mustafa'nın, Mustafa Hüseyin'in, Hüseyin Ömer'in, Ömer İbrahim'in, İbrahim Mahmut'un, Mahmut İsa'nın, İsa Hıdır'ın, Hıdır ise, Emir Diyaeddin'in oğludur. Ancak, bu kaynaktan alınan secereye inanmıyorum. Çünkü yalnıştır.

23. Budak Han'ın meclisinde bulunanlar Savuçbulak'ta yapılan camiye Budak Han'ın adını vermeyi teklif ederler. Ancak O, bu öneriyi kabul etmeyerek, adını yazdırmak istemedi. Cami tarihinin üzerinde yazıldığı mermer taşlar bugün hala kapının üzerinde durmaktadırlar. Budak Han'ın adının yeralmadığı yazı şöyledir:" Allah'a hamd ve sena olsunki, H.1011 (M.1602) yılında Aallah onun mülkünü devam ettirsin. Adil Sultan Bedirhan, Şah Süleyman el-Hüseyni Essavafi zamanında bu şerif medresenin tamamlanmasını bana müyesser etti. Bunu yazan kulların en zaifi, Bani'nin oğlu Sehrabil Mükri."

24. Bu köprünün yapılış tarihi "Hedanallahu Siraten Müstekimen" denilmiştir. Yani ebced hesabıyla tarihi budur.

25. Sultan Sarayı okulu anlamındadır.

26. Ansiklopedi'ye göre Ebu Suud İmadiyeli değil, Amedli'dir.

27. Bu köy Sultan Beyazıd tarafından Şeyh Muhyeddin'e verilmiştir.

28. Sicili Osmani adlı kaynakta, İmadiye'de emirlik yapan Hüseyin Bey adıyla tanınan bir emirden bahs edilmektedir. Burada yazıldığına göre bu emir, H.961 (M.1554) yılında yaşamıştır. İran emirlerine galip gelince, Osmanlı Devleti onun imaretini tastik etmiş. Beş altı bin savaşçıyla sürekli Osmanlı Devle-

tin'e yardım etmiş. Cizre'nin emiri olduğu için kendisine, İmareti Meap lakabıyla hitap edilmiş. Kanuni'nin döneminde yaşayan Sultan Hüseyin, Hacı Rüstem'in oğludur. Bana göre Hüseyin, Babasının adıdır. Burada hata yapılmıştır. Gerçek adı, Emir Hasan'dır.

29. İkinci bir rivayete göreHüseyin Paşa savaştan dönen Çagalet oğlu Sinan Paşa'ya Van şehrinde buluştu. Sinan Paşa geciktiği için orada öldürüldü. Sinan Paşa, yerine yeğeni olan Ali'nin atanmasını istiyordu. H.1014 (M.1605) (Kitab-ı Hulasatu'l Eser fi Ayani el-Karni Hadi Aşer) Onbirinci Yüzyılın Büyükleri adlı kitap.

30. Naima gibi bazı tarihçilere göre, Han Ahmet Han, Hüsrev Paşa'nın merkezi olan Altın Köprü'ye gelip ondan şefaat diler. Ancak bu iddia doğru değildir. Yalnız Şah Sefe Han, Ahmet Han'ın çocuğunun gözünü çıkardığı için araları bozulmuştu.

31. Maarif adlı kitap, Eşref Han ile Osmanlı Devleti arasında yapılan anlaşmadan şöyle söz etmektedir:" Geçmiş dönemde Osmanlı Devletin'den hoşnut olmayan Kürt askerleri dönüp Osmanlı Devleti'nden af dilediler." Buradan anlaşılıyor ki Hanê Paşa ve diğer Kürt emirleri, geçmiş yıllarda yapmış oldukları işlerden dolayı pişmanlık duymuşlar. Bu nedenle ikinci bir kez Osmanlı Devleti'ne dönmüşlerdir. Hanê Paşa ancak bu şekilde Erdelan vilayetinin korunmasını sağlayabilmiştir. Hanê Paşa, aynı yıl İbrahim Paşa ile Tebriz dolaylarında meydana gelen devrimi önlemek için gönderilmiştir. Tebriz yakınlarına gelen Hane Paşa, Dümbeli Ali Paşa ile Cafer Han'ın Kermeut ve Marağa yakınında Kızılbaş asillerden büyük bir ordu oluşturduklarını öğrenice, ordusuyla onların üzerine yürüdü.

32. Bu dört emirin isimleri şöyledir: Hüsrev el-Emir, Ayni Devlet Yaruki, Seyfeddin Ali el-Meştup, Şahabeddin Mahmut

33. Hammer Tarihi'nin mütercimi Atabey, "Bizim mevlamız İdiris-i Bidlisi'nin ilk vazifesi Şah İsmail'e yetkili vekilliktir. Ondan sonra haca, dönüşde Sultan Beyazıt'a gitti" diyor. (Elmexdel, Shf.36)

34. Anisklopedi İdris-i Bidlisi'yi Türk kökenli olarak kabul eder. Ancak bu bilgi yanlıştır. Doğrusu Sicil-i Osmani'nin yazdığı gibidir.

35. Osmanlı siciline göre İdris-i Bidlisi'nin ölüm tarihi H.902' dir.

36. Heştbeheşt adında iki kitap vardır Bunlardan birisi İdris-i Bidlisi'nin yazdığı kitaptır, diğeri ise Küçük Heştbehişt'dir ki bunu da Sehi yazmıştır.

37. Bu adla iki köy vardır. Biri, Erbil'in doğusundaki Raniye kasabasına bağlı Çınar köyünden üç·saat uzaklıktadır. İkincisi ise, Revandiz kazasına bağlı Keli Ali boğazına tara f düşmektedir. Bu köy ile ilgili bir esere rastlanmamaktadır. Yalnız bu köyün sonunda bir askeri mevziye rastlanmıştır. Bundan anlaşılı-

yorki Şemseddin ve kardeşi bu köyün ahalisindendirler. İslam'da Tarih ve Muverrih adlı kitabın yazarına göre İbni Halikan Ebu Şemseddin Ahmet, Erbil'de doğmuştur. Orada büyümüş ve Muzaferiye medresesinde hocalık yapmıştır. Diğer bir iddiaya göre ise, Muzaffereddin Medresesi, Muzaffereddin Kukezi tarafından Erbil'de kurulmuştur. Oysa Mavaraünehir'de doğan, orada büyüyen bir insanın daha sonra Erbil'e gelerek, resmi bir medresenin hocası olmasını mantık kabul etmiyor. Bunun için İbni Halikan'ın Xelkan köyünden olması en güçlü olasılıktır. Çünkü bu iddiayı teyit etmeyen hiç bir eser yoktur. Bunların dışında diğer bir kitap ta, İbni Halikan'ı Türk olarak kabul ediyor.

38. Osmanlı siciline göre Han Muhammed Paşa'nın oğludur.

39. Süleyman Paşa, kendi ordusundan tanınmış 12 kişiyi seçip, onları gece yarısı İran ordusuna saldırttı. İran ordusuna mensup askerler arasında çıkan çatışmada yüzlerce asker öldürüldü. Böylece İran ordusu yenilgiye uğradı. Bu saldırıyı yapan kahramanlardan bazılarının adları Süleymaniye tarihinde yazılmıştır. Aynı zamanda bunların kahramanlıkları üstüne Kürtçe çok iyi bir kasidenin varlığınıda işittim. (El Muharrer)

40. Diğer bir rivayete göre Muhammed Bey, Bacelan aşiretinden oluşan bir ordu ile gelip; Selahiye'ye yakın Peypaz'da Süleyman Paşa'nın or dusuyla çarpıştı. Bu savaşın sonunda Muhammed Bey yenildid.

41. Ziyaret, Hoşna nahiyesine bağlı bir köy ismidir.

42. Devin, Aran ve Gürcü vilayetinin sınırlarına yakın ve Azerbaycan'a bağlı bir şehirdir.

43. Bazı insanlar, ırkıçılık yaparak Şadi'nin kökünü Adnan'a kadar götürüyorlar. Ancak bu doğru değil. Selahaddin'in kendisi de bu iddianın doğru olmadığnı Bahaeddin'e söylemiştir. (Vefiyatıl Ayan Cilt:2,Shf.377)

44. İslam Ansiklopedisi'ne göre Kerut Kererud adlı kaynak Şerefhan'ın İranlı olduğunu idda etmektedir. Aynı kaynakta Kürt büyüğü İdris-i Bitlisi'yi de İranlı olarak kabul etmektedir. Her iki iddiada gerçek dışıdır. Şerefhan İran'da doğmuştur. Fakat İran'da doğmuş olması onun İranlı olması için yeterli bir neden değildir. Ayrıca Şerefhan'ın Bitlis'in ünlü Emirmeri ailesine mensup olduğu açıkça bilinmektedir.

45. Vefiyatül Ayan adlı kitapta İbni Halikan'ın belirtiğine göre Şirguh, H.644 (M.1246) yılı Sefer ayının 10. günü Gavteti Şam denilen yerde ölmüştür. sonra Humus'a nakl edilerek, Şehrin dışındaki Hıdır mescidinde defin edilmiştir.

46. Tarihi Alami Ara'da belirtildiğine göre bu olay H.935 (M.1529) yılında meydana gelmiştir. Bunu Ahzeni Tevarih'te doğrulamaktadır.

47. Aynı kitapta belirtilidğine göre, Zülfikar'ın Ali ve Ahmet Bey adlı kar-

deşleri bu ihaneti gerçekleştirmişlerdir. Ehseni Tevarih'te ise, Ali Bey ile Ahmet Bey'in Musullu Sofu Halil'in torunları ve Zülfikar Bey'in korumaları olduklarını belirtiyor.

48. Baban imaretinin H.1160-1179 (M.1747-1765) yılları arasında hükümdarlığını yapan Süleyman Paşa'dır.

49. Ara dönemle birlikte H.1243-1254 (M.1827-1838) yılları arasında hükümdarlık yapmıştır.

50. Bağdat'taki Kahya Camisi, Muhammed Emin Efendi'nin eseridir. Kahya ailesi de ona mensuptur.

İkinci Cilt:

1. El Bani ya Banevi, Bane şehrine mensuptur. İran Kürdistanı'nın Irak sınırındadır.

2. Kamus sözlüğüne göre Denbel Kenfes kalıbında olup, Musul civarında Kürtlerin bir kabilesidir. Şafii Faki Nasır oğlu Ahmet ve Dünbeliyan hadisi rivayet eden Ali Bini Ebubekir, bini Süleyman o kabiledendir. Aslında Dünbel Kürdistan'da yayılmış olan büyük Kürtler'in bir boyudur. Yabancılar bunlara Zaza diyor. Bunlara Zaza demelerinin nedeni -Z- harfini çok fazla kullanmalarından kaynaklanmaktadır. Zazalar ise, kendilerini Dünbeli-Dımılı sayıyorlar. Selma, Hakkari ve Hoy yörelerinde onlara ait bağımsız prenslikler vardı. Şii İmamiye eseri ve Abdurrezak'ın Tarihi Denabile kitabına bakınız. (Avni)

3. Abdelan, Irak'ın Erbil vilayetinin nahiyelerinden biridir. Köysancağa yakın olan bu nahiyede birçok alim yetişmiştir. (Avni)(

4. Dinar olabilir. Senende ise, Senendec'tir. Sene Dız'ın Arapça söylenişidir. Yani Sene Kalesi demektir. Dız, Zazaca halen kale demektir.

5. Bu eserini H.1198 (M.1784) yılı Zülhicce ayının 15. günü yazmıştır. Bu eser H.1341 (M.1922) yılında Mısır'da Abdulhamit el-Keyali tarafından yayınlandı.

6. Hasankeyf, Türkiye Kürdistanı sınırları içerisinde bulunan bu günkü Silvan'dır.

7. Zibar, İrak Kürdistanı'nda büyük Zap üzerinde kurulmuş bir kasabadır. İmadiye ve Zaho etrafındaki Zibarlı Kürtlerin merkezidir. (Avni)

8. Sürgün edilirken Trablusa gitmeden Mısır'a kaçtı. Meşrutiyet ilan edilene kadar burada kaldı. Göz doktoru olan Abdullah Cevdet, Türk Diktası'na karşı Türk ve Araplarla birlikte mücadele ediyordu. (Avni)

9. Zuzan, Musul'a bağlı Zaho ilçesinde bir köy adıdır. Mucem el-Buldan el-Zuzan bölümüne bak. (Avni)

10. Doktor Şerko, Kürt sorununu içeren El Kaziyye el-Kurdiye adlı kitabında bu zatın Erbil'in doğusundaki Harir köyünden olduğunu söylemektedir. H.1009 (M.1600) yılında doğmuş olan Hariri, güzel kasideler içeren bir şiir divanı yazmıştır. El Hariri lakabı bu tezin doğruluğunu desteklemektedir. 11.Loker bu gün Afganistan'daki Kürtlerin yaşadıkları bölgedir.

12. El Fetih el-Kasi fi el-Fetih el-Kudsi adlı kitap, Shf.420

13. Fevatül Vefiyat adındaki kitap cilt.2, sahife: 66'da deniliyorki Ali bin İsa, Bini Ebulfetih Essahip Bahaeddin İbni Emir Fahreddin el-Erbili'dir. Üstün bir yazar olan Erbili'nin çok sayıda şiirleri vardır. İbni Salaya, Erbil mütevellinin kitaplarına bakanların reisiydi. Divan sahibi Alladdin'in zamanında Bağdat'ta yaziişleri divanında görevlendirildi. Bir süre de Yahudi devletinde çalıştı. Yahudilikten ayrılıp müslüman oldu. H.692 (M.1293) yılında vefat etti. Azametli, iyi ahlaklı ve kendisine iyi bakan bir insandı. El Erbili'nin babası Erbil valiliğini yaptı. Bahaeddin için yazılmış edebi bir çok eserler vardır. Bunlardan el Mekamatı el-Erba ve Resaili Etteyf el-Meşhure gibi. (Avni)

14. Kaynaklar bu Kürt emirliğinin kurucusunun adı hakkında farklılık göstermektedir. İbn el-Esir ve Tarih Muncembaşı el-Türki'de Anaz olarak yazılıdır. Mirat el-İbar'da Sait Paşa el-Diyarbakri'de Anan diye yazılıdır. Şerefname'de ise Ebu el-Şevk Necmeddin Faris bin Ebi Feth Muhammed bin İyar olarak geçmektedir. (Birinci çiltte Müellif kısaca Ebişevk diye yazmıştır. Çünkü Kamus el-Aalem'den naklettiği için. Avni)

15. Osmanlı siciline göre İzeddin Şir Paşa, Bedirhan Paşa'nın kardeşinin oğludur. H.1271 (M.1854) yılında Rumeliye sürgün edildi. Orada bir süre kaldıktan sonra kendisine Mirimiran rütbesi verilerek, Arnavutluğa bağlı Banya şehrine vali olarak atandı. Sultan Abdulaziz Han'ın son dönemlerinde vefat etti.

16. Atak şimdiki Lice'nin adıdır.

17. Şimdiki Siverek Kalesi

18. El Usur el-Arbaa el-Ahire Lil Irak (Irak'ın Son Dört Dönemi) adlı kitabın yazarı olan Lonkrik'in dediğine göre Soran devletinin kurucusu Baram Bey bin El-Emir Serhap Bey El Erdelani'nin sülalesindendi. Annesi tarafından Revandüz'a hükümdar olarak atandı. Çocuklarıyla torunları ise bölgede kaldılar.

19. Mirza Ali Ekber Kürdistani'dir. Sadık el-Melik lakabıyla biliniyordu. Farsça yazılan Erdelan Tarihinden bahseden Hadikat Nasıriya adlı eserin de sahibidir.

20. Müellif birinci ciltte (B) harfinde bahsetmiş; burada da (M) harfinde yer

vermiştir. (Avni)

21. Surur Rakibi olan bir şairin adıdır. (Avni)

22. El Belağul İsbui adlı gazetenin 3 Sefer 1348 Hicri (M.1929) tarihli 121. sayısında Muhammed Lutfi Cuma'nın makalesi.

23. H.1349 (M.1930) yılında basılan Şeyh Mustafa Abdulrezzak'ın El Şeyh Abdi'nin Tarihi adlı kitabında H.1266 (M.1850) yılında doğduğu yazılmaktadır. (Avni)

24. İskilip halkının dilinde bit ve pire demektir. Çok fazla ilme ve kitaba bağlı olduğundan Şeyh için bu benzetme yapılmıştır.

25. Yazar 1936 yılında topladığı El Risale el-Avniye Fi Tercümet el-Üsre el-Timuriye adlı mahtutadan, mezar taşlarından, Mısır'daki Türk tarihi dökümanlar ve çağdaş tarihçilerin eserlerinden ve Rahmetli şair Ayşe İsmet'in yazdıklarından bu bilgiyi almıştır. Son olarak ta rahmetli Allame Ahmet Timur Paşa'nın (Timurlu ailesi) hakkındaki Mahtuta Risalesinde aynen şöyle denilmektedir. El Seyid Muhammed Timur Kaşif, Kürdistan'ın Musul Vilayeti'ne bağlı ve Baban Emirliği'nin başkenti Karaçolan (ki daha sonra Süleymaniye inşa edilince terkedilen bölge) bölgesinde yaşayan Kürtlere mensuptur. Bu aile hakkında fazla bilgiye sahip değiliz. Ancak M.Timur'un kardeşiyle arasında çıkan bir anlaşmazlık nedeniyle burayı terk ederek Osmanlı ordusuna katıldığını bilinir. H.1220 (M.1802) yılında Derb Saade'de inşa ettiği evinin karşısındaki mermerde El Seyid Muhammed Timur adını işlemiş. Ayrıca eski evraklarından aldığımız bilgilerle Muhammed bin İsmail bin Ali Kürd olduğunu öğrendik. (Avni)

26. El Hediye el-Hamidiye adlı kitabın yazarının amcasının oğlu olan bu zat, kasidesinde Arap edebiyatına hakim olduğunu göstermektedir.

27. Bir diğer rivayete göre, H.1238 (M.1822) yılında vefet ettiği söylenmektedir.

28. Osmanlı döneminde Yuksek okul olarak işlev görüyordu.

29. Bu tahmisler, Kürt lideri olan torunu Şeyh Mahmut tarafından yayımlandı.

30. Bunu ayrıca Liceli olan ve El Ezher Camii'nin Kürt talebelerinden rahmetli Kürdizade Ahmet Remzi'de H.1324 (M.1906) yılında Kahire'de yayımladı.

31. Osmanlı Müellifleri adlı eserin yazarı Şeyhülislam deyiminin yerine Müftü kelimesini kullanmış olması, o dönemde bu iki makam arasında hiç farkın olmayışından kaynaklanmaktadır.

32. Osmanlı Müellifleri adlı kitaba göre Melle Şemseddin'in H.893 yılında vefat etmiştir.

33. Şeyh Ahmed'in yaşadığı dönemi irdelediğimizde İmadeddin adında bir emire rastlayamıyoruz. Bu dönemde Şerefname'nin yazarı Emir Seyfeddin, Emir Muhiddin, Emir Bedreddin, Emir İsa, Emir Abdal, Emir İzeddin gibilerini incelemektedir. Bunlara da Timurlenk döneminde rastlanmaktadır. Şayet tarih bakımından Şeyh Ahmet'in 6. yüzyılda yaşaması doğruysa, H.540 (M.1146) yılında da doğmuş olması sözkonusu olacaktır. (Almanca önsözünde ise, bu tarihte Cezire'de bulunmasından bahsedilmektedir. Avni) Dolayısıyla o dönemde hükümdarlığı Cezire'yi de kapsayan İmadeddin el-Zengi'nin döneminde yaşadığı sözkonusu olacaktır. İskender Caba bir eserinde Şeyh Ahmet'in H.540-556 (M.1049-1204)yıllarında yaşadığını belirtmektedir. Ancak bu demektir ki Şeyh 16 yaşında vefet etmiştir. Bu yaştaki birisinin de bu denli bir birikime ve bilgiye sahip olması düşünülemez. Hele hele bu tarihlerde Cezire'de yaşamış olması bu rivayeti doğrulamaz niteliktedir. İskender Caba'ya (Ogust Yaba)'nın dediği ve müellifin dikatini çektiği yanlış değil, kasti olabilir. Zira H.440-600 tarihleri arasında Cezire'de yaşamış olması da doğru olmaz. Fars şairlerinden Sadi, Cami ve Hafızi'yi zikretmesi de şüphelidir. Kendisinin eklemesi olabilir. (Avni)

34. Kürçe'de Siverek (Sürek) kızıl demektir. Çünkü bu yörenin arazisi, koyu kızıl ve siyahımsı bir renketedir. İslamın başlangıç yıllarında Arap lar buraya El Suveyda derlerdi. Suveyda, siyah demektir. El Kamus ve El Micem'de belirtildiğine göre, Siverek için Amed ile Ruha arasındaki belde diye bahsedilmektedir. Buda Türkiye Kürdistanı'ndaki Siverek'dir. (Avni)

35. Osman Paşa'nın yeğeni Hasan Bey'in yazdığına güvenerek bu tercümeyi yazdık. (Müellif)

36. İbni Halikan'da belirtildiğine göre El Marani adını Irak Kürdistanı'ndaki Musul'un güneyinde yaşayan Beni Maran (Maranoğulları)'dan almış. Lakin Şeyh Osman, Erbil şehrinde büyüyüp yetiştiğine göre, muhtemelen Raniye'ye bağlı Kani Maran köyünden veya Süleymaniye şehrindeki Şehribazar ilçesine bağlı Şeyh el-Marin köyündendir.

37. El Usur el-Erbaa el-Ehire Min Tarih el-Irak (Irak'ın tarihindeki son dört dönem.) (Necrik)

38. Eski Nari halkının anayurdudur. Bugüne kadar o bölgede yaşayan Kürtler, Doğu Ari umetlerinden olan eski ataları Nariler ve Sobariler'in adet ve geleneklerini hala korumaktadırlar.

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....5
Yazarın Önsözü..... 9

BAĞIMSIZ PRENSLER, KRALLAR VE SULTANLAR

I - EYUBİLER

1-Sultan Selahaddin..... 13
2-El-Melik el-Adil Seyfeddin Ebubekir Muhammed..... 19
3-El Melik Kamil Muhammed..... 21
4-Melik Adil Ebubekir..... 22
5-Melik Salih Necmeddin Eyup..... 23
6-El Melik el-Muazzam Turanşah..... 23
7-El Melik el-Afdal..... 24
8-Melik El-Aziz..... 25
9-Melik el-Eşref Muzaffereddin Ebul Fetih Musa..... 26
10-El-Melik el-Nasır Selahaddin Yusuf..... 27

II-ZENDİLER

1-Kerimhan..... 29
2-Zeki Han..... 30
3-Ebulfetih Han..... 31
4-Sadık Han..... 31
5-Ali Murat Han..... 32
6-Cafer Han..... 32
7- Lütfü Ali Han..... 33

III-DİĞER KRALLAR VE EMİRLER

1-Merziban Salar.....38
2-Merziban oğlu Cestan.....38
3-Vahsudan.....38
4-Atabek Ebutahir.....39
5-Hazaresb.....39
6-Atabek Title.....40
7-Berzekani Hüseyin.....40
8-Nasreddin Vedevle Ebu Ennecim Bedir Hasnevinoğlu.....41
9-Bazebuşşüca.....41
10-El Melik Ebu Ali.....42
11-El Melik Ebu Mansur.....43

12-El Melik Nasırüddevle Ahmed....43
13-Kasım Ebu Nasır....44
14-El Melik Mansur....44

IV-ÜNLÜ KÜRT KADINLARI

1-Esma....45
2-Emetullah....45
3-Umu Muhammed....45
4-Cuveyriyet....45
5-Cuveyriyet....45
6-Hayran Hanım....45
7-Hanzad....46
8-Hatun....46
9- Devlet Hatun....47
10-Rebia Hatun....47
11-Zümrut Hatun....47
12-Zühret Hatun....47
13-Zeynep Hatun....47
14-Sit el-Şam....48
15-Sit el-Irak....48
16-Sakine 48
17-Seriye Hanım....48
18-Şah Hatun....48
19-Şehre el-Dinoriye....48
20-Safiye (Deyfe) Hatun....49
21-Ayşe İsmet el-Teymuriye....49
22-Adile Hanım....52
23-Azra Hatun....52
24-Gaziye Hatun....52
25-Fatma Hatun: 53
26-Kara Fatma 53
27-Fatlumak....54
28-Mah Şeref Hanım....54
29-Melik Hatun....55
30-Münise Hatun....55
31-Münise Hatun....56
32-Nesip Hatun....56
33-Huvadad Hatun....56

V-ALFABETİK SIRAYA GÖRE DİĞER ÜNLÜLER

1-Ahmet Şevki Bey (Ozanların Reisi)....57
2-Ahmet el-Eşnehi....58

3-Ahmet İlyas el-Kürdi.....58
4-Ahmet el-Eyubi (Melik el-Essalih Ahmet el-Eyubi).....59
5-Ahmet Paşa Baban.....59
6-Ahmet Paşa Baban.....59
7-Ahmet Paşa.....60
8-Ahmet Paşa.....60
9-Ahmet Paşa.....61
10-Ahmet Efendi.....61
11-Ahmet Bey 61
12-Ahmet Bey.....61
13-Ahmet Bey.....61
14-Ahmet Bey.....61
15-Ahmet Bey.....62
16-Ahmet Bey.....62
17-Ahmet Bey.....62
18-Ahmet Teymur Paşa.....62
19-Ahmet el-Heriri.....63
20-Ahmet Han (Mir Ahmet Han).....63
21-Ahmet Han (Mir Ahmet Han).....63
22-Ahmet Han (Mir Ahmet Han).....63
23-Ahmedê Xanê.....64
24-Ahmed (Mela Ahmet).....65
25-Ahmet Ramiz Bey.....66
26-Ahmet (Essultan Ahmet).....66
27-Ahmet (Essultan Ahmet).....66
28-Ahmet Sultan.....66
29-Ahmet Şerafeddin.....66
30-Ahmet Bey (Şeyh Ahmet Bey).....66
31-Ah.....met Bin Dehak.....67
32-Ahmet (El Emir Ahmet).....67
33-Ahmet Selahaddin.....77
34-Ahmet Efendi Tahazade (Kadı el-Ahmet Efendi Tahazade).....68
35-Ahmet el-Kürdi.....69
36-Ahmet el-Kürdi.....69
37-Ahmet el-Mecruhi.....69
38-Ahmet el-Meştub.....69
39-Ahmet (Melik el- Pir Ahmet).....69
40-Ahmet el-Eyubi (Emir Ahmet el-Eyubi).....69
41-Ahmet el-Erbili.....70
42-Ahmet el-Eyubi (Emir Ahmet el-Eyubi).....70
43-Ahmet Etabey.....70
44-Ahmet Paşa (Kürt Ahmet Paşa).....70

45-Ahmet (Melik el-Seyit Ahmet)....70
46-Ahmet (Mir Ahmet)....70
47-Ahmet Nusreddin....71
48-Ahmet (Hakkarili Ahmet)....71
49-Atabey Ahmedil....71
50-Aksungur Ahmet Yel....71
51-Adem Efendi....72
52-Alpergun....72
53-Allahverdi Bey....72
54-Baba Erdelan....72
55-Baba Süleyman....73
56-Baba Tahir....73
57-Bayram Bey....75
58-Bekir el-Emir....75
59-Baran Ali Sultan Es Sofi....76
60-Bayındır Bey....76
61-Baysenger Bey....76
62-Bedir (Mir Bedir)....76
63-Bedir (Mir Bedir)....76
64-Bedir (Mir Bedir)....77
65-Bedreddin-i Erbili....77
66-Bedreddin Mesut....77
67-Bedreddin el-Vani....77
68-Bedir Bey....77
69-Bedirhan Bey....78
70-Bedirhan Paşa....78
71-Bedri Çelebi....78
72-Burhan Efendi....78
73-Bekir Bey....79
74-Budak Bey....79
75-Budak Bey....79
76-Budak Bey....79
77-Budak Bey....79
78-Budak Bey....79
79-Budak Bey....80
80-Budak Bey....80
81-Budak Bey....80
82-Budakhan (Kör Budakhan)....80
83-Budak Sultan....81
84-Buri....82
85-Buldek Bey....83
86-Bahaeddin Bey....83

87-Bahaeddin Muhammed Ağa....83
88-Behram Paşa....83
89-Behram Şah....83
90-Behruz (Emir el-Behruz)....84
91-Behruz Han....84
92-Behlul (Emir Behlul)....84
93-Behlul (Emir Behlul)....84
94-Behlul (Emir Behlul)....84
95-Behlul Paşa....85
96-Caban (Kürdi Caban)....85
97-Cami el-Cevri....85
98-Canpolat Bey....85
99-Cebaril (Kürd-i Cebaril)....86
100-Cezbi....86
101-Cercis (Erbilli Cercis)....86
102-Cafer Sur (Melik el-Cafer Sur)....86
103-Cafer (Emir Cafer)....87
104-Cafer Paşa (Askeri Cafer Paşa)....87
105-Cafer Bey....88
106-Cafer Bey....88
107-Cafer Bey....88
108-Cafer Efendi....88
109-Cemaleddin Hıdır....89
110-Cemaleddin (Sencari Cemaleddin)....89
111-Cemaleddin (Esnevi Cemaleddin)....89
112-Cemaleddin Taha....89
113-Cemaleddin Ömer (Daseni Cemaleddin Ömer)....89
114-Cimşit Bey....90
115-Cimşit Bey....90
116-Cihangir (Emir Cihangir)....90
117- Cemil Sıtkı Zehavi....91
118-Cevamir....93
119-Cevheri....93
120-Çakır Efendi....93
121-Dasni Mirza....94
122-Davut (Melik Nasır Davut)....94
123-Davut (Kürt Davut)....95
124-Davut (Emir Davut)....95
125-Davut (Eyubi Emir Ebu Süleyman Davut)....95
126-Dırbaz (Kürt Dırbaz)....96
127-Duri Ahmet Efendi....96
128-Dilbek....96

129-Devletyar Han....96
130-Dudeman Bey....97
131-Disem (Emir Disem)....97
132-Disem (Emir Disem)....98
133-Diyaeddin Ebulfetih Nasrullah....98
134-Diyaeddin (Emir Diyaeddin)....98
135-Diyaeddin Han....98
136-Ebubekir el-Kerkuki....99
137-Ebubekir Paşa....99
138-Ebubekir (Esseyit Ebubekir)....99
139-Ebubekir el-Amidi....99
140-Ebubekir el-Gorani....99
141-Ebubekir İbnül Muhammed el-Eyubi....100
142-Ebubekir Seyfeddin Muhammed....100
143-Ebubekir bin El -Mela Cami....100
144-Ebubekir (Mir Ebubekir)....100
145-Ebuhasan Ali Seyfeddin....100
146-Ebu Suud....101
147-Ebu Suud Efendi....101
148-Ebu Sait....102
149-Ebuşevk....102
150-Ebu Adi Şehrezori....102
151-Ebu İsa Muhammed Ziyaeddin....103
152-Ebulfedil Muhammed Efendi....103
153-Ebulfeda....104
154-Ebulfeda el-Erbili....107
155-Ebulheyca Essemin....107
156-Ebulheyca....107
157-Ebu Hanife Dinveri....107
158-El Mela....108
159-Edip Muhammed Efendi....108
160-Erselan Paşa....108
161-Erselan Han (Emir el-Erselan Han)....108
162-Efrasyap Bey....109
163-Eleh Bey....109
164-Eleh Bey....109
165-Elhas Bey....109
166-Elhi Bey....110
167-Emanullah Han....110
168-Emanullah Han....110
169-Emcedil Behseni....110
170-Emrullah Emir-i Ali....110

171-Emin Muhammed Ağa....110
172-Emirhan Bradost....111
173-Emirhan Bey....111
174-Emirhan (Mükri Emirhan)....111
175-Emir Kuluhan....112
176-Emire Bey....112
177-Emire Bey....112
178-Emire Bey....112
179-Emire Paşa....112
180-Emin Fevzi Bey....113
181-Emin Muhammed Efendi....114
182-Emin Efendi....114
183-Emin Yümni Bey....114
184-Evhed (Melik Evhed)....115
185-Evliya Bey....115
186-Evlis Bey....116
187-Emir Eyup....116
188-Eyup el-Eyubi....117
189-Eyup Bey....117
190-Eyup Bey....117
191-Eyup Han....117
192-Eyup (Melik el-Nasır)....117
193-Eyup....118
194-Haciri....118
195-Hacı Şeyh Bey....118
196-Hacı Şeyh Bey....118
197-Hacı Sultan....119
198-Hacı Bey....119
199-Hamid el-Amid....119
200-Hamidi (El Emir Hamidi)....119
201-Hami Ahmet Efendi....120
202-Habip Bey....120
203-Habip Bey....120
204-Harp (Emir Harp)....120
205-Hazin....120
206-Hüsameddin Emir....121
207-Hüsameddin Ali (Bitlisli Hüsameddin Ali)....121
208-Hüsameddin Hacib....121
209-Hüsameddin Hasan (Emir Hüsameddin Hasan)....122
210-Hüsameddin Muhammed (Emir Hüsameddin Muhammed)....122
211-Hüsameddin Halil Atabey....122
212-Hüsameddin Ömer (Emir Hüsameddin Ömer)....122

213-Hasan Fehmi Efendi....122
214-Hasan (Şeyh Hasan)....123
215-Hasan (Şeyh Hasan)....123
216-Hasan (Farkinli Hasan)....123
217-Hasan Paşa (Baban)....124
218-Şeyh Hasan....124
219-Hasan Paşa....124
220-Hasan Paşa (Baban Hasan Paşa)....124
221-Hasan Paşa....124
222-Hasan (Eyubi Emir Hasan)....125
223-Hasan Paşa....125
224-Hasan Ağa....125
225-Hasan (Emir Hasan)....125
226-Hasan (Emir Hasan)....125
227-Hasan (Emir Hasan)....126
228-Hasan (Emir Hasan)....126
229-Hasan (Emir Hasan)....126
230-Hasan (Emir Hasan)....126
231-Hasan Bey....126
232-Hasan Bey....126
233-Hasan Bey....127
234-Hasan Bey....127
235-Hüseyin (Müftü Şeyh Hüseyin)....127
236-Hüseyin (Şah Hüseyin....127
237-Hüseyin (Sultan Hüseyin)....127
238-Hüseyin (Sultan Hüseyin)....128
239-Hüseyin (Sultan Hüseyin)....128
240-Hüseyin (Ahlatlı Hüseyin)....128
241-Hüseyin Han....128
242-Hüseyin Han....128
243-Hüseyin Han....129
244-Hüseyin Paşa....129
245-Hüseyin Han....129
246-Hüseyin Han....129
247-Hüseyin Han....129
248-Hüseyin Bey....130
249-Hüseyin Bey....130
250-Hüseyin Bey....130
251-Hüseyin Bey....131
252-Hüseyin Bey....131
253-Hüseyin (Kürt Emir Hüseyin)....131
254-Hüseyin Kenan Paşa....131

255-Hüseyin (Kürt Hüseyin)....132
256-Hüseyin Ebulheyca....132
257-Hüseyin Efendi....132
258-Hüseyin (Cezerioğlu Hüseyin)....132
259-Erbilli Hüseyin....133
260-Hüseyin Paşa....133
261-Hüseyin Bekcan....133
262-Başnavi Mela Hüseyin....134
263-Emir Hüseyin....134
264-Melik Hüseyin....134
265-Hüseyin Kulu Bey....134
266-Hüseyin Kuluhan....134
267-Hüseyin Naci Efendi....134
268-Hamzet Bey....135
269-Hamzet Bey....135
270-Hamzet Bey....135
271-Hamzet Bey....135
272- Hamzet (Şeyh Hamzet)....135
273-Hamdi Ahmet Efendi....135
274-Haydar Bey....136
275-Haydar Bey....136
276-Haydar Bey....136
277-Haydariye....136
278-Halit (Mevlana Halit)....137
279-Halit Bey....138
280-Halit Paşa....138
281-Halit Paşa....139
282-Halis Bey....139
283-Han Ahmet Han....139
284-Han Muhammed....140
285-Hanê Paşa....141
286-Haney Kubadi....141
287-Haverani....142
288-Hüsrev Han....142
289-Hüsrev Han (Hac Hüsrev Han)....142
290-Hüsrev Han (Nakam)....143
291-Hüsrev (El Emir)....143
292-Hüsrev Efendi (Muhammed Hüsrev Efendi)....143
293-Hıdır (Erbilli Hıdır)....143
294-Halit Haskefi....143
295-Hıdır Nali (Mela Hıdır Nali)....144
296-Hacı Hıdır Efendi (Gorani Hacı Hıdır Efendi)....145

297-Hıdır (Kürdi Şeyh Hıdır)....145
298-Hıdır (Rudbari Mela Hıdır)....145
299-Hıdır Bey....145
300-Hıdır Bey....145
301-Hıdır Bey....146
302-Hıdır Bey....146
303-Halef (Eyup Halef)....146
304-Halil (Melik Halil)....146
305-Halil (Melik Halil)....146
306-Halil (Melik Halil)....147
307-Halil Han....147
308-Halil Halit Bey....147
309-Halil-i....148
310-Hurşit....149
311-Halil (Siirtli Mela Halil)....149
312-Hayreddin Bey....150
313-Hayrullah Hayri Efendi....150
314-Hacı Esat Efendiyi Haydari....150
315-İdris-i Bidlisi (Mevlana İdris-i Bidlisi)....150
316-İbrahim Efendi....152
317-İbrahim el-Emir....152
318-İbrahim el-Amidi....153
319-İbrahim Efendi....153
320-İbrahim Bey....153
321-İbrahim Paşa....153
322-İbrahim Paşa....154
323-İbrahim Han (Misali)....154
324-İbrahim Paşa....154
325-İbrahim Paşa....154
326-İbrahim Paşa....155
327-İbrahim Paşa....155
328-İbrahim Paşa....155
329-İbrahim Paşa (Baban)....155
330-İbrahim Paşa (Baban)....156
331-Seyit İbrahim Paşa....156
332-İbrahim Efendi....156
333-İbrahim (Sultan İbrahim)....156
334-İbrahim Salar....156
335-İbrahim (El Emir Sabıkeddin İbrahim)....156
336-İbrahim Kürdi (Şeyh İbrahim Kürdi)....157
337-İbrahim (Şeyh İbrahim)....157
338-İbrahim (Şeyh İbrahim)....157

339-İbrahim (Şeyh İbrahim)....158
340-İbrahim el-İmadi....158
341-İbrahim el-Haskefi....158
342-İbrahim el-Gorani....158
343-İbrahim (Mir İbrahim)....159
344-İbrahim (Mir İbrahim)....160
345-İbrahim (Mir İbrahim)....160
346-İbrahim (Mir İbrahim)....160
347-İbrahim (Mir İbrahim)....160
348-İbrahim (Mir İbrahim)....160
349-İbrahim (Mir İbrahim)....160
350-İbrahim (Mir İbrahim)....161
351-İbrahim (Mir İbrahim)....161
352-İbnülesir....161
353-İbni Hacip....161
354-İbni Ebuşevk....162
355-İbnü'l Halikan Şemseddin....162
356-İbnü'l Halikan....163
357-İbni Dinar....163
358-İbni Esselah....163
359-İbni Fahri el-Erbili....164
360-İbni el-Mustafa el-Erbilli....164
361-İshak Efendi....164
362-İshak Paşa....165
363-İshak (Sultan İshak)....165
364-İshak Efendi....165
365-İskender Sultan....165
366-İskender (Mir İskender)....165
367-İsmail (Beyazıtlı İsmail)....166
368-İsmail Cezeri....166
369-İsmail Paşa....166
370-İsmail Teymur Paşa....166
371-İsmail Hakkı Bey (Baban İsmail Hakkı Bey)....167
372-İsmail (Kürt İsmail)....167
373-İsmail Raif Paşa....167
374-İsmail Hakkı Paşa (Müşir İsmail Hakkı Paşa)....167
375-İmadeddin İsmail....168
376-İsmail (Melik Muzaffer İsmail)....168
377-İmadeddin Kulu Bey....168
378-İmam Kulu Sultan....168
379-Mecdüddin....168
380-Oğuz Bey....169

381-Oğuz Bey....169
382-Oğuz Han....169
383-Oğlan Budak....170
384-Peşenk....170
385-Peyale Paşa....170
386-Pir Ahmet (Melik Pir Ahmet)....170
387-Pir Bedir....170
388-Pir Budak....171
389-Pir Budak....171
390-Pir Hüseyin....171
391-Pir Mansur....172
392-Pir Recep....172
393-Pir Musa....172
394-Pir Nazar....172
395-Pir Nazar....172
396-Piremrê rd (Hacı Tevfik Bey)....172
397-Peyke Bey....174
398-Pilten Bey....174
399-Rafet Muhammed Efendi....174
400-Raşit Muhammed Efendi....175
401-Ragıp Efendi (Diyarbakırlı Ragıp Efendi)....175
402-Rebip Mustafa Efendi....175
403-Rüstem (Etabek Rüstem)....175
404-Rüstem (Şah Rüstem)....175
405-Rüstem (Şah Rüstem)....176
406-Rüstem Bey (Hacı Rüstem Bey)....176
407-Rüstem Bey....176
408-Rüstem Bey....176
409-Rüstem Bey....177
410-Rüstem (Emir Rüstem)....177
411-Resul (Kürdi Resul)....177
412-Resul Paşa....177
413-Resulê Mıtê Efendi....177
414-Resul Zeki....178
415-Rıza (Şeyh Rıza)....179
416-Rıza....180
417-Reşit Paş....180
418-Rıfat Abdurrahman Bey....180
419-Refi Efendi....180
420-Rıza Kulu (Sultan Rıza Kulu)....180
421-Rıza Kulihan....180
422-Salim Muhammed Paşa....181

423-Sübhan Bey....181
424-Sübhan Verdi Han....181
425-Serhap Bey....181
426-Serhap Bey....182
427-Serhap Bey....182
428-Sadullah Sadi Efendi....182
429-Sadi (Emir Sadi)....182
430-Gorani Kadı Sait....182
431-Sait Paşa....183
432-Sait Paşa....183
433-Sait Efendi (Şeyh Sait Efendi)....183
434-Sait (Gorani Sait)....184
435-Sait (Kadı Sait)....184
436-Sait Paşa....184
437-Sait (Emir Sait)....184
438-Selim Paşa....184
439-Selim Paşa....185
440-Süleyman (Emir Süleyman)....185
441-Süleyman (Erbilli Süleyman)....185
442-Süleyman (Eyubi Süleyman)....186
443-Süleyman Paşa....187
444-Süleyman Paşa....187
445-Süleyman Paşa....188
446-Süleyman (Melik Süleyman)....188
447-Süleyman (Melik Süleyman)....188
448-Süleyman (Melik Sultan Süleyman)....189
449-Süleyman Han (Dümbili Süleyman Han)....189
450-Süleyman....189
451-Süleyman (Emir Süleyman)....189
452-Süleyman (Emir Süleyman)....190
453-Süleyman (Emir Süleyman)....190
454-Süleyman (Emir Süleyman)....190
455-Süleyman (Emir Süleyman)....190
456-Süleyman (Emir Süleyman)....190
457-Süleyman (Emir Süleyman)....191
458-Süleyman (Emir Süleyman)....191
459-Süleyman (Emir Süleyman)....191
460-Süleyman (Emir Süleyman)....191
461-Sencari....191
462-Sencari....192
463-Sencari....192
464-Suzi Osman Dede....197

465-Suli Bey....192
466-Sehrap Bey....192
467-Seydi Han....192
468-Seyfeddin (Emir Seyfeddin)....192
469-Seyfeddin (Emir Seyfeddin)....192
470-Seyfeddin (Emir Seyfeddin)....193
471-Seyfeddin (Diyarbakırlı Seyfeddin)....193
472-Seyfeddin İsmail Efendi....193
473-Seyfeddin İsmail Efendi....193
474-Sarım Bey....194
475-Saruhan Bey....194
476-Sadık Han....194
477-Sadık Han....195
478-Sadık Muhammed Efendi....195
479-Salih Ağa....195
480-Salih Zeki Bey....195
481-Salih Muhammed Hilmi Efendi....196
482-Sebğetullah (Kürdi Sebğetullah)....196
483-Sadreddin....196
484-Sıddık (Erbilli Şeyh Sıddık)....196
485-Sefaeddin İsa (Kadiri Sefaeddin İsa)....197
486-Seyfeddin (Erbilli Seyfeddin)....197
487-Selahaddin (Kadı Selahaddin)....197
488-Selahaddin (Emir Selahaddin)....197
490-Sunullah Mustafa Efendi....198
489-Şemseddin Mahmut....198
491-Şadi....198
492-Şadi Eyubi....198
493-Şaku Efendi....198
494-Şani Abdulkerim Efendi....199
495-Şaver....199
496-Şaver....199
497-Şah Bendehan....199
498-Şah Pertev (Hakkarili Şah Pertev)....199
499-Şah Kulu Bey....199
500-Şahin Paşa....199
501-Şahin Paşa....200
502-Şibli Paşa....200
503-Şeddadıl Cezeri....200
504-Şeref Bey....200
505-Şeref Bey....201
506-Şeref Bey....201

507-Şeref Bey....201
508-Şeref Bey....201
509-Şeref Bey....201
510-Şeref Bey....202
511-Şerefhan....202
512-Şerif Paşa....203
513-Şerif Paşa....203
514-Şerifhan....203
515-Şerifi Kürdi (Kürt Şerif)....203
516-Şerif (Hemundi Şerif)....204
517-Şaban Kamil Efendi (Diyarbakırlı Şaban Kamil Efendi)....204
519- Şekeli Bey....204
520-Şinasi Ali Efendi....204
521-Şemseddin (Emir Şemseddin)....204
522-Şemseddin (Emir Şemseddin)....205
523-Şemseddin (Emir Şemseddin)....205
524-Şemseddin (Emir Şemseddin)....205
525-Şemseddin (Emir Şemseddin)....205
526-Şemseddin (Emir Şemseddin)....206
527-Şemseddin....206
528-Şemseddin....206
529-Şemseddin Peşenk....206
530-Şemseddin (Burahani Şeyh Şemseddin)....207
531-Şemseddin Ahmet....207
532-Şems Bey....207
533-Şuri Hasan Efendi....207
534-Şahabeddin Emir....207
535-Şahabeddin (Gazi Şahabeddin)....208
536-Şehabeddin (İmadi Şehabeddin)....208
537-Şehap (Kürdi Şehap)....208
538-Şöhreti Haydar (Çelebi Şöhreti Haydar)....208
539-Şehbaz Han....208
540-Şehbaz Han....209
541-Şehbaz Han....209
542-Şehrezori....209
543- Şeyhsuvar Bey....211
544-Şahinşah....212
545-Şuhudi....212
546-Şir Bey....212
547-Şir Bey....212
548-Şirguh....212
549-Şirguh....214

550-Taceddin (Kürt Taceddin)....214
551-Taceddin Şah....214
552-Talip Efendi....214
553-Tahir (Hasnevi Tahir)....215
554-Tahir Bey (Caf Tahir Bey)....215
555-Tuğtekin....215
556-Tefi Ahmet Efendi....215
557-Tosun Paşa....216
558-Taha (Senevi Şeyh Taha)....216
559-Taha (Erbilli Taha)....216
560-Tekihan....217
561-Turan Şah....217
562-Turan Şah....218
563-Timavi Bey....218
564-Timur Paşa....218
565-Timur Paşa....218
566-Timur Paşa....219
567-Timurtaş....219
568-Teymurhan Bey....219
569-Timurhan....219
570-Zahir Bey....219
571-Zülfikar Bey....220
572-Zülfikar Bey....220
573-Zülfikar Han....220
574-Zülfikar Paşa....221
575-Zay Ali Efendi....221
576-Zahit Bey....221
577-Zekeriya Bey....221
578-Zamani....222
579-Zehavi....222
580-Zeynel Abidin Şirvani....224
581-Zeyneddin Bey....224
582-Zelynel Abidin (Eyubi Zelynel Abidin)....224
583-Zeynel Bey....224
584-Zeynel Bey....225
585-Ziyaeddin (Emir Ziyaeddin)....225

İkinci cilt için önsöz.....227

ALFABETİK SIRAYA GÖRE KÜRT ÜNLÜLERİ

1-Adil (Melik el-Adil).....229
2-Aşur Han.....229
3-Abbas el-Eyubi (El Emir Abbas el-Eyubi)..2354-Abbas Han.....229
5-Abdülhamit Paşa.....229
6-Abdül Hay.....230
7-Abdurrahman Paşa el-Yusuf.....230
8-Abdurrahman el-Kürdi.....231
9-Abdurrahman el-Kürdi (El Şeyh Abdurrahman el-Kürdi).....231
10-Abdurrahman Bey (Salim).....231
11-Abdurrahman Efendi el-Kürdi.....232
12-Abdurrahman Paşa Ruşvanzade.....232
13-Abdurrahman Efendi el-Diyarbekri.....232
14-Abdurrahman Bin Yusuf bin el-Hüseyin.....232
15-Abdurrahman Efendi (Kürt Hoca).....233
16-Abdurrahman Paşa Baban.....233
17-Abdurrahman Paşa el-Celili.....234
18-Abdurrahman bin Muhammed el-Amadi.....235
19-Abdurrahman el-Kürdi.....235
20-Abdurrahman el-Karadağı (Şeyh Abdurrahman el-Karadağı).....235
21-Abdurrahman el-Pencevini (Molla Abdurrahman el-Pencevini).....236
22-Abdurrahman Halis el-Talabani (Şeyh Abdurrahman Halis el-Talabani)...236
23-Abdurrahman el-Kürdi el-Sahari
(El Şeyh Abdurrahman el-Kürdi el-Sahari).....237
24-Abdurrahman (El Şeyh Abdurrahman).....237
25-Abdurrahman el-Amadi (El Şeyh Abdurrahman el-Amadi).....237
26-Abdurrahman Efendi Sabri.....238
27-Abdurrahman Bin Hasan.....239
28-Abdurrahman bin Muslim (Eba Muslim el-Horasani).....239
29-Abdurrahman Bin el-Şıhna.....240
30-Abdurrahman bin Hasan bin Musa (El Banevi el-Kürdi).....240
31-Abdurrahman el-Zuki el-Ezheri.....241
32-Abdurrahman bin el-Hasan bin Abdurrahman bin Ebubekir
bin İbrahim.....242
33- Abdurrahim Faiz Efendi.....242
34-Abdurrahman Paşa.....242
35-Abdurrahim bin Sadaka bin Eyup.....243
36-Abdurrahim el-Amedi el-Kava.....243

37-Abdurrahim (Molla Abdurrahim Mevlevi)....243
38-Abdurrezak (Molla Abdurrezak)....244
39-Abdurrezak Bey el-Dünbeli....244
40-Abdulsemi el-Kürdi (El Şeyh Abdulsemi el-Kürdi)....244
41-Abdulaziz Bey (Baban)....245
42-Abdulaziz el-Hakkari el-Kürdi....245
43-Abdulaziz el-Amadi....245
44-Abdulgafur el -Kadi....245
45-Abdulgani bin Musa....245
46-Abdulfettah Paşa....246
47-Abdulfettah Paşa el-Babani....246
48-Abdulkadir Paşa el-Babani....246
49-Abdulkadir el-Meragi....246
50-Abdulkadir el-Kürdi (El Şeyh Abdulkadir el-Kürdi)....247
51-Abdulkadir bin Abdullah bin İsmail el-Abdelani....247
52-Abdulkadir Efendi Avni el-Verki (El Hac Abdulkadir Efendi Avni el-Siverki)....247
53-Abdulkadir Kemal el-Din....248
54-Abdulkadir el-Amadi....249
55-Abdulkerim Efendi....249
56-Abdulkerim el-Şahvi bin El Alim el-Veli Ebubekir....249
57-Abdulkerim el-Halidi (Molla Abdulkerim el-Halidi)....249
58-Abdal (Mir Abdal)....250
59-Abdal (Mir Abdal)....250
60-Abdal (Mir Abdal bin Mir Şah Muhammed)....250
61-Abdal (Mir Abdal)....250
62-Abdal (Mir Abdal Bin Muhammed Bey)....250
63-Abdal (Mir Abdal bin Muhammed el-Suveyda)....250
64-Abdal Han el-Bitlisi (El Emir Abdal Han el-Bitlisi)....251
65-Abdullatif....251
66-Abdullatif el-Gorani....251
67-Abdullah Musiyb Paşa Baban....251
68-Abdullah el-Bituşi (El Molla Abdullah el-Bituşi)....251
69-Abdullah Han....252
70-Abdullah el-Kürdi (Şeyh Abdullah el-Kürdi)....253
71-Abdullah (El Melik el-Avhet Abdullah)....253
72-Abdullah Bin Mustafa bin Hasan el-Zibari....253
73-Abdullah el-Sincari....254
74-Abdullah el-Reytki (El Şeyh Abdullah el-Reytki)....255
75-Abdullah Paşa Baban....255
76-Abdullah Han el-Zendi....255
77-Abdullah Mısbaheddin....255

78-Abdullah Ubeyd (Molla Abdullah Ubeyd)....256
79-Abdullah Paşa....256
80-Abdullah Efendi....257
81-Abdullah Paşa....257
82-Abdullah Paşa....257
83-Abdullah Efendi (Abdi)....257
84-Abdullah el-Kürdi (El Şeyh Abdullah el-Kürdi)....258
85-Abdullah el-Kürdi....258
86-Abdullah Pirebad....258
87-Abdullah el-Esem....258
88-Doktor Abdullah Cevdet....258
89-Abdullah bin Müslim el-Dinari....259
90-Abdullah Feyzi (El Şeyh Abdullah Feyzi)....260
91-Abdullah el-Zuzn....260
92-Abdullah bin İsa bin Abdullah....261
93-Abdullah bin Muhammed bin Hızır İbn İbrahim....262
94-Abdullah bin Muhammed bin Halil....262
95-Abdullah bin Abdurrahman bin Asfahan....262
96-Abdullah bin El-Hüseyni el-Kürdi el-Erbilli....262
97-Abdulmecit Mirza....263
98-Abdulmelik bin Dırbas (Kadı Abdulmelik bin Dırbas)....263
99-Abdulmelik bin Sait bin el-Hasan....263
100-Abdu el-Kasiri (Şeyh Abdu el-Kasiri)....263
101-Arap Bey....264
102-Aziz Bey Baban....264
103-Aziz el-Eyubi (El Melik el-Aziz el-Eyubi)....264
104-Aziz Han (Serdar Gel)....264
105-Alaaddin Bey....265
107-Alaaddin El-Kürdi....265
108-Ali el-Erbilli....265
109-Ali el-Hakkari (El Emir Ali el-Hakkari)....266
110-Ali el-Erbilli....266
111-Ali Murat Han....267
112-Ali Murat Han el-Bahtiyari....267
113-Ali Sultan Han....267
114-Ali (Sultan Ali)....267
115-Ali Han el-Denbeli....267
116-Ali bin el-Cezri....268
117-Ali Bey (Şah Ali Bey)....268
118-Ali el-İmadi....268
119-Ali Bey el-Sorani....268
120-Ali Kuli Han el-Ardalani....268

121-Ali El Hariri....268
122-Ali Galip Paşa Baban....269
123-Ali bin Ahmet el-Hakkari....269
124-Ali Küçük (El Emir Ali Küçük)....269
125-Ali bin Ahmet bin Canbulad (El Emir Ali bin Ahmet bin Canbulad)....269
126-Ali Bey (Mir Şah Ali Bey)....270
127-Ali Paşa....270
128-Ali el-Kazleci (Kızıleci)....271
129-Ali Termuki....271
130-Ali el-Lokri....271
131-Ali Efendi el-Abdalani....272
132-Ali Han el-Gencevi (Baba Ali Han el-Gencevi)....272
133-Ali bin Hışnam (Şeyhülislam Ali bin Hışnam)....272
134-Ali Efendi (El Hac Ali Efendi)....272
135-Ali bin Muhammed....273
136-El Vezir Ali bin Salar....273
137-Ali el-Gorani (Molla Ali el-Gorani)....273
138-Ali el-Meştup (El Emir Ali el-Meştup)....274
139-Ali Bey Baban....275
140-Ali Bey (Şah Ali Bey)....275
141-Ali Bin Mahmut bin Muhammed bin Ebubekir bin El Cuneyt bin Şibli....275
142- Ali Bin El Kazi Mirza Ebi el-Kasım....275
143-Ali bin İsa el-Erbilli....277
144-Faris Ebulşevk....278
145-Fami İsmail Efendi....278
146-Fettah el-Cebari (El-Seyid Fettah el-Cebari)....278
147-Fethali Han....279
148-Fethullah el-Şiridi (Mela Fethullah el-Şiridi)....279
149-Fahreddin (El Emir Fahreddin)....279
150-Fahreddin (El Emir Fahreddin)....280
151-Fereh Şah el-Eyubi....280
152-Ferihşah Bey....280
153-Ferhat Bey Baban....280
154-Ferit Han....281
155-Feridun (El Emir Feridun)....281
156-Fedai....281
157-Fazlun (Emir Fazlun)....281
158-Fazlun el-Kürdi....282
159-Fazlun (El Emir Fazlun)....282
160-Fazıl (El Emir Fazıl)....282
161-Fazl Menuceher (El Emir Fazl Menuceher)....282

162-Fazlun (El Emir Fazlun)....282
163-Fağfur (El Emir Fağfur)....283
164-Faki Ahmet Baban....283
165-Feqiyê Teyran....283
166-Felekeddin (El Emir Felekeddin)....284
167-El Emir Felakeddin el-Murağı....284
168-Feyzi Salih Efendi....284
169-Gazi Bey....284
170-Gazi Han....284
171-Gazi el-Eyup (Melik el-Muzaffer Gazi el-Eyup)....284
172-Gazi el-Eyubi (Ebulfeth Gıyaseddin Gazi el-Eyubi)....285
173-Gulam Hasan Han....285
174-Gıyaseddin bin Kavus....285
175-Gayyas Bey el-Denbeli....286
176-Gaybullah Bey....286
177-Hezar Esp (Ebu Kalbicar Tac el-Müluk el-Kürdi)....286
178-Helo Han....286
179-Helo Paşa....286
180-İzeddin Mosk (El Emir İzeddin Mosk)....286
181-İzeddin el-Luri (El Emir İzeddin el-Luri)....287
182-İzeddin Ömer....287
183-İzeddin el-Erbilli....287
184-İzeddin Ferihşah el-Eyubi....287
185-İzeddin el-Luri (Melik el-İzeddin el-Luri)....287
186-İzeddin Şir el-Ceziri....288
187-İzeddin (El Emir İzeddin)....288
188-İzeddin Şir el-Hakkari (El Emir İzeddin Şir el-Hakkari)....288
189-İzeddin Ahmet....288
190-İzeddin Hüseyin....288
191-İzeddin bin Yusuf el-Kürdi....289
192-İzzet Muhammed Efendi el-Vani (Vanlı)....289
193-İzzet Bey....289
194-İmadeddin el-Luri....290
195-İmadeddin el-İmadi....290
196-İmadeddin el-Erbili....290
197-İsmet Efendi....290
198-İzzet Paşa....290
199-İsa (El Emir İsa)....291
200-İsa el-Hamidi (El Emir İsa el-Hamidi)....291
201-İsa el-Hakkari (El Emir İsa el-Hakkari)....291
202-İsa bin Ali bin Şehriyar el-Kürdi....292
203- İsa (El Emir İsa)....292

204-İsa (El Emir İsa)....292
205- İsa bin Devletşah (El Emir İsa bin Devletşah)....292
206-Şerafeddin İsa (El Emir Şerafeddin İsa)....292
207-Kadir el-Koyi (Hacı Kadir el-Koyi)....293
208-Kadir Paşa Baban....295
209-Kasım el-Kürdi (Mela Kasım el-Kürdi)....295
210-Kasım el-Kürdi....295
211-Kasım el-Kürdi (Mela Kasım el-Kürdi)....295
212-Kasım Ebu Nasır....295
213-Kasım Bey el-Ekini....296
214-Kasım Bey bin Ahmet Bey bin Cemal Bey
bin Arap Bey bin Mend....296
215-Kasım Bey Emin....296
216-Kasım Gubari Efendi....297
217-Kali (El Kali)....297
218-Kayi Sultan....297
219-Kubat Bey....298
220-Kubat Bey....298
221-Kubat Bey....298
222-Kubat Bey....298
223-Kubat Bey....298
224-Kubat Bey....299
225-Kılıç Bey....299
226-Kudsi Muhammed Efendi....299
227-Kalender Sultan (Gelegir)....306
228-Kuli Bey el-Sorani....300
229-Koçi Han....300
230-Kak Ahmet el-Şeyh (Hacı Kak Ahmet el-Şeyh)....300
231-Kake Kazvini....300
232-Kami....301
233-Kürdi Muhammed Efendi....301
234-Kelabi Bey....301
235-Kelp Alihan....301
236-Kelul Bey....302
237-Kemal Salar....302
238-Kürd Uzun....302
239-Keyhusrev Bey....302
240-Keykavus Bey....302
241-Kirşaseb....302
242-Kolani....302
243-Lebip Hüseyin Efendi....303
244-Lebip Abdülgafur Efendi....303

245-Lütfü Efendi....303
246-Memun Bey....303
247-Memun Bey....303
248-Mübariz....304
249-Mecdeddin El-Erbili....304
250-Mecdeddin Buri....305
251-Mecdeddin Nişabi....305
252-Muhip Mustafa Efendi....306
253-Muhsin....306
254-Muhabbeti....306
255-Muhammed Efendi el-Şehrezuri....306
256-Muhammed Efendi Ebu el-Suud....306
257-Muhammed Efendi Meyli İbn el-Müfti....307
258-Muhammed Efendi el-Berzenci....308
259-Muhammed (El Şeyh Muhammed)....308
260-Muhammed Efendi el-Şehrezuri....308
261-Muhammed Efendi....308
262-Muhammed Efendi....308
263-Muhammed Efendi el-Vani....309
264-Muhammed bin Mustafa (Vankuli)....309
265-Muhammed Hüseyin Han Serdar....309
266-Muhammed bin Ahmet....310
267-Muhammed Efendi İbn Yasin el-Gorani....310
268-Muhammed Ağa Derbend Fıkre....310
269-Muhammed Ağa (Çebeci Başı Muhammed Ağa)....310
270-Muhammed bin Muhammed bin Ali bin Yusuf el-Cizri....311
271-Muhammed Selim el-Erdelani (El Şeyh Muhammed Selim el-Erdelani)....313
272-Muhammed El Kürdi (Molla Muhammed El Kürdi)....313
273-Muhammed Efendi el-Koyi (Molla Muhammed Efendi el-Koyi)....313
274-Muhammed el-Cizri....315
275-Muhammed el-Hallati....315
276-Muhammed el-Selmasi (El Şeyh Muhammed el-Selmasi)....315
277-Muhammed el-Sardi....315
278-Muhammed İbn İbrahim el-Kürdi....316
279-Muhammed el-Kürdi Saim el-Dehr....317
280-Muhammed el-Kürdi el-Medeni....317
281-Muhammed bin Bektut....318
282-Muhammed el-Gorani (El Kazi Muhammed el-Gorani....318
283-Muhammed bin Ömer Kürdi....318
284-Muhammed el-Gorani (Molla Muhammed el-Gorani)....318
285-Muhammed el-Meyahani....318

286-Muhammed El Bani (Molla Muhammed El Bani)....319
287-Muhammed Emin Efendi el-Zendi....319
288-Muhammed bin Memun Bey....319
289-Muhammed Bey Emiri beni Enaz....320
290-Muhammed Bey İbn el-Emir İbrahim Bey....320
291-Muhammed Bey Ebi el-Emir İsa....320
292-Muhammed Emin el-Kürdi el-Nakşibendi
(El Şeyh Muhammed Emin el-Kürdi el-Nakşibendi)....320
293-Muhammed bin Ömer bin Şahinşah bin Eyup....322
294-Muhammed Bey İbn el-Seyid Zahir Bey
(El Seyid Muhammed Bey İbn el-Seyid Zahir Bey)....322
295-Muhammed Bey Emir Çemişkezk....322
296-Muhammed Bey İbn Gaybullah Bey....323
297-Muhammed Paşa....323
298-Muhammed Paşa el-Vani....323
299-Muhammed Paşa el-Revanduzi....323
300-Muhammed Paşa....324
301-Muhammed Paşa el-Gorani....324
302-Mirza Muhammed Han (Nusaybi)....325
303-Mirza Muhammed Paşa el-Kürdi....325
304-Muhammed Paşa Baban....325
305-Muhammed Paşa (Baban Muhammed Paşa)....325
306-Muhammed Hazin El-Halidi el-Kırsafi....326
307-Muhammed Çelebi (Molla Muhammed Çelebi)....327
308-Muhammed bin Hasan el-Kürdi....327
309-Muhammed bin Resul....327
310-Muhammed bin el-Emir Ali (El Emir Muhammed bin el-Emir Ali)....328
311-Mela Hamdun (Hamdi Mela Hamdun)....329
312-Muhammed Hamdi Paşa Baban....329
313-Muhammed Reşit Paşa (Baban)....330
314-Muhammed Sultan....330
315-Muhammed el-Sorani (El Şeyh Muhammed el-Sorani)....330
316-Muhammed Şerif el-Gorani....330
317-Muhammed Sadık Han....331
318-Muhammed bin Şirges (El Melik Muhammed bin Şirges)....331
319-Muhammed Abdal Han....331
320-Muhammed Abduhu (El Şeyh Muhammed Abduhu)....331
321-Muhammed El Karadağı (Molla Muhammed El Karadağı)....333
322-Muhammed Bey Kürdi Ali....333
323-Muhammed Mehavi (Molla Muhammed Mehavi)....334
324-Muhammed Muzaffer el-Berzenci....335
325-Muhammed el-Melik el-Efdal....335

326-Muhammed bin Nahız el-Kürdi....335
327-Muhammed bin Vehban....336
328-Muhammed Hezarmırd....336
329-Muhammed bin Hilal (Mir Muhammed bin Hilal)....336
330-Muhammed el-Erbilli....336
331-Muhammed el-Emir....337
332- Muhammed (El Emir Muhammed)....338
333-Muhammed bin Yusuf el-Cizri....338
334-Muhammed Ağa el-Vanlı....338
335-Muhammed İbn el-Şuhne (Ebulfadl Muhammed İbn el-Şuhne)....340
336-Muhammed Muhiddin el-İskilibi
(El Şeyh Muhammed Muhiddin el-İskilibi)....344
337-Muhammed Timur....346
338-Muhammed bin Ahmet....346
339-Mahmut (Emir Mahmut)....347
340-Mahmut (Emir Mahmut)....347
341-Mahmut el-Kadı (Mirza Mahmut el-Kadı)....347
342-Mahmut Bey el-Melli....347
343-Mahmut Paşa el-Caf....347
344-Mahmut Paşa bin Halit Paşa Baban....348
345-Mahmut Paşa İbn Abdurrahman Paşa Baban....348
346-Mahmut Paşa....349
347-Mahmut Paşa....350
348- Mahmut Hınısi (El Şeyh Mahmut Hınısi)....350
349-Mahmut (El Şeyh Mahmut)....350
350-Mahmut el-Kürdi (El Şeyh Mahmut el-Kürdi)....350
351-Mahmut Efendi (Şeyh Mahmut Efendi Hamzevi el-Tılloyi)....350
352-Mahmut Han el-Dünbeli....351
353-Mahmut el-Şirazi (Sultan Mahmut el-Şirazi)....351
354-Mahmut el-Kürdi (Molla Mahmut el-Kürdi)....351
355-Mahmut (Derviş Mahmut)....352
356-Mahmut (Mela Mahmut)....352
357-Muhiddin el-Gorani (Kadı Muhiddin el-Gorani)....352
358-Murat Bey....352
359-Murat Bey....352
360-Murat Paşa el-Aavar....352
361-Murat Paşa....353
362-Murat Han el-Beyazidi....353
363-Murtaza Kuli Han....353
364-Müştak Mustafa Efendi....353
365-Mustafa Paşa el-Kürdi....353
366 Mustafa Bey (El Emir Mustafa Bey)....353

367-Mustafa Bey....354
368-Mustafa Bey el-Kürdi....354
369-Mustafa Paşa....356
370-Mustafa Paşa el-Reşvani....356
371-Mustafa Paşa Canpolatzade....356
372-Mustafa Paşa....356
373-Mustafa Asım (Molla Mustafa Asım)....356
374-Mustafa Bisarani (Molla Mustafa Bisarani)....357
375-Mustafa Zihni Paşa....357
376-Mustafa Efendi Akif....358
377-Mustafa el-Hoşnavi (El Şeyh Mustafa el-Hoşnavi)....358
378-Mustafa el-Gorani....358
379-Mustafa el-Gorani (El Şeyh Mustafa el-Gorani)....358
380-Muzaffer Kokbori....359
381-Maruf el-Resafi....359
382-Maruf el-Nudhi (El Şeyh Maruf el-Nudhi)....361
383-Mani....363
384-Muin....363
385-Maksut Efendi el-Kürdistani....364
386-Maksut Bey....364
387-Melayê Batê....364
388-Mela Gorani....364
389-Melayê Cıziri....365
390-Mend Bey Münteşa....366
391-Mansur (Şah Mansur)....366
392-Musa Kemaleddin (Ebulfetih Musa Kemaleddin)....366
393-Muzaffereddin Musa (Melik el-Eşref Muzaffereddin Musa)....366
394-Musa (El Melik el-Eşref Musa)....367
395-Musa bin Hasan el-Lalani....367
396-Musa Bin el-Hüseyin İbni Müsafir el-Kürdi....367
397-Muhelhel....368
398-Mimun el-Kürdi....368
399-Mevhub el-Cezri....368
400-Muhammed Efendi (Enver Muhammed Efendi)....368
401-Nabi Yusuf Efendi....368
402-Nasır Çelebi....370
403-Nasır Bey....370
404-Nasır Bey....370
405-Nasır Bey....370
406-Nasır Bey....370
407-Nasır Han....370
408-Nasır Han....371

409-Necip Muhammed Paşa....371
410-Necef Kuli Han....371
411-Nazar Han....371
412-Nimetullah (El Şeyh Nimetullah)....372
413-Nefi Ömer Bey....372
414-Nurs Efendi3....373
415-Nurullah Muhammed Bey....373
416-Nevşirvan....373
417-Niyaz Bey....373
418-Osman el-Cozkani....373
419-Osman bin el-Adil Ebubekir Bin Eyup....373
420-Osman Esat Efendi....374
421-Osman bin Ömer bin Ebubekir bin Yunus
(Ebu Omru Osman bin Ömer bin Ebubekir bin Yunus)....375
422-Osman bin Abdurrahman (Ebu Omru Osman bin Abdurrahman)....375
423-Osman Paşa el-Caf....375
424-Osman Paşa....375
425-Osman el-Kürdi (Şeyh Osman el-Kürdi)....375
426-Şeyh Osman el-Kürdi el-Hamidi....376
427-Osman bin Dırbas el-Kürdi (Ziyauddin Osman bin
Dırbas el-Kürdi)....376
428-Osman Paşa Baban....376
429-Osman Paşa....377
430-Osman Paşa el-Bedirhani....377
431-Osman Paşa el-Kürdi....377
432-Osman Paşa....378
433-Osman Paşa (Babanlı Osman Paşa)....378
434--Osman Paşa (Babanlı Osman Paşa)....378
435-Osman Paşa....378
436-Ömer El Kürdi el-Bekani el-Banyasi....378
437-Ömer Paşa Rüşvanzade....379
438-Ömer Efendi....379
439-Ömer Paşa Rüşvanzade (Seyit Ömer Paşa Rüşvanzade)....379
440-Ömer el-Eyubi (Melik el-Muzaffer Ömer el-Eyubi)....379
441-Ömer bin Halil el-Kürdi....379
442-Ömer el-Şehrezuri....380
443-Ömer el-Hakkari....380
444-Ömer Efendi el-Amedi....380
445-Ömer Paşa el-Kürdi....380
446-Ömer el-Eyubi (El Emir Ömer el-Eyubi)....380
447-Ömer Efendi....381
448-Ubeyd bin Muhammed el-Esiri....381

449-Ubedullah el-Nehri (Şey Ubedullah el-Nehri)....381
450-Vesim (Ey Şeyh Vesim)....382
451-Veli Divane....382
452-Veli Bey....382
453-Vahsudan....383
454-Vahsudan....383
455-Veysi (El Şey Veysi)....383
456-Yadigar Bey....383
457-Yahya el-Haskefi....383
458-Yahya Bey (Emir Yahya Bey)....384
459-Yahya el-Muzuri (Mela Yahya el-Muzuri)....385
460-Yakup Bey....385
461-Yekup Bey el-Şehrezuri....385
462-Yumna Süleyman Efendi....385
463-Yusuf Bey....386
464-Yusuf bin Baba....386
465-Yusuf bin Ahmet el-Eyubi....386
466-El Melik el-Mesud Yusuf....386
467-Yusuf (El Şeyh Yusuf)....387
468-Yusuf Şah....387
469-Yusuf Şah....387
470-Yusuf Ziya Efendi....387
471-Yusuf Han....388
472-Yusuf el-Hazebani el-Kürdi....388
473-Yusuf El Kürdi....388
474-Yusuf Bin Yakup....388
475-Yusuf el-Naib (El Şeyh Yusuf el-Naib)....388
476-Yusuf el-Esam el-Sehrani el-Kürdi....389
477-Yusu f el-Eyubi (Selahaddin Yusu f el-Eyubi)....389
478-Yusuf Bin Hüseyin el-Kürdi....389
479-Yusuf bin Ahmet....390
480-Yusuf Paşa Genç....390
481-Yunus Han....390
482-Yunus (El Melik el-Cevad Muzaffereddin Yunus)....391

Hatime....392

NOTLAR,
Birinci cilt:....394
İkinci cilt:....399

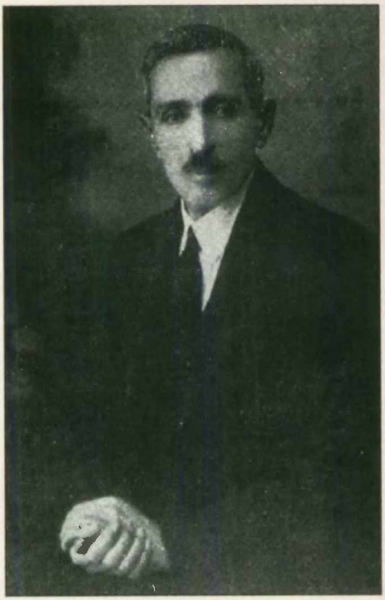

Mehmet Emin Zeki Bey, tanınmış bir subay ve Kürdologdur. 1880 yılında Güney Kürdistan'ın Süleymaniye şehrinde doğan M.E.Zeki Bey, babasının yakın ilgisiyle gördüğü özel eğitimin ardından Süleymaniye'de Askeri Rüştiye'yi, Bağdat'ta Askeri İddadi'yi İstanbul'da Harp Akademesi'ni ve daha sonra birincilikle Yüksek Harp Akademisi'ni bitirmiş.

Osmanlı Ordusu'nda birçok önemli görevlerde bulunmuş ve çeşitli savaşlara katılarak madalyalar almış. M.E.Zeki Bey'in Osmanlı Devleti'ndeki son görev yeri, İstanbul'da Harp Tarihi Dairesi.

23 Temmuz 1923'te bu görevden ayrılarak Bağdat'a gitmiş. 1924'ten itibaren Bağdat Harp Okulu'nda ders vermeye başlamış; 1925'ten sonra Irak Hükümeti'nde İskan ve Ulaştırma Bakanlığı ve Eğitim Bakanlığı görevlerinde bulunmuş. Daha sonra Milli Savunma Bakanlığı yapmış. Nuri Said Paşa Hükümetlerinde de Ulaştırma ve Ekonomi Bakanlıkları yapmış.

Osmanlı Devletinde subay olarak görev yaptığı sıralarda daha çok askeri harb tarihini ilgilendiren kitaplar yazıyor. ...

Mehmet Emin Zeki Bey, Irak'ta bulunduğu sırada ise daha çok Kürdoloji alanında çalışarak Kürt diliyle şu eserleri veriyor:

1-Xulasayêkî Tarixê Kurd û Kurdıstan
2-Muhasebeyî Niyabet
3-Tarîxî Suleymaniye
4-Dû Teqelay Bêsûd
5-Meşahirî Kurd û Kurdıstan (2 Cilt)

Mehmet Emin Zeki Bey, 1948 yılında ölüyor. Mezarı, memleketi Süleymaniye'dedir.

Kürd ve Kürdistan Ünlüleri

(Framstående personligheter i Kurdistan - en biografi)

av

Mehmet Emin Zeki Bey

ISBN: 91-89014-45-6

apec förlag